

NOTÍCIES BIBLIOGRÀFIQUES

I. OBRES GENERALS I BIBLIOGRAFIES

Dictionnaire d'Histoire et de Géographie Ecclésiastiques, XXV: *Hubert – Iriarte Estañán*, publicat sous la direction de Robert AUBERT, Paris, Letouzey et Ané 1995, 1510 cols.

Aquest volum conté articles sobre els següents personatges o temes nostres: *Huesca, conciles* [de la Província Tarraconense], de Roger Aubert (127-128); *Hugues de Lupià y Bagés* (!) [Hug de Llupià i Bages], de Vicent Càrcel i Ortí (245-246); *Hugues, abbé de Poblet*, d'Ernest Zaragoza (270-271); *Huguet y Rubert (Pascual)*, del mateix (309); *Hyacinthe Castañeda (Jacinto)*, de J. Pirotte (506); *Hyacinthe Orfanell*, del mateix (510-511); *Ibáñez (Juan Buenaventura)*, (571); *Ibiza*, de Vicent Càrcel i Ortí (596-599); *Idalcarius / Idelbero (Idalguer), évêque de Vic*, d'Ernest Zaragoza (641); *Idalius, évêque de Barcelone*, del mateix (642); *Ignace de Valterra y Sánchez Heredia*, del mateix (742-743); *Inés de Beniganim*, de Roger Aubert (1108); *Inghetto Contardo*, de Gilbert Dahan (1137-1138); *Intriago (Andrés de)*, abat de Montserrat, d'Ernest Zaragoza (1385-1387); *Irenée, évêque d'Égara*, d'A. Linage Conde (1476-1477); i *Ibáñez Moles (Juan Bta.)*, d'Ernest Zaragoza (1507).— J. P. E. [11576]

Dictionnaire de Spiritualité Ascétique et Mystique. Tables Générales, Paris, Beauchesne 1995, 732 col. i 42 pp.

En aquest fascicle no es publica cap article dedicat a autor(s) nostre(s) ans només dues taules: l'alfabètica dels títols d'articles publicats en els setze volums de l'obra, que en facilita la trobada; i l'alfabètica dels autors en les quaranta-dues pàgines finals, amb indicació dels articles que cada un d'ells ha escrit.— J. P. E. [11577]

Dizionario Biografico degli Italiani. XLV: *Farinacci-Fedrigo*, Roma, Istituto della Enciclopedia Italiana 1995, XX i 815 pp.

Aquest volum conté els següents articles, que d'alguna manera recauen en el nostre camp: *Farnese, Giulia*, de Roberto Zapperi (99-102); *Federico d'Aragona, re di Napoli*, nét d'Alfons dit el Magnànim, de Gino Benzoni (668-682); *Federico III (II) d'Aragona, re di Sicilia (Trinacria)*, de Salvatore Fodale (682-694); i *Federico IV (III) d'Aragona, re di Sicilia (Trinacria)*, nét de l'anterior, del mateix Fodale (694-700).— J. P. E. [11578]

Lexikon des Mittelalters. VII. *Planudes bis Stadt (Rus')*, Munic, Artemis Verlag 1995, VIII pp. i 2224 col.

El present tom conté els següents articles que recauen en el nostre tema: *Poblet, Abtei*, d'Odilo Engels (29); *Poncius de Ilerda*, de P. Weimar (98); *Ponza, Schlacht bei (1435)*, de G. Vitolo (99); *Prades, katalanische Grafschaft*, d'O. Engels (142); *Predigt, katalanische*, de David Briese-meister (178); *Procida, Giovanni da*, d'A. Mennitti Ippolito; *Procida (Pròixida), Olfo de*, de L. Vones (236); *Pyrenäen*, de D. Menjot (337-338); *Queralt, katalanische Adelsgeschlecht*, de Carmen Batlle (361-362); *Raimund Borell I, Raimund Berengar I, 'el Vell'*, de L. Vones (405-406); *Raimund Berengar II, 'Cap d'Estopes'*, *Raimund Berengar III, 'el Gran'* i *Raimund Berengar IV, 'el Sant'*, d'Ursula Vones-Liebenstein (406-407); *Raimund Berengar, Graf von Prades* (409); *Raimund Xedmar von Castelltersol*, i *Raimund von Rocabertí*, de la mateixa (413-414); *Raymund v. Peñafort*,

de H. Zapp (414-415); *Raimundus Martin*, de M. Laarmann (415-416); *Raimundus von Sabunde*, d'I. Bocken (416); *Ramon Folc I*, *Ramon de Cardona*, *Ramon Roger I* i *Ramon Roger II*, d'Ursula Vones-Liebenstein (429-431); *Ransano, Pietro*, de P. Kulcsár (439-440); *Raphael de Pornassio*, d'Ulrich Horst (443); *Raymundus Lullus*, de Helmut Riedlinger (490-494); *Recognoverunt proceres*, de Ludwig Vones (527); *Remensas*, del mateix (706); *Requesens*, d'U. Vones-Liebenstein, i *Requesens, Galceran de*, de L. Vones (747-748); *Ribagorza*, d'U. Vones-Liebenstein (803); *Ripoll* (861-862); i *Rocbertí*, de la mateixa (920) i *Rocafort*, de Carmen Barlle (920); *Roda de Isábena* i *Roda, Sant Pere de*, d'Ursula Vones-Liebenstein (927); *Roig, Jaume*, de David Briesemeister (951); *Rosell, Nikolaus*, de L. Vones (1032-1033); *Roussillon*, d'Odilo Engels (1064); *Santes Creus*, d'Ursula Vones-Liebenstein (1142-1143); *Sant Cugat del Vallès*, (1143-1144); i *Sant Joan de les Abadesses*, de la mateixa; *Sant Jordi d'Alfama*, de B. Schwenk (1169); *Saint-Martin du Canigou*, d'U. Vones-Liebenstein (1179-1180); *Sagramental*, de la mateixa; *Salomon Ben Adret von Barcelona*, de H.-G. von Mutius (1316); *Sanlurí, Sblact von*, de L. Vones (1365); *Sanlurí, Vertrag von*, de L. Vones (1365-1366); *Sardiniae et Corsicae Regnum*, de Francesco Cesare Casula (1378); *Scala Dei*, d'Ursula Vones-Liebenstein (1425); *Segorbe-(Albarracín)*, de Ludwig Vones (1699); *Sizilianische Vesper (Aufstand)*, d'Henri Bresc (1948-1950); *Sizilien: Herrschaft der Anjou und Aragon*, de Salvatore Fodale (1960-1965); i *Solsona, Santa Maria de*, d'Ursula Vones-Liebenstein (2040).— J. P. E. [11579]

Lexikon für Theologie und Kirche. Vierter Band. *Franka bis Hermenegild*, Friburg im Breisgau, Basilea, Roma, Viena 1995, 14* pp. i 1452 col.

Aquest volum conté articles dedicats a *Franz v. Borja*, de Günther Switek (47); a *Fructuosus v. Tarragona*, d'Odilo Engels (178-179); i a *Guido Terrena v. Perpignan*, de Joachim Soder (1097).— J. P. E. [11580]

Theologische Realenzyklopädie. XXIV Band: *Napoleonische Epoche – Obrigkeit*, Berlín – Nova Iork, Walter de Gruyter 1995, IV i 788 pp.

L'article de Walter Sparrn, *Natürliche Theologie* (85-98) dedica una referència a Ramon Llull i un paràgraf a Ramon de Sibiuda (87); i el de Hans Gerhard Senger, *Nikolaus von Kues (Nicolau de Cusa, Nicolaus Cusanus)* (1401-1464) (554-564), recorda l'influx de Llull en la seva formació i pensament, acompanyat del d'un altre lul·lista Heymericus de Campo (555).— J. P. E. [11581]

Vicent FERRER I MAYANS, *Literatura inexistent i literatura marginada. El parany filològic de la 'Decadència'*, dins «Revista de Catalunya», núm. 101 (novembre 1995), 105-123.

Reflexions entorn la contraposició entre una història de la literatura catalana «a partir de les grans figures rellevants» (116), personificada en la *Història de la Literatura Catalana* de Martí de Riquer, Antoni Comas i Joaquim Molas (108), centrada en la bipolaritat de producció i presentació de l'obra literària, i la que, en la línia de Hans Robert Jauss, és atenta al triangle d'autor-obra-lector (116) i a la 'literatura personal', «que inclou annals, crònics, dietaris, cròniques i fins i tot l'humil diari de pàgesos i menestrals» (112), tan ben representada a Catalunya en els segles de la 'Decadència'.— J. P. E. [11582]

Joan BASTARDAS [I PARERA]. *La llengua catalana mil anys enrere* (Biblioteca de cultura catalana, 79), Barcelona, Curial Edicions Catalanes 1995, 347 pp.

L'autor presenta així els tretze estudis que, després de les pàgines introductòries (9-35), constitueixen aquest volum: «...recull d'estudis elaborats en moments molt distants... i amb unes finalitats molt diverses» (9); són: *El llatí de la Catalunya romana i l'origen i la formació de la llengua catalana*, publicat el 1991-1992 (39-71); *Quan el llatí esdevingué català?*, del 1989 (73-105); *El català preliterari*, del 1976 (109-145); *El testament de Riculf, bisbe d'Elna (a. 915)*,

del 1983 (148-178); *Mots fantasmes en el llatí medieval de Catalunya*, publicat el 1966 (179-197); *Sobre el terme jurídic es, 'impediment legal'*, del 1984 (201-213); *Nota sobre la influència dels glossaris en el llatí medieval català*, del 1973 (215-227); *Els noms dels dies de la setmana en l'onomàstica catalana*, del 1963-1968 (231-253); *Els vells noms d'arbres fruiters en la toponímia catalana*, del 1988 (255-278); *Nota sobre la toponímia catalana en els documents anteriors al segle XII*, del 1980 (279-300); i *Els singulars en -s en el català preliterari; el cas atribut*, del 1985 (303-324). El volum es clou amb una taula alfabètica dels mots que hi són esmentats (327-345). Una part de les pàgines preliminars s'intitula *Les fonts documentals i altres qüestions preliminars* (17-26), en les quals l'autor recorda que la gran font per a l'estudi de la llengua catalana antiga són els documents d'entorn l'any mil, en els quals de tant en tant compareix la novetat inesperada i rica (18-19); l'autor els ha tractats durant anys pel seu treball en el *Glossarium Mediae Latinitatis Cataloniae* (20-25) i subratlla que són la gran font per al coneixement de la vida real de segles enrere (25-26).— J. P. E. [11583]

Jordi RUBIÓ I BALAGUER, *Sobre biblioteques i biblioteconomia*. Pròleg d'Amadeu-J. SOBERANAS I LLEÓ (Obres de Jordi Rubió i Balaguer, XII; Biblioteca Abat Oliba, 155), Barcelona, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya i Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1995, 498 pp.

Recordada en les pàgines proemials la formació i l'activitat de Jordi Rubió i Balaguer com a bibliotecari (tallada el 1939, en ésser ocupada Barcelona per les tropes del general Francisco Franco) i estudiós de biblioteques (5-12), en són ací reproduïts els títols següents: *Els llibres de l'abat Savarés a la biblioteca de Ripoll*, del 1962 (15-28); *Els abats de Montserrat, bibliotecaris majors dels reis d'Aragó*, del 1957 (29-35); *Els autors clàssics a la biblioteca de Pere Miquel Carbonell, fins a l'any 1484*, del 1929 (37-57); *La biblioteca del capítol catedral de Tortosa*, del 1913 (59-85); *La biblioteca capitular de Tortosa*, del 1918 (87-106); *La biblioteca de l'Ateneu Barcelonès*, del 1926 (107-115); *Ressenya de la formació de la Biblioteca {de Catalunya}*, del 1914 (117-126); *Un gran llegat a l'Institut d'Estudis Catalans. El donatiu Sagarra a la Biblioteca de Catalunya*, del 1919 (126-130); *Les biblioteques de Barcelona*, del 1925 (131-154); *La gran biblioteca de demà*, del 1931 (155-157); *Organització de la biblioteca de la Universitat*, del 1918 (159-163); *Informe dels senyors director i inspector de la Biblioteca de Catalunya respecte de la manera de funcionar de les biblioteques populars*, del 1915 (165-169); *Biblioteques populars de la Mancomunitat de Catalunya*, del 1918 (171-173); *Les biblioteques populars a Barcelona*, del 1919 (175-177); *Las bibliotecas de la Mancomunidad*, del 1922 (179-196); *Les biblioteques populars*, del 1926 (197-215); *Les biblioteques a Barcelona: camí fet i camí encara a fer*, del 1930 (217-234); *Les bibliothèques populaires en Catalogne*, del 1931 (235-238); *Organització de biblioteques populars*, del 1931 (239-242); *Popular Libraries of the World. Catalonia*, del 1933 (243-251); *Les bibliothèques de Catalogne (1934-1936)*, del 1935 (253-256); *Bibliotecas para obreros en Cataluña*, del 1935 (257-259); *Las bibliotecas de Cataluña*, del 1932 (261-265); *El Estatuto y las Bibliotecas de Cataluña*, del 1932 (267-272); *Catalunya no oblida els seus fills d'Amèrica*, del 1937 (273-275); *Les biblioteques sota les bombes*, del 1938 (277-279); *Mirem el futur*, del 1951 (281-282); *¿Preparant el cinquantenari de la Biblioteca de Catalunya?*, del 1964 (283-287); *Els Quaderns de Treball de la nostra escola*, del 1934 (289-290); *Unes paraules*, del 1936 (291-292); *Com s'ordena i cataloga una biblioteca*, del 1917 (293-326); *Normes de catalogació. Notes per a tractar al curs de Tècnica de Biblioteques (1938-1939)*, del 1939 (327-348); *Catalogación y ordenación de Bibliotecas. Instruccions elementales*, del 1944 (349-456); *Pròleg de l'edició de 1938 de Classificació decimal*. Una adaptació catalana, del 1976 (458-472); *Notes preliminars a la 3ª edició de Classificació decimal*. Adaptació per a les biblioteques catalanes, del 1976 (473-483); *Pròleg a Com es forma i com funciona una biblioteca*, del 1960 (485-487); *La Reial Ordre sobre fotocòpies*, del 1927 (489-496).— J. P. E. [11584]

Curt WITTLIN, *De la traducció literal a la creació literària. Estudis filològics i literaris sobre textos*

antics catalans i valencians. Pròleg d'Albert G. HAUF (Biblioteca Sanchis Guarner, 34), València i Barcelona, Institut Universitari de Filologia valenciana i Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1995, XII i 254 pp.

En la introducció, Albert Hauf considera aquest volum «representatiu del bo i millor de tota una obra dispersa que cal qualificar d'útil i rellevant» (X), ni que només fos perquè els seus estudis «ens ajuden a entendre millor aquesta nostra vella herència llatina, romànica i, agraïd o no, cristiana» (XI). Després d'una *Introducció, en forma d'autobiografia*, que explica els successius camps de treball de l'autor en tema de traduccions catalanes medievals (1-18), al final de la qual hi ha tres pàgines que contenen una llista d'estudis per ell publicats entre el 1963 i el 1996, el lector trobarà el text dels onze següents aplegats ací: *Observacions sobre el Psaltiri de Joan Roís de Corella i d'altres traduccions dels Salms*, del 1991 (19-47: [cf. ATCA, XII (1993), 638, núm. 8656]); «*Sens lima e correcció de pus dols estil*»: *fra Nicolau Quilis traduint el llibre De officiis de Ciceró*, del 1974 (49-79); *Exvrets d'obres d'Eiximenis copiats i amplificats per Jaquet de Marvilla en un manuscrit de Santes Creus*, del 1990 (81-101 [cf. ATCA, XII (1993), 617, núm. 8582]); «*Qualsevol qui de mi scriurà libre, Déu li perdonarà tots los pecats*»: *la traducció catalana allargada de la «Vida de sant Onofre» ampliada* (103-118 [resumit en la secció III d'aquestes *Notícies bibliogràfiques*]); *De les Meditationes Vitae Christi de Ludolf el Cartoixa a la Contemplació de la Passió de Francesc Prats* (119-136 [resumit en la secció acabada d'esmentar]); *La revisió lingüística de l'antiga traducció catalana del De regimine principum d'Egidi Romà publicada el 1480 pel mestre Aleix de Barcelona*, del 1988 (137-156 [cf. ATCA, X (1991), 612, núm. 6783; cf. també XIII (1994), 632, núm. 9486; i més avall en aquest volum]); *La «valenciana prosa» del traductor Bernardí Vallmanya*, del 1989 (157-179 [cf. ATCA, XI (1992), 708, núm. 7834]); *El manuscrit de la Catedral de Barcelona de la traducció catalana de les Històries troyanes* (181-191 [resumit en la secció III d'aquestes *Notícies bibliogràfiques*]); *La influència lingüística de la traducció catalana de les Històries troianes sobre el Tirant lo Blanc*, del 1989 (193-202 [cf. ATCA, X (1991), 616, núm. 6791]); *Dels manuscrits a l'edició: el Tirant elaborat per Martorell el 1460 usant materials preexistents, revisat després en «valenciana prosa» per Galba*, del 1993 (203-224 [resumit en la secció III d'aquestes *Notícies bibliogràfiques*]); i *Especulacions psicoanalítiques sobre la sexualitat en el Tirant lo Blanc*, del 1986 (225-243 [cf. ATCA, VII-VIII (1988-1989), 629-630, núm. 4859]). El volum es clou amb un *Index nominum et rerum* (245-253). — J. P. E. [11585

Giuseppe E. SANSONE, *Scritti catalani di filologia e letteratura* (Biblioteca di Filologia Romanza, 38), Bari, Adriatica Editrice 1994, 292 pp.

La part del volum que cronològicament recau en el nostre camp conté: *Di una edizione fantasma del Cercapou* (9-22 [cf. ATCA, XIV (1995), 575/10357]); *L'autunno medievale del Curial* (23-33); *Tirant lo Blanch e le vie del romanzo* (35-50); *Tirant al bivio* (51-59); *Il Tirante di Lelio Manfredi* (61-79); *Il Tiran del conte di Caylus* (81-103); *Ausias / Ausiàs e la metrica* (105-121 [cf. ATCA, XIII (1994), 630/9876]); *Sui «sembals» minori in Ausias March* (123-145); *Ipotesi su Ausias CXIV* (147-155). Les darreres pàgines (275-278) aporten notícia de publicacions posteriors a la primera edició d'aquests articles [amb l'excepció, però, del *Curial e Güelfa*, on manquen tant els tres títols d'ATCA, XI (1992), 363-384, com els resums d'ATCA, XIII (1994), 626-627]. Hi ha taula onomàstica (281-286). — J. P. E. [11586

Antonio DURÁN GUDIOL, *Los obispos de Huesca durante los siglos XII y XIII*, Saragossa, Gobierno General de Aragón 1994, 224 pp.

Aplec de quatre estudis d'Antonio Duran. El primer *La Santa Sede y los obispos de Huesca y Roda en la primera mitad del siglo XII*, del 1965 (15-95), recau en les nostres pàgines perquè Roda era el bisbat substituït de Lleida durant la dominació musulmana en la ciutat del Segre i perquè té pàgines dedicades a la transmissió al comte de Barcelona dels drets hereditaris sobre el Regne d'Aragó; el segon és dedicat a *L'abat de Poblet Esteve de Sant Martí, bisbe d'Osca (1165-1186)*, del

1966 (97-117); el terç ho és al també català *Vidal de Cañellas, obispo de Huesca*, del 1973 (119-189); el quart presenta *García de Gudal, obispo de Huesca y Jaca (1201-1236 + 1240)*, del 1959 (191-222). Les pàgines inicials contenen els vuitanta-vuit títols de la bibliografia aragonesa d'Antoni Duran i Gudiol (11-14).— J. P. E. [11587]

Armand de FLUVIÀ I ESCORSA, *El senyal dels quatre pals és dels comtes de Barcelona, i, per tant, català, no aragonès*, dins «Revista de Catalunya», núm. 96 (maig de 1995), 25-34.

[Cf. la recensió del llibre de l'autor: *Els Quatre Pals: l'escut dels comtes de Barcelona* (Episodis de la Història, 300), Barcelona, Rafael Dalmau editor 1994, dins ATCA, XV (1996), 598-600], del qual aquest article és una versió abreujada, estructurada a base d'objeccions de part aragonesa i respostes de part catalana.— J. P. E. [11588]

Josep M. MAS I SOLENCH, *Les Corts a la Corona Catalano-Aragonesa* (Episodis de la Història, 301), Barcelona, Rafael Dalmau, editor 1995, 108 pp.

Narració fàctica de l'evolució de les Corts Catalanes, des dels primers passos coneguts en les assemblees de Pau i Treva fins al *Decret de Nova Planta*, que n'estroncà definitivament la continuïtat; en la narració són integrats fragments textuais, dels *Usatges* (30-31), de Ramon Muntaner (32), i en particular de les proposicions reials d'obertura, sobretot de Pere el Cerimoniós (39-40), de Martí l'Humà (43), o algunes constitucions, com la *Per tal que les leys*, de la cort de Barcelona 1412-1413 (44-45); poc abans havia estat realitzada la primera *Compilació de Constitucions de Catalunya* per Francesc Basset i Narcís de Sant Dionís, que a darreries del segle XV es convertiria en la primera edició impresa de les *Constitucions de Catalunya* (49); un segle més tard arribaria la segona compilació de les *Constitucions i altres drets de Catalunya* en tres volums (52), que encara seria actualitzada i reeditada el 1704 (55). Un capítol resumeix la trajectòria de les corts del regne de València (65-74). Després són recordats pas per pas els que calia fer en la celebració d'una cort, aplegats per Lluís de Peguera, *Pràctica, forma y stil de celebrar corts generals a Catalunya* (78); els notaris o escrivans hi eren indispensables (82) i el resultat podia consistir en ,constitucions', ,capítols' o ,actes de cort' (84-85) o, per contra, en ,memorials de greuges' (86); assenyalem, encara, les pàgines dedicades a l'oratòria (98-102). Hi ha bibliografia (103-106).— J. P. E. [11589]

Germà COLÓN, *Fonètica històrica versus història lèxica. El cas de ,saloma' keleusma, cant dels mariners'*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 24 (1994 [1995]), 625-643.

Documentat tant en portuguès com en castellà (627-636), també en català des del 1436 i encara després del 1737 (638), podria ésser de procedència italiana (639-640), no pas originari de Catalunya com volia Joan Coromines (637).— J. P. E. [11590]

Josep RUAIX I VINYET, *Observacions crítiques i pràctiques sobre el català d'avui* / 2, Moià, [Edició de l'autor] 1995, 156 pp.

En la solució d'alguns dubtes, l'autor aporta frases d'autors anteriors al segle XIX, com per exemple, en tractar de la distinció entre ,ací / aquí' (44-45), ,no obstant' (52), ,qui / aquell qui' (71-73) i ,entregar' (103).— J. P. E. [11591]

Josep MORAN I OCERINJAUREGUI, *Estudis d'onomàstica catalana* (Biblioteca Serra d'Or, 148), Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1995, 168 pp.

El mateix autor declara que aquest aplec d'articles és continuació d'un d'anterior [conegut per la *Notícia bibliogràfica* d'ATCA, XV (1996), 620, núm. 10688]; els presents incideixen en la nostra temàtica pel fet d'esbrinar la significació de noms sovint coneguts per documentació

escrita antiga (en algun cas, transcrita: 77). En la compilació actual trobem reproducció dels títols següents: *Els noms de lloc en -ANUM i la romanització de les Illes Balears*, del 1991 (9-16); *Més dades sobre les verges trobades*, del 1983 (17-22); *Els germanismes en la toponímia catalana*, del 1994 (23-26); *Onomàstica d'origen germànic*, del 1979 (?) (27-29); *Els noms de lloc al Baix Llobregat*, del 1982 (31-45); *Toponímia romana del Baix Llobregat*, del 1994 (47-65); *Origen del nom de Martorell*, del 1979 (67-69); *Sobre el topònim Sant Just Desvern*, del 1987 (71-73); *Notes sobre la toponímia del terme del castell de Sacama*, del 1992 (75-93); *Sobre l'origen del nom de Molins de Rei*, del 1982 (95-96); *Notes de toponímia antiga del Pla de Barcelona*, del 1980 (97-110); *La preservació de la toponímia antiga en el terme de Barcelona*, del 1993 (111-117); *Topografia de l'oda «La Pàtria» d'Aribau*, del 1986 (119-124); *Tarabau: un topònim antic urgellès*, del 1993 (125-135); *Adroer* (137-143); *Iacobus*, del 1989 i 1991 (145-153); i *Els sufixos per a la formació de gentilicis en català*, del 1993 (155-163).— J. P. E. [11592]

Joaquim CAPDEVILA I CAPDEVILA, *La substitució del cançoner popular i tradicional (El cas de les terres de Ponent)*, dins «Els Marges», 52 (març de 1995), 43-69.

Les pàgines inicials (43-50) s'ocupen de cançons populars, possiblement anteriors al segle XIX, extrem que en alguns casos és explícit: «rondes» documentades el segle XVIII (44); primeres notícies de «cançons de pandero» en el *Manual de novells ardits*, del 1492, i descripció d'una cantada dins el *Calaix de sastre* del baró de Maldà (46); hi ha una pàgina dedicada als *Goigs*, ja coneguts en la Baixa Edat Mitjana, i a cançons paral·leles (49-50).— J. P. E. [11593]

María Milagros CÀRCEL ORTÍ, *Visitas 'ad limina' de obispos españoles anteriores al Concilio de Trento*, dins «Misc. Trenchs», 325-341.

Sobre la base de vint-i-tres documents, registats o transcrits sencers, datats entre el 1323 i el 1544, dinou dels quals recauen en el nostre camp, l'autora estableix les característiques generals de la dita visita; només tres documents (els que porten els números 16, 17 i 23) eren inèdits, tots tres de l'ACV, ací transcrits. Hi ha reproducció dels núms. 16 i 17, dels anys 1362 i 1363 (340-341). [Vegeu en la secció de recensions la dedicada al llibre de l'autora sobre actes de visita pastoral de València].— J. P. E. [11594]

Maximiliano BARRIO GOZALO, *El clero regular en la España de mediados del siglo XVIII a través de la 'Encuesta de 1764'*, dins «Hispania Sacra», 47 (1975), 121-179.

Una de les seccions de l'article és dedicada als bisbats de Catalunya i de València. Govern de Madrid i Nunciatura demanaren als bisbes informació del nombre de religiosos i de religioses i de les bases econòmiques per a llur subsistència digna (124); tres respostes dels bisbats de Catalunya: Tarragona, Barcelona i Vic; i les tres dels bisbats de València, Oriola i Sorbò en conserven a l'Arxivi Segreto Vaticano, *Nunziature. Madrid*, vol. 125; l'autor resumeix en quadres les dades d'aquelles respostes, completades amb les del cens d'Aranda. Eren molt grans les diferències entre els monestirs antics i els convents de congregacions modernes; només de Barcelona consta la dada que els ingressos haurien representat 916 rals anuals per cada religiós, però no seria dada representativa (157).— J. P. E. [11595]

Thomas KAEPPEL, (1984), Emilio PANELLA, *Scriptores Ordinis Praedicatorum Medii Aevi. Volumen IV. T - Z. Praemissis addendis et corrigendis ad volumina I-III*, Roma, Istituto Storico Domenicano 1993, 720 pp.

El cos del volum és dividit en dues parts, la primera de les quals és dedicada als complements als tres volums anteriors; en trobem de referits a Andreas [de Marjevols], del grup de sant Vicent Ferrer (23); Antoni Canals (32); Antoni Ginebreda (33); Arnau Simó (35); Berenguer de Landora (49); Bernat Ermengol (50); Bernat Lombard (Llopart?), de Perpinyà, i Bernat de Puigcercós

(52); Domènec de Catalunya (67); Ferrer d'Abella (80-81); Ferrer de Catalunya (81); Guillem Adam, català (98); Guillem Anglès (99); Jaume Gil (129); Jaume Domènec (133); Joan de Casanova (146); Joan de Montsó (163); Julià Tallada (181); Nicolau Eimeric (205); Pau Cristià (218); Pere d'Arenys (226); Pere Marsili (233), Pere Sapllana (237); Ramon Martí (244); Ramon de Penyafort (248); Romeu de Bruguera (273); i Sanç Porta (275). La segona part conté els escriptors per primera vegada tractats en l'obra: Thebaldus, que a Barcelona abreuja la vida de sant Ramon de Penyafort (290-291); Theodericus de Borgognonibus Lucanus (Lucca), quant a la traducció catalana de la *Cirurgia* (301 [encara que manca entre les indicacions bibliogràfiques la d'ATCA, X (1991), 277-283]); i, sobretot, sant Vicent Ferrer (458-474). El volum és completat amb uns *Index scriptorum alphabeticus* (491-549), *Index scriptorum chronologicus*, que arriba fins al començament del segle XVI (551-578), i *Index incipitarius* (579-718).— J. P. E. [11596]

«Bibliographie annuelle du Moyen Age tardif. Auteurs et textes latins», 4 (1994), X i 536 pp.

La part més important d'aquestes pàgines conté informacions bibliogràfiques sobre *Anselmus Turmeda* (35/282); *Antonius Andreae* (36/291-294); *Arnaldus de Villanova* (49-50/398-400); *Benedictus XIII papa* (69/551-553); *Bernardus Laureti* (75/599); *Bernardus Oliverii* (76/606); *Franciscus Eximenius* (137/1167-1169); *Franciscus Roma, de Perpignano* (143/1230); *Guido de Monte Rocherii* (169/1433-1434); *Guido de Terrena* (169/1438); *Guillelmus Arnaldi* (170/1445); *Guillelmus Redonensis* (183/1539-1540); *Iacobus Peres de València* (221/1848); *Iohannes Burgundus Maioricensis* (235); *Iohannes Friburgensis aut Raymundus de Penyaforte* (250/2102); *Iohannes Iacobi* (260/2176); *Iohannes de Montsó* (267); *Iohannes Serra* (279/2328); *Iohannes-Ludovicus Vives* (286-288/2402-2424); *Nicolaus Eymerici* (344/2954-2956); *Raymundus Lullus* (397-402/3363-3408); *Raymundus de Pennaforte* (402-403/3410-3415); *Raymundus Sabunde* (403/3416-3418); *Thomas Migerii* (455/3793); i *Vincentius Ferrerius* (464-465/3861-3867).— J. P. E. [11597]

«Bibliographie annuelle du Moyen Age tardif. Auteurs et textes latins», 5 (1995), VIII i 584 pp.

Aquest volum presenta bibliografia que recau en el nostre camp, referida als autors o escrits següents: *Adam Alderspacensis* (per la *Summula de Summa Raymundi*) (1/1); *Alexander VI papa* (25/187-188); *Antonius Andreae* (35/255); *Antonius Augustinus Tarragon. (!) arch.* (35/256); *Antonius Bou* (36/260); *Arnaldus de Villanova* (48-60/356-430; cf. 402/3356); *Balthasar Sorio* (68-69/536-539); *Bartbolomaeus Catany* (71/556); *Benedictus XIII papa* (75/604); *Bernardus Oliver* (80/643); *Bernardus Serra* (81/646); *Calixtus III papa* (102/827); *Durandus de Huesca* (128/1024); *Georgius {d'Ornos}*, *Vicensis episcopus* (162/1276); *Guido de Monte Rocherii* (176/1408); *Guido Terreni* (176/1413-1415); *Guillelmus {de} Poblet* (190/1509); *Guillelmus Sedacer* (191/1517); *Guillelmus Vedelli* (192/1523); *Iohannes de Aragonia* (238/1904); *Iohannes Balistarii* (240/1919); *Iohannes Bolons* (242/1934); *Iohannes Friburgensis* (259/2105 i 2107); *Iohannes Iacobi* (273/2261-2262); *Iohannes Micó* (278/2316); *Iohannes de Palomar* (282-283/2350-2354); *Iohannes Ros* (288/2398); *Iohannes Serra* (293/2431-2432); *Iohannes-Ludovicus Vives* (305-306/2542-2544); *Ioseph ben David Bonjorn* (307/2559); *Iulianus de Talliata* (309/2578); *Nicolaus Eymerici* (369/3073); *Petrus de Atarrabia* (398/3334); *Petrus Ilerdensis* (404/3385); *Philippus de Medalia* (414/3459); *Raphael Garcia* (430/3547); *Raymundus Lullus* (431-434/3553-3575); *Raymundus Martini* (434-435/3576-3579); *Raymundus de Pennaforte* (436/3580-3585); *Raymundus de Sabunde* (436/3586); *Thomas Migerii* (502/4124); *Thomas Real* (503/4129-4130); i *Vincentius Ferrerius* (512/4182-4189). Segueixen quatre taules: de manuscrits i d'impresos antics (521-537); d'incipits (539-558); d'explicitis (559-571); i d'autors moderns (573-584).— J. P. E. [11598]

«International Medieval Bibliography (450-1500)», 28/I (1995 = January-June 1994), XLVIII i 458 pp.

«International Medieval Bibliography (450-1500)», 28/2 (1995 = July-December 1994), LIII i 480 pp.

La periodicitat d'aquesta publicació és semestral. Cada fascicle és dividit en tres parts. La primera, numerada amb xifres romanes, conté llista de les publicacions periòdiques (XV-XXXIII) i de volums col·lectius, del tipus de miscel·lànies, actes de congressos o d'altres reunions d'estudi (XXXV-XLVIII); en aquest darrer apartat, després de la corresponent fitxa hi ha indicació dels números de la segona part que s'ocupen de les col·laboracions fitxades. La dita segona part consigna número d'ordre, autor, títol, referència heurística i, de vegades, brevíssim resum de cada unitat bibliogràfica; aquestes unitats són agrupades en seixanta-una seccions, dues de generals (la biogràfica i la de temes culturals o històrics globals), i cinquanta-nou de temàtica sectorial (p. e., arqueologia, llei, música, ciència, filosofia, teologia, etc.), en cada una de les quals els títols són aplegats de forma geogràfica; en cada una d'aquestes divisions, els nostres es troben sota el sotstítol d'«Ibèria». La tercera part conté taula d'autors (337-370), i de temes tocats en els estudis (371-457), a l'interior dels quals hi ha el sector de manuscrits amb indicació de ciutat i biblioteca (417-425).

L'estructura del segon fascicle és la mateixa del primer. [Direm només que entre els estudis aplegats hi ha els de dos volums, els X i XI, d'aquest anuari].— J. P. E. [11599-11600

«Medioevo Latino. Bolletino Bibliografico della cultura europea da Boezio a Erasmo», XVI (1995), XXXVI i 1227 pp.

En la secció dedicada a autors, aquest volum conté bibliografia sobre: *Antonius Andreae* (41); *Arnaldus de Villanova* (44-45); *Arnaldus de Villanova, pseudo* (45); *Bartholomaeus Mates* (52); *Benedictus XIII papa (Petrus de Luna)* (56); *Caesarius, Montserratensis abbas, Tarrac. ep.* (86); *Calixtus III papa* (86); *Carmina Rivipullensis* (88); *Claudius Taurinensis* (96); *Dbouda* (107); *Durandus de Huesca* (111); *Elias Rotensis canonicus* (115); *Ermengaudus de Blasi* (119); *Eutropius Valentinus* (120); *Felix Urgellensis* (122); *Florus Lugdunensis* (123); *Franciscus Ximienus Gerundensis ep. (!)* (132); *Fridericus III Aragoniae Trinacriae rex* (135); *Guido Terrena de Perpignano* (158); *Guillelmus de Rubione* (164); *Hieronymus Torrella* (174); *Iacobus II rex Aragoniae* (183); *Iacobus ben David ben Yom-tob (Bonjorn...)* (184); *Iacobus Peres de València* (184); *Ingbetus Contardo* (188); *Iohannes de Casanova Barcinonensis* (198); *Iohannes Estevan (Esteve!)* (201); *Iohannes de Procida* (208; cf. 233); *Iohannes de Rupescissa* (209-210/2140, 2142-2143); *Iulianus de Tallada Maioricensis* (221); *Liber Maiolichinus* (234); *Martinus de Ivarra* (244); *Nabmànides* (251); *Nicolaus Rossell Maioricensis* (258); *Oliba, Ausonensis episcopus; Oliba, Rivipullensis monachus* (262); *Paulus Christiani* (266); *Petrus de Atarrabia* (269); *Petrus Thomae* (278); *Rapbael de Pornassio (Pornaxio) Ianuenis* (286); *Raymundus Lullus* (286-289); *Raymundus Lullus ps.* (289-290); *Raymundus Martini*; *Raymundus de Pennafort*; *Raymundus Sabunde (de Sibinda)*; *Raymundus de Tàrrega* (290); *Summa seu Breviloquium super Concordia Novi et Veteris Testamenti* (307); *Thomas Migerii* (330); i *Vincentius Ferrerius* (336). La secció de biblioteques medievals, recorda estudis dedicats a les de Barcelona, el Canigó (542); Mallorca (545); Peníscola (548); Ripoll, Roda d'Isàvena (549); Sant Joan de les Abadesses (550); València i Vic (551). La secció de Concilis i Sínodes conté bibliografia sobre els de Lleida (557), Tarragona (558). La de confraternitats, sobre Roda d'Isàvena (560). La de Leges, sobre *Costums de Perpinyà* (579) i *Usatges de Barcelona* (582). Les altres seccions contenen referències escadusseres al nostre camp d'interès. Al final, trobem quatre taules: de manuscrits (959-974); de lèxic (975-976); de topònims (977-986), i d'estudiosos (987-1027).— J. P. E. [11601

«Quèrn. Repertori bibliogràfic biennal de literatura i llengua catalanes de l'edat mitjana i l'edat moderna». Elaborat per Pep BALSALOBRE i Lúdia AYATS. Dirigit per Albert ROSSICH i Lola BADIA, I (1995), 112 pp.

Tal com diu el títol, aquesta és una recopilació de fitxes bibliogràfiques, en la qual els autors volen incloure la totalitat d'estudis publicats relatius a un espai de temps que s'ha d'interpretar

«de manera flexible» (6) (no els només escrits però no publicats, com poden ésser tesis de doctorat o de llicenciatura) en qualque ocasió completats per brevíssimes indicacions sobre el contingut o d'altres extrems. De fet aquestes pàgines contenen 713 fitxes bibliogràfiques, que inclouen llibres, articles i recensions publicats durant el bienni 1993-1994 (9-107). Hi ha taula única d'autors, d'obres anònimes i de matèries (109-112).— J. P. E. [11602]

Eulàlia DURAN, Josep SOLERVICENS, *Orientacions bibliogràfiques sobre literatura catalana moderna (1474-1833)* (*Escolis*, 1), Barcelona, Universitat de Barcelona 1993, 110 pp.

Aplec de títols d'estudis dedicats a literatura escrita en català durant els segles XVI-XVIII; després d'un primer apartat dedicat a bibliografies i a repertoris biobibliogràfics, el conjunt és estructurat per segles i dins cada segle hi ha uns apartats dedicats a aspectes generals i a estudis sobre literatura en vers o en prosa, seguits dels atribuïts als literats dels dits segles: a Cristòfor Despuig, Pere Serafí i Joan Timoneda, del segle XVI; a Francesc Vicenç Garcia i Francesc Fontanella, del segle XVII; i a Joan Ramis, del segle XVIII. Els títols que contenen edició de textos catalans de l'època són assenyalats amb asterisc (*).— J. P. E. [11603]

L'Europe des humanistes (XIVe-XVIIe siècles). Répertoire établi par J. F. MAILLARD, J. KECSKEMÉTI et M. PORTALIER, [París i Turnhout], Centre National de la Recherche Scientifique et Brepols 1995, 544 pp.

La part principal d'aquest volum és formada per un *Répertoire alphabétique des humanistes*, constituït per fitxes personals que consignen nom i cognom, qualificació(ns), referències a diccionaris, entre els quals no manca la «Gran Enciclopèdia Catalana». o a obres generals que informen de cada personatge, i camps d'estudi o autors als quals cada un va dedicar el seu treball. I així trobem fitxa per a cada un dels següents autors nostres: Accardo, Mariano (lul-lista) (20); Agnès, Joan Bta. (23); Agustín i Albanell, Antoni (25); Juan de Alba (26); Albertí, Arnaldo (!: Arnau); Albiniano de Rojas, Pablo (Albinyana de Rojas, Pau?) (27); Alegre, Francesc (30); Aldò i Orraçà, Marc Antoni (32); Amat, Joan Carles (34); Amiguet, Antoni (36); Andreu, Antoni; Andrés, Joan (37); Anglès, Josep (38-39); Antist, Vicent Justinià (39); Arcís, Gregori d' (41); Ardèvol, Jeroni (42); Astorch, Antoni Joan (44); Bartomeu, Jaume (56); Bellver, Antoni (60); Beuter, Pere Anton (67); Boil, Bernat (72); Bonllavi, Joan (75); Bouvelles, Charles de (79); Bruno, Giordano (86); Busa, Gabriel (89); Caldenteu, Guillem (92); Calvo, Joan; Camanyes, Pere (94); Canals, Antoni (96); Carranza, Miquel (101); Casadevall, Bernat (102); Castellví i Lladró, Julià de (105); Celaya / Salaia, Joan (110); Climent, Joaquim (121); Collado, Lluís (122); Coloma, Carles (123); Cordero i Oliver, Joan Martí (128); Coronado, Melcior (130); Deguí, Pere (145); Eiximenis, Francesc d' (168); Escobar, Francesc (172); Espinosa, Nicolás de (172); Estanyol, Àngel (173); Esteve, Pere Jaume (173-174); Eimeric, Nicolau (176); Febrer, Andreu (179); Fenollet i de Malferit, Lluís de (180); Ferrer de Blanes, Jaume (183); Borja, Francesc de (191); Garcia, Francesc; Garcia, Gabriel; Garcia, Vicent (197); Garcia, Martí (198); Garrido de Villena, Francesc (199); Garsias, Pere (199); Gavaston, Joan (200); Gelida, Joan de (201); Gil, Pere (206); Giner, Damià (207); Guevara, Pedro de (lul-lista) (224); Hortolà, Cosme Damià (240); Ivarra, Martí (243); Irurozqui, Pedro (244); Janer, Jaume (246); Jolis, Antoni; Jorba, Dionís-Jeroni; Jordana, Antoni (249); Jover, Francesc (250); Lavinheta, Bernat de (262); Ledesma, Miquel (267); Leriza, Miquel (270); Llull, Antoni (274); Maluenda, Tomàs (286); Martorell, Tomàs Antoni (295); Mas, Dídac (296); Matoses, Pere Joan (297); Mey i Galès, Felip (305); Montllor, Joan Bta. (309); Montañès, Vicent (310); Montsó, Pere (311); Muñoz, Jeroni (315); Navarro, Joan B. (309); Nunyes, Pere Joan (324); Oliver, Pere Joan (327); Palmireno, Joan Llorenç (333); Pascual, Bartomeu Josep (336); Pax, Nicolau de (338); Pereira (!), Benet (340); Peres, Jeroni; Peres, Miquel (341); Peres de València, Jaume; Pérez Rubert, Joan B. (342); Pla, Jeroni (351); Proaza, Alfonso de (358); Roca, Antic (370); Roís de Corella, Joan (370); Rubió, Guillem

(373); Sala, Antoni (377); Salon, Miquel Bartomeu (378); Segarra, Jaume (386); Sempere, Andreu (387); Serra, Marc Antoni (388); Tàrrega, Gabriel de (400); Taxaquet, Miquel Tomàs (401); Valentí, Ferran (415); Vallmanya, Bernat (417); Verdú de Sanç, Blai (420); Vilar, Tomàs; Vileta, Joan Lluís; Vilafranca, Antoni Joan de (423); Vilaragut, Antoni (424); Virués, Cristòfor de (425); Vives i Marc, Joan Lluís (426). [No manca alguna absència clamorosa, com la de Ramon Sibiuda o la del seu resumidor, Peter Dorlant]. Les pàgines 439-530 contenen un altre índex alfabètic d'autors estudiats pels de la primera secció; no hi manca Ramon Llull; les pàgines 531-543 ofereixen la bibliografia de referència.— J. P. E. [11604

August RAFANELL, Albert ROSSICH, *Bibliografia general d'història de la llengua catalana del segle XVIII*, dins *Llengua XVIII*, 547-589.

Es mateixos autors precisen així els límits del seu treball, que són els estudis sobre la llengua catalana durant el segle XVIII en sentit ampli, car va del 1700 al 1830, «des de la interdicció del català com a llengua administrativa al Rosselló fins a l'esclat del Romanticisme i publicats fins a l'actualitat (1994)» (547). «Per tant, no incloem aquí els documents lingüístics de l'època..., però sí edicions posteriors de textos d'aquell període en què hi hagi referències lingüístiques o gramaticals» (548). La llista alfabètica d'autors i de les publicacions ocupa les pàgines 548-589.— J. P. E. [11605

Gemma PUIGVERT I PLANAGUMÀ, *Estudi dels manuscrits científics del monestir de Santa Maria de Ripoll. Notes per a un estat de la qüestió* (I), dins «Faventia», 17/1 (1995), 89-118.

Les primeres pàgines recorden estudis anteriors dedicats a aspectes paleogràfics o textuals dels dits volums i enumeren els set catàlegs que ens n'han pervingut escrits entre el segle XI i el 1823 (90-91); destaquen els estudis de Josep M. Millàs i Vallicrosa i els consegüents (93-94); les pàgines següents resumeixen les aportacions de Millàs a la història de la ciència a la Catalunya medieval (95-109) i les de Rudolf Beer (110-118; en una d'aquestes hi ha transcripció de *Hic est brevis (!) librorum Sancte Marie*, salvat de l'antic Riv. olim 40: 115). [A la pàgina 91, l'autora ens informa que «actualment, els paleògrafs Francesc X. Miquel i Rosell... tenen en fase de revisió i de confrontació... els treballs de Beer i de García Villada». Deu haver resuscitat, perquè Francesc Xavier Miquel i Rosell morí (una primera vegada?) el 1965. Només calia llegir la GEC].— J. P. E. [11606

Charles H. LOHR, *Latin Aristotle Commentaries: Supplementary Renaissance Authors*, dins «Freiburger Zeitschrift für Philosophie und Theologie», 40 (1993), 161-168.

Són recordats en aquestes pàgines i indicats els comentaris a Aristòtil, amb la corresponent localització, sovint a Barcelona, BC, dels nostres autors següents: *Beltrandus* (*Beltrán*) (!), *Hieronymus* (161-162); *Broquetus* (*Brochetes*), *Franciscus* (162); *Figarola*, *Jobannes* i *Font*, *Petrus* (163); *Guasch*, *Petrus Jobannes* (164); *Menescal*, *Onophrius*; *Massot*, *Antonius Thomas*; *Monlorius* (*Monllor*), *Jobannes Baptista*; *Nunesius* (*Núñez*), *Petrus Jobannes*; *Paschasius* (*Pascual*), *Bartholomeus Josephus*; *Pous*, *Antonius* (166-167); *Vila*, *Jobannes*; i *Ximénez Veces*, *Michael* (168).— J. P. E. [11607

Prim BERTRAN I ROIGÉ, *La historiografia del comtat d'Urgell*, dins *El comtat d'Urgell*, Lleida, Universitat i Institut d'Estudis Ilerdencs 1995, 11-16.

L'autor avisa que aquestes pàgines no ofereixen una bibliografia exhaustiva, ans només «una visió general, ... allò més significatiu que tenim davant» (16); i així comença amb els *Gesta Comitum Barcinonensium* de mitjan segle XII i, resseguint la successió dels segles, arriba als nostres dies.— J. P. E. [11608

Antoni RIERA I MELIS, *Antecedents i rerafons d'un col·loqui d'història de l'alimentació*, dins «Actes Alimentació», 7-20.

Antonio RIERA MELIS, *Documentación notarial e historia de la alimentación*, dins «Napoli Nobilissima. Rivista di Arti Figurative, Archeologia e Urbanistica», XXXIII (1994), 121-138.

Antonio RIERA MELIS, *Jerarquía social y desigualdad alimentaria en el Mediterráneo Noroccidental en la Baja Edad Media. La cocina y la mesa de los estamentos populares*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 24 (1994 [1995]), 857-885.

Exposició de la trajectòria que han seguit els estudis i les corresponents publicacions entorn l'alimentació medieval des que entre el 1936 i el 1938 comparegueren, gairebé simultàniament, a França, Itàlia, Anglaterra i Alemanya, i des de la seva represa, acabada la segona guerra mundial: en el primer article, a partir de la pàgina 12 trobem indicades les aportacions realitzades des dels Països Catalans primer en forma d'edicions de textos o documents i després en forma d'estudis específics sobre alimentació fins i tot alguna de prevista per al 1996.

El segon article presenta els principals fons de protocols notarial dels Països Catalans i precisa l'objectiu d'aquestes pàgines: «poner de manifiesto la idoneidad de las fuentes notariales para la Historia de la alimentación, analizar someramente el tipo de referencias que aportan, ponderar su valor y precisar sus limitaciones sociológicas y temáticas» (121). Després d'informar breument sobre la progressiva atenció posada en el tema [cf. resum anterior] i la seva metodologia, l'autor repassa els extrems que influeixen en l'alimentació (des de la distribució i drets sobre la terra, el cultiu agrícola, el comerç de productes de primera necessitat i els mercats d'origen dels mateixos, i els estris per a la conservació dels aliments ja en època medieval), il·lustrant cada un dels extrems amb nombre de referències a protocols notarial normalment de Barcelona, AHPB; només l'extrem de la dieta de les diverses classes socials resultaria poc conegut per fons notarial.

L'article terç és d'abast internacional; la realitat catalana hi és present a base de textos de Francesc Eiximenis o de documentació ja publicada per autors diversos en relació a l'assortiment de pa, carn, vi, en allò que fa les ciutats; i a base de documentació vigatana i gironina, per a pagès.— J. P. E. [11609-11610-11611

Josep Lluís VIDAL, *Presenza di Virgilio nella cultura Catalana*, dins *La fortuna di Virgilio*. Atti del Convegno Internazionale (Napoli, 24-26 ottobre 1983), Nàpols 1986, 417-449.

Josep Lluís VIDAL, *Vers un estudi de la fortuna de Virgili en la literatura catalana fins al Renaixement*, dins «Misc. Bejarano», 291-306.

El segon títol és versió abreujada del primer. Pretén desbrossar alguns sectors d'un vast camp i assenyalar-hi alguns punts de treball (292). Un primer esborrany de l'*Eneida* potser arribà a August mentre era a Tarragona, on, en època d'Adrià hi feia de mestre Luci Anneu Florus, l'autor de *Vergilius orator an poeta?* Poc després arribaven inscripcions de làpides amb ressons virgilians (293-294), sant Pacià i, potser, el volum Vat. lat. 3223; certament el de Vic 197, els glossaris de Ripoll i el 'codrus' aplicat al bisbe Vivas de Barcelona (295-296). En la part dedicada a literatura catalana, són recordades les referències a Guillem de Cervera-Cerverí de Girona (296), a Francesc Eiximenis (296-297), a la traducció del *Facetus* (297), a *Frayre de Joy e Sor de Plaser* (298), a Pau de Bellviure (299), tots enderiats entorn un Virgili fetiller totpoderós. El real, acompanyat del Dant, entraria a través *Lo somni* de Bernat Metge, de Felip de Malla i de Martí l'Humà, però seria refusat per sant Vicent Ferrer (300-301). Amb Alfons dit el Magnànim i a través de Nàpols, l'influx de Virgili s'estengué «en l'ambient cultural en general, àdhuc amb abast popular» (301), clar en Lleonard de Sors i Francesc Ferrer, enigmàtic en Ausias Marc (302). Continuava l'adoctrinament del Virgili moralitzador: Jaume Roig, Francesc Carròs Pardo de la Casta (303). Però en *Curial e Güelfa* arribem al fet que «la lectura de Virgili per part dels protagonistes incideix decisivament en la trama argumental d'una narració novel·lística» (305); decau amb Antoni Vallmanya; i en Joan Roís de Corella s'enardeix la llegenda i alguna figura poètica, com la del barreig de lliris i roses (306).— J. P. E. [11612-11613

Manuel J. PELÁEZ [ALBENDEA], *Le concept de Marca Hispanica dans l'historiographie juridique catalane*, dins *Roussillon*, 13-38.

Recordats els autors contemporanis que han estudiada la Marca Hispanica, Peláez ressegueix els estudis de Ferran Valls i Taberner, per al qual la Marca hauria estat una realitat amb les pròpies estructures militar, política, administrativa i eclesiàstica unitària (14-17); els de Raimon d'Abadal i de Vinyals, que hi hauria vista una situació de fet més que no pas de dret (18-20); els de José M. Maravall Casenoves; i els de Josep M. Font i Rius, que hauria passat del distanciament a l'afirmació d'aquell ens jurídic-polític (21-22). Les notes ocupen les pàgines 23-38.— J. P. E. [11614

Valentí GUAL I VILÀ, *Trenta-cinc anys d'Episodis de la Història. Una reflexió*, dins «Afers. Fulls de recerca i pensament», núm. 20 (1995), 164-170.

L'autor informa que l'esclat de la Guerra Civil el 1936 frustrà la publicació quinzenal d'uns *Episodis Nacionals de Catalunya*; només vint-i-cinc anys després, renaixia l'intent, perdut l'adjectiu 'Nacionals' per raó de la censura franquista; ja se n'han publicat més de tres-cents números, la fesomia global dels quals és així dibuixada per l'autor: «...preval la història política, si atenem l'àmbit temàtic, la història medieval, si considerem l'aspecte cronològic, i, òbviament, la història de Catalunya, si retenim un punt de vista geogràfic» (167), però deu números han estat dedicats al País Valencià (168) i tres a les Illes Balears (168-169); els autors pertanyen a les successives generacions d'historiadors (169).— J. P. E. [11615

Frederic UDINA I MARTORELL, *Els mestratges d'arxivística (1988-1994)*, dins «Medievalia», 11 (1994 [1995]), 123-131.

Les pàgines inicials recorden precedents, tant a Catalunya com a l'Estat Espanyol, i descriuen origen i organització del Mestratge d'Arxivística dins la Universitat Autònoma de Barcelona a Bellaterra. Segueixen les llistes dels treballs realitzats per alumnes entorn d'arxius municipals (126-127), arxius d'empresa (128), grans arxius no municipals (128-129), d'altres arxius (129-130) i de tema divers (130).— J. P. E. [11616

Índex d'Estudis Socials. Tesis 1992. (Catalunya, les Illes, País Valencià), a cura de Joan OLIVER I PUIGDOMÈNECH, amb la col·laboració de Joana Maria ESCARTÍN BISBAL, Isabel MOLINA I DEVEESA, Pilar MORALES GALLEGU, Josep Miquel ROSSELLÓ I FERRER, Barcelona, Fundació Jaume Bofill 1995, 120 pp.

Informació de tesis doctorals i de tesines de llicenciatura llegides en les diverses universitats dels Països Catalans; les tesis doctorals són resumides en algunes línies. Assenyalarem pàgina i número d'ordre de les que recauen en el nostre camp: Alfred Agustí i Farreny, *La llengua catalana a la diòcesi de Lleida (segles XVI-XVIII)* (17/8839); Sergi Gascon Uris, *Edició crítica del Llibre dels àngels (1392) de Francesc Eiximenis* (20/8852); Xavier Renedo Puig, *Edició i estudi del Tractat de luxúria del Terç del cristià de Francesc Eiximenis* (22/8865); Jordi Riffé i Santaló, *Els villancets d'Emanuel Gónima (1712-1792)* (23/8867); M. del Carme Rusiñol Pautas, *Els villancets de Melcior Junca* (23/8870); Joan Torruella Casañas, *El Cançoner Català Medieval L: estudi i edició* (25/8878); Jaume Turró i Torrent, *L'obra literària de Romeu Lull* (25/8880); Bernat Bestard Nadal, *La Facultad de Medicina de la Real y Pontificia Universidad Literaria de Mallorca. Primer análisis crítico-histórico* (26/8887); Josep Oriol Oleart i Piquet, *Els greuges de cort a la Catalunya del segle XVI* (48/8989); M. Montserrat Duch i Torner, *Aproximació a Concordie Apothecariorum Barchinone. Barchinone MDXI* (49/8995); Rossend Arqués i Corominas, *La poesia amb la rúbrica 'Massèn Avinyó'* (50/9000); Antònia Carré Pons, *Investigacions sobre l'Espill de Jaume Roig* (51/9005); Joana Escobedo i Abraham, *Poesia popular catalana -no religiosa- del segle XVIII* (52/9010); Josep Solervicens i Bo, *Cristòfor Despuig i el col·loqui durant el Renaixement* (55/9022); Jeroni Sureda i Carrió, *L'aprenentatge de la llengua anglesa a Menorca en el primer període de la*

dominació britànica (1708-1756) (55/9023); Gaspar Coll Rossell, Els manuscrits jurídics il·luminats catalans a la primera meitat del segle XIV (61/9052); Xavier Dupré Raventós, Descripció, anàlisi i estudi comparatiu de l'Arc de Berà (61/9054); Valentí Girbau i Tàpies, El bisbat de Vic a l'època del bisbe Veyán (1784-1815) (62/9059); Joan Carles Maixé Altés, La pràctica mercantil i bancària en la Catalunya del segle XVIII. La companyia Bensi & Merizano de Barcelona (1724-1750) (63/9062); Miquel Àngel Álvarez Galera, Aspectes sanitaris dels arxius parroquials de Sant Sadurn d'Anoia, Sant Pere de Riudevitlles, Gelida i parròquies del terme de Subirats, segles XVI, XVII i XVIII (66/9076); Josep Ramon Toll i Clavero, Aspectes sanitaris de l'arxiu parroquial de Sant Martí de Sant Celoni (68/9086); Macià Tomàs i Salvà, L'ordre antonià i l'ergotisme gangrenós o 'foc de sant Antoni'. Mallorca 1230-1851 (68/9088); Miquel Vilardell i Ynaraja, Aspectes sanitaris dels arxius parroquials de la comarca d'Osona: el Lluçanès, segles XVI, XVII i XVIII (68/9089); Agustí Segarra Blasco, L'economia de l'aiguardant a la Catalunya del segle XVIII. El Camp de Tarragona i el Penedès. 1750-1820 (75/9122); Jordi Pau Roigé, Aspectes sanitaris dels arxius parroquials del Priorat (segles XVI a XVIII) (76/9124); Josep Mora i Castellà, La Universitat de Cervera: anàlisi d'una obra, paradigma en l'arquitectura del segle XVIII a Catalunya (80/9135); Antoni Ignasi Alomar Cañellas, L'armament a l'illa de Mallorca als segles XIV i XV: estudi de la seva terminologia (83/9145); Margalida Bernat i Roca, Els tres mesters de la llana: paraires, teixidors de llana i tintorers a Ciutat de Mallorca (segles XIV-XVII) (84/9147); Rosa Maria Calafat Vila, Llengua i repressió a la Mallorca del segle XVIII (1715-1808) (84/9148); Ramon Díaz Villalonga, El teatre hagiogràfic a la Mallorca del segle XVIII (1702-1864) (84/9150); Rafael Llanos Gómez, El rey en la república de las letras. Alfabetización y escuela en Mallorca (1691-1835) (85/9157); Ricard Urgell Fernández, El reino de Mallorca en la época de Joan II. La guerra civil catalana y su repercusión financiera (86/9163); Maria Antònia Cano Iborra, La llengua catalana a Els al segle XVII. Edició i estudi lingüístic dels manuscrits del Llibre del mostassaf i de processos notariais (90/9172); Miquel Almenara Sebastià, El humanista Pere Joan Oliver: vida, bibliografia y epistolario (96/9205); Tomàs Martínez Romero, La traducció catalana medieval de les Tragèdies de Sèneca. Estructura i edició (97/9210); Tomàs Utrilla García, Los gozos marianos de la región valenciana (98/9214); Berta Gil Alonso, Los cantorales del Real Colegio Seminario de Corpus Christi de Valencia: su catalogación (99/9219); Fernando Pingarrón Seco, Arquitectura religiosa en Valencia durante el siglo XVII (1600-1700) (101/9229); Luis Silgo Gauche, Textos ibéricos valencianos (Contestania, Edetania, Icercavonia) (101/9231); i Vicent Terol Grau, Estudi demogràfic de la Ribera de Xúquer (País Valencià), segles XVII-XX (101/9232). Els títols de les tesis de llicenciatura ocupen les pp. 107-120.— J. P. E. [11617

Joan TORRUELLA, *Estructura per a una base de dades lèxico-diacrònica del català medieval*, dins *Umanesimo Barocco*, 229-242.

[Projecte ja conegut dels lectors d'ATCA per les notícies bibliogràfiques dels volums X (1991), 663-664, núm. 6962, i XIV (1995), 393, núm. 9735]. Ací, després de la justificació de l'empresa, trobem reproducció de la fitxa pensada per a cada mot i explicació de cada un dels extrems que figura en la mateixa, de molts dels quals hi ha mostra.— J. P. E. [11618

Pilar OSTOS SALCEDO, *Notas sobre diplomática señorial catalana*, dins «Misc. Trenchs», 991-999.

L'autora recorda el conjunt de treballs realitzats a la Universidad de Sevilla entorn de fons documentals procedents de Catalunya del Archivo Ducal de Medinaceli; ella es proposa d'oferir algunes reflexions entorn el dit conjunt i una proposta metodològica provisional. La denominació encertada no seria ni la de 'documentació comtal', ni la de 'feudal', ans la de 'senyorial' (995). Hi ha d'altres problemes com és ara: quina documentació s'ha de considerar senyorial? Hi havia en un senyoriu escrivania pròpia d'expedició de documents? Tenia el senyor facultat d'establir notaris? Quines eren les fases d'elaboració d'un document? Tenen els documents senyorials una configuració característica? Llengua i escriptura segueixen evolució paral·lela en

els diversos comtats (Pallars, Prades, Empúries) i tots s'acostarien al model de la cancelleria barcelonina (997-998).— J. P. E. [11619]

Stephen P. BENSCH, *Thomas N. Bisson*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 24 (1994 [1995]), 1005-1012.

Les dues primeres pàgines presenten un resum de la biografia, de les principals publicacions i del reconeixement acadèmic dels treballs del prof. Bisson, la bibliografia del qual ocupa les pàgines 1008-1012. Hi ha una fotografia seva (1007).— J. P. E. [11620]

Larry J. SIMON, *Preface (a Studies Burns)*, dins «Studies Burns», XI-XXVI.

La primera part d'aquestes pàgines (XII-XX) repassen les successives publicacions de Robert I. Burns entorn el Regne de València immediatament posterior a la conquesta, i la impressió que causaren en els cercles d'especialistes i de medievalistes en general; la segona part presenta els estudis més pròxims a la temàtica del prof. Burns aplegats en el mateix volum.— J. P. E. [11621]

Antoni BLADÉ, Josep S. CID, *Dolors Cabré i Montserrat*, dins «Centre d'Estudis Comarcals de la Ribera d'Ebre. Miscel·lània», 10 (1995), 49-55.

Catedràtica de segon ensenyament i membre de l'Institut d'Estudis Tarraconenses, deixa una bibliografia (50-53), en la qual destaquen els estudis de l'època de l'humanisme sota els aspectes històrico-cultural, lingüístic i literari.— J. P. E. [11622]

[José] M. LÓPEZ PIÑERO, María Luz LÓPEZ TERRADA, *Bibliografía de Antonio José Cavanilles (1745-1804) y los estudios sobre su vida y su obra*, dins «Asclepio. Revista de Historia de la Medicina y de la Ciencia», XLVII (1995), 241-260.

Llista estricta de dues-centes trenta-nou unitats bibliogràfiques, sense cap introducció, dividida en dues seccions: la d'impresos (241-248) i la de manuscrits (248-253); els cinquanta-dos títols de la primera són de llibres i fulletons; els següents núms. 53-112 corresponen a articles de revista; en la de manuscrits, el primer conjunt és el de la documentació del Archivo del Real Jardín Botánico [vegeu la secció quarta d'aquestes Notícies bibliogràfiques], de la Real Academia de Medicina, de l'arxiu familiar [ara també en el Jardín], de la Biblioteca Nacional i de la Diputación de Vitoria; hi ha quatre làmines calcogràfiques de la Calcografía Nacional (254); els núms. 145-239 són de bibliografia sobre Anton Josep Cavanilles i la seva obra.— J. P. E. [11623]

Joan PUJADAS I MARQUÈS, *Notes biogràfiques de Joan Coromines*, dins *Joan Coromines*, 13-23.

Joseph GULSOY, *Alguns records del mestratge de Joan Coromines*, dins *Joan Coromines*, 51-53.

Max CAHNER, *Com vaig esdevenir editor de Joan Coromines*, dins *Joan Coromines*, 55-57.

Joan FERRER I COSTA, *Joan Coromines, el mestre admirat*, dins *Joan Coromines*, 59-65.

Carles DUARTE I MONTSERRAT, *La saviesa tenaç*, dins *Joan Coromines*, 67-79.

Josep MASCARÓ PASSARIUS, *Joan Coromines: un home irrepètible*, dins *Joan Coromines*, 71-72.

Joan SOLÀ, *Joan Coromines, la memòria d'aquesta terra*, dins *Joan Coromines*, 77-93.

Antoni FERRANDO, *Joan Coromines i el País Valencià: unes notes personals*, dins *Joan Coromines*, 101-106.

Josep FERRER I COSTA, *Bibliografia de Joan Coromines*, dins *Joan Coromines*, 125-140.

El primer títol presenta, com si fossin uns annals, els fets de la vida del Prof. Coromines entre el 1905 i el 1995, dins els quals són subratllades tant la vida acadèmica com les

publicacions. Aquesta part és completada amb un aplec de fotografies que va de la pàgina 27 a la 47.

El prof. Gulsoy recorda la forma de realitzar les enquestes de toponímia a l'Alta Ribagorça; i anècdotes, àdhuc policiesques, que la seva presència pels pobles més d'una vegada havia provocat.

Max Cahner rememora la seva primera trobada personal amb el prof. Coromines durant el VII Congrés Internacional de Lingüística Romànica i les etapes pel camí de les quals esdevingué editor del *Diccionari etimològic de la llengua catalana* i de l'*Onomasticon Cataloniae*.

Joan Ferrer i Costa confegeix un esbós de biografia del prof. Coromines amb uns capítols incipients que són les seves diverses etapes, imposades per les circumstàncies generals, i amb particular atenció a les dues grans obres acabades d'esmentar, en la redacció de les quals ell col·labora.

Duarte i Mascaró treballaren en altre temps amb el prof. Coromines i recorden el primer en què consistia la seva col·laboració; i el segon, molt més personal, les estades de treball d'estiu per valls pirinenques.

El prof. Solà fa successivament: a) una síntesi de l'obra global del prof. Coromines; b) es deté en l'aspecte més rellevant per al nostre poble, la conservació de la memòria col·lectiva; c) també subratlla que tota obra humana no és definitiva (i es fa ressò de les crítiques que li han estat adreçades: 59-60), ans ha d'ésser continuada; i d) acaba amb unes consideracions finals. Hi ha bibliografia sobre l'obra de Joan Coromines (93).

Ferrando explica els seus contactes inicials amb Joan Coromines, remarca la valoració que aquest feia de Manuel Sanchis i Guarnier i recorda una sessió de Coromines i Gulsoy a la Universitat de València a l'entrada d'estiu del 1985, la visita a d'altres valencians i activitats diverses, rememorant una anada col·lectiva de membres de l'Institut d'Estudis Catalans al País Valencià el 1935.

La bibliografia presenta els llibres, aplegats de forma cronològica, primer els de lingüística, seguits de les edicions d'autors antics i moderns, de les traduccions, i d'altres (125-128); i la llista única dels articles publicats entre el 1925 i el 1991 (128-137); seguida de la de ressenyes (138-140) i de la de quatre escrits en diaris (140).— J. P. E.

[11624-11625-11626-11627-11628-11629-11630-11631-11632

Josep ROMEU i FIGUERAS, *Miquel Dolç: un record i un homenatge*, dins «Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona», XLIV (1993-1994 [1995]), 365-373.

Reconstrucció biogràfica d'En Miquel Dolç, en aquell aspecte que a Barcelona pogué ésser compartit per l'autor; presentació de la seva obra d'estudi i traducció de clàssics llatins per a la «Fundació Bernat Metge» i valoració dels estudis dedicats a autors importants de la nostra literatura: «aire planer i... serenitat. El qualificatiu de didàctics, i de vegades potser simplement pedagògics, em sembla que escau prou bé als seus escrits d'aquesta mena» (373).— J. P. E.

[11633

Antoni SEVA, *Miquel Dolç, entre l'Arcàdia i l'Àgora. I. L'home. II. L'obra*, dins «Revista de Catalunya», Núm. 99 (setembre de 1995), 37-52; i núm. 101 (novembre de 1995), 48-77.

Presentació de la persona, resum de la seva biografia i descripció de la seva activitat, amb particular atenció als anys de professorat a la Universitat de València, on actuà en l'Aula Ausias Marc [cf. més avall els resums dels articles dedicats a Miquel Tarradell] (45-50), amb particular atenció a les pàgines dedicades als nostres autors medievals (56) i al *Cant de la Sibila* (59). Les altres pàgines recorden la seva obra de poeta (49-54) i de traductor, sobretot dels clàssics llatins (61-72).— J. P. E.

[11634

Antonio GIL OLCINA, (*Homenaje al prof. Juan Manuel del Estal en su jubilación académica*). *Proemio*.

(*Publicaciones*), dins «Anales de la Universidad de Alicante», 9 (1992-1993 [1995]), 7-16.

L'autor avalua l'actuació acadèmica de del Estal a la Universitat d'Alacant durant una vintena d'anys i les seves publicacions principals durant el mateix període (7-8). La llista d'aquestes ocupa les pàgines següents, dedicades successivament a presentar els llibres publicats del 1955 ençà (9-10), els articles en revistes, el primer dels quals és del 1956 (11-14), i les comunicacions en congressos, tant nacionals com estrangers, des del 1976 (15-16). El seu camp d'estudi és el de les relacions entre les corones catalano-aragonesa i la castellana en el pas del segle XIII al XIV i en els problemes que les dites relacions suscitaven en el Regne de Múrcia per la part castellana i en la Governació d'Oriola per a la catalana, amb les dificultats de la seva progressiva integració en el Regne de València; i s'esmerça, en particular a refer itinerari i calendari de Jaume II de Catalunya-Aragó.— J. P. E. [11635

Elena ESTEVA, *Lluís Esteva i Cruañas. (Dades per a una biografia)*, dins «Estudis del Baix Empordà», 14 (1995), 3-12.

Lluís PALLÍ, Elena ESTEVA, *Bibliografia cronològica de Lluís Esteva Cruañas*, dins «Estudis del Baix Empordà», 14 (1995), 19-35.

Xavier COLOMER-RIBOT, *L'última entrevista amb Lluís Esteva i Cruañas*, dins «Estudis del Baix Empordà», 14 (1995), 37-41.

Les dades i dates més significatives de la trajectòria biogràfica d'En Lluís Esteva i Cruañas (1906-1994) són aplegades sota el primer títol, il·lustrat amb abundant documentació fotogràfica. El segon aplega en llista única tots els títols, publicats entre el 1932 i el 1995, bo i fent constar mitjançant un senyal previ al títol la qualificació corresponent (article, opuscle, llibre, etc.). El tercer recorda la seva feina en la conducció del Museu, el fet d'haver estat fundador i director dels primers dotze volums dels «Estudis del Baix Empordà», els seus treballs arqueològics i la recerca constant de documentació d'arxiu.— J. P. E. [11636, bis i ter

Maria PAREDES I BAULIDA, *La recuperació d'una figura cabdal de la II-lustració menorquina: Antoni Febrer i Cardona (1761-1781)*, dins «Llengua & Literatura. Revista Anual de la Societat Catalana de Llengua i Literatura», 6 (1994-1995), 483-490.

Aquestes pàgines contenen un resum biogràfic d'En Febrer (483-484), un aplec de les mostres d'atenció que li han dedicada els estudiosos de la llengua o de la literatura catalanes durant el segle actual (485-489) i la bibliografia bàsica sobre el mateix escriptor (489-490).— J. P. E. [11637

Bibliographie Charles Lohr, dins «Misc. Lohr», 583-585.

Les publicacions d'aquest director del «Raimundus Lullus Institut» de la Universitat de Freiburg de Brisgòvia són agrupades en llibres (583-584), articles (584-589), articles de diccionari (589) i recensions (590-595).— J. P. E. [11638

Rosa SOLER I MÒDENA, Eulàlia MIRET I RASPALL, *Bibliografia de Lluís Nicolau d'Olwer*, amb un pròleg de Victòria ALSINA I KEITH, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans 1995, 90 pp.

Les primeres pàgines resumeixen la biografia d'En Nicolau i presenten els grans grups temàtics de la seva bibliografia (5-9), que en les pàgines posteriors (13-90) és ordenada seguint la seqüència alfabètica de cognoms o paraules equivalents; la immensa majoria repeteix el cognom de l'autor, amb l'excepció d'aquells escrits seus dedicats a recensionar o a comentar l'obra d'altri. Molts dels de tema medieval (les Cròniques foren un dels seus camps d'estudi) recauen en el nostre camp.— J. P. E. [11639

Carme PÉREZ APARICIO, *Jaume Pastor i Fuixà*, dins «Saitabi», XLIII (1933), 5-12.

Exposició de la trajectòria humana, professional i acadèmica d'aquest investigador del segle XVIII valencià i dels moriscos. La seva bibliografia ocupa les pàgines 11-12.— J. P. E. [11640

Albert MANENT, *Mossèn Antoni Pladevall. Clergue, savi i home de poble*, dins Josep BIGORDÀ, Albert MANENT, ROSER BOFILL, *Església i País. Tres testimonis*. Pròleg de Mn. Josep M. ARAGONÈS i taules cronològiques de Mn. Josep M. TOTOSAUS, Barcelona, Enciclopèdia Catalana 1995, 175-242.

Després d'una afectuosa i amable presentació dedicada específicament a la persona (177-189), ve l'esbós biogràfic d'Antoni Pladevall (1934-) (191-192), i la seva bibliografia, distribuïda en set seccions: llibres i monografies (193-199), col·laboracions a obres col·lectives (199-202), articles (202-232), articles d'història general i col·laboracions a congressos i miscel·lànies (232-234), vària (235-238), pròlegs de llibres (239-241) i recensions d'obres (241-242).— J. P. E. [11641

Josep MASSOT I MUNTANER, *Joan Pons i Marquès, entre la cultura i la política*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», LI (1995), 263-286.

Presentació biogràfica de Joan Pons i Marquès (1894-1971), de la qual hem de retenir en aquestes pàgines la seva tasca professional d'arxiver tant a Tarragona com a Ciutat de Mallorca (271), l'edició del *Cartulari de Poblet*, i la preparació de reculls bibliogràfics i de catàlegs de biblioteques medievals mallorquines (282).— J. P. E. [11642

Marià Ribas i Bertran, *Crenu de Sant Jordi*, dins «Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria [de Mataró]», núm. 53 (octubre 1995), 2-9.

Amb motiu de la concessió del premi Sant Jordi, els «Fulls...» han aplegat informació biogràfica repartida per anys, del 1902 al 1995 (3-5), i llista de la bibliografia (5-9).— J. P. E. [11643

Míkel de EPALZA, *Aspectos de la actividad de D. María Jesús en la Universidad de Alicante*, dins «Hom. Rubiera», 29-52.

Bibliografía de M. Jesús Rubiera Mata, ibid., 17-28.

Rafael ALEMANY FERRER, *L'aportació de María Jesús Rubiera a la catalanística*, ibid., 111-122.

El primer article repassa els anys de formació; segueixen la fundació de la revista «Sharq al-Andalus» (34-35), la col·lecció «Xarq-al-Andalus», i encara amb més detall la seva atenció a temes relacionats amb la zona d'Alacant i a la d'expressió en llengua catalana (38-42); les darreres pàgines són dedicades a l'encaminament de joves graduats a la investigació de la mateixa temàtica àrabo-valenciana (43-49), a recordar els primers passos del departament dedicat a l'estudi de llengua i cultura àrabs (49-51); i a la repercussió internacional dels dits estudis i publicacions (51).

La bibliografia és ordenada en seqüència cronològica i té cent vint-i-dos títols.

Les connexions lexicals sobretot entre àrab i català (113-116) i el tema del *Tirant lo Blanc* (116-118: [cf. ATCA, XV (1996), 797, núm. 11371-11372]), s'han de sumar a les indicacions de l'existència d'una font àrab per a les *Cobles de la divisió del Regne de Mallorca* d'Anselm Turmeda i a la transliteració occitana o catalana d'algunes 'khartges' (119-120). Hi ha bibliografia específica (120-122).— J. P. E. [11644-11645-11646

Mariano BARRIENDOS VALLBÉ, *Dr. Francesc Salvà i Campillo*, dins «Treballs de la Societat

Catalana de Geografia», núm. 39 (juny 1995), 167-173.

Recordades les dades biogràfiques bàsiques, l'autor presenta Salvà com a metge conduït pels objectius de contribuir al coneixement científic i a la seva utilització; i així propicià el restabliment d'una càtedra de medicina a Barcelona, base de la futura Facultat universitària, i, portat pel convenciment que les malalties responien a factors ambientals, cultivà l'observació meteorològica, conservada en els tres volums de les *Taules anyals de dades meteorològiques* (1780-1797) de la Reial Acadèmia de Medicina, encara ara útils, al final de les quals hi havia un resum de cada any i unes observacions relatives a malalties; el 1786 i el 1794 publicà dues obres, on estudiava, respectivament, la injecció i l'escorbut.— J. P. E. [11647]

Eva SERRA I PUIG, *Ferran Soldevila: la persona i l'historiador*, dins «Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics», VI (1995), 9-17.

María Teresa FERRER I MALLOL, *En el centenario del nacimiento de Ferran Soldevila*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 24 (1994), IX-XII.

El primer text és el d'una conferència que propugnava el reconeixement de la personalitat de Ferran Soldevila en tant que historiador doblement bandejat de la universitat pel seu nacionalisme, incompatible tant amb la visió centralista com amb la impostació socio-econòmica, i en tant que ciutadà. En les seves obres majors, un dels trets de Soldevila fou el de confrontar les figures que atregueren la seva atenció amb les quatre grans cròniques catalanes, com també ho fou la gosadia d'aventurar-se a proposar visions globals.

L'autora del segon text recorda que el mateix anuari publicà en el volum 9, corresponent als anys 1974-1979, «una semblança muy completa» de Ferran Soldevila signada per Manuel Riu i Riu; recorda diversos actes acadèmics i publicacions amb motiu del centenari i evoca records personals.— J. P. E. [11648]

Xavier FERRÉ, *Miquel Tarradell: valencianitat (1956-1970)*, dins «Revista de Catalunya», núm. 92 (gener de 1995), 21-50.

Vicent VENTURA, *Tarradell, ja en el record*, dins «Revista de Catalunya», núm. 94 (març de 1995), 25-27.

Josep GARCIA RICART, *Un deute impagat*, dins «Revista de Catalunya», núm. 94 (març de 1995), 28-30.

Leandre VILLARONGA, *Introducció: A la memòria del Dr. Miquel Tarradell*, dins «Acta Numismàtica», 25 (1995), 9-10.

Miquel Tarradell fou catedràtic d'arqueologia a la Universitat de València entre el 1956 i el 1970 i ací són recordats els temes dels seus cursos (23-24). Just arribat, visqué l'aiguat del 1967, que tant sorollà la consciència dels valencians (22); dos anys després nasqué l'Aula Ausias Marc, que s'encetà amb aportacions entorn al gran poeta (30-31); successivament, la feina s'estendria a camps d'actualitat, també polítics. Hi ha bibliografia (49-50).

Ventura i Garcia desgranen records dels catorze anys de l'estada de Miquel Tarradell, no sols a la universitat, ans també en la societat valenciana, amb particular atenció a memòries familiars per part de Garcia.

Finalment, Villaronga recorda que el prof. Tarradell impulsà la creació de la Societat Catalana d'Estudis Numismàtics com a filial de l'Institut d'Estudis Catalans, en la qual fou delegat del mateix IEC.— J. P. E. [11649-11650-11651-11652]

Giulio BATTELLI, *José Trenchs Ódena e i nuovi orientamenti della diplomazia pontificia*, dins «Misc. Trenchs», 11-15.

Francisco M. GIMENO BLAY, *José Trenchs Ódena: entre la investigación y el magisterio*, dins «Misc. Trenchs», 17-27.

Regina SÁINZ DE LA MAZA LASOLI, José Trenchs Ódena. *Páginas para el recuerdo*, dins «Misc. Trenchs», 29-36.

José V. BOSCA CODINA, M. LUZ MANDINGORRA LLAVATA, Vicent PONS ALÓS, José Trenchs Ódena: *Su contribución científica*, dins «Misc. Trenchs», 37-50.

El prof. Battelli recorda en aquestes pàgines tant el treball de Trenchs a l'Archivio Segreto Vaticano durant els anys de formació, com les seves publicacions posteriors del camp de la diplomàtica i de l'arxivística papals, en el qual procurà de tenir en compte els diversos estrats de documentació; també l'activitat en jornades d'estudi sobre el tema (Cursos de Benassal), i la formació de deixebles, que continuen les seves petjades a València.

Gimeno pertany a la primera fornada de deixebles de Trenchs a València des del 1978 i subratlla allò que el seu mestratge en paleografia representà per al descobriment i l'estudi de l'escriptura i del llibre en tant que fenomen cultural, més enllà del significat del text. Integra dins aquesta dedicació gran part de les seves publicacions (22-27).

Sáinz de la Maza recorda en particular els anys de formació, ja postgraduat, a les escoles vaticanes, els estudis dedicats per ell a la cancelleria reial catalano-aragonesa (34), informa dels darrers temps de malaltia, presenta i resumeix un seu treball pòstum: *Casa, Cort i Cancelleria de Pere el Gran* (35), i recorda que descobrí el manuscrit original de les *Ordinacions de casa i cort* de Pere el Cerimoniós (36).

Les pàgines dedicades a la contribució científica contenen la bibliografia d'En Josep Trenchs, repartida en 14 llibres (39-40), cent cinquanta-cinc articles (40-47), disset pròlegs (47-48), sis recensions bibliogràfiques, tretze publicacions de divulgació, dos llibres inèdits (48) i dos treballs manuscrits (49); també hi ha llista de tretze tesis doctorals (49) i de vint-i-set tesines de llicenciatura (49-50).— J. P. E. [11653-11654-11655-11656]

Clara ARBUÉS, Anna SALA, Noèlia SANZ, *Entrevista a Antoni Virgili*, dins «Gausac. Publicació del Grup d'Estudis Locals de Sant Cugat del Vallès», núm. 6 (juny 1995), 57-62.

Presentades les publicacions principals d'Antoni Virgili, amb llurs preguntes les autores el condueixen a exposar tant els treballs realitzats a base de la documentació de la Catedral de Tortosa i en particular a base dels *Cartularis de la Seu* de Tortosa entorn als canvis d'estructura social i d'economia consegüents la (re)conquesta de Tortosa dins l'escola de Miquel Barceló: «La conquesta no és res més que un mecanisme que permet de reproduir el sistema feudal» (60).— J. P. E. [11657]

Pablo María GARRIDO, *Experiencia y pensamiento de un gran teólogo: Bartolomé Xiberta, O. Carm. (1897-1967)*, dins «Teología Espiritual», XXXIX (1995), 247-264.

[Després de la guerra civil del 1936-1939, Bartomeu M. Xiberta dedicà més atenció als temes de teologia i d'espiritualitat, i menys als teòlegs carmelitans medievals, sobretot catalans]. Ací és dibuixada la seva posició crítica i soferta davant l'evolució de la teologia centro-europea els anys immediatament precedents i els del Concili Ecumènic Vaticà II.— J. P. E. [11658]

Álvaro ARÉVALO MEDINA, Vito T. GÓMEZ GARCÍA, *Índices de «Escritos del Vedat» desde el vol. I (1971) al vol. XXV (1995)*, dins «Escritos del Vedat», 25 (1995), 525-614.

Les aportacions al coneixement del treball de l'orde dominicà en els països de l'Antiga corona catalano-aragonesa i en particular al dels autors del mateix orde publicats en els primers vint-i-cinc volums del dit anuari poden ésser conegudes tant a través de la taula alfabètica dels actuals autors dels estudis (525-547) com a través de la també alfabètica de temes, molts dels quals recauen en les nostres pàgines (548-614).— J. P. E. [11659]

Índexs dels 10 números de Missiva, dins «Missiva. Fulls d'informació històrica i opinió cultural»,

núm. 10 (gener-març 1995), 3-8.

Els títols publicats en els dits deu fascicles són aplegats temàticament: Història, Nobiliària, Opinió, Sigil·lografia (els articles segueixen l'ordre alfabètic d'autors i les recensions són distribuïdes en seccions diverses). Gairebé tots recauen en el nostre camp.— J. P. E. [11660]

II. ESTUDIS DE REFERÈNCIA TOPOGRÀFICA

Caterina MUREDDU, *La capella musicale di Alghero*, dins «Revista de l'Alguer. Anuari Acadèmic de Cultura Catalana», IV (1993), 107-125.

Documentada el 1575 la dita capella musical, ací són aplegades, resumides i sintetitzades les notícies proporcionades tant per l'Alguer, Archivio Capitolare, com per l'Archivio Storico del Comune, o per Segimon Arquer, *Sardiniae brevis historia* (121, nota 20). Del primer arxiu és adduït el *Libre Magistral de totes las missas resadas...*; del segon, ultra els acords municipals, el *Llibre de privilegis*. És transcrita en apèndix l'acta de la resposta, en llengua catalana, donada pels consellers a un requeriment del bisbe el 1575 (124-125). Hi ha quadres on consten noms dels músics, instruments i retribució d'onze anys entre el 1611 i el 1684.— J. P. E. [11661]

Antonio SERRA, *Le cappelle della cattedrale di Alghero nelle fonti archivistiche*, dins «Revista de l'Alguer. Anuari Acadèmic de Cultura Catalana», VI (1995), 75-101.

L'autor es proposa d'esbossar un perfil diacrònic de la decoració de les capelles catedralícies, a base de les actes de visita pastoral (Alguer, Arxiu del bisbat), de visita ad limina (ASV, SCConcillii), de les de sessions capitulars (Arxiu de la Catedral, *Llibres de comptes de sagristia*) i de l'Arxiu Municipal (*Gremis*); i de Sàsser, Archivio di Stato, *Atti Notarili. Tappa di Alghero* (94-96), ultra els *Manoscritti e memorie* d'Antonio Michele Urgias (76). En són aplegades les notícies relatives a la Capella de les Fonts Baptismals (76-77), a la de les Ànimes del Purgatori (78), a la de sant Felip Neri (78-80), a la de l'Anunciació (80), a la de la Mare de Déu de Montserrat (81), a la de la Mare de Déu de les Neus (82), a l'altar major, amb una inscripció del 1725, desapareguda (82-84), a la capella de sant Andreu (85), a la de l'Esperit Sant (86), a la de santa Anna (86-87), a la de sant Josep (87), a la de sant Elígi (88), a la de sant Narcís (88-89), a la de sant Erasme (89-90), i a la del Santíssim Sagrament (90-91); a la Sagristia (92) i a la Sala Capitular i capella de sant Joan Nepomucè (92-93). Són transcrits en apèndix els actes de visites pastorals, en llengua catalana, dels anys 1616 i 1660, de l'Arxiu del bisbat (96-100). Hi ha croquis de catedral i capelles (101).— J. P. E. [11662]

José HINOJOSA MONTALVO, *Aproximación a la ganadería alicantina en la Edad Media*, dins «Anales de la Universidad de Alicante. Historia Medieval», 9 (1992-1993 [1995]), 161-178.

Aquesta visió de conjunt és basada en la documentació tant d'arxius locals com de l'ACA, *Canc. reg.*, publicada per d'altres autors, i en dades de primera mà d'Elx, Arxiu Municipal, *Manuale de consells*, i de l'ARV, *Mestre racional*. La primera constatació és que les autoritats cristianes fomentaren positivament i legalment la ramaderia; el cas d'Alcoi, població nova posterior a la conquesta, en seria mostra, on la creixent ramaderia hauria influït en l'empenta de la indústria drapera (163). Les primeres dades globals arribarien a començaments del segle XVI en resposta a la contemporània Cort de Montsó; la zona d'Alacant sumava 160.710 caps (16'3% de tot el Regne), ací engrunats per comarques i poblacions (165-166); l'Alcoià amb 36'40 caps per a cada casa s'atansava a la mitjana de 38 de la Provença (167). Els cavalls, també

per llur valor militar, arribaven als 800 sous (168). Els propietaris dels ramats eren sobretot els membres dels braços noble, eclesiàstic i la mà major de les poblacions (168), però l'aprofitament comunal en bovalars (emprius) era protegit pels *Furs de València* (169), en els quals, sota els Trastàmara, els senyors assoliren privilegis; durant els primers decennis del segle XIV els ramats eren objecte de la rampinya dels almogàvers castellans (172-173). Les notícies sobre activitat ramadera tant de sarraïns com de jueus són escadusseres (174-145).— J. P. E. [11663]

Enrique CUTILLAS BERNAL, *Quinta fundación de las clarisas coletas: Santa Faz (Alicante)*, dins «Archivo Ibero-Americano», LIV (1994), 1071-1082.

Aquestes pàgines es basen en dos fons arxivístics: el d'Alacant, Arxiu Municipal, *Armari 1, llibre 7*, i el de Gandia, Arxiu del Convent de Santa Clara, que conserva el *Libro de las fundaciones del monasterio de Santa Clara de Gandia*, de Sebastià Carrió; recorden els primers passos de la casa, oferta a una comunitat jerònima, primer femenina i després masculina (1072-1073); les vicissituds del lliurament a una comunitat de menorettes, procedents de Gandia el 1518 (1074-1077); i els perills de prop de tres segles davant les escomeses marines de sarraïns, que alguna vegada obligaren les germanes a escapar-se per camps i muntanyes dels voltants (1080-1081).— J. P. E. [11664]

Ramon ARNAU-GARCÍA, *Reseña histórica de la parroquia de san Lorenzo Mártir de Alberique*, Alberic, Parròquia de Sant Llorenç Màrtir 1992, 192 pp.

L'autor es proposa de «reconstruir los sucesos fundamentales acaecidos en cada momento..., poner de relieve los fenómenos humanos que hayan tenido lugar en cada época, y daré entrada... a la reflexión sobre aquellas personas que, por su comportamiento, sea conveniente evocar con especial atención» (8), a base de la documentació de Madrid, AHN, *Osuna*, i de València, ARV, ACV, i el del Convent de Dominicans (9), que conserva els principals aplecs de documentació, obra de Bartomeu Ribelles (10-11), completada per d'altres i per bibliografia (11-16). L'origen germànic del topònim condueix l'autor a posar la hipòtesi d'un origen visigòtic (17-20). Jaume I donà el lloc a Llop Ferrenc de Lucernic (20). Després, assistim a l'erecció oficial de la parròquia el 1413 per obra de Benet XIII, tot i que la població fos majoritàriament sarraïna (25), convertida el 1521 i expulsada el 1610 (28); després, amb nova *Carta de poblament* del 1612 (34-35) seria una parròquia normal, amb certs detalls que encaixen més en el nostre camp, ultra la dissortada notícia que l'arxiu parroquial sofrí durant la Guerra de Successió i fou totalment destruït l'estiu del 1936: sabem que un beneficiat era alhora organista i mestre de llegir i d'escriure (45); que fins a mitjan segle XVII hom escenificava el davallament de la creu (55-56); que un fill de la parròquia, Jeroni Gibertó, deixà publicats cinc sermons (62-64); que els estudiants de la vila a la Universitat de València augmentaren notablement la segona meitat del segle XVIII (82-84); que un llegat testamentari del 1775 era destinat a construir una casa d'ensenyament (99); i que per Madrid, AHN, *Inquisición. Valencia*, núm. 637, són coneguts els 'familiars' locals del Sant Ofici (111).— J. P. E. [11665]

Carlos LÓPEZ RODRÍGUEZ, *Los Urrea y la revuelta de l'Alcalatén de diciembre de 1440*, dins «Saitabi», XLV (1995), 259-273.

La revolta de l'Alcalatén del 1440 hauria estat un cas, en el qual s'haurien embolicat la pretesa sobirania d'un noble en el 'seu' territori, la vigència sempre qüestionada dels *Fueros de Aragón* en certs senyories de València i en concret en el de l'Alcalatén (els Urrea eren aragonesos: 260-263) i la insuportabilitat de les càrregues censals imposades a les poblacions pels senyors, sempre curts de numerari i endeutats fins al coll. Els fets de l'explosió de la crisi són coneguts per l'ACA, *Canc.*, reg.; per València, ANV i ARV, *Governació, Justícia civil, Reial (Justícia)*. La protesta dels pobles contra els censals ja era patent el 1429; això no obstant, necessitat d'ajut, el rei en la cort del 1437-1438 tornà a permetre nous tributs on carregar més censals; el braç

reial, per tant la Ciutat de València, es posà a favor dels pobles revoltats, la justícia reial envià contingent armat a sufocar la revolta i davant la presència dels soldats del rei, Urrea i pobles s'uniren en contra la intervenció (269-271). Malgra tot, l'Urrea seguí fruit de la confiança reial.— J. P. E. [11666]

María José GIMENO ROSSELLÓ, *Estudio demográfico de Aldaia (1669-1890)*, dins «Saitabi», XLV (1995), 191-221.

Estudi elaborat a base dels *Quique libri*, d'Aldaia, Arxiu Parroquial. La taula I (203-206) dona els resultats del recompte de cada un dels anys entre el 1669 i el 1800. Quant a l'evolució demogràfica, són recordades les dades ja existents, d'entre les quals destaca el *Cens de Florida-blanca* (194), que donava 1525 censats; també és analitzada l'evolució tant de naixements com de defuncions i de matrimonis (95-102). Les dades numèriques són presentades en disset gràfiques (214-220) i en un mapa on són assenyalades les migracions (221).— J. P. E. [11667]

Rosa M. FONT I ALTÉS, *Relació econòmico-familiar a l'Alt Urgell*, dins «Misc. Lleida XVI», 297-319.

L'autora presenta allò que s'ha salvat a Lleida, AH, dels protocols notariais de l'Alt Urgell corresponents al segle XVI, on hom constata un clar redreç demogràfic entre el 1553 (227 focs a la Seu d'Urgell; 1507 a l'Alt Urgell) i el 1595 (400 focs a la Seu; 2330 a l'Alt Urgell) (298); després, a base dels seixanta-dos capítols matrimonials i dels seixanta-cinc testaments trobats en els protocols esmentats, l'autora presenta visions globals, de vegades valent-se de transcripció de fragments, tant de la mortalitat i de la natalitat, com del marc econòmic (301-302: llista d'oficis documentats, on manquen els mestres de minyons, si no són els eclesíastics), règim matrimonial (304-310) i modalitats testamentàries (311-317). Hi ha croquis de la comarca (319).— J. P. E. [11668]

Roland VIADER, *L'irrationnelle possession des églises d'Andorre (XIe-XIIe siècles)*, dins *Terres Catalanes Moyen Age*, 119-133.

Nova anàlisi dels documents fins al 1176, relatius a possessió d'esglésies andorranes, tenint en compte l'objectiu de llur redacció. Els drets, inicialment de la comunitat, foren apropiats pels senyors, nova forma d'aprofitar-se del trebl dels pagesos (121). En les actes del segle XI, tres de les sis esglésies d'Andorra consten en mans de senyors poderosos (122). Quant als actes de 1162 i 1176, el primer fixa els drets del bisbe i el segon permet d'endevinar aspres discussions entre els contractants (124). Durant el segle XI, la presència senyorial a Andorra hauria estat superficial; i encara a darreries del segle XII, força limitada, p. e., als casos d'alta justícia (128), car els andorrans seguien posseint damunt les esglésies com un dret de patronat; i contra les pretensions del bisbe a l'exclusivitat farien valdre els drets de llur possessió secular. Per a cada una de les dues parts, la lògica de la contrària era irracional (131-132).— J. P. E. [11669]

Aquilino IGLESIA Y FERREIROS, *Andorra y su recepción del Derecho Común*, dins «Actes del I Simposi Jurídic Principat d'Andorra / República di San Marino», I, Andorra, Govern d'Andorra 1994, 21-256.

Meritòria aportació al desenrotllament del dret català altomedieval, centrada en l'àmbit territorial andorrà. L'autor, amb el suport de la documentació andorrana (unes dues-centes quaranta peces) recollides pel P. Cebrià Baraut, *Cartulari d'Andorra. Segles X-XIII*, I-II, Andorra 1988-1990 [cf. ATCA, X (1991), 391-393], dissenya el curs seguit pel dret aplicat a les Valls, arrencant de la pràctica del vell *Liber Iudiciorum*, i passant pels costums, usos i privilegis del país, fins a l'eclosió del nou dret romàcanònic (ss. XII-XIII). L'interès especial d'aquest treball per a la nostra publicació rau en el voluminós complement heurístic que l'acompanya (75-256),

que sobrepassa extraordinàriament l'exposició teòrica, constituït per: a) un vocabulari dels termes-conceptes jurídics, presents en els textos; b) uns apèndixs comparatius de diferents menes de negocis jurídics (especialment donacions, compra-vendes, permutes, testaments...); i c) tres índexs: cronològic, temàtic i de renunciïcs, referents també a la documentació utilitzada.— J. M. F. R. [11670]

Àneu a pams. El Capbreu de les Valls d'Àneu de 1669, a cura de Iciar ALONSO, Marina MIQUEL i José I. PADILLA (Quaderns del Consell Cultural de les Valls d'Àneu, 1), Esterrri d'Àneu, Consell Cultural de les Valls d'Àneu 1995, 144 pp.

El dit capbreu, en còpia notarial del 1724, es troba en l'Arxiu de les Valls d'Àneu; conté els reconeixements del senyoriu del marquès de Pallars i duc de Cardona, realitzats davant notari, entre el 20 d'agost i el 4 de setembre del 1669 (13), en resposta a dinou articles o preguntes (12), repetits en els vint-i-un nuclis de població de les dites valls, que, d'acord amb les declaracions, haurien tingut 454 focs i uns 2.038 habitants, que el 1717 haurien pujat a 2.843 (17: amb llista dels noms de pila masculins: 17-18; i nom i cognom dels qui exercien els càrrecs i serveis locals: 20-22). Tenim síntesi de dades relatives al règim senyorial (21-23), que fruitava 270 lliures i 16 sous, ultra delme i primícia (25-27); a infraestructures i serveis comunals de molins, forns, fleca, taverna i carnisseria (28-33). La transcripció anotada (118-126) del capbreu ocupa les pàgines 35-109; després trobem la declaració de drets sobre l'escrivania (110) i sobretot la transcripció de fragments o capítols d'*Ordinacions* anteriors, on constaven concessions i drets dels habitants de les Valls d'Àneu del 1337 ençà (111-117), i les taules onomàstica (127-133) i toponímica (134-141). Les darreres pàgines són dedicades a glossari (142-143).— J. P. E. [11671]

Emili RAMS RIERA, *Els privilegis d'Anglès*, dins «Quaderns de la Selva», 8 (1995), 157-174.

També els senyors d'Anglès (159-161) sofrien a darrerries del segle XVI fretures econòmiques que els conduïren a la venda de drets senyorials per part del senyor, Gastó de Montcada, marquès d'Aitona i vescomte de Cabrera, en aquest cas comprats per la 'universitat de la vila'. L'acta de venda dels drets municipals esmentats es troba en còpia parcial, mancada de la confirmació final en llatí, a Santa Coloma de Farners, AHM, *Fons Codina Vinyes* (158), i en transcripció completa, a Sant Cugat del Vallès, Arxiu Nacional de Catalunya, *Fons Marquès de Castellósrius*. Ací, sota el títol de *Privilegis de la Universitat o comú d'Anglès, atorgats mitjançant venda per Gastó de Montcada, vescomte de Cabrera*, és editada la introducció i el cos dels dits privilegis, de Santa Coloma de Farners, AHC (163-171). En apèndix hi ha fotografia d'una làpida, amb inscripció del 1597, relativa a 'la guerra de Perpinyà' (172).— J. P. E. [11672]

Flocel SABATÉ, *L'Anoia durant l'època romànica (segles X-XIII)*, dins «Miscellanea Aqualatensia», VII (1997), 411-420.

Text d'una conferència, les bases documentals de la qual (ACA, ADMedinaceli, Arxiu de Montserrat i arxius episcopals de Solsona i de Vic), són en general adduïts per documentació ja publicada. La represa del segle X seria resultat més de la política d'afavorir nous poblaments en terres de frontera que d'accions bèl·liques (413-414), en la qual «els veritables protagonistes són importants membres de l'aristocràcia» (414); el territori hauria estat repartit en castells termenats (dins els quals no manquen les 'domus' fortes, 419-420), de clara configuració defensiva; això no obstant, el creixement econòmic fou constant i l'activitat comercial propicià el naixement de les viles, centres de vida malgrat la fragmentació de senyoriu; la terra era concedida a emfiteutes, damunt els quals eren imposades noves exaccions senyorials, que hom pretengué fer extensives als aloers; per això, els llocs reials eren considerats espais de llibertat.— J. P. E. [11673]

Santiago ALBERTÍ, *Esquema històric del llinatge Pedrolo*, dins «Urtx. Revista Cultural de l'Urgell», 7 (1995), 49-88

Josep M. PLANES I CLOSA, *Joan Pau de Folcràs (1584?-1637), probom de Cervera, senyor de l'Aranyó*, dins «Urtx. Revista Cultural de l'Urgell», 7 (1995), 89-109.

Els Pedrolo, des de Valls, on són documentats el 1542 (55), amb dos salts, el primer a Montblanc, el segon a Cervera, arribaren a senyors de l'Aranyó. La trajectòria familiar és coneguda per dos *Llibres de família* pertanyents al *Fons Pedrolo* de Tàrraga, AHC, pel més antic dels quals, obra del primer dels Pedrolo (55, 81 i 83) afincat a Montblanc, Francesc, sabem allò que ell esbrinà dels orígens i de les successives generacions, fins que entorn el 1620, heretaren els béns dels Desclergue de Montblanc (66-68 i 71) i s'hi traslladaren; Francesc publicà la *Relación de los modernos servicios de las casas de Pedrolo y Desclergue...* i deixà inèdits *Línia recta i descendent masculina del llinatge dels Pedrolo...*, i *Resumen de la genealogía de Don Francisco Pedrolo y Desclergue* (72); un altre salt els posaria a les mans el 1706 l'herència dels Folcràs, de Cervera (77), on es traslladaren, i amb ella el senyoriu de l'Aranyó; la narració de les successives generacions arriba al segle XIX a la pàgina 85.

El segon article és basat en el mateix arxiu i fons i en particular en el *Llibre registre de la correspondència de la casa Folcràs* i en el *Llibre major de Joan Pau de Folcràs*, d'on són transcrits fragments sobretot de lletres personals que permeten de copsar el joc entre la set d'ascensió social d'una banda, i els jocs imprevisos de la fortuna de l'altra a començament del segle XVII, moment en què els Folcràs obtenien el senyoriu de l'Aranyó. Un segle més tard tot recauria en els Pedrolo.— J. P. E. [11674-11675]

Josefina MUTGÉ I VIVES, *Notícies històriques sobre el monestir de Sant Pau del Camp de Barcelona (1117-1212)*, dins «Anales de la Universidad de Alicante. Historia Medieval», 9 (1992-1993 [1995]), 101-117.

Josefina MUTGÉ I VIVES, *Documents sobre el monestir de Sant Pau del Camp de Barcelona (segles XIII-XIV)*, dins «Misc. Trenchs», 943-954.

L'autora ha aplegat catorze documents de naturalesa diversa, datats els anys indicats en el títol, sis dels quals inèdits a l'ACA, *Monacals*, i cinc en el mateix arxiu, *Cartulari de Sant Cugat del Vallès*, un dels quals, del 1127, encara parla de, prohoms' [cf. el resum següent, i la qualificació de ,cònsols' ja el 1130]. Essent de temàtica econòmica permeten de conèixer els punts on el monestir adquiria nous béns immobles (103-104), les donacions ,inter vivos' o ,post obitum' (105-106) i les concessions a emfiteusi (108); també els noms dels successius priors i d'algun dels monjos (109-110). En les notes en són transcrits fragments.

El segon títol presenta els documents relatius a Sant Pau del Camp trobats a l'ACA, *Canc., reg.*, i *Monacals d'Hisenda*, tretze dels quals procedents de la primera de les dues seccions esmentades, i de temàtica semblant als de l'article anterior, són ací transcrits. Van del 1294 al 1365.— J. P. E. [11676-11677]

André GOURON, *Les consuls de Barcelone en 1130: la plus ancienne organisation municipale à l'Ouest des Alpes?*, dins «Anuario de Historia del Derecho Español», LXI (1991), 205-213.

Josep M. Font i Rius havia publicat un acord del 1130 entre particulars relatiu a un ,honor' de Tiana, formalitzat «ante presentiam barchinonensium consulum», no denominats, que, però, l'autor proposa d'identificar amb quatre dels signants, dos dels quals també havien signat un document del 1100, que afectava els ciutadans i suburbians de Barcelona en general (206-207); més encara, assenyala que en aquell moment conflueixen les relacions amb Gènova, on els cònsols eren una novetat llèpola; el fet que canonges de Sant Ruf escampaven per Catalunya principis de dret romà a través del dret canònic (208-209); i una mala interpretació del *Digestum Vetus*, segons la qual els cònsols haurien estat quatre (210). Prescindint d'hipòtesis, seria la primera referència sòlida a cònsols municipals a l'Oest dels Alps, car una menció del 1229 a favor

d'Avinyó no és segura (214).— J. P. E.

[11678]

José GARCÍA ORO, *Orígenes de las clarisas en España*, dins «Archivo Ibero-Americano», LIV (1994), 163-182.

En el curs de l'exposició hi ha referències a Santa Clara de Barcelona, on els historiadors de l'orde franciscà haurien projectada, com en cap altre, la figura de la fundadora d'Assís, i d'altres dades històriques i àdhuc textuals com els epitafis del bisbe Berenguer de Palou o de l'abadessa Agnès (168-169); hi participà oficialment el Consell de la Ciutat, tingué exempció diocesana i es vinculà a San Damiano d'Assís (171-173).— J. P. E.

[11679]

Anna Maria GINÉ I TORRES, *Quatre documents del segle XIII referents al monestir de Sant Antoni de Pàdua (Clarisses) de Barcelona*, dins «Archivo Ibero-Americano», LIV (1994), 936-943.

Presentació i transcripció de quatre testaments, conservats a Barcelona, ACB, Pia Almoïna, datats entre el 1238 i el 1274 (938-942); segons el primer, a mitjan 1238 ja és documentalment provada una deixa «dominabus ordinis sancti Damiani» (938); la comunitat havia estat fundada dos anys abans i continuaria fins al 1513, en què fou substituïda per una comunitat benedictina; l'edifici ja era en construcció el 1253 (939) i durà fins al setge de Barcelona del 1714.— J. P. E.

[11680]

Linda McMILLIN, *Gender and monastic autonomy in thirteenth-Century Barcelona: abbess vs. bishop*, dins «Journal of Medieval History», 18 (1992), 267-278.

Definit el monestir de monges de Sant Pere de les Puelles com un microcosmos, en el qual hom pot documentar situacions que afecten dones en la Baixa Edat Mitjana, a base de l'Arxiu del mateix monestir l'autora exposa les relacions difícils amb el bisbe de Barcelona entorn Montmeló, poble sota senyoriu de l'abadessa, la qual tenia dret de presentació del rector de la parròquia. Tres plets entorn d'aquest dret, el primer no datat i els altres dos de la primera meitat del segle XIV, són ací resumits, sobretot les declaracions dels testimonis, de vegades contraposats en els mateixos punts, de les quals són transcrits fragments.— J. P. E.

[11681]

F. DOMINGO SELLART, *Noves aportacions al «Catàleg dels croats de Barcelona 1285-1706»*, dins «Acta Numismatica», 25 (1995), 139-142.

Notícia de dotze peces de croats de Barcelona recentment conegudes per subhasta o per indicació de posseïdors particulars, datades entre Jaume II i Carles II, ací fotografiades i de cada una de les quals és transcrita la inscripció.— J. P. E.

[11682]

Laureà PAGAROLAS I SABATÉ, *Notai e ausiliari della funzione notarile presso le scrivanie della Barcellona medievale*, dins «Napoli Nobilissima. Rivista di Arti Figurative, Archeologica e Urbanistica», XXXIII (1994 [1995]), 165-178.

Estudi basat en la documentació de Barcelona, AHPN, i centrat en el funcionament de les escrivanies notariales de l'Edat Mitjana i de les feines de cada mena de col·laboradors. El marc de treballs que els reunia era l'escrivania, amb taula al carrer i espai de treball dins o al costat de casa, on no mancaven mostres de formularis i els volums de compilacions legislatives bàsiques (166-168); la primera forma de col·laboració considerada és la del 'connotari', figura no clara, però de la qual són transcrits dos convenis de mostra (168-169); segueixen el notari substituït del titular; els escrivans jurats, per als quals transcriu un conveni (170-171); els escrivans simples, per als quals són transcrits set contractes (171-173); i els aprenents que, suposat el coneixement de la llengua llatina, quant a l'ofici es formaven en la mateixa notaria, i en relació als quals són transcrits tres convenis (173-175).— J. P. E.

[11683]

Carme BATLLE, *Els oficis a la Barcelona Medieval: els capellers vers 1300*, dins «Anales de la Universidad de Alicante. Historia Medieval», 9 (1992-1993 [1995]), 197-217.

Aquestes pàgines són tast i part d'un futur llibre *Dades i fonts documentals per a la història de Barcelona: municipi i societat (1249-1438)*; apleguen dades esparses sobre capellers i capells documentats a Catalunya, com és ara l'episodi del *Llibre dels fets* de Jaume I, que descriu el rei cobert amb barret de palla durant el setge de València; l'ofici, ja conegut com el dels barreterers, tindria *Ordinacions* municipals el 1503 (199). El centre de l'article és l'*Inventari dels béns de Pere Rovira, capeller...*, realitzat 'ante mortem' i conservat a Barcelona, ACB, *Notaris. Bernat Vilarrúbia, 1307-1312*, ací transcrit (213-216), a base del qual són explicitats primer els aspectes personals i les relacions extrafamiliars (200-204), i a continuació la distribució de la casa (204-205) i la descripció de l'obrador (206-207).— J. P. E. [11684]

Anna CASTELLANO I TRESSERRA, *Las clarisas en la Barcelona del siglo XIV. El ejemplo del monasterio de Santa María de Pedralbes*, dins «Archivo Ibero-Americano», LIV (1994), 969-981.

Part de tesi doctoral. L'autora recorda que fins ara eren conegudes quatre successives constitucions fundacionals donades per la reina Elisenda de Montcada al monestir de Pedralbes; n'han estat trobades unes altres a l'arxiu del mateix monestir en un quadern de paper, datat el 1345; ací són àmpliament resumides, amb particular atenció als serveis que el grup de framenors i de capellans al servei del monestir havien d'assegurar, a l'obligació de fer-los la vida el monestir femení, i als emoluments que als pertocaven; sembla que aquestes constitucions cinquenes responien a la petició de frares i capellans que llurs serveis i emoluments fossin sotmesos a norma. Hi ha un detall, el del cant litúrgic, possiblement conegut pel paral·lelisme amb Santa Chiara d'Oristano, a Sardenya.— J. P. E. [11685]

Jacques HEERS, *Entre Gênes et Barcelone. Les ports français du Languedoc: guerre, commerce et piraterie (1380-1450 environ)*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 24 (1994 [1995]), 511-538.

A base sobretot de Gènova, Archivio di Stato, *Notai*, i de documentació ja publicada de procedència diversa, l'autor recorda episodis de violència naval en les costes de Llenguadoc i de Provença, violència que arribà al segrest i al rescat, detall que tingué repercussions diverses: en els preus de les assegurances (517), en l'armament de galeres de vigilància, militarment equipades (519), i àdhuc propicià l'existència a Montpeller, Bibliothèque Municipale, d'un volum de *Processos de marques contra catalans* (521, 530). La inseguretat de les rutes marines afavorí les comunicacions per terra de productes cars, sobretot entre Perpinyà i Montpeller (524-527), el negoci de tota mena d'armament (528), amb nous centres comercials com Montpeller i Avinyó (527), dressanes a Narbona (533), fires en poblacions del Llenguadoc (534) i fort flux d'argent i or vers i des de Barcelona (535).— J. P. E. [11686]

Jaume AURELL I CARDONA, *El procés de sedentarització dels mercaders barcelonins al segle XV. La delegació de la feina comercial i els perills de la navegació*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 24 (1994 [1995]), 49-65.

Del dit procés en són presentats ací, a base d'inventaris i de testaments, dos aspectes: el de la major presència d'un estudi o escriptori en els inventaris de mercaders (53-56); i el de la basarda davant els perills de la mar, manifestada en els testaments (57-61); d'ambdós aspectes són proporcionades referències a casos concrets i àdhuc transcripcions de fragments.— J. P. E. [11687]

Ignasi BAIGES I JARDÍ, *Els exàmens d'accés a la Confraria dels Llibreters de Barcelona (1553-1584)*, dins «Misc. Trenchs», 151-164.

El 1553 era aprovada la Confraria de Llibreters de Barcelona, una de les funcions de la qual era la d'examinar aspirants a mestres i d'admetre'ls a la Confraria; els exàmens eren avalats per

actes notariais conservades a Barcelona, AHPN, *Francesc Mulnell*. Ací trobem llista de les enquadrernacions d'obres presentades a l'examen (155-158) i quadre dels trenta-nou primers exàmens, on consten el núm. d'ordre, data i lloc, examinat i examinadors, llibres presentats a examen i signatura arxivística del registre (159-164); són datats entre el 1553 i el 1584.— J. P. E. [11688]

Josep PAVIA I SIMÓ, *La música a la parròquia de Sant Just i Sant Pastor de Barcelona, durant el segle XVII*, dins «Anuario Musical», 48 (1993), 103-142.

Aquestes pàgines comencen recordant l'antiguitat de la parròquia barcelonina dels Sants Just i Pastor, resumint dos llibres conservats en l'arxiu parroquial: *Informatio recepta in curia vicarii generalis... ad probandam antiquitatem dictae ecclesiae (Sanctorum Iusti et Pastoris)* del 1578 (105-107) i el *Llibre de piis institutionibus...*, que inclou unes *Notes antigues... acerca del origen i principi de la comunitat en dita iglesia* (108); les pàgines restants són dedicades als responsables del cant en la dita parròquia: a la capella de cantors i llur mestre, on són resumits els documents relatius a la provisió del mestratge en el pas del segle XVI al XVII (110-115), i establerta la llista dels successius mestres, amb les notícies que els afecten extretes del *Llibre de determinacions...* (115-127); als beneficiats cantors, coneguts pel *Llibre de possessions* (128-131), amb resum del *Memorial dels dies que lo mestre de capella... ha de cantar...* (131-132); als escolans i llurs mestres (132-134), als cabiscols i llur llista (136-137); als organistes i llur llista, amb complement de notícies sobre orgues i orgueners, conegudes pels *Llibres de l'Arxiu de l'Obra* (137-142).— J. P. E. [11689]

Isabel LOBATO FRANCO, *El negocio del seguro en Barcelona, 1650-1712*, dins «Boletín de la Institución Fernán González», LXXIII/Anexo al núm. 210 (1995), 91-108.

Objectiu de l'autora és el de formular les normes que regulaven el negoci de les assegurances a Barcelona, les estratègies, els mecanismes de guany i els consorcis asseguradors. La seva base són vuit-centes disset escriptures de Barcelona, AHPN, datades els anys indicats en el títol. Els contractes es regien per la legislació elaborada en les ordinacions municipals per a assegurances durant el segle XV, entre el 1432 i el 1484. En aquella segona meitat del segle XVII i començament del XVIII foren contractades assegurances per a béns valorats en 1.261.505 lliures; els premis pujaren a 84.893 lliures. L'actuació en el camp de les assegurances era l'única que no exigia un desembors previ i que podia tenir innombrables variants individuals; l'autora exposa les característiques tant dels contractes individuals, com dels de companyies. Hi ha bibliografia (107-108).— J. P. E. [11690]

Isabel LOBATO FRANCO, *Práctica, forma y estilo de constituir compañías en Barcelona según los protocolos notariales del seiscientos*, dins «Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols», XIII (1995), 191-202.

Objectiu de l'autora és el de descriure la forma com a la Barcelona del sis-cents hom constituïa les companyies mercantils (192). La base es troba en els convenis de constitució de les dites companyies, convenis que de vegades foren aplegats en volums específics (192-193 i nota 5: llista dels notaris més especialitzats en els dits convenis), els diversos elements constitutius dels quals són analitzats en les pàgines següents (195-199), com també llur importància per a la història econòmica preindustrial de Catalunya (199-201).— J. P. E. [11691]

Isabel LOBATO FRANCO, *Compañías y negocios en la Cataluña preindustrial (Barcelona, 1650-1720)*, Sevilla 1995.

Estudi només conegut per referència.— J. P. E.

[11692]

Pere Jordi FIGUEROLA ROTGER, Josep M. MARTÍ BONET, amb la col·laboració de Núria FONTANALS, Ignasi QUER, Pilar RUIZ DE LUNA i Francesc TENA, *La Rambla. Els seus convents, la seva història* (Catàleg monumental de l'Arquebisbat de Barcelona. Barcelona, Vol. VI/2), Barcelona, Arxiu Diocesà 1995, 320 pp.

Després d'una presentació global de la Rambla, que en subratlla la importància que hi tingueren les institucions religioses, els autors s'ocupen del primer tram, la Rambla dels Estudis o de Canaletes. El primer edifici presentat de forma singularitzada és el de l'antic Estudi General de Barcelona, que es trobava en la superfície que és ara el tram superior de la Rambla (taparia la comunicació amb la Plaça de Catalunya) (29-32), tal com hom pot veure en els plànols dels segles moderns reproduïts en aquestes pàgines (43). Segueixen les dedicades al primitiu col·legi jesuïta de Betlem (39-74), ocasió per a parlar de la fundació de la Biblioteca Episcopal del Seminari de Barcelona (75-81) i de reproduir alguna pàgina dels seus fons. Segueix la presentació de la segona etapa de Betlem, ja parròquia fins als nostres dies (83-151). En la Rambla de Sant Josep o de les Flors era ubicat el Convent de Sant Josep, famós, entre d'altres raons, per la seva biblioteca (161-187). El tercer tram és la Rambla dels Caputxins o del Centre, lloc del Convent de Nostra Senyora de la Bonanova (193-206), dels Col·legis de Sant Bonaventura (207-216) i de Sant Àngelo, màrtir (217-224), i del Convent de Santa Madrona (263-319). En el darrer tram, o Rambla de Santa Mònica, hi havia el Col·legi de Sant Pere Nolasc (263-319). Tot el volum és abundantment il·lustrat amb reproduccions d'imatges, de plànols o de fotografies actuals d'edificis; l'exposició textual recolza en bibliografia i en documentació d'arxius (13). [La part, però, destinada a recordar les vicissituds dels dits edificis amb motiu de l'exclaustració del 1835, de la Setmana Tràgica del 1909, i de la revolució dels anys 1936-1939, important en el volum, cau fora del camp d'aquest anuari].— J. P. E. [11693]

Albert RIERA I PAIRÓ, *El casal dels Ferrer-Llorens, notaris de Bàscara (ss. XVI-XIX)*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos», 28 (1995), 203-217.

L'aplec de notícies documentals relatives a les dues branques o a llurs membres, de Girona, ADG, Notularum, Lletres i Mitra; AH, Bàscara, i a Bàscara, Arxiu Parroquial; les dites dues branques són la dels Ferrer des de començaments del segle XIV i la dels Ferrer-Llorens des de mitjan segle XVI, cosa que permet d'establir els corresponents arbres genealògics (216-217); assenyalam l'aplec de notícies relatives a la notaria de Bàscara, amb la llista de notaris en exercici també des de començament del segle XIV (211-213) i inventari dels volums notariais Ferrer/Llorens del segle XVIII i posteriors conservats a Girona, AH (213-214).— J. P. E. [11694]

Sofia MATA DE LA CRUZ, Roser PUIG I TÀRRECH, *L'església parroquial de Belianes i el seu retaule major (1563-1593)*, dins «Urtx. Revista Cultural de l'Urgell», 7 (1995), 117-139.

En la segona meitat del segle XVI és constatable alhora la supervivència de l'estil gòtic en nombre de construccions en un temps en què d'altres es construïen d'acord amb les pautes del Renaixement. El 1563, Belianes encarregava la construcció de la nova església a Sebastià Font (134-137: reproducció del contracte, de Tarragona, AH, *Notaris*; 120-126: descripció de l'església), representant tarragoní del goticisme (120); trenta anys més tard era encarregada la part de fusta del retaule major al barceloní treballant en comarques tarragonines, Sebastià Figuerola (137-138: reproducció del contracte, de Tarragona, AHA, *Fons de Belianes*; descripció: 128-131); el retaule fou cremat el 1936, però en una descripció del 1924 era qualificat d'estil greco-llari (138-139). El fons acabat d'esmentar ha proporcionat altres notícies del segle XVIII (126-128).— J. P. E. [11695]

Josep GALLART, Joan MENCHON, Oriol MERCADAL, Carme SUBIRANAS, *Aportació a l'estudi de les esteles medievals del Pirineu, peces de Pedra i Talló (Bellver de Cerdanya, la Cerdanya)*, dins

Arqueologia Pirinenca, 681-688.

Primera aproximació al tema. Hi ha fitxa descriptiva de de les nou esteles de Sant Julià de Pedra, una de les quals, la núm. 01, té inscripció (681); i de les dotze de Santa Maria de Talló, tres de les quals, la 01, la 03 (682) i la 12 (683), tenen inscripció, transcrita en tres casos; hi ha dibuix de cada una (687-688).—J. P. E. [11696]

Ramon MIRÓ i BALDRICH, *Aportació a la història del mercat de Bellpuig durant l'Edat Moderna* (Quaderns de «El Pregoner d'Urgell», 7), Bellpuig, Associació d'Amics de la Plana d'Urgell 1991, 34 pp.

Trenta-set documents datats entre el 1571 i el 1745, procedents de Bellpuig, Arxiu Municipal, *Llibres de consells*; d'ACA, *Canc. reg.*; i de Tàrrega, AHC, *Fons Municipal. Llibres de consells* (10-28), permeten de refer tota la trajectòria del projecte de mercat els dilluns, amb el seu objectiu d'assegurar la comercialització del gra, però en competència amb Tàrrega que ja tenia concessió de mercat el dilluns, dificultat solucionada col·locant el de Bellpuig els dimecres ja a mitjan segle XVIII. El document bàsic és la concessió de Felip II de Catalunya, III de Castella, el 1605, ací transcrita (11-12), i fotogràficament reproduïda (29-34); també és reproduït el full volador del 1753, imprès per Josep Altés, informant de la franquícia d'impostos municipals als participants en el mercat (35).—J. P. E. [11697]

Pere-Enric BARREDA, *Antropònimia femenina benassalencina (1239-1549)*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LXXI (1995), 199-209.

L'arxiu de l'autor i els registres realitzats durant el segle XVIII per mossèn Vicent Bertran són a la base d'aquesta llista de cent quaranta-nou antropònims femenins documentats a Benassal entre les dates indicades en el títol; al final, dos paràgrafs informen dels noms de pila no documentats a Benassal i dels que ja ho eren en temps anteriors (209).—J. P. E. [11698]

Francesc J. de MIR, *El centre històric de Besalú. Estudi urbanístic*, Olot, Edicions El Bassegoda 1995, 282 pp.

Exposició dels elements que successivament han configurat el centre històric de la vila. L'ur coneixement ha estat extret d'una sèrie d'arxius: d'Olot, AHC, *Notaria de Besalú. Lligalls i Capbreus*; Besalú, arxius municipal i parroquial; Sant Ferriol, Arxiu Municipal; Barcelona, ACA, *Liber feudorum maior, Canc., reg.*, i *Pergamins, Reial Audiència, Monacals d'Hisenda*; Girona, ADG, Besalú; Montserrat, Arxiu del monestir; i Vic, Arxiu Episcopal; i arxius familiars: S'Agaró, Can Noguier; Mieres, Can Busquets; Besalú (?), Can Llaudes i Can Ferrer (29-32). A partir de les dades aplegades, també en la bibliografia (33-38) l'autor va assenyalant la successiva comparència dels elements constitutius del centre històric en el llarg dels segles, indicant al final de cada capítol les fonts d'on ha tret les respectives informacions.—J. P. E. [11699]

Josep M. MARQUÈS [I PLANAGUMÀ], *Sant Ferriol de Besalú* (Col·lecció Sant Feliu, 18), Girona, l'Eix Editorial 1994, 70 pp.

Les pàgines 15-21 resumeixen allò que diverses fonts, entre les quals hi ha el llibre de Vicenç Domènech, *Historia general de los santos de Catalunya*, permeten de saber dels primers segles de vida d'aquell santuari de Besalú. L'apartat següent descriu l'*Esplendor dels segles XVII-XVIII*, amb més base arxivística i amb transcripció de fragments textuais, sobretot relatius a l'afluència de fidels, a la necessitat d'assegurar-los l'aigua, i a l'obligada claredat de l'administració, en mans de dos 'obers' (21-30); també hi ha fotografia i reproducció de la inscripció de la campana del 1616 (39) i d'altres (46, 50). La llista de goigs (66), algun dels quals és reproduït (19), només refereix edicions dels dos darrers segles [però algun dels textos podria ésser anterior]. Hi ha bibliografia.—J. P. E. [11700]

Josep M. MARQUÈS [I PLANAGUMÀ], *El govern episcopal de la Bisbal*, dins «Estudis del Baix Empordà», 14 (1995), 137-149.

Aplec i sistematització de dades relatives a l'exercici del senyoriu temporal damunt la Bisbal d'Empordà existents en fons diversos de l'ADG: *Cartoral de Carlemany*, *Pergamins de la Mitra*, *Notularum* i *Manuals*: les dites notícies fan referència als orígens del senyoriu episcopal, al ròdol del dit senyoriu, a les primeres notícies entorn l'exercici directe de jurisdicció, amb batlle i saig propis, i a les formes de poblament entre vila i masos (137-140); una segona secció dibuixa allò que els dits fons permeten de saber de l'administració local (batlle, notari, jutge i capità) en afers de justícia o de política d'augment de població o de menestralia: subratllem les dades relatives a ensenyament, àdhuc de gramàtica i lògica (145-146); de les providències en casos de necessitat, com els de fam o guerra ((146-147); i dels mitjans punitius, en concret l'empresonament (148-149).— J. P. E. [11701

Maria Raquel MARTORI I ROIG, Mercè RIFÀ I LLIMONA, *Repercussions de la campanya dels reis de la Corona d'Aragó a Sardenya, en la història de la vila de Cambrils (prov. Tarragona)*, dins «XIV Congreso Corona, II», 565-572.

Tot i la categoria de vila reial amb carta de poblament del 1152 i la declaració de perpètua unió a la Corona el 1206, el senyoriu i els altres drets senyorials damunt Cambrils foren repetidament alienats durant el segle XIV, extrem confirmat per l'ACA, *Canc., reg.*, d'on és ací transcrita la notificació al tresorer reial de la venda dels drets senyorials damunt la vila a l'arquebisbe de Tarragona, Ènec de Vallterra (571-572).— J. P. E. [11702

Joaquim F. CABESTANY I FORT, *Sant Pere de Camprodon: l'església, vestigi d'un monestir*, dins *Art monestirs Ripollès*, 89-101.

Encara que l'objectiu de l'autor és el de «fer una aproximació a la realitat de l'arquitectura romànica de l'Església de Sant Pere» (90), aspecte que cau fora del nostre camp, al final del text, trobem fitxa de deu documents, datats entre el 904 i el 1199, amb indicació d'edicions i de traduccions de cada un (94-99), i un apèndix bibliogràfic (99-101).— J. P. E. [11703

Josep RIBA I GABARRÓ, *La mostassaferia de Capellades de l'any 1683*, dins «Miscellanea Aqualatensia», VII (1995), 349-358.

Després d'una brevíssima presentació de la mostassafia en les poblacions catalanes de l'Antic Règim, sobretot de les anteriors a la *Nova Planta*, segueix una transcripció de les tabes per a l'arrendament dels serveis públics de fleca; de venda de blat, civada i de l'ús de la mesura; de la taverna; del pallo; de la carnisseria; i de la peixeteria. L'original és de propietat privada.— J. P. E. [11704

Jordi TORNER I PLANELL, *La moneda medieval: un exemple de la moneda vescomtal de Cardona-Calaf*, dins «Miscellanea Aqualatensia», VII (1995), 421-428.

L'autor recorda cinc documents, datats entre el 986 i el 1176, que esmenten d'alguna manera la moneda del vescomtat de Cardona (424); i tres dels anys 1089-1091, que parlen de pagaments en sous i diners de moneda de Calaf; ell n'afegeix dos de nous, dels anys 1093 i 1098; la moneda de Calaf és, doncs, documentada entre el 1089 i el 1098 (aquest darrer document és transcrit de BC, 729, IV: Jaume Pasqual, *Sacrae Antiquitatis Cataloniae Monumenta*: 428).— J. P. E. [11705

Andreu GALERA I PEDROSA, *Un fogatge desconegut del Ducat de Cardona i Vescomtat de Vilamur de*

1499-1501, dins «Misc. Lleida XVI», 321-331.

Cardona, AH, *Documents dels ducs*, conserva un *Quadern del donatiu del ducat de Cardona i del vescomtat de Vilamur per a redimir censals morts*, on consten tant entrades com sortides fetes amb motiu de la recollida del dit donatiu a favor de Joan Ramon Folc IV, cinquè comte i primer duc de Cardona; en són transcrits les rebudes dels dits dos anys, corresponents a la quarta i cinquena anyades del donatiu; hi consten els focs (fiscals?) de cada població, cada un dels quals havia de pagar disset sous (327-331); entre els conceptes, hi ha la compra a «En Corró, librater de Barcelona» d'un llibre en blanc destinat a portar tots els comptes del dit donatiu; costà una lliura i deu sous (324).— J. P. E. [11706]

Joan FARELL I DOMINGO, *Castellfollit de Riubregós. Resum Històric. Folklore. Llegendes. Tradicions* (Col·lecció Salvador Vives i Casajuana, 116), Barcelona, Fundació Vives i Casajuana 1994, 222 pp.

Joan FARELL I DOMINGO, *Castellfollit de Riubregós. Toponímia i vocabulari de la vila i el terme* (Col·lecció Salvador Vives i Casajuana, 117), Barcelona, Fundació Vives i Casajuana 1994, 178 pp.

L'autor presenta aquests seus dos llibres com a resultat d'un aplec de dades que ha durat seixanta anys (13). Per això, destruïts el juliol del 1936 els arxius municipal i parroquial del poble, s'ha hagut de refiar de les dades proporcionades per altri, fins que ja per als segles moderns, ha pogut accedir a l'arxiu particular d'En Ramon Torreguitart i al Diocesa de Solsona. El resultat és, en el primer volum, una obra, la primera part de la qual descriu de forma detallada població i terme amb els seus principals elements (15-57), i la segona repassa successivament els aspectes que més constància han deixat en la documentació salvada, sovint amb transcripció de documents dels segles XVI-XVIII (59-87); assenyalem la nota de despeses fetes en l'església el 1678 (76), l'acta de capbreuació de drets comunals el 1796 (82-84), l'arrendament de percepció de censos de Sant Benet de Bages a Castellfollit el 1794 i següents (84-87); i una poesia d'algun clergue anònim, que podria ésser de la darrera dècada del segle XVIII, car va contra la *Constitució civil del Clergat*, del 1790; són divuit tercetes, la primera de les quals diu: «Regna de France, en equina danse / te às posat: la llei primera, (la) verdadera / t'às oblidat» (89-90).

En el segon volum, les fonts reportades en el primer són aduïdes a il·lustració de cada un dels topònims, ací no disposats en llista alfabètica única, ans agrupats per temes, com és ara: Edificis més notables (17), Ravals, carrers i places (18-21), Portals i voltes (21-22), Les fonts de la vila (23), etc. Assenyalem els topònims de carrers, places i portals consignats en el Capbreu 1791 (113-114), els renoms i malnoms documentats abans del segle XIX (119-121), els caps de casa del capbreu esmentat (123) i els menestrals del segle XVIII (128-129).— J. P. E. [11707-11708]

Miquel PUJOL I CANELLES, *La casa del Temple de Castelló d'Empúries*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos», 28 (1995), 119-179.

Ja fa tretze anys, l'autor publicà un estudi sobre els templers de Castelló d'Empúries i té a punt de publicació el dedicat als Hospitalers; ara s'ocupa estrictament de la casa, que, malgrat tots els canvis, seguí essent anomenada 'Domus Templi - Casa del Temple'; situada al Nord, extramurs de la vila, és definida «convent, caserna i centre d'explotació agrícola» (126), la distribució de la qual és coneguda per un dels inventaris alçats el 1308 amb motiu de la supressió de l'orde dels Templers, transcrit al final, de Girona, AH, *Notaris de Castelló* (173-176), i per dos documents complementaris (176-179); l'ACA, *Gran Priorat de Jerusalem*, i Girona, AH, *Notaris de Castelló* són els fons principals que han proporcionat la base d'aquestes pàgines. Ens passen sota els ulls, successivament les obres de construcció d'un nou cos d'edifici a iniciativa de fr. Ramon d'Empúries (130-133), les repercussions de les pestes negatives per a la casa i les encara pitjors del pas de les Companyies del comte d'Armanyac i de la confusió del Cisma d'Occident (133-139). En temps posteriors, d'una banda, els comanadors de Castelló ho foren

també d'altres cases amb el corresponent absentisme i les fonts de coneixement es van fent cada vegada més escasses per pèrdua de documentació, encara que consten de tant en tant obres de millora (140-146); les pàgines 146-148 ressegueixen l'estructura de la Casa immediatament abans de la Guerra de Separació de mitjan segle XVII, i recorden allò que en digué Jeroni Pujades en la *Crònica* (148). Per necessitats de la guerra, la Casa fou volada el 1653 (149) i des d'aleshores n'anà desapareixent àdhuc la pedra (150-155: hi ha dos croquis de la situació de les runes: 150 i 156). A darreries del segle XVIII, alhora que s'acabaven de derruir els edificis vells, hom construïa, més que una casa, una 'botiga' per a emmagatzemar el gra (158-159), però amb la Guerra Gran tornà la devastació total, restant només les parets (160). El segle XIX portaria la desaparició.— J. P. E. [11709]

Jacqueline GUIRAL HADZIOSSIF, *La diffusion et la production de la canne à sucre (XIIIe-XVIIe siècles)*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 24 (1994 [1995]), 225-245.

La implantació de la canya de sucre és documentada per l'ARV, *Mestre racional*, a Castelló de Burriana al mateix temps que a Sicília ja el 1414 (229-230 i nota 9), a la Vall de Segó prop Morvedre, a Sogorb; des del 1474 és documentada a les hortes de Gandia i d'Oliva (231-232); Anton Josep Cavanilles encara la trobà a Benirredra, Beniipeixcar i Gandia (232-233); la producció dels Borja és coneguda per Madrid, AHN, *Osuna* (235-238), i la comercialització per l'ARV, *Batllia i Protocols* (239-244); basada la producció en mà d'obra sarraïna, decaigué per l'expulsió del 1609, i sobretot per la competència de les illes de l'Atlàntic [cf. ATCA, XIII (1994), 506-507, núm. 9051].— J. P. E. [11710]

Ferran OLUCHA MONTINS, *Objectes d'ús litúrgic en l'església de Santa Maria de Castelló. Segles XIV-XVII*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LXXI (1995), 369-416.

[Continuació del treball resumit dins ATCA, XV (1996), 663, núm. 10856]. L'actual article correspon al segle XVII i en la seva primera part fa referència i transcriu de sèries diverses de l'AM de Castelló les decisions de compra o pagaments d'objectes destinats en general a Santa Maria de Castelló: 371, nota 15; 372, nota 25; 374, notes 34 i 38; i 377, nota 57; dues dades semblen ésser de particular interès: entorn el 1603 havia corregut la brama que es venien els llibres de cor de Sant Miquel dels Reis, de València; uns quants anys més tard, ja hi havia a Castelló qui copiava llibres de cor. En la segona part són transcrits inventaris dels anys 1604, 1610, 1639, 1653, 1669, 1674, 1688, i 1700; en ells hom troba repetits gairebé els mateixos conceptes: missals més o menys nous (el primer que compareix és el que servia per al jurament dels càrrecs públics: 388); «tres llibres dels pacis de empremta» (392, corresponent al 1639); anotació que es repetirà fins al final, com la dels vint-i-cinc llibres de cant, de marca mitjana, i la dels quatre llibres també d'empremta, dos ordinaris i dos processioners (392); el 1674, compareixia una novetat d'un cert interès: tot un parament litúrgic complet per a la celebració de la missa, que «feren los estudiants de gramàtica los anys proppassats» (403). Tots els inventaris són de Castelló, AM, *Protocols notarians*.— J. P. E. [11711]

Àngel SÀNCHEZ GOZALVO, *Lledó en la història*, Castelló, Servei de Publicacions. Diputació de Castelló 1995, 210 pp.

Amb motiu del centenari del seu naixement, hom ha aplegat, després d'haver-ne feta una semblança molt cordial (7-12) i d'haver-ne recordat les principals dates biogràfiques (13-14), un grup d'escrits d'Àngel Sánchez Gozalbo, repartits entre una secció d'*Estudis històrics*, publicats entre el 1945 i el 1980 (19-170) i una d'*Articles literaris i divulgatius*, datats entre el 1944 i el 1983 (171-205). Els de la primera part porten els títols següents: *Nuestra Señora del Lledó* (25-29); *La troballa de Madona Santa María del Lledó* (31-39); *La ermita de Nuestra Señora del Lledó y los jurados. En el VI Centenario de la 'Troballa'* (41-48: amb transcripció d'onze documents); *'Manobriers' y 'sacristans' de Nuestra Señora del Lledó* (49-54: amb transcripció de

fragments documentals en nota); *Eremitaños del Lledó* (55-62); *El retablo viejo de la ermita de Nuestra Señora del Lledó* (65-69); *Fiestas y romerías a Santa María del Lledó* (71-75); *Cofradías de Nuestra Señora del Lledó* (77-90: amb transcripció d'onze documents); *Rentas de la casa y ermita de Santa María del Lledó* (91-94); *Mejoras en Lledó. VIº Centenario de la Troballa* (95-110: amb transcripció de trenta-vuit documents); *La iglesia del Lledó y el escultor Pedro Ebrí* (111-136: amb transcripció de trenta-tres documents); *La iglesia de Nuestra Señora del Lledó y el arquitecto Juan Ibáñez* (137-155: transcripció de vint-i-tres documents); *Viejos caminos de la huerta. De Lledó a Castellón* (157-169: amb disset documents). Les pàgines de la segona secció no porten referències arxivístiques.— J. P. E. [11712

Juan Carlos GALENDE DÍAZ, *Relación de fuentes documentales conservadas en el Archivo Histórico Nacional para la Historia de Castellón*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LXXI (1995), 327-339.

La *Nova Planta* de Felip V comportà la desaparició del Consell d'Aragó en la cort reial, substituïda per una setena escrivania per als afers d'Aragó, Catalunya i València. Tant en forma 'd'ofici i govern' com en forma d'expedients 'de parts', l'AHN de Madrid, secció de *Consejos*, conserva unes 60.000 unitats, resumides en deu llibres de matrícula, d'on l'autor ha transcrit els títols dels expedients d'ofici i govern des de l'abril del 1776 (330-332), i els de parts relatius a Castelló, des del febrer del 1775 (333-337).— J. P. E. [11713

Josep M. SALRACH I MARÈS, *El mercado de la tierra en la economía campesina medieval. Datos de fuentes catalanas*, dins «Hispania. Revista Española de Historia», LV (1995), 921-952.

Josep M. SALRACH [I MARÈS], *Petita explotació pagesa i mercat*, dins «L'Avenc», núm. 188 (1995), 42-47.

En començar, l'autor recorda les cent vuitanta-cinc escriptures de compra-venda de vinyes d'entre les 1.398 comptabilitzades per l'autor en les grans col·leccions de documentació catalana ja publicada dels segles X i XI (924). A mesura que passava el temps, les vendes creixien; també és cert, que hom venia per necessitat, i fora Barcelona cobrava en espècie, 'in rem valentem' (926-927), majoritari en les adquisicions de Sant Cugat des del darrer quart del segle X i en les de Sant Benet de Bages, en què representaven el 70% (928). Recontats uns 2.000 documents de la primera meitat del segle X per a tot Catalunya, el 42% eren terres comprades, el 38% heretades i un 20% d'aprisió (929-930). Després del segle X la tendència tant de vendes com de donacions a institucions eclesiàstiques tendeix a baixar, car, si en el segle X representaven el 75% de la documentació, en el segle XI no passen del 66% (931); en serien possibles causes la successiva generalització tant d'establiments i subestabliments de terres com de la figura de l'hereu', ambdues, repercussions del sistema feudal (932). En canvi, el mercat de terres es revifà a Barcelona i hi participà tothom, comtes inclosos; de més a més, les transaccions eren efectuades en moneda (935-937); també és constatable el fet que, mentre els pagesos seguien comprant terres, els senyors hi invertien comprant censos (940). Les pàgines dedicades al camí que desembocaria en el capitalisme segueixen les dades i les anàlisis de Mercè Aventín [cf. ATCA, XV (1996), 728, núm 11112-11113] (941-943). Les darreres pàgines segueixen l'article de «L'Avenc» i continuen inspirades en l'estudi d'Aventín (941, nota 30 i 944, nota 34).— J. P. E. [11714-11715

Assumpta SERRA I CLOTA, *L'organització de l'espai a la Catalunya central a la Baixa Edat Mitjana*, dins *Arqueologia Pirinenca*, 651-658.

La zona seria constituïda per la Plana de Vic, el Collsacabra i l'Alt Bages-Lluçanès; les bases per a l'estudi són els capbreus, els inventaris i la documentació notarial diversa de l'Arxipiscopal de Vic, assenyalats en les notes (657-658); l'autora considera que «la unitat bàsica d'ordenació de l'espai en l'àmbit familiar serà el mas» (652); els senyors, en canvi, per llur

multiplicitat, només influïren en afavorir monocultius; de fet, predomina el gra (civada, ordi, forment), tant en la Plana com en els claps dins els serrats boscosos; l'explotació ramadera hauria estat més intensa i ordenada després de la Pesta Negra (656); ultra el riu Ter, els aragalls i els canals (i la poc definida 'barquera'), hi ha formes múltiples d'aprofitament de l'aigua (656).— J. P. E. [11716]

Teresa [Maria] VINYOLÉS I VIDAL, *Alimentació i ritme del temps a Catalunya a la Baixa Edat Mitjana*, dins «Actes Alimentació», 115-151.

L'autora explicita així les seves bases, aplegades en els arxius barcelonins: «ordenances municipals, inventaris, contractes de treball, reglamentacions de gremis, de monestirs i de mercats; comptabilitat d'institucions religioses, cartes privades, capítols matrimonials i here-taments, judicis, testamentaries, contractes feudals... La literatura, els receptaris de cuina i la iconografia ens ofereixen informació sobre el tema que ens ocupa. Així mateix, hem fet servir cançons i refranys...» (115-116). I així, intenta indicar els horaris dels àpats (bàsicament dos: dinar i sopar) i en reconstrueix el menú, en anys bons i dolents, i en les seves diferències, que començaven per la jerarquia dels aliments (la perdiu era considerada millor que el conill i aquest que el moltó: 123) i seguien per les moltes raons de diferenciació: productes de temporada, prescripcions religioses en relació a certs temps (dejunis i abstinències), celebracions festives, tot confirmat per dites i cançons populars; i encara les diverses edats de la vida, des del naixement als funerals. Tota l'exposició és confirmada amb textos contemporanis, de Francesc Eiximenis o de Joanot Martorell, per exemple.— J. P. E. [11717]

Flocel SABATÉ, *Les factions dans la vie urbaine de la Catalogne du XIVe siècle*, dins *Terres catalanes Moyen Age*, 339-365.

Pàgines basades en l'anàlisi dels fons documentals de tota la Catalunya medieval conservats en l'ACA, en diversos Arxius Municipals i Arxius Històrics Comarcals i en l'ADPO de Perpinyà (339-340, nota 2). L'autor estableix línies esquemàtiques i dinàmiques del fenomen de les bandositats durant el segle XIV, dins les quals els fets documentats són recordats a confirmació de la teoria sociològica de les tensions i de les solidaritats entre grups humans, fins a la desfeta de l'ordre públic (346-348), de l'administració de justícia (352-356), al descrèdit de les institucions públiques i de llurs representants (349-350); i a la ruptura de la línia de prosperitat (351-352); també a confirmació dels intents de pau (356-363).— J. P. E. [11718]

Prim BERTRAN I ROIGÉ, *Los monasterios benedictinos de Cataluña a finales del siglo XIV, según las cuentas de la «Décima apostólica»*, dins *Papauté, Monachisme et Théories politiques. I. Le Pouvoir de l'institution ecclésiastique*. Études d'Histoire médiévale offertes à Marcel PACAUT rassemblées par P. GUICHARD, M.-T. LORCIN, J.-M. POISSON, M. RUBELLIN, Lyon, Presses Universitaires 1994, 217-227.

A base d'ACA, *Mestre racional* 1850, l'autor distingeix entre les taxes pagades per monestirs i béns ubicats en un mateix bisbat i la pagada per monestirs assentats en bisbats altres que aquell en el qual posseïen béns; aquestes dues llistes són establertes per als bisbats de Barcelona (218-220), Vic (220-221), Girona (221-222), Elna (222-223); i per als monestirs benedictins d'Urgell (223-224), Lleida (224-225) i Tarragona (225). Quant a la quantitat pagada, Montserrat ocupava el primer lloc de la llista (5.304 s.), seguit de Ripoll (4.712 s.) i de Cuixà (4.092 s.); el darrer de la llista era Sant Pere de les Maleses (50 s.).— J. P. E. [11719]

Jill R. WEBSTER, *Santa Clara y los frailes menores en la edad media. Pater sororum, política real y reforma en Cataluña*, dins «Archivo Ibero-Americano», LIV (1994), 925-933.

Dels tres punts que l'autora es proposa tractar: relacions entre framenors i menorettes; la

intervenció reial en afers franciscans; i els primers intents reformadors de convents de menoretes a darreries del s. XIV, en realitat només documenta el terç a base sobretot d'ACA, *Canc., reg.*, car hi és implicada la intervenció sobretot de Martí l'Humà; però la reforma no s'hauria imposat [una notícia sobre Santa Clara de Vic 1435 (931) podria relacionar-se amb un dels punts assenyalats en el resum bibliogràfic d'ATCA, XV (1996), 729-730, núm. 11118].— J. P. E. [11720]

Coral CUADRADA, Angela ORLANDI, *Ports, tràfics, vaixells, productes: italians i catalans a la Mediterrània baixmedieval*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 24 (1994 [1995]), 3-48.

La primera part de l'article, d'Angela Orlandi, examina el tema del títol a base de la correspondència entre les subseus de València i Mallorca de la 'Compagnia divisa di Catalogna' conservada a Prato, Archivio di Stato, *Archivio Datini*, núm. 1077; són les dues-centes intercanviades entre les sucursals de València i Ciutat de Mallorca de finals de juliol del 1395 a finals de març del 1398 amb 213 naus entrades o eixides del port de Mallorca; la mateixa autora subratlla la riquesa de dades d'aquesta correspondència, en comparació, p. e., amb els llibres de comptes (12-13), com és la indicació de la categoria de les dites naus (18: quadre; cf. 40) o les dades sobre propietat, càrrega, procedència o destinació del gènere (19-22). Quant a la part catalana, les fonts es troben en els corresponents arxius de Barcelona (ACA, ACB, AHPB), València (ARV), Ciutat de Mallorca (ARM) i Perpinyà (ADPO), completats amb l'Archivio di Stato, de Pisa (5, nota 5, i 23-28). Segueix el resum d'allò que ja és conegut per l'estudi de la sèrie de *Coses vedades* de l'ARV (29-30) i la síntesi amb les dades de les altres fonts, tant en relació als documents informants (els més rics en documentació són els dels anys 1301-1325: 32) com al tràfec des de Barcelona, creixent vers Sicília i Sardenya i decreixent vers el Maghreb (33); des del Grau de València, on destaca el destinat al Maghreb, seguit del de Mallorca i Sardenya i el de Barcelona (34); les dues-centes lletres de l'Archivio Datini consignen 478 punts d'origen, recalat o destinació de les naus, amb predomini de Barcelona; Mallorca connectava primer amb el Maghreb, després amb Barcelona i en tercer lloc amb València (36); també informen de recorreguts (37-39) i de la tipologia de les naus (40; cf. 18). Les darreres pàgines reproduïxen deu gràfiques (44-47).— J. P. E. [11721]

Nenad FEJIC, *Les catalans à Dubrovnik et dans le bassin Adriatique à la fin du Moyen Âge*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 24 (1994 [1995]), 429-452.

Basat en part en ACA, *Batllia general. Inventari de processos antics*, i sobretot en Dubrovnik, Historijski arhiv Dubrovnika, *Sententiae Cancellariae, Diversa Notariae i Consilium Maius*. En resulta una presència considerable de catalans en aquella ciutat, on destaquen dues famílies, Roda i Gibert, i un cònsol, Joan Esparter, fins als anys de la Guerra contra Joan II, en què gairebé desaparegué. Les fonts parlen sobretot de comerç de llana, exportada de Catalunya als ports adriàtics, i permeten de saber nombre de detalls relatius a preus, a quantitats de llana tramesa, a assegurances de càrrega (aquestes pels protocols de Bartomeu Masons, ara a Barcelona, AHPB) (433-440), impostos, participació en obradors de teixits i tràfec de materials preciosos. Hi ha dos quadres sinòptics: el del preu de la llana entre el 1427 i el 1477; i el de les roves de llana assegurades davant Bartomeu Masons els anys 1428-1429 (450).— J. P. E. [11722]

B. DOUMERC, *Les Vénitiens dans la tourmente de la guerre civile en Catalogne (1462-1472)*, dins «Le Moyen Age», CI (1995), 41-63.

Francisca VILELLA, *El movimiento comercial del puerto de Tortosa según los «llibres de lleuda» del s. XV*, dins *Recerca Tortosa*, 71-88.

La correspondència entre Benedetto Zion, cap de la companyia, i els seus fills Daniele i Andrea, agents a Barcelona en esclatar la Guerra contra Joan II, es conserva a Venècia, Archivio

di Stato, *Miscellanea Gregolin*, b. 10. L'article primer ressegueix els esdeveniments a mesura que es van presentant: el primer fou la sortida de Barcelona i l'assentament a Tortosa, que es convertí en centre comercial, des d'on controlaren les operacions d'Aragó i de València. Els anys 1462-1464 foren de males collites, de necessitat imperiosa d'importació de gra i d'augment de preus; també calgué importar fusta per a la reparació i construcció de vaixells, armes i d'altre material de guerra i, per raó de pobresa, parà el consum d'espècies (45-47); continuà l'exportació de mel, però baixà la d'oli, de fruita seca i d'antinomi / alcoholl (59-51); també caigué l'exportació de roba, amb excepció de les 'blanquetes' de Solsona i Sant Llorenç de Morunys, o dels 'draps' acolorits de Sant Joan de les Abadesses; els Zion introduïren roba de qualitat d'Alemanya (58). La situació de guerra ací, però també la política del rei de França, portà els venecians a desentendre's d'aquesta ruta i omplí llur buit la 'Grosse Ravensburger Gesellschaft'. Tot i que el 1483 obriren botiga a València (59), els Zion anaren perdent empenta i amb ells la presència de Venècia en la Mediterrània occidental (61-62). Hi ha mapa de l'origen dels principals productes exportats (63).

El segon article, en el qual són esmentats els Zion (83), és complementari de l'anterior, primer per la font: ACA, *Reial Patrimoni. Llibres de la lleuda* per a mercaderies arribades per aigua del 1467 al 1476, i els *Llibres del pont* per a mercaderies arribades per terra, i els del *Pont de la lleuda* per a mercaderies que entraven o eixien de la ciutat de Tortosa (73); aquesta documentació és completada amb notícia de la legislació impositiva d'exportacions i importacions, amb les llistes impositives tant de la lleuda de Tortosa com de la de Corlliure (75); i segon, pel fet de constatar el retorn a la normalitat comercial després de la Guerra contra Joan II (77); segueix la superioritat dels ingressos per exportació sobre els d'importació; afegim les dades de tràfic comercial pel riu d'Ebre, tant en sentit ascendent com descendent, dels principals mercaders italians, i la informació global del tràfic dels principals productes. Les dades són sintetitzades en sis gràfics.— J. P. E. [11723-11724

Jean PEYTAVÍ DEIXONA, *L'immigration occitane en Catalogne moderne: l'exemple Nord-Catalan du Haut-Vallespir*, dins *Roussillon*, 517-533.

La comparació dels cognoms presents en els fogatges medievals, en particular en el del 1497, i els dels llibres parroquials entre el 1740 i el 1770, ara a Perpinyà, ADPO, completats amb documentació notarial del mateix arxiu, sèrie 3 E 20, manifesta que hi hagué una irrupció d'altres noms en els segles intermedis: la dels 'gavaxos' (521-524), ja integrats en la segona generació (525-530); això no obstant el 16'6% dels qui contragueren matrimoni portava nom de procedència occitana a Prats de Molló durant els tres decennis centrals del segle XVIII; 24'8% a Costoja; 22'6% a Montferrer; i el 30% a Serrallonga (530), tot i que el nombre d'estrangers és ja mínim (227 d'entre 25562 persones) (524).— J. P. E. [11725

Maximiliano BARRIO GOZALO, *La economía de los obispos en la España del Antiguo Régimen (1556-1834)*, dins *Fra Spazio e Tempo. Studi in onore di Luigi DE ROSA. I. Dal Medioevo al Seicento*, Nàpols, Edizioni Scientifiche Italiane 1995, 33-57.

Les *Relaciones de los valores de las mitras...*, de Simancas, Archivo General, *Patronato Eclesiástico*; d'ACA, *Consell d'Aragó*, lligalls 122-131; i Archivio Segreto Vaticano, *Fondo Consistoriale, Processus Consistoriales i Acta Camerarii*, 13-56, permeten de conèixer les rendes dels bisbats de Catalunya, de Mallorca i de València els anys 1556-1599, 1600-1749 i 1750-1834 (50).— J. P. E. [11726

Lluís ROURA I AULINAS, *Société frontalière; pays de contrebandiers? Intérêts économiques, violence et politique des États sur la frontière catalane, deuxième moitié du XVIIIe siècle*, dins *Roussillon*, 277-294.

Aquest és un tema no encetat. L'autor n'esbrina la relació amb la societat i amb l'Estat, a

base de documentació de Barcelona, ACA, *Audiència. Papers de S. Excia.* i de París, Archives du Ministère des Affaires Étrangères, *Correspondence politique. Espagne*. Socialment, hom volia fer creure que el contraban era la darrera possibilitat de subsistència, sobretot en defensar-se davant l'autoritat, però en realitat era pràctica ben estesa, amb doble capítol, el de la sal vers l'Estat Francès i el del tabac, concentrat a Banyuls, vers l'Espanyol (278). I l'Estat i els seus funcionaris, o feien els ulls grossos, o, en tractar-se de circulació de capitals i de metalls nobles, arribaven a fomentar-lo a favor de França (284-288).— J. P. E. [11727]

Assumpta MUSSET PONS, *Els transports per terra entre Catalunya i la resta de regions espanyoles al segle XVIII*, dins «Recerques. Història, Economia, Cultura», 31 (1995), 73-92.

Tant com és coneguda la tramesa de mercaderies per mar és desconeguda la realitzada per terra i per rius. L'autora recorda els intents del govern central de dignificar una xarxa bàsica de camins en l'Estat (74-75) i aplega en fons diversos (ACA, *Consolat de Comerç*; AHCB, *Gremis. Llogaters de mules*; BC, *Hospital General de la Santa Creu*) notícies esparses sobre aquest tema: activitat del dit gremi, formació de càrrega i rècula, itineraris i jornades pels diversos camins que sortien de Catalunya en direcció Ponent o Sud; noms dels traginers, queixes pel mal estat dels camins (en alguna ocasió, el gremi s'oferí d'apariar camí pel seu compte), exigències de qualificació professional, perill de bandidatge, amagatalls de diners transportats (76-82). En períodes de guerra, la situació presentava característiques particulars, com l'embargament d'animals i de carros (83-84). No mancava la competència de desqualificats o la sotscontractació, ni situacions en què el perill de pirates marins obligava a fiar-ho tot al transport per terra, amb l'augment de demanda (86-87). Les darreres pàgines entren en el segle XIX.— J. P. E. [11728]

Manuel RIU I RIU, *El món medieval al Pirineu català. L'exemple de l'antic comtat de Cerdanya. Un estat de la qüestió*, dins *Arqueologia pirinenca*, 583-591.

Balanç provisional i ràpid dels resultats obtinguts fins ara en l'estudi de les peculiaritats de la cultura pirinenca. Algunes dades entren en el nostre tema: la Cerdanya apareix repartida en tres sectors en els mapes del segle XVII: els dels Territoris d'Urgell i de Puigcerdà i de la Cerritània Gàl·lica; més enrera, les dotalies d'esglésies d'entorn l'any 1000, relacionables amb els capitularis carolingis, permeten d'assistir a la configuració de la terra en parròquies. No sembla fiable la notícia d'Ennugairí segons la qual en la razzia del 794 els sarraïns haurien assassinat tots els homes de la contrada.— J. P. E. [11729]

Ramon MIRÓ I BALDRICH, *L'Assumpció a Cervera. Segles XIV-XVIII*, dins «Festa d'Elx», núm. 46 (1994), 151-161,

Ramon MIRÓ I BALDRICH, *L'Assumpció a Cervera. Segles XIV-XVII (Complement)*, dins «Festa d'Elx», núm. 47 (1995), 119-123.

Els sis nous documents, datats entre el 1419 i el 1630, publicats sota el segon títol, entre els quals hi ha tres crides dels anys 1483-1485, i un fragment d'inventari del 1487, units a les notícies ja conegudes, permeten a l'autor d'establir que la solemnitat de l'Assumpta a Cervera és documentada ja el 1395, i la confraria ho és el 1383; el segle XV es multipliquen les notícies, que permeten de saber els noms d'alguns capitans de la confraria i la normativa d'elecció de càrrecs; un segon apartat descriu la celebració popular de la festa de la Mare de Déu d'Agost (155-157) i una darrera els elements teatrals o parateatrals de la mateixa (157-160), coneguts per un paràgraf del 1483, que l'autor relaciona amb la corresponent narració de la *Llegenda àuria* (159), ben documentada a la Cervera contemporània, i compara amb la d'altres poblacions catalanes.— J. P. E. [11730-11731]

Ramon MIRÓ I BALDRICH, *Predicar la quaresma a Cervera als segles XV i XVI*, dins «Misc. Colón,

3», 81-107.

L'autor dona la nòmina dels frares que predicaren la quaresma a Cervera des del 1403 al 1589, amb el detall del sou que cobraren, segons documentació municipal. Després estudia diversos aspectes administratius de l'acció del municipi entorn d'aquesta predicació, estableix la proporció de frares dominicans, franciscans, i augustinians que predicaren, i assenyalà alguns dels predicadors notables o coneguts per altres causes: potser Vicent Ferrer, Joan Basset, Baltasar Sorió, etc. En annex publica deu documents de la Paeria ceriverina (1420-1512) i uns llistats d'oficis als convents ceriverins de franciscans, dominicans i augustinians (1403-1587).— J. de P. [11732

Esther BALASCH I PIJOAN, *Noves dades i aportacions a l'estudi del retaule de Sant Miquel i l'Àngel Custodi de Cervera*. dins «Urtx. Revista Cultural de l'Urgell», 7 (1995), 39-48.

En allò que afecta les nostres pàgines, les aportacions de l'article procedeixen de documentació de Cervera, AHC, *Fons Municipal. Llibre de consells i Llibre de claveria*; i d'un *Llibre de misses*, d'on és transcrita una anotació, on consta el preu d'un retaule, obrat a Barcelona per Lluís Borrassà i el seu esclau Lluç, i del seu transport a Cervera, el 1419 (47, nota 11); anotacions de final de segle documenten a Santa Maria una capella de Sant Miquel i l'Àngel Custodi.— J. P. E. [11733

Roser PUIG I TÀRRECH, *El taller d'escultura d'Antoni Ochando a Constantí (s. XVIII)*, dins «Missiva. Fulls d'informació històrica i opinió cultural», 12 (juliol-agost 1995), 2-7.

Aplec de dades procedents de Tarragona, AHA, *Catedral, o Parròquia de Constantí*, tant personals d'Antoni Ochando, i de successors seus, com professionals (aquestes il·lustren aspectes d'història de l'art en comarques de Tarragona), amb algunes transcripcions textuals i arbre genealògic (4-5).— J. P. E. [11734

André BAZZANA, Pierre GUICHARD, *Géographie historique et archéologie religieuse d'un territoire castral valencien: Corbera de Alcira*, dins *Papauté, Monachisme et Théories politiques. II. Les Églises locales. Études d'histoire médiévale offertes à Marcel PACAUT* rassemblees par P. GUICHARD, M.-T. LORCIN, J. M. POISSON, M. RUBELLIN, Lyon, Presses Universitaires 1994, 433-442.

Els autors creuen que molts castells eren més destinats a ésser llocs de refugi que a punts de defensa o de domini. Apleguen les referències d'ACA, *Canc., reg.*, tant a esglésies o ermites com als castells de Corbera i de Riola, i arriben a la conclusió que l'ermita de Sant Miquel del Castell de Corbera era abans una construcció sarraïna, possiblement religiosa, reutilitzada.— J. P. E. [11735

Annick CHÈLE, *Transactions commerciales et relations familiales (1740-1770)*, dins *Roussillon*, 535-540.

L'ADPO de Perpinyà, dins les sèries 3 B, conserva documentació, ací resumida, relativa a barques matriculades o documentades a Cotlliure entre el 1740 i el 1770, algunes de les quals eren propietat de catalans del Principat domiciliats en poblacions de la marina rossellonesa.— J. P. E. [11736

Eladio ROMERO GARCÍA, *El señorío de la Curullada en 1538*, dins «Misc. Lleida XVI», 399-403.

Notícia de l'existència d'un *Capbreu del lloch i castell de Curullada*, a Cervera, AHC, *Notaris de Cervera* realitzat el 1538, on el senyoriu eminent pertanyia als Desvalls-Saportella; vuit amos útils eren afocats, disset només hi posseïen terres sots senyoriu, i un, noble, tenia en alou forn, molí i pedrera; consten els censos pagats.— J. P. E. [11737

Víctor Manuel ALGARRA PARDO, *Las inscripciones medieval y moderna de la fortificación de Denia*, dins «Misc. Trenchs», 81-94.

Dues torres de la muralla de Dénia tenen sengles làpides amb la respectiva inscripció del 1401 i del 1539, ambdues ací reproduïdes fotogràficament (85 i 88 [aquesta no sols reproduïda cap per avall, ans encara al revés]) i transcrites (84-89); la segona torre fou construïda per Onofre Miralles; els mateixos nom i cognom (potser d'algun parent) són documentats a València, ARV, *Reial Audiència. Processos*, del 1578 (89). Ambdues inscripcions són analitzades.- Hi ha bibliografia (93-94).— J. P. E. [11738]

J. B. CODINA MAS, *El Marquesado de Denia a finales del siglo XVIII y comienzos del XIX*, dins *El Marquesat de Dénia* (Real Academia de Cultura Valenciana. Serie Histórica, 35), València 1995, 147-169.

La introducció recorda les successives adscripcions del Marquesat a entitats administratives; després presenta la llista de poblacions amb referència als senyorius, als quals pertanyien en acabar el segle XVIII (149), llista repetida amb indicació de nombre de veïns i de cultius predominants (153), i encara una tercera vegada amb el nombre d'habitants o de veïns els anys 1783, 1787 i 1794 (154). La situació en acabar el segle XVIII és descrita reproduint un llarg fragment de Josep Castelló, *Descripción geográfica del reino de Valencia formada por corregimientos*, d'entorn el 1783, en el qual l'autor es queixava de la profusió de comunitats religioses, sobretot d'ordes mendicants, en la dita comarca; la *Descripción...* és ara manuscrita a València, Biblioteca Nicolau Primitiu (156-158).— J. P. E. [11739]

Marià TORRES I TORRES, *La llengua catalana a Eivissa al segle XVII: «Reals Ordinacions de la Universitat d'Eivissa»* (1663). Introducció, estudi lingüístic i transcripció, Eivissa, Editorial Mediterrània 1993.

Títol només conegut per referència.— J. P. E. [11740]

A. M. POVEDA NAVARRO, *Piezas cerámicas emblemáticas del señorío de los Corella en el Valle de Elda (siglo XV)*, dins «Anales de la Universidad de Alicante. Historia Medieval», 9 (1992-1993 [1995]), 297-317.

En aquestes pàgines, a base de documentació ja publicada i d'altra d'inèdita tant a l'ACA, *Canc., reg.*, com a València, ARV, *Manaments i emparaes, Officialium, Diversorum, Gratiarum*, hi ha reconstrucció dels fets més importants de la raguèlia Roís de Corella durant el segle XV (302-303) i de llur senyoriu damunt la Vall d'Elda, que el 1513 passà a Juan Pérez Calvillo i Coloma (304-310); una de les manifestacions de senyoriu fou la multiplicació de rajoletes que renien inscrita la divisa dels Roís de Corella, 'Sdevenidor' amb caràcters extremadament gòtics, darrerament trobades en excavació del castell d'Elda. Hi ha catàleg de quatre de les peces més ben conservades (298-299), reconstrucció de l'enrajolat i reproducció en algunes de les sis fotografies (310-214).— J. P. E. [11741]

Aymat CATAFAU, *Les celleres du Roussillon. Le regroupement villageois dans l'espace consacré autour de l'église et son rôle dans la formation de l'habitat concentré dans l'ancien diocèse d'Elne, X^e - XIVe siècles*, dins *Terres catalanes Moyen Age*, 163-185.

Exploració de pistes de recerca (163, nota 2) a base d'una realitat que al Rosselló hauria tingut «une force et une permanence rares» (163). La recerca, basada en l'ADPO, sèries B, G, H, E, i *Fons Fossà* (164, nota 3), es limita a la Plana de Rosselló, al Baix Conflent fins a Prada, i al Vallespir. El darrer quart del segle X són documentats els primers casos de concentració dins les trenta passes (166-167); una 'querimònia' potser del 1065-1074, i una concòrdia del 1090, permeten de fer-se una idea concreta de l'extensió i formes de la violència (168-170); ja

el 993, en consagracions d'esglésies, són assenyalades les 30 passes (171-174 [cf. ATCA, XV (1996), 566 i 751-752, núm. 11208]). La documentació permet de conèixer quaranta-cinc esments de celleres al bisbat d'Elna entre els segles XI i XIV (175-176); aquestes tenien algunes característiques comunes, ultra les trenta passes: figura ovoïdal o gairebé rodona, cases aliniades seguint el mur exterior, muralla, església, cementiri, graners (177-180). Els dos poders, civil i eclesiàsic, se'n disputaven el control (183-184).— J. P. E. [11742

Gilbert LARGUIER, *Les testaments apostoliques du diocèse d'Elne au XVIIIe siècle. Contribution à l'étude du processus de 'francisation' de la province du Roussillon*, dins *Roussillon*, 89-111,

L'autor crida l'atenció sobre els noranta-nou lligalls que pertanyen a Perpinyà, ADPO, *Série 3 E 35*, i contenen 11512 testaments formalitzats per rectors de parròquies i tramesos al notari reial i apostòlic del bisbat d'Elna a Perpinyà, de la raguèlia Tersols, entre el 1695 i el 1792 (109, nota 3). L'autor hi cerca una manifestació de la vigència contraposada entre català i francès als comtats durant el segle XVIII. El segle començà amb predomini aclaparador de la llengua catalana, que s'acabà el 1754 en declarar nuls el rei de França els testaments redactats en la dita llengua (95; 102-103). L'altre aspecte és el del capteniment distanciat dels mateixos rectors, favorable als notaris civils, cosa que provocà un descens constant dels testaments enviats al notari apostòlic (97), i, per contra, el pas al francès (107). Hi ha sis mapes, dues gràfiques i un quadre. [Una hipòtesi de treball: la posició dels rectors de parròquies no seria un fruit de la integració espiritual en el reialme de França, forçada ja immediatament després del Tractat dels Pirineus, integració que, per exemple, es manifestà durant aquell segle en els problemes de jansenisme, com el de l'abbé Xaup? Fins i tot: quan comencen els capellans dels comtats de dir-se ells mateixos o a ésser anomenats pels altres: ,abbé'?].— J. P. E. [11743

Marià Luisa CABANES CATALÀ, Ramon BALDAQUÍ ESCANDELL, *Notas sobre el uso del sello en Elche*, dins «Anales de la Universidad de Alicante. Historia Medieval», 9 (1992-1993 [1995]), 319-329.

Els autors apleguen les notícies esparses relatives tant a les frases que els són dedicades en documents, com a l'ús de segells d'Elx, començant pels de particulars (sarraïns inclosos), seguint pels d'institucions eclesiàstiques i arribant al consell de la vila, on són transcrits fragments textuals d'Elx, Arxiu Municipal.— J. P. E. [11744

Josep M. MARQUÈS I PLANAGUMÀ, *Llinatges medievals de l'Empordà*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos», 28 (1995), 87-117.

Conseqüència de les *Escriptures de Santa Maria de Vilabertran (968-1300)* [ja conegudes dels nostres lectors: cf. ATCA, XV (1996), 567-572], l'autor aplega i resumeix les notícies que hi figuren entorn les següents raguèlies i cada un dels seus membres: Avinyonet I i II (89-91), Cabanes (91-93), Figueres I i II (93-95), Gorgues (95-96), Hortal (96-97), Icart (98-99), Llers (100-101), Molins (102-103), Mont-roig (104-106), Navata (106-107), Peralada (107), Rocabertí i vescomtes anteriors (107-108), Solans (109), Soler de Sant Climent de Sesebes (109-110), Terrades (110-112), Vilademuls (112), Vilanant (família Soler) (113-115), Vilarig (115-116) i Vilatenim (116-117). Les notícies s'estenen pels segles XI-XIII. En cada cas hi ha esquema genealògic.— J. P. E. [11745

Ernest ZARAGOZA PASCUAL, *Els monestirs de benedictines de l'Empordà*, dins «Estudis del Baix Empordà», 14 (1995), 163-169.

Aplec de notícies, tant ja publicades com inèdites (ACA, *Canc. Reg., Monacals d'Hisenda*; Girona, AH, *Protocols notariais de Girona* i *Protocols notariais de Calonge*; Arxiu de Sant Daniel; Montserrat, ms. 6, del 1606: A. Cano, *Discurso general de este antiquísimo castillo y monasterio de*

San Felfo de Guíxols), relatives a set monestirs de benedictines, cap dels quals no ha sobreviscut i només d'algun d'ells n'és arribada alguna resta: foren els de Santa Coloma de Matella, Sant Joan de l'Erm, Santa Margarida dels Prats de Roses o de Vilanera, Santa Maria de Penardell, Sant Miquel ses Closes, Santa Maria del Mar de Calonge i Sant Cugat del Far. Hi ha alguna transcripció de paràgrafs.— J. P. E. [11746]

Maria BONET DONATO, *La Orden del Hospital en la Corona de Aragón. Poder y gobierno en la Castellania de Amposta (siglos XII-XV)*, Madrid, Consejo Superior de Investigaciones Científicas 1994.

Llibre només conegut per la recensió signada per Luis García-Guijarro Ramos, publicada dins «Hispania. Revista Española de Historia», LV (1995), 1139-1142, on és subratllat «el gran cúmul de informació extraïdo de un centro hasta el momento casi desconocido por los medievalistas españoles, la National Library of Malta» (1141).— J. P. E. [11747]

Josep FORMIGA BOSCH, *Evolució de la propietat a l'Esparra (1497-1900)*, dins «Quaderns de la Selva», 8 (1995), 53-104.

Per compra-vendes, per enllaços matrimonials i per testaments, la relació de propietat entre un cap de raguèlia i uns béns materials ha anat canviant en el decurs dels segles. Ací, la base de l'estudi són el *Fogatge del 1497* (45), un *Capbreu dels anys 1562 i 1566*, reconeixent el senyoriu dels Farners, ara a Santa Coloma de Farners, AHC (55-58); el *Capbreu del 1567-1568*, del mateix arxiu, reconeixent la propietat eminent del monestir de Sant Pere de Cercada (59-61), o la del de Sant Salvador de Breda, també coneguda per capbreus propis, ara a Arenys de Mar, Arxiu Històric Fidel Fita (62-64); aquestes fonts són completades amb quadre de constitució de censals entre el 1574 i el 1697, sense indicació de fons arxivístic (66); els capítols matrimonials, amb particular atenció als dots pagats per quatre cases a partir del segle XVII (69-72); les pàgines 75-82 formulen els canvis de propietat tant al nucli del poble com en cada un dels masos documentats durant el segle XVIII. Hi ha gràfica del terme i localització dels masos (95), i tres annexos dedicats a la família Espriu, amb arbre genealògic, basats en documentació notarial no indicada (96-99). Hi ha bibliografia (101) i tres pàgines de fotografies (102-104).— J. P. E. [11748]

Josep-Vicenç MESTRE I CASANOVA, *L'Espelt: origen i evolució*, dins «Miscellanea Aqualatensia», VII (1995), 185-213.

Les primeres pàgines apleguen les interpretacions filològiques sobre l'origen de la paraula, de procedència germànica. Després, són recordades les successives compareixences del topònim en documentació des del 925, el pas del senyoriu a l'ardiaca de la catedral de Vic amb els consegüents reconeixements feudals de tenir el castell termenat pels successius ardiaques, coneguts per documentació de Vic, Arxiu Capitular, *Calaix 9* (190-193), fins que entorn el 1320 passava al domini reial (193-194), i, un parell d'anys després, al dels Cardona; la documentació d'aquesta nova etapa és tant a l'ACA, *Reial Patrimoni. Batllia general*, com a l'Archivo Ducal Medinaceli. Per als segles posteriors, som informats de les repercussions locals de la Guerra contra Joan II (200-201) i de les modificacions introduïdes per la Nova Planta (201-204); el poble passava de sis a vuit focs fiscals la primera meitat del segle XVI (201); en el *Cens de Floridablanca* constaven 18 habitants i en les notícies per a Francisco de Zamora, cinc cases (203). Al final i ha algunes notes dedicades a Santa Magdalena de l'Espelt (209-210), i quadre d'evolució demogràfica des del 1370 (213).— J. P. E. [11749]

Antoni EGEA I CODINA, *Notícies del domini directe de la cambreria del monestir de Sant Pere de Besalú sobre immobles de Figueres en el tombant dels segles XV i XVI*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis

Empordanesos», 28 (1995), 181-201.

Continuació dels estudis de l'autor sobre la configuració medieval de Figueres [cf. ATCA, XIV (1995), 441, núm. 9898]. L'ACA, *Monacals d'Hisenda. Pergamins de Sant Pere de Besalú*, 99-102, constitueix la part central d'un 'rotulus / rotlle', a la qual manquen els pergami o pergamins anterior(s) i posterior(s), el conjunt dels quals era un capbreu datable del pas del segle XV al XVI. La part conservada conté el reconeixement del senyoriu de Sant Pere de Besalú damunt setanta-vuit peces de terra per part de cinquanta-sis propietaris útils (encara que els declarants foren 37: 192), les confessions dels quals són resumides en quadre sinòptic (194-201); l'autor les localitza en zones entorn Figueres (193) i dóna l'equivalència dels topònims (188-192 i 193). «Sembla que les activitats artesanals tenien més importància que les agrícoles» (192).— J. P. E. [11750]

Josefina CARRANZA LARROSA, *Costums de Flix*, dins «Centre d'Estudis Comarcals de la Ribera d'Ebre. Miscel·lània», 10 (1995), 63-83.

El títol correspon només al primer dels set documents transcrits sencers en aquestes pàgines, ultra els fragmentaris en nota, tots de l'AHCB, *Consellers*, C-XII-7 i 7bis. El primer són unes *Ordinacions de Flix* del 1332, en forma de confirmació de costums, usatges i observances (63-68); segueixen dos documents relatius a fixació de termenals, del 1436 (73-81); i dues altres lletres de Barcelona, la primera datable del 1414, en la qual el barquer de Flix, moro, es queixa de les maneres prepotents dels reis Trastamara i de llurs oficials (82-83).— J. P. E. [11751]

Joan R. VINAIXA MIRÓ, *Les famílies benestants de Flix a la fi del segle XVIII* (Paratge Tarragoní, 10), Tarragona, Delegació de la Societat Catalana de Genealogia, Heràldica, Sigil·lografia i Vexil·lologia 1995, 40 pp.

El punt de partença d'aquesta exposició és el *Capbreu de Flix del 1787*, ara a l'ACA, (*Reial Patrimoni*), el qual, completat amb el *Cens de Floridablanca*, permet de conèixer la composició socio-econòmica del poble (13); l'autor es fixa en una família noble, la dels Oriol, entorn la qual aplega nombre de notícies dels segles XVIII i XIX, i transcriu la declaració de béns posseïts sota senyoriu reial (16-18); i en la dels Castellví, qualificada de comerciants agressius (10), també documentada (19-23); les darreres pàgines informen dels béns de Gregorio Carpentrier y Duque, administrador de les rendes de les salines de Flix (30-32). Hi ha bibliografia (35) i taula d'antropònims i de topònims (36-38).— J. P. E. [11752]

Josep SERRANO DAURA, *Unes notes sobre Garcia, a la Ribera d'Ebre*, dins «Centre d'Estudis Comarcals de la Ribera d'Ebre. Miscel·lània», 10 (1995), 91-101.

Aplec de notícies relatives al poble de Garcia, començant per la grafia del topònim; moltes procedeixen de l'Arxiu Ducal Medinaceli, *Secció d'Entença*, i fan referència a la fixació de termenals, al senyoriu, als seus conflictes i successions fins a arribar al comtat de Prades, i a la partició demogràfica el 1497 (127 focs fiscals, 39 de sarraïns amb llistes nominals i 88 de cristians) (97-98).— J. P. E. [11753]

Antoni PLADEVALL I FONT, *Santa Maria del Camí del Vallès, de la Garriga. Noves notícies històriques*, dins «Analecta d'Història Garriguenca», núm. 3 (juliol / setembre 1995), 2-8.

L'autor analitza les dues notícies sobre Santa Maria del Camí anteriors a l'any mil, una de les quals és la inscripció funerària per a una 'deodata' del 945 (3); després, atesa la relació particular dels Santa Eugènia amb la dita capella i amb la de Santa Maria del Congost, aplega de Vic, Arxiu Capítular, *Liber dotationum antiquarum*, del *Cartulari de Santa Maria de l'Estany* i d'altres, notícies sobre l'esmentada relació (arbre genealògic: 8), amb particular esment de les 'deodates' fins a començaments del segle XIV (5-7).— J. P. E. [11754]

Jaume OLIVER I BRUY, *El molí feudal de Blancafort de la Garriga*, dins «Analecta d'Història Garriguenca», núm. 2 (abril / juny 1995), 3-6; i núm. 3 (juliol / setembre 1995), 9-12.

Aplec de notícies relacionades no sols amb el molí en el seu conjunt, ans encara, si s'escau, amb cada una de les seves parts, del 1297 (establiment de les aigües) ençà, amb alternància d'esplendor i destrucció, fins que en el pas del segle XVII al XVIII, la família redimí els drets senyoriais damunt el molí (10); les notícies, sovint donades mitjançant transcripció de fragments, procedeixen dels arxius de Vic (Capitular, Cúria Fumada), i de familiars de tres masies del terme: Can Dachs, Can Saureta i Can Terrés.— J. P. E. [11755]

Joan HERNANDES I OLIVERES, *Els Bulbena*, dins «Analecta d'Història Garriguenca», núm. 2 (abril / juny 1995), 12-15.

Gavatx immigrant a començaments del segle XVI des de Sant Genís, bisbat de Gers, la seva raguèlia a la Garriga (arbre genealògic: 13) és coneguda per l'arxiu familiar de Can Bulbena o pels *Cadastres* de l'Arxiu Municipal de la Garriga; en són transcrits fragments, entre els quals destaca l'inventari de mitjan segle XVIII (14).— J. P. E. [11756]

Albert BARELLA I MIRÓ, *La duplicació de topònims en els mapes antics de Catalunya: el cas de Gelida*, dins «Treballs de la Societat Catalana de Geografia», núm. 39 (juny 1995), 23-34.

L'autor constata que en mapes de Catalunya dels segles XVII i XVIII (llista: 28-30) es dona el fet de la duplicació de topònims: «un mateix poble situat en dos indrets diferents propers entre ells» (23); i ho il·lustra en el cas concret de Gelida, que, entre el 1603 i el 1706 és duplicat en onze mapes (24), en els quals té normalment la grafia de ‚Gílida‘ tant en la localització correcta com en la desencertada (19 vegades), topònim que és desfigurat en Guillaou el 1660, en Cilida i Gilera el 1695 i en Gilira el 1706 (una vegada cada un). Quant a la col·locació, una Gelida és ubicada «prop del marge dret del Llobregat entre Pallejà i Sant Andreu de la Barca» l'altra, «al costat d'un afluent de l'Anoia que baixa de l'Ordal» (24). Hi ha bibliografia (27-28).— J. P. E. [11757]

Lluís TO FIGUERAS, *La seigneurie dans une ville médiévale: le développement de l'emphytéose à Gerone au XIIe siècle*, dins *Terres catalanes Moyen Age*, 229-251.

L'autor analitza estructures i evolució del senyoriu en la ciutat de Girona dins el marc del creixement urbà del segle XII i alhora l'empenta que hi tingué l'emfiteusi. Bases per a l'estudi són l'ADG, *Cartoral de Carlemany*, i *Pergamins de la Pia Almoïna*; l'ACG, *Llibre Gran de la Sagristia Major*, i *Pergamins*; Girona, *Monestir de Sant Daniel*, *Pergamins*. L'autor subratlla l'hegemonia dels establiments emfiteutics perpetus (231), que obligaven al lliurament de part de la collita o d'altra paga amb gran nombre de variants (233); l'entrada era en general més cara (234). Després, hom era amo útil i podia vendre o sots-establir els seus drets (238); abans de vendre, però, calia donar al senyor opció de compra durant un mes (238-239), o almenys escoltar-li el consell; era normal que l'establiment prohibís de vendre a militars, clergues, a jueus i de vegades a burgesos (240); el nou titular d'un establiment pagava lliuisme d'un terç del valor (243: llista de casos documentats entre el 1120 i el 1211: 242). Les mateixes fonts permeten de seguir el creixement de Girona durant aquell segle: des de Sant Feliu en direcció a Sant Pere de Galligants i al riu, o en direcció a Sant Daniel (246); o per migdia, a l'Areny, on nasqué un important projecte constructor (247); per la zona del Mercadal, hom trobava horts, molins, obradors i bancs (248).— J. P. E. [11758]

Joan CARRERES I PERA, *Santa Clara y Gerona*, dins «Archivo Ibero-Americano», LIV (1994), 999-1019.

Repàs cronològic de les successives etapes d'aquell convent, fundat el 1319 per iniciativa

de l'infant arquebisbe, Joan d'Aragó, amb freqüent transcripció de fragments textuais de documentació gironina o de cronistes (J. Coll, Joan Gaspar Roig i Jalpí), amb particular atenció a les tensions entorn la introducció de la reforma durant i a darreries del segle XV, amb un grup de clarisses procedents del monestir de Gandia, que, al cap de pocs anys, les gironines portarien a Perpinyà (1004-1008), i a episodis diversos com la visita de sant Salvador d'Horta (1011-1012), la pesta del 1650 i l'enderroc del monestir per raons militars el 1662, la construcció del nou a darreries del segle XVII amb particular esment del darrer retaule, obra de Pau Costa (1012-1017). Després vindria la desamortització.— J. P. E. [11759]

Sebastià ROIG, *Tresors en forma de plànol*, dins «Revista de Girona», núm. 172 (setembre-octubre 1995), 25-27.

Presentació dels dos volums d'aplec de plànols gironins, intitulats *Atlas I. Girona Ciutat*, Girona, Col·legi d'Arquitectes 1992, 600 pp. amb 350 reproduccions; i *Atlas II. Ciutats de Girona*, Girona, Col·legi d'Arquitectes, 1994, 680 pp. amb 465 reproduccions, en els quals són integrades unes tres mil fitxes d'altres tants plànols amb les corresponents reproduccions, obra de Ramon Castells, Bernat Catllar i Josep Riera; el més antic dels dits plànols és de la Fortalesa de Roses dibuixat per Giovanni Battista Calvi, del 1552, únic del segle XVI; la tradició cartogràfica pròpiament dita s'enceta el 1667. Hi ha tres reproduccions d'altres tants plànols sembla del segle XVII.— J. P. E. [11760]

Miquel BORRELL, *Les dides gironines en el segle XVIII*, dins «Revista de Girona», núm. 170 (maig-juny 1995), 34-37.

L'Arxiu Històric de Girona posseeix el fons de l'Hospital general i dins aquest els *Llibres de dides*, que l'autor, pressuposant que les dides no eren riques, ha escorcollat cercant l'ofici del marit, punt en el qual, entre el 1738 i el 1748, han augmentat els treballadors en general i els menestrals qualificats en particular; quant al mòbil, sembla que la lliura mensual de paga no era determinant i que hi havia més consciència de fer un favor; quant a la geografia, seria preponderant «l'eix del Ter muntanyenc» (37).— J. P. E. [11761]

Francisc TORRES FAUS, *La partició del terme general del marquesat de Guadalest en 1750 i les seues repercussions sobre l'estructura de la propietat de la terra*, dins «Saitabi», XLIV (1994), 73-91.

Guadalest fou vall de moriscs i la seva configuració unitària perdurà fins a mitjan segle XVIII en què per raó d'imposicions fiscals calgué clarificar el terme corresponent a cada un dels quatre pobles (77-78). La documentació de l'afer, que acabà en plet entorn els representants de l'autoritat, davant la Reial Audiència, encara no resolent en començar el segle XIX (87-89), és a València, ARV, *Intendència. Processos, i Escrivanies de Cambra*; el desembre del 1750 eren delimitats els ròdols de Beniardà, Benifato, Benimantell i Guadalest (80); la població de cada un és coneguda pel *Cens de Floridablanca* (77). La conseqüent estructuració de la propietat és concretada en vuit quadres (81-86). Hi ha bibliografia (90-91).— J. P. E. [11762]

Josep SERRANO DAURA, *Els Costums d'Orta* (1296). *Estudi introductori i edició*, Horta de Sant Joan, Ajuntament 1996, 103 pp.

La ja pròxima celebració del VII Centenari de la Promulgació d'aquest codi local ha propiciat la reedició del seu text a cura de Josep Serrano, oriünd de les Terres de l'Ebre i bon coneixedor de la seva història política i institucional, com ha ja mostrat en anteriors publicacions. La present edició revisa i millora l'apareguda anys enrera per la diligència de Jaume Corts i Gorchs en els «Estudis Universitaris Catalans», XV (1930), 304-333, i anota les respectives correspondències dels seus capítols amb els d'altres codis de la família dels *Costums de Lleida* del 1228, i l'enriqueix amb una força reeixida versió al català modern a càrrec de Miquel Sitjar. La transcripció ha estat

feta per col·lació de l'original (Madrid, AHN, *Órdenes militares, Comandes d'Horta*, carp, 672, doc. 8) i de diferents trasllats notariais, i és acompanyada de textos complementaris (*Donació del castell i terme d'Orta* per Alfons I a l'Orde del Temple el 1177; i *Concòrdia d'aquest orde amb les universitats dels veïns* sobre administració de justícia el 1296: la mateixa data de concessió del codi). L'estudi que precedeix els textos és àmpliament comprensiu del context històric de la implantació del domini templer al districte, i consegüent concessió del codi consuetudinari a Horta, de fonamental inspiració lleidetana (bé que amb dotació de costums i usances pròpies), així com, sobretot, de l'examen precís del contingut institucional dels seus vuitanta-un capítols, projectats en el dret públic, civil, penal, processal, tributari, etc. Unes bones il·lustracions gràfiques del pergamí original, d'antics escuts de la població i un mapa de la comanda d'Horta, acaben d'enriquir aquesta bona mostra historiogràfica de la Terra Alta.— J. M. F. R. [11763]

Estrella GARRIDO ARCE, *Hijos sin padres. La ilegitimidad en la Huerta de València durante el siglo XVIII*, dins «Saitabi», XLIV (1994), 141-154.

Estudi, bàsicament sociològic, de la natalitat il·legítima a Meliana (Horta-Nord) a base dels registres parroquials i d'algun plet de l'Arxiu Històric Municipal. Des de mitjan segle XVIII augmentaren tant la fertilitat (145) com la il·legitimitat (147); aquesta saltà d'onze casos en els seixanta anys de 1680 a 1740, a 28 en els de 1741 al 1801; és paral·lel el fenomen d'embarassos pre-matrimonials (148). Hi ha fragments textuais relatius a casos dels darrerament esmentats, en els quals intervingué l'autoritat (150-152). Hi ha bibliografia (153-154).— J. P. E. [11764]

Jaume VIZCARRA, *Un cens de l'any 1589*, dins «Miscellanea Aqualatensia», VII (1996), 455-525.

Diversos fons tant municipals com parroquials i notariais, molts d'ells conservats a Igualada, AHC, han permès a l'autor de confeir una llista nominal dels igualadins documentats en aquella data, llista que ell defineix 'd'aproximació' [i que potser per això no ha sumat o almenys no ha proporcionat el nombre de noms ací donats a conèixer].— J. P. E. [11765]

Josefina MATEU IBARS, *El monasterio de Santa Clara de Lérida. Notas para su historia*, dins «Archivo Ibero-Americano», LIV (1994), 945-967.

Les primeres pàgines, a base de dades ja publicades, resumeixen la vida de la comunitat de clarisses de Lleida des de la fundació el 1240 a l'exclaustració del 1835 (947-950). Segueix la presentació de fons manuscrites, primer de l'Arxiu de la Paeria: Esteve Solanet, *Historia del antiquísimo monasterio de Santa Clara de la Ciudad de Lérida*, volum copiat el segle XVIII (952); després, de l'Arxiu Històric de Lleida, on, dins el fons entrat amb motiu de la desamortització, hi ha els sis documents de naturalesa jurídic-econòmica, datats entre el 1698 i el 1760, ací transcrits, relatius a drets del dit convent a les Belianes i a Anglesola.— J. P. E. [11766]

Caterina ARGILÉS i ALUJA, *Evolució dels preus lleidetans a la Baixa Edat Mitjana (1362-1500)*, dins «Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics», VI (1995), 21-59.

L'autora recorda les aportacions recents a la història econòmica tant d'abast europeu com català i d'altres estats medievals veïns, i en particular de Girona i de Lleida, aquestes només parcials. Per la seva banda, a base de la sèrie de *Llibres d'obra de la Seu*, de Lleida, Arxiu de la Catedral, l'autora esbrina l'evolució dels preus lleidetans, si els agrícoles baixaren més que els industrials, i si hi són vàlides les pautes aplicades a d'altres contrades; compara el preu del blat a Lleida i a d'altres poblacions catalanes (26-27); comenta a continuació les trajectòries dels preus dels jornals i dels diferents articles (el forment, per exemple, pujà fins a 147 diners la fanega el 1473 i baixà a 18'72 el 1482:45). La informació detallada sobre cada un d'ells és a les pàgines 43-59, on trobem les successives llistes anyals de jornals i de preus, tant agrícoles com de materials de construcció o de queviures.— J. P. E. [11767]

Ramon MIRÓ I BALDRICH, *La Seu Vella de Lleida: caracterització de personatges a la celebració de l'Assumpció*, dins «Festa d'Elx», núm. 47 (1995), 103-117.

Introduïda des de València a darreries del segle XV la festa popular de l'Assumpció, l'autor ha recercat de forma sistemàtica en els *Llibres de comptes de l'obra* i en els *Llibres de comptes de l'ornamentar* de l'Arxiu de la Catedral de Lleida, les notícies relatives a despeses per a la caracterització dels personatges (Verge Maria; Llätzer, Magdalena i companya; àngels; i apòstols) (104-109) i per a la representació de moments dramàtics (anunci de mort i assumpció; processó urbana d'enterrament) (110-111). Les corresponents set anotacions procedents dels dits llibres són transcrits en les pàgines 111-117. Hi ha bibliografia (111).— J. P. E. [11768]

Elena GONZÁLEZ COSO, *Les ordinacions del mostassaf de Lleida (s. XVI)*, dins «Misc. Lleida XVI», 333-342.

L'Arxiu de la Paeria, de Lleida, posseeix el *Llibre de les ordinacions de la ciutat de Lleida*, on són transcrits en primer lloc les *Ordinacions à de servir lo almustassaf* i a continuació l'*Ordinació de regular lo almustassaff*, ací transcrits (334-337). Les primeres semblen anteriors al 1500, car l'afegit més antic és del dit any (336, cap. XI); l'altra és datada del 1562 (337); els deu capítols més primerencs són explicats en les pàgines 340-342.— J. P. E. [11769]

M. CAMPS CLEMENTE, M. CAMPS SURROCA, *Les pestes del segle XVI a les terres de Lleida*, dins «Misc. Lleida XVI», 117-172

Dels cent anys d'aquell segle, trenta-set sofriren pesta a Catalunya. Els autors resumeixen allò que cada una d'elles representà per a les poblacions o comarques, de les quals han trobada documentació en els corresponents arxius. De la del 1501 hi ha notícies per al Segrià i la Segarra (118-120); de la dels anys 1507-1508, per al Segrià, la Plana d'Urgell, la Segarra i les Garrigues (120-123); les terres de Lleida haurien resultat preservades de la del 1515 (123-124); entre el 1518 i el 1525, hi ha notícies de pesta al Segrià, a l'Alt Urgell, a les Garrigues, a la Plana d'Urgell, a la Noguera i a la Segarra (124-133); per als anys 1529-1532, les notícies es refereixen al Segrià, al Solsonès, a la Plana d'Urgell, i a la Segarra (134-136); dels anys 1555-1565 hi ha notícies relatives a pesta a les Garrigues, a la Segarra, al Solsonès, a la Plana d'Urgell, i a l'Alt Urgell (136-139); dels anys 1586-1592, hi ha dades de pesta a les comarques pirinenques, a la Segarra, a l'Alt Urgell i al Solsonès (140-150); per al 1596, és dubtós que fos de pesta el brot de 'modorria' de Rocafort de Nalec a la Plana d'Urgell (151); finalment, el brot del 1599 afectà el Segrià, la Plana d'Urgell, la Segarra, la Conca de Barberà i el Priorat (152-155). Hi ha mapes d'extensió de la pesta per als successius anys estudiats (158-172).— J. P. E. [11770]

Francisco CASTILLÓN CORTADA, *Declaración de censos de los feligreses de la parroquia de San Lorenzo y de la morería de Lleida. Año 1519*, dins «Misc. Lleida XVI», 183-216.

Presentar el volum de *Comuns de la ciutat de Leyda del any MDXVIII de la parròquia de sant Lorens*, ara a Lleida, Arxiu de la Catedral, Est. IV, Vària, ms. 29, i aplegades les referències a oficis, i la diversa toponímia (carrers, partides), denominacions dels béns sotmesos a censal i dels censalistes tant de la Seu com de les cinc parròquies de Lleida, o dels monestirs i altres temples, confraries o institucions, com també els antropònims que compareixen en el dit llibre, segueix la transcripció de les cent setanta-dues declaracions de feligresos de Sant Llorenç (188-214), on trobem un Joan Pla, llibreter, ja difunt (188/1), i mestre Joan Ferrando, escrivà (191/16); les informacions 164-172 corresponen a sarraïns (212-214). Hi ha reproducció de dues pàgines manuscrites (215-216).— J. P. E. [11771]

Alfred AGUSTÍ I FARRENY, *L'ús del català a les publicacions eclesiàstic-religioses editades a Lleida*

(segles XVI-XVIII), dins «Misc. Colón, 3», 123-143.

L'autor dreça una llista de les publicacions impreses de caire eclesiàstic i religiós de la diòcesi de Lleida fins a finals del segle XVIII. El balanç és aclaparadorament favorable a les impressions en castellà, tot i registrar-se una tímida revifalla del català durant el segle XVIII. Són publicades en apèndix nou mostres de textos.— J. de P. [11772]

Jaume AURELL I CARDONA, *El bandolerisme a les terres de Ponent a les darrerries del segle XVI: una aportació documental*, dins «Misc. Lleida XVI», 9-17.

L'Arxiu de la Paeria, *Consells, reg.* 432, ha conservat l'acta d'una reunió del Consell Municipal, conseqüència d'una missatgeria del Capítol de la Seu de Lleida, després que el lloc de Raïmat, pertanyent a l'Almoïna de la dita Seu, havia estat atacat per desconeguts i els habitants n'havien hagut de fugir, exceptuat el rector de l'església; és transcrita l'acta de la sessió (15-17); l'autor en les pàgines inicials hipotitza sobre les causes del dit atac.— J. P. E. [11773]

Julia REMÓN MOLINA, *La Taula de canvi i dipòsits de Lleida en el siglo XVI*, dins «Misc. Lleida XVI», 377-398.

L'Arxiu de la Paeria de Lleida conserva el privilegi de tenir Taula de Canvis i Dipòsits atorgat el 1585 a Lleida per Felip I de Catalunya-Aragó; és resumit, com també ho són els fets que condüïren al naixement de la dita taula tres anys després, i les Ordinacions per al seu funcionament (379-383); calgué precisar-les, sobretot en allò que tocava l'acceptació de les eleccions a taulers i llurs retribucions (387); fou molt ben rebuda, car entre el 1589 i el 1600 els dipòsits pujaren de 21.262 a 68.343 lliures (392). Hi ha gràfiques de procedència social i geogràfica dels clients (393-395) i detall d'entrades per mesos els anys 1589, 1590 i 1600 (396-398).— J. P. E. [11774]

Pere MOLAS I RIBALTA, *Relacions de mèrits de la família Jover i altres lleidetans*, dins «Urtx. Revista Cultural de l'Urgell», 7 (1995), 151-156.

A Simancas, Archivo General, *Gracia y Justicia*, lligall 164, hi ha la *Relación de los méritos, títulos, grados y ejercicios literarios del dr. d. Gaspar Jover y Terés...*, que permet de refer la biografia del dit lleidetà i sobretot la seva dedicació al servei dels Borbons de la segona meitat del segle XVIII. Essent 'alcalde mayor' de Barcelona, hi hagué el 'rebombori del pa'.— J. P. E. [11775]

Manuel ARDIT, *Repercussions de la Segona Germania al marquesat de Llombai (Ribera Alta). Els desordres del 1693 i 1699*, dins «Afers. Fulls de Recerca i Pensament», núm. 20 (1995), 47-60.

Hom tenia alguna notícia d'una revolta pagesa el 1693, confirmada en la nova documentació relativa al capbreu impositat a pobles del marquesat de Llombai el 1699, conservat a Madrid, AHN, *Osuna*, lligalls 1357 i 1061 (50); i del malestar que la capbreuació hi provocà, conegut aquest per la correspondència entre el duc-marquès i els seus oficials en el marquesat, ací resumida i en part transcrita (50-53), tot i que, comparativament, les condicions eren millors que les vigents abans de l'expulsió dels moriscs (54-58), i que la majoria de capdavanter de la queixa eren benestants (59).— J. P. E. [11776]

Gabriel LLOMPART I MORAGUES, J. M. PALOU, *L'anunciació de Lluc i el mestre pisà Lupo di Francesco*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», 51 (1995), 297-300.

La recent identificació de l'escultor del sepulcre de santa Eulàlia de la catedral de Barcelona (cf. Josep Bracons i Clapés, *Lupo di Francesco, mestre pisà, autor del sepulcre de Santa Eulàlia*, dins «D'Art», 19 (1993), 43-51), permet d'atribuir-li el grup de l'Anunciació d'El Lluc, del qual són transcrits les frases d'un llibre, part de l'obra (298), i recordada la seva presència en

inventaris antics (299). Al final és transcrit un contracte entre el senès Francesco di Vannucci i el rector i prohoms cardonins per a la construcció del retaule del Corpus Christi (299, nota 16), de Barcelona, BC, Arxiu de la batllia de Cardona, B.31, de 1353.— J. P. E. [11777]

Helena KIRCHNER, *Colonització de Lo Regne de Mallorca qui és dins la mar. La subversió feudal dels espais agraris andalusins a Mallorca*, dins *Terres catalanes Moyen Age*, 279-316.

Els treballs de tres autors contemporanis haurien «aconseguit establir amb precisió el caràcter feudal de la conquesta [de Mallorca], des dels pactes previs a aquesta fins a l'ocupació i colonització de la terra mitjançant el procés del repartiment» (279). Un cop resumits (280-282), l'autora es pregunta «com la societat feudal colonitzadora integrada en la seva lògica productiva els espais agraris d'origen andalusí i com modifica la seva morfologia i la seva gestió» (282-283). A base de documentació de l'ARM, *Escrivania de cartes reials*, *Reial Patrimoni i Escrivania de la real capbreuació*; de la *Remembrança* de Nunó Sang; del *Capbreu* de Gastó de Bearn (284, nota 1); del perdut *Liber aquarum forensium* (300, nota 1; 304), i de les *Ordinacions de les viles* de Jaume II de Mallorca (306), passa revista a llocs diversos de l'illa (per exemple, Serra de Tramuntana, Alaró, Bunyola, etc.) i arriba a la conclusió que l'objectiu de la conquesta fou el de «forçar definitivament un poblament fixat, controlat i que produeixi rendes a partir d'una nova redistribució de les terres als colons que accepten les condicions d'establiment de les viles» (306). Hi ha vuit mapes o croquis (308-316).— J. P. E. [11778]

David ABULAFIA, *A settled frontier: the Catalan Kingdom of Majorca*, dins «*Journal of Medieval History*», 18 (1992), 319-333.

[Cf. la notícia bibliogràfica dedicada al llibre de l'autor sobre el Regne de Mallorca, dins ATCA, XV (1996), 683-684, núm. 10943]. L'autor constata la poca atenció posada a la Història del Regne (privatiu) de Mallorca i repassa els successius treballs de A. Lecoy de la Marche (320-321: massa condicionats per prejudicis francesos), de Heinrich Finke i de Marcel Durliat (321), d'Alvaro Santamaría (massa limitat a l'illa principal); recorda la manca de cròniques reials baleariques i la forma com aquell regne és recordat en les *Quatre Grans Cròniques* i en la de San Juan de la Peña (333-324). Aquesta manca seria compensada per l'excepcional riquesa dels ARM i ACM que, per exemple, ha permès a Alvaro Santamaria de resseguir tant la davallada de la població sarraïna (324) com la supervivència d'algun Arrom = rumf (325); i sobretot ha permès de refer la situació econòmica de l'illa i el profit que repercutia en la tresoreria reial (325-326). L'autor subratlla les aportacions del XIII Congrés d'Història de la Corona d'Aragó, Palma 1987 (327-328). A diferència de València, regne encara sarraí amb minoria dominant cristiana, Mallorca fou un regne de cristians, amb una minoria jueva estable i una de sarraïna en minva (329). Després de la plena reincorporació a la Corona, arribà la Pesta Negra amb les seves seqüeles, que potser no afectaren massa l'economia (330-331); els portolans donarien testimoniatge de l'empenta del comerç més enllà de l'Estret de Gibraltar (331-332). La Ciutat era particularment exposada a les pestes i a les escassetats de gra per secades (332-333). Almenys en termes comercials, Mallorca mai no hauria estat independent de debó (333).— J. P. E. [11779]

David ABULAFIA, *Le relazioni fra il regno di Maiorca e la Sardegna 1267-1324*, dins «XIV Congresso Corona, II», 11-28.

El 1267, refiant-se d'una infeudació papal només presumpta, Jaume I féu acte de donació de l'illa de Sardenya al seu fill, Jaume II de Mallorca; ací és transcrita l'acta notarial, de París, Archives Nationales, *Chambre des comptes* (23); però el 1267, Climent IV preferí no decidir-se entre ell, Anjou i Castella (14-15); d'altra banda, el partit güelf donava l'illa a Felip d'Anjou, el qual mai no hi posaria els peus (16). El 1297 s'obrí una nova etapa, en infeudar Bonifaci VIII Sardenya a Jaume II: s'establí col·laboració militar amb Mallorca per a la conquesta i augmentà la relació comercial ja preexistent; Jaume II la fomentà concedint l'any 1323 franquesa

d'impostos a Sardenya als habitants dels comtats de Catalunya Nord, segons document de Perpinyà, ADPO, *Llibre verd major* (24-27).— J. P. E. [11780]

Larry J. SIMON, *The Friars of the Sack and the Kingdom of Majorca*, dins «Journal of Medieval History», 18 (1992), 279-296.

Les primeres pàgines, a base de Madrid, AHN, *Clero*, (on hi hauria un miler de pergamins de Sant Domènec de Ciutat de Mallorca) i de Palma, ARM, documenten la presència de franciscans i de dominicans a l'illa immediatament després de la conquesta. Quant als Frares del Sac, sovint oblidats o confosos amb els terciaris de Sant Francesc (282), són recordats llur origen i difusió (122 cases conegudes el 1274, deu de les quals als Països Catalans) i llur assentament a Mallorca, en virtut de pacte amb el bisbe Ramon de Torrelles del 1261, ací transcrit del *Llibre verd* i del *Llibre groc* de l'ACM (286 i 292-294), en casa al quarter del Sitjar prop l'església de Sant Jaume (287); les pàgines següents ens informen de les deixes documentades en testaments (288-291; transcripció d'un del 1266: 294-295). Suprimits a extingir pel II Concili de Lió, llur casa era venuda el 1313 i el darrer acte de liquidació de comptes és del 1318, també transcrit (295-295).— J. P. E. [11781]

Gabriel ENSEÑAT PUJOL, *Notícies entorn a la participació mallorquina en les campanyes sardes*, dins «XIV Congreso Corona, II», 417-426.

Reincorporat plenament a la Corona catalano-aragonesa, el Regne de Mallorca hagué d'intervenir en el conflicte sard; l'autor tracta tant de la intervenció com de les repercussions de la mateixa, a base de documents de Ciutat de Mallorca, ARM, i d'ACA. El 1349 començava la petició de subsidis per a la pacificació de l'illa (419-420), que seguiria en anys posteriors: 1351, 1354. No mancaren recompenses, com tampoc, a l'altre extrem, l'esclavitud dels vençuts, 'en bona guerra', cosa que convertí Mallorca en un «centre receptor d'esclaus sards» i genovesos (423). La paga dels deutes per serveis a l'exèrcit o a l'estol s'anà efectuant (423-424).— J. P. E. [11782]

José Francisco LÓPEZ BONET, *Repercusiones fiscales en Mallorca de las sublevaciones sardas en la segunda mitad del siglo XIV*, dins «XIV Congreso Corona, II», 519-551.

Narració cronològica de les dificultats de tota mena enmig de les quals el Regne de Mallorca contribuí en les diverses guerres de Pere el Cerimoniós. Les dades de l'ARM, *Col·lecció Eusebi Pasqual*, o *Arxiu Històric*, són resumides en quadre. Per als anys 1349-1358 els ajuts haurien sumat 357.508 lliures per a la Guerra de Sardenya, 826.970 per a la de Castella, 33.475 per a la dels Anjou, i 32.250 per a d'altres: el total puja a 1.288.203 lliures.— J. P. E. [11783]

Guillem MORRO VENY, *La contribució financera de Mallorca al sosteniment de Sardenya: 1366-1381*, dins «XIV Congreso Corona, II», 643-655.

L'objectiu de l'autor és el d'analitzar la contribució que, mitjançant homes, diners, béns mobles, vitualles i d'altres serveis, aportà Mallorca en tant que estat de la Corona; la base és l'ARM, *Sèrie Pasqual-paper* i el *Llibre del sindicat de fora*. El 1366 encara coexistien les guerres de Castella i de Sardenya, i les amenaces papals de repensar la infeudació. Ací són resumides, per etapes, les successives lletres reials de petició de diners (644-648) i les dràstiques mesures per al redreç de l'economia de l'illa (649-651). Al final, l'autor recorda la distribució per regnes de l'ajut votat el 1376 en Cort de Montsó; damunt el Principat de Catalunya recaigueren les quantitats més importants, damunt Mallorca les més petites (653 [158.000 lliures = 47'3%; i 19.500 = 5'9%, respectivament]).— J. P. E. [11784]

Antonio PLANAS ROSSELLÓ, *El Veguer de Fora (1301-1450)*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», LI (1995), 45-88.

Repàs dels diversos aspectes que podia presentar la constitució i activitat del veguer de fora i la seva delimitació envers el veguer de ciutat i dels batlles, a base dels casos coneguts per documentació de Ciutat de Mallorca, ARM, Governació, *Lletres comunes*, Reial Patrimoni, *Rebudes e dades*, i els *Llibres d'extracció d'oficis de la cort del governador* i d'altres com el *Llibre de jurisdiccions i estils* (46) o el *Llibre del sindicat de fora*. Aquestes pàgines, doncs, no són un tractat teòric dedicat a la figura del Veguer de Part Forana, ans una compilació de dades que permeten de saber allò que realment fou i feu la dita autoritat a Mallorca, el camp de la seva actuació, els seus emoluments, els seus ajudants, la durada del càrrec, etc. En apèndix són transcrits set documents, tots del dit arxiu datats entre el 1300 i el 1436 (78-84); també hi ha llista dels veguers de fora per al segle XIV (85-86) i bibliografia (87-88).— J. P. E. [11785]

Pablo CATEURA BENNÀSSER, *El comercio del reino de Mallorca con Cerdeña a través de los «guiatges»*, dins «XIV Congreso Corona, II», 277-290.

La intenció de l'autor és la d'oferir «una perspectiva completa del tràfic exterior de Mallorca con Cerdeña» entre el 1341 i el 1377 a base dels salconduits copiats en tres registres de l'ARM, *Guiatges*; foren setanta, resumits en els regests de les pàgines 280-290; els productes guiats eren en gran part estratègics, sobretot ferro, estopa i quitrà.— J. P. E. [11786]

Mª Dolores LÓPEZ PÉREZ, *Las asociaciones de fletadores mallorquines bajomedievales. ¿Un intento de monopolización del comercio magrebí?*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 24 (1994 [1995]), 89-104.

Les dites associacions eren grups de mercaders que constituïen les anomenades 'ordinacions' amb la finalitat d'assegurar els nòlits de les mercaderies; l'autora exposa el resultat de la seva recerca en sis volums de protocols notarials d'Antoni Contestí i en setze de Pere Coma, de l'ARM, completat amb algun protocol notarial de l'ACM (91-92, notes 3 i 6); la més coneguda és l',Ordinació de l'Alguer', de la qual s'han conservat sis actes de constitució entre el 1403 i el 1412 (93); l',Ordinació de Mostaganem' ha deixat en l'ARM, *Suplicacions*, una correspondència amb el governador de Mallorca que permet de conèixer detalls de funcionament (96); l',Ordinació de Honein' també sembla haver tingut finalitats comercials (98: ARM, *Extraordinaris*); més poc coneguda, l',Ordinació d'Alcúdia' permet d'assistir a un joc de competència amb Gènova a fi de controlar el tràfic de mercaderies des del Nord d'Àfrica (100); ja a mitjan segle XIV funcionava l',Ordinació d'Almeria'; a través de documentació seva (ARM, LIC) resulta més precís l'abast de les dites ordinacions (101).— J. P. E. [11787]

Josep ESTELRICH I COSTA, *La família Sunyer, una nissaga de mercaders de la baixa edat mitjana (1375-1505)*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», LI (1995), 3-30.

Maria Sunyer(a), darrera anella de la seva família, entrà el 1515 al Convent de Santa Elisabet de Ciutat de Mallorca, i amb ella la documentació familiar, encara conservada en l'arxiu conventual, base per a la reconstrucció de la raguèlia entre les dues dates indicades en el títol (3-5). Són publicats en apèndix i anotats per l'autor l'*Inventari de Berenguer Sunyer, menor*, del 1376 (6-16), i l'*Inventari de Nicolau Sunyer*, del 1463 (19-30); en ambdós figuren llibres, gairebé duplicats, car passaren d'onze (15) a dinou (26); en aquest, de més a més, figuren uns *Evangelis* i una *Bíblia*, aquesta en tres volums, uns i altra en romanç.— J. P. E. [11788]

Maria BARCELÓ I CRESPI, *Niçards a la Mallorca Baixmedieval*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 24 (1994 [1995]), 67-87.

Niça tenia consolat a Mallorca, també a Menorca i a Eivissa; són coneguts els noms d'alguns

còsols, mallorquins (68-69); els niçards haurien augmentat a Mallorca des de mitjan segle XV; trets alguns casos que s'hi afincaren, l'autora aplega les dades proporcionades per contractes d'assegurança, certificatoris de forment, i guiatges de barques, del pas del segle XV al XVI trobats en *Protocols notarialis* o altres sèries de l'ARM (72-81). En apèndix són resumits 23 documents notarialis de temàtica diversa, entre els anys 1463 i el 1517; aquest darrer és el testament del llibreter Tomàs Squer [cf. ATCA, IX (1990), 603, núm. 5864], que en fa conèixer un altre: Benet de Prats (85-86); també n'havia comparegut un altre el 1502: Jaume Irdís (86).— J. P. E. [11789]

Joan PARETS I SERRA, Ramon ROSSELLÓ I VAQUER, *Notes per a la història de la música a Mallorca -instruments*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», LI (1995), 88-96.

Aplec, presentació i transcripció de tretze fragments, els nou primers dels quals són anteriors al segle XIX, i set procedeixen de l'ARM (l'altre, el primer, de l'Arxiu del monestir de Santa Elisabet; i el darrer de Madrid, AHN, *Inquisición*), en els quals consten, respectivament, tres tarantara, una botzina, una arpa, un clavicord, un tamborí, dues guitarres, un violó (i un retxador [per a pautar paper?]).— J. P. E. [11790]

Ramon ROSSELLÓ VAQUER, Jaume BOVER PUJOL, *Notes per a la història del llibre a Mallorca*. (4), dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», LI (1995), 97-104.

[Continuació de les pàgines resumides dins ATCA, XIV (1995), 563, núm.10326]. Aplec, presentació i transcripció de deu anotacions, datades entre el 1438 i el 1640, nou de les quals procedeixen de sèries diverses de l'ARM, i algunes rectifiquen o completen J. N. Hillgarth, *Readers and Books in Mallorca* [cf. ATCA, XII (1993), 446-447]; és particularment important la llarga llista de llibres prestats 'ad usum' vitalici pel convent del Carme al bisbe fra Rafael Llinars (98-101 [la *Vita Christi* del Reverend Albadesa, no serà pas la *Vita Christi* de la reverend abbadesa, és a dir: Isabel de Villena?]).— J. P. E. [11791]

Joan ROSSELLÓ LLITERAS, *El sacerdote frente a la vida sexual en la Edad Media. Estudio concerniente a la diócesis de Mallorca*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», LI (1995), 105-124.

La base de l'estudi estadístic són els cinc volums de la sèrie *Ordinationum* que van del 1446 al 1530 (110), en els quals, i en l'anotació de tonsura, hom fa constar si hi ha hagut dispensa 'propter defectum natalium', i, en aquest cas, de quina classe d'il·legitimitat es tractava com per exemple el d'ésser 'de presbitero genitus et soluta (coniugata)'; els casos són reduïts a quadre per a cada un dels volums (115-123); el nombre absolut és de 429; el relatiu cresqué: del 7'69% el 1470 al 18'42% el 1530 (112).— J. P. E. [11792]

Onofre VAQUER BENNÀSSAR, *Immigrants a Mallorca a la segona meitat del segle XV*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», LI (1995), 125-140.

La preparació d'un llibre sobre *L'esclavitud a Mallorca (1448-1500)*, ha portat l'autor a escorcollar quatre-cents cinquanta volums de protocols notarialis de l'ARM, on ha pogut documentar cinc-cents setanta-set immigrants a l'illa durant aquells decennis, la procedència dels quals és reduïda a quadre (125: el contingent més gran procedia de Catalunya: 136; seguien València amb 100, Castella amb 50, França amb 40, Sardenya amb 39). Les pàgines 127-140 presenten llista nominal i alfabètica d'immigrants, on també consten lloc i país d'origen, ofici i any d'arribada a Mallorca. Hi ha un quadre complementari d'immigrants a Ciutadella de Menorca (139).— J. P. E. [11793]

Leonard MUNTANER i MARIANO, *Los grandes ciclos de actividad de la Inquisición española en Mallorca (1488-1691)*, dins *Inquisición Española*, 753-772.

A base de les dades de Madrid, AHN, *Inquisición*, llibres 860-866, on es troben les llistes de *Reconciliados y relajados* i les *Relacions de causas de fe*, l'autor estableix i quantifica, amb nombre de quadres i de gràfiques, els tres grans períodes de la Inquisició a Mallorca fins a darreries del segle XVII: el primer, 1488-1535, encaminat sobretot als jueus conversos; el segon, 1536-1675, ocupat en denúncies per afirmacions poc ortodoxes; el terç, 1676-1691, amb forta activitat, aquesta vegada envers els xuetes (758-766); i, encara que podria semblar que aquesta etapa és exclusivament mallorquina, en realitat és paral·lela de l'atenció de la Inquisición Española envers els conversos portuguesos.— J. P. E. [11794]

Antoni I. ALOMAR i CANYELLES, *La mostra i ressenya d'armes de 1623*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», LI (1995), 141-156.

La possibilitat d'un atac de la marina anglesa els anys 1620 i 1623 obligà les institucions de l'illa de Mallorca a estar preparades a repel·lir-lo, tot i que el consell del regne temia les despeses; de fet, però, hom arribà a una mostra d'exèrcit i d'armes el juny del 1623, de la qual és ací publicada i anotada una descripció, ara a l'Arxiu de la Societat Arqueològica Lul·liana: *Discurso de la mostra y ressenya maná sa senyoria il·lustríssima prendre de tota la gent de peu y de cavall del present regna...* (151-155). L'autor informa de la localització dels bastions on hom havia concentrat les tropes, amb quadre sinòptic de bastions i barris de la ciutat (144-146), de manuals d'artilleria en català el s. XVII (143-144) i de les característiques de la llengua (147-150).— J. P. E. [11795]

Andreu BIBILONI, *Tráfico y consumo textil en la Mallorca del siglo XVII*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», LI (1995), 157-164.

La font de les dades d'aquestes pàgines es troba en la sèrie de *Llibres de la duana* de Ciutat de Mallorca, ARM (163); quant a la producció mallorquina, el drap de llana desapareix en el segon decenni del 1700; les flassades es mantenen i el drap d'estam i seda puja espectacularment, es quintuplica: 3.000 peces el 1635-1636, 15.000 el 1715-1716 (157-158); també es multipliquen altres menes de teixit, que passaren de 22 a 68 varietats (158, nota 2). Les importacions es concentren sobretot en les indianes (95 peces els anys 1676-1677; 3977 els 1715-1716), fins que el 1716 comença a ésser-ne prohibida la importació (159), i es mantingueren el cotó i el lli (160-161). Hi ha dos quadres, el general, d'on resulta que els millors anys foren els de 1698 a 1704; i un de comparatiu d'importació de vint-i-tres menes de roba (164).— J. P. E. [11796]

Jerònia PONS, *Cambios en la organización de los aseguradores mallorquines durante la segunda mitad del siglo XVII*, dins «Boletín de la Institución Fernán Conzález», LXXIII/Anexo al núm. 210 (1995), 9-23.

L'autora esbrina els símptomes de canvi en les formes d'assegurar a Mallorca entre el 1650 i el 1700, a base dels contractes transmesos en cent vint-i-un registres de disset notaris, ara a l'ARM (10-11, nota 5), dades que són concentrades en sis quadres. En resulta que la immensa majoria de la dita activitat era en mans dels xuetes (entre el 50 i el 80%) (14-18). Destaquen en aquell mig segle dues característiques generals: baixà de 8'44 a 3'40 el nombre de parçoners per contracte, però pujà el valor de les assegurances per parçoner (de 84 a 120'97) (11); ambdues característiques anirien associades amb la generalització de les societats asseguradores. La crisi xueta dels anys 1677-1678 incità els cristians vells a actuar societàriament en el camp de les assegurances i es multiplicaren les 'caixes'; en retornar a l'activitat, els xuetes s'haurien integrat en les 'caixes' dels cristians vells (18-21), que en els darrers anys del segle dominaven el mercat (22).— J. P. E. [11797]

Joaquim GARCIA I ROSSELLÓ, *Una aproximació al coneixement de la ciutat romana d'Iluro (Mataró)*, dins «Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria [de Mataró]», núm. 52 (abril 1995), 4-19.

Les primeres pàgines recorden la presència d'informacions en autors clàssics (Plini el Vell, Pomponius Mela, Ptolemeu: 5) i presenten un repàs bibliogràfic de les publicacions dedicades al tema del 1586 ençà (6-7). Les restes epigràfiques (5), del segle II pC. i posteriors, serien testimonis d'una «etapa d'esplendor que perdurà fins a l'època dels emperadors de la dinastia Severa» (17). Les dades relatives a la configuració urbana es concreten en el croquis de la pàgina 18.— J. P. E. [11798]

Rafael SOLER I FONTRDONA, *Els Llobet, constructors de retaules al segle XVII*, dins «Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria [de Mataró]», núm. 53 (octubre 1995), 15-19.

El fons notarial de Mataró, ara a Barcelona, ACA, i la documentació de Mataró, Museu-Arxiu de Santa Maria, permet de conèixer algunes dades familiars des del 1630, i sobretot el contracte per a la construcció del retaule de sant Pau, a Santa Maria de Mataró, ací resumit, i completat amb notícies posteriors.— J. P. E. [11799]

Joaquim LLOVET, *La comunicació per carretera de Mataró al Vallès. Els treballs de 1769-1776*, dins «Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria [de Mataró]», núm. 52 (abril 1995), 33-38.

Darrerament ha entrat al dit Museu Arxiu «un mapa del territori comprès entre Mataró, Granollers, la Garriga i Cardedeu» (33) del segle XVIII, intitulat *Carretera del Vallès*; sembla correspondre al projecte d'una carretera entre Mataró i el Vallès, presentat pel corregidor de Mataró, Marquès de Filingeri; d'acord amb una instrucció secreta de Carles III, calia fer transitables els camins o obrir-ne de nous: la documentació generada pel dit projecte fins al començament de les obres es conserva a Mataró, Arxiu Municipal, *Acords, Negocis, Cadastre*, i a l'ACA, *Reial Audiència. Expedients i Lligalls*. Dos foren els problemes majors: la concreció del traçat amb destí a Granollers o a Cardedeu i la financiació, que finalment havia d'ésser assegurada per les poblacions del corregiment de Mataró.— J. P. E. [11800]

A[nn]a M. BALAGUER, M[anuel] CRUSAFONT I SABATER, *Troballes monetàries IX*, dins «Acta Numismatica», 25 (1995), 219-226.

A la finca Rafalet, municipi d'Es Castell (Menorca) fou trobat un tresoret de 407 diners de Menorca d'Alfons dit el Magnànim, un doblor de Sanç de Mallorca i una moneda de Sardenya, els tipus de les quals són reproduïts (225) i les inscripcions transcrites (226). També hi ha notícia d'haver estat trobat un 'sesino' milanès de Filippo M. Visconti (1412-1447) en un lloc indeterminat de la Plana d'Urgell (223-224).— J. P. E. [11801]

Amador MARÍ PUIG, *Relacions comercials entre Menorca i Itàlia (segle XVIII)*, dins «XIV Congresso Corona, II», 557-564.

Primers resultats d'una recerca sobre els contactes comercials entre Menorca i Itàlia a darreries del segle XVIII, a base de Maó, Arxiu Històric, *Universitat*, 196: *Notícia de les embarcacions que surten d'aquest port...*, i d'altres com el 284: *Llibre el qual conté una nota dels corsaris armats en Menorca...* El port de Maó actuava com a plataforma per a la redistribució del gra, en general vers la Península (558), també d'altres productes mediterranis (560: amb les dues taules). Menorca exportava formatges, llana i vi, principalment a Itàlia (561), d'on, per contraban normalment dirigit per italians, entrava tabac; cal no oblidar el cors. El comerç amb Itàlia cresqué durant el domini britànic.— J. P. E. [11802]

Artur COT MIRÓ, *Espoliacions al castell de Miravet*, dins «Centre d'Estudis Comarcal de la Ribera

d'Ebre. Miscel·lània», 10 (1995), 7-11.

Narració de l'estat del castell de Miravet després de l'expulsió dels templers el 1308 i d'espoliacions d'alguna imatge i sobretot de la seva pedra picada, coneguts per documents d'ACA, *Consell d'Aragó* i *Reial Audiència*, de Tortosa, Arxiu Diocesà, *Visites pastorals*, d'on són transcrits fragments.— J. P. E. [11803]

J. R. VINAIXA MIRÓ, *Miravet a la fi del segle XV (1495)*, dins «Centre d'Estudis Comarcal de la Ribera d'Ebre. Miscel·lània», 10 (1995), 13-28.

La base d'aquestes pàgines és el *Capbreu de Miravet del 1495*, ara a Madrid, AHN, *Órdenes Militares. S. Juan de Jerusalén*, libro 159, completat per d'altres documents demogràfics entre el 1491 i el 1515. L'autor en resumeix les dades relatives al senyoriu de l'orde de Sant Joan de Jerusalem i sobre les fonts principals dels drets senyoriais: producció agrícola, cria de bestiar, fabricació de terrissa i navegació fluvial (16-21) i sobre l'organització municipal d'una població gairebé tota ella sarraïna (només una família cristiana entre les 86 del 1491; tres entre les 89 del 1496: 24-27); però els anys 1508-1509 hi hagué una conversió en massa al cristianisme i el 1515 els 93 focs corresponen a antropònims cristians (28).— J. P. E. [11804]

Montserrat LLAURADÓ MAS, *Miravet: uns topònims del segle XVII*, dins «Centre d'Estudis Comarcal de la Ribera d'Ebre. Miscel·lània», 10 (1995), 29-48.

En aquestes pàgines, a base d'uns topònims locals coneguts per documentació diversa del segle XVII (*Capbreu de Miravet 1606*, AHN, S. Juan de Jerusalén. *Miravet*, libro 160; *Carta de població 1623*; *Confessions del capbreu 1659*; *Memòria de les rendes del castellà d'Amposta a Miravet*, ja publicats; i lletres diverses d'ACA, S. Joan de Jerusalem, núm. 189), l'autora estableix llista de topònims, per a cada un dels quals transcriu la frase o frases que els afecten en la documentació esmentada i intenta de localitzar-lo gràcies al testimoniatge de dos homes vilatans septuagenaris.— J. P. E. [11805]

Rosend CASALLARCH I MONTRÀS, *Història del Gremi de Paraires i Teixidors de Moià*, Moià, edició de l'autor 1993, 96 pp.

Els tretze capítols del llibre presenten altres tants aspectes de la vida col·lectiva d'aquell gremi, coneguts els primers pel *Llibre de la Confraria dels oficis de paraires i teixidors de la vila i terme de Moià*, conservat a Moià, propietat de la família Grau: en són transcrits fragments del *Privilegi constitutiu de la Confraria* del 1523 (6-11), de l'acte del 1604, declarant festa dels confreres el dia de Sant Miquel (14-16) i el de la constitució de patrons, de l'Arxiu Històric, *Protocols de mossèn Morató* (18-19), i de les *Ordinacions* del 1618, precisant el ritual d'eleccions als diversos càrrecs (22-25); les determinacions relatives a l'aprenentatge es troben tant en les *Ordinacions* esmentades com en decisions del segle XVIII, consignades en el *Llibre d'instruments, deliberacions i actes* (28-31), on també consta la normativa per al control de qualitat, ja present en el *Privilegi* del 1523 i en les *Ordinacions del 1604* (34-44). En el capítol setè, dedicat a l'economia, trobem nombre de comptes presentats durant el segle XVIII (47-56) i en el següent una sèrie de decisions dels anys 1738-1740 a defensa del Gremi contra acusacions de la Hisenda borbònica (60-63); en el novè se'ns presenta la situació de crisi del gremi els anys 1745-1749, normal en la segona meitat del segle XVIII, davant l'exigència de llibertat manifestada en l'actuació al marge del mateix de qui n'havia estat sobreposat en ocasions diverses (76-79). Els capítols desè i onzè informen de l'atenció als malalts a base del *Privilegi* del 1523 i de decisions dels anys 1728-1747 i de comptes de final de centúria (76-79); i de les activitats religioses per prescripció fundacional i per comptes dels anys 1716, 1750 i 1800 (82-84). El capítol dotzè ofereix dades estadístiques, com que el 1760, segons l'oficina del Dret de Bolla i Plom, hi havia a Moià 192 telers, mentre en data indeterminada, segons la Junta de Comerç de Barcelona, eren 111 i produïen 1.706 peces de gènere divers, les quals, el 1788 haurien sumat 1.950 (86-88).

El darrer resumeix les respostes de Francesc Vilarrúbia al qüestionari de Francisco de Zamora (90-92).— J. P. E. [11806]

Rosend CASALLARCH I MONTRÀS, *Història de l'Escola Pia de Moià (1682-1994)*, Moià, Edició de l'autor 1994, 232 pp.

El primer capítol narra les vicissituds de la fundació, patrocinada per mossèn Jaume Boixó, mestre a casa dels comtes de Peralada, on tingué per deixeble Joan Tomàs de Rocabertí; són resumits tant el document fundacional com el de compromís de la vila de Moià a facilitar i sufragar l'escola, de Moià, Arxiu de l'Escola Pia, *Plec VII* (8-12), i les confirmacions reials (13-14); el segon resumeix els conflictes que els dits documents generaren, sobretot per la contraposició del rector i la Comunitat de preveres de Moià (19-30), que es concretà en dos impresos contraposats: *Explicación de los perjuizios y daños que resultan al Arcipreste...*, *Respuesta contra la Explicación...*; aquesta meresqué una contra-rèplica, inèdita a Roma, San Pantaleo. Archivio (22-24). Segueixen capítols dedicats a recordar els successius edificis de l'escola (31-32), una síntesi de la vida escolar de l'Escola Pia de Moià el segle XVII (33-38) i la concòrdia del 1750 que, finalment, presidiria la relació entre vila, parròquia i Escola Pia, la qual rebria 50 lliures cada any (39-41). Finalment, el *Directorio rectoral* de Joan Fins i el fitxer d'alumnes de 'menors' des del 1756 al segle XIX permet de conèixer tant professors com els 1300 alumnes i les procedència i qualitats personals de cada un d'aquests (42-48: d'on són transcrits nombre de judicis), llista de poblacions de procedència (49-51) i els llibres de text: Antoni Nebrija i Joan Torruella (51-52). L'Escola demostrava la qualitat de l'ensenyament en les acadèmies solemnes, tres de les quals foren publicades durant el segle XVIII (54, nota 5-7: reproducció d'una portada: 114), d'on són transcrits dedicatòries i fragments, llista de participants de les diverses classes i vint-i-quatre octaves reials d'Ignasi Pons i Soler, datades el 1781, la primera de les quals comença: *Esmersos de un afecto agradecido* (70-76); també hi ha portada d'un imprès del 1768 d'un poema llatí a honor de sant Josep de Calasanc, de Pau Dalmau i Casagemas (115). Assenyaem les dades biogràfiques de tres escolapis que exerciren el magisteri durant els segles XVII i XVIII: Feliu Auder, Miquel Picanyol i Rafael Passarell (182-184); Francesc Solà començà d'exercir la darrera dècada del segle XVIII i seguí en el XIX (185-186). Recordem la semblança de Llogari Picanyol, que esmerçà tantes hores en la recerca d'arxiu de les Escoles Pies (192-194). A la pàgina 214 hi ha la llista de rectors de l'escola de Moià els segles XVII i XVIII. Són transcrits en apèndix el *Plan instructivo sobre el ingreso de los convictores en el colegio de las Escuelas Pías de Moyà* (222-224) i les *Reglas para los señores convictores según se observan en los colegios de las Escuelas Pías*, aquestes de Joan Fins, datades el 1793.— J. P. E. [11807]

M. Dolores MATEU IBARS, *Carta de perdón e indulgencias concedida por varios prelados al convento de nuestra Señora de la Serra de monjas de Santa Clara de Montblanc, el 1345*, dins «Archivo Ibero-Americano», LIV (1994), 983-998.

Procedent de la desamortització del 1835, es conserva a Barcelona, ACA, *Manuscrits. Col·lecció*, núm 100, un volum, en el qual l'autora distingeix vint apartats amb els corresponents textos (984-985); després, es fixa en particular i transcriu fragments de les seccions de miracles (986), de la *Confraria de la Mare de Déu de la Serra* (987-988), de la del *Memorial dels confreres* (988-999), de l'heràldica d'algunes abadesses (989-992) i sobretot al pergamí de perdonances concedides per setze o divuit bisbes, datat a Avinyó, 9 de juliol 1345, ací transcrit, com també ho són un seu resum i els intents fets en temps posterior per a identificar les seus dels dits concedents (994-996).— J. P. E. [11808]

Xavier ROCAS I GUTIÉRREZ, Antoni ROVIRAS I PADRÓS, *700 anys del castell del Montgrí: resultats de la intervenció arqueològica de 1994*, dins «Estudis del Baix Empordà», 14 (1995), 127-135. L'objectiu d'aquestes pàgines és la descripció d'una intervenció arqueològica, en la qual,

però, trobem indicats els documents del pas del segle XIII al XIV relatius a la fase de construcció del dit castell (128), i els relatius a la fase d'ocupació, que arriba a darreries del segle XV (132).— J. P. E. [11809]

Enric GUINOT RODRÍGUEZ, *Els estudis sobre l'Orde de Montesa en temps medievals i les seues bases documentals*, dins «Saitabi», XLIV (1994), 23-32.

Troben en aquestes pàgines un resum dels desplaçaments de l'Arxiu Central de Montesa abans de la desamortització; notficia de la divisió actual dels seus fons: els pergamins repartits entre tres arxius: Madrid, AHN i Academia de la Historia, i València, ARV; els llibres, entre Madrid, AHN, i València, ARV; però els *Llibres de privilegis* són tots a Madrid, AHN o Academia de la Historia; els protocols notarials són a València, repartits entre ARV i Col·legi del Patriarca. La darrera pàgina de text informa de les línies més seguides pels estudis, el principal dels quals és el de la relació amb els vassalls (27). Hi ha bibliografia, dins la qual les fonts (28-29) són separades de les altres publicacions (29-32).— J. P. E. [11810]

Fernando ANDRÉS ROBRES, *La singularidad de la Hermana Pequeña. Algunas consideraciones sobre el gobierno de la Orden de Montesa y sus relaciones con la monarquía (siglos XVI-XVII)*, dins «Hispania. Revista Española de Historia», LV (1995), 547-566.

L'autor diu que en aquestes pàgines «el aporte de información prima todavía sobre la tarea de interpretación» (565). Es basa sobretot en el nombre d'informes jurídics i de monografies que ja en els segles XVII i XVIII s'ocuparen de Montesa i de les seves prerrogatives; també en alguna documentació encara inèdita a Madrid, Real Academia de la Historia, SCS, i AHN, *Órdenes Militares. Códices*; de més a més, l'autor promet una pròxima relació bibliogràfica (556, nota 30). La incorporació de Orde de Montesa a la Corona d'Aragó data del 1592; es traduiria en la presència d'un montesià en el Consell d'Aragó en qualitat d'Assessor per a afers de Montesa, i en la creació del càrrec de Lloctinent general de la Corona per a afers jurisdiccional, tant temporals com espirituals (exceptuada l'administració econòmica de la mesa maestral, encarregada al Batlle General del Regne de València). El lloctinent maldà a suprimir la intervenció d'altres institucions: el dret de visita de l'Orde d'Alcàntara, el prior de Montesa, monjo de Santes Creus (557); la seva figura sortiria pràcticament intacta del *Decret de Nova Planta* i només sucumbí a l'embestida dels governants il·lustrats.— J. P. E. [11811]

Artur COT, *Els Montagut de Móra d'Ebre* (Paratge Tarragoní, 8), Tarragona, Delegació de la Societat Catalana de Genealogia, Heràldica, Sigil·lografia i Vexil·lologia 1993, 38 pp.

Tot i que l'Arxiu Parroquial de Móra d'Ebre fou destruït tant el 1837 com el 1936, els Montagut (i d'altres raguèlies nobiliàries d'aquella població: 7-8) són coneguts per documents aplegats abans del 1936 i sobretot per l'exposició de mèrits dins la petició de restabliment del títol de noblesa el 1760, ara a l'ACA, *Reial Audiència*, vol., 799, d'on són transcrits alguns paràgrafs (11-12; 13; 25-26), i per on consta que la noblesa havia estat concedida per Felip III de Catalunya el 1621 (15); feien constar que la presència a Móra d'Ebre es remuntava al 1072 (11-12); també és resumit el testament de Feliu Clua de Montagut, canonge de Tortosa, ja del 1745 (15-16). La informació sobre una de les branques familiars, els Montagut de l'Era, ens recorda el seu enfortiment municipal durant el segle XVIII (18-24). Hi ha informació de l'heràldica familiar (33), arbre genealògic (34) i taula única d'antropònims i de topònims (34-35).— J. P. E. [11812]

José SÁNCHEZ ADELL, *Aportaciones a la historia de la ganadería medieval en las comarcas del norte castellonense (Ports de Morella, Benifaçà y Maestrazgo de Montesa)*, dins «Boletín de la Sociedad

Castellonense de Cultura», LXXI (1995), 445-487.

Recordades les publicacions precedents sobre aquest tema (446), l'autor aplega en una primera part les notícies relatives a la ramaderia de cada una d'aquelles zones. En la de Morella, subratlla, d'una banda, les concessions reials a morellans i a aragonesos veïns de fer pasturar els ramats en ambdues zones; i a morellans i tortosins (447, notes 9 i 10; d'ACA o de l'*Índex de l'Arxiu Municipal de Morella*); i de l'altra, els acords amb les 'aldees' (446-450). Quant a Benifaçà la font principal és el llibre de Miquel Joan Gisbert, *Llibre de la fundació... de Benifaçà...*, de Madrid, AHN, 79-B, i permet de conèixer els acords amb Morella, Cantavella, Tortosa, Ulldesona i el Maestrat de Montesa (453-459). Quant a aquest darrer, conegut per Madrid, AHN, Códices, 1126-B, sabem acords d'aprofitament de pastures o de pas de ramats i de constitució i ús de deveses tant en la mateixa batllia com en les de Culla, Coves d'Avinromà, Peníscola, Xivert, Vilafamés i Onda (462-471). Són d'alguna forma transcrits en apèndix setze documents, dels anys 1244 al 1415, de l'AHN, *Códices o Órdenes Militares* (472-486). El darrer és una concessió de Ferran d'Antequera a Pedro Eiximén de San Pedro d'una quantitat en metàl·lic a percebre dels drets de l'herbatge de Morella en recompensa pels serveis prestats en el Setge de Balaguer: València ARV, *Reial* (486-487).— J. P. E. [11813]

Gregorio VALDELVIRA GONZÁLEZ, *La Gobernación de Morella según las fuentes histórico-geográficas del último tercio del siglo XVIII*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LXXI (1995), 103-146.

Presentació global de la situació de l'àmplia Governació de Morella els darrers decennis del segle XVIII, coneguda a base de les dades que proporcionen, ultra el cadastre d'Ensenada i els censos d'Aranda i de Floridablanca, Francisco Mariano Nipho, *Relación del corregimiento de la villa de Morella...*, Tomàs López, *Relación topográfica y geográfica...*, i les clàssiques *Observaciones...* d'Anton Josep Cabanilles (104-108). Establerta la llista dels setanta-cinc pobles del corregiment (109), ve l'exposició de dades demogràfiques entre el 1770 i el 1774, reduïdes a quadre per a cada una de les poblacions, amb el resultat que el 1770 els habitants haurien estat 40.910 i 61.385 el 1794 (112-114). La situació social de Morella era la d'una petita capital de comarca de l'època dels Borbons (algun noble, uns quants servidors de l'estat i professionals, clerecia i mercaders, una part de població dedicada a la indústria i sobretot pagesos); i la del corregiment (agrícola i ramadera, considerablement pobra) és concretada per a cada cas en els quadres (122, 124-125 i 136-144).— J. P. E. [11814]

José Vicente CABEZUELO PLIEGO, *Un caso fallido de segregación en el medio Vinalopó a mediados del siglo XIV. La Aldea de Nompot*, dins «Anales de la Universidad de Alicante. Historia Medieval», 9 (1992-1993 [1995]), 241-256.

La introducció exposa les vicissituds que experimentà la tensió entre Alacant i un dels pobles del seu terme, Nompot / Montfort, des de sempre, però que s'enverinaren amb motiu de pertànyer al senyoriu de l'infant Ferran, germanastre de Pere el Cerimoniós, i arribaren a la ruptura amb motiu de la Guerra amb Castella o dels dos Peres, en què Nompot/Montfort obtingué la seva constitució en vila independent d'Alacant. Acabada la guerra i reintegrada, la població seguí en l'intent, que Pere el Cerimoniós passà a estudi de juristes i del consell reial, fins que, trobant-se a València, dictà sentència contra la pretensió de Nompot / Montfort el 1369, ací transcrita (249-252) d'ACA, *Canç.*, reg. 749.— J. P. E. [11815]

Jaime José CHINER GIMENO, *Los 'estados' en Cerdeña de la casa de Oliva durante el siglo XVI. Documentos en el Archivo del Reino de Valencia*, dins «XIV Congreso Corona, II», 291-304.

El fons principal relatiu al tema és a Madrid, AHN. A València, ARV, *Reial Audiència i Vària* 527 hi ha documentació complementària, relativa a la successió en el comtat d'Oлива després de la incapacitació de Pere de Centelles, i a l'administrador, Josep Vallès, 1570-1594.

Una primera part informa dels càrrecs que exercia l'administració baronial, en general comprats i decantats a tota mana d'abusos creadors de tensions socials (292-293). Segons els dos comptes coneguts, els senyorius de Sardenya representaven un 14'19 i un 18'17% de les entrades de la casa d'Oliva (294); l'administrador Josep Vallès hauria rebut 146.729 lliures, 1 sou i 2 diners entre el 1571 i el 1584 (298); en canvi, el posterior sistema d'arrendament, aplicat entre el 1586 i el 1597, només hauria reedituat 12.600 lliures (299). Immediatament després, l'arrendament donava un 33'33% més i el 1599 més d'un 500%. Hi ha resum d'un contracte d'arrendament de rendes (301).— J. P. E. [11816]

Maria Teresa FERRER I MALLOL, *El Justícia a les viles de la Governació d'Oriola (s. XIV)*, dins «Anales de la Universidad de Alicante. Historia Medieval», 9 (1992-1993 [1995]), 219-239.

Amb la integració de les dites viles al regne de València, les autoritats municipals foren les normals en el regne esmentat: el justícia era la suprema, seguit dels jurats, del mostassà i del sobrecoquer, ultra el batlle, representant del rei. Ací, a base d'ACA, *Canc., reg.*, són recordats els problemes que s'anaren presentant: qualitats de l'elegible (només ciutadà però amb cavall i armes, o també home de paratge i àdhuc clergue), casos d'intromissió d'autoritats superiors (226-229), «judici de taula» en acabar el temps del càrrec, retribució (220); i executors al servei del justícia: assessors, «entegradors o quarterners» i algtzirs, carcellers i saigs (230-232).— J. P. E. [11817]

Juan Antonio BARRIO BARRIO, *El abastecimiento y venta de carnes en Oriuela durante el reinado de Alfonso V (1416-1456)*, dins «Anales de la Universidad de Alicante. Historia Medieval», 9 (1992-1993 [1995]), 257-278.

Les primeres pàgines recorden la responsabilitat dels jurats d'Oriola en l'assortiment de carn i, a base sobretot de la documentació de la mateixa ciutat, AM, volums del *Contestador* corresponents als anys esmentats, l'autor esquematitza primer els preus taxats pel consell per a cada una de les menes de carns, que es mantingueren bàsicament estables (nou diners la lliura de carn de xai) (260-262), i a continuació les provisions relatives als bovalars, encaminades a clarificar el responsable de les destrosses causades pel bestiar (263-264), les relatives als taulells dels carnicers (264-266), i a les concessions d'exclusiva a majoristes, que «no pertencien a famílies destacadas de la oligarquia» (266-273).— J. P. E. [11818]

José Luis MELENDERAS GIMENO, *Órganos barrocos y neoclásicos levantinos*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LXXI (1995), 423-440.

Dins aquestes pàgines són aplegats els capítols que els organers valencians Josep i Agustí Salanova oferiren per a la construcció del nou orgue parroquial de Santes Justa i Rufina d'Oriola el 1790, d'Oriola, AM, *Expediente formado para la formación del nuevo órgano...* (424-427); pel *Libro de fábrica de Santiago* són conegudes les despeses ocasionades per la col·locació de l'orgue de la dita parròquia damunt la porta principal el 1788 (428). Hi ha fotografies (438-440).— J. P. E. [11819]

M. Concepció SAURÍ, *Palafrugell i el seu «Libre de privilegis»: una història que encara no ha arribat al final*, dins «Estudis del Baix Empordà», 14 (1995), 171-175.

A començaments del segle XVII, el comú de Palafrugell decidí l'aplec dels seus privilegis en un volum i n'encarregà l'elaboració a diversos notaris; des del 1926 aquell volum es troba a Barcelona, BC, ms. 935, on ingressà per compra; sembla que, en concepte de préstec, havia sortit de l'Arxiu Municipal de Palafrugell entorn el 1880.— J. P. E. [11820]

Joan BADIA-HOMS, *L'activitat de l'escultor Josep Pol a Palafrugell (primera meitat del segle XVIII)*, dins «Estudis del Baix Empordà», 14 (1995), 177-186.

Aplec de notícies documentades entorn Josep Pol, escultor col·laborador de Pau Costa, en la construcció de retaules, fins que entorn el 1720 ja hauria estat contractant principal del retaule de Sant Sebastià de la Guarda, segons el *Llibre de comptes de l'obra de Sant Sebastià*, de Palafrugell, Arxiu Municipal, i altra documentació del mateix arxiu (181-184); no s'ha conservat, en canvi, documentació del retaule de Sant Fruitós, de Llofriu (185-186). Hi ha quatre fotografies.— J. P. E. [11821]

Pere TRIJUEQUE I FONALLERAS, *Un projecte de convent a la Pietat de Palamós*, dins «Estudis del Baix Empordà», 14 (1995), 151-155.

Presentació i transcripció dels *Capítols inbits, fets e fermats... entre los jurats de Palamós... Vallromans e... Vallobrega*, datats el 1516, amb vistes a la constitució del dit convent de framenors, on es preveia que un mestre o batxiller en teologia havia de predicar els diumenges de quaresma a l'església parroquial de la dita vila; el text del conveni procedeix de Girona, AH, *Protocols notariais. Palamós* 559.— J. P. E. [11822]

Maria Mercè COSTA, *Conflictes de pesca a les mars de Palamós (1571-1576)*, dins «Estudis del Baix Empordà», 14 (1995), 157-162.

Presentació del volum d'ACA, *Canc., Processos del 1574*, i resum del plet iniciat entre pescadors amb xarxes de sardinals, en general provençals, xarxes prohibides en aigües de França, i pescadors palamosencs de xàvega, i de les variacions que prengué el plet a mesura que durava i una part de la població també es passà als sardinals i abusà del poder que els conferia el fet d'ésser oficials senyoriais dels Cardona-Anglesola. La solució només vingué per la intervenció de la justícia reial.— J. P. E. [11823]

Pere GIBERT, Josep M. MARTÍ BONET, *Palau Solità*, Barcelona, Editorial Escudo de Oro 1995, 64 pp.

Presentació de la parròquia i en particular de l'església documentada el 955, i després recordada en l'ACA, *Canc., Pergamins*, un dels quals és l'acta de la dotalia del 1122, resumida (5) i reproduïda (8); també hi ha documentació relativa a la casa dels Templers (10-12); a començaments del segle XIV compareixen les actes de visita pastoral a l'ADB, *Visitationum*, font principal de notícies d'aquestes pàgines, a través de les quals sabem quelcom dels altars principals, com el major i el de la Mare de Déu del Roser (16), per a la qual fou obrat el retaule (18-20). En un incendi del segle XVI cremaren, entre d'altres objectes, els llibres parroquials (35). L'opuscle és abundantment il·lustrat amb fotografies.— J. P. E. [11824]

Josep ESPUNYES, *Baronia i municipi de Peramola. Apunt històric i noms de casa. Segles XVII-XIX*.

Pròleg Ramon BESORA. Il·lustracions Francesc RIART, Tremp, Garsineu Edicions 1995, 152 pp.

Aquest treball es divideix en tres parts: la primera és dedicada a informar de la situació global del poble durant els segles indicats en el títol (11-46); la segona, destinada a exposar cada una de les denominacions de les cases dels quatre nuclis (Peramola, Nuncarga, Tragó i Cortiuda) i dels masos esparsos (47-137); i la tercera dedicada a taules de denominacions i a bibliografia (139-152). Tota l'exposició es basa en *Capbreus de la vila i baronia de Peramola* i en *Llibres d'estimes cadastrals del segle XVIII*, de Peramola, Arxiu Municipal (12). En la segona part, cada una de les denominacions és seguida d'explicació, en la qual és assenyalada, si s'escau, la seva compareixença en els capbreus dels anys 1640, 1739 i 1780 o en documentació posterior (14); i tota una secció dedicada a la trajectòria general de Catalunya o en els segles moderns, dins

la qual hi ha notícies locals (14-42), com pot ésser la llista de compareixents en el *Fogatge del 1553* (22), o l'edifici, encara ara anomenat ,Castell' (78-85).— J. P. E. [11825]

Ramon TORREDEMER I TURU, *Els Torredamer del Pla de Santa Maria a Vila-rodona* (Paratge Tarragoní, 7), Tarragona, Delegació de la Societat Catalana de Genealogia, Heràldica, Sigil·lografia i Vexil·lologia 1993, 36 pp.

L'autor ressegueix la trajectòria ennoblidora de la família Torredemer (nom de múltiples grafies: 4-5) en els segles XVI-XVIII, tot i que n'aplega notícies des de mitjan segle XIV, ja en comarques tarragonines (6-8); al Pla de Santa Maria són documentats en el *Fogatge del 1495* (9) i posteriorment en documentació parroquial, ara a Tarragona, AHA, Pla de Santa Maria; després de la Guerra dels Segadors, els Torredemer eren ennoblits en tant que Ciutadans Honorats de Barcelona (13-15); a partir d'aquell moment, les vicissituds familiars són conegudes per la documentació de Tarragona, AH, Notaris, on destaca l'inventari de béns del 1706 (17-18); ultra eclesiàstics, la família donava apotecaris i doctors en medicina en ple segle XVIII (21). Hi ha diversos arbres genealògics i, al final, taula única d'antropònims i de topònims (33-34).— J. P. E. [11826]

Valentí GUAL I VILÀ, *La lluita per les herbes. Poblet i Montblanquet contra Vallbona per Montesquiú*, dins «Urtx. Revista Cultural de l'Urgell», 7 (1995), 141-150.

La lluita es concentrà en un plet, allargassat entre el 1739 i el 1764, les actes del qual es troben ara a Poblet, Arxiu del Monestir, *Armari III*. En elles, ambdues parts feren constar els documents que consideraven favorables (el més antic sembla ésser una sentència arbitral del 1238), com també hi són aplegades les al·legacions dels advocats i les declaracions de testimonis, peces resumides en aquestes pàgines. «En el fons... el problema és que darrera l'ús de les herbes i les aigües s'hi pot mirar d'infiltrar drets territorials. I l'altra part no està disposada a admetre-ho, ni que sigui del mateix orde monàstic» (150).— J. P. E. [11827]

J. N. BARRANDON, M[anuel] CRUSAFONT I SABATER, J. JOUSSEMET, *Identificació amb anàlisi per mètodes nuclears d'alguns florins de Perpinyà. Altres qüestions referents a florins catalans*, dins «Acta Numismatica», 25 (1995), 121-137.

Els mètodes nuclears d'activació neutrònica i protònica, pel fet de proporcionar informacions de la massa interior d'un metall, i no pas només del seu exterior com els raigs X, són de resultats molt més fiables. Hi han estat sotmesos quinze exemplars de florins de Perpinyà, propietat del Museu Puig de la mateixa població (125: reproducció fotogràfica; 123: taula de dades proporcionades pel ciclotró), dades que són unides a les fornides pels documents reials d'emissions i per les inscripcions, cosa que ha permès d'esviar dubtes i de progressar en l'atribució i identificació de les marques de cada taller, i, doncs, arribar a un canvi de panorama que deixa enrera la síntesi de Joaquim Botet i Sisó (136-137).— J. P. E. [11828]

Pablo de la FUENTE, *L'ingénieur Calvi et le projet de la citadelle de Perpignan*, dins *Roussillon*, 251-258.

Resum de tesi doctoral. Sense indicar les fonts, però amb reproducció d'un plànol i d'un croquis de la porta principal (253 i 255), l'autor resumeix les deliberacions prèvies a la construcció d'una ciutadella de traçat exagonal a Perpinyà a fi de defensar-la del perill que podia representar la immigració de gavatxos i de protestants. És transcrita la inscripció que presidia el portal, del 1577 (258).— J. P. E. [11829]

Benjamin MARTY, *Les vêtements et les parures des femmes d'artisans et de marchands de Perpignan au*

début du XVIIe siècle, dins *Roussillon*, 475-484.

Sistematització de les dades relatives a la vestimenta i ornat de la dona perpinyanesa de mà mitjana entre el 1600 i el 1610, conegudes pels cent-vuit inventaris 'post mortem' conservats a Perpinyà, ADPO, sèrie 3 E 1; destaca la llana com a matèria primera del 75% de les peces de vestir, seguida de la seda amb el 18% (480); hi ha quadre sinòptic de les principals d'entre les trenta-quatre qualitats de la roba documentada (479).— J. P. E. [11830]

Josiane CABANAS, *Le Crucifix de Sainte-Thérèse d'Avila, un témoin des tribulations historiques des Clarisses de Perpignan*, dins «Perpiniani Archivum. Revue de l'Association des Archives de la ville de Perpignan», 1 (1995), 25-30.

Resum de les vicissituds d'aquest Sant Crist en els segles XVII-XX, conegudes per la narració en llengua catalana escrita pel mercader Antoni Valls abans del 1797, conservada en l'arxiu del dit convent de Santa Clara de Perpinyà, narració que l'abbé Eychenne recopià en català i traduí al francès el 1826.— J. P. E. [11831]

Jaume FELIP SÀNCHEZ, *Els castells de les Piles i Turlanda a mitjan segle XIII*, dins «Recull. Associació Cultural Alt Gaià», 3 (1995), 65-83.

En aquestes pàgines són aplegades les notícies relatives als dos castells esmentats en el títol en el *Liber feudorum maior* quant a la relació amb la política reial, i en els tres manuals notariais de les Piles, dels anys 1240-1256, ara a Tarragona, AHA, quant a l'estructura econòmica i demogràfica d'ambdues parròquies, on són aplegades les notícies personals de diferents nobles (Timor, Sespiles, Llorach), castlans, capellans i batlles (71-77), amb llista nominal de tots els esmentats (78-79) i transcripció de cinc mostres documentals (uns capítols matrimonials, dues compra-venes, un establiment de terra i un testament: 80-83).— J. P. E. [11832]

Valentí GUAL I VILÀ, *Demografia i onomàstica de les Piles a l'edat moderna*, dins «Recull. Associació Cultural Alt Gaià», 3 (1995), 117-139.

A base de les dades proporcionades pels *Fogatges* des del segle XIV i després pels llibres parroquials de les Piles, ara a Tarragona, AHA, l'autor exposa en aquestes pàgines els següents punts, resumits per ell mateix: «avaluar l'evolució demogràfica del lloc de les Piles...; aportarem tota la informació numèrica continguda als sacramentaris del lloc (darrer terç del s. XVI i tot el XVII). Establirem el moviment estacional mensual de les diverses variables demogràfiques. Informarem dels resultats obtinguts amb l'aplicació del mètode de reconstrucció de famílies. Avaluarem la immigració via noces a la parròquia... Concretarem l'estructura de la família a través de les llibretes de compliment pasqual i dedicarem un capítol final a l'evolució onomàstica dels cognoms...» (117). És transcrit en apèndix el *Memorial dels confessats del loch de les Piles del any 1565* (138-139) i els *Combregants del any 1722* (139).— J. P. E. [11833]

Josep M. LLOBET I PORTELLA, *Algunes notícies sobre l'arrendament de la Baronia de Ponts durant els anys 1576-1579*, dins «Misc. Lleida XVI», 345-354.

Tres documents notariais: els capítols de l'arrendament dels drets senyorials de Ponts per al trienni 1576-1579, i dues lletres sobre ferma de dret d'un dels arrendataris i dels seus possibles fiadors, permeten de conèixer tant la quantitat anyal per la qual eren arrendats aquells drets (1.330 lliures), com els sotsarrendaments. Els tres documents, ara a Cervera, AHC, *Fons notarial. Cervera 70*, són transcrits complets (349-354).— J. P. E. [11834]

Regina SÁINZ DE LA MAZA LASOLI, *Fuentes documentales sobre la Cartuja de Portaceli (1293-1407)*,

dins «Misc. Trenchs», 1255-1276.

L'autora deplora els pocs estudis dedicats a la dita cartoixa i per la seva banda ofereix vuitanta-quatre registres i les corresponents indicacions arxivístiques de l'ACA, *Canc., reg. o Pergamins*, la majoria relatius al patronatge dels reis damunt la dita cartoixa. En realitat, el darrer document resumit és del 1414.— J. P. E. [11835]

Jean-Luc ANTONIAZZI, *Retable Saint-Pierre de Prades*, dins *Roussillon*, 411-422.

Ultra les consideracions històrico-artístiques (època del barroc al Rosselló) i teològiques (sentit doctrinal de les representacions de figures cristianes), que desemboquen en la descripció del retaule de Prada i en la seva esquematització (421), tenim en aquestes pàgines resum del contracte signat entre Josep Sunyer, escultor de Manresa i autor dels retaules de Cotlliure i de Font-Romeu, i els cònsols de Prada, conservat en l'Arxiu Municipal, *Registres de deliberacions* dels anys 1696 i 1699 (414); hi hauria una reafirmació dels punts bàsics de la contrareforma (416). Hi ha dues fotografies del conjunt i d'un detall (415 i 418).— J. P. E. [11836]

Oriol MERCADAL, Sebastià BOSOM, Claude DENJEAN, Carme SUBIRANAS, *Noves aportacions a l'estudi de l'urbanisme medieval de Puigcerdà: segles XIII-XV*, dins *Arqueologia Pirinenca*, 641-650.

Aquestes pàgines plantegen la col·laboració entre historiadors i arqueòlegs en el coneixement del nucli urbà de Puigcerdà: els documents reials del 1095 ençà informen de l'existència de la vila, de la necessitat d'emmurallar-la el 1181 i un segle més tard de la d'assegurar l'eficàcia defensiva dels murs (643); els notariais del segle XIV, de l'AHC, informen de portes en els murs i d'frontacions i localitzacions de les cases que entraven en compra-venda; un plànol del 1663, de Simancas, Archivo General dona a conèixer el perímetre del mur, que englobava l'estany (644-645); hi ha les esglésies i convents, hi havia call, però, si hi hagué segregació, aquesta mai no fou total (647).— J. P. E. [11837]

Tomàs LÓPEZ I PIZCUETA, *Notícies sobre el terme i el castell de Raïmat al segle XVI*, dins «Misc. Lleida XVI», 355-368.

La publicació de la *Rebuda dels erbatges dels lochs de Suchs e Raymat...* i de les *Dates... en pagar los càrrecs de Suchs e Raymat...*, procedents de Lleida, Arxiu de la Paeria, *Pia Almoïna. Comptes* 86, ací transcrits (362-368), és ocasió d'establir la llista de les persones que hi figuren (362), i d'aplegar notícies anteriors i contemporànies sobre Raïmat, tretes de Lleida, Arxiu de la Catedral, *Actes Capitulars*.— J. P. E. [11838]

Josep M. T. GRAU I PUJOL, Roser PUIG I TÀRRECH, *Notes sobre la comunitat gitana a Reus al segle XVIII*, dins «Kesse. Revista del Cercle d'Estudis Històrics i Socials 'Guillem Oliver' del Camp de Tarragona», núm. 17 (juny 1995), 11-13.

La política dels reis de la casa de Borbó fou la de controlar tant l'aveïnament com la indumentària, la llengua i les professions dels gitans; la realitat, però, manifestada pels dos censos municipals dels anys 1746 i 1762, ara a Reus, AHC, com pels llibres dels arxius parroquials, també d'altres pobles del Camp, no permeten d'afirmar que es produïssin canvis en les formes de vida dels gitans durant la dita centúria.— J. P. E. [11839]

J. C. BOIX POCIELLO, *Una aproximació a la Ribagorça del s. XVI*, dins «Misc. Lleida XVI», 93-116.

A base de fogatges del 1381, 1495, 1545 i 1553, l'autor ressegueix i explica la línia demogràfica de la comarca des del 1381 (16.965 habitants) al 1545 que devallà a 14.270,

remuntà a 16.772 el 1646, havia devallat a 13.712 el 1695 i remuntà decididament a 18.342 el 1713 (95). Les pàgines 104-116 presenten quadres sinòptics de totes les poblacions d'ambdues Ribagorces, on consten topònim, nombre d'habitants el 1381 i el 1553, la qualificació del lloc, el districte, la senyoria territorial i la jurisdicció eclesiàstica, amb sumes de cada una de les comarques.— J. P. E. [11840]

Xavier TORRES I SANS, *Disputes d'aigües i lluita de bàndols a la Ribera de Sió (1590-1599)*, dins «Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics», VI (1995), 81-93.

Presentació d'alguns episodis de conflicte per l'aigua entre dues localitats de zona secanera, Puigverd i Agramunt, que es traduïren en plets, conservats a Barcelona, ACA, *Reial Audiència*, sobretot el 3393. D'una banda, la successió en la baronia de Puigverd a favor dels d'Alentorn, senyors de Serós, acabà en plet el 1593 i en lluita contra pretensions del nou baró, mai abans vistes (86-87); de l'altra, Agramunt veié en els d'Alentorn la continuïtat dels problemes entorn l'aigua procedent de Puigverd; la tensió esclatà en aldarull popular els darrers dies del 1590 (85-86 i 90) i en nou plet davant la Reial Audiència, el ja conegut 3393, situació complicada per la divisió dels agramuntins en nyerros i cadells (87-89; llistes nominals, 93). Hi ha arbre de connexions familiars de cases baronials (92) i despeses del baró d'Alentorn en la topada per les aigües del 1599 (93).— J. P. E. [11841]

Sylvie CAUCANAS, *Assèchements en Roussillon (XIIe-XIVe siècles)*, dins *Terres Catalanes Moyen Age*, 269-278.

A base de la documentació aplegada dins el *Cartulari de Mas Déu*, l'autora resumeix els fets relacionats amb l'assecament de la terra de quatre estanys entre Elna i Tuïr: els de Bages, Bajoles, Sabadell a Nyls, i Caraig a Pontellà, entre el 1180-1190. Resumeix els pactes entre Berenguer de Bages i els Templers el 1182, la presentació de possibles drets per part del bisbe d'Elna i del rei (271-272); i les complicacions connexes als altres dos assecaments (273). Foren més de cent hectàries bonificades (274). Segueix l'aplec de dades entorn als assecaments de Cornellà de Vercol en el pas del segle XIII-XIV (274-276) i de Vilanova de la Raó (276-277). Quant a la tècnica, aquesta devia ésser elemental: una rasa més gran, a la qual confluïa l'aigua aplegada per d'altres de menors (277). Hi ha croquis (278).— J. P. E. [11842]

Laure VERDON, *Quelques aspects de la démographie en Roussillon au XIIIe siècle*, dins *Terres Catalanes Moyen Age*, 253-268.

Càlcul estadístic basat en Perpinyà, ADPO, Sèries 1B 29-34 (Libri feudorum?) i H (Cartularium Mansi Dei), aplicat a casos concrets: Argelès, Cotlliure, Estagel, Millàs, Tautavell (255-256): «L'étude des anthroponymes permet d'analyser de façon plus fine l'état de cette population» (256). Les grafies del Cartoral ofereixen garanties (257) i s'hi reflecteix la «revolució antroponímica» dels segles XI-XII, tant en els antropònims esmentats en el cos dels documents com en els de notaris o de copistes (259); més en particular, en la documentació del barri de Sant Francesc, creat pels Templers del 1240 ençà, sobretot per a menestrals, sense, però, grans corrents migratoris (261-263). Dues altres observacions: l'extensió d'únic cognom més enllà de la família, creant amplis parentius entorn un cap de família (264); i la importància numèrica d'actes protagonitzats per parelles de cònjuges (266). Hi ha croquis dels comtats (268).— J. P. E. [11843]

François AMIGUES, *Les importations en Languedoc-Roussillon de céramiques médiévales valenciennes et barcelonaises décorées au bleu de cobalt*, dins *Terres catalanes Moyen Age*, 367-407.

Anàlisi tipològica de les troballes de restes de terrissa catalana (i valenciana) medieval; al Rosselló n'hi ha en tres museus, els de Salses, Elna i Cotlliure; també n'hi ha a Narbona (368); els autors dels segles XVI-XVII informen de les àrees productores (369-370), amb dos moments

d'esplendor, els dels segles XIII i XIV. Recorda la lloança feta per Francesc Eiximenis de 'l'obra de Manises' (378), i l'obra de Barcelona, documentada en la lleuda de Cotlliure (ADPO, B 28 - B 214) (382); els ollers i terrissers de Barcelona es governaven per les pròpies Ordinacions (391); transports i carregament en nau eren a càrrec del venedor (396). Hi ha quaranta-quatre reproduccions (397-407).— J. P. E. [11844]

Gilbert LARGUIER, *Narbonne, l'expédition du Roussillon et les courants migratoires. Un révélateur pour le domaine occitano-catalan*, dins *Terres catalanes Moyen Age*, 409-430.

Dins el marc de consideracions personals geopolítiques i històriques, l'autor extreu de Narbona, Archives Municipales, Col·lectes e clavaris, les notícies del va-i-ve tant de persones com de material de guerra o d'altres productes els anys de la Guerra contra Joan II (412-413); també el de la immigració de grups de catalans pro-francesos que fugiren en retornar els comtats a Ferran el Catòlic (415), i la important migració catalana vers Lleugadoc durant la primera meitat del segle XV (423-424). Hi ha dos mapes de la migració de començaments i de darreries del segle XV (429-430).— J. P. E. [11845]

Eva SERRA I PUIG, *Le Roussillon et la Generalitat de Catalogne aux XVIe et XVIIe siècles: les visites de la Diputació del General, 1590-1626*, dins *Roussillon*, 39-61.

L'autora precisa els conceptes de Generalitat de Catalunya i de la seva formació, subratlla el fet que, mentre Mallorca no acabà d'integrar-se dins l'estructura de Catalunya, els Comtats hi foren representats amb absoluta normalitat, tant en Cort General com en la Diputació del General (41). ACA, *Generalitat*, conserva els *Processos de Visita* del 1448 ençà (els relatius als Comtats entre el 1564 i el 1654 són ací indicats: 58-59); la visita fou regulada entre el 1542-1599 en els *Capítols de redreç* de les Corts (42), i és una font indispensable per al coneixement dels intercanvis comercials i del contraban (ferro, sal, teixits de llana i capes de pastor) i dels conflictes socials (45-50), de la presència de gavatxos àdhuc en funcions oficials, que la llei els prohibia (51), i de la història de les mentalitats (51-52). Hi ha croquis de l'itinerari de la sobrecol·lecta de Llevant els anys 1600 i 1605 (53).— J. P. E. [11846]

Denis FONTAINE, *La dévotion à Notre Dame de Montserrat en Roussillon aux XVIe et XVIIe siècles*, dins *Roussillon*, 369-380.

L'autora ha realitzat un escorcoll de l'ADPO, els escassos resultats del qual són ací resumits: no consta cap confraria de la Mare de Déu de Montserrat; és documentat algun pelegrinatge a la Muntanya, sobretot de capellans o de pagesos grassos (371-372); la particular vinculació del monestir de Sant Genís les Fonts, depenent de Montserrat des de la reforma de la Congregació de Valladolid a començaments del segle XVI (373-374: amb fragments de les anotacions d'una anada a Montserrat d'un soldat del Quercy); i la Casa de Montserrat de Perpinyà (375-376); després del *Tractat dels Pirineus*, fou renovada a Montserrat la concessió reial francesa de captar en el reialme de França i són documentats dos aaptadors per a la marina del Lleugadoc i de Provença, de Besers a Frejus (376).— J. P. E. [11847]

Alice MARCET, *De la domination espagnole à la domination française: la question de l'annexion du Roussillon*, dins *Roussillon*, 543-570.

Narració cronològica dels fets determinants d'integració política des de la incorporació del comtat de Rosselló en la Casa de Barcelona el 1172 fins que el 1659 eren fetes públiques les darreres precisions al *Tractat dels Pirineus*. Hi ha recurs directe a documents, publicats o inèdits, als esdeveniments de la segona meitat del segle XV amb el primer intent descarat d'integració del Rosselló a França (550-554: París, AN, J 596; Archives des Affaires Étrangères, *Correspondances politiques* i *Mémoires et documents*; i BN, français, ms. 4309, 20430 i 20493; Barcelona,

ACA, *{Consell d'Aragó}*, lligall 284; AHCB, *Processos de Corts* 1473), i als de la segona meitat del segle XVII, on la darrera paraula en els tractes entre París i Madrid hauria estat preparada per la *Marca Hispanica* de Peïre de Marca (559-566).— J. P. E. [11848]

François-Paul BLANC, François-Pierre BLANC, *Anoblis par lettres et citoyens de rescrit dans la province de Roussillon (1659-1789). Reflexions à propos de deux institutions concurrentes, dans Roussillon*, 113-129.

Després del Tractat dels Pirineus, començà d'haver-hi al Rosselló uns nobles a la francesa dins un únic cos nobiliari, i continuaren els d'esquema català, que hi distingia quatre graus: senyors feudals, cases immemorials, cavallers, i ciutadans honrats (114). Tot i que seria possible de fer encaixar uns amb altres, els autors, basats des d'un punt de vista doctrinal en l'obra de l'abbé Xaupí, *Recherches historiques sur la noblesse des citoyens honorés de Perpignan et de Barcelone...*, París 1763, i en les dades de fet proporcionades per Perpinyà, ADPO, 2 B 26-2 B 44, exposen les vicissituds que durant el segle XVIII desembocaren el 22 de desembre del 1785 en el reconeixement reial de la noblesa dels ciutadans honrats de Perpinyà, ací transcrit (124); però al cap de quatre anys el mateix Lluís XVI declarava que en endavant ningú no podria esdevenir ciutadà honrat de Perpinyà (125).— J. P. E. [11849]

Joaquim ALBAREDA I SALVADÓ, Mònica FERRER I JUANDÓ, *L'impact de la Guerre de Succession (1705-1714) dans les comtés de Roussillon et de Cerdagne, dans Roussillon*, 259-276.

Aquestes pàgines despleguen una secció de la tesi de N'Albareda, *Els catalans i Felip V: de la conspiració a la revolta (1700-1705)*, Barcelona 1993 (273) i es basen en París, Service Historique de l'Armée de Terre, A 1, i en Perpinyà, ADPO, Seccions 1C i 2 B. El tema no ha estat estudiat i els autors apleguen nombre de notícies relatives a la presència de miquelets i a l'expectativa que s'havia creat en certes capes de població, cansades de les noves imposicions (p. e., damunt la sal) de la fiscalitat francesa; és resumit el procés criminal del 1706 a càrrec del procurador Jacint Mestres, per al qual l'obligació d'expressar-se en francès equivalia a haver-li tallada la llengua i en el qual és constatable l'estigma de 'gavatx' que, en començar el segle XVIII, els catalans dels comtats seguien aplicant a tot allò que era francès (263-266). Però la manca d'acció de les autoritats austriacistes i el cansament dels miquelets, i de les poblacions que els havien de suportar, desembocaren en la formació de noves xarxes d'espionatge botifler al Principat (269-272).— J. P. E. [11850]

Michel BRUNET, *La naissance, le mérite et le 'piston'. Comment faire carrière au Conseil Souverain du Roussillon au XVIIIe siècle, dans Roussillon*, 131-147.

Basat en la documentació, que sovint són lletres privades, de Perpinyà, ADPO, *Série 1 C* 1253, 1264 i 1500; i de la *Série 59 J* 35-59 J 42, recorda tres casos de nomenaments a llocs del Consell Sobirà del Rosselló, que, teòricament, eren els únics que depenien directament de la lliure decisió reial. Però els mèrits contrets per Felip de Copons en l'annexió dels comtats a França passaren per damunt tot i el seu besnét Anton Ramon Francesc de Copons i d'Oms el 1759 arribà a la presidència «malgré ses ignorances, son absence de formation, ses foucades et son arrogance» (137). En un altre cas, la promoció fou justificada pel fet que, un dels aspirants essent massa pesat i els seus escrits de consulta massa llargs i foscos, calia trobar-li un lloc des d'on no pogués incordiar (139); el tercer cas és el de la promoció d'un home de confiança del Noailles de torn, des del 1660 governadors del Rosselló (140-144).— J. P. E. [11851]

Étienne FRÉNEY, *À propos de l'histoire du chocolat en Roussillon, dans «Perpiniani Archivum. Revue de l'Association des Archives de la ville de Perpignan»*, 1 (1995), 39-44.

La xocolata és diversament documentada al Rosselló a mitjan segle XVIII, en seccions diverses de Perpinyà, Arxius Departamentals dels Pirineus Orientals, *G* 168, i en les memòries

del jurista Miquel Jaume i Boixader; per la sèrie *H 18* és conegut el fet que Francesc Baner, de Rià, que havia après de xocolater a Barcelona, el 1785 establia xocolateria a Perpinyà.— J. P. E. [11852]

Gabriel ROURA, *Capbreu de la capellania de Sant Feliu de Buada (Any 1326)*, dins «Estudis del Baix Empordà», 14 (1995), 121-126.

El *Caputbreve capellanie sancti Felicis de Buada de anno 1326* es conserva a Girona, ACG, *Lligalls de Sant Feliu de Buada*; la dita església fou restituïda a la canonja de la Seu de Girona per Ermessenda de Girona-Barcelona i afectada a la conservació de l'edifici i a l'altar major per Ramon Berenguer III en el seu testament. Ací són resumits els trenta-dos reconeixements de senyoriu fets pels propietaris útils en relació a béns emfitèutics; l'autor en subratlla la riquesa lèxica (122).— J. P. E. [11853]

Benet JULIÀ I FIGUERAS, *Presència guixolenc en la fira internacional de Belcaire del Llenguadoc. Segle XVIII*, dins «Estudis del Baix Empordà», 14 (1995), 187-198.

Aplec de notícies relatives al fet que el 1715 hi havia a Sant Feliu de Guíxols set embarcacions amb coberta, de les quals la documentació de l'Arxiu Històric i Municipal de la població certifica viatges de mercaders vers Occitània i Provença almenys des del 1720 (190); també hi hagué perill de difusió de pesta (191-192) o de pirateria ,de moros' o de corsaris (193-194); els principals productes exportats eren les sardines, el suro i els taps, les xarxes i, potser l'aiguardent; s'importaven queviures, draps i joies (197).— J. P. E. [11854]

Antoni PLADEVALL I FONT, *El monestir de Sant Joan de les Abadesses*, dins *Art monestirs Ripollès*, 45-59.

Un dels objectius de l'autor és el de deixar «constància de les principals fonts per al seu estudi» (45), cosa que fa en el primer apartat de l'article, intitulat *Fons documentals per al seu estudi i bibliografia* (45-48); l'altre objectiu és el de fixar-se en «alguns aspectes cabdals del seu passat» (45) i així ressegueix les successives etapes de comunitat femenina (vegeu més avall el resum de l'article de Pere J. Quetglas: 650, núm. 12024], canònica aquisgranesa, canònica regular agustiniana i col·legiata secular.— J. P. E. [11855]

Miquel dels S. GROS I PUJOL, *Sant Pere de Camprodon: un monestir del comtat de Besalú*, dins, *Art Monestirs Ripollès*, 69-87.

Aquestes pàgines ressegueixen les vicissituds d'aquell monestir resumint els successius documents que monjoien la seva trajectòria: comença amb la dotalí com a església parroquial el 904; segueix amb el document de Lluís d'Ultramar confirmant el 952 el monestir que hi havia estat fundat i amb l'acta d'elecció de l'abat Teoderic el 962, segons la qual potser també era abat de Sant Pere de Besalú, possiblement dins una xarxa de monestirs comtals; entorn Nadal del 1016 era consagrat a Roma el bisbe de Besalú (potser només per a les cases monàstiques), i cap al 1068 s'integraven en la reforma gregoriana.— J. P. E. [11856]

Miquel BORRELL SABATER, *La capella-hospici de Bellver de Santa Coloma de Farners: lluites entre el clergat secular i el regular al s. XVIII*, dins «Quaderns de la Selva», 8 (1995), 121-136.

El document que és a la base d'aquestes pàgines, denúncia dels domers de l'església de Santa Coloma d'extralimitacions dels franciscans del convent de Sant Salvi, de Sant Miquel de Cladells (cf. 134), ja és del 1803 i es conserva a Barcelona, ACA, *Reial Audiència. Cartas Acordadas*, reg. 1020, ff. 449-491 (122 i nota 3): però s'hi troben transcrits, resumits o indicats documents datats des del 1691, en què Salvi Finestres realitzà (i després confirmà en testament) la donació

de la capella de Santa Maria de Bellver, de Santa Coloma, per a estada dels franciscans malalts de Sant Salvi (123-124); les pàgines següents, amb transcripció de fragments textuais, àdhuc llargs, permeten de resseguir unes relacions en constant tensió entre els dits convent i casa d'una banda, i la parròquia, de l'altra, durant el segle XVIII (125-133).— J. P. E. [11857

Gerard CARCELLER BARRABEIG, *Renda senyorial i exacció sobre el camperolat de Santa Coloma de Queralt (segle XV)*, dins «Recull. Associació Cultural Alt Gaià», núm. 3 (1995), 27-46.

L'autor parteix de les aportacions de Paul H. Freedman i d'Agustí Altisent, i a base de l'anàlisi del *Capbreu de l'església parroquial de Santa Coloma de Queralt, 1439-1440*, ara a Tarragona, AH, *Protocols. Santa Coloma de Queralt*, intenta d'oferir una concreció puntual relativa a l'estructura agrària de la vila i al funcionament dels engranatges del sistema o relacions de producció entre classe dominant i pagesia (29). Presentat el volum i transcrita una acta de mostra (30-31), l'autor informa que es tracta de seixanta-sis propietaris útils reconeixent drets senyorials damunt noranta-quatre propietats i presenta successivament els quatre perceptors dels dits drets [entre els quals l'autor posa el delme i la primícia (43-44: a Santa Coloma de Queralt no hi eren sotmesos també els aloers?)], les característiques de les propietats indicades en el capbreu i les modalitats de pagament, reduïdes a quadre sinòptic (46).— J. P. E. [11858

Francesc CORTÈS MIR, Roser PUIG i TÀRRECH, *L'orgue de Santa Coloma de Queralt i Magí Garriga (1681)*, dins «Recull. Associació Cultural Alt Gaià», 3 (1995), 47-64.

Les primeres pàgines s'ocupen principalment d'exposar les característiques tècniques d'aquell orgue, descrites en el primer dels documents transcrits al final (61-63), i alhora donen notícia d'estudis dedicats a orgues de la Conca de Barberà (48-53); després, a base de Tarragona AHA, *Parròquia de Riudoms*, apleguen notícies inèdites sobre Magí Garriga (54) i sobre altres orgues construïts per ell al mateix Riudoms (55-57) i a Sarraí (58). Hi ha un glossari de mots tècnics (59-61) i transcripció de tres documents notariais, dos del 1681 i un del 1729, ara tots a Tarragona, Arxiu Històric, *Notaris de Santa Coloma de Queralt* (61-64).— J. P. E. [11859

Josep M. T. GRAU i PUJOL, *La prohibició d'enterrar a l'interior de les esglésies: una llei de difícil aplicació. L'exemple dels Segura de Santa Coloma de Queralt (1788-1795)*, dins «Recull. Associació Cultural Alt Gaià», 3 (1995), 109-116.

El 1787 era publicada la primera llei que allunyava els cementiris de les poblacions. Un cas de Santa Coloma de Queralt demostra fins a quin punt l'aplicació de la dita llei podia complicar-se amb situacions locals i esdevenir conflictiva: dos difunts de la família de Tomàs Segura i Ferrer, que aquest volia sepultar en el convent de mercedaris, crearen un conflicte també amb la comunitat de preveres de la parròquia de Santa Coloma, ací exposat tant a base d'actes notariais de la mateixa vila, ara a Tarragona, AHA, *Fons notarial* (111), com de Vic, Arxiu Episcopal, *Santa Coloma de Queralt*, lligall 982 (114-116), car intervingué en l'afer la cúria eclesiàstica de Vic, que proposà un interrogatori, ací transcrit amb les respostes d'un dels testimonis, Ramon Roset.— J. P. E. [11860

Joan PAPELL TARDIU, *L'economia ramadera del monestir de Santes Creus a finals del segle XII*, dins «Historia et Documenta. Revista de divulgació històrica i del fons documental de l'Arxiu Històric Comarcal. Valls», 1 (1994), 41-55.

La situació de la dita ramaderia és coneguda pel *Llibre Blanc de Santes Creus*, completat amb el *Cartulari de Poblet* i pel *Dietari de Puigcerdà*. L'autor hi remarca la destinació ramadera de moltes de les propietats del monestir (42-43), confirmada pel fet de la transhumància entre les pastures d'hivern en les granges entorn el monestir, i les d'estiu, a les quals els ramats, després de concentrar-se a Calaf, s'anaven atansant per Cardona, Berga, Bagà i s'assentaven entorn la

Collada de Tosses o per zones de l'Alta i la Baixa Cerdanya (44-50). A la base hi havia l'interès dels monarques, la importància de les transaccions i diverses formes associatives per a l'atenció al bestiar.— J. P. E. [11861]

Josep M. T. GRAU I PUJOL, *Notícia sobre el retaule de Sant Antoni de la Selva del Camp*, dins «Butlletí del Centre d'Estudis Selvatans», núm. 4 (desembre 1995), 55-67.

La troballa dels capítols per a la pintura i daurat del retaule de sant Antoni de la Selva del Camp, ací transcrits de Tarragona, *Arxiu Històric, Fons Notarial d'Alcover* (65-67), establerts amb Josep Juncosa, pintor de Cornudella, on era casat i afillar, han permès de diferenciar aquest de l'homònim pintor eclesiàstic tarragoní. Ací són aplegades notícies relatives a ambdós.— J. P. E. [11862]

Ramon AMIGÓ I ANGLÈS, *Siurana de Prades* (Treballs de l'Oficina d'Onomàstica, 1), Barcelona, Institut d'Estudis Catalans 1995, 354 pp.

Una llarga llista de documentació arxivística de Tarragona, AHA, AH; de Valls, AHC; de Cornudella, Arxius Municipal i Parroquial; i de Prades, Arxiu Parroquial, dins la qual destaquen els capbreus (11-18), completada amb bibliografia (18-20), ha permès a l'autor de presentar les característiques del corresponent terme, de resseguir les successives bases del coneixement d'aquella població (21-85), on trobem quadre de la compareixença de molins en els documents des del 1312 (48) i de les dades demogràfiques proporcionades per fonts diverses des del 1450 (65-75); i sobretot de confeir la llista alfabètica de topònims, per a cada un dels quals, quan existeix, és assenyalada la presència en la corresponent font documental (87-345); al final, en apèndix, tenim llistes alfabètiques d'arbres i arbustos, cims, hisendes, llocs d'anomenada, partides de terra, parades, pobles veïns, cognoms, i renoms, tant de Siurana com de fora (347-352).— J. P. E. [11863]

Antoni BACH I RIU, *La immigració francesa al Solsonès, la Segarra, l'Alt i el Baix Urgell (1500-1639)*, dins «Misc. Lleida XVI», 19-47.

Les primeres pàgines exposen les causes que, segons l'autor, provocaren la immigració de gavatxos a Catalunya durant més d'un segle fins al 1640. Després, la documentació de Solsona, Arxiu Diocesà, *Fons Capitular* i *Fons Parroquial*; de la Seu d'Urgell, Arxiu Capitular i Parroquials; i dels arxius parroquials de Solsona, Tàrraga, Verdú i Balaguer, permet a l'autor de transcriure fragments d'un testament i d'una procura (29 i 30), de dreçar la llista de la cinquantena de bisbats de procedència coneguts (26-27), d'aplegar notícies d'eclesiàstics (31-32) i de gavatxos en general al Solsonès, amb 576 presències en documentació notarial diversa entre el 1550 i el 1634 (35-36), a la Seu d'Urgell (36-37), a la Segarra (37-39) i a la Plana d'Urgell (40-43; amb quadre de gavatxos contraent matrimoni a Verdú entre el 1569 i el 1630; i a Tàrraga del 1605 al 1640). Un darrer apartat és dedicat a l'onomàstica (43-44). Hi ha tres gràfiques i una fotografia (46-47).— J. P. E. [11864]

Juan Bta. VILAR, *Dos siglos de presencia de España en Tabarca (1535-1741)*, dins «Revue d'Histoire Magrebine», XXII (Mai 1995), 163-192.

La major part de l'article fa referència a l'illa de Tabarca situada davant la frontera entre Tunís i Algèria sota sobirania del rei d'Espanya, ocupada i administrada pels Lomellino, senyors de Pegli a la Ligúria, fins que fou presa per Tunís el 1741 (173). Les restes de la població que n'emigrà foren transferides a l'illa Plana de Sant Pau, prop Alacant, denominada Nova Tabarca. Les gestions diplomàtiques prèvies a la dita solució són conegudes per documents de Simancas, Archivo General, *Estado*, i de Madrid, AHN, *Estado*; i Archivo del Ministerio de Asuntos Exteriores, *Estado* i *Santa Sede*. La situació insostenible dels pocs habitants que seguïen a Nova

Tabarca és coneguda per la descripció de Francesc Pérez Bayer, *Diario del viaje desde Valencia a Andalucía...*, del 1782, inèdit a València, BU, ms. 967, d'on n'és transcrit un fragment (181-182).— J. P. E. [11865]

TALLER ESCOLA D'ARQUEOLOGIA (TED'A), *Noves dades arqueològiques sobre les muralles medievals de Tarragona (s. XII-XIV)*, dins «Medievalia», 11 (1994 [1995]), 81-106.

Dues intervencions arqueològiques al carrer dels Ferrers i a la capçalera del circ han permès de recuperar una part del mur meridional del segle XIV. El petit poble sarraí (83), necessità nous espais d'expansió després de la conquesta, i aquests la protecció de noves murades (Muralleta, mur del Corral, Mur Nou); les obres realitzades durant el segle XIV són conegudes pels llibres d'actes municipals (86-88) i les dades d'aquests són completades per les vistes de Tarragona dels segles XVI-XVIII, ací reproduïdes (89-94), i amb els resultats dels treballs arqueològics recents (98-99); tot plegat permet de conèixer el curs de les obres realitzades en la muralla la segona meitat del segle XIV (101-103). Hi ha bibliografia (105-107).— J. P. E. [11866]

Montserrat SANMARTÍ ROSET, *Les actes municipals de Tarragona (1358-1400)*, dins «Misc. Trenchs», 1325-1332.

Les dites actes formen una sèrie dipositada en l'AH de Tarragona; per al segle XIV són catorze volums; les seves informacions són completables amb les d'altres sèries com els *Llibres d'Ordinacions*, relacions de càrrecs, *Passada del Mur*, *Pergamins i Lletres trameses*; ací són descrits els dits volums en algunes de llurs característiques, tant materials com paleogràfiques o redaccionals i de temàtica: hi compareixen les relacions amb els diversos poders, amb d'altres ciutats i amb els ciutadans (1328-1329). Hi ha una atenció particular als comptes de claveria, que solen anar després de les actes (1330-1331). Hi ha bibliografia dels volums d'actes ja publicats (1331-1332).— J. P. E. [11867]

Manel GÜELL, *Lleves i demografia. Un camí inescrutable? Proposta per a una teoria sobre el nombre de veïns aptes per a les armes com a aproximació quantitativa poblacional (Camp de Tarragona, segle XVII)*, dins «Historia et Documenta. Revista de divulgació històrica i dels fons documentals de l'Arxiu Històric Comarcal. Valls», 2 (1995), 67-81.

Coneixedor d'altres estudis sobre el tema de la relació entre efectius militars i demografia total en un moment determinat, l'autor recorda els quatre conceptes bàsics del dit planteig demogràfic (homes mobilitzats; homes aptes per a les armes; població adulta masculina; i població total d'habitants: 68-69), els aplica a les poblacions del Camp de Tarragona, de les quals hom posseeix recomptes demogràfics, publicats o inèdits a Tarragona, AHA, *Fons parroquial*, o AH, *Fons municipal. Actes del consell, Protocols notarialis* i d'altres (73-74 i 81), i arriba a la conclusió que, donant a la població total el 100%, la població adulta masculina hauria representat el 33%, els homes aptes per a les armes el 25% i els mobilitzats el 10% (76-80); però d'aquests, un de cada cinc de mitjana s'hauria sostret al servei de les armes (81).— J. P. E. [11868]

Manel GÜELL, *Avalots d'un dia o revoltes avortades? Notes sobre la resistència violenta al Camp de Tarragona contra el militarisme del segle XVII*, dins «Historia et Documenta. Revista de Divulgació Històrica i del fons documental de l'Arxiu Històric Comarcal. Valls», 1 (1994), 67-92.

L'autor ressegueix «l'impacte social de la pressió militar que les autoritats de la Corona van imprimir sobre la població catalana» (68), copsat a través d'una abundant bibliografia relativa a l'època i de referències a documentació inèdita de Reus i de Valls, AHC; de Barcelona, ACA,

Consell d'Aragó; i de Tarragona, Arxiu Històric, *Fons municipal de Tarragona*; i encara concreta: «anem a la recerca de destapar aquelles alteracions aïllades que han passat desapercbedes» (68-69). Delimitats els conceptes d'avalor, revolta i revolució, l'autor conclou que «la resistència violenta popular contra el militarisme del poder central venia determinat bàsicament per tres exigències: material humà (lleves), manteniment de soldats (allotjaments) i transport logístic (bagatges i carretatges)» (72).— J. P. E. [11869]

Manel GÜELL, *Nota d'aproximació a la revolta barretina a Tarragona (1689)*, dins «Kesse. Butlletí del Cercle d'Estudis Històrics i Socials, Guillem Oliver' del Camp de Tarragona», núm. 17 (juny 1995), 14-15.

La historiografia anterior afirmava que la revolta dels Gorretes o Barretines (1688-1691) no havia afectat el Camp de Tarragona. Una lletra del metropolità, ací transcrita d'ACA, *Consell d'Aragó*, lligall 211, reconeix que «cuatro, o seys, lugarillos desdichados y de ninguna suposición», un dels quals hauria estat Solivella, s'havien associat a l'alçament. També hi ha notícies de moviments de tropes (uns 800 de cavalleria) en aquelles circumstàncies a fi de prevenir l'extensió de la protesta.— J. P. E. [11870]

Maria Antònia FERRER I BOSCH, Andreu DASCA I ROIGÉ, Jordi ROVIRA I SORIANO, *-CL- anys de la Reial Societat Arqueològica Tarraconense. -Una aproximació a la seva història- (1844-1994)*. Edició commemorativa del 150 aniversari de la Reial Societat Arqueològica Tarraconense, Tarragona, Reial Societat Arqueològica Tarraconense 1994, 416 pp.

La primera part dibuixa el marc cultural de la Il·lustració, dins el qual en el segle XVIII hom veié amb ulls inèdits la recuperació dels vestigis del passat, i en particular els arqueològics, tant a Europa com als Països Catalans i a Tarragona. I així la primera part dedicada als precedents de l'Arqueològica Tarragonina (7-82) ofereix referències més o menys extenses a Gregori Maians i Siscar (23), a Jaume Caresmar, Antoni Capmany i Josep Climent i Avinent (34-36), a Francesc Armanyà, pres entre l'obertura mental i l'immobilisme institucional, i a Fèlix Amat (37-41; 226), i àdhuc al lul·lisme de Gaspar Melchor de Jovellanos, rebut de les *Vindiciae lullianae*, de Pasqual llegendes durant l'empresonament al Castell de Bellver; Armanyà hauria impulsat el *Real Estudio Literario*, salvat durant el segle XVIII de la concentració a Cervera, la industrialització del Camp de Tarragona, i la Societat Econòmica d'Amics del País, fundada el 1784 (42-46; 52-58), societat que desembocaria en l'Arqueològica (55). Les pàgines 75-76 parlen de l'interès per l'arqueologia a Tarragona durant l'Edat Moderna. La segona part del volum és dedicat al segle i mig de vida de la Reial Societat Arqueològica Tarraconense (83-328). L'any 1800 començaren les obres al Port i Madrid dotà l'Escola de Nàutica (95). Resumits els orígens de la dita Societat (99-100), som informats que el 1836 es creà el Museu d'Antiguitats i el 1845 la Biblioteca Provincial, que aplegà 4000 volums de convents suprimits, 1500 de Santes Creus (106-107), i coneixem els prohoms de la mateixa Societat: Bonaventura Hernández Sanahuja (151-167; 197-198; 218), Aemilius Hübner i Andreu de Bofarull i de Brocà (131-133); també Angel del Arco Molinero (219-221), Enric Morera i Llauredó (222-224), Joan Serra i Vilaró (269-270; 293), Pere Batlle i Huguet (270-271; 293) i Eduard Toda i Güell (289-290). Successivament coneixem el trasllat de làpides a la Societat per enderroc dels murs de Tarragona (168-169), l'aplec sistemàtic de l'epigrafia (174-175) i la Sala de les làpides (186-187), la biblioteca (210-211; 278-279) i la bibliografia de la mateixa Societat (213) i, finalment, el Butlletí Arqueològic (257-267). Hi ha bibliografia (31-344).— J. P. E. [11871]

Josep M. SABATÉ I BOSCH, *L'arxiu eclesiàstic com a font de la història total*, dins «Historia et Documenta. Revista de divulgació històrica i dels fons documentals de l'Arxiu Històric Comarcal. Valls», 2 (1995), 97-127.

Les primeres pàgines presenten un esquema de les seccions que hom pot trobar normalment

en un arxiu eclesial, tant d'una parròquia (98-100), com d'un bisbat (100-102); [de l'AHA, *Fons parroquials*], en són reportades les informacions relatives a taxes de natalitat, de matrimoni i de defunció el 1800 a Tarragona (102-103), i a moviments i oscil·lacions de població entre el 1708 (4.554 habitants), i el 1797 (9.174 habitants) (102-113), també en xifres relatives; els resultats són formulats mitjançant nombre de quadres i gràfiques. Al final és analitzat un formulari de visita pastoral, ja del s. XIX.— J. P. E. [11872]

MAX TURULL RUBINAT, Jaume RIBALTA HARO, «*De voluntate universitatis*». *La formació i l'expressió de la voluntat del municipi (Tàrraga, 1214-1520)*, dins «Miscellanea Domenico Maffei dicata»: *Historia - Jus - Studium*. Volum I curantibus Antonio GARCÍA GARCÍA, Peter WEIMAR, Goldbach, Keip Verlag 1995, 321-409.
[Estudi resumit dins ATCA, XII (1993), 549-550, núm. 8358].— J. P. E. [11873]

Rafael COMAS, *Els pactes per la fabricació de moneda de plata a Terrassa (1641)*, dins «Acta Numismatica», 25 (1995), 157-160.

Amb motiu de la Guerra de Separació, vint-i-tres poblacions de Catalunya bateren moneda i vint-i-una, Terrassa entre elles, la bateren de cinc-rals. Ací són recordades, amb transcripció de fragments de Terrassa, AH, *Llibre de consells de la Universitat de la Vila*, les deliberacions i gestions, fins que fou possible d'arribar a un conveni, ací transcrit, (159) entre els consellers de la dita universitat i uns particulars, que es comprometeren a proporcionar la plata necessària.— J. P. E. [11874]

Salvador J. ROVIRA I GÓMEZ, *Els Fontanilles de Torredembarra. Un llinatge torrenc de ciutadans honrats de Barcelona* (Paratge Tarragoní, 9), Tarragona, Delegació de la Societat Catalana de Genealogia, Heràldica, Sigil·lografia i Vexil·lologia 1993, 28 pp.

Els anys 1702 i 1706, tant Felip V com l'Arxiduc Carles atorgaren els drets de ciutadà honrat de Barcelona a Manuel Fontanilles i Esbert. Explicat el concepte de 'ciutadania honrada barcelonina' vigent en l'època dels Àustries (3-4), l'autor, basat en documentació de Tarragona, AHA, Altafulla, de l'Arxiu Històric, Notaris, i Registre d'Hipoteques; i de Torredembarra, Arxiu Parroquial de Sant Pere, reconstrueix les anelles de la raguèlia de mitjan segle XVII a finals del XVIII (4-12), el seu patrimoni, en el qual cap a darreries del segle XVIII les vendes eren molt superiors a les compres (14-21). Hi ha reproduccions de pàgines manuscrites (2, 9, 23), arbre genealògic (25), bibliografia (24) i taula d'antropònims i de topònims (26-27).— J. P. E. [11875]

Actes notarials de l'establiment de la Confraria del Roser a Torrent. Transcripció per Josep ROYO MARTÍNEZ, dins «Torrens. Estudis i Investigacions de Torrent i Comarca», 8 (1994), 287-290.

«*Fitació de les tres mans de l'Horta de Torrent en 1783*». Transcripció de Josep Ramon SANCHIS ALFONSO, dins «Torrens. Estudis i Investigacions de Torrent i Comarca», 8 (1994), 291-299.

Tenim en el primer cas regist i transcripció de tres documents notarials datats el 1606, ara a València, Arxiu del Col·legi de Corpus Christi, *Pere Assensí*; i en el segon, també regist i transcripció de l'escriptura de la delimitació de tres mans de censos a l'Horta de Torrent, conservada a Torrent, AM, Q.-101 (11).— J. P. E. [11876-11877]

Jaume MARQUÈS I CASANOVAS, *L'empremta del món clàssic a les comarques gironines*, dins «Misc. Bejarano», 437-444.

Recerca dels orígens de Torroella de Montgrí a començaments del segle IX. D'una banda,

recorda els diplomes imperials dels anys 833, 844 i 860; i de l'altra, documentació del 899 (judici) i posterior entorn d'una construcció, inicialment 'cellula', que el segle XII havia esdevingut «ecclesia sancti Petri et sancte Marie de Carcere» i així fins a les portes del segle XVIII, en indret amb abundants restes de poblament des dels romans (438-440). Quant a Torroella, aquesta és qualificada de 'villa' el 879 (441-442); i quant al Montgrí, aquest ja és descrit en l'Ora marítima d'Aviè (442-443); el 881, hi havia al Montgrí una fita o quelcom de semblant i serví en judici a delimitar una propietat concedida el 815 (443-444).— J. P. E. [11878]

Antoni VIRGILI, *Conquesta i feudalització de la regió de Tortosa 1148-1200*, dins *Recerca Tortosa*, 33-49.

La redacció d'aquestes pàgines és d'alta divulgació, sense referències individualitzades a les diverses fonts; al començament, però, l'autor informa que, ultra la documentació ja coneguda, ell mateix n'ha poguda aplegar gran quantitat de nova (parla de 450 documents de l'Arxiu de la Catedral de Tortosa i de quantitats menors d'ACA, *Canc.*, *Pergamins*, i de Madrid, AHN); també s'ha basat, per al fet militar de la conquesta, en Caffaro da Caschifellone, *De captione Almarie et Tortuose* (36 i 38). Sobre aquesta base, l'autor ens condueix per les etapes diverses de la conquesta, començant per l'intent fracassat de darreries del segle XI, i remarcant la necessitat d'una preparació múltiple per a l'èxit d'un projecte de tanta envergadura, que incloïa la recuperació de Lleida dins un ambient de croada. Creu que ni a Tortosa ni a Lleida no existiren *Llibres del repartiment* (42-44), però reconstrueix les condicions dels nous establiments de terres, i les característiques dels cultius tant amunt com avall de la ciutat; hi ha cinc croquis de la comarca.— J. P. E. [11879]

Núria CANYELLES [I VILAR], *La influència de la mort: L'home i la societat de Tortosa al s. XV*, dins *Recerca Tortosa*, 89-117.

[L'autora ja havia exposat algun dels resultats del seu treball en pàgines no citades en les que ara ens ocupen, i resumides dins ATCA, XV (1996), 718, núm. 11077]. En les actuals, tan concentrades en els aspectes sociològics [que fins i tot s'oblida de donar la referència arxivística del *Llibre de testaments* del notari Bernat Vicents: és a Tarragona, AH, caixa 74, núm. 1218], l'autora exposa i redueix a nou gràfiques els resultats diversament comptables del seu treball (estrat social i laboral de testadors, quantificació i destí de les deixes, fesomia i projecció de la religiositat segons la classe social, reconstrucció de famílies, etc.). L'aplicació no pas absoluta de les prescripcions dels *Costums de Tortosa* per part de testadors i testadores ocupa les pàgines 99-100.— J. P. E. [11880]

Marià BARRIENDOS, *La dinàmica climàtica de Tortosa, s. XIV-XIX*, dins *Recerca Tortosa*, 51-70.

Les primeres pàgines presenten els conceptes tècnics necessaris per a un estudi de climatologia, tant en ells mateixos com en la seva repercussió damunt l'home en un marc com el de Tortosa, fortament influït per la presència del riu d'Ebre. El coneixement de la situació tortosina en els darrers cinc segles es basa sobretot en la documentació relativa a les pregàries 'ad petendam pluviám', l'esquema de les quals és ací resumit (63); el primer cas present en les fonts correspon al 1374 i consta a Tortosa, AHC de les Terres de l'Ebre, Fons de la Ciutat, *Llibre de provisions*, XI (63); aquest, amb el de la Catedral, en les sèries de *Sagristia*, i *Actes Capitulars* (68), és la base per a un estudi del tema; en són transcrits quatre fragments textuals, dels segles XVII i XVIII (63-67) i quatre d'altres en apèndix, aquests sobre els aiguats del 1617 (68-70).— J. P. E. [11881]

Pere AUDÍ, *El govern de la ciutat de Tortosa a la primera meitat del segle XVII*, dins *Recerca Tortosa*, 119-133.

A base de la documentació aplegada en sèries diverses de l'Arxiu Comarcal de les Terres de

l'Ebre, *Ajuntament de Tortosa*, és recordat en aquestes pàgines el sistema d'elecció de càrrecs municipals per insaculació, amb particular esment de les causes que feien excloure noms concrets de les llistes d'elegibles, i també del resultat de les eleccions, que era la constitució tant del Consell general amb els seus setanta-dos membres, com de la vint-i-quatrena, que preparava les deliberacions i decisions del general. Els elements quantitius tant de la pertanyença dels consellers a estrats socio-econòmics com dels temes tractats són reduïts a deu quadres (129-133).— J. P. E. [11882]

Prim BERTRAN I ROIGÉ, *La col·lecta del 'coronatge' i 'maridatge' al Bisbat d'Urgell (1522)*, dins «Misc. Lleida XVI», 73-91.

Amb motiu de la coronació de l'emperador Carles I, com a rei de Catalunya-Aragó, i del seu matrimoni, foren recaptades les dues imposicions corresponents als vassalls reials, d'eclesiàstics, de ciutadans, i als aloers (74), documentades a l'ACA, *Mestre racional*, 2588. Ací són transcrites les anotacions relatives als pobles del bisbat d'Urgell sortesos a les dues contribucions esmentades (76-91). La suma total fou de 59.935 s., i 8 d., corresponents al 10'4% de tot el Principat de Catalunya (75).— J. P. E. [11883]

Josep TORRÓ, *L'assalt a la terra. Qüestions sobre l'abast de la colonització feudal al Regne de València (1233-1304)*, dins *Terres catalanes Moyen Age*, 317-338.

El 1245, Jaume I havia complerta la seva part del Pacte d'Almïra deixant la frontera en la línia de Biar-Bussot (317) i autors com Robert I. Burns diuen que «la societat local es va mantenir intacta» (318). L'autor, per contra, creu que «l'estricta evidència documental» li és contrària i proposa distingir entre conquesta i colonització, car els andalusins no tingueren capacitat defensiva, però no els mancà la de la resistència; la colonització hauria estat conquesta, per ella mateixa' (319). L'autor pren les fonts i la bibliografia (337-338) com a base per a articular quatre plans de conflicte: entre població colonial i població indígena (320-325); entre espai construït i espai repartit (326-329); entre repartició formal i repartició real de la terra (329-332); i entre espai d'habitació i espai de treball (332-335). La crisi de final de segle [Croada contra Catalunya?] hauria estat l'ocasió per a desfermar-se la violència de senyors locals uns contra altres i contra els súbdits (336).— J. P. E. [11884]

Vicent PONS ALÓS, *Documento y sociedad: El testamento en la Valencia medieval*, dins «Misc. Trenchs», 1101-1118.

L'autor recorda la significació tant humana com cristiana del testament, aquesta dins la preparació a una bona mort; resumeix les formes de testament previstes en la legislació valenciana medieval: obert (públic i solemne), tancat o 'in scriptis' (1106), oral o nuncupatiu, que pot ésser senzill, amb base escrita, i solemne (1107-1108), conjuntiu o mancomunat, i privilegiat (1109); i exposa la situació jurídica de grups diversos de persones en relació al testament: menors o equiparats, dones, clerecia, sobretot la regular (1110); els sarraïns s'havien d'atendre a la «guna e xara»; els jueus eren lliures de disposar de llurs béns (cf. ARV, *Protocolos. Andreu Julià*: 1111). Un plet entorn el testament de Joan Mercader, permet de conèixer la forma concreta com era fet i considerat vàlid un testament en allò que afecta el testador (1111). Situacions personals diverses en el moment de testar són ben documentades i són transcrits fragments diversos relatius a les dites situacions (1113-1114). Hi ha esquema de les parts d'un testament (1117-1118).— J. P. E. [11885]

José Vicente CABEZUELO PLIEGO, *Procuració versus Governació: el Reino de Valencia ante la reforma gubernativa de 1344*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 25 (1955), 571-591. Pàgines basades en estudis anteriors i en documentació de Barcelona, ACA, *Canc., reg.* La

normativa del 1344 creava un únic Governador General per a tota la corona, el Primogènit, un governador general sotmès al rei en cada un dels regnes i terres, i un vice-gerent en cada un d'aquests, sotmès al Primogènit. La modificació fou successivament aplicada de Nord a Sud i d'Est a Oest (575-576). El Regne de València fou dividit en dos sectors, del Regne de Múrcia a la divisòria entre València i Morvedre, i d'aquesta divisòria a Catalunya, amb capital a Morella (578); el de València fou presidit per un cavaller doctor en lleis (579); el nou governador general de cada regne havia d'assumir funcions de batlle general, també les de Procurador de rèdits i drets reials (581). La reforma del 1344 fracassà i durant l'estiu del 1347 tornà la situació anterior (588), però amb la nova intitulació (590). Al final és resumida la versió que en donà Jerónimo Zurita (589).— J. P. E. [11886]

Jesús ALTURO, *San Bartolomé de València, iglesia de Santa Ana de Barcelona. Notas para su historia*, dins «Saitabi», XLIII (1993), 113-123.

En les primeres pàgines, l'autor recorda les publicacions dels dos darrers segles dedicades a la dita església, l'arxiu de la qual cremà en part el 1515 i completament el 1936 (115); en canvi, els documents relatius a la mateixa parròquia valenciana existents en el *Fons Santa Anna* de l'ADB s'han salvat i l'autor resumeix els dels primers cent-cinquanta anys, començant per la donació feta per Jaume I a l'orde del Sant Sepulcre abans que València tingués bisbe, cosa que provocà plet, acabat amb nova donació feta pel bisbe de València (116-117); l'altra documentació permet d'endevinar el procés d'augment de la propietat, les relacions amb Santa Anna de Barcelona, els problemes amb la Cambra Apostòlica, i els interns de l'orde entorn la titularitat o altres drets d'instàncies superiors damunt Sant Bartomeu de València fins entorn del 1375 (120-123).— J. P. E. [11887]

María Jesús SARTI MARTÍNEZ, *La representación de la escritura y de la lectura en la pintura gótica valenciana*, dins «Misc. Trenchs», 1343-1352.

L'autora proposa ací, amb transcripció de les respectives frases, un primer resultat de les seves observacions en la pintura valenciana des del 1374 a començaments del segle XVI. En pintures, hom troba textos breus dins filactèries, en pàgines de llibres oberts, o en rajoles del terra; les paraules o frases poden ésser escrites amb lletra llatina o hebrea, normalment en llatí, però no manquen les valencianes, justament en poblacions de l'Alt Millars, de parla castellana (Cortes d'Arenós, Villahermosa del Rfo: 1349). La representació d'un moment de lectura és típica de l'Anunciació, on la Verge Maria prega llegint un llibre d'hores; no manca la representació d'un ,auto da fe' cremant llibres (1350-1351).— J. P. E. [11888]

David IGUAL LUIS, *Las galeras mercantiles venecianas y el puerto de Valencia (1391-1534)*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 24 (1994 [1995]), 179-200.

Els navegants venecians establiren trajectòries comercials vers el nord d'Europa, tant pel sud (ruta de Barberia) com pel nord de la Mediterrània (ruta d'Aigües Mortes); la ciutat de València els ajudava, perquè llur absència hauria estat gran dany per a la col·lectivitat (193-194), ja que el tràfic importador de gèneres comprenia sobretot metalls, teixits, pell i cuuro, i espècies, sobretot aquestes (188-191); i l'exportador, conegut pels *Manifests de mar* de l'ARV, era constituït en primer lloc pels draps, seguit dels esclaus i de la llana (195-197).— J. P. E. [11889]

David IGUAL LUIS, Germán NAVARRO ESPINACH, *Relazioni economiche tra Valenza e l'Italia nel Basso Medioevo*, dins «Medioevo. Saggi e ricerche», 20 (1995), 61-97.

Els autors, conscients del fet de la confluència interactiva entre imperi català i xarxes comercials italianes, es proposen «analizzare le relazioni economiche instauratesi fra la Corona d'Aragona e l'Italia a partire dai secoli XII e XIII sino al XIV» (63) a base de la documentació

notarial valenciana de l'ARV i de la del Col·legi del Patriarca, restituint d'aquesta manera a València el seu rol específic. Resumides les notícies de relació entre València i Itàlia els segles XII i XIII, multiplicades amb motiu de la intervenció d'italians en la conquesta de València i de llur assentament ací, també com a conseqüència de les guerres posteriors a les Vespres Sicilianes (63-70); a partir d'ací, els autors repassen les successives etapes de relacions comercials entre les empreses italianes i els diversos territoris de la corona catalano-aragonesa, relacions que, si en la primera meitat del segle XIV minvaren perquè es realitzaven a través de Mallorca, començaren d'ésser directes mitjançant l'assentament de cambistes sobretot toscans, i provocaren el 1326 una ordre d'expulsió; malgrat les guerres amb les ciutats italianes, el comerç amb València augmentà, tant en productes agrícoles com tèxtils (80) durant la segona meitat del segle XIV (71-79), i ja en el pas al segle XV, l'activitat italiana era tan consistent a València, que, d'una banda, empeltà l'economia valenciana en els circuits internacionals (88-92), però de l'altra calgué cercar l'aixopluc de la legislació proteccionista, que de fet fou ineficaç (93-94).— J. P. E. [11890]

David IGUAL LUIS, *La ciudad de Valencia y los toscanos en el Mediterráneo del siglo XV*, dins «Revista d'Història Medieval», 6 (1995), 79-110.

L'atenció de l'autor es concentra en aquestes pàgines en la segona meitat del segle XV; les seves fonts d'informació són l'ARV, *Baillia. Lletres i privilegis*, *Reial Cancelleria*, i *Protocols notarians*; l'ACV, *Pergamins*; l'Arxiu del Col·legi del Patriarca, *Protocols notarians*; i Florència, Archivio di Stato, *Libri di commercio i Mercanzie. Les Pratiche di mercatura* de Giovanni di Antonio da Uzzano el 1440 i de Giorgio di Lorenzo Chiarini el 1458 inclouen València entre els centres bancaris més representatius de l'Occident europeu (80). El 1417 la Senyoria de Florència inclogué València en la llista de ports, on les pròpies galeres havien de parar (84), tot i que el nombre de toscans no fou gaire elevat; en canvi, llur importància financera fou determinant en el desplaçament de capitals i àdhuc en la fabricació de moneda de València, que entorn el 1410 els era arrendada. L'actuació d'Alfons dit el Magnànim a Nàpols provocà interrupcions i prohibicions, però Joan II començà el regnat proclamant llibertat de comerç per als italians, que duraria fins a finals de segle (87) i propiciaria tota mena d'activitats dels toscans o de llurs factors a València, el nombre dels quals augmentà en el darrer quart del segle (88-90). Els llibres notarians de Jaume Salvador permeten un cert seguiment personal del centenar llarg de toscans documentats; molt pocs s'aveïnaren (18 entre el 1370 i el 1600: 93) i mai no formaren una entitat estructurada, colònia o nació (97), car la majoria eren passavolants; la documentació dels dits llibres permet de saber les diverses concrecions com els toscans practicaven la mercaderia, sols o en grup; també llur concentració en activitats comercials i financeres dins xarxes més àmplies que abastaven Castella i Andalusia i podien arribar a Portugal i a Flandes (100-102), exportant sobretot sal, llana i draps (104), treballant en assegurances marítimes i en préstecs (108), invertint en compra o lloguer de drets senyorials (109).— J. P. E. [11891]

Ramon BALDAQUÍ ESCANDELL, *El registre Reial Cancelleria 495 de l'Arxiu General del Regne de València. Estudi i edició: conclusions*, dins «Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics», VI (1995), 169-180.

Resum de tesi doctoral. En el dit volum hi ha la documentació generada per la revisió dels béns i drets reials fins aleshores alienats, decretada per Ferran II, el Catòlic, el maig del 1493, on cada un dels gaudints havia de presentar els documents acreditatius, dos-cents trenta-tres en total. Aquest origen es reflecteix en la composició del volum, ací explicada (172-175), car és juxtaposició dels plecs presents per cada un dels declarants. L'autor es fixa en els aspectes diplomàtics dels documents, diferenciats per llur redacció de forma subjectiva o declarativa i de forma objectiva o narrativa (175); en la primera es troben sobretot les cartes reials, d'esquema epistolar clàssic, amb poques variants en el cos del document, que augmenten en les clàusules

addicionals i en l'ordre de les sancionadores (175-176), i, ja a darreries del segle XIV, per la solemnitat en invocacions i escatocols, més o menys d'acord amb les *Ordinacions* de Pere el Cerimoniós (179).— J. P. E. [11892]

José Luis CASTÁN ESTEBAN, *La protección jurídica de la trashumancia aragonesa en el Reino de València*, dins «Saitabi», XLV (1995), 79-91.

A València, ARV, *Batllia*, hi ha gairebé un centenar de processos relatius a la transhumància. En relació al tema, són recordats els privilegis atorgats per Jaume I als turolesos, aplegats en un cos el 1528, presentats al batlle general del Regne de València i registrats dins les *Lletres i privilegis de la batllia* (82-83); hi ha també notícia de la composició del Tribunal de la Batllia General per a aquests afers (85-86). Els problemes més repetits es referien a drets de pas (86-87), a danys en cultius (87-88) i a franquícia d'impostos, on hi havia dues limitacions: calia declarar el bestiar que entrava i sortia del Regne, hagués o no de pagar; i satisfer els drets de peatge i de la sal (89-91).— J. P. E. [11893]

Andrés DÍAZ BORRÁS, *El corso genovés y Valencia en la defensa catalana de Cerdeña durante el siglo XIV*, dins «XIV Congreso Corona, II», 401-415.

Tema: la incidència de l'activitat corsària genovesa en el comerç marítim valencià. A València li interessava més assegurar el control de l'Estret de Gibraltar contra els sarraïns, però també l'afectaven les accions corsàries dels genovesos; per solidaritat catalana i per correspondència a les instàncies dels reis, s'integrà en la lluita, armant galeres, malgrat les greus dificultats econòmiques. Els episodis són coneguts per València, AM, *Manuale de consells, Lletres misses i Claveria comuna*.— J. P. E. [11894]

María Desamparados CABANES PECOURT, *València y Cerdeña: contribución económica para la conquista*, dins «XIV Congreso Corona, II», 131-140.

L'autora veu tres moments del segle XIV en els quals calgué la contribució de la ciutat de València: el de la conquesta de Sardenya, en què el Regne donà 17.000 lliures i rebé llicència d'imposar un recàrrec a tota nau 'que vaja o vinga' de la o a la platja de València, concessió que forma part dels privilegis i es troba en l'*Aureum opus privilegiorum civitatis et regni Valentiae* (133-134). La documentació municipal (AMV, A-11) i algun llibre de memòries com el de Guillem Mir, a la BU de la mateixa ciutat, recorden la col·laboració valenciana a la campanya de Pere el Cerimoniós (135). El *Llibre de notícies* de F. Joan (BU), i algun altre fons (Madrid, AHN, Cod. 94-B) informen de la participació valenciana en la campanya de Martí el Jove: hi ha llista dels cavallers que anaren a Sardenya sota Guillem Ramon de Montcada (238-239).— J. P. E. [11895]

Enrique CRUSELLES, *La organización del transporte marítimo en la Valencia de la primera mitad del siglo XV*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 24 (1994 [1995]), 155-177.

Els nòlts diversificats foren una fórmula d'abaratir el cost del transport de mercaderies; encara no s'aplicava a València a darreries del segle XIV, però sota l'impuls de genovesos, ja és documentada els primers decennis del XV. L'autor ressegueix en els fons de València, ARV, *Protocols*, aplicació i variants de la dita fórmula, coexistent amb la de 'a l'escarada' o per volum, qualsevol que fos el gènere; un reflex diversificador es troba en la llibreta de comptes d'Andreu Conill (ARV, *Vària. Llibres*, 309), que desglossava els costos de comercialització de les diverses mercaderies (160-161). Hi hagué, però, frens a la modernització per la major por al risc dels mercaders menuts, manifestada en fragments textuals transcrits (162-163), i perquè les rutes seguien en general essent les de cabotatge; en les internacionals (alguna és descrita en detall: 176), la diferenciació de nòlts era més acceptada (167).— J. P. E. [11896]

Germán NAVARRO ESPINACH, *Los genoveses y el negocio de la seda en Valencia (1457-1512)*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 24 (1994 [1995]), 201-223.

Basat en la documentació de València, ARV, *Canc.*, *reg.*, i *Manifests de les sedes*; Arxiu del Col·legi de l'Art Major de la Seda; i en el del Col·legi del Patriarca, *Protocols*, i aprofitant la ja coneguda de Gènova, l'autor fixa entorn el 1457 la presència de seders i de velluters genovesos 'ad partes Catalonie', que resultaren ésser sobretot València (205-210); assenyala que la tècnica era la publicada en manuals com *Arte dei tintori di seta*, de Gènova 1496, o el *Trattato dell'Arte della Seta*, de Florència 1487 (214); el 1475 la producció de setí negre havia estat de 2.378 canes i la de vellut negre de 1.608 (213), que augmentaria de forma espectacular per la moda (213-214); el 1477 sorgia el gremi de l'*Art dels velluters* amb les pròpies *Ordinacions* (211-212). Es manifestà de seguida la contraposició entre els qui exigien el compliment de les ordinacions i els qui no volien ésser controlats; els anys 1472-1488, crítics per a Gènova, es produí un flux migratori vers València (222).— J. P. E. [11897]

Mercedes GALLENT MARCO, *El colegio de barberos y cirujanos de Valencia: aportación documental*, dins «Saitabi», XLIII (1993), 147-155.

La constitució del Col·legi de Cirurgians era coneguda per registres d'administració oficial. L'autora assenyala l'existència de documentació important en protocols notarial, de la qual serien mostra els dos ací publicats (152-155), del Col·legi del Patriarca, *Protocols notariales*. En el primer, del 1478, els barbers prenen l'acord d'anomenar-se «no solamente... barbers, mas cirujanos i artistas» (152), cosa que el rei acceptaria (149); en el segon, del 1481, recordats els passos ascendants de la professió (1433: constitució del Col·legi de barbers; 1462, establiment de lliçó de cirurgia a càrrec de la Ciutat; 1478, privilegi de dissecar cadàvers; 1480, Escola de Cirurgia amb el propi claustre), demanaven disposar d'edifici social, normativa per a l'establiment de noves 'botigues' professionals i participació del col·legi en els tribunals d'exàmens; almenys aquest tercer extrem seria atorgat pel rei.— J. P. E. [11898]

Agustín RUBIO VELA, *La población de Valencia en la Baja Edad Media*, dins «Hispania. Revista Española de Historia», LV (1995), 495-595.

A darreries del segle XV hi havia la convicció que València era la ciutat més poblada de la Península Ibèrica; però, a l'hora de concretar el nombre d'habitants, els autors actuals ballen entre xifres que poden arribar als 100.000 o baixar als 35.000 habitants; l'autor postula una anàlisi crítica i reflexió seriosa de les causes que l'han produïda. I així, si fins al 1980, hom creia que la ciutat de València comptava 15.000 focs i 75.000 habitants, el 1980 retornava i s'imposava la dada del 1489: el Regne tenia 51.000 i la ciutat intramurs 8.840 cases, abans desconeguda per ignorància culpable de la historiografia valenciana anterior (500-505). Una obra de síntesi del 1989 tornava als 70.000 habitants, perquè 'casa' no hauria estat idèntic a 'foc' i perquè sota els fogatges s'amagava una gran quantitat de població marginada o no recompada; l'autor hi contraposa la documentació oficial tant de la Cort del 1484-1488 com de la Ciutat de València (AMV, LM, g331 i 32), que certifica la identitat de 'casa' i 'foc', font que també confirma que el recompte del 1489 s'estengué a totes les cases, contribuents o no (i així, de les 51.000 cases de tot el Regne, només contribuïren unes 40.000: 508-515); també constata que no s'ha presentat cap base documental que permeti d'atribuir a València 8.000 focs el 1418 (516-520); i no s'han presentat, perquè després del 1364, els habitants de les dotze parròquies d'intramurs eren exempts del morabatí per concessió de Pere el Cerimoniós; els dos fogatges anteriors, dels anys 1355 i 1361, sumaven 4728 i 4754 morabatins respectivament, els quals, units als de l'Horta, arribaven a 6209 i 6275, també respectivament (520-524).— J. P. E. [11899]

Agustín RUBIO VELA, *El consumo de pan en la Valencia bajomedieval*, dins «Actes Alimentació», 153-183.

Anàlisi del consum de pa, qualificat de primera aproximació al tema «muy condicionada por la escasez y características de las fuentes» (154). Comença recordant les *Ordinacions* municipals que afectaven el pa a fi d'assegurar-ne el proveïment i el preu, amb quadre sinòptic de la relació, ja establerta per Jaume I, entre el preu d'una fanega de blat i el de la 'dinerada' de pa segons l'oscil·lació dels costos (157); el compliment de les normes havia d'ésser garantit pel guarda de l'Almodí i pel mostassaf, actuant d'acord amb els *Furs* i amb les pròpies *Ordinacions* (157), sobre els quals vetllava el Consell, tal com demostren els *Manuale de consells* (160-163). Eren legals dues classes de pa: 'de blanc' (de mollet/de rei) i 'de ros', amb venedores paral·leles. Sobretot en temps de fretura, hi havia pa d'ordi, o de civada, o de panís o dacsà, i, en casos extrems, amb barreja d'arròs (164-172). Els *Llibres d'administració de l'hospital d'En Clapers* i la normativa per al Procurador de miserables (AMV, *Caixes* 349 ss., i *Manuale de consells*, respectivament) permeten de saber que la ració mínima de pa per als pobres i els presos era de vint-i-quatre unces (174-178). Hi ha quadre de compra i utilització de blat en el dit hospital els segles XIV-XV (183).— J. P. E. [11900]

Agustín RUBIO VELA, *Las epidemias de peste en la ciudad de Valencia durante el siglo XV. Nuevas aportaciones*, dins «Misc. Trenchs», 1179-1221.

Objectiu de l'autor: «aportación de algunos datos documentales desconocidos...» i «contribuir a un conocimiento más preciso de la cronología y naturaleza de cada uno de los brotes...» (1182). Comptabilitza amb el *Dietari del capellà d'Alfons el Magnànim* sis falconades de pesta entre el 1348 i el 1401 (ell creu que podrien haver estat set: 1180-1181); però quant al segle XV, els números no quadren: sis fins al 1478 segons el *Dietari...*, divuit segons Josep Sanchis i Sivera, vint-i-vuit o vint-i-nou de segures i sis de dubtoses segons Mercè Gallent Marco fins al 1512 (1185), on, però, manca la del 1414 i sobra la del 1483 (1186-1188); l'autor, després d'haver establert la sinonímia entre 'glànola', 'pestilència', 'mal de epidèmia' i la nostra pesta (1189-1192), a base sobretot de l'AMV, *Manuale de Consells*, *Lletres missives* i d'altres, ressegueix les successives dècades o etapes del segle XV (1192-1218), hi documenta setze mortalitats atribuïbles al bacil de la pesta (1192), nou de les quals haurien estat espectaculars (1221, i nota 287). Quan el 1495 hi hagué la primera reacció social i el 1496 el primer toc d'atenció oficial de la ciutat davant el 'mal francès' o 'mal francès', hom cregué que seria una nova falconada de pesta, però immediatament després s'adonà que era malura endèmica (1220-1221).— J. P. E. [11901]

Antoni FURIÓ, *El mercado de la tierra en el País Valenciano a finales de la Edad Media*, dins «Hispania. Revista Española de Historia», IV (1995), 887-919.

L'autor es fixa en les transaccions en la propietat de la terra de tres poblacions de la Ribera del Xúquer, Alzira, Castelló de la Ribera i Sueca en la segona meitat del segle XIV i el segle XV, per a cada una de les quals comença presentant en quadre els 485 actes de compra-venda documentats, que pujaren a uns cent-setanta mil sous (892-893), a base del buidatge complet de trenta-sis volums de protocols notariais d'Alzira, Arxiu Municipal, i de València, Arxiu del Patriarca (892, nota 8), i a base dels padrons municipals de riquesa (o *Cappatrons de la peita*, deu dels quals, els dels anys 1426-1498, són d'Alzira, Arxiu Municipal, i tres, dels anys 1453-1509, de Sueca: 899-900); segueix el quadre de transmissions 'inter vivos' i 'mortis causa' dins i fora la família en el pas del segle XV al XVI a Alzira, Guadassuar i Carcaixent (895); tot i que les famílies pageses segueixen vinculades a la seva terra, es comença de constatar la desvinculació entre família i terra, també pel fet que molts cognoms desapareixen (85 dels 385 existents a Alzira, però en compareixen 89 de nous entre el 1474 i el 1500: 897); a partir d'ací, són exposades les dades proporcionades per les fonts, sovint amb transcripció de fragments, sobre

detalls com l'extensió dels trossos (901) i sobretot els preus (904-910: i dues gràfiques per a Alzira i dues per a Sueca: 902-903), en el pagament dels quals ja eren practicades les vendes a espera o termini (907) i el carregament de censals (909: llista de carregadors: 913, nota 59); no cal dir que el preu variava d'acord amb la qualitat de la terra i d'altres circumstàncies (alou o sota senyoriu, veïnatge amb altra propietat del comprador: 911). La conclusió general és que hom venia per necessitat (906, 915), però no és constatable cap cas en què hom comprés per pures raons econòmiques (918-919).— J. P. E. [11902]

Rafael CARIÑENA BALAGUER, Andrés DÍAZ BORRÀS, *La colonia genovesa en València durante la Guerra Civil Catalana: el secuestro de sus bienes de 1472*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 24 (1994 [1995]), 131-154.

Les primeres pàgines resumeixen les successives aportacions al tema dels mercaders genovesos a València: Jacques Heers, Leopold Piles, Alvaro Santamaría, Henri Lapeyre, José Hinojosa, Jacqueline Guiral-Hadziiossif i el mateix Díaz Borràs, que assenyalà llur presència ja el darrer terç del segle XIV (133-137). Aquesta depengué sempre de les relacions diplomàtiques entre Gènova i la corona; la guerra contra Joan II propicià un moment en què Gènova es trobà al costat de Barcelona i els genovesos passaren a ésser sospitosos (139); Joan II decretà la confiscació de llurs béns (140-141) i els detalls de l'aplicació de l'orde reial són coneguts per València, ARV, *Governació*; s'han conservat tres dels inventaris (142), d'on resulta que del 1430 ençà els béns dels genovesos s'havien multiplicat almenys per quatre; són coneguts els fiadors de cada un dels lígurs (143). Els autors agrupen en tres capítols les dades dels inventaris: les relatives a la distribució de les cases, on no mancava estudi o escriptori, al mobiliari i parament, i a les mercaderies (sobretot, tèxtils, tints i paper); hi havia alguns llibres, entre els quals tres d'històries i un *Saltiri*, però sobretot llibres de comptaduria (151).— J. P. E. [11903]

José M. CASTILLO DEL CARPIO, *Poder municipal y Generalidad en la Valencia de Fernando II*, dins «Saitabi», XLIII (1993), 195-204.

Els mecanismes de successió en els càrrecs principals de la Generalitat la col·locaren «en manos de una oligarquía extremadamente cerrada» (197), fet paral·lel al de la Ciutat de València; aquesta situació repercutia en l'elecció del diputat representant de les ciutats i viles reials en la Generalitat (197-198); tot plegat creava tensions, les quals propiciaven intervencions i enfortiment de la Corona. El 1484, amb motiu de la renovació d'alts càrrecs de la Generalitat, un grup de nobles acusà el mecanisme electoral de parcial i no lliure; la documentació que permet de conèixer l'evolució d'aquella crisi és a València, ARV, *Reial Canc.*, *Processos de Corts i Generalitat. Provisions*; els diputats es defensaren i el problema arribà al rei, col·locat entre dos grups, tant del braç noble com del reial (201); ell es reservà l'elecció de càrrecs fins que anés a València, cosa que només arribà el 1510 (202-203).— J. P. E. [11904]

Jaume PASTOR I FLUIXÀ, *Nobles i cavallers al País Valencià*, dins «Saitabi», XLIII (1993), 13-54.

Les pàgines inicials recorden la figura, els requisits i les conseqüències socio-polítiques dels estatuts de noblesa i cavalleria, amb particular esment a la saturació de títols a València des del segle XVII, atorgats en relació a la sintonia amb la política reial (16-17). Després l'autor intenta d'establir, a base de València, AMV, *Processos de cort*, i de l'ARV, *Reial*, la situació numèrica de títols en l'Edat Moderna, constatables en les successives convocatòries a corts, amb llista nominal dels setanta-set nobles, noranta-set cavallers i cent-sis donzells cridats a les Corts del 1465 (22-23); i exposa l'evolució en la concessió de títols per part de les successives dinasties (24); i amb més detall l'atorgament de privilegis de cavalleria i de títols de noblesa per part dels successius reis Habsburgs: Felip II (26-31), Felip III (31-35) i Felip IV de Castella (35-54: aquests són coneguts per l'ACA, *Consell d'Aragó*).— J. P. E. [11905]

Mª R. CALVO MANZANO, *El arpa en Valencia*, dins «Anales de la Real Academia de Cultura Valenciana», LIII (1993 [1995]), 239-267.

Ultra les dades esparses sobre arpes i sonadors d'arpa del País Valencià, trobem en aquestes pàgines transcripció de divuit lletres d'ACA, *Canc.*, reg., de la segona meitat del segle XIV i primera del XV, ja conegudes (243-249), notícies sobre arpes en el *Misteri d'Elx* i en diverses esglésies barroques (254-255), fragment d'un memorial del 1745 al consell municipal de Sueca, demanant el càrrec d'organista (254-255); i altre fragment de representació religiosa, en valencià (259): hi ha bibliografia (266-267).— J. P. E. [11906]

Carles PITARCH ALFONSO, *Una antiga oració de cego dedicada al Crist dels necessitats*, dins «Torrens. Estudis i investigacions de Torrent i Comarca», 8 (1994), 121-142.

Encara que la dita oració al Sant Crist d'Aldaia és posterior al segle XVIII, aquestes pàgines contenen informació, en forma de fragments textuais de Marc Antoni d'Orellana i de Gaspar Escolano sobre la confraria dels cecs de la ciutat de València i sobre diverses formes de guanyar-se la vida, totes relacionades amb el cant o la música (122-124 [el fet que cantessin salms, els havia donat la denominació de ‚samaires‘].— J. P. E. [11907]

Eugenio CISCAR PALLARÈS, *La ‚Ferma de dret‘ en el derecho foral valenciano*, dins «Anuario de Historia del Derecho Español», LXII (1992 [1993]), 327-354.

L'immens fondo documental del Monasterio de Valldigna conservat en seccions diverses de l'ARV, *Reial Audiència i Clerecia* (328) ha permès a l'autor de conèixer alguns processos, en els quals es donà ‚ferma de dret‘ (330-333); encara que no definida, la figura es troba en els *Furs de València* (334-336) i com en els altres Països Catalans significa ‚prestar caució de dret‘ o ‚donar garanties de complir en justícia‘ (335, nota 29); els juristes valencians dels segles XVI-XVII se n'ocuparen sobretot en el marc de processos entorn de drets de propietat i llur doctrina és ací esquematitzada: (origen i terminologia, objecte, procediment i significat, 337-351); però era molt menys aplicada en processos penals (352-353).— J. P. E. [11908]

M. SANZ DE BREMOND Y FRÍGOLA, *La familia de Colón y Valencia (Hasta el siglo XIX)*, dins «Anales de la Real Academia de Cultura Valenciana», LIII (1993 [1995]), 85-95.

La néta de Cristòfor Colom es casà amb Sanç Folc de Cardona i Roís de Liori, de la branca dels Cardona assentats a València; ací, a base dels *Llibres de Baptismes*, i dels *Llibres de nobles* de l'Arxiu Parroquial de Sant Esteve de València i d'altres (94-95); són reconstruïdes les successives generacions i els corresponents enllaços (87-90), i tot reduït a arbre genealògic (92-93).— J. P. E. [11909]

Emilia SALVADOR ESTEBAN, *Aproximación al tráfico marítimo entre la isla de Cerdeña y la ciudad de Valencia en el siglo XVI*, dins «XIV Congreso Corona, II», 769-787.

Només són presos en consideració en aquestes pàgines els viatges iniciats en algun punt de l'illa de Sardenya i acabats a València; per a trenta dels anys del segle XVI són coneguts per València, ARV, *Peatge de mar*; la mitjana anyal fou de quatre (quadre i gràfica: 771-772), amb forta preponderància del semestre d'estiu, en què gairebé es quadruplicaven (773); eren naus de càrrega, de mitjà i gran tonatge, de vela quadrada o mixta (776-777) i importaven a València sobretot formatges i pastes (778); les naus valencianes eren conduïdes per patrons, les sardes per capitans (779); els mercaders presentaven el màxim de varietat (781-781). Hi ha quadre general de dates, tipus de nau, nom del patró o del capità i procedència (784-787).— J. P. E. [11910]

Salvador ALDANA FERNÁNDEZ, *El ‚Mito de Hércules‘ como espejo doctrinal. Representaciones del ‚Mito*

de Hércules' en la 'Sala Nova' del 'Palau de la Generalitat Valenciana', dins «Saitabi», XLV (1995), 23-35.

Consideracions destinades principalment a recordar el simbolisme d'unes figures procedents de l'antiguitat. Però les primeres pàgines, a base de documentació de València, ARV, *Generalitat. Obres i Generalitat. Provisions*, expliciten que els autors d'aquella obra foren els fusters Genís Linares i Gaspar Gregori entre el 1540 i el 1563 (24-26).— J. P. E. [11911]

Mercedes GÓMEZ FERRER, *Una traza renacentista del arquitecto valenciano Gaspar Gregori*, dins «Saitabi», XLV (1995), 223-232.

Repàs general de les obres, en les quals Gaspar Gregori [cf. resum precedent] intervingué, tant dins com fora la ciutat de València, amb particular atenció a la Casa del Credencier del Tall, de la Generalitat de València, de la qual és reproduït el plànol, dibuixat per Gregori i conservat a l'ARV, *Generalitat*, 3035 (229), d'on també és transcrit l'acord dels diputats decidint la construcció del dit edifici, i el *Memorial de les hores de les cases del tall del Cheneral* (231-232).— J. P. E. [11912]

[Josep] CLIMENT BARBER, *El barroco musical valenciano*, dins «Anales de la Real Academia de Cultura Valenciana», LIII (1993 [1995]), 215-227.

L'autor aplega en aquestes pàgines notícies, algunes d'elles basades en documentació inèdita de València, ACV, sobre músics, tècnica i instruments musicals a la ciutat de València durant el segle XVII; té particular interès la informació sobre peces musicades del *Cançoner d'Ontinyent*, ara a Madrid, BN, ací indicades per llurs primers versos i una, *Aunque nuestras almas*, transcrita (226-227); també és reproduït el text d'una nadala, dialogat entre el solista i el cor, *Esta noche veréis, zagales* (229-232). Hi ha bibliografia (237).— J. P. E. [11913]

José CLIMENT [BARBER], *Los órganos de la Catedral de Valencia en el siglo XVII*, dins «Anuario Musical», 50 (1995), 149-160.

Aquestes pàgines contribueixen a clarificar la història dels orgues de la Seu de València mitjançant dos documents: *El modo que se ha de tener en registrar el presente órgano grande y su cadireta...* transcrit de València, Arxiu de la Seu, Pergamins 90.241 (152-154) i *Modo de registrar el segundo órgano desta Sancta Iglesia de Valencia*, aquest escrit sobre paper, ambdós del franciscà de Barcelona, Antoni Llorens (154-155); els originals són reproduïts a color (157-158), com també el de *Partidos de la mano izquierda i Partidos de la mano derecha* (159).— J. P. E. [11914]

Luis ARCINAGA GARCÍA, *Monasterio de San Miguel de los Reyes, olim San Bernardo de Rascanya*, dins «Saitabi», XLV (1995), 347-369.

Les dades proporcionades per la documentació de Madrid, AHN, *Códices*, i *Clero*; per la de València, ARV, *Clerecia*; i per la de El Escorial, Biblioteca del Monasterio, *Manuscritos*, són resumides per l'autor en referència a la fundació de l'abadia de Sant Bernat a darreries del segle XIV, a la decadència dels segles XV i XVI, als projectes del duc de Calàbria, a la transformació de l'abadia cistercenca en monestir de l'orde de Sant Jeroni, i a les obres de reestructuració per a una comunitat contemplativa en la segona meitat del segle XVI, amb anàlisi per a cada secció del monestir. Hi ha plànol de l'edifici (369).— J. P. E. [11915]

M. Pilar MONTEAGUDO ROBLEDÓ, *El poder monàrquic. Festes reials i imatge de la monarquia a la València del segle XVIII*, dins «Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics», VI (1995), 181-188.

M. Pilar MONTEAGUDO ROBLEDÓ, *Litúrgia y monarquía. La legitimación del poder monárquico en*

la *València barroca*, dins «Saitabi», XLIII (1993), 221-230.

Sota el primer títol hi ha el resum de la tesi doctoral de l'autora, dins el qual ella explicita les fonts diverses dels arxius i biblioteques valencians, en els quals hom pot trobar informació sobre el tema (183-184).

Les primeres pàgines del segon són dedicades a consideracions generals. El cerimonial de l'època del Barroc, seguit a València a fi de subratllar el caràcter sagrat de la monarquia i la vinculació de la família reial amb l'Església, és conegut per textos diversos conservats a València, ACV (224, nota 6: *Llibre d'antiquitats*; Pahoner, *Hallazgo de especies perdidas...*, Teodosi Herrera, *Consuetud de la Santa Metropolitana Iglesia de Valencia...*) o de la BU, *Llibre de memòries...* i d'altres. Ací són resumides les solemnitats celebrades amb motiu dels naixements (225-226), matrimonis (226), visites del rei a la ciutat (226-228), victòries o paus (228-229) i funerals (229).— J. P. E. [11916-11917]

M. Carmen PÉREZ APARICIO, *Austrias y Borbones. Las repercusiones del cambio dinástico en el País Valenciano*, dins «Saitabi», XLIII (1993), 231-242.

Basada en la documentació de València, ARV, *Reial*, i AMV, *Cartes Reials* i *Quièrn de Provisions*, l'autora es proposa d'aportar noves dades sobre les relacions de Felip V i les institucions forals valencianes abans del 1705. Els darrers anys de Carles II augmentà l'aversion a França sobretot a Catalunya pels fets de la segona meitat del segle XVII (Separació del Rosselló, recent invasió del Principat de Catalunya) i l'Acadèmia dels Desconfiats celebrà sessió exalçant la Casa d'Àustria; a València, el clima era de recel, i tal com reconeix V. Bacallar i Sanna, marquès de San Felipe i, doncs, botifler, molts ja havien pres partit abans de la mort de Carles II, el qual, en una de les clàusules testamentàries insistia fortament en el respecte a la constitució dels diversos regnes. Un cop difunt, hom desestimà que a la Corona d'Aragó, seguint el precedent de Casp, fossin representants de les corts qui elegissin nou rei (233). València insistia que el rei anés a jurar els Furs, com a l'Aragó i a Catalunya (237-238), però no obtingué resposta; tampoc les peticions d'enfortir urgentment la defensa davant el desembarc dels aliats a la Marina (240-241); així arribava la proclamació de Carles III.— J. P. E. [11918]

Pere MOLES I RIBALTA, *Magistrados foráneos en la Valencia borbónica*, dins «Boletín de la Real Academia de la Historia», CXCII (1995), 265-332.

A base de les informacions aplegades a Simancas, Archivo General, *Estado, Gracia y Justicia*, de Madrid, AHN, *Consejos suprimidos*, de València, ARV, *Reial Acord*, i BU, *Manuscrits*, l'autor reconstrueix les biografies i 'cursus honorum' dels dits magistrats, distribuïts seguint llur procedència geogràfica dins l'Estat Espanyol: només un dels cent-trenta jutges i fiscals era català: Joan de Casamajor i Josa, autor d'un *Homerus dormitans. Apologia pro illustrissimo Barcinonensi episcopo...* (321); hi havia un ribagorçà de Fonç (Osca), Pere Ric Ejea (309-310) i un d'Albalat del Cinca, Josep de Cregençan i Monter (310).— J. P. E. [11919]

Francisco Javier PALAO GIL, *Consideraciones sobre la propiedad amortizada en la Valencia del XVIII: Real Hacienda y Juzgado de Amortización*, dins «Saitabi», XLIV (1994), 111-123.

Aquestes pàgines, basades successivament en els *Furs de València* i en documentació de València, ARV, *Mestre Racional. Expedients 7724-7725 i 8303*; de Simancas, Archivo General, *Secretaría y Superintendencia de Hacienda*, 626; i en Madrid, AHN, *Consejos*, lligall 19818, descriu les etapes de la prohibició que església i nobles tinguessin més propietat amortitzada, per al compliment de la qual fou establert el Comissari per a les amortitzacions i la Visita d'amortitzacions; en un segon moment, el control es convertí en una font per a l'erari reial, fins que el 1739 fou radicalment transformat (114) en l'objectiu encara més clar de «la recaudación de sumas crecientes para la Hacienda» (115). Carles III procurà que les traves a l'amortització recuperessin el seu sentit primer; durant el s. XVIII, hom estimava que l'Església posseïa la

quarta part dels béns immobles del Regne de València i havia aportat més d'un milió de lliures valencianes (121); aquest resultat indica el servei que feia el Jutge d'amortitzacions. Hi ha bibliografia (122-123).— J. P. E. [11920

Vicent GIMÉNEZ CHORNET, *La liquidació de la Generalitat en el segle XVIII*, dins «Saitabi», XLIV (1994), 103-109.

Abolida el 1707 per la *Nova Planta* valenciana, això no obstant, deixà ròssec de problemes, sobretot de pagament de censals carregats damunt drets del General (drets que seguiren essent cobrats). La documentació de Madrid, AHN, *Consejos*, *Legajos*, permet de conèixer les decisions que hom prengué a fi de solucionar el problema: hom distingí entre censos vells (350 creditors) i nous o del segle XVII (40 creditors) (104-105); nomenà administradors dels impostos de la Generalitat, controlats per un superintendent amb normes de com s'havien de repartir els diners, en cas d'ésser insuficients per a pagar els deutes (106-107). Acabada la Guerra de Successió, les entrades augmentaren, amb 21.393 ll., 3 s., 4 d. el mateix 1714. El 1718 eren liquidats els censals vells, però els anys 1719-1722 les entrades s'havien reduït a la meitat, amb suma total de 34.139⁵ lliures (108).— J. P. E. [11921

Jorge Antonio CATALÀ SANZ, *Repercusiones fiscales de los Decretos de Nueva Planta en la nobleza valenciana*, dins «Saitabi», XLIII (1993), 243-253.

Les primers pàgines recorden la interpretació dels autors recents, pràcticament generalitzada, segons la qual la Nova Planta hauria augmentat els poders senyorials (244-245). L'autor, a base de documentació de Simancas, AGS, *Secretaría* i *Superintendencia de Hacienda*, i *Gracia y Justicia*; i València, ARV, *Intendencia* i *Escrivanies de Cambra*, ultra la bibliografia (244-245), esbrina les raons per les quals els nobles foren majoritàriament botiflers: la vinculació entre opció per Carles III d'Habsburg i revolució anti-senyorial en els pobles de la Marina (247). En canvi, els nobles valencians foren sotmesos als tributs de 'llances' i 'mitges annates' com els castellans (248), perden avantatges que els assegurava el dret matrimonial foral entorn a dots i a penyores ('arras') (249) i, sobretot, l'Equivalent els sotmetia a les autoritats municipals (250).— J. P. E. [11922

Fernando PINGARRÓN, *La reforma classicista de la capilla de comunión de la iglesia parroquial de los Santos Juanes de Valencia*, dins «Saitabi», XLV (1995), 331-346.

L'exposició inicial és sobretot atenta als aspectes arquitectònics i artístics de la dita capella, també comparats amb els d'altres de València. Cinc documents, ací transcrits (337-346) s'hi refereixen: el primer és la normativa per a capelles fondes (de la comunió o del Santíssim) promulgada en el Sínode diocesà de València del 1631 (337); els altres són els contractes per a intervencions diverses en la referida capella, datats el 1779-1783, conservats a València, Col·legi del Patriarca, *Protocolos notariales*. Francesc Hilari Cavaller.— J. P. E. [11923

Mónica BOLUFER PERUGA, *La lactancia asalariada en Valencia a finales del siglo XVIII*, dins «Saitabi», XLIII (1993), 255-268.

El tema del didatge és ací tractat a base dels 3.609 anuncis publicats en el «Diario de Valencia» dels anys 1790 al 1800 (256-257), 3.468 dels quals eren d'oferta; de 374 el 1791 pujaren a 415 el 1794; anaren baixant fins a 259 el 1799 i caigueren a 180 el 1800; el mes amb més anuncis fou el de gener, que en comptabilitzà 354 (258). Els anuncis de demanda són ací analitzats en relació a les qualitats que hom exigia a les dides (259-260) i els d'oferta en relació a les circumstàncies reals de major o menor proximitat geogràfica, edat, condició social i laboral i d'altres; una d'aquestes era el desig d'assegurar-se un sobresou (261-266); hi ha bibliografia (266-268).— J. P. E. [11924

Lluís ESTEVA i CRUAÑAS, Lluís PALLÍ i BUXÓ, *Els llocs de la Vall d'Aro, Gissalis i el monestir guixolenc (881-1199)* (Publicacions del Museu Municipal de Sant Feliu de Guíxols, 6), Sant Feliu de Guíxols, Institut d'Estudis del Baix Empordà 1995, 160 pp.

Seixanta-vuit documents (11-12), datats entre els anys indicats en el títol i conservats en arxius diversos (ACA; Castell d'Aro, AM; Girona, ACG, ADG, AHG i AMG; Sant Feliu de Guíxols, AHM; Santa Cristina d'Aro, AM; i Vic, ACV), ultra la bibliografia que s'hi refereix (7-10) són a la base d'aquest estudi. La seva primera part és una anàlisi de cada un dels documents esmentats, relacionada amb la toponímia i la seva localització i completada amb noranta-sis fotografies o mapes (13-97). La segona part aplega i ordena cronològicament les notícies relatives a les raguèlies dels senyors (99-104), amb esquema genealògic de la casa de Pals (103). La tercera fa el mateix en relació als llocs: Calonge (105-107), Fenals (107-110), Biert-Romanyà (111-112), Bell-lloc d'Aro (112-114), 'Valle lubrica' (Vall del Llobregat o Vall-llobrega) (114-115), Malvet-Santa Cristina d'Aro (115-118), Benedormiens, Santa Maria i Castell d'Aro (118-121), Solius (121-127), i pobles veïns relacionats amb la Vall d'Aro (127-129); també a la costa i la pesca (129-131), a Spanedat i Fevum vetulum (131-132) i a les esglésies de la Vall (132-133). Hi ha llista, regest i traducció catalana de vint documents, datats entre el 916 i el 1277 (135-154); de dos d'ells n'és donat el text llatí (147-150). Hi ha, encara, arbres genealògics dels reis i emperadors carolingis i dels comtes de Girona (155), dels bisbes de Girona i dels abats de Sant Feliu de Guíxols (156), llista de les grafies d'aquest darrer topònim (157) i quatre croquis i perfils orogràfics de la contrada (158-159).— J. P. E. [1925]

Jordi ROVIRA i SORIANO, *Els orígens de Vallbona de les Monges en un manuscrit de la Biblioteca Nacional de París* (Paratge Tarragoní. 2), Tarragona, Delegació de la Societat Catalana de Genealogia, Heràldica, Sigil·lografia i Vexil·lologia 1991, 32 pp.

La narració, ací transcrita sota el títol *De la miraculosa fundació del Sagrat Monestir de Nostra Senyora de Vallbona del orde de Cistells* (8-30), s'ha conservat a París, BN, *Fonds Baluze* 239 (3) i hauria estat transcrita per encàrrec de Pèire de Marca; té dues parts, la de narració relativa a Ramon de Vallbona o d'Anglesola, i la d'aplec de notícies proporcionades per historiadors diversos, inscripcions funeràries i narració de la visita d'una reina al cenobi.— J. P. E. [1926]

Joan PAPELL i TARDIU, *Les Ordinacions municipals de Valls. Segles XIII-XIV*, dins «Historia et Documenta. Revista de divulgació històrica i dels fons documentals de l'Arxiu Històric Comarcal. Valls (Alt Camp)», 2 (1995), 9-65.

Acurada edició de les referides *Ordinacions*, que corregeix puntualment i millora l'efectuada anys enrera per Francesc Carreras Candi, publicada dins el «Butlletí de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona», (1925-1926). Les *Ordinacions* són constituïdes per tretze grups de disposicions o bans promulgats successivament per la universitat vallesca entre el 1299 i el 1325, però escrits i copiats en la segona meitat del segle XIV. L'edició, perdut l'original del text, que es trobava en el *Llibre Comú*, vist encara per Carreras, s'ha hagut d'efectuar sobre unes còpies fotogràfiques realitzades el seu dia per l'arxiver i historiador vallenc, Fidel de Moragas. L'edició del text és precedida d'un bon estudi de Papell, en el qual, ultra les dimensions paleogràfica i diplomàtica, són esbrinats amb detall els diferents aspectes del seu contingut temàtic (religiosos i morals, sanitaris, comercials, urbanístics, socials, ordre i policia, etc.).— J. M. F. R. [1927]

Géraldine MALLET, *Essai de restitution d'un cloître victime du Traité des Pyrénées: le cloître des Franciscains de Villefranche-de-Conflent*, dins *Roussillon*, 423-438.

A base de l'ADPO de Perpinyà, sèries diverses, l'autora recorda la intervenció de l'exèrcit francès en convents de mendicants a darreries del segle XVIII a Perpinyà i a Cotlliure (423-424) i resumeix en una pàgina la del franciscà de Vilafranca de Conflent, abans casa dels Frares de

Penitència de Jesucrist, refeta durant el segle XIV i destruïda per manament de Jacques de Borelly de Saint-Hillaire ja el 1674 (425). Les pàgines següents narren la descoberta del 1900 ençà, i reporten els treballs de reconstrucció del claustre en plànols (431-433).— J. P. E. [11928]

Benet OLIVA I RICÓS, *La capella i el retaule de la Concepció del Castell de Vilassar*, dins «Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria [de Mataró]», núm. 53 (octubre 1995), 20-23.

És publicat un fragment de la concessió de Benet XIII de dir missa en la capella davant el castell de Vilassar, del 1402, de l'Arxiu privat del Marquès de Barberà [però la primera paraula d'aquest fragment no ha d'ésser ,huic' ans ,hinc' i s'ha de traduir: Per tant...], com també llargs extrets del memorial de Jeroni Bordas sobre l'estat del castell el 1680, de Barcelona, ACA, *Protocolos notariales*. Mataró (20-21); i dels informes del manyà Miquel Esmandia de la feina feta per ell en la dita capella el 1675, del fuster Pere Costa i del mestre de cases Joan La Farga, de la mateixa sèrie d'ACA (21-22).— J. P. E. [11929]

Josep M. T. GRAU I PUJOL, *Vimbodí el 1790. Respostes al qüestionari de Francisco de Zamora*, dins «Centre d'Estudis de la Conca de Barberà. Aplec de treballs», 13 (1995), 127-142.

La introducció recorda les dades globals d'aquella enquesta i algunes de les publicacions que li han estat darrerament dedicades en llocs de Catalunya. La transcripció del text, tant de preguntes com de respostes, conservat a Madrid, Biblioteca de Palacio, ocupa les pàgines 129-142. Moltes de les respostes, genèriques, són completades en nota amb el resultat d'estudis recents que permeten de concretar-les.— J. P. E. [11930]

Alejandro J. CERDÀ ESTEVE, *Gitanos en la Gobernación y ciudad de San Felipe. Censos de población 1783-1785*, dins «Saitabi», XLIV (1994), 125-139.

La documentació, en la qual aquestes pàgines es basen, es troba a Xàtiva, Arxiu Històric Municipal. És recordada la Reial Pragmàtica del 1783, que manava d'establir llistes de ,gitanos o castellanos nuevos' (126) i de les que, com les *Instrucciones para la persecución de malbechores...* del 1784, la completaren i reforçaren els anys següents, atesa la ineficàcia de la primera (130). La informació definitiva feia constar dinou persones nominals gitanes a Xàtiva, cinc a Tavernes i catorze a Faldeta (133-135; i 137). També hi ha llista dels documents relatius a l'afer en l'arxiu esmentat (138-139) i una mínima bibliografia (139).— J. P. E. [11931]

M. Isabel ESTELA GIMÉNEZ, *Una talla de fines del siglo XVI en la iglesia parroquial de Chulilla*, dins «Saitabi», XLIV (1994), 249-253.

La talla és una imatge de la Mare de Déu del Roser; figura en les actes de visita pastoral entre els anys 1633-1725, conservades en l'Arxiu Parroquial de la mateixa Xulilla. El peu porta la inscripció FASCICU / LUS MIRA (!: MIRRAE) DI / LECTU[S] (i cal suposar que acabaria així: MEUS MIHI); la traducció d'aquestes paraules seria: «Elegida por la gracia de Dios» (251 [hom pot veure qualsevol traducció d'aquest text de Cant I, 12: «Un pomell de mirra m'és el meu estimat»]). Hi ha dues fotografies de la imatge i dues d'altres Mares de Déu del Roser (253).— J. P. E. [11932]

III. ESTUDIS DE REFERÈNCIA CRONOLÒGICA

Arturo OLIVER FOIX, *Modalidades de lectura de las inscripciones ibéricas*, dins «Misc. Trenchs», 979-989.

«Intentaremos analizar la epigrafía a partir de su función como texto nacido para una finalidad concreta» (982); algunes referències a casos concrets recauen en el nostre camp, car els epígrafs funeraris es trobarien entre Sagunt i Tarragona (983); de màgico-religiosos se'n trobarien a Orleyl (La Vall d'Uixó), a Muntanya Frontera (Sagunt) i a La Serreta (Alcoi); les marques de propietat a Margalef i a Palamós (984); filactèries a Sant Miquel de Llúria (984); textos econòmics a Moixent i Empúries; i inscripcions públiques a Sant Antoni de Betxí i a Sagunt (986).— J. P. E. [11933]

Maria del Vilar VILÀ BOTA, Eugeni BURGUEÑO VILLAREJO, *Els vernissos negres decorats amb punxó de Montbarbat*, dins «Quaderns de la Selva», 8 (1995), 15-32.

Només en un dels fragments trobats en aquell poblat ibèric, localitzat entre Lloret de Mar i Maçanet de la Selva, hi ha restes d'inscripció ibèrica, car se n'ha salvada una lletra, la ,o' (20), escrita ,post coctionem' en la part externa del fons (24; reproducció: 30). Hi ha bibliografia (26-28).— J. P. E. [11934]

L. PÉREZ VILATELA, *Epifanía Liber Pater en Montaña Frontera. Época Ibérica*, dins «Anales de la Real Academia de Cultura Valenciana», LIII (1992 [1995]), 45-82.

A la Muntanya Frontera, a Saguntum, hi hauria hagut un temple dedicat a Dyonisios-Liber Pater; ací són reproduïdes les restes d'onze inscripcions trobades en la dita Muntanya (51-56: fotografia: 57) i el calc d'una d'ibèrica (58), i la transliteració de la inscripció ibèrica major de Penalba (72), d'on l'autor d'una banda es pregunta si hi hagué un assentament de salis a Saguntum (63-65) i de l'altra arriba a la conclusió que els celtíbers oferiren sacrificis en el cim de Penalba i «probablement també en la Montaña Frontera» (77). Hi ha bibliografia.— J. P. E. [11935]

Helena BONET ROSADO, con la col·laboració de M. M. LLORENS FORCADA, G. PÉREZ JORDÀ, y M. CALVO GÁLVEZ, *El Tossal de Sant Miquel de Llúria. La antigua Edeta y su territorio*, València, Diputació 1995, 550 pp.

L'objectiu dels autors ha estat el de realitzar «un estudio que recopilase en una sola obra todo el material y documentación existente, tanto inédito como publicado, del Tossal de Sant Miquel. Sin embargo, nuestro trabajo no presenta sólo una exhaustiva recopilación de datos y materiales inéditos, sino que pretende ofrecer una visión actualizada del yacimiento» (26). La immensa majoria de les pàgines és dedicada a la descripció del Tossal, de les prospeccions arqueològiques, i a l'estudi dels materials des de tots els punts de vista, entre els quals no manca la reconstrucció global del poblat; tampoc no manca tot un capítol, el XII, dedicat als textos ibèrics, amb inventari de cent-dotze, cada un dels quals és transcrit i comentat (451-459); són reproduïts en làmina els fragments escrits damunt plom (458) i els rètols (450), amb croquis de la distribució de les inscripcions en el Tossal (463). El capítol XIII, escrit per M. del Mar Llorens Forcada, és dedicat a les troballes numismàtiques i recorda el descobriment l'any 1806 d'una gerra amb 982 diners romano-republicans dins la mateixa ermita (467-469), datats entre els anys 140 i 44 aC; també les troballes posteriors (470-473), amb catorze exemplars catalogats, tres dels quals tenen inscripció ibèrica (478). El capítol XVI presenta cinc inscripcions relatives a Edeta i a Lauro (497-498). El capítol XIX, finalment, conté la bibliografia (533-547).— J. P. E. [11936]

Jesús RODRÍGUEZ RAMOS, *Liria XIIC: ¿un kálathos ibérico dedicado a Proserpina?*, dins «Faventia», 16/2 (1994 [1995]), 65-81.

La inscripció ibèrica de Lliria F 13.70 (66: reproducció), diversament transliterada (66-67), tindria, segons l'autor, la lectura: 'taekina: baserbina', i recordaria el teònim hispano-romà de Proserpina (66 i 68); el 'kálathos', on es troba, no és anterior al s. III aC., i l'autor el data del segle II aC (78). Les dades sobre el significat religiós de la ceràmica pintada ibèrica (71-72), sobre la deessa mare ibèrica (72-74) i les possibilitats d'adopció de cultes estrangers (75), i sobre la utilització de 'kálathos' en el culte a Deméter i a Koré (75-77), conduirien a identificar 'baserbina' amb Proserpina (78). Hi ha bibliografia (79-81).— J. P. E. [11937]

Joan SANMARTÍ-GREGO, *La colonización fenicio-púnica en Cataluña, País Valenciano y Murcia (1980-1983)*, dins «Hispania Antiqua. Revista de Historia Antigua», XIX (1995), 455-467.

En els darrers anys ha augmentat l'atenció envers les estacions arqueològiques púniques, tant les més arcaïques (456-460), com les més acostades a la segona Guerra Púnica (461-462), en totes les quals l'element més abundant és la ceràmica, completat progressivament per estris i eines de forja, i cap als darrers moments per monedes d'Ebusus-Eivissa. Les pàgines 463-467 contenen llista bibliogràfica única.— J. P. E. [11938]

Arturo OLIVER FOIX, *Material procedente del yacimiento ibérico del Cormulló dels Moros (Albocácer, Castellón). I. Características generales y material ibérico*, dins «Quaderns de Prehistòria i Arqueologia de Castelló», 16 (1995), 115-124.

Tres monedes ibèriques figuren entre els materials trobats; en la descripció són transcrites les respectives inscripcions (121).— J. P. E. [11939]

M. Isabel PANOSA, *El paper de la Cerdanya com a nexa entre el territori ibèric del Nord i del Sud del Pirineu. Problemàtica del seu corpus d'inscripcions ibèriques*, dins *Arqueologia Pirinenca*, 465-478.

Recordades les fonts clàssiques que parlen de la Cerdanya (Aviè, Ptolemeu, Estrabó) (466), l'autora considera que les inscripcions ibèriques són un dels indicis que confirmen la integració de la Cerdanya en el món ibèric: hi troba només dos noms que semblen forasters; altres dos serien formes iberitzades de noms gal-loromans; i una llista de vint-i-un serien exemples més o menys clars d'atroponímia ibèrica, dins inscripcions relacionades amb llocs de culte (471-472). Quant als conjunts semiòtics dins els quals s'emmarquen les inscripcions, l'autora remet a les aportacions de Pere Campmajó [cf. resum següent]. Hi ha bibliografia (474-476).— J. P. E. [11940]

Pierre CAMPMAJÓ, Christine RENDU, *Les écritures ibériques comme élément de datation des gravures rupestres de Cerdagne*, dins *Arqueologia pirinenca*, 479-489.

D'entre els trenta-sis llocs de dibuixos en roca ja inventariats, els autors es limiten a l'estudi de dotze, en els quals hi ha inscripcions, amb més de set-cents signes, i n'han analitzat els també dotze elements, un dels quals és l'escriptura, amb 463 lletres, que representen el 37'1% dels elements gràfics (481); serien datables entre el 250-200 aC.— J. P. E. [11941]

Luciano PÉREZ VILATELA, *El plomo grecoibérico de Sagunto y el matiz eolio focense*, dins «Emerita, Revista de Lingüística y Filología clásica», LXIII (1995), 309-339.

Darrerament han aparegut força proves epigràfiques de la colonització fòcia, a Empúries, sobretot, i també prop Sagunt; n'és reproduït i transliterat el text (310-311); l'autor n'analitza la grafia de les lletres gregues, comparant-les amb ploms d'Empúries i d'Elna, i arriba al resultat que el de Sagunt s'hauria de datar entre final del s. V i mitjan segle IV aC (314), mentre el

d'Elna seria d'entre el s. IV i el II aC (315); també analitza els signes de separació de frases (315-316) i possibles datius edílics (316-320), els eolismes en el plom d'Empúries (321-322) i la grafia d'alguns topònims (323). Tot plegat condueix a una hipòtesi sobre el trasllat dels focuus a l'Occident (324-337).— J. P. E. [11942]

Enric FLORS UREÑA, *Nova estampilla ibèrica sobre àmfora greco-itàlica*, dins «Quaderns de Prehistòria i Arqueologia de Castelló», 16 (1995), 273-279.

La nova marca ha estat trobada al jaciment de Sant Josep (la Vall d'Uixó, Castelló) damunt una nansa d'àmfora d'importació redistribuïda des d'Empòrion (277). La inscripció ibèrica empremtada en l'origen, és transcrita i analitzada (275-276), també en comparació amb d'altres de paral·leles (276-277); seria de la primera meitat del s. II aC. i correspondria a noms propis indígenes (278).— J. P. E. [11943]

Carmen ARANEGUI, *Arse-Saguntum: Una estratègia para consolidar el poder*, dins *Leyenda y arqueología de las ciudades prerromanas de la Península Ibérica*, I, Madrid, Museo Arqueológico Nacional 1993, 31-43.

Saguntum mai no hauria estat ni colònia grega ni greco-romana, i la versió que en donen els historiadors d'època alto-imperial hauria estat simplement estratègia política per a justificar una intervenció militar, que asseguraria a Roma el predomini de la Mediterrània occidental.— J. P. E. [11944]

Rosa-Araceli SANTIAGO, *Enigmas en torno a Saguntum y Rhoda*, dins «Faventia», 16/2 (1994 [1995]), 51-64.

Quant a Saguntum: «...el mito que hace de Sagunto una fundación greco-itálica no fue sino una leyenda etiológica elaborada posteriormente» (82); l'autora matisa i precisa alguns aspectes i sintetitza les dades de l'arqueologia, la qual no presentaria indicis de colònia grega ni romana anterior, amb les de les fonts escrites, començant pel nom i per la seva triple grafia grega. El nom de Saguntum hauria nascut en el marc de la ciutat que fou reconstruïda del s. II aC ençà (54) i el mite romà hauria estat elaborat en un doble moment, afirmant, primer, una fundació grega, d'on vindria 'Saguntum'; i després l'arribada d'un poble itàlic (54). El cas de Rhoda seria semblant, car ja Estrabó recull dues versions del seu origen, ací transcrites (56-57), l'anàlisi de les quals desemboca en la conclusió que no hi hauria, fins ara, proves objectives d'una pretesa fundació ròdia (62), ans Rhode i Massàlia, contra Empòrion, haurien fabricada la llegenda i encunyada moneda amb inscripció que afirmava l'origen rodi; però «el desconocimiento de una de las reglas básicas del dialecto de su pretendida metrópoli, les delataría como falsarios por obra de la curiosidad filológica» (63). Hi ha bibliografia (63-64).— J. P. E. [11945]

Isabel CANÓS, *Noves aportacions a la reconstrucció d'una inscripció mètrica grega d'Empúries*, dins «Anuari de Filologia/D», XVII (1994), 139-147.

L'autora ressegueix els estudis fets per diversos especialistes entorn cinc fragments d'una inscripció grega d'Empúries, que des del 1983 hom accepta ésser parts d'un text únic; reproduïx fotogràficament els cinc trossos, transcriu llurs textos, recorda les lectures d'A. N. Oikonomedes i de L. Moretti (142 i 144), i proposa i explica la seva (144-146), diferent de la de Moretti sobretot pel fet d'integrar dins el dit conjunt un altre petit fragment, el núm. 7.— J. P. E. [11946]

Christian RICO, *Sur les traces d'Hannibal dans les Pyrénées: une nouvelle approche*, dins «Quaderns

Catalans de Cultura Clàssica», núms. 9-10-11 (1995), 111-119.

Del 1965 ençà, l'article d'En Pere Bosch i Gimpera dedicat al tema del pas dels Pirineus per Hanníbal havia convertit en indiscutible que el dit pas havia estat per la Cerdanya; ara l'autor recorda les frases amb què autors antics esmenten aquella expedició (112), i sobretot els dos fragments de Polibi, ací traduïts en francès, i de Titus Livi, en original llatí. El primer s'hauria basat en fonts púniques, el segon en historiografia romana; els 'Airenosioi' del primer no es trobarien al Pallars, ans en el curs superior del Segre (115); i els 'Ausetani' i 'Lacetani' del segon (117-118) s'haurien vist implicats en aquella travessa perquè, en allunyar-se de Lleida, Hanníbal hauria dividit el seu exèrcit en dos cossos, un dels quals hauria seguit el Segre i passat per la Cerdanya; i el segon, per terres d'ausetans i de lacetans, també hauria travessat els Pirineus, i ambdós cossos s'haurien reunit a Elna.— J. P. E.

[11947]

Rosa PLANA MALLART, *La chora de Emporion*, dins «Homenaje a José M. Blázquez», II, Madrid, Ediciones Clásicas 1994, 399-424.

Tradicionalment, Empòrion ha estat considerada ciutat sense territori, però ja Estrabó parlava d'una 'chora' d'Empòrion (402 i 407) i Titus Livi d'«Emporitano Hispanos» (406), cosa que manifesta una forta relació entre colònia grega i món indígena (407), darrera el qual hi havia un gran desenvolupament agrícola (408), el qual evolucionà i resultà afectat pels contactes amb la colònia grega (411). Des del segle IV aC., l'«hinterland» d'Empòrion formava part del territori de la ciutat (415) i coincidia almenys amb una part de la comarca de l'Empordà, extrem darrerament confirmat per la descoberta d'un cadastre grec (418-419).— J. P. E.

[11948]

Rosa-Araceli SANTIAGO, *Epigrafía dialectal emporitana*, dins *Dialectologia Graeca*. Actas del II Coloquio Internacional de Dialectología Griega, Madrid 1993, 281-294.

Estudi només conegut per referència.— J. P. E.

[11949]

L. Pérez Vilatela, *De Hemeroscopio a Denia*. Una propedéutica sobre las fuentes literarias, dins *El Marquesat de Dénia* (Real Academia de Cultura Valenciana. Serie Histórica, 15), València 1995, 121-146.

Trobem en les pàgines d'aquest article traducció castellana dels fragments en els quals autors grecs i llatins parlen d'Hemeroskopeion (Estrabó d'Amasia, Fest Aviè, Esteve de Bisanzí i el document en paper contemporani d'Hanníbal, 127-129); discussió amb autors actuals sobre el significat hel·lènic o púnic tant dels dits textos com de les troballes gregues o d'influx grec escampades per la zona (132-140); Hemeroskopeion hauria estat un llogarret a Dénia o prop d'ella entre darreries del segle IV i el I aC. (142).— J. P. E.

[11950]

Luciano PÉREZ VILATELA, *Antiguas ciudades del Maestrazgo castellanense: Onussa y Tyrichae*, dins «Quaderns de Prehistòria i Arqueologia de Castelló», 16 (1995), 221-234.

Ja les fonts gregues (Festus Aviè, els fragments d'Hecateu, Claudi Ptolemeu), completats per Plini i les troballes epigràfiques, fan conèixer topònims de poblacions marineres al Nord de Saguntum. Centrat en la localització d'Onu(s)sa, població marina del Maestrat i primera parada de l'exèrcit d'Amílcar vers el Nord, i identificada amb Peníscola per H. J. Müller i A. Schulten, l'autor, discutint els diversos elements de judici, la identifica amb el Puig de la Misericòrdia, de Vinaròs (226-227). Quant a Tyrichae, també localitzada a Peníscola, i, de més a més, amb Tortosa, i el nom de la qual s'hauria perpetuat en el de Tírig, l'autor la identifica amb el Puig de la Nau, de Benicarló, deshabitada darreries del s. V aC. (232). Hi ha un croquis (226) i bibliografia (232-234).— J. P. E.

[11951]

M. Esperanza TORREGO, *Los tiempos en la narración: el asedio a Sagunto* (Liu. 21, 5,3-15,1) FT,

dins «Cuadernos de Filología Clásica. Estudios Latinos», 9 (1995), 117-133.

L'anàlisi dels perfecte i imperfecte d'indicatiu en la narració que Titus Livi dedica al setge de Sagunt, ací transcrita (121-123), permetria a l'autora d'afirmar que «el perfecto está siempre asociado al primer plano temporal, pero no siempre transmite los hechos esenciales de la trama. En cuanto al imperfecto, me parece que puede concluirse que para justificar el uso de este tiempo no basta la definición de un segundo plano temporal, sino que es preciso definir más planos» (120); en construccions amb ,esse', «también el perfecto puede utilizarse para introducir información secundaria para el conjunto de la narración» (132).— J. P. E. [11952]

Josep M. NOLLA, Isabel RODÀ, *El sector meridional dels Pirineus a l'època antiga. Unes reflexions*, dins *Arqueologia Pirinenca*, 507-515.

Pàgines de síntesi de coneixements sobre la contrada, a les darreries del segle II aC. evolucionant vers la iberització; en resta a Castellot/Bolvir un fragment de ,kalathos' amb grafitos ibèrics; Plini parla de ceretans ,iuliani et augustani', sense, però, esmentar cap ciutat, cosa que només farà Ptolemeu: ,civitas Iulia Libia', que en temps visigòtics ja havia davallat a ,castrum', cedint el lloc a Urgell, ciutat episcopal; la Cerdanya només ha donat fins ara poquíssimes inscripcions, dues de les quals poden ésser tingudes en compte, una al ,Deus Fulgurator', l'altra a ,Iuppiter Optimus Maximus' (513). Hi ha bibliografia (514-515).— J. P. E. [11953]

G[eorges] CASTELLVÍ, J[osep] M. NOLLA, I[sabel] RODÀ, *Respuesta al artículo de J. Arce «Los trofeos de Pompeyo, In Pyrenae (!) iugis'», «Anuario Español de Arqueología», 67 (1994), pp. 261-268*, dins «Anuario Español de Arqueología», 68 (1995), 303.

[Cf. ATCA, XV (1996), 734, núm. 11137]. La inscripció que hi havia al monument de Panissars és una de les raons que fan desestimar la suposició de J. Arce, que aquest fos semblant al de Queronea; de més a més, les ,praetenturae' són no a Panissars ans quatre km més al N, a les Cluses; Arce no hauria comès aquesta rellescada, si hagués trepitjat el terreny.— J. P. E. [11954]

Georges CASTELLVÍ, *Flânerie dans l'antiquité des trophées de Pompée*, dins «Bulletin Monumental», 151 (1993), 27-30.

El 71 aC., Pompeu es feia construir uns trofeus ,in Pyrenaei iugis' a fi de perpetuar la memòria de les seves victòries a Hispània; el 49 aC. Juli Cèsar també hi feia alçar un altar a Venus; Dio Càssius el recorda; també Plini el Vell veié els trofeus i deixà la notícia de la inscripció on constaven els noms de les vuit-centes setanta-sis poblacions sotmeses per Pompeu; entorn de mitjan segle XV pC., la pedra dels trofeus fou aprofitada per a la construcció de les Cluses, més avall del Coll del Pertús; el darrer esment del *Summum Pyrenaeum* es troba en la *Tabula Peutingeriana*, d'entorn el 230. És reproduït un dibuix del Chevalier de Beaulieu, datat el 1649, de la costa Nord del Pertús (28).— J. P. E. [11955]

G[eorges] CASTELLVÍ, Clausurae (*Les Cluses, P.-O.*): *Forteresses-frontières du Bas Empire romain*, dins *Frontières terrestres, frontières célestes dans l'Antiquité. Études réunies et présentées par Aline ROUSSELLE*, París 1995, 81-104.

Estudi sobre el monument romà del Coll de Panissars, només conegut per referència.— J. P. E. [11956]

Ramon CARDONA COLLELL, Josep POU VALLÈS, Víctor REVILLA CALVO, *Economia de la vil·la i medi rural al Solsonès a l'època romana*, dins *Arqueologia Pirinenca*, 517-523.

El 195 aC., Cató entrà en contacte amb bergistans i lacetans i trobà un ,oppidum' més llarg que ample (517); en la documentació d'entorn l'any mil subratllen la importància de la vinya

(518). És resumit allò que hom pot saber d'una explotació agrària romana (519-521) i exposats els resultats d'excavacions i estudis d'arqueologia en la comarca (521-522). Hi ha bibliografia (522-523).— J. P. E. [11957]

Josep CASAS i GENOVER, Pere CASTANYER i MASOLIVER, Josep M. NOLLA i BRUFAU, Joaquim TREMOLEDA i TRILLA. *El món rural d'època romana a Catalunya. (L'exemple del Nord-Est)* (Sèrie Monogràfica, 15), Girona, Centre d'Investigacions Arqueològiques 1995, 166 pp.

En moments diversos, aquesta exposició global de la ruralia romana de les comarques gironines es basa en textos, començant per indicar tant les fonts gregues com les llatines que donaren alguna notícia de la contrada, per exemple, la de la producció de blat i la de la tramontana (11-12). Indiquem la informació sobre les successives activitats arqueològiques, del darrer quart del segle XIX ençà (13-14). Després, les informacions tenen caràcter puntual: topònims llatins i correspondència actual (17), topònims que inclouen 'villa' (18), la descripció contemporània de l'aiguat del 1421 (21), la notícia de Joan Gaspar Roig i Jalpí sobre el pas de la Via Augusta per l'estany de Sils (25), les inscripcions en mosaics (41-42), l'epigrafia (cf. 140-141) i la circulació monetària (85-89), les observacions sobre l'alfabetització tant entre íbers, com grecs i romans del país (129-130) i les referències a primitius escriptors cristians de Catalunya (138). La bibliografia és distribuïda en temes (149-156).— J. P. E. [11958]

Oriol OLESTI i VILA, *El territori del Maresme en època republicana (s. III-I aC). Estudi d'arqueomorfologia i història*, dins «Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics», VI (1995), 134-145.

Resum de tesi doctoral. Fa constar que les bases són «fonts literàries, epigràfiques i numismàtiques» (136), no més identificades. Recorda les marques en terrissa, que passà de deu a vint-i-un forns en la segona meitat del s. I aC. (141), i les inscripcions en les emissions monetàries d'Illuro, que experimentaren un «gran increment» en la segona meitat del s. II aC. (139), segurament com a conseqüència de la implantació del cadastre.— J. P. E. [11959]

Josep CORELL, *La «Muntanyeta de Santa Bàrbara» (La Vilavella, Castellón): ¿Un santuario de Apolo?*, dins «Anuari de Filologia/D», XVII (1994), 155-187.

Descrita l'estació romana de la Muntanyeta de Santa Bàrbara, per la qual passava la Via Augusta, l'autor analitza els dotze fragments d'inscripcions llatines, votives, datables dels segles I i II pC. (157-175), els reproduceix i transcriu; n'hi ha, encara, altres sis d'anepígrafes (176-180, 184 i 187). Hi ha bibliografia (181-182) i un mapa dels santuaris d'Apol·lo a Hispània (183).— J. P. E. [11960]

M.-B. CARRE, V. GAGGADIS-ROBIN, A. HESNARD, A. TCHERNIA, *Recueil de Timbres sur Amphores Romaines (1987-1988)* (Travaux du Centre Camille Jullian, 16), Ais de Provença, Publicacions de l'Universitat de Provençe 1995, 196 pp. i quatre fulls de reproduccions.

Són aplegats en aquest fascicle els 'sigilla' donats a conèixer en publicacions dels anys 1987-1988, la llista de les quals és a les pàgines 15-18. La sistematització agrupa els 'sigilla' d'acord amb les àrees on han comparegut i així hom en pot trobar de nostres en les diverses seccions; una d'aquestes és dedicada a les trobades a la Tarraconense: són 202 [la numeració arriba a la 201, però n'hi ha almenys una de repetida, la 144bis] i ocupen les pàgines 55-75: són col·locades seguint l'ordre alfabètic de la primera lletra de la inscripció, i aquesta és reproduïda i transcrita; també hi ha referència a la publicació que donà a conèixer cada 'sigillum'.— J. P. E. [11961]

Jordi COLOMEDA FOLGADO, Natàlia COLOMEDA FOLGADO, *Estudi preliminar del material ceràmic de la vil·la romana dels Ametllers (Tossa de Mar) del fons del Museu d'Història de Sant Feliu de Guíxols*, dins «Quaderns de la Selva», 8 (1995), 52.

S'han conservat quatre marques en fragments de Terra sigil·lata itàlica, datables entre el 10 aC. i els anys següents al 15 pC. (36-37); n'hi ha reproducció (46, 49). Hi ha bibliografia (44-45).— J. P. E. [11962]

Joan Francesc CLARIANA, *Dos plats de sigil·lata sud-gàl·lica amb inscripcions, procedents de la vil·la romana de Torre Llauder (Mataró) i del Sant Crist (Cabriels)*, dins «Anuari de Filologia/D», XVII (1994), 149-153.

Notícia de la troballa, descripció i croquis dels dos plats, i transcripció dels dos fragments de 'sigillum' datables, respectivament, els anys 69-96 i 41-68 dC.— J. P. E. [11963]

Asunción FERNÁNDEZ IZQUIERDO, *Una producció de ánforas de base plana en los hornos romanos del Mas d'Aragó (Cervera del Maestrat, Castellón)*, dins «Quaderns de Prehistòria i Arqueologia de Castelló», 16 (1995), 211-219.

Hi ha un 'sigillum' propi d'ànfora Dressel 7-11, de LEVHERO (213), ací reproduït (214).— J. P. E. [11964]

Alberto PRIETO ARCINIEGA, *Un ejemplo de la relación patrono / liberto en la Colonia Iulia Augusta Paterna Faventia Barcino*, dins «Mélanges Pierre Lévêque», edités par Marie-Madeleine MACTOUX et Evelyne GENY. 3. *Anthropologie et société* (Centre de Recherches d'Histoire Ancienne, 91), París, Les Belles Lettres 1989, 359-362.

Reproduïda la llarga inscripció de Luci Cecili Optat (362), en la qual deixava per a espectacles i per a distribució popular d'oli els rèdits de 67.500 diners al 6%, a condició que els seus lliberts i llurs fills no fossin obligats a acceptar el càrrec del sevirat, car altrament, la deixa hauria anat destinada a Tarragona amb finalitats idèntiques, és interpretada per l'autor en el sentit que en la segona meitat del segle II pC. els càrrecs públics ja no eren llèpols.— J. P. E. [11965]

Marc MAYER, *Sobre IRB 205*, dins «Anuari de Filologia», XVII/D (1994), 213-216.

El text de la dita làpida, ja transcrit (214) i fotografiat (215), ha presentat dubtes en la seva quarta línia, que l'autor proposa de llegir: «SOR[ori] OPTIMAE F.». Seria del segle II pC., ja avançat.— J. P. E. [11966]

Margarida GENERA I MONELLS, *La Cova de les Bruixes (Ulldecona, Montsià): Recerques del 1983*, dins «Quaderns de Prehistòria i Arqueologia de Castelló», 16 (1995), 53-66.

Entre els materials trobats hi ha una moneda de bronze, amb inscripció de Faustina I, del temps d'Antoní Pius (138-141 pC.), ací transcrita (59-60).— J. P. E. [11967]

Josep CORELL, *Inscripción inédita de Jesús Pobre (Dénia, Alicante) en un manuscrito de G. Mayans*, dins «Arse», 27 (1882), 21-24.

Marc MAYER, *Mnasyllus?*, dins «Anuari de Filologia», XVII/D (1994), 217-219.

Corell estudià i publicà el text d'aquella inscripció; la seva segona línia era transcrita 'Mnasillu[s]' i Mayer suggereix d'escriure 'Mnasyllus', perquè és paraula emprada per Virg., *Ecl.*, VI, 13.— J. P. E. [11968-11969]

Joan GÓMEZ PALLARÈS, *Initia de los Carmina Latina Epigraphica Hispaniae (Conventus Tarraconensis)*, I, dins «Faventia», 17/1 (1995), 67-86.

Com a primer instrument de treball sobre els *Carmina Latina Epigraphica* del Conventus Tarraconensis, són ací aplegats els 'initia' de les inscripcions musives publicades fins al 1992 (68), ordenats, com si es tractés de matrícules d'automòbils, seguint l'abreviatura de les respectives províncies de l'Estat Espanyol (69 i 71-86) o dels districtes portuguesos ací representats (69 i 86-87); per a cada una de les inscripcions són assenyalades les publicacions, ordenades seguint la llista d'abreviatures (69-70).— J. P. E. [11970

Francesc ALCART i HEREU, Josep M. NOLLA i BRUFAU, *El jaciment tardo-romà del carrer del Prior (Sant Feliu de Guíxols)*, dins «Estudis del Baix Empordà», 14 (1995), 99-107.

Entre les troballes hi ha dues monedes encunyades en època de Constantí entre el 330 i el 346 pC. Ací són descrites i ambdues inscripcions transcrites (104-105). Hi ha bibliografia.— J. P. E. [11971

Ramón JÁRREGA DOMÍNGUEZ, Joan-Francesc CLARIANA i ROIG, *Aportaciones al conocimiento de la fase tardoantigua de la Villa Romana de Caputxins (Mataró)*, dins *Arqueologia Cristiana*, 113-120.

Hi han estat trobades tretze monedes, ja estudiades, que van de l'emperador Constantí als seus successors (segle IV) i al Baix Imperi (115).— J. P. E. [11972

Marc MAYER, Isabel RODÀ, *La epigrafía de la Barcelona de los siglos IV al VII*, dins *Orbis Romanus Christianusque ab Diocletiani aetate usque ad Heraclium*. Travaux sur l'Antiquité Tardive rassemblés autour des recherches de Noël DUVAL, París, De Boccard 1995, 63-71.

Presentació de deu documents epigràfics d'importància desigual, amb transcripció del text d'alguns: CIL II, 4512 (64); el mosaic de la cursa de circ, suara restaurat, que permetrà nova lectura; restes de 'tituli picti' del baptisteri paleocristià de la seu de Barcelona, inscripció de l'infant Magnus (ICERV 248); nou fragment d'inscripció de la plaça de Sant Miquel; tres segells per a pa litúrgic; i el vers del salm 105, 2, damunt rajol. Hi ha reproduccions (69-71).— J. P. E. [11973

Cristina GODOY FERNÁNDEZ, *Arqueología y liturgia. Iglesias hispánicas (siglos IV al VIII)* (Universitat de Barcelona, 12), Barcelona, Publicacions de la Universitat 1995, 372 pp.

La perspectiva d'aquesta tesi doctoral és peninsular fins al punt que en recordar l'abolició del ritus hispànic és exposada la dita abolició a Castella en la segona meitat del segle XI, i la de Catalunya en el pas del segle VIII al IX és tractada en segon terme (38). D'altra banda, l'objecte propi de l'estudi és la configuració de l'espai (o dels espais, si cal distingir entre 'memoria' dels màrtirs i edifici per al culte litúrgic), i els textos, tant literaris com epigràfics són adduïts en funció de la distribució de l'espai sagrat, començant per les de les dues Balears (155-186) i seguint per la 'Província Tarraconensis' (187-237) (en la Carthaginensis no hi ha cap església del País Valencià). Això és allò que s'esdevé en relació a l'església de la necròpoli paleo-cristiana de Tarragona, on la *Passio Fructuosi* aporta ben poc (190), a diferència de la de l'amfiteatre, en què tant les dades de la dita *Passio* com les de les *Acta martyrum Fructuosi, Augurii et Eulogii*, datables de darreries del segle IV i aprofitades tant per Prudenci com per sant Agustí en el seu sermó dedicat als dits màrtirs, encaixen fins als mínims detalls amb la realitat de l'amfiteatre (196-199). En cada un dels articles dedicats a cada un dels temples és indicada la corresponent bibliografia, que és aplegada en les pàgines finals (345-372).— J. P. E. [11974

J. Oriol GRANADOS, *Notes per a l'estudi de la basílica i del conjunt episcopal paleocristià de Barcelona. Valoració de la primera fase*, dins *Arqueologia Cristiana*, 121-131.

Les excavacions han permès de constatar que la basílica havia estat reformada entorn mitjan segle XV (125); serveixen al seu estudi els documents relatius a la portada d'aigües a la ciutat el 1347 i el 1356 (126-128) i la concòrdia entre ciutat i capítol catedral per al servei d'aigua als darrers, del 1335 (128).— J. P. E. [11975]

Àngel ANGLADA, *Unas notas críticas al texto de Paciano de Barcelona*, dins «*Vetera Christianorum*», 31 (1994), 279-313.

Revisió i reconstrucció textual, basada en l'anàlisi de la transmissió i en comparacions tant amb d'altres passos del mateix Pacià com amb d'altra literatura cristiana antiga, dels fragments que segueixen; *De paenitentibus*, III, 3-4 (279-283); d'*Ibid.*, VI, 4 (283-286); *De baptismo*, I, 1 (287); d'*Ibid.*, VI, 2 (287-288); de l'*Epistola II*, V, 4 (289-293); d'*Ibid.*, VII, 5 (293-294); del *Tractatus*, III, 4 (294-295); d'*Ibid.*, XVI, 1 (295-296); d'*Ibid.*, XIX, 3-XX, 1 (297-302); d'*Ibid.*, XX, 2 (303-307); i d'*Ibid.*, XX, 4-XXI, 2 (307-312).— J. P. E. [11976]

Rafaela SORIANO SÁNCHEZ, *Los restos arqueológicos de la sede episcopal valentina. Avance preliminar*, dins *Arqueologia Cristiana*, 133-140.

En les pàgines inicials trobem indicació de les fonts i dels estudis principals relatius al martiri de sant Vicenç màrtir a València; sobre la primitiva 'Sedes Valentiae'; i sobre els seus primitius bisbes, ja d'època visigòtica (133-134). Les altres pàgines són dedicades a la descripció tècnica de les excavacions. Hi ha bibliografia (140).— J. P. E. [11977]

Josep CORELL, *La inscripció del primer bisbe històricament conegut de València*, dins «*Misc. Trenchs*», 383-390.

L'autor recorda la documentació on consta la troballa d'una làpida, després desapareguda, el 1770, de la qual han restat l'informe d'Agustí Sales i una làmina que en féu treure Francesc Benet Escuder; ja Francesc Pérez Bayer es manifestà en desacord amb la interpretació de Sales i l'autor en revisa la lectura, en dóna una de nova i la defensa, línia per línia, cosa que li permet de reconstruir tant làpida com inscripció (390). Hauria existit un bisbe de València, de nom Tomàs, anterior a Justinià i, doncs, del 531 ca. Hi ha bibliografia (389-390).— J. P. E. [11978]

Victor SAXER, *Le culte de S. Vincent dans la Peninsule Hispanique avant l'an mil*, dins *Arqueologia Cristiana*, 141-149.

El lector d'ATCA coneix ja nombre de publicacions del mateix autor sobre sant Vicent Màrtir [cf. XII (1993), 569-570, núms. 8421-8422 i els allí assenyalats; XIII (1994), 558, núm. 9250; XIV (1995), 505, núm. 10133; XV (1996), 742-743, núms. 11181 i 11183]; en aquest, es proposa de complementar el coneixement del culte pel fet de relacionar-lo amb els textos contemporanis (*Passio sancti Vincentii* en les seves diverses versions; textos litúrgics; sermons i poemes) fins a l'any Mil, a València, a Saragossa i a tota la Península Ibèrica. A València les dades de la inscripció de Justinià i una altra d'incompleta són completades per la *Passio* i per Prudenci i permeten a l'autor de refer l'estrat més primitiu de la dita *Passio*, tot entre els segles IV i VII. Les excavacions de Sant Vicent de la Roqueta aporten dades importants, no tant les de la Plaça de l'Almoina, perquè no encaixen amb els textos, dificultat augmentada per als temps posteriors a la irrupció musulmana per les inconciliables narracions de la translació de relíquies (143). Gregori de Tours i Eugeni II de Toledo informen de relíquies de sant Vicent màrtir a Saragossa i permeten de seguir-hi l'evolució del culte (144). Consten basíliques en diversos llocs de la Península Ibèrica ja en la primera meitat del segle V. Destaca, àdhuc en temps posteriors a l'any Mil, l'ecclesia corvorum sancti Vincentii a l'Algarve, coneguda per la *Historia pseudo-*

isidoriana, per Al-Razí i detalladament descrita per El Edrísí (146). Segons Francesc Monsalvatge, al bisbat de Girona hi hauria hagut una trentena d'esglésies dedicades a sant Vicent abans de l'any mil (147).— J. P. E.

[11979]

Miquel ROSSELLÓ MESQUIDA, *Punta de l'Illa de Cullera (València): un posible establecimiento monástico del siglo VI d.C.*, dins *Arqueologia Cristiana*, 151-161.

El jaciment arqueològic de l'Illa de Cullera ha donat restes arqueològiques (monedes dels segles IV-VI) i objectes de culte cristià que ja el 1977 eren relacionats amb la *Passio sancti Vincentii* i amb l'epitafi de Justinià (151-152). Presentades les troballes arqueològiques (152-157), són altra vegada posats en relació els textos esmentats amb l'himne V del *Peristephanon* de Prudenci, d'on l'autor dedueix la conclusió que semblen remetre'ns a la Punta de l'Illa de Cullera (158).— J. P. E.

[11980]

Víctor Manuel ALGARRA PARDO, *Una grafía de época visigótica del yacimiento del Pla de Nadal: contexto básico y alfabetismo*, dins «Saitabi», XLIII (1993), 81-94.

Descobert el 1989 a Ribarroja (València), ací reproduït i transcrit (IN NONA(S) III) (84), el grafit és col·locat en el conjunt tant dels grafitos com de les inscripcions visigòtiques trobats al País Valencià, també en el de les inscripcions de monedes (85-88). Hi ha bibliografia (93-94).— J. P. E.

[11981]

Bibiana AGUSTÍ, Lluís-Esteve CASELLAS, Jordi MERINO, *Les necròpolis de les Goges (Sant Julià de Ramis, Girona)*, dins *Arqueologia Cristiana*, 107-111.

Només en una de les dues-centes set fosses registrades han estat trobades dues monedes, ambdues de Khindasvint (643-653), encunyades a Tarragona; en són reproduïdes les inscripcions (109-111).— J. P. E.

[11982]

Serafín BODELÓN GARCÍA, *Quirico y Prudencio: Himnos a las dos Eulalias*, dins «Revista de Estudios Extremeños», LI (1995), 25-47.

Quirze, bisbe de Barcelona entre el 656 i el 666, escriví un himne a santa Eulàlia de Barcelona, ací transcrit, anotat i traduït al castellà (26-30); dependria del dedicat per Prudenci a santa Eulàlia de Mèrida; l'autor afirma que «hoy la existencia y martirio de Eulalia de Barcelona está fuera de duda» (25) i recorda que Renall inclogué en el seu *Martyriale*, la *Passio sancte Eulalie Barcinonensis* (26).— J. P. E.

[11983]

Patrice ALESSANDRI, *Ruscino, des Wisigoths aux Francs*, dins *Terres Catalanes Moyen Age*, 9-48.

Aquestes pàgines serien una «première approche des traces du haut Moyen Age carolingien en Roussillon» (10); comencen recordant tres 'capitulària' dels anys 812, 816 i 854, que concedien als 'hispani' d'ambdues vessants dels Pirineus l'aprisió de les terres abandonades (11-12); recorden que les prospeccions arqueològiques eleven a dos-cents els punts carolingis coneguts del Rosselló (87 'villae'; 86 edificis religiosos; i 20 'loci' diversos); hi ha informació sobre troballa de restes de graners (13-19); de fosses amb fragments de rajol i pesos de teler; de fragments de vaixel·la de terrissa i monedes, encara visigòtiques (31-32), també àrabs d'entre el 715 i 812 (32-33); i carolíngies, entre les quals hi ha cinc diners encunyats a Tolosa de Llenguadoc, Narbona, Tours, Bourges i Pavia, datats els anys 793-806 (33-34); hi ha croquis dels tipus d'atueus de terrissa (36-48).— J. P. E.

[11984]

David GANZ, *Theology and the Organisation of Thought*, dins *The New Cambridge Medieval History*,

II. C. 700-c. 900, ed. by Rosamond MCKITTERICK, Cambridge, University Press 1995, 758-785.

Les pàgines 762-766 d'aquest capítol són col·locades sota el sotstítol d'*Adoptionism* i es declaren deutes del llibre de John C. Cavadini [762, nota 34; cf. ATCA, XV (1995), 744-746, núm. 11187]. Resumida l'evolució cronològica de l'afer en els concilis de Regensburg-Ratisbona, de Frankfurt i d'Aachen-Aquisgrà, l'autor sintetitza primer les principals raons i contra-raons tant de Feliu com d'Alcuí entorn al 'Deus nuncupativus' i de si la humanitat de Crist s'ha de considerar Verb de Déu; les de Paulí d'Aquilea entorn la fórmula: «Crist no fou 'homo purus', ans 'homo verus'»; i les d'Agobard de Lió discutint a Feliu aquelles realitats de la naturalesa humana de Jesús (sufriir, ésser crucificat, morir) no naturalment atribuïbles a Déu.— J. P. E. [11985]

Macià RIUTORT I RIUTORT, *L'Isidor com a escrit polític i de política lingüística en el marc de la disputa adopcionista de les guerres carolíngies contra els saxons*, dins «Anuari de Filologia», XVI/A (1993), 103-124.

L'autor suposa que essent l'adopcionisme «una simplificació del déu trinitari, resultava ésser una visió cristiana de la divinitat més pròxima a la concepció pagana de déu que no la concepció del catolicisme romà» (106; cf. 110-112); i com que «bona part del tractat [*De fide catholica* d'Isidor versa sobre la Santa Trinitat] (104), hauria estat explicable que hom n'hagués propiciada una traducció al francic a fi d'evitar que «els neòfits saxons s'inclinessin més aviat per una visió adopcionista del cristianisme» (105-106). [És de doldre que l'autor s'hagi dispensat de presentar aquells textos del mateix Feliu d'Urgell o dels qui polemitzaren amb ell que demostrin que el punt doctrinal entorn al qual disputaven era trinitari].— J. P. E. [11986]

K. SIDWELL, *Théodulf of Orléans, Cadac-Andreas and Old Irish Phonology: A Conundrum*, dins «The Journal of Medieval Latin», 2 (1992), 55-62.

Pàgines només conegudes per referència, que, però, s'ocupen de la picabaralla entre wisigots i irlandesos en la cort de Carlemany i del fet que, en la pronunciació dels irlandesos, 'scottus' sonava com a 'sottus', detall que Teodulf aprofitava per a bescantar els seus contrincants d'Irlanda [cf. el resum d'ATCA, XIII (1994), 560, núm. 9256].— J. P. E. [11987]

Olivier SZERWIMIACK, *Des recueils d'interprétations de noms hébreux chez les irlandais et le wisigoth Théodulf*, dins «Scriptorium», XLVIII (1995), 187-258.

Abans del s. XIII, sant Jeroni era font gairebé exclusiva per a la comprensió dels noms hebreus bíblics (199), però no era l'única i segurament només indirectament coneguda (201-215). Però hi ha un grup de manuscrits, relacionats amb Teodulf d'Orléans, que transmeten una explicació de noms bíblics hebreus elaborada a base de fonts múltiples, que podria haver estat obra d'ell (221-222), presenta detalls que són propis d'ell (225) i conté uns díctics que podrien ésser seus relatius a la importància de les etimologies hebrees de la Bíblia (226). Aquella llista podria ésser una nova manifestació de l'enemistat amb els irlandesos de la cort carolíngia [cf. resum precedent] (228-229), que havien elaborada la pròpia *Interpretatio nominum hebraicorum*, conservada en onze manuscrits (193-196; 214-215; 228-257).— J. P. E. [11988]

Dieter SCHALLER, *Theodulf Exil in Le Mans*, dins «Mittellateinisches Jahrbuch», 27 (1992 [1993]), 91-101.

L'autor recorda les llegendes que parlen de Teodulf d'Orléans com de presoner a Angers, on hauria compost i interpretat el *Gloria, laus...*, que li hauria valgut el perdó de Lluís el Piadós el 818 (92). Anant a les fonts, el fragment d'epitafi conegut no proporciona cap indicació (93), però, en canvi, l'autor es reafirma que del *Carmen* 72 es pot deduir que visqué a Le Mans. Les

indicacions cronològiques relatives a la glaçada de La Sarthe el 20-21 de febrer del 820 no són concloents (95-98); però la identitat textual d'expressions entre aquell *Carmen* i els posteriors *Carmina Cenomanensia*, demostra que aquests copiaren d'aquell frases descriptives de detalls de Le Mans (99-100) i que, doncs, Teodulf hi sojornà. Hauria passat a Angers uns primers anys de captivitat relativament suportables, marc per al *Gloria, laus...*; a Le Mans, en canvi, «melior mors bona forte foret» (101).— J. P. E. [11989]

Paul-Irénée FRANSEN, *Les sermons 68 de saint Augustin chez Florus de Lyon. Identification d'un nouveau fragment*, dins «Revue Bénédictine», 104 (1994), 84-87.

El *Sermo 68* de les col·leccions de prèdiques de sant Agustí no és una peça arrodonida des del començament, ans el resultat d'agregació de nou fragments del bisbe d'Hipona utilitzats per Florus de Lió per a l'explicació de versicles diversos de la *Primera Lletra als Corintis*; el mateix Florus utilitzà un altre fragment, *Ex sermone de lectione evangelii*, fins ara no identificat, en l'exegesi d'1Cor II, 7-8, conservat a Troyes, BM, ms. 96, f. 97, ací transcrit amb les corresponents anotacions (87).— J. P. E. [11990]

Giuliana ITALIANI, *Il 'De templo Salomonis' di Beda e il Commento ai Re di Claudio di Torino*, dins *Immagini del Medioevo. Saggi di cultura mediolatina*, Spoleto, Centro Italiano di Studi sull'Alto Medioevo 1994, 179-190.

El *Commentum in libros Regum* de Claudi de Torí sorgí com a resposta a una petició de Teodemir, el qual, de més a més, demanava de fer encaixar les seves setanta-dues noves preguntes amb les *Triginta quaestiones* de Beda (180 i 182). Per això hi ha dues branques en la tradició manuscrita de l'obra de Claudi, una que s'acaba en finir l'aportació seva, remetent per al restant al llibre de Beda (branca ,alfa') i una altra que transmet de forma unitària i completa les respostes de Claudi dins el llibre de Beda (branca ,beta'), de la forma explicada en les pàgines 184 i següents.— J. P. E. [11991]

Albert ROIG i DEULOFEU, Jordi ROIG i BUXÓ, *D'alguns nuclis monàstics troglodítics d'època carolíngia al Pallars (Pirineu Central)*, dins *Arqueologia Pirinenca*, 607-613.

Els autors, basats en la documentació publicada per Ramon d'Abadal, recorden els preceptes carolíngs amb restitucions i confirmacions de béns i propietats a favor de cases monacals, datats la primera meitat del segle IX: el 807 a favor de Gerri, d'Alaó el 806-814, de Senterada el 823, de Lavaix el 848. Sant Esteve de Parabella seria documentat en una donació del 845-846 i en una cessió del 849 (608); les seves restes arqueològiques són a 700 mm de Gerri de la Sal. També consta que Santa Grata havia estat reedificada abans del 823 (611). Hi ha bibliografia (611-612), dos croquis (612-613) i llista de quinze nuclis monàstics del segle IX, coneguts i documentats en els comtats de Pallars i Ribagorça (613).— J. P. E. [11992]

Jordi BOLÓS, *Onomàstica i poblament a la Catalunya Septentrional a l'Alta Edat Mitjana*, dins *Terres Catalanes Moyen Age*, 49-69.

Encara que la base principal d'aquestes pàgines no és la documentació escrita, l'autor indica l'any en què hi compareix cada un dels topònims ací reportats, molts dels quals, els acabats en ,-à = -anum', correspondrien a antics ,fundi' d'època romana (52-54); quant als antropònims dels comtats del Nord, són analitzats els de tres documents dels anys 840, 843 i 878-879, que permeten de veure la diversa implantació d'antropònims francs en les diferents comarques: reduïda, al Conflent, important, fins a una tercera part, al Rosselló (59), i gairebé inexistents entre els donats de Cuixà (60). Una conclusió: entre el segle VI i la submissió a Carlemany, comunitats franques s'havien establert tant a l'Aquitània com a Catalunya, sovint en llocs estratègics (61), potser procedents d'Austràsia o de Nèustria (64); parlant en termes generals,

en la zona nòrdica de Catalunya, abans del 900 «la influència franca fou més important que en els comtats meridionals» (62) i hauria durat entre darreries del segle VIII i les del segle IX (63). Hi ha cinc mapes de termes locals del Rosselló i de les comarques de la Catalunya Vella (66-69).— J. P. E. [11993]

Joan BADIA-HOMS, Enric CARRERAS VIGORÓS, *Localització del vil·lar de Purtos a la rodalia d'Ullà*, dins «Estudis del Baix Empordà», 14 (1995), 109-119.

L'any 881, un grup d'autoritats i prohoms dictà sentència en un lloc denominat 'Purtos' des d'una 'arca' o 'senya' entorn els límits entre Ullà i Bellcaire; la sentència pertany al *Cartoral de Carlemany*, d'on són transcrits cinc paràgrafs (110-112), bo i esbrinant qui resultà victoriós (112-113). Hi ha hagut parers diversos entorn la localització de 'Purtos' (114-115); els autors, després d'anàlisi del terreny, afirmen que «les restes del vil·lar de 'Purtos', on es reuní l'assemblea judicial de l'any 881» es troben a l'indret del Mas Blanc (119).— J. P. E. [11994]

Carolina BATET COMPANY, *La Marca encastellada? Castells i pautes d'assentament a la Marca del Comtat de Barcelona (segles X-XI)*, dins «Afers. Fulls de recerca i pensament», núm. 21 (1995), 341-360.

Objectiu de l'autora: «descripció dels estrets vincles que manté la xarxa castral amb els mecanismes d'exercici del poder i, fins i tot... en la comprensió dels efectes d'aquesta implicació sobre les relacions de dependència senyorial» (343), estudi possible gràcies a les fonts escrites anteriors al segle X, completades per l'arqueologia (343-344). La xarxa de castells termenats en la Marca de Barcelona «és abans que tot el resultat d'una estratègia expansiva» (345), d'acord amb la qual el comte dona o ven un castell amb domini i potestat sobre el lloc, com si fos un alou (346), reservant-se, però, sempre la darrera paraula «fins i tot substituïnt o confirmant l'actuació dels monarques carolingis» (348). La xarxa castral és acompanyada d'una homogeneïtzació de les relacions senyoriales, present en el *Cartulari de Sant Cugat del Vallès*, i realitzada mitjançant donacions o vendes al monestir amb reserva d'usdefruit, i donacions a cens (349), en un moment en què les aprisions ja són molt escasses (351, nota 28), i en què la xarxa castral ja és pràcticament constituïda (352); en les darreres pàgines l'autora exposa la seva hipòtesi entorn la relació entre encastellament i assentament (353-357). Hi ha bibliografia (358-360).— J. P. E. [11995]

Josep M. SALRACH I MARÈS, *Contribució dels monjos de Ripoll als orígens de la historiografia catalana: els primers crònics*, dins *Art monestirs Ripollès*, 17-35.

L'autor enceta les seves reflexions amb la pregunta de què hauria estat la historiografia catalana sense la contribució dels monjos de Ripoll. Immediatament es fixa en el llista de reis merovingis i carolingis fins entorn el 939 escrita per Gotmar de Girona, explicable «perquè Girona fou una seu que mantingué especials i estretes relacions amb la cort carolíngia fins ben entrat el segle X» (18), apreciació confirmada pel fet que els crònics que naixen dels monestirs catalans se centren en gestes dels nostres comtes (18-19). El *Chronicon Rivipullense* té una primera part dedicada a la història antiga fins a la irrupció dels sarraïns a Hispània, punt en el qual la història del país experimenta una ruptura i reprèn amb els carolingis i ja a darreries del segle IX s'entrellaça amb la dels comtes del país i dels abats de Ripoll o amb els esdeveniments més importants, el darrer dels quals és l'assalt d'al-Mansur a Barcelona el 985; després, «del 990 fins al seu acabament, el 1191, el crònic ja és una peça catalana», on prevalen les notícies dels comtats i de l'Església de Catalunya (22): minven les dedicades als reis francs, augmenten les de la reconquesta en els diversos regnes ibèrics, no manca l'atenció als fets generals importants: croades, lluita entre pontificat i imperi entorn les investidues (23-24), però les més riques són les relatives a Ramon Berenguer III i Ramon Berenguer IV, amb salt qualitatiu internacionalitzant en assumir aquest el regne d'Aragó (24-25); les darreres notícies són obituàries, entre els

quals es troba l'assassinat de Thomas Becquet (25). L'*Alterum chronicon Rotense* depèn de l'anterior, car hauria estat iniciat a Ripoll; aplega notícies des dels orígens del cristianisme fins a l'acabament de les persecucions i reprèn el fil a darreries del segle X com a «cronicó temàticament català, amb algunes referències a la història extracatalana, particularment aragonesa» (26-27); finalment, el *Cronicó Dertusense II*, que va del 1097 al 1210, sembla que seguí la trajectòria de Ripoll a Sant Joan de les Abadesses i d'allí a Tortosa. Les seves notícies són ordenables en plans diversos: el local dels monestirs acabats d'indicar; el català, amb les efemèrides personals de comtes i bisbes i els esdeveniments capdavanters de la Reconquesta, fins a l'inici de la del País Valencià; l'aragonès, el carolingi i el papal, amb particular atenció a fenòmens extraordinaris de la naturalesa.— J. P. E. [11996]

Anscari M. MUNDÓ, Jesús ALTURO [I PERUCHO], *La escritura de transición de la visigótica a la carolina en la Cataluña del siglo IX*, dins «Actas del VIII Coloquio del Comité Internacional de Paleografía Latina. Madrid-Toledo 1987», Madrid 1990, 131-138.

Pàgines només conegudes per referència.— J. P. E.

[11997]

Jesús ALTURO I PERUCHO, *El fragment de còdex 2541, IV, de la Biblioteca de Catalunya amb algunes notes sobre característiques paleogràfiques de la primitiva minúscula carolina catalana*, dins «Misc. Trenchs», 95-103.

Es tracta d'un foli procedent de cobertes, ací fotogràficament reproduït en ambdues cares (102-103); el text copiat pertany al *In Matthaeum* de sant Jeroni (99); són assenyalades les variants en relació al text publicat dins el «Corpus Christianorum», LXXVII; l'anàlisi paleogràfica porta a la conclusió que la lletra ja és carolina amb reminiscències visigòtiques i que el volum, al qual el foli pertangué, hauria estat escrit a Catalunya el darrer decenni del segle IX (98).— J. P. E. [11998]

Joan F. CABESTANY I FORT, *El castell de Queralt (segles IX-X)*, dins «Recull. Associació Cultural Alt Gàia», núm. 3 (1995), 17-25.

Cap a darreries del segle IX, Jofre el Pelut, practicava alguna forma d'aprisió relacionada amb el castell de Queralt i l'anàlisi dels documents del segle X (*Liber feudorum maior*, *Cartulari de Poblet*, *Documents de la Seu d'Urgell*) confirma que es tractava d'un punt d'indiscutible valor estratègic enfront la taifa de Lleida i alhora víctima de repetides 'razzies', la d'al-Mansur inclosa, però també de no menor importància política, ja que era la barrera amb la qual el comte de Barcelona tallava el pas als comtes d'Urgell, Ribagorça i Pallars vers terres mediterrànies. La possessió del castell per Sendred de Gurb, des d'aleshores 'de Queralt', confirmava el domini de la casa de Barcelona en la contrada entorn l'any 1000.— J. P. E. [11999]

Siegmond Ulrich KAHN, *Um documento catalão de 995 e o Breviario*, dins «Anuario de Historia del Derecho Español», LXI (1991 [1992]), 607-623.

El document pertany a la Seu d'Urgell i suara ha estat publicat per Cebrià Baraut; ací és reproduït (607-608); l'autor el reparteix en tres seccions: 1) concrecions de l'acte de venda del castell de Corcolze, empenyorat pel comte Borrell al bisbe Salla d'Urgell; 2) resum de la 'carta impignoracionis'; 3) comunicació al deutor, comte Borrell d'Urgell. L'autor subratlla que es tractava d'una 'potestas castri', que comportava drets militars, empenyorada, posseïda i venuda; i que foren tres els avisos donats pel bisbe creador al comte deutor, d'acord amb la prescripció del *Breviarium*, que hom considerava obsolet des del final del Regne de Toledo (613-621); potser es tractava d'una supervivència a través del costum.— J. P. E. [12000]

José V. BOSCA CODINA, «*Antequam usatici fuissent...*». *La escritura impone la ley (Cataluña, ss. X-XII)*, dins «Misc. Trenchs», 225-233.

El paràgraf inicial dels *Usatges*, ací transcrit (227), parla d'un abans i un després d'ells. De fet, entre el 950 i el 1150 s'hauria realitzat a Catalunya un doble desplaçament: d'una banda, el polític, a la recerca d'un poder estatal personificat en un sobirà i, relacionat amb aquest, en tant que n'hauria estat una de les bases, la imposició del document escrit com a justificació del nou dret i d'una nova classe, la dels 'litterati'. Els contemporanis i documentats recursos a instruments escrits ho confirmarien. La redacció definitiva dels *Usatges* vers el 1150 hauria assenyalat el final d'aquell viatge, completat amb el *Liber feudorum maior*, elaborat «ut... unusquisque ius suum sortiatur» (232, nota 46). Hi ha bibliografia (233).— J. P. E. [12001

Anscari M. MUNDÓ, *El jutge Bonsom de Barcelona, cal·lígraf i copista del 979 al 1024*, dins *Scribi e colofoni. Le sottoscrizioni dei copisti dalle origini all'avvento della stampa*. Atti del seminario di Erice. X Colloquio del Comité International de paléographie latine (22-28 octubre 1993) a cura di Emma CONDELLO e Giuseppe DE GREGORIO, Spoleto, Centro Italiano di Studi sull'Alto Medioevo 1995, 269-288 i tres fulls de reproduccions fotogràfiques.

L'autor parteix de la nota inicial de l'actual manuscrit de El Escorial Z.II.2, acabat el 1011, ací transcrita, que també s'hauria trobat en el perdut ms. de Ripoll, acabat el 1010 (269-270; cf. 277); informa dels textos copiats en el primer i en recorda la trajectòria de Barcelona a Vic i d'ací a El Escorial, donat pel bisbe Joan Bta. Cardona, raó pel qual és conegut com a *Còdex del Cardona* (272); la descripció codicològica condueix a la distinció dels quatre copistes, d'escriptura carolíngia (273-275), el terç dels quals fou alhora el corrector del cos del manuscrit (274); hi ha, de més a més, 500 lletres inicials més que mitjanes i d'altres de més grans i setze grans quadres (275). Les pàgines 276 i següents són dedicades a notícies relatives a Bonshom / Bonushomo (276): originari d'Osona, estigué 45 anys en actiu des del 979 (278) i com a jutge des del 988 (280-281); 120 documents es refereixen a ell, 17 són originals escrits per ell íntegrament (278); hi ha, de més a més, un full a Vic, Arxiu Episcopal, Fragment XV.3, i un a Barcelona, ACA, full d'una Bfblia de Sant Cugat (277); havia posat a Barcelona escriptori, botiga de llibres i escola de gramàtics, cal·lígrafs i juristes (282); ell mateix es qualificava d',exarator', redactor, i no sols de ,scriptor' (283).— J. P. E. [12002

GERBERT D'AURILLAC, *Correspondence*. Tome I. *Lettres 1 à 129*. Tome II. *Lettres 130 à 220 (avec 5 annexes)*. Texte établi, traduit et commenté par P. RICHÉ, J. P. CALLU (*Les Classiques de l'Histoire de France au Moyen Age*, 35-36), París, Les Belles Lettres, LIV i 320 i XVI i 321-724 pp.

Ultra la referència a l'estada del futur Silvestre II a Catalunya (Vic i Ripoll) per raó d'estudi (VII), hi ha en aquestes pàgines text, traducció i notes de les lletres a *Lupito Barchinonensi* (48-49) i a *Bonifilio, Gerundensi episcopo* (50-51).— J. P. E. [12003

Josep M. SALRACH, *Memòria, poder i devoció: donacions catalanes a la Grassa (segles IX-XII)*, dins *Terres Catalanes Moyen Age*, 103-117.

La ,devoció' catalana a la Grassa seria singular testimoni d'implicacions religioses i polítiques entre la gent d'ambdues vessants dels Pirineus. Destaquen les famílies de Bel·lò, comte de Carcassona, i sembla, avi de Jofre el Pelut, i de Guillem de Gelona, comte de Tolosa i de la Marca de Gòtia (104-105). Una de les branques procedents de Bel·lò, la dels comtes d'Urgell, Cerdanya, Barcelona, Girona i Besalú, introduí a Catalunya la devoció a la Grassa, potser a tall de reafirmació i culte als orígens (108), amb donacions que es multiplicaren a darreries del s. IX i a començos del s. X (108-109); el 926 hi hagué una donació d'unes 30 hectàrees de terra en el comtat de Girona (ACA, *Monacals. Ridaura, Carpeta 1/3*); onze anys després, el comte Sunyer de Barcelona donava Ridaura a la Grassa, on deu anys més tard es feia

monjo (111-112); molts d'altres imitaren les donacions (113). En adquirir el comtat de Carcassona, Ramon Berenguer I es reservà el control directe del dit monestir (114). Als comtats de Besalú, Rosselló i Girona seguiren les donacions d'esglésies i monestirs a la Grassa; a Girona, Sant Pere de Galligants «ut fideliter emendetur et regulariter instituat» (116). Ultra la inèdita d'ACA, l'autor es basa en documentació publicada per Ramon d'Abadal i de Vinyals, Bernat Alart, Francesc Monsalvatge, Pere Ponsich i en edicions franceses de documents carolingis.— J. P. E. [12004

Martin AURELL [I CARDONA], *Les noces du comte. Mariage et pouvoir en Catalogne (785-1213)* (Université de Paris IV. Série Histoire Ancienne et Médiévale, 32), Paris, Publications de la Sorbonne 1995, 624 pp.

L'obra recorda els estudis que des de perspectives diverses hom dedica al matrimoni, també en la seva configuració medieval. Per a l'estudi del tema en els comtes catalans, hom disposa d'una documentació tan abundant com magra és la historiografia coeva (23-24); també dels estudis actuals de Ramon d'Abadal i de Vinyals, de Miquel Coll i Alentorn i de Santiago Sobrequés i Vidal, i d'alguns de posteriors, catalans o no, fets des de diversos punts de vista (25-28). Després, a base de la documentació esmentada, constantment citada i parcialment transcrita, en capítols successius ens passen davant els ulls, com en un gran tríptic, primerament les funcions de la dona en una societat bàsicament masculina en els segles IX-XI (29-217), on trobem els estats diversos de vida de la dona, també de la religiosa en els principals monestirs, entre els que no manca el de Sant Joan de les Abadesses i la famosa Enguilberga (197-202); hi ha unes pàgines dedicades al *Manuale* de Dhouda per a la formació del seu hereu: respecte, obediència i submissió al pare, perquè «la docilité au père garantit la paix» (82-83) i sentit de la continuïtat de la raguèlia, també vers els passats amb la pregària (83-85); encaixen en aquest món els elogis sepulcral als comtes (87-98). El segon plafó del tríptic exposa per al segle XI la transformació eclesial del matrimoni en l'època gregoriana, malgrat les resistències; en són figures representatives Ermessèn de Carcassona (223-255) i Almodis i Llúcia de la Marca [a la qual l'autor havia dedicat un estudi, resumit dins ATCA, XIII (1994), 564-565, núm. 9273]. La sobreposició del model religiós en el matrimoni de l'aristocràcia fou conduït per la llarga lletra de l'abat-bisbe Oliba, per les decisions de concilis, es manifesta en els pròlegs de les dotacions matrimonials, es ritualitza en els sacramentaris i és exemplificada en la literatura relativa a santa Eulàlia de Barcelona (la *Cantilène de sainte Eulalie* seira «de plus ancien texte littéraire en français conservé à ce jour»: 325) i en la paral·lela narració de Renall, *Passio beatae Eulaliae martyris Barchinone* (325-328). El tercer plafó presenta la dona en el matrimoni sota l'interès polític, al servei del príncep, corresponent al segle XII (335-537), en uns moments en què es realitza una certa connexió unitària entre els comtats, la casa de Barcelona s'expansiona vers Occitània i rep el reialme d'Aragó (389-426); les seves figures representatives són Maria de Montpeller, mare de Jaume I (427-465), i Peronella d'Aragó (369-379), ambdues instrumentalitzades, com també ho són els monestirs destinats a filles de nobles: Sixena (486-496) i Vallbona (496-502); també hi ha textos representatius d'aquesta etapa: la narració del matrimoni del fundador de la dinastia en els *Gesta Comitum Barcinonensium* (504-513), la llegenda de l'emperadriu d'Alemanya (513-520) i l'eclosió de la moda i temàtica literària de l'amor cortès (520-531). Després de sengles resums conclusius (533-537; 541-553) i de set arbres genealògics de raguèlies comtals diverses, vénen les fonts manuscrites (567) o impreses (568-570), les fonts historiogràfiques i literàries (571-572) i la bibliografia (572-580), un glossari (583-585) i taules d'antropònims (589-604), de topònims (605-614) i de matèries (615-617). En el curs del volum es repeteixen els diagrames familiars, els croquis geogràfics i les il·lustracions.— J. P. E. [12005

Ramon ORDEIG I MATA, *Dos concilis de la província Narbonense, dels segles X i XI, fins ara ignorats,*

dins «Revista Catalana de Teologia», XX (1995), 367-382.

El primer seria un sínode que hauria estat celebrat entre el 903 i el 905; hi fa referència el decret d'un sínode de Barcelona del 906 a favor del monestir de Sant Joan de les Abadesses; del segon, celebrat al monestir de Sant Gèli, prop Nîmes, 1062-1063, ha estat trobada entre els papers de Roc d'Olzinelles, darrer arxiver de Ripoll, conservats a Vic, Arxiu Episcopal, una lletra sinòdica adreçada al comte Guillem de Besalú i als monjos de Ripoll. Quant al primer, l'autor resumeix allò que n'han dit des de Jeroni Pujades a Jaume Villanueva (368-369) i estableix que els documents parlen en realitat de tres sínodes: un de localització desconeguda, al qual assistiren una dotzena de bisbes, signataris d'un document a favor de Sant Joan de les Abadesses, anys 903-905 (370-371: 'plena synodus': 373); un segon, celebrat a Barcelona el 906, amb sis o set bisbes (371-372); i el de Sant Tiberi del 907, amb assistència de deu bisbes. La lletra sinòdica del sínode de Sant Gèli, de quinze bisbes, fou donada amb d'altres papers de Roc d'Olzinelles al bisbe de Vic, Josep Morgades, el qual la ingressà a l'Arxiu Episcopal (374-375). Són publicats els quatre documents: els dels sínodes de Barcelona 906 (376-377) i de Sant Tiberi 907 (378-379); la lletra d'Alexandre II del 1063: *Quoniam divina favente clementia* (380); i el del sínode de Sant Gèli 1062-1063, defensant el monestir de Ripoll (381).— J. P. E. [12006

Aymat CATAFAU, *Contentiones fuerunt. Conflicts et violences dans le Roussillon féodal (XIe-XIIe siècles)*, dins *Roussillon*, 221-249.

Les diverses fonts (ADPO, *Fons Fossa* i *Cartulari del Temple*, Arxiu de l'Hospital d'Illa, i Bernat Alart, *Cartulari manuscrit*; ACA, *Liber feudorum maior*), i la documentació publicada per Pèire de Marca o per d'altres permet a l'autor d'establir un calendari d'actes en positiu o negatiu subratllats amb el tema entre el 1027 i el 1184 (239-243). L'exposició de les pàgines inicials subratlla la compareixença de nous mots: cellera (sagrera), 'contentio', 'altercatio', 'quaerela', 'convenientia', els 'usarges' i els 'mals usos'; i la significació dels dos sínodes de Pau i Treva de Toluges 1027 i 1064; es fixa en particular en tres classes de documents: els trenta-quatre relatius a violència contra institucions o persones d'Església, i les actes d'un concili de Narbona del 1043 (223-228); els vint relacionats amb violència entre nobles o cavallers, on destaca la 'quaerimonia' de Ponç d'Empúries contra Jofre de Rosselló (229-233); i les informacions relacionades amb malifetes contra pagesos, sobre els quals pesaven nous 'usatges', com l'obligació d'allotjar 'milites' (233-238). Hom tenia la il·lusió que les celleres protegirien, però ni elles no aturaven la violència (237).— J. P. E. [12007

Joan RUIZ I CULELL, *L'estratègia de l'abat Odó de Sant Cugat en l'adquisició de propietats a partir d'un testament*, dins «Gausac. Publicació del Grup d'Estudis Locals de Sant Cugat del Vallès», núm. 6 (juny 1995), 43-48.

El testament, base d'aquestes pàgines, és el de Mel, ja publicat per Josep Rius i Serra, datat a començaments de setembre del 1002 abans d'emprendre pelegrinatge a Roma; són analitzades tant les dades familiars com les relatives a propietats de la testadora; l'autor en recorda d'altres documents i es pregunta si hi hagué relació entre aquesta romeria i la confirmació papal a favor de Sant Cugat, el desembre del 1002.— J. P. E. [12008

Klaus HERBERS, *Politik und Heiligenverehrung auf der Iberischen Halbinsel. Die Entwicklung des «politischen Jakobus»*, dins *Politik und Heiligenverehrung im Hochmittelalter*, herausgegeben von Jürgen PETERSOHN (Vorträge und Forschungen, 42), Sigmaringen, Jan Thorbecke 1994, 177-275.

En el curs de l'exposició, l'autor fa referència a la lletra de l'abat Cesari de Santa Cecília de Montserrat al papa Joan XIII com a prova que en ple segle XI hom no acceptava la llegenda de la missió de sant Jaume a la Península Ibèrica.— J. P. E. [12009

Anscari M. MUNDÓ, *L'abat i bisbe Oliba com a escriptor i impulsador de cultura*, dins *Art monestirs Ripolles*, 7-16.

Quaranta-quatre anys després d'haver estat presentat a un premi sortia el volum del *Diplomatari i escrits literaris de l'abat i bisbe Oliba* [cf. ATCA, XII (1993), 424-427] i l'autor exculpa del retard les múltiples instàncies de les quals depengué aquella edició (7-8); una de les peces allí publicades en el seu text primitiu és el *Sermo Olibae* [o Olibani?] *de sancto Narcisso*, que Udalscalc d'Augsburg a mitjan segle XII havia farcit d'elements fantasiosos i així entrà en la *Patrologia Llatina* de Migne (8-10 [per cert, Francesc Dorca, no essent membre de cap orde religiós, no fou 'pare' ans mossèn o doctor: 10, línia 2]). Som informats de les vicissituds del *Psalterium argenteum* de Ripoll posteriors a l'exclaustració del 1835, fins que hom en perd el rastre en passar la frontera d'estat pel Coll d'Ares (10-13); i dels mots catalans que entraren en l'inventari de sagristia i d'església de Ripoll el 1047 (16).— J. P. E. [12010]

José MARTÍNEZ GÁZQUEZ, Joan GÓMEZ PALLARÈS, *La 'Epistola de ciclo paschali' del monje Oliba de Ripoll*, dins «Mittelateinisches Jahrbuch», 27 (1992 [1993]), 104-140.

Presentat el monestir de Ripoll i el monjo Oliba (diferent de l'homònim abat i bisbe), són recordats els seus escrits coneguts per ara: De astronomia, del Var., Reg. lat. 123; és sabut que l'antic ms. 37 de Ripoll contenia el De ponderibus et mensuris, les Regulae abaci, les Epistolae de pascae ciclo dionisiali (que també és a París, BN, lat. 7476, i a Vic, Museu Episcopal 167), i dues Epistolae de feria diei nativitatit Christi (104-105). També són recordades les principals obres anteriors de còmput eclesiàstic (106-108). L'esmentat ms. de París hauria estat copiat a Ripoll (109) entre el 1040 i el 1061 (106). És editat amb aparat crític i notes complementàries el text de l'Epistolae de paschali ciclo (114-140), precedida del Prologus metro heroico (110-112).— J. P. E. [12011]

Stefano Maria CINGOLANI, *La letteratura religiosa in Occitania e Catalogna fra XI e XIII secolo*, dins «Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona», XLIV (1993-1994 [1995]), 37-55.

Objectiu: «fornire un quadro d'insieme quanto più possibile ampio e dialettico dei problemi che riguardano la letteratura religiosa» en la zona i moment indicats en el títol, prescindint d'apriorismes i partint de les composicions trameses per aquests quatre manuscrits: Clermont Ferrand, BM 240; Orleans, BM 444 (aquest potser copiat a la Cerdanya o al Rosselló); Leyden, Vossianus lat. 60; i París, BN lat. 1139 (39). Primera constatació: en el pas del s. XI-XII hi ha un primer naixement de literatura didàctica en vulgar en l'àrea anglo-normanda (41-42); després del 1150, aquesta literatura fa un salt qualitatiu a Picardia i trenta anys més tard a la Xampanya (42); a Occitània i Catalunya, passa tot el segle XII sense el dit salt qualitatiu vers la literatura en vulgar, com si, fora de la lírica, fos una 'excepció narrativa' (44); i si, ja avançat el segle XII, hi ha «un deciso mutamento di carattere della letteratura religiosa nelle terre del Sud», en el pas del s. XIII al XIV, «il mondo catalano assiste ad una spinta originale intensa e sua propria» (47), raó per la qual cal clarificar alguns punts comparatius amb la del Nord i l'existència d'una burgesia que entre el s. XIII i el XIV «ha saputo essere anche buon pubblico per numerose opere di Ramon Llull» (48). Hi ha llista dels textos antics (51) i bibliografia d'estudis actuals (51-55).— J. P. E. [12012]

Antoni UDINA ABELLÓ, «Mitto in baiolia». *Les solidaritats familiars i feudals a la Catalunya medieval*, dins «Medievalia», 11 (1994 [1995]), 65-79.

La 'batllia personal' fou la que substituï o féu «les funcions de la tutela en la societat catalana dels segles XI i XII» (66) i l'autor esbrina els mecanismes jurídics que hi són aplicats d'acord amb el context social, a base dels 162 testaments que determinen batllia personal d'entre els més de vuit-cents coneguts de Barcelona, ACA, *Canc.*, *Pergamins*, i *Ordres religiosos*; ACB, *Pergamins*; Vic, Arxiu de la Catedral, *Liber dotationum*, *Cartoral de Santa Maria de l'Estany*; Seu

d'Urgell, Arxiu de la Catedral; els testaments eren gairebé limitats a nobles i eclesiàstics. Els primers esments són del darrer quart del segle X; hi és emprada una terminologia específica (67). En les pàgines següents, l'autor precisa tres extrems: qui té el dret de posar un altre sota batllia d'algu (67-69); característiques de qui és establert batlle (70-75); i punts en els quals el protegit és sotmès al batlle (76-77).— J. P. E. [12013]

Jaume OLIVER BRUY, *Senyors capturats? El delme a la documentació de Pallars i Ribagorça anterior al segle XII*, dins *Terres Catalanes Moyen Age*, 135-161.

Estudi de l'establiment i evolució del delme a base dels esments en documentació primitiva. L'autor comença recordant la interpretació de Pierre Bonnassie, Xavier Puigverd i C. Batet. Ell analitza pas per pas els dits esments en els documents més primitius (el delme és dels comtes i en fan el que volen; també és dels monestirs), i així compareix en el *Cartulari d'Alaió* (140), en el de Lavaix, on ja consta que el monestir determina com el percep (142); en el de Gerri, el comte en dona a fidels seus, aquests al monestir i aquest també determina com el percep (144-145). En consagracions d'esglésies el bisbe invoca la llei canònica per a la seva exclusiva, però ha de compartir el delme amb comtes i senyors (147). Els documents de la catedral d'Urgell dels s. X-XI contenen trenta-cinc referències al delme al Pallars; hom reafirma l'exclusiva del dret eclesiàstic, però rep delmes posseïts per altri, comtes o particulars (150-151). En les darreres pàgines, l'autor subratlla la relació entre delme i límits territorials (de combat o de castell termenat); que monestirs i catedrals són els més afavorits per tràfic de delmes (155); també la relació entre Reforma Gregoriana i onada de cessions de delmes a monestirs i a la catedral el darrer quart del segle XI (156); papes, bisbes i abats reformadors s'apressen, amb els comtes, a desposseir de delmes els seus fidels i a donar-ne la titularitat a l'Església (157-158). Hi ha bibliografia (160-161).— J. P. E. [12014]

Pierre PONSICH, *Les catalans et les croisades*, dins «Perpiniani Archivum. Revue de l'Association des Archives de la ville de Perpignan», 1 (1995), 69-86.

Aplec de notícies procedents de l'Arxiu Capitular d'Urgell, de la *Marca Hispanica* de Peire de Marca, i del *Liber feudorum maior*, sobre diversos pelegrins a Terra Santa i alguns senyors dels comtats de Cerdanya, del Rosselló i d'Urgell que s'enrolaren a les croades durant el segle XII. Hi ha referència al testament de Guillem Jordà de Cerdanya, conservat en el dit *Liber...* (71) i recordat en els *Gesta comitum Barcinonensium*.— J. P. E. [12015]

Josep M. CALATAYUD PLA, *Els apòstols miren al cel. A propòsit de l'edició de les filactèries del frontal de Martinet*, dins «Faventia», 17/1 (1995), 121-127.

El dit frontal, de la primera meitat del segle XII, ara és a Massachussets (EUA), Wocester Art Museum (124). Partit en dos pisos, el superior, presidit per Crist, conté el seu nom i les lletres gregues alfa i omega; entre els dos pisos hi ha dues línies de text: la primera reproduïx la frase d'Act I, 11, «Viri Galilei... vidistis eum» i la segona col·loca el nom respectiu damunt cada un dels apòstols, àdhuc el dels que no foren presents a l'Ascensió, representats en el pis inferior. Les inscripcions són transcrites (125).— J. P. E. [12016]

Anna ORRIOLS I ALSINA, *Les il·lustracions del manuscrit Vat. lat. 5730 i la seva relació amb altres produccions catalanes de l'entorn del 1100*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 24 (1994), 943-966 i nou làmines de reproduccions a color.

Generalment datat de la primera meitat del segle XII, el dit volum és ací analitzat sota l'aspecte artístic amb particular atenció a les caplletres (950-952); també n'és transcrit el colofó (949, nota 21: potser «IN SALCE LABORIS» hauria d'ésser «IN CALCE LABORIS»); un dels copistes potser era ripollès (950); però aquestes pàgines tenen la finalitat de qüestionar l'origen

ripollès del volum, bo i assenyalant vers altres àmbits: «Girona, Rodes i, si és que l'Evangelari que en porta el nom s'hi va il·lustrar, Cuixà» (963), que haurien d'ésser relacionats amb d'altres volums: l'*Homiliari* de Sant Feliu de Girona, el *Beatus* de Torí, amb els dos darrers volums de la *Bíblia* de Rodes i, potser, amb obres llemosines i d'altres de realitzades a Cîteaux (964). Les làmines també reproduïxen text.— J. P. E. [12017]

Joan ARMANGUÉ I HERRERO, *Els primers contactes culturals entre els Països Catalans i Sardenya* (1113-1323), dins «Revista de l'Alguer. Anuari Acadèmic de Cultura Catalana», IV (1993), 35-53.

Malgrat l'escassetat de fonts, sobretot pròpies, l'autor intenta de sintetitzar allò que hom pot saber de les dites relacions, com és ara l'establiment de colònies catalanes en els diversos judicats (36-39); la primera dada és la connexió sarda de l'expedició pisana i catalana a Mallorca el 1113-1115; la segona, la implantació dels Bas a Arborea; la terça, els contactes comercials (36-39). Els contactes culturals es poden documentar per la presència del tarragoní *Oracional de Verona* a Sardenya, per les coincidències arquitectòniques, i altra vegada els Bas-Arborea: llur segell imita el d'Alfons el Cast, àdhuc amb la presència de les barres (39-40). Quant a la literatura, tenim la descripció que fa de Sardenya el *Liber maiolicbinus* (41-42: fragment transcrit i traduït: 46-48); el fragment del *Libellus iudicum Turritanorum*, també dins l'òrbita dels Bas-Arborea (42-43: transcripció: 48); i la penetració de la literatura provençal (43-45), extret confirmat pel *Sermó* de la *Crònica* de Ramon Muntaner, ací transcrit (48-49).— J. P. E. [12018]

Aquilino IGLESIAS FERREIRÓS, *El derecho en la Cataluña altomedieval*, dins «Miscelanea Domenico Maffei dicata». *Historia - Ius - Studium*. Volum IV curantibus Antonio GARCÍA Y GARCÍA, Peter WEIMAR, Goldbach, Keip Verlag 1995, 37-45.

L'autor remarca el doble fet de la vigència de la *Lex iudiciorum* durant segles com a llei, i de la progressiva substitució pels *Usatges*, ja que aquella no preveia certes possibilitats de remissió de penes i no encaixava amb l'estructura d'una societat feudal, en la qual calia tenir present la diferència, àdhuc jurídica, entre senyors i vassalls.— J. P. E. [12019]

Patricia STIRNEMANN, *L'illustration du Cartulaire de Saint-Martin-du-Canigou*, dins *Les Cartulaires*. Actes de la Table Ronde organisée par l'École Nationale des Chartres et le G. D. R. 121 du C. N. R. S. (Paris, 5-7 décembre 1991) sous la direction d'Olivier GUYOTJEANNIN, Laurent MORELLE, Michel PARISE, París, École Nationale des Chartres 1993, 171-178 i una làmina.

El dit *Cartulari*, datable d'entorn el 1200, es troba ara a París, École des Beaux-Arts, Collection Jean Masson; conté la primera part del rotlló de pergami amb la documentació constitucional el 1195 de la *confraria* de Sant Martí, de l'*homònim monestir* del Canigó; l'acta fundacional és transcrita (172, nota 3) i particularment estudiada la il·lustració que l'encapçala, reproduïda en la pàgina 173.— J. P. E. [12020]

Martin AURELL [I CARDONA], *Nécropole et donants: les comtes de la Maison de Barcelona et l'Hospital* (XII-XIII siècles), dins «Provence Historique», XLV (1995), 7-27.

En el curs de l'article, ultra el va-i-ve de la dinastia comtal entre monestirs benedictins i cistercencs, d'una banda, i cases dels ordes militars, de l'altra, trobem indicats els documents, en general testaments, ja publicats, tant a Catalunya com a França, en què els dits personatges determinaven el lloc de llur sepultura. En relació a la Croada contra els albigesos, l'autor assenyalava que els ordes militars haurien col·laborat amb Pere el Catòlic i els cistercencs amb els croats (19-20). Hi ha diagrama dels llocs d'inhumació dels membres de la casa de Barcelona entre el 1076 i el 1276 (24).— J. P. E. [12021]

Prim BERTRAN I ROIGÉ, *Un text català dels estatuts de l'Orde de l'Hospital*, dins «Misc. Trenchs», 191-198.

A Madrid, AHN, Cód. 593-B, s'han conservat els *Stabliments fets per mestre Roger de Molins en l'ayn de la yncarnació de Nostre Senyor CLXXXI, en lo mes de març*, que legislen sobre l'atenció als cavallers malalts, els priors i els costums de l'orde (193-195), tema que és objecte dels posteriors vint-i-quatre artices de *La recordació dels costums de la mayso del Hospital feta al Marguat per maestre Alfonso de Portugal* del 1201 (195-198).— J. P. E. [12022]

Patrick GAUTIER DALCHÉ, *Carte marine et portulani au XIIe siècle. Le Liber de existentia riveriarum et forma maris nostri Mediterranei (Pise, circa 1200)* (Collection de l'École Française de Rome, 203), Roma, École Française 1995, 308 pp.

Aquest *Liber...*, ací editat, comença la llista de títols dels capítols per Ceuta i Cadis, i la de topònims pels de les marines mediterrànies i continua pel Nord d'Àfrica (111); la primera referència nostra és a Menorca, en parlar de Marsella (114); més avall de Montpeller trobem el Cap de Creus (Caput Crucis) i els llocs més al sud fins al Cap de Gata (115). Després d'aquesta presentació esquemàtica, trobem una descripció més detallada des del Cap de Leucata fins a Calp (166-167, línies 1897-1953). Segueix en apèndix la llista unificada de les presentacions de llocs que oferien els *Itineraria crucigerorum*, des d'Alacant al Cap de Leucata (191-192).— J. P. E. [12023]

Pere J. QUETGLAS, *Ficció i realitat en el cançoner eròtic de Ripoll*, dins «Misc. Bejarano», 445-450.

L'autor concentra la seva atenció en la identificació de personatges femenins, i més en concret, en si són històrics o inventats, suposades les aportacions [resumides dins ATCA, I (1982), 335, núms. 54 i 55]. Els noms són reduïts a tres: Judit, la Comitissa Francie, i Guilibertis / Guilibergis. Per a la primera hom ha proposat dues identificacions: Judit Vaudémont, abadessa de Remiremont (l'autor s'inclina vers aquesta hipòtesi), i Judit de Lorena, comtessa d'Auxonne; aquesta és potser la ,comitissa Franciae', atès que Auxonne n'és comtar; Guilibertis / Guilibergis seria l'abadessa Inguilberga de Sant Joan de les Abadeses, possiblement culpable de la dissolució del monestir femení [cf. 610, n. 11855; 645, n. 12005].— J. P. E. [12024]

Jaume JUAN CASTELLÓ, *El Pacte de Sant Feliu i el nom de Catalunya*, dins «Misc. Bejarano», 869-875.

El *Liber Maiolichinus* conté les primeres denominacions de ,Catalania', ,Catalanensis' i ,Catalanicus' (873 [recordem que posteriorment ha comparegut un ,Cathalani' en territori de Girona ja el 917 o 922: Cf. ATCA, XV (1996), 573]); derivarien de l'àrab ,taqr-ala' = català i equivaldria a ,fronterer' (875).— J. P. E. [12025]

Anna PÉREZ CASTILLO, *Escrivans i notaris a la Barcelona del segle XIII*, dins «Misc. Trenchs», 1057-1076.

Llista dels notaris del segle XIII documentats en el fons de l'ACB, Pergamins, 1-6; després de cada un dels noms, ordenats seguint la primera lletra del cognom o de l'equivalent, hi ha reproducció del ,signum', normalment derivat de la creu o de quatre punts, del sintagma qualificatiu, que cada notari fa constar en la signatura, i referència arxivística.— J. P. E. [12026]

Rafel GINEBRA I MOLINS, *El primer volum de l'Arxiu de la Cúria Fumada de Vic*, dins «Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols», XIII (1995), 9-45.

L'autor recorda els volums o fragments més antics de documentació notarial conservats a Catalunya, de l'octubre del 1222 ençà; el quart és el de Vic, Cúria Fumada 1, del 1230 al 1233:

és únic pel fet d'ésser d'escrivania episcopal, per la seva completesa (206 folis) i per ésser el primer d'una sèrie de trenta-set per al segle XIII (12-13); resumida la història de l'escrivania de Vic (13-16), arriba la descripció física del volum, fet amb paper només premsat, escrit en minúscula ben traçada en transició vers formes cursives (16-20) entre el 4 de setembre del 1239 i el 3 de desembre de 1233 en un moment en què al bisbat de Vic hom semblava seguir el còmput de la Nativitat (20-25). Hi ha llista d'abreviatures d'antropònims (26-27); el text conté 3.308 notes per a redaccions definitives (28-29), que de vegades no arribaren a existir (30-32), quatre dels quals, però, corresponen a documents en pergamí de Vic, AC, *calaix* 7 (33-34), ací transcrits en ambdues versions (39-45).— J. P. E. [12027]

Martín de RIQUER, *Vidas y retratos de trovadores. Textos y miniaturas del siglo XIII*, Barcelona, Círculo de Lectores 1995, XXXIV i 334 pp.

Reproducció del text provençal de *Vidas e razós* en edició definida per l'autor de 'divulgació literària', amb traducció castellana paral·lela (XXXIII). Una secció és intitulada *Trovadores de Catalunya* i hi són aplegats els paràgrafs i les respectives miniatures dedicats a Berenguer de Palou, al rei d'Aragó [Alfons el Cast.], a Guillem de Berguedà, Guillem de Cabestany i Huguet de Mataplana (285-303).— J. P. E. [12028]

Luigi MILONE, *Jaufre Rudel, Tristano e dintorni. Note in margine all'evoluzione della lirica catalana nel contesto romanzo*, dins *Umanesimo Barocco*, 185-190.

El desastre de Muret i la successiva persecució contra els albigesos escampà els darrers trobadors per les corts europees (186); però la continuïtat poètica entre Occitània i Catalunya explica que la lírica dels trobadors pervisqués a Catalunya tot el segle XIII com a «parte integrante di quella provenzale, anche dal punto di vista linguistico» (187) i, ja fossilitzada, en els certàmens de darreries del segle XIV, fins a Andreu Febrer i a Guillem de Masdovelles, que ja n'hauria certificada la defunció (188).— J. P. E. [12029]

Simon BARTON, *Two Catalan magnates in the courts of the kings of León-Castile: the careers of Ponce de Corbera and Ponce de Minerva re-examined*, dins «Journal of Medieval History», 18 (1992), 233-266.

El 1127, en casar-se amb Alfons VII de Castella, dos catalans acompanyaren la infanta Berenguera, filla de Ramon Berenguer III: Ponç de Corbera i Ponç de Minerva, dels quals, a base de *Tumbos* o de col·leccions diplomàtiques d'esglésies diverses de Castella la Vella, d'Astúries i de Galícia, són ací reconstruïdes les biografies, sobretot en allò que toca la col·laboració en empreses del rei castellà i a les consegüents donacions. En particular Ponç de Corbera se significà en campanyes bèl·liques (fou qualificat de «nou Sampsó») i li són dedicats 23 versos de la *Praefatio de Almaria* integrada en la *Chronica Adefonsi Imperatoris*, ací transcrits (246-247); també és transcrita de Madrid, AHN, *Clero*, la donació, datada el 1146, a Ponç de Minerva, de les possessions i drets reials en el lloc de Villamoros (265-266).— J. P. E. [12030]

Robert I. BURNS, *Religious Houses as archives / depositories: A 'letter of credence' from the Majorcan to the Barcelonan Templars (1244)*, dins «Misc. Trenchs», 235-242.

La lletra del comanador del Temple a Ciutat de Mallorca al confrare de Barcelona, ací transcrita d'ACA, *Canc.*, *Pergamins*, certifica la voluntat de Bernat Espanyol que el seu fill rebí la caixa contenint 'res et monetam' dipositada a la casa del Temple de Barcelona (242). En la presentació, l'autor recorda diferents casos documentats de dipòsits de diners o de documents, no sols privats ans també reials, en cases religioses, sobretot dels ordres mendicants, i analitza els diversos extrems que criden l'atenció en el document, com el nombre de testimonis.— J. P. E. [12031]

Miriam CABRÉ, *L'«entenció del nom»; recursos etimològics a l'obra de Cerverí de Girona*, dins «Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona», XLIV (1993-1994 [1995]), 79-100.

Establert que l'etimologia és un dels recursos poètics emprats per Cerverí, l'autora analitza els dos poemes: «Del món volgra que son noms dreitz seguis» i *Lo vers del serv*, amb la intenció de demostrar que l'ús de l'etimologia vehicula algunes constants poètiques i il·lumina aspectes del seu horitzó cultural. (80).— J. P. E. [12032/2

Jesús J. LACASTA SERRANO, *Las miniaturas musicales del "Vidal Mayor". Un documento coetáneo de las Cantigas de Santa María*, dins «Nassarre. Revista Aragonesa de Musicología», XI (1995), 187-273.

L'objectiu d'aquestes pàgines és el de proporcionar informació musical a través de les cent cinquanta-sis (cf. 200) miniatures de la traducció aragonesa del *Vidal Maior*, obra amb la qual Vidal de Canyelles completava i explicava la *Compilatio minor*, del 1247, oficial per al Regne d'Aragó, tot decantant-la en direcció del Dret Romà (195-197); hauria estat escrit entre el 1247 i el 1252; l'únic exemplar es troba ara als EE UU d'Amèrica, Santa Mònica, J. Paul Getty Museum (200). Alguns autors han atribuït a aquesta còpia del *Vidal Maior* origen barceloní, però l'autor no descarta Osca o Pamplona (209-210). Les pàgines restants de l'article són dedicades a l'anàlisi de les miniatures de tema musical (211-245), fotogràficament reproduïdes en les 249-273.— J. P. E. [12032

Josepa CORTÈS ESCRIVÀ, *La tradició manuscrita del «Liber Privilegiorum civitatis et regni Valentie»*, dins «Misc. Trenchs», 399-411.

Ultra els *Furs*, els *Privilegis reials* atorgats a la ciutat i regne de València a partir de la mateixa conquesta, eren també font de dret i ja a darrerries del segle XIII foren aplegats en un cos, que tingué nombroses còpies manuscrites, tretze de les quals són conservades (quatre a l'ACA; tres a l'AMV, un a l'ACV, i un a la BU; un, també als arxius municipals de Xàtiva i d'Alzira, un a Madrid, Real Academia de la Historia, i un a la Ciutat del Vaticà, Arxiu Secret Vaticà) (402). Exposada la vinculació entre ells, és establert el «stemma codicum» (406) i descrit cada un dels exemplars (407-411); a començaments del segle XVI, Lluís Alenyà fou encarregat d'editar-los en l'*Aureum opus regalium privilegiorum civitatis et regni Valentie...*, València, Diego Gumiel 1515.— J. P. E. [12033

Jordi BRUGUERA, *Encara sobre la toponímia de la Crònica de Jaume I*, dins «Universitas», 5 (1995 = «A sol post. Estudis de Llengua i Literatura, 3»), 41-46.

Ampliació d'un treball de l'autor dedicat al mateix tema [cf. ATCA, IX (1990), 532, núm. 5656]; en el present, creu «completar alguna identificació que quedà pendent en el meu estudi citat del 1988», ara amb particular atenció «al grau de mutabilitat o immutabilitat d'alguns topònims» (41), i el resultat que «els noms de lloc, en general, són perdurables» (42), raó per la qual l'autor es fixa i dona mostres i llistes dels que han tingut variacions (42-43); en els que poden tenir més d'una localització (43-44), en els integrants d'antropònims (44-45) i en els encara no identificats o dubtosos (45-46).— J. P. E. [12034

Pere Maria ORTS I BOSCH, *Notes sobre certs topònims valencians en el Llibre dels fets del rei En Jaume*, dins «Saitabi», XLIV (1994), 9-21.

Objectiu de l'autor: «donar unes referències» que contribueixin «a una solució de la problemàtica dels topònims valencians a la dita Crònica» (9). Els topònims són: Alarch, Albalat, Algeros, Athemi, Bayren, Bugarra, Castro, Escardenyo, la Mola, Orimbloy, Pina, Prunelles, Savassòria, Sech (riu), Sengarrem, Serra, Tormo, Torres i Villena. Per a cada un és reproduït el fragment del *Llibre...*, dins el qual compareix, i aplegades les dades conegudes tant documentals com literàries.— J. P. E. [12035

Donald G. KAGAY, *Royal Power in an Urban Setting: James I and the Towns of the Crown of Aragon*, dins «*Mediaevistik. Internationale Zeitschrift für Interdisziplinäre Mittelalterforschung*», 8 (1995), 161-170.

Partint d'un consell del *Llibre dels fets* i a base tant de col·leccions documentals com de furs ciutadans, l'autor intenta de respondre a la pregunta de quina manera influí el poder de Jaume I en els centres urbans dels seus regnes i quina era la diferència entre aquest influx i el que és exercit damunt els braços de clerecia i noblesa. Les 'universitats' es regien pel Dret Romà; llur interès era promogut conjuntament pels prohoms ciutadans i pels oficials reials; amb el rei es vinculaven tant pel dret esmentat, en tant que sobirà, i pel feudal, en tant que senyor, manifestar a Catalunya pels *Usatges* i traduït en el jurament de 'convenientia' (162); però la manca d'eficàcia de la protecció reial hagué de legitimar les 'unions' entre ciutats; aquestes se serviren de llurs relacions feudals amb el rei a fi d'augmentar llur autonomia, objectiu que, però només assoliren les capitals (166).— J. P. E. [12036]

Ferran SOLDEVILA, *Pere el Gran*. Primera part: *L'infant*. Segona part: *El regnat fins a l'any 1282*.

Volum I (Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica, XLVIII/1-2), Barcelona, Institut d'Estudis Catalans 1995, 8-XVI i 488, i VI i 310 pp.

Reproducció facsimilar de les edicions dels anys 1950 i 1962, respectivament, amb complements en les notes del darrer capítol i amb la taula única d'antropònims i de topònims, expressament redactada per a aquesta edició per o sota direcció de Maria Teresa Ferrer i Mallol (243-300).— J. P. E. [12037-12038]

Gabriella AIRALDI, *Roger of Laurias Expedition in the Peloponese*, dins «*Mediterranean Historical Review*», 10 (1955), 14-23.

La dita expedició, del 1292, és coneguda per narracions contemporànies de procedència nacional diversa, cosa que demostra l'atenció amb què fou seguida per allò que representava de demostració del pes de Jaume II de Catalunya-Aragó i dels catalans en la Mediterrània oriental. De fet, en parlen Iacopo Doria, Marino Sanudo, Ramon Muntaner, narracions diverses de fets de Morea i sobretot Bartolomeo de Neocastro i Niccolò Speciale. Hauria estat un episodi més de les relacions entre els dos protagonistes: Jaume II i Andronikos II.— J. P. E. [12039]

Maria Teresa FERRER I MALLOL, *L'expansió d'una regalia al començament del segle XIV: el notariat reial*, dins «*Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols*», XIII (1995), 55-73.

Durant el segle XIII tant Jaume I com Pere el Gran es proposaren de col·locar d'alguna manera els notaris, també els eclesiàstics, sota domini del rei, però les perspectives d'expansió mediterrània concretades en les corts del 1283 obligaren el darrer rei a cercar una entesa política, que seguiria Jaume II, respectant, d'una banda, els drets eclesiàstics, i enfortint de l'altra, tant com podia, els notaris públics, tot prohibint que els clergues en fessin; fins i tot arribà a pactes amb el metropolità de Tarragona, a qui es queixà que no promulgues els punts acordats. L'autora publica vuit documents d'ACA, *Canc.*, *reg.*, o *Cartes reials diplomàtiques*, datats entre el 1296 i el 1326, relatius a aquests afers tant a Catalunya com a l'Aragó (65-73).— J. P. E. [12040]

Regina SÁINZ DE LA MAZA LASOLI, *El monasterio cisterciense del Real de Murcia. Un proyecto fracasado de Jaime II*, dins «*Anales de la Universidad de Alicante. Historia Medieval*», IX (1992-1993 [1995]), 179-196.

El 1296, poc després d'haver capitulat la ciutat de Múrcia, Jaume II hi creava i dotava generosament un monestir cistercenc, trasplantat de Santes Creus. Les gestions consten per documentació d'ACA, *Canc.*, *reg.*, d'on són transcrits set lletres reials, datades entre el 1296-1298. Per diverses causes, la fundació no arrelà amb força i fracassà.— J. P. E. [12041]

Juan Manuel del ESTAL, *Regnum Sardiniae et Corsicae en el itinerario de Jaime II de Aragón, durante los años 1297, 1298, 1299, 1304, 1322, 1323, 1324 y 1326*, dins «XIV Congreso Corona, II», 375-399.

L'autor prepara un *Itinerario* de Jaume II, del qual ha extractat ací els anys més relacionats amb la possessió de Sardenya i Còrsega: els d'entorn el 1297, en què es realitzà la infeudació i en què Jaume II passà llargues temporades a Itàlia; el 1304, en què fou desplegada una gran activitat diplomàtica prèvia a la possessió efectiva de les dues illes; i entorn el 1323, en què començà l'ocupació (375-380). La immensa majoria dels documents resumits, amb vista a llur localització i datació, procedeix d'ACA, *Canc., reg.*, completada amb d'altres sèries del mateix arxiu, com la de *Pergamins extrainventaris* o de *Cartes reials diplomàtiques*, o d'altres com el Municipal d'Oriola; alguna notícia és tretada de la *Crònica* de Pere el Cerimoniós (381-399).— J. P. E. [12042]

Vicente SALAVERT Y ROCA, *Jaime II de Aragón y Ugone II de Arborea y la conquista de Cerdeña (sobre un nuevo documento)*, dins «XIV Congreso Corona, II», 757-767.

El novell document és una lletra del bisbe de Santa Giusta de Sardenya a Jaume II, datable els anys 1321-1322, ací transcrita d'ACA, *Canc.*, *Cartes Reials Diplomàtiques* (766-767); en les pàgines inicials, la dita lletra és col·locada en el marc de les concessions de Bonifaci VIII a Jaume II (Capità General i Gonfanoner de l'Església, rei feudatari de Sardenya i Còrsega), i de la recerca de col·laboració amb Hug II d'Arborea. La lletra dibuixa una expectació positiva de la intervenció de Jaume II per la perspectiva d'alliberar-se de Pisa, que, però, la realitat de la conquesta transformà en negativa segurament per les inexcusables concessions de drets senyoriaus, que, multiplicaven els reis'.— J. P. E. [12043]

Maria Giuseppina MELONI, *La Corona d'Aragona e la Corsica attraverso una relazione di Castruccio Castracani signore di Lucca*, dins «XIV Congreso Corona, II», 595-628.

L'ACA, *Canc.*, *Papers a incorporar*, conté un *Translatum informationis misse domino infanti Alfonso... super quibusdam tangentibus negotium Sardinie et Corsice et Pisanorum*, informació de tota mena, geogràfica, personal i política en relació a Còrsega, reservada a Jaume II i a l'infant Alfons davant la campanya de possessió efectiva del *Regnum Corsicae et Sardiniae*, datable el 1324. El rerafons és constituït per la contraposició constant entre la política de les cases d'Anjou i de Barcelona i entre els partits güelf i gibel·lí a Itàlia. El senyor de Lucca era clarament gibel·lí, i, doncs, partidari de la casa de Barcelona.— J. P. E. [12044]

David ABULAFIA, *The Aragonese Kingdom of Albania: An Angevin Project of 1311-1316*, dins «Mediterranean Historical Review», 10 (1995), 1-13.

Narració dels esdeveniments bèl·lics i diplomàtics que conduïren els Anjou de Nàpols a proposar una modificació al *Tractat de Caltabellotta* [cf. ATCA, IX (1990), 564, núm. 5754], consistent a oferir a Frederic de Trinàcia el Regne d'Albània i el Principat d'Acaia a fi que l'illa de Sicília tornés a ells. El projecte és conegut per documentació d'ACA, ja publicada per Heinrich Finke dins els *Acta Aragonensia*, i per Ludovicus de Tallozky, *Acta et diplomata res Albaniae mediae aetatis illustrantia...*, Viena 1913; són ací resumides tant la proposta del rei Robert d'Anjou a Jaume II el 1311, com la informació que aquest en féu a Frederic el 1312 (8: la carta de Jaume II s'havia retardat per la mort d'Arnau de Vilanova). La condició central era que l'illa de Sicília tornés als Anjou, cosa inacceptable, ni amb el contrapès d'una col·laboració contendent dels Anjou a favor de Frederic en la conquesta de Sardenya i Còrsega (12) [assenyalem que diverses fonts confirmen que entorn el 1309, també Jaume II s'hauria interessat en la cessió del títol de rei de Jerusalem a favor del seu germà Frederic (7-8); cf. ATCA, VII-VIII (1988-1989), 276-282].— J. P. E. [12045]

Senén A. GARCÍA, *The territorial and economic expansion of the crown of Aragón in Romania, and venetian response to catalan domination of Athens, 1311-1331*, dins «*Medievalia*», 11 (1994 [1995]), 9-31.

Després d'haver manifestada la seva estranyesa pel fet que el tema de la presència catalana a Grècia sigui poc estudiat, l'autor, a base de cròniques i de documentació ja publicades, d'entre les quals destaca el *Diplomatari de l'Orient català*, d'Antoni Rubió i Lluch, exposa allò que la conquesta del ducat d'Atenes per la Companyia Catalana, i la seva consegüent pèrdua per part dels Anjou, representà per a la presència i interessos de Venècia, que considerà amenaçades les seves supremacia econòmica i monopoli mercantil, i atacà la Companyia tant amb les armes com no estant als pactes, impeding el creixement d'Atenes i desviant l'activitat de la Companyia Catalana vers la guerra contra els turcs.— J. P. E. [12046]

Elene LOURIE, *Crusade and colonisation. Muslim, Christians and Jews in medieval Aragon*, Aldershot 1990.

Reprint' d'estudis de la mateixa autora només conegut per referència, com també que hi són integrats títols com: *Free Moslems in the Balearics under Christian rule in the thirteenth century*, del 1970 (V); *Anatomy of ambivalence: Muslims under the crown of Aragon in the late thirteenth century* (VII); i *A plot which failed? The case of the corpse found in the Jewish Call of Barcelona* (1301), del 1986 (X).— J. P. E. [12047]

Xavier BALLESTÍN, *Tortosa, al-Andalus, Magrib, Orient: relacions culturals*, dins *Recerca Tortosa*, 9-31.

A l'Islam té molta importància la recerca de les tradicions i dels camins pels quals ens han arribat i els qui s'hi dediquen, de vegades emprenent viatges, poden ésser 'fuqahâ' o 'ulamâ', segons que predomini en llur treball l'aplicació o la profundització de la llei musulmana. Les fonts històriques musulmanes (27-28) permeten de conèixer cinquanta-vuit tortosins i cinc comarcans entre el 800 i el 1250, ací nominalment agrupats per períodes (14-18). És constatable un cert desplaçament d'interès de l'Orient Mitjà a al-Andalus a l'hora de precisar el terme del viatge, que només en temps de l'esplendor del Califat de Còrdova s'adreçà a aquesta ciutat. Hi ha bibliografia (28-31).— J. P. E. [12048]

Philippe SÉNAC, *Note sur les relations diplomatiques entre les comtes de Barcelona et le Califat de Cordoue au X siècle*, dins *Terres Catalanes Moyen Age*, 87-101.

Malgrat la 'razzia' d'al-Mansur del 985, entre Barcelona i Còrdova hi havia relacions més pacífiques en forma d'ambaixades; l'autor ha resumides les dades i dates proporcionades per Ibn Hayyân en el *Muqtabas*, la relació que permeten de descobrir i si significaven un allunyament de França (88). En són documentades una el 940, a iniciativa d'Abd al-Rahman III, en resposta a la qual el bisbe de Girona, Gotmar, anà a Còrdova (90); una ambaixada de l'emperador Ot I passà i repassà tres vegades per Barcelona, com també d'altres, entorn el 950. La cèlebre narració d'Ibn al-A'rabî, ací transcrita (91-92), potser es refereix a la de Guiu de Toscana, que sojornà quinze dies a Barcelona. En trobem d'altres els anys 966 i 991, en la qual el comte Borrell hauria oferta submissió; una altra del 974 (94). Però no hi hauria ni allunyament de França ni vassallatge a Còrdova (96-97). Atesa aquesta relació fluïda, no és clara la motivació de la 'razzia' d'hijad' o guerra santa, conduïda per al-Mansur.— J. P. E. [12049]

G. DOXEY, *Diplomacy, trade and war: Muslim Majorca in international politics, 1159-1181*, dins «*Journal of Medieval History*», 20 (1994), 39-61.

Documentació ja publicada en el *Codice Diplomatico della Repubblica di Genova*, en els *Fonti per la Storia d'Italia*, en la segona sèrie dels *Rerum Italicarum Scriptores*, en els «*Monumenta*

Germaniae Historica» i en el *Recueil des Historiens des Croisades*, ultra informacions donades per autors àrabs (Abd al-Wahid al-Marrakushi, Ibn Jubay) i els fons d'ACA, permeten a l'autor de recordar detalls d'atacs, tractats, pactes comercials i maniobres diplomàtiques de diversos estats cristians en relació a les Illes Balears [i Pitiüses] entre el 1159 i el 1181. Fonts tant cristianes com àrabs informen d'un atac dels normands de Sicília a Eivissa (la precisió local és donada pels àrabs) el 1159 amb un estol que hagué de marxar a cuita-corrents a defensar inútilment la darrera possessió normanda africana contra els almohades (40-41). Una lletra de Barisone d'Arborea a Ramon Berenguer IV conservada a l'ACA fa conèixer un projecte de conquesta conjunta de Mallorca (42-43); contemporàniament, Pisa, també implicada en l'intent anterior, negociava amb Mallorca pel seu compte; se'n fan ressò els *Annales Pisani* de Bernardo Maragone (43-44). No sols els annals locals, ans també els més antics protocols notariais de Gènova parlen de relacions comercials amb el regne sarraí de València, des de Gènova només accessible passant per les Illes (44-46). També consta per un diploma imperial del 1162 que Frederic Barbarroja intentava conquerir les Balears (46-53), extrem confirmat pel tractat del mateix emperador amb Gènova (48-53). El 1173, Pisa, no pas Gènova, renovava tractat de pau amb Mallorca (53-54). Una lletra d'Alfons el Cast, del 1177, informa de la voluntat catalana d'establir tractat de pau amb el rei de Mallorca, amb la col·laboració del co-senyor de Tarragona, Robert d'Aguiló (54-55); i el 1178 hom treballava en un pacte entre els reis de Sicília i de Catalunya per a la conquesta de Mallorca, i el 1181 un estol sicilià destinat a Mallorca hivernava entre Pisa, Sicília i Gènova (56-59).— J. P. E. [12050]

Ricard SOTO I COMPANYY, *La situació dels andalusins (musulmans i batejats) a Mallorca després de la conquesta catalana de 1230*, dins «Mélanges de la Casa de Velázquez», XXX/1 (1994), 167-206.

L'ARM és la font principal, completada pel *Llibre dels fets* de Jaume I, menys objectiva però més dinàmica (167-168); resumides les aportacions dels darrers temps al tema (168-169) i les relatives a l'esclavisme medieval i a la seva relació amb la reconquesta (170-174), l'autor descriu la posterior situació dels sarraïns vençuts el 1229 a Mallorca; fora d'alguna limitada excepció, com la d'En Xuai (178, nota 49), la conquesta no fou pactada i els sarraïns que restaren foren presoners de bona guerra i els que no foren liberalment enfranquits serien destinats a la subhasta (182), dividits en captius si podien pagar rescate, i esclaus en cas contrari, en mans de gent de totes les classes socials, sobretot de mercaders, jueus compresos (183); en un cas, el de l'alqueria de Beniatzar, consta un grup de dotze esclaus i dotze bous; no manca, però, qui diu que tal situació ja existia abans de la conquesta (184); en general treballaven en la menestralia de ciutat o en feines de pagès (185); no manca el cas de repoblació musulmana de tota una comunitat [per carta de poblament?] o de possessions individuals [per establiment a una família?] (187); hi havia sarraïns lliures (en tota l'illa, 210 el 1274, 227 el 1276?) (187). Però la tendència general fou la disminució, car si fins al 1263 Mallorca exportà esclaus, aquell any comparegueren les primeres llicències d'importació (189); són documentats els casos de rescate per procés de talla i alforria (190). Sobre la base de l'*Escrivania de Cartes Reials*, són donades en apèndix mostres documentals de compravendes d'esclaus (192), d'establiment temporal o parceria (193-194); i reduïdes a quadre les vendes i preus d'esclaus del 1239 al 1290 (195-201), els establiments territorials (202-203) i les explotacions agràries amb mà d'obra esclava (204-205). Les dades són reduïdes a gràfiques (206).— J. P. E. [12051]

Olivia Remie CONSTABLE, *Trade and Traders in Muslim Spain. The commercial realignment of the Iberian Peninsula, 900-1500* (Cambridge Studies in Medieval Life and Thought. Fourth Series, 24), Cambridge, University Press 1994, XXVI i 320 pp.

Dins aquesta visió generalitzadora tant localment com cronològica, trobem unes pàgines dedicades a presentar tant Dènia com València a partir de fons àrabs o de la Genizah d'el Caire

o d'Idrisi (19-20); i notícies sobre la construcció de vaixells a Dénia i a les Illes Balears (24); d'altres sobre l'activitat comercial de catalans, documentada en fons notariais de Gènova, Archivio di Stato (106-108). En el curs de l'exposició, hi ha referències més o menys freqüents a les Balears, Barcelona, Catalunya i catalans, a la Corona catalano-aragonesa, a Dénia, Eivissa, a Jaume I, a Mallorca, a Menorca, a Pere el Cerimoniós i a Ramon Berenguer I, a Tarragona, Tortosa, Urgell, als *Usatges*, a València i a Vic.— J. P. E. [12052]

Margarita LACHICA, *Poetas árabes del País Valenciano*, dins «Anales de la Universidad de Alicante. Historia Medieval», 9 (1992-1993 [1995]), 17-37.

Aquestes pàgines ofereixen resum biogràfic i indicació d'algun dels escrits dels autors següents, valencians per naixement o per domicili, dels quals en algun cas és transcrit qualche fragment en traducció castellana: Ibn Darray al-Qastalli (18), Ibn al-Labbana de Dénia (19), Ibn al-Yamani (20-21), Abu-l-W'aid Hissam Ibn Ahmad al-Kinani al-Waqasi (21), Abû Salt (22), Ibn Garcia, Abû Abd-Allâh Ibn Aixa, Ibn Halsa (23), Ibn Jafaya d'Alzira (24-25), Ibn Al-Binni (Ibn al-Batti), Ibn Tahir, Ibn Labban de Morvedre, Ibn Ruhaim (26), Ibn al-Zaqqaq (27), Ibn Mujdar (28), al-Rusafi (28-29), Abû Ya'far al-Waqqaqi, Abû Ya'far Ibn Atiq, Abû-l-Qasim Abd-al-Rahman Ibn Jarsus, Abû-l-Hassam 'Aîf al-Husayn al-Naxxar, Ibn al-Farabi de Múrcia. Els noms següents pertanyen al segon període almohade: Ibn Marj al-Kuhl, Abû-l-Munsafi (31), 'Aîf Ibn Harig, Ibn Talha, Ibn Amira (32) i Ibn al-Abbar (33). Hi ha bibliografia (34-37).— J. P. E. [12053]

Mikel de EPALZA, *Nota sobre Benimagrell, antropónimo árabe-latino del siglo XIII y topónimo actual de Alicante*, dins «Anales de la Universidad de Alicante. Historia Medieval», 9 (1992-1993 [1995]), 53-67.

L'autor tradueix el paràgraf d'Ibn al-Abbar, de València, dedicat a Ibn Mafrel Magri en el seu *Al-Tákmila* (54), del qual analitza cada un dels elements; fa constar que era copista d'*Alcorans*; i dona notícia del seu mestre valencià Ibn Awn-Allah Al-Hassar, el darrer dels grans experts en 'Lectures Alcoràniques' en Xarq Al-Ándalus, mort onze dies després de la derrota sarraïna a Las Navas de Tolosa (61-62).— J. P. E. [12054]

Francisco FRANCO SÁNCHEZ, *Cocentaina en el período islámico: poblamiento y geopolítica*, dins «Anales de la Universidad de Alicante. Historia Medieval», 9 (1992-1993 [1995]), 69-99.

L'autor presenta les cinc principals fonts àrabs de notícies sobre Cocentaina: al-Udrî, Yâqût al-Hamawî, Ibn al-Abbar, Lisân ad-Dîn Ibn Al-Jarîb i Al-Maqqarî (71-72); a la bibliografia dels quals dedica les pàgines 90-91); les dades dels dits autors li permeten de refer algunes de les més il·lustres famílies sarraïnes de Cocentaina, amb particular atenció als Banû Sîd Bono per llur importància com a focus d'atracció espiritual fins a darreries del segle XVI (79-81); segueix la discussió de la grafia àrab del nom (83-84); en temps almohade hauria estat cap de circumscripció administrativa sota Dénia i potser Xàtiva (86) i hauria dominada una cruïlla de camins (88).— J. P. E. [12055]

Rafael AZUAR RUIZ, *La taifa de Dénia en el comercio mediterráneo del siglo XI*, dins «Anales de la Universidad de Alicante. Historia Medieval», 9 (1992-1993 [1995]), 39-52.

Les notícies proporcionades pels tres apartats d'aquest estudi es basen en testimoniatges d'autors àrabs: al-Razi, al-Idrisi, al-Bakri i Ibn-Jubair (41-42), dels quals són particularment subratllades les informacions d'intercanvi comercial, algunes de les quals són proporcionades per la Genizah del Caire (43): mineral murcià, teixits de seda i de lli; quant a l'estatut polític-econòmic, tot fa creure que el port era de propietat reial (45). Hi ha un mapa que indica la projecció del port de Dénia en tota la Mediterrània (48).— J. P. E. [12056]

Mahmûd Âlî MAKKÎ, *Los Banû Barunyâl, una familia de intellectuals denienses*, dins «Hom. Rubiera», 527-534.

Presentació d'aquell grup familiar, del qual és ací reconstruït l'arbre genalògic (533); hi ha traducció castellana de fragments, tant en prosa com en vers, d'Ibn Berenyâl (531-532).— J. P. E. [12057]

Josep-David GARRIDO I VALLS, *Arabismes del vocabulari militar català medieval*, dins «Misc. Colón, 4», 5-21.

L'autor estableix l'inventari del vocabulari català medieval de tema militar que és d'origen àrab, extraient-lo del DECLL de Joan Coromines i del DCVB d'Alcover-Moll principalment, així com d'altres fonts esmentades en la bibliografia, assenyaladament del *Llibre dels feyts*.— J. de P. [12058]

Germà COLÓN I DOMÈNECH, *Dos arabismes interromànics*, dins «Hom. Rubiera», 307-311.

Els dos mots són ,alfàbia', equivalent a ,gerra gran' present en la traducció catalana del *Decamerone*; i ,marmota', pilot de materials sòlids enduts per un corrent, l'aigua de la qual fan que es rabegi; és en document de Pere el Cerimoniós, datat el 1336, conservat dins l'*Aureum opus privilegiorum civitatis et Regni Valentiae*.— J. P. E. [12059]

Josep FORCADELL SAPORT, *María Jesús Rubiera, una aportació a l'estudi dels arabismes del català i a la normalització lingüística*, dins «Hom. Rubiera», 187-195.

L'autor subratlla en aquestes pàgines l'opció personal de la prof. Rubiera a favor de la llengua catalana com a mitjà de comunicació científica il·l'aportació a l'elaboració de normativa per a la transliteració i transcripció d'arabismes en català.— J. P. E. [12060]

Elvira GONZÁLEZ GOZALO, *Ceràmica medieval de la Costa d'En Sintes n° 2 de Palma. Resultados de la intervención arqueológica*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», LI (1995), 31-44.

Una de les peces, la que porta el núm. 21 de l'inventari, és una gerra del pas del segle XIII al XIV, que porta marca de fàbrica ,al-Mulk/Alà regna' (40).— J. P. E. [12061]

Anna DOMINGO I GABRIEL, *La criminalitat entre els sarraïns de la Corona d'Aragó en el segle XIV*, dins «Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics», VI (1995), 161-167.

Anna DOMINGO I GABRIEL, *La veu dels sarraïns i sarraïnes de la Corona d'Aragó a la documentació cristiana del s. XIV*, dins «Sharq al-Andalus. Estudios Mudéjares y Moriscos», 12 (1995), 11-22.

El primer títol correspon al resum de tesi doctoral, on són indicats els fons escorcollats tant a Barcelona, ACA, *Canc.*, reg. i *Reial Patrimoni. Batllia General*, com a València, ARV, *Batllia General*. Particular interès de l'autora és el de dibuixar la situació jurídica basada, certament, en les lleis pròpies de *Suna i Xara*, però també en les limitacions de convivència imposades per la comunitat cristiana (particular penalització de relacions sexuals) i en les garanties de les cartes de poblament.

El segon és part de la dita tesi doctoral, per a la qual han estat repassats sistemàticament els registres d'ACA, *Canc.*, *Reial Patrimoni* i *Processos* corresponents als anys 1300-1350 (11, nota 1); l'autora resumeix allò que eren les escrivanies sarraïnes en les nostres aljames de la Baixa Edat Mitjana (13-16); i transcriu d'ACA, *Processos de Canc.*, 12/14, un procés del 1304 a càrrec d'un sarraf de Xivert, que es feia passar per cristià, on consten els capítols de l'interrogatori, les respostes de testimonis diversos i el text d'una crida (18-22). Hi ha quadre de les taxes d'escrivania (22).— J. P. E. [12062-12063]

Robert CUENCA I MONTAGUT, *L'escriptura àrab en la pintura gòtica*, dins «Saitabi», XLIII (1993), 95-112.

Cinquanta peces de pintura religiosa cristiana (104-111), quaranta-quatre de les quals pertanyen a la Corona catalano-aragonesa (105-111), porten breus inscripcions en àrab (o signes que el pintor creia ésser lletres àrabs); de vegades són lletres soles (gain, mim, kaf, ain), de vegades paraules soles (mulk, la, hu) i d'altres una petita frase: ,al mad'; ,la ila'; ,mulk al-mar' o «la ilahu il-la al-la». — J. P. E. [12064

Enric GUINOT [I RODRÍGUEZ], *Sobre la depredació dels drets dels sarraïns valencians per part de les comunitats cristianes. Un exemple de la baronia d'Arenós als inicis del s. XV*, dins «Saitabi», XLIII (1993), 157-166.

La baronia d'Arenós a la Vall del Millars fou majoritàriament sarraïna per la seva població i una de les que millor resistí la pressió cristiana. Però es donà un cas de conflicte per les pastures i els empius de la devesa de Bounegre entre els cristians de Toga i els sarraïns d'aquesta mateixa població i de Lluident; a Toga li fou atorgat el dret a compartir pastures i empiu per una sentència del baró, duc de Gandia, transcrita d'un pergamí de l'Arxiu parroquial de Lluident (162-166), en el qual el baró decidia el 1413 que la dita devesa «sia comuna entre les dites universitats». — J. P. E. [12065

Manuel Vt. FEBRER ROMAGUERA, *Estructura social i activitats dels mudéjars al Picassent del segle XV*, dins «Torrens. Estudis i Investigacions de Torrent i Comarca», VIII (1994), 9-22.

L'estudi de documentació diversa tant d'ACA com de l'ARV i del fons de Protocols notarialis del Col·legi del Corpus Christi de València permet a l'autor d'atribuir una població de 200-250 habitants a mitjan segle XIII, d'uns 300 en la segona meitat del segle XIV i d'uns 450 en acabar l'Edat Mitjana (14). La mateixa documentació serveix per a reconstruir els estrats de la població; la cristiana era mínima i col·locada en els estrats superiors (senyorial o de serveis públics); la sarraïna era majoritària i era estratificada des dels alcalí i alfaquí, passant pels qui exercien els serveis comunitaris de l'aljama, els terratinents i els pobres fins a captaires (14-17); no s'han conservat els establiments comunitaris més primitius, raó per la qual la consistència econòmica, en general agrícola i ramadera, de la població és deduïda de l'arrendament general del 1466 (València, Corpus Christi, *Protocols*, núm. 10308), en relació a la qual les pedreres, des del guix a l'alabastre, i la corresponent tragina representaven un 20% (18-19). En apèndix és transcrit un document d'ACA, *Canc., reg.*, redimint culpes per la possible participació en les Unions contra Pere el Cerimoniós (21), i un de l'ARV, donant a un sarraí permís d'acceptar a fi de poder pagar al senyor del lloc les restes «del compte de l'alaminatge» (22). — J. P. E. [12066

Manuel RUZAFÀ GARCÍA, *Las aljamas mudéjares valencianas en la Baja Edad Media*, dins «Saitabi», XLIII (1993), 167-180.

Després de la conquesta les aljames entraren a formar part de la ,cambra' reial; llur domini equivalia a controlar-ne les estructures col·lectives, els càrrecs i llurs mecanismes de nomenament a través del Batlle General o del Governador del Regne (168-170), punts ben dibuixats en les lletres de capitulació atorgades del 1242 ençà, homogeneïtzades a mesura que passava el temps (170-171); la peça clau era l'alamí, cosa confirmada per una intervenció del batlle general del Regne de València en l'aljama de la Vall d'Uixó el 1449, coneguda per l'ARV, *Batllia, reg.* 1150, el text de la qual és ací transcrit (172-173); la mateixa aljama havia rebut d'Alfons dit el Magnànim les normes per a l'elecció de l'alamí el 1417 (ARV, *Reial Canc., reg.* 418); del 1428 és un resum sintètic de les concessions atorgades a la moreria de València. Hi ha bibliografia (179-180). — J. P. E. [12067

David IGUAL, J. Antonio LLIBRER, Germán NAVARRO, *Materias primas y manufacturas textiles en las aljamas rurales valencianas de la Baja Edad Media*, dins «Teruel», (1995 = «VI Simposio Internacional de Mudejarismo. Teruel, 16-18 de septiembre 1993»), 311-327.

Els autors parteixen de la qüestió de si després de la conquesta cristiana hi hagué continuïtat o ruptura en la vida dels sarraïns valencians i esbrinen si n'hi hagué en llur treball artesanal. La clarificació ve pel camí de les relacions d'aquelles comunitats, en particular de les del Comtat (315-318), amb mercaders italians (314) i consisteix en una indicació de les referències a primeres matèries i a manufactures tèxtils en les cartes de poblament publicades per Enric Guinot [cf. ATCA, XI (1992), 457-458] (319-321), a establir la llista de compres realitzades per musulmans de vint-i-una poblacions a mercaders italians entre el 1478 i el 1494, documentades en els *Protocolos notariales* tant de l'ARV com de l'Arxiu del Col·legi del Patriarca (322-323); i l'alfabètica de sarraïns de Cocentaina documentats entre el 1469 i el 1479, coneguts pel darrer dels arxius indicats, *Protocolos de Guillem Peris* (324-327). La consistència de la producció tèxtil rural en aquesta comarca resultaria confirmada (318).— J. P. E. [12068

Primitivo J. PLA ALBEROLA, *La carta puebla de Señera en 1445*, dins «Anales de la Universidad de Alicante. Historia Medieval», 9 (1992-1993 [1994]), 279-295.

A fi de posar punt final a discussions entorn de drets senyoriais i obligacions vassallàtiques, el senyor i els vassalls, tots sarraïns (una vintena, els noms dels quals consten ací per partida doble) del lloc de Senyera, terme de Xàtiva arribaren a un acord en virtut del qual el senyor confirmava l'establiment d'herències i de cases dels esmentats, i aquests es comprometien a una sèrie de pagaments o serveis, ací delimitats amb precisió. El 1611, el successor senyorial demanava còpia del document del 1445 a fi de demostrar les pèrdues que li havia causat l'expulsió de la població sarraïna de Senyera. *L'Establiment del lloc de Senyera fet per Pere Sans, cavaller, senyor del dit lloc, als vassalls de aquell en 1445*, és transcrit de Madrid, AHN, *Consejos*, 22.243/4, doc. A (285-289).— J. P. E. [12069

Francesca ESPAÑOL [I BERTRAN], *Ecos del sentimiento antimusulmán en el Spill de Jaume Roig*, dins «Hom. Rubiera», 325-345 i tres reproduccions a color del retaule de Villahermosa del Rfo.

Un molt llarg fragment de l'*Espill*, ací transcrit (343-345), i resumit (327-329), reelabora el cas de l'esposa desesperada d'obtenir l'amor del marit, la qual consent a lliurar una hòstia consagrada a un fetiller sarraí (escena del retaule de Villahermosa); l'autora assenyala la presència de la contalla en repertoris de prodigis (329-330) i la reiteració d'episodis paral·lels en textos o documents catalans de la Baixa Edat Mitjana (331-336); també la incidència en el sentiment antimusulmà de València, relacionable amb el cas de les hòsties de Torreblanca (338-339) i amb un altre 'miracle' de Murla del 1420 (340 i 342-343).— J. P. E. [12070

Ana LABARTA, *Contabilidad del morisco valenciano Josep Malux en los años 1581-1583*, dins «Saitabi», XLIV (1994), 57-71.

El conjunt de quinze folis, alguns dels quals contenen anotacions econòmiques, ací transcrites en àrab (63-67) i traduïdes al castellà (68-71), és conservat a Madrid, AHN, *Inquisición*, lligall 554; és escrit per dues mans, les de Josep Malux i d'al-Sisun; les anotacions transcrites són les del primer, relatives a la tutoria d'un orfe (59); els Malux vivien al Raval de Gandia; l'autor ha agrupat topònims, antropònims, monedes, pesos i mesures i conceptes de les despeses (60-62).— J. P. E. [12071

Eugenio CISCAR PALLARÈS, *El Valle de Cofrentes a principios del siglo XVII*, dins «Saitabi», XLV (1995), 125-134.

Senyoriu d'En Pere Centelles, emparentat amb la Casa de Gandia, la Vall de Cofrents (o

d'Aiora) tenia entre 1602 i 2010 focs fiscals de moriscs, repartits en sis pobles, els primers anys del segle XVII (126 i 128); les informacions procedeixen de Madrid, AHN, *Osuna*; en el moment de l'expulsió, els pobles havien hagut d'acceptar carregaments de censals de fins a 23.000 lliures (127). Aiora era població de cristians vells, en tensió entre dos bàndols (128). L'expulsió fou traumàtica, car molts moriscs s'amagaren per les muntanyes i els cristians vells no treballaren les terres mentre ells seguien pels voltants. La nova *Carta de poblament* (131), del 1611, tot i ésser més favorable als senyors, impulsà nous establiments, sobretot d'horta (4.807 tafulles) i vinya (3.595 tafulles) (quadre: 130); els ingressos senyorials pujaren entre 4.000 i 4.500 lliures (133); hi ha quadre de la renda senyorial per concepte de casa, que baixà de 14.500 lliures el 1609 a 4.000 el 1620 (134).— J. P. E. [12072

Expiración GARCÍA SÁNCHEZ, *Traducciones catalanas de textos científicos andalusies en la Corona de Aragón*, dins «Hom. Rubiera», 385-401.

Expiración GARCÍA SÁNCHEZ, *La traducción catalana medieval del Kitâb al-Agdiya (Tratado de los alimentos) de Avenzoar*, dins «Actes Alimentació», 363-386.

Anbdós articles tenen una primera part comuna, on l'autora recorda l'activitat de traducció d'obres científiques en català en temps de Jaume II i sobretot durant el regnat de Pere el Cerimoniós; també allò que hom sabia fins ara de traduccions al català conservades a París, BN, esp. 95, afegint ella en el primer article que també n'hi ha una altra fins ara desconeguda, la de la *Remembrança de les viandes* (386), que resumeix, com també el *De agricultura* (397); es fixa en la terminologia catalana d'arrel àrab relativa a materials diversos, a estris de cuina, a productes comestibles i a plats ja cuinats.

En el segon article presenta de forma molt breu el contingut de l'original àrab (373-374) i a continuació transcriu els títols en llengua catalana dels capítols que constitueixen els diversos apartats de l'obra (373-382). Les darreres pàgines resumeixen les dades terminològiques amb les que també finalitza el primer article.— J. P. E. [12073-12074

Roser SALICRÚ I LLUCH, *Fou Yusuf V ibn Ahmad, rei de Granada, l'infant coix de les cròniques castellanes?*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 24 (1994 [1995]), 807-830.

La documentació tant de Barcelona, ACA, *Canc.*, reg., com de València, ARV, *Batllia i Mestre racional*, que afecta Yusuf ibn Ahmad, primer senyor d'Almeria, i després rei de Granada (813-815), no permet de confondre'l amb cap altre dels governants del regne de Granada entorn el 1440 i informa de membres de la seva família.— J. P. E. [12075

Núria SALES, *Jueus i conversos: algun recull recent*, dins «Recerques. Història, Economia, Cultura», 27 (1993), 91-100.

Repàs i resums selectius de publicacions dels darrers anys, com és ara el recull *Per una història de la Girona jueva* (91), o les *Actes del Col·loqui de Lleida* (92-93), la *Nadala 1991* (94) o les actes sobre *Lluís de Santàngel* o d'altres dels darrers temps (94-97), amb indicació de possibles fonts per a l'estudi de 'conversos' del Principat (95-96).— J. P. E. [12076

Josep RIBERA-FLORENT, *Disputes religioses del judaisme català*, dins «Anuari de Filologia», XVI/E (1993), 67-78.

L'autor exposa contingut i temàtica de les dites disputes des de la vessant jueva, després d'haver establert la llista de textos (disputes o tractats), que entren en el seu recompte i van de la *Disputa de Barcelona* el 1263 a *El text de la Bíblia* de Josuà Lorquí, del 1419. És després esquematitzada l'argumentació jueva en raons exegètiques (70-73), històriques (73-74) i racionals (74-76). La *Disputa de Mallorca* tindria característiques específiques: protagonitzada per un laic, basada només en la Bíblia (no en *Talmud* ni en *Midrashim*), i amb un utilatge

conceptual no tècnic (no són emprats els conceptes de natura o de persona) en les discussions entorn la Trinitat, el culte a les imatges i les expectatives escatològiques (77-78).— J. P. E. [12077

Maria Antònia NOGUERAS, *Un poema de benvinguda de Meixul-lam ben Xelomó de Piera*, dins «Anuari de Filologia/E», XVII (1994), 83-90.

Partint de l'edició de H. Brody, l'autora reproduceix, tradueix al català (86-90) i comenta els quaranta-un versos del poema 31 del 'diwan' dedicat al «gran savi [desconegut] Rabi Nathan, quan va venir de Barcelona» (84) a Girona, incitant-lo a afiliar-se al grup de Meixul-lam [contrari a Maimònides] i a començaments del segle XIII partidari de la fe i religió tradicionals.— J. P. E. [12078

Robert CHAZAN, *Barcelona and Beyond. The Disputation of 1263 and Its Aftermath*, Berkeley, Los Angeles, Oxford, University of California Press 1992, 257 pp.

Ora LIMOR, *Beyond Barcelona*, dins «Jewish History», 9 (1995), 107-112.

Per l'abundància i la qualitat de les fonts, per la importància dels protagonistes, la *Disputa de Barcelona* ha estat objecte constant d'estudi els darrers cent anys, tal com correspon a un dels moments centrals de la confrontació entre religions. El llibre de Chazan se centra en tres punts: la disputa en ella mateixa, l'estudi de les fonts, i la personalitat de Nahmànides sobretot els anys posteriors a la disputa. En l'estudi de les fonts, Chazan afirma d'haver intentat objectivitat plena. Limor troba que, essent Nahmànides el personatge central del llibre, resulta però insuficient en l'exposició de la política eclesiàstica i de la situació dels jueus en la corona catalano-aragonesa. En realitat, el llibre de Chazan se centraria en la *Disputa* i en les seves repercussions en Nahmànides. La *Disputa* hauria estat un camp de proves de la nova arma introduïda en la confrontació judeo-cristiana: el domini cristià de les fonts jueves post-bíbliques, amb la consegüent basarda davant el fet que el contrari s'havia apropiat i dominava l'ús de les mateixes armes hebrees i el perill espiritual que això representava per a les comunitats dels jueus. Quant a Nahmànides, Chazan creu que en la disputació del 1263 es considerà més lliure d'allò que realment era i estableix la comparació amb la *Disputa de Tortosa*, comparació que Limor considera problemàtica. En canvi, coincideix amb Chazan a considerar que Nahmànides exagerava en subratllar la seva superioritat sobre els cristians, i que la finalitat de la seva narració fou la d'enfortir les conviccions dels jueus, i, igual com la dels seus llibres posteriors, defensar-se dels nous atacs dels cristians.— J. P. E. [12079-12080

Jocelyn Nigel Hillgarth, *The Disputation of Majorca (1286): Two New Editions*, dins «Euphrosyne», 22 (1994), 403-413.

Pàgines només conegudes per referència.— J. P. E.

[12081

E. GUTWIRTH, *Medical alimentation: The Hispano-Jewish Evidence (c. 1255-1310)*, dins «Helmántica», XLVI (1995), 293-298.

Exposició basada en aquella part de les *Respostes / Responso* del barceloní Salomó ben Adret, publicada en l'edició de Bolonya 1539; hi és copsable problemàtica de les comunitats jueves o d'hebreus particulars des de Perpinyà a València i des de Mallorca a Montsó, en relació a situacions concretes de convivència entre jueus i cristians, sobretot en qüestió d'aliments en general, com és ara l'elaboració del pa i del vi o l'ús d'espècies (així, sabem que a Catalunya era utilitzat un fals safrà: 298). Reafirmades les prescripcions legals, Adret es manifesta comprensiu davant realitats que s'imposaven per llur pes.— J. P. E. [12082

Francisco VARO, *En Selomoh Astruc y su comentario a Is 52, 13 - 53, 12*, dins «Helmántica», XLVI (1995), 147-158.

Resumida la biografia d'aquest barceloní, víctima del 'pogrom' del 1391, és ací presentat el seu *Midrase ha-Torah*, dins el qual hi ha el comentari als dits capítols d'Isaies; l'obra és conservada a Oxford, [Bodleian Library]?, MS Mich 302, dues vegades almenys publicat; el comentari esmentat posa l'autor en línia amb Nissim ben Re'uben Girondí pel seu tradicionalisme pietista i per la limitadíssima obertura a elements aristotèlics; la traducció castellana anotada ocupa les pàgines 149-158.— J. P. E. [12083

M. Àngel TÁBET BALADY, *Los comentarios de Abraham Ibn Ezra, Moshe ben Nabman y Isbaq Abrahanel a las Bendiciones de Jacob (Gn 49, 1-28)*, Salamanca, Facultad de Filología Bfblica Trilingüe 1991, 232 pp.

Treball només conegut per referència.— J. P. E. [12084

Marc TOBIASS, Maurice IFERGAN, *Crescas. Un philosophe juif dans l'Espagne médiévale*, París Les Éditions du Cerf 1995, 236 pp.

Títol només conegut per referència.— J. P. E. [12085

Gerrit BOS, *R. Moshe Narboni: Philosopher and Physician, a Critical Analysis of Sefer Ora Hayyim*, dins «Medieval Encounters. Jewish, Christian and Muslim Culture in Confluence and Dialogue», I (1995), 219-251.

Perpinyanès, també dit Mestre Vidal Bellsom, després de la reanexió del Rosselló a la corona catalano-aragonesa passà a Barcelona i a Cervera, on el trobà la Pesta Negra i d'on, deixant-hi la biblioteca (220), fugí vers Castella. Fou autor d'una obra mèdica, *Sefer Orab Hayyim*, en el text de la qual Bos esbrina referències tant explícites com implícites a metges antics i medievals, i resumeix les doctrines en relació a màgia, astrologia, infància i filosofia. Galè, Hipòcrates, Dioscòrid, Rufus i Aristòtil són els mestres antics esmentats, als qual se n'han d'afegir dotze d'àrabs, quatre de jueus (222-226) i només dos de cristians; Arnau de Vilanova, del qual reproduceix una recepta, i Bernat de Gordon (226). Sense esmentar-los, Bellsom s'aprofita d'obres d'Ibn al-Jazzar i d'Ibn-Sinâ (228-234). Segons ell, la metodologia mèdica hauria de seguir aquests passos: patologia, etiologia, símptomatologia i tractament (234); també preveu, per si són eficaços, remeis supersticiosos en cas d'impotència sexual (239 [cf. ATCA, XV (1996), 409-414]); influències astrològiques (conjunció de Saturn i Júpiter) explicarien la Pesta Negra (241-242); proposa normes dietètiques per als nadons (244-245) i tot un camí d'estudi per al jove (246), dins el qual s'havia d'integrar la filosofia, no pas com a ocupació substantiva ans com a element de formació humana (248-249).— J. P. E. [12086

J. CHABÀS, *L'influence de l'astronomie de Lévi ben Gerson sur Jacob ben David Bonjorn*, dins *Studies on Gersonides. A Fourteenth-Century Jewish Philosopher Scientist*, edited by Gad FREUDENTHAL (Collection de Travaux de l'Académie Internationale d'Histoire des Sciences, 36), Leiden, Nova Iork, Colònia, E. J. Brill 1992, 47-54.

Cf. ATCA, XIII (1994), 427-431; ací l'autor afirma l'influx de ben Gerson en ben David Bonjorn i, a través de la notable difusió de l'obra del darrer, en un ròdol molt ample.— J. P. E. [12087

José HINOJOSA MONTALVO, *Apuntes para la demografía de la aljama judía de Sagunto en los siglos bajomedievales*, dins «Sefarad», IV (1995), 273-284.

Les llistes d'impost del morabatí dels anys 1379 i 1445, conservats a València, ARV, Mestre

racional i *Vària*, respectivament, contenen els noms dels jueus caps de casa que, pel fet de posseir béns fiscals avaluats en més de 105 sous, eren obligats a satisfer-lo. Foren 45 el 1379, equivalent al 3'3% de la població total, i 52 el 1445, o el 6'7%; el 1421, amb 60 focs jueus subjectes a imposició, representaven el 6'8% (280). Les dues llistes nominals es troben en les pàgines 282-283; en la primera llista figura un 'David el rau'; el 1445 no consta qui era el rau o rabí.— J. P. E. [12088]

Miguel Ángel MOTIS DOLADIER, María Gloria DÍAZ BARÓN, Francisco Javier PASCUAL, Luis María SÁNCHEZ ARAGONÉS, *Régimen alimentario de las comunidades judías y conversas en la Corona de Aragón en la Edad Media*, dins «Actes Alimentació», 205-361.

Encara que el títol parli de la Corona d'Aragó, en realitat aquest estudi, d'acord amb la llista d'arxius a base dels quals ha estat escrit, és aragonès, car són tots no pas dels regnes i terres de l'antiga confederació, ans només de l'Aragó actual, amb la sola excepció de Barcelona, ACA. Les referències als Països Catalans es troben en nota, com per exemple: 207/7; 209,13-14; 213, 28, 32; 214/38, 41; 216/54; 217/59; 221/85, 90; 229/141; 235/184; 239/211; 242/241; 253/320; 255/325, 326; 256/331; 265/373, 377; 267/390; 269/408; 276/439, 440; 281/458; 283/467; 287-288/484-490; 289-290/496-499; 293/515-517; 294/519, 523; 296/529-531; 297/536; 304/553, 555; 311/590; 312/591-594; 314-315/607-620; 341/765; 347/802; i 358/861.— J. P. E. [12089]

Jordi CASANOVAS, *Das nuevas inscripciones procedentes de la Necrópolis hebrea de Girona*, dins «Anuari de Filologia/E», XVII (1994), 75-82.

Ambdues làpides són funeràries, més llarga la primera i més antiga (segle XII), de la qual consta que es trobava a Campllong i fou transportada a Llambilles (Can Xiu); és transcrita, traduïda i comentada (77-78); la més recent, datable el 1405, certament reutilitzada en temps posteriors, presidia fins fa pocs anys la portalada del mas Martí a Sant Esteve de Guialbes; també és transcrita, traduïda i comentada (79-81); ambdues són fotografiades (81-82).— J. P. E. [12090]

Josep CORELL, *La inscripción hebrea atribuida a un jefe militar de Amastias (Sagunt, València)*, dins «Miscelánea de Estudios Árabes y Hebraicos», 43 (1994), 83-96.

Pàgines només conegudes per referència.— J. P. E.

[12091]

Josep CORELL, *La llamada inscripción de Adoniram y el cementerio judío de Sagunto. Nuevas fuentes manuscritas y revisión de las conocidas*, dins «Sefarad», 55 (1995), 239-255.

L'autor enceta el seu raonament bo i recordant la diversitat de judicis entorn l'autenticitat o falsetat de la dita làpida i inscripció. Per la seva banda, aplega els testimoniatges publicats fins ara, als quals n'afegeix tres de nous (243-244) i, a base de totes les dades proporcionades pel conjunt, creu que la inscripció fou trobada poc després de l'expulsió dels jueus i que hauria desaparegut el 1599 (245-246); analitza després el text conegut sobretot per l'*Anonymus Mediolanensis* de Milà, BN Braidense (242, nota 15 i 253), i en dóna una reconstrucció hipotètica (251).— J. P. E. [12092]

David ROMANO, *¿Ascendencia judía de Fernando el Católico?*, dins «Sefarad», 55 (1995), 163-170.

Exposada la pregunta i aplegats i transcrits els fragments d'escriptors castellans dels segles XV i XVI que es fan ressò de la dita ascendència, els més precisos dels quals assenyalen una certa Paloma, tetaràvia materna del rei Ferran II de Catalunya-Aragó, l'autor conclou que «no disponemos de información incontrovertible, pues se trata de referencias imprecisas, general-

mente recogidas en textos...; por el momento, hay que desechar la historicidad del origen judío de Fernando el Católico» (170).— J. P. E. [12093]

Asunción BLASCO MARTÍNEZ, *Fuentes perdidas sobre la expulsión de los judíos del reino de Aragón*, dins «Misc. Trenchs», 199-212.

Només de forma accidental entra dins ATCA aquest títol. La notícia de la documentació ací reportada procedeix del notari Miguel de Villareal, ara a Saragossa, Archivo Notarial (201). En la llista del document núm. 5, del 1509, figura «una copia de una cautela dirigida al Governador de Catalunya, signada» (210) i «Una sentencia del Inquisidor de Llerida, signada» (211).— J. P. E. [12094]

Jocelyn Nigel HILLGARTH, *Sources for the History of the Jews of Majorca*, dins «Traditio», L (1995), 334-341.

La història dels jueus a Mallorca encara no és possible perquè manca el treball previ de l'escorcoll de fonts. Després d'un resum de la història de Mallorca posterior a la conquesta, que necessita els complements d'ACA (estructures polítiques), de Madrid, AHN (cases religioses), i d'algun altre per al coneixement dels jueus, en relació als quals manquen aportacions quant a l'economia o a les relacions amb la comunitat cristiana (338), però no tantes quant a la cultura (337). Els arxius mallorquins poden proporcionar dades sobre la relació amb la Corona, a ARM, *Escrivania de Cartes Reials*, de la qual són subratllats els reg. 349 i 346, i d'altres sobre relacions interpersonals l'ACM, *Protocols notariales* (338-339); també hi ha notícies de biblioteques de mestre Bonafós de Largencer, que després fou de Lleó / Judà Mosconi (341 [sobre aquesta biblioteca, hom pot veure el «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», X (1903), 80-91, 106-112, 140-151 i 196 bis]); en els protocols notarians de l'ACM hi ha contractes establerts amb Cresques.— J. P. E. [12095]

David ABULAFIA, *From privilege to persecution: crown, church and synagogue in the city of Majorca, 1229-1343*, dins *Church and City 1000-1500. Essays in honour of Christopher Brooke* edited by David ABULAFIA, Michael FRANKLIN and Mary RUBIN, Cambridge, University Press 1992, 111-126.

L'autor es fixa en Mallorca, on la llibertat anà lligada a l'obligació de viure en el Call; i es basa en aplecs de documentació ja publicats: per Fidel Fita, Antoni Pons i Pons, Fritz Baer, i Jean Regné. Els jueus afavoriren la conquesta cristiana, i en contrapartida fruiten de llibertat d'assentament i de comerç, sobretot del d'esclaus i amb el Nord d'Àfrica (activitat que, en canvi, era malvista en sarraïns: 114-115); posseïen la pròpia aljama, amb vida col·lectiva presidida per la Llei, pesos i mesures hebreus (116-117). El 1286, Alfons el Liberal creà el Call, que havia d'ésser únic, i tenir carniceria, sinagoga i forn (119). El 1301, Jaume II de Mallorca insistia a obligar els jueus a viure al Call (121), on els cristians tenien limitacions d'entrada (122: cas de dones i de predicadors). Sota el rei Sanç de Mallorca, l'aljama sofrí greus dificultats, que l'infant Felip solucionà (124). Jaume III concedí la construcció d'una nova sinagoga, evitant, però, el nom (125). La reintegració en la corona catalano-aragonesa no provocà modificacions en la tradicional protecció del rei (125-126). Però els fets de 1391 i 1435 desembocaren en els xuetes dels temps moderns.— J. P. E. [12096]

Jocelyn Nigel HILLGARTH, *Majorcan Jews and Conversos as Owners and Artisans of Books*, dins *Exile and Diaspora. Studies in the History of the Jewish People Presented to Professor Haim Beinart*, Jerusalem-Madrid 1991, 125-130.

Pàgines només conegudes per referència.— J. P. E.

[12097]

Román PIÑA HOMS, *Las relaciones entre cristianos viejos y conversos de Mallorca en el siglo XVII*, dins *Inquisición Española*, 677-700.

El dels xuetes mallorquins és un cas únic d'un grup de jueus per raguèlia, professant la fe catòlica, que sobrevisqueren també com a grup a les pressions i persecucions inquisitorials de les darreries del segle XV a les del s. XVII. L'autor recorda els qui, seguint Josep M. Quadrado, han anat aportant elements objectius de judici entorn al tema, i per la seva banda es basa especialment en els cinquanta-quatre expedients suara apareguts en l'ARM, *Real Audiencia, Processos civils de tribunal d'Inquisició*, vuit dels quals són relacionats amb xuetes (681). Entre el 1391 i el 1488, malgrat algun ensurt puntual, com el procés per crim ritual del 1435, hi ha dos fets definidors: desapareix la sinagoga el 1436 i els jueus s'escampen per totes les parròquies de Ciutat segons la talla del 1449 (682-686). La imposició de la Inquisició Española, obsessa amb el problema convers, repercutí a Mallorca en doble sentit: la por que els conversos marxessin, i la conseqüència que sense ells la mercaderia, i amb ella Mallorca, s'enfonsaria (686-689). Però després d'uns primers anys de duresa, l'actuació inquisitorial s'apaivagà durant segle i mig, fins a la nova i darrera falconada del 1679-1691, en la qual trenta-set judaïzants foren condemnats a la foguera (695) i els foren confiscats 2.500.000 ducats (692); aleshores nasqué el despectiu 'xueta' i es publicà *La fee triunphante* de Francesc Garau, segons la qual només els 212 implicats havien de témer, els altres tenien sang i fe puríssima. Malgrat això, la integració ni s'havia parat ni es pararia, tot i que tres o quatre gremis, la universitat i els càrrecs públics els refusaren (692), i no obstant la nota d'infàmia que s'estenia com taca d'oli a tots els familiars (695).— J. P. E. [12098

Guies del Museu Arqueològic de Sant Pere de Galligants, La col·lecció lapidària hebrea de Sant Pere de Galligants (Girona), Girona, Museu Arqueològic de Sant Pere de Galligants 1994, 24 pp.

El dit museu posseeix vint-i-set làpides o fragments amb inscripcions en hebreu, en general procedents del cementiri jueu de Girona, ja documentat el 1207 (3). Les làpides foren trobades del 1863 ençà, des del 1866 incorporades al museu (5) i successivament estudiades per Enric Girbal i Nadal, Fidel Fita i Colomer, Josep M. Millàs i Vallicrosa i Miquel Oliva i Prat (6-10). Ací en són descrites, fotografiades i traduïdes vint-i-quatre, en general funeràries. La darrera, en canvi, podria haver-se trobat a l'entrada de la sinagoga, car és un enfilall de versos bíblics, on és fàcil de veure Is, XXVI i el *Salm* 100 (99) (11-19). Hi ha bibliografia.

Hi ha edició castellana del mateix fascicle.— J. P. E.

[12099-12100

Boniface VIII en procès. Articles d'accusation et dépositions des témoins (1303-1311). Édition critique, introduction et notes par Jean COSTE. Avant-propos d'André VAUCHEZ (Pubblicazioni della Fondazione Camillo Caetani. Studi e documenti d'archivio, 5), [Roma], Fondazione di Camillo Caetani 1995, LXII i 966 pp.

Només indirectament ens afecta aquesta obra, per les implicacions que hi són reflectides entre Bonifaci VIII i els reis Jaume II de Catalunya-Aragó i Frederic de Trinària, i amb Arnau de Vilanova tant en l'acusació formal dels cardenals Giacomo i Pietro Colonna contra el dit papa el 1297, com en el procés enantat per la casa de França contra el mateix papa. Quant al rei Jaume II, som informats que la infeudació del Regnum Sardiniae et Corsicae aquell mateix any a favor d'ell fou realitzada per Bonifaci VIII malgrat la posició contrària dels cardenals Colonna (57-58, nota 6); el mateix papa, però, hauria esmerçades «infinita millia unciarum» en la guerra entorn Sicília «contra Aragones et Siculos» (739/10). Hi ha informacions de contactes amb Frederic de Trinària amb motiu de la Pau de Caltabellotta (156, 167-169 i notes, 335/160, 339-340 [cf. ATCA, IX (1990), 564, núm. 5754]). Un dels punts d'acusació oficial i formal de la casa i església de França contra Bonifaci VIII per sospitós d'heretgia, els 13-14 juny 1303, fou la seva connivència amb el *De tempore adventus Anticristi* i el *De mysterio cimbalarum Ecclesiae* d'Arnau de Vilanova (146-147, tot i que el primer valedor d'Arnau, en les dificultats de París 1299, hauria

estat Guillem de Nogaret: 126-127; més detalls de la reacció papal, en document del 1306: tant el refús del *De adventu...* com l'acceptació del *De mysterio...* haurien estat fets per 'rescriptum' papal: 276-277 [subratllem el fet que aquesta acusació no és repetida en els documents elaborats durant el pontificat de Climent V, segurament perquè era públic que aquest papa s'havia reservat el judici sobre les 'profecies' d'Arnau de Vilanova]. Hi ha d'altres detalls, com el dels presents oferts per Roger de Llúria a Bonifaci VIII en la visita de reconciliació (704/314); la identificació d'aquell 'Hispanus' que segons Arnau de Vilanova [cf. ATCA, X (1991), 207, lín. 425-426] hauria acompanyat Bonifaci VIII després de l'Atemptat d'Anagni: era Petrus Roderici (524/4). I sobretot el fet que amb data de 3 de novembre del 1294, a Nàpols, s'encén entre els 'familiars' del futur Bonifaci VIII una discussió entorn el tema «Quae Lex sit melior, christianorum an sarracenorum»; [aquest és un punt gairebé específic de Ramon Llull (esdevindrà el títol d'una obra seva, escrita a Mallorca el febrer del 1313), el qual en aquella data també era a Nàpols, on acabava o havia acabat la *Disputació de cinc savis* [cf. ATCA, V (1986), 7-229], dedicada al mateix tema, i destinada a ésser presentada al papa amb la *Petició al papa Celestí V per a la conversió dels infidels*: cf. ATCA, I (1982), 9-46] (683/198; cf. 504, 508, 510, 512, 513, 515, 516, 565/20, 687/218 i 696).— J. P. E. [12101]

Harvey HAMES, *Elijah and a Shepherd: The Authority of Revelation*, dins «Studia Lulliana olim Estudios Lulianos», 24 (1994), 93-102.

Entrava dins la normalitat que quan un autor preveia dificultats per a l'acceptació de la seva doctrina l'atribuís a un personatge indiscutible o digués que l'havia rebuda per ensenyament celestial; en la tradició jueva els exemples són nombrosos (93-95; i pròxims a nosaltres, com la ragüèlia d'hereus de secrets cabalístics, tots, sembla rabins catalans, 101). La narració lul·liana del jove pastor beneïnt Ramon Llull i els seus llibres en la *Vita coaetanea* podria ésser només una experiència interior o per ventura un somni (96-97); també s'hauria donat en Joaquim de Fiore (98), seria conegut en l'Islam (99) i encara més en la tradició cabalística (99-100). Llull, doncs, hauria volgut dotar d'una aprovació superior els grans objectius de la seva vida a l'hora del Concili de Viena, en què fou redactada la *Vita...* (101-102).— J. P. E. [12102]

Bibliografia lul·lística, dins «Studia Lulliana olim Estudios Lulianos», XXXIV (1994 [1995]), 115-122.

Llista de quaranta-un títols d'estudis publicats o reeditats entre el 1987 i el 1994, dos dels quals són edicions de textos; segueixen trenta-dos comentaris a la majoria de les dites publicacions.— J. P. E. [12103]

Lola BADIA, *Ramon Llull: autor i personatge*, dins «Misc. Lohr», 355-375.

L'autora vol esbrinar de quina manera Ramon Llull assumeix i presenta l'autoria d'allò que va escriure en els inicis de la literatura catalana del 'jo'; és un precedent ben vigorós d'allò que s'esdevindria en la segona meitat del segle XIV (357). El detall bàsic seria «el conflicte de competències entre un laic que produeix i consumeix textos religiosos i l'església» (359); inicialment ell resta en l'anonimat; però, malgrat tot, «va acabar imposant-se un estímul contrari, és a dir, l'assumpció de la pròpia autoria individual» (360); i així, l'autora ressegueix l'emergència de l'afirmació d'autoria a partir de les primeres obres que volgué anònimes, en les quals són detectables nombre de personatges que tenen quelcom de Llull (361-365). Des del 1290, «Llull necessita sortir de l'anonimat i construir una 'fama sui', que li sigui favorable» (367); però, al final del trajecte, desembocà en «una actitud no gens amable ni idíl·lica» (372).— J. P. E. [12104]

Ramon LLULL, *Blanquerna*. Antología y edición de Albert SOLER, Barcelona, Editorial Barcino i Generalitat de Catalunya 1995, 160 pp.

Edició parcial destinada a celebrar la Diada de Sant Jordi en la Llibreria Blanquerna, de

Madrid. En la introducció, Albert Soler subratlla el fet que Llull ni en la seva forma de vida, ni en la seva formació i estudis, ni en els seus llibres, ni en la seva activitat missional no encaixa amb els esquemes contemporanis (7-12); tampoc no encaixa amb el concepte actual de literatura, ni tan sols en el *Blanquerna*, perquè aquest 'romanc' és polivalent i perquè és encaminat a l'ordenació de la vida amb vistes a la glòria celestial (13-14); resumeix l'argument global (15-18), l'autor reafirma que el *Llibre d'amic i amat* ja fou escrit com a part del llibre i donaria solució al repte d'explicar al lector una experiència mística (19-21). L'actual selecció de capítols «pretende ofrecer una idea representativa y justa del conjunto» (21): després del pròleg, han estat traduïts al castellà i publicats conjuntament amb el text català tres capítols del llibre primer, dos de la primera i cinc de la segona part del llibre segon, dos del terç, tres del quart i set del cinquè (25-150). Segueixen dues pàgines d'informació bibliogràfica del ms. 74 de Madrid, BN, traducció castellana del *Llibre d'amic i amat*, i de les edicions en castellà tant del *Blanquerna* com del *Llibre...* (152-153).— J. P. E. [12105]

Klaus REINHARDT, *Ramón Lull und die Bibel*, dins «Misc. Lohr», 311-331.

En la discussió medieval entre clergues i laics entorn el concepte de ciència, Ramon Llull hauria associat de forma original fe revelada i racionalitat. Es distanciació d'una teologia positiva i cercà de fer intel·ligible i acceptable la fe per raons necessàries. D'ací la pregunta: què significa la Bíblia en el sistema de Llull i com la interpretà? (313). L'autor repassa cronològicament el *Llibre de contemplació* (313-319); el *Liber de praedicatione* (320-322), el *Liber de fine* i el *Liber praedestinationis contra iudaeos* (322-324), l'*Ars compendiosa Dei* (325-327); i l'*Ars maior praedicationis* amb l'*Ars abbreviata praedicandi* (328). Hi hauria tres fases: la del *Llibre de contemplació*, en línia amb la tradició; la de les *Artes praedicandi* i dels *Sermones*, on la fonamentació especulativa era afegida després de l'exegesi bíblica positiva; i la de les darreres *Artes praedicationis*, en què l'Esriptura passa a la penombra de l'*Ars* i és reduïda als seus principis. En les dues primeres etapes predominen els quatre sentits de l'Esriptura [cf. les pàgines 289 i següents d'aquest volum]; després, tot és reduït al seu nucli: Déu, Crist i l'home amb les seves virtuts i vicis (329-330).— J. P. E. [12106]

Francesco SANTI, *Guiglielmo di Saint-Thierry (non) fonte di Raimondo Lullo*, dins «Misc. Lohr», 333-354.

Aquestes pàgines no pretenen d'assenyalar una font de Ramon Llull, ans aquell forat de la teologia llatina que li permeté d'empeltar-hi una experiència teològica «antiintel·lectualista ed iperacionalista» alhora (334), i concretament en la tradició cistercenca, que a La Real de Mallorca no s'hauria trobat en el seu millor moment (335-336). Això, però, ni aleshores no conduí ni ara ha de conduir a solucions dominicana o franciscana, car hi ha un cripto-cistercenc: Guillaume de Saint-Thierry, que Llull potser trobà sota el nom de sant Bernat a la biblioteca de La Real (337-341). S'assemblen en el convenciment de la insuficiència de la Bíblia com a font única de teologia, en la interacció de pensament i d'amor, en la possibilitat d'una certa connexió amb Déu (342-343). El punt comú entre Guillaume de Saint-Thierry i Llull és la teologia dels noms divins (344) i la forta vinculació entre lògica i mística (350). A través de Saint-Thierry, Llull podria haver entrat en contacte amb l'estoïcisme (352), sobretot en la lògica, menys apodíctica i més hipotètica que l'aristotèlica (353).— J. P. E. [12107]

Jordi GAYÀ [i ESTELRICH], Ascensio, virtus: *dos conceptos del contexto original del sistema luliano*, dins «Studia Lulliana olim Estudios Lulianos», XXXIV (1994 [1995]), 3-49.

Segons l'autor mateix, aquestes pàgines són «invitació a recórrer un horitzó que... resulta muy útil para ir comprendiendo un poco más el texto luliano» (3), concretament ací el *Llibre de contemplació*, que serà col·locat «en el marco del objetivo misionero que domina la obra de Llull, proponiendo a continuación en qué sentido Llull asume el modelo de la 'ascensio' como

esquema de su exposició» (4); i a fi de comprendre més l'esmentat ambient, «se analizan después los temas de la ,ascensio' y de ,virtus' desde una perspectiva histórica» (4). Tesi bàsica del *Llibre...* és que «les creatures donen significació e demostració» de Déu, d'on ve la necessitat de l',ascensio' (9). [Vegeu el resum següent]. L'anàlisi del primer volum del *Llibre de contemplació* permet d'individuïar els tres temes bàsics del sistema lul·lià: el model ascensional, la virtut i la significació (13). Les pàgines següents són dedicades a exposar allò que tant ,ascensio' (13-34) com ,virtus' (35-48) representaven en la teologia contemporània de Ramon Llull.— J. P. E. [12108]

Jordi GAYÀ [I ESTELRICH], *Significació y demostración en el Llibre de contemplació de Llull*, dins «Misc. Lohr», 477-499.

L'autor esbrina com estructura Llull la demostració a partir de la seva reflexió sobre la significació. El primer pas és: el *Llibre de contemplació* és la primera proposta artística del propòsit lul·lià missioner: «el meollo del *Llibre de contemplació* consisteix en la formulació de ,raons' y ,demostracions'» (480), car cerca l',art e manera' d'arribar a una contemplació tan perfecta com fos possible (482), ja que «les creatures donen significació e demostració» (483). Significació és la semblança i la relació amb la forma de l'objecte (487), com el mirall: figura i relació que aquesta té amb la forma: significació (489); tant com des de les percepcions sensibles s'endinsa en la intel·lectualitat, hom arriba a la demostració de les propietats i qualitats de l'objecte percebut (498).— J. P. E. [12109]

Josep Enric RUBIO ALBARRACÍN, *Literatura i doctrina al Llibre de contemplació de Ramon (!) Llull. (Estudi formal i de continguts del primer volum)* (Saviesa cristiana, 2), València, Editorial Saó 1995, 156 pp.

Objectiu de l'autor: clarificar la forma com és presentat el primer volum dels tres de què consta el *Llibre de contemplació en Déu*: «el seguiment dels canvis formals paral·lels als temàtics tot al llarg de l'obra podria fer una mica de llum en el procés de naixement del mètode algebraic emprat ja als capítols finals» (16-17). Col·locat el llibre dins el marc de la vida i obra de Llull segons *Vita coetanea* (17-22), l'autor exposa l'estructura general de l'obra i els seus elements bàsics: a) l'analogia n'és l'element clau (27); b) l'analogia es concreta en la dialèctica immanència-transcendència (28); i c) el punt de partença del pensament de Llull és l'organització dual de la realitat (29). Dessota els temes del primer volum del *Llibre...* hi ha la recerca de les condicions adients al coneixement humà amb la finalitat de bastir els primers pilars d'un sistema de coneixement universal (32-33); en concret, hi és exposada la doctrina sobre Déu en ell mateix (I) i en tant que creador (II): la relació entre els dos seria pel camí dels conceptes de semblança i de significació (33-34). La segona part del llibre és dedicada a l'estudi dels continguts (37-92), que comencen amb la doctrina dels atributs divins (41-46) i prossegueixen amb la de la dialèctica Déu-món pels camins de l'analogia i del coneixement per la negativa (46-52), pel de la contraposició ordre-desordre (53-69), i ja, en la psicologia humana del cristià, per la memòria de la passió, que és fonament psicològic de la virtut (69-79), camí al qual també pot contribuir el mal (o el pecat) pel coneixement per la negativa (79-92 [vegeu el resum següent]). La tercera part exposa els diversos esquemes estructurals sota els quals es presenta l'exposició de l'anterior doctrina: oposicions, paral·lelismes, antítesis, ordenació dual dels períodes, tot concretat en tres esquemes bàsics: amplificació en onades concèntriques, disseminació, i recol·lecció (95-142). Hi ha llista de la bibliografia utilitzada (151-155.— J. P. E. [12110]

Josep E. RUBIO [I ALBARRACÍN], *El 'coneixement per la negativa' com a conseqüència epistemològica de l'oposició-bé mal al Llibre de contemplació*, dins «Randa», 36 (1995 = Miscel·lània Josep M. Llompart, II), 5-15.

«Llull assaja en el *Llibre de contemplació* dos tipus de presentació dels arguments: l'anàlogic

i el contradictori» (5); el primer fa pern en la ,semblança' i la ,significació' paral·lela de conceptes; l'oposició de contraris, en la contrarietat i, doncs, en el coneixement per la negativa. L'oposició bé-mal en els dos primers llibres del *Llibre de contemplació* és l'objecte d'aquestes pàgines. En contraposició al maniqueisme, per a Llull el mal és un accident sobrevingut a la creació i és reconduïble al bé, i aquest és desitjable i volgut per la seva mateixa vàlua (6-8); només el mal de pena (i no pas el de culpa) és volgut per Déu, car altrament representaria que vol el mal per ell mateix (9); els elements implícits en els dos extrems i les seves possibilitats graduals (més o menys mal, més o menys bé, fins als repectius màxims) permeten relacions que evolucionaran fins a la combinatòria (10-12) i a «la seva conseqüència epistemològica del coneixement per la negativa» (15).— J. P. E. [12111

Armand LLINARÈS, *Esprit encyclopédique et volonté de système chez Raymond Lulle*, dins *L'Encyclopédisme*. Actes du Colloque de Caen, 12-16 janvier 1987 sous la direction d'Anne BECQ, Paris, Klincksieck 1991, 449-458.

Pàgines només conegudes per referència.— J. P. E.

[12112

Armand LLINARÈS, *Santé et médecine selon Llull. L'exemple de la Doctrine pueril*, dins «Revista de l'Alguer. Anuari Acadèmic de Cultura Catalana», IV (1993), 23-31.

Un llarg capítol dels *Començaments de doctrina pueril*, el 78, és dedicat a la medicina. Partint de la definició que la medicina és un conjunt de coneixements i de pràctiques per a mantenir o restablir una situació biològica satisfactòria, Llull, com els metges contemporanis, distingeix tres classes d'elements que incideixen en la dita situació: els naturals, els no-naturals o adquiribles amb certs capteniments, com amb la higiene o l'exercici; i els anti-naturals, com la malaltia. El primer punt explica des dels quatre elements fins a llur dosificació en els humors i les forces operatives (24-26); quant al segon, a les cinc funcions clàssiques (respiració, exercici, alimentació, dormició i vetlla, i expulsió), Llull afegeix el capteniment de goig i tristesa (26-27); quant als elements anti-naturals, és més completa l'exposició dels *Començaments de medicina* (28-29).— J. P. E. [12113

Júlia BUTINYÀ, *No busquem Llull entre els savis*, dins «Revista de l'Alguer. Anuari Acadèmic de Cultura Catalana», VI (1995), 215-228.

L'autora proposa un matís en la manera d'entendre el *Llibre {del Gentil i dels tres savis}*, a la llum d'una nova font» (215). Llull hi prometia ,novella manera', que per a l'autora és metodològica; i, assenyalats els sis punts, en els quals el Gentil «passaria la mà per la cara als tres savis» (216-217), resulta que és ell qui adoctrina els savis amb la seva recerca i aquests aprenen la lliçó dedicant-se a avançar vers la unitat religiosa (218-219) mitjançant la ,voluntat dialogadora' (220), car la metodologia era la del «diàleg més sincer» (221). Hi hauria paral·lelisme entre aquest i el diàleg entre Job i els seus amics. El Gentil personificaria Llull i ens el situaria «en els orígens dels orígens de l'actitud humanística» (222).— J. P. E. [12114

Amador VEGA ESQUERRA, *Sprache des Denkens, Sprache des Herzens. Zur mystischen Topologie der Bedeutung bei Ramon Llull*, dins «Misc. Lohr», 443-455.

La *Lògica del Gatzell / Compendium logicae Algazelis* seria la primera obra de Ramon Llull. Té tres capítols procedents d'Al-Ghazzali, tres de les *Summulae logicae* de Pere Hispà i unes *Additiones de theologia et philosophia*, d'on és transcrit el fragment *De prima et secunda intentione* (445) i el *De investigatione secreti* (445), on hi hauria el centre del sistema lul·lià, perquè hi ha l'origen d'una topologia de la significació, que desembocaria en una doctrina global de la semàntica, i consisteix en els quatre graons o ,puncta transcendentia', de la pujada i baixada des del sensible a l'espiritual i d'aquest a aquell (445-448). La fantasia / ,sensus communis' és el

punt de contacte entre l'aplec de dades sensibles i la intel·ligència (448-449). En la segona part, l'autor repassa l'evolució de la doctrina dels significats en els successius estadis de l'*Art*; la definitiva, posterior a l'*Art demostrativa*, introdueix la llista dels nou subjectes, i l'*Art inventiva* les nou 'regulae', que han completat la rècula de graons de pujada i baixada entre el pla sensible i l'espiritual (449-455).— J. P. E. [12115]

Walter-Andreas EULER, De adventu Messiae: *Ramón Lull's Beitrag zur christlich-jüdischen Messiaskontroverse*, dins «Misc. Lohr», 429-441.

Llull estigué constantment preocupat pel diàleg amb els jueus, però el *De adventu Messiae* ha estat molt poc estudiat. Pertany al cicle de l'*Ars compendiosa inveniendi veritatem* (430), d'alguna forma influït per l'ambient de disputa amb els jueus, com la de Barcelona del 1263, encara que ell segueix camí contraposat, sense recurs a literatura bíblica, car el camí de les autoritats no fa avançar (431-432); el planteig és paral·lel al del *Llibre del gentil i dels tres savis*, però amb només dos interlocutors, que acorden dialogar a base de 'raons necessàries' sobre si el Messies ja ha vingut (433), i partint de tres pressupòsits: les dignitats de Déu; llur coincidència amb les virtuts; llur contraposició a vicis i a pecats capitals (434); el jueu refusava la doctrina de la Trinitat perquè posaria pluralitat i composició en Déu; i la de l'Encarnació, perquè hi introduïa modificació (435); de més a més, Jesús no ha portat el regne de pau predit pels profetes (436). La resposta del cristià subratlla els correlatius en Déu (437); quant a l'Encarnació, la interpretació de l'Esriptura no ha d'ésser material, ans espiritual, perquè l'alliberació redemptora no és política, ans alliberació del pecat d'origen (438) i la servitud dels jueus és conseqüència de llur refús de Jesucrist (439). Aquell llibre s'acabava perquè la discussió no havia conduït enlloc i perquè el savi cristià havia d'escriure el *Llibre contra anticrist* (440 [que és publicat en aquestes pàgines d'ATCA, IX (1990), 7-182]). Hi ha transcripció de fragments.— J. P. E. [12116]

Fernando DOMÍNGUEZ REBOIRAS, *Raimundo Lulio y el ideal mendicante. Afinidades y divergencias*, dins «Misc. Lohr», 377-413.

Constatada la tendència a vincular Llull a l'orde franciscà, l'autor es proposa de recercar la seva posició davant el comú i específic programa dels mendicants quant a predicació i reforma de costums (379) a base del *Blanquerna*, que enllaça la trama romançada amb la rígida estructura d'una predicació, formant un conjunt destinat als frares mendicants (387-388); la predicació no hauria d'ésser sotmesa a un lloc ni a normes ni a finalitats pastorals rígides que puguin dificultar la comunicació autèntica de les veritats de la fe (391), ans ha de dependre més de les qualitats del predicador i de la seva exemplaritat (394). La distanciació envers els frares també és visible en el tema de les virtuts: per a Llull, el 'valor' és la realització fàctica del bé moral (399); en canvi, el seu concepte de virtut seria una crítica d'aquella ascètica i moral que els frares mendicants predicaven al poble (405) i un intent de fer comprendre i d'acceptar a l'home la seva condició de creatura sota i vers Déu (410) i d'encertar el camí en virtut de la validesa de les 'raons naturals' de les virtuts (413).— J. P. E. [12117]

Fernando DOMÍNGUEZ REBOIRAS, «*Moltes novelles raons*». *La originalidad del «Ars praedicatorum» de Ramon Lull en su contexto medieval*, dins «Anuario Medieval» (Nova York), IV (1992), 93-137.

Pàgines només conegudes per referència.— J. P. E.

[12118]

Anthony BONNER, *Més sobre el mot i el concepte de 'dignitats' en Ramon Llull*, dins «Misc. Colón», 5, 5-14.

Després d'algunes vacil·lacions inicials, Ramon Llull emprà el terme 'dignitats' per a designar els atributs de Déu i durant una dècada, ca. 1280-1290, també l'emprà com a

denominació dels ,començaments = principia' de l'Art. Pel que fa a les fonts del mot, imprecises, Bonner insisteix en la similitud amb els ,hadras' islàmics i amb els ,sephiroth' jueus. Després, aclareix alguna afirmació seva anterior que cal modificar: ,dignitat' com a traducció dels ,axiomata' dels *Analítics posteriors* d'Aristòtil es troba en la traducció de Jaume de Venècia, revisada per Guillem de Moerbeke, i no és, per tant, traducció de Boeci; d'altra banda, les dignitats divines lul·lianes no poden ésser preses com uns fonaments axiomàtics del seu sistema, ans conserven sobretot el sentit tradicional d'atributs divins.— J. de P. [12119]

Anthony BONNER, *Ramon Llull: relació, acció, combinatòria i lògica moderna*, dins «Studia Lulliana olim Estudios Lulianos», XXXIV (1994 [1995]), 51-74.

Les doctrines relacionals lul·lianes no han estat estudiades; per això, l'autor subratlla llur connexió amb l'ontologia dinàmica lul·liana, car «els plantejaments relacionals i combinatoris del beat han estat a la base de la seva projecció històrica i del seu paper com a precursor de certs caires de la lògica moderna» (51). El sistema quaternari primitiu de l'Art, vinculat a la teoria dels quatre elements (52-54), fou substituït pel mateix Llull pel ternari en el qual figures i ,començaments' assoliren la llista definitiva, es generalitzà la formulació correlativa de tota realitat (ací és particularment aplicada a les potències de l'home: 57-58), l'ésser fou definit per l'acció (,homo est animal homi[n]ificans') i els diversos començaments es superposen per a la comprensió del real: era l'*Ars combinatoria*, aplicable a les temàtiques més diverses (60-61) i formulada en l'*Ars inventiva veritatis* amb els seus tres modes de demostració pròpiament dita, ,propter quid', ,quia', i ,per aequiparantiam', aquest plenament relacional (61-62). La *Lògica nova* defineix la relació, aplicable a tota mena d'associacions de conceptes (63), i més pròxima a Plató que a Aristòtil (64). El darrer apartat aplica les possibilitats de la combinatòria als diversos camps de la lògica moderna i àdhuc a programes informàtics (65-70). Són reproduïdes les quatre figures (71-73) i una pàgina de mostra (74).— J. P. E. [12120]

Aina TORRENT-LEUZEN, *Ramon Llull, el Dant català*, dins «Misc. Colón, 3», 5-22.

L'autora es proposa de valorar l'aspecte lingüístic de l'obra lul·liana en català, que defineix pels seus interessos universals i per les seves finalitats pràctiques, bo i tenint en compte que en l'època de Llull la difusió dels llibres tenia lloc més aviat pel procediment de la lectura pública i repetitiva, i sense perdre de vista que Llull fou el creador del català literari. L'autora recull l'estètica lul·liana del llenguatge i la composició del lèxic lul·lià tal com l'havia exposada Francesc de Borja Moll i es refereix a la seva sintaxi. Tot plegat l'emmena a concloure que, ben abans que el Dant, Llull va formular i posar en pràctica l'ideal d'una llengua vulgar il·lustre, apta a vehicular una cultura total.— J. de P. [12121]

Dominique URVOY, *Nature et portée des liens de Ramon Llull avec l'univers arabe*, dins «Misc. Lohr», 415-427.

Valorada l'aportació de Charles Lohr a la coneixença de les influències de llibres àrabs en Ramon Llull, l'autor es planteja «un double paradoxe remarquable dans la relation de Llull à ses inspireurs arabo-musulmans» (416): quan s'hi refereix explícitament, l'influx d'ells damunt ell és superficial i, en canvi, d'altres aspectes com el context ,racionalitzant' de Kalam i la combinatòria semblen haver estat més determinants. Gazâlî era més conegut i citar-lo no comprometia; sí, en canvi, Ibn Sab'in (416). I l'autor es pregunta quins han estat els pressupòsits psicològics del contacte de Llull amb el pensament àrabo-musulmà (417), ja que, tal com deia el nestorià Huhayn ibn Ishaq, una demostració depèn de la força que hom és disposat a donar a les premisses i Llull no prescindí mai de les seves certes cristianes, ni quan s'aventurà per zones frontereres o entrà en territoris de l'altre (418-421); en serien prova l'opció per la llengua catalana, opció paral·lela de Dante Alighieri i d'autors sarraïns (421-424), ni la ,indiferència' del *Llibre del gentil*, contemporània del llibre del jueu Ibn Kammûna (426). Llull capta tendències

difoses en ambients molt amplis i alhora permet de percebre ressons desconeguts en el seu ambient.— J. P. E. [12122]

Fatma Ben HAMAMOUCHE, *Ramon Llull y el mundo islámico, Una relación apasionada*, dins «Revue d'Histoire Maghrebine», XXII (Mai 1995), 113-182.

Aquest és el títol de la tesi doctoral de l'autor(a), llegida a la Universitat d'Oran el 1987: hi és enfocada, des d'òptica musulmana, la relació de Llull amb l'Islam. Atesos els resultats negatius de la tesi («no existía ninguna prueba concreta que confirmara los supuestos escritos en árabe de Ramon Llull»), aquest article s'ocupa de la relació de Llull amb la llengua àrab i de la que mantingué amb els móns cristià i islàmic. Quant a obres de Llull escrites en àrab, hom acaba preguntant-se si «no sería necesario tener más pruebas para poder hablar de obras en árabe de Ramon Llull». Quant al coneixement de l'àrab, l'absència de contaminació lèxica en els escrits de Llull portaria a preguntar-se si les afirmacions de coneixement de la llengua àrab i d'haver escrit llibres en àrab no foren una ficció literària (117); l'autor(a) es decanta a afirmar que «no sabía» (118) i que aquella afirmació era una forma de donar-se importància, encara que li podia haver arribat notícia de llibres àrabs i de corrents filosòfics musulmans per contacte popular a Mallorca, però «no existe ningún elemento que permita confirmar o refutar que Ramon Llull fuera arabista» (118). L'apartat dedicat a Ramon Llull i el món cristià (118-121) recorda els tres objectius indicats en la *Vita coetanea* i es fixa en el relatiu a un llibre: «Llull quería añadir otro libro -el suyo- porque estimaba que el Antiguo y el Nuevo Testamento no eran suficientes para el mundo cristiano» (119); l'Església no li féu el joc, però «lo que sí nos deja clarísimo es que quiere ser reconocido como el revelador elegido por Dios» (120); i encara: «Llull demuestra claramente que se considera como un elegido por Dios y que se confirma a sí mismo como tal, cuando propone el *Ars* que considera como la *Biblia*...» (121). Quant al món musulmà, es trobarien contraposades en Llull una major atracció vers el mateix i l'odi especial que sentia per Mafumet (121), desafecció que és subratllada amb una presentació de Llull i Mahoma en paral·lel: «Existe en Llull una tentativa de igualarse a este profeta (Mahoma), pero también un deseo de superarle» (122); i «Él (Llull) persigue existir como una figura excepcional y ésto no podía darse en otro mundo que en el cristiano» (124). [En l'article resumit en la notícia bibliogràfica anterior, Dominique Urvoiy diu: «Ce jugement n'est justifié par aucune observation clinique, mais il est instructif du sentiment que peut éprouver un Musulman face aux efforts de 'captation' de notre personnage» (419)].— J. P. E. [12123]

Anthony BONNER, *Syllogisms, fallaces and hypotheses: Llull's new weapons to combat the Parisian Averroists*, dins «Misc. Lohr», 457-475.

Presentació d'aspectes bàsics de la lògica lul·liana en tres etapes: en els tractats dels darrers anys de la fase ternària (1301-1308); el primer any de la fase post-art (1308-1309); i els dos anys següents a París (1309-1311), amb particular esment de les principals tècniques elaborades per Llull amb vistes a la demostració científica per a un auditori d'especialistes. El primer punt és el sil·logisme, centre de la *Lògica nova*, la qual dedica llargs espais a exposar les incongruències lògiques (461); segueix essent objecte el 1308 del *Liber de novis fallaciis* (462) i de l'*Ars compendiosa Dei* (463), on contraposa menes de sil·logismes (464). Per aquest camí presenta la seva 'Fal·làcia vigèsima' i reformula la lògica clàssica, per exemple, en el sil·logisme hipotètic (la hipòtesi consisteix a suposar la fe, 465), que torna en el *Liber de refugio intellectus* (467) on Llull dóna solució a qüestions proposades per Tomàs d'Aquino, Ricard de Middleton i Gil de Roma. Per aquest camí, el 'syllogismus opinativus' esdevé 'demonstrativus' (468). Tot això pertanyia a la preparació amb vistes a París, però ja allí, en comptes d'explotar el material elaborat a Montpeller es dedicà a ampliar-lo (470) en tractats successius, on retrobem les varietats de sil·logismes elaborades els anys anteriors (471-474). En conjunt, els passos haurien anat de la contradicció aparent al sil·logisme amb universal negativa i clàusula hipotètica (474).— J. P. E. [12124]

Jordi GAYÀ [I ESTELRICH], *Notas cronològiques sobre dos obras lulianas de 1304*, dins «Studia Lulliana olim Estudios Lulianos», XXXIV (1994 [1995]), 105-112.

Discutides les raons aportades el 1986 per Anthony Bonner a fi de datar la *Lectura artis, quae intitulata est Brevis practica Tabulae Generalis* el 1307, i el 1988 concretava en el mes de gener d'aquell 1307, l'autor es reafirma en la data tradicional recolzada per tots els manuscrits, la del febrer del 1304 (110), data que també propugna per al *Liber ad probandum aliquos articulos fidei catholicae per syllogisticas rationes* (112).— J. P. E. [12125]

Fernando DOMÍNGUEZ REBOIRAS, *Principia philosophiae [complexa] y Thomas Le Myésier*, dins «Studia Lulliana olim Estudios Lulianos», XXXIV (1994 [1995]), 75-91.

Le Myésier s'adonà que mentre la dialèctica normal ensenyada en les escoles d'arts prenia com a pern les 'proposicions complexes' i permetia de trobar la veritat a base de sil·logismes, Llull només utilitzava idees (o 'principis' o 'començaments') no travades en proposició, i, doncs, 'incomplexes' (79). Llull solucionà la dificultat indicant que les seves podien ésser equiparades a les proposicions hipotètiques. Tant com les 'complexes' eren, segons Pere Hispà, «oratio verum vel falsum significans» (82, nota 23), les segones només es fixaven en la coherència formal (88). Per això, en l'*Electorium Le Myésier* canviaria «la formulació condicional luliana per una formulació causal» (89).— J. P. E. [12126]

Theodor PINDL, *Ramon Lull, Thomas Le Myésier und die Miniaturen des Breviculum ex actibus Raimundi electum*, dins «Misc. Lohr», 501-516.

Entre les pàgines 502-503 hi ha en sis làmines dotze reproduccions del Breviculum a tot color i a tota pàgina. El centre del Breviculum és el Llibre del Gentil, el qual semblaria proclamar una situació totalment contrària a la creada sota els Reis Catòlics el 1492: els catòlics, d'una banda, i els sarraïns, vençuts; els jueus, expulsats; i els pagans, descoberts i sotmesos. En la proposta de Llull, calia trobar una base comuna, argumentar per 'raons necessàries' i preparar-s'hi amb escoles com la de Miramar (503-504). Resumida la història i la composició actual del Breviculum (504-506), són explicades una per una les dotze miniatures i assenyalat llur corresponent encaix en la biografia de Llull (507-513); s'hi reflectiria la idea central del lul·lisme, la dels correlatius, tant en l'*operatio extrinseca* com en la '*intrinseca*' (514-515).— J. P. E. [12127]

Josep Lluís MARTOS, *La doctrina cavalleresca lul·liana en l'obra de Joanot Martorell: l'episodi de l'ermità*, dins «Misc. Colón, 3», 37-46.

Joanot Martorell se serveix del *Llibre de l'orde de cavalleria* en la primera part del *Guillem de Vairòiç* i en el corpus del *Tirant*, abandonant del tot la intenció pedagògica lul·liana i refermant-se en la d'agradar. En el *Tirant*, de més a més, reelabora materials del *Guillem*, combinant-los amb d'altres fonts cavalleresques, com és ara el *Lancelot* i l'*Arbre de batalles*.— J. de P. [12128]

Pere SÁNCHEZ I FERRÉ, *Ramon Llull i l'alquímia. Consideracions sobre un malentès*, dins «Revista de Catalunya», núm. 107 (juny de 1995), 27-40.

L'autor es proposa, d'antuvi, reforçar el seu convenciment que Llull no reprovava l'alquímia (27; cf. 35-37), i que els alquimistes que li atribuïren obres alquímiques havien rebut llavors lul·lianes, que l'autor es proposa d'individuuar (30); precisa que en temps de Llull l'actualment anomenat alquimista era reconegut com a 'filòsof' (32), ja que hom donava per certa la impossibilitat de transmutació d'un element en altre per art d'alquímia (35); les dites llavors serien: el concepte de 'caos' com a matèria en estat absolutament primitiu (36); el mot '*operació*' emprat en el *Llibre d'amic i Amat* per designar el terme mig entre dos extrems (37); el de '*foc*' natural, innatural i contra natura emprat en els *Començaments de medicina* i en el *Llibre de meravelles* (38-39).— J. P. E. [12129]

Carles LLINÀS I PUENTE, *Ramon Llull, els àngels, la teoria del coneixement i el pensament modern*, dins «Anuari de la Societat Catalana de Filosofia», VII (1995), 178-187.

Resum de tesi de doctorat, el títol general de la qual és *Ars Angelica*. L'angelologia de Ramon Llull en el context de les seves doctrines filosòfico-teològiques. L'especulació artística lul·liana com a participació en la paraula angèlica. Gnoseologia subjacent. Una primera part estableix el marc de la doctrina angelològica lul·liana, marc global que és justament el valor més acusat del lul·lisme: «L'element més específicament lul·lià... és el descobriment de la immensa potencialitat apològica que enclou el fet que, als ulls de la fe, les veritats del cristianisme (teofania «sobrenatural») siguin l'acompliment final de la veritat del cosmos (teofania «natural») (180); el tema de les «rationes necessariae» s'ha d'entendre en el sentit que «Llull creu possible en la fe un coneixement de Déu "supra sensum et imaginationem"» (180). I com que «els àngels són llum, espills, miralls de la llum divina... cal entendre l'Art, doncs, pel seu propi origen, com una art angèlica; i la missió lul·liana, pel mateix, com una missió angèlica» (181). Més encara, «des del principi (Grècia)... la filosofia aspira a ser, té vocació de ser coneixement angèlic» (184).— J. P. E. [12130]

Eusebi COLOMER [I POU], *Nikolaus von Kues (+1464) und Ramon Llull (+1316). Ihre Begegnung mit den nichtchristlichen Religionen* (Trierer Cusanus Lecture. Heft 2), Trier, Paulinus Verlag 1995, 20 pp.

Ramon Llull cresqué en ambient de convivència de les tres religions, cristiana, jueva i islàmica i ell mateix es definia com a «christianus arabicus», denominació justificada per la seva receptivitat envers les aportacions dels altres àdhuc en un punt tan cèntric com el de les «dignitates - hadras - sephiroth» (7-9). Les seves obres dedicades a la confrontació amb els no cristians comencen de forma exemplarment pacífica, però teòrica, en el *Llibre del gentil i dels tres savis*; a mesura, però, que la confrontació era posada a la pràctica i era constatada la duresa de l'interlocutor, l'obra lul·liana de confrontació s'anà endurint: en el *Liber super psalmum Quicumque vult* (sive *Liber tartari et cristiani*), en la *Disputació de cinc savis* (la reconciliació dels cristians orientals com a pressupòsit de la dels infidels) (12) i arribà al màxim de duresa i concretesa en la *Disputatio Raimundi, cristiani, et Hamar, sarraceni*, en la qual la confrontació fou amb una persona concreta (13). El *Liber de participatione christianorum et sarracenorum*, darrera paraula sobre el tema, propugnava la pau entre cristians i sarraïns (14). Les altres pàgines tracten de Nicolau de Cusa.— J. P. E. [12131]

Peter WALTER, *Jacobus Faber Stapulensis als editor des Raymundus Lullus dargestellt am Beispiel des «Liber natalis pueri parvuli Christi Jesu»*, dins «Misc. Lohr», 545-559.

Resumida la biografia de Jacques Lefèvre d'Étaples (546), editor d'obres informatives de la vida cristiana, trobem que n'integrà quatre de lul·lianes en el seu programa: De laudibus B. M. Virginis; Liber natalis; Liber clericorum; i Phantasticus; el segon i el quart ja tenen ara edició crítica; el text del Liber no reproduceix el de París, BN lat. 3323, copiat sota control del mateix Llull, ans el del ms. lat. 15097, del segle XVI, qui sap si còpia manuscrita de l'edició. Per a aquesta, l'editor esmussà les referències personals i les narracions de situacions històriques concretes, deixant un text més «genèric» (551-552); introduí modificacions textuals que donen més elegància al llatí (553); i precisions teològiques en contextos trinitaris, cristològics i mariològics (554); augmentà les referències bíbliques (595); precisà conceptes filosòfics i modificà la terminologia tècnica lul·liana (556), però volgué conservar la doctrina («sententia»).— J. P. E. [12132]

Jean Claude MARGOLIN, *Le rationalisme mystique de Charles de Bouvelles*, dins «Nouvelle Revue du XVIe siècle», 13 (1995), 87-103.

Informació biogràfica global, dins la qual ocupa el lloc corresponent, la seva amistat i col·laboració fins entorn el 1520, amb Jacques Lefèvre d'Étaples, a través del qual tingué accés

a l'obra de Nicolau de Cusa; també compartí l'atenció envers Ramon Llull, del qual escriví i publicà una biografia: *Vita Remundi beverite* (94, nota 23), i sobretot envers la combinatòria, la numerologia i la dimensió vertical de l'accés a la veritat.— J. P. E. [12133]

Albert SOLER [I LLOPART], *Joan Bonllavi, lul·lista i editor eximi*, dins «Misc. Colón, 4», 125-150.

Contra opinions anteriors, que consideraven negativament la intervenció de Bonllavi en l'edició del *Blanquerna* del 1521, així com la seva posició en la polèmica del llesmosinisme, l'autor reivindica per al lul·lista català el títol d'editor responsable, que seguia els criteris filològics establerts pels humanistes. Reivindica com a seves les notes crítiques a diversos manuscrits lul·lians i en apèndix ofereix la col·lació de variants del text del *Llibre d'amic i amat* del ms. de París, BN, esp. 478 respecte del de les edicions de París 1505 i Alcalá de Henares 1517.— J. de P. [12134]

Lorenzo PÉREZ MARTÍNEZ, *Lulismo e Inquisición a principios del siglo XVII*, dins *Inquisición Española*, 727-751.

[Cf. ATCA, XV (1996), 773, núm. 11288]. La publicació del *Directorium Inquisitorum* de Nicolau Eimeric a Roma el 1578, a cura de Francisco Peña, provocà que Antoni Bellver (732-735) preparés la seva *Apologia lulliana doctrinae adversus Nicholai Eimerici calumnias* entorn el 1585, en què morí; era obra destinada a Felip II i això féu que també Felip III s'interessés per la Causa Lul·liana, intentant, amb gestions diverses, d'impulsar-la tant a Roma com a Ciutat de Mallorca i en les altres capitals dels Països Catalans (736); l'objectiu era que la Santa Seu apliqués la *Sentència definitiva* del 1417 (737); però mentrestant Giordano Bruno havia estat condemnat també per posseir obres lul·lianes i també ho eren certes doctrines 'lul·lianes' de fra Placido Perilli, justament promotor a Itàlia de la Causa Lul·liana (638-641). A Mallorca, però, hom maldava a publicar l'*Apologia...* de Bellver, cosa que reeixí a impedir la Inquisición Española, ja que criticar Eimeric equivalia a desautoritzar la Inquisición (749). L'autor es basa en Ciutat de Mallorca, ARM, *Lletres missives, Gran e General Consell, Extraordinaris. Universitat*, en la BP, *Manuscrits*, i en la Biblioteca Bartomeu March.— J. P. E. [12135]

Rolf KEILUWEIT, *El concepte del signe segons fra Gaietà de Mallorca. Una enginyosa aprovació al Blanquerna lul·lià (1749)*, dins «Randa» 36 (1995 = Miscel·lània Josep M. Llopart, II), 39-49.

Com altres textos lul·lians, el *Blanquerna* fou traduït i publicat en castellà a mitjan segle XVIII. L'*Aprobacion* que precedeix aquell text es diferencia de les usuals (39-40) perquè conté una especulació sobre l'essència del signe i de la traducció; les consideracions sobre aquesta darrera serien superiors a les de l'*Encyclopédie* en profunditat teòrica (42), ja que, per ventura sense adonar-se'n, l'autor problematitza la teoria d'un pensament pur, independent dels signes, és a dir, el mateix «sentit intencionat per l'autor» (48). El text de l'*Aprobacion* és reproduït (50-53).— J. P. E. [12136]

Àlvar MADUPELL, *Pin i Soler traduí el llibre de Zwemer sobre Ramon Llull*, dins «Studia Lulliana olim Estudios Lulianos», XXXIV (1994 [1995]), 113-114.

L'autor dona notícia de l'existència dins el llegat Josep Pin i Soler, de la traducció catalana inèdita del llibre de Samuel M. Zwemer, *Raymund Lull First Missionary to the Moslems*, Nova York 1902, per a la qual fins i tot havia escrit un *Breu comentari sobre l'autor i el llibre*; l'autor es pregunta «quina trava o quina censura impedí l'edició catalana de l'obra de Zwemer?» (114).— J. P. E. [12137]

Helmur RIEDLINGER, *Zu Ramon Lull's gegenwärtiger Bedeutung*, dins «Misc. Lohr», 571-580.

El món de Ramon Llull era tan diferent del nostre que hom es pot preguntar si ell ens pot dir quelcom, com, per exemple, que aquest món ha d'ésser obert a tothom: pagans, jueus, cristians i sarraïns (573) Una altra pregunta és si té algun significat la seva dèria fonamental, la d'unificar la multiplicitat Si hom accepta que la mesura de totes les valors és l'amor, certament. En aquest cas, Ramon Llull pot dir molt al món actual.— J. P. E. [12138]

Crònica, dins «Studia Lulliana, olim Estudios Lulianos», XXXIV (1994 [1995]), 153-160.

En aquesta nova secció de «Studia Lulliana» som informats d'un Simposio sobre Ramón Llull a Trujillo (Cáceres) el setembre del 1994; d'una jornada d'estudi sobre el *Llibre del gentil...*, a l'Académie Hillel de París el 12 de març del 1995; d'un seminari sobre *Ramon Llull i Nicolau de Cusa* a càrrec del dr. Theodor Pindl a la Fondazione Ezio Franceschini, Florència; del doctorat honoris causa de la Universitat de Barcelona a Anthony Bonner el 13 març 1995; i sobretot de les nombroses activitats lul·lianes del Brasil, moltes d'elles impulsades pel prof. Esteve Jaulent, on són diferenciats els llibres, els estudis i els treballs en curs.— J. P. E. [12139]

J[au]me M[ENSA], *Vers una comprensió integral de l'obra d'Arnau de Vilanova: «I Trobada Internacional d'Estudis sobre Arnau de Vilanova»*, dins «Anuari de la Societat Catalana de Filosofia», VI (1994 [1995]), 243-244.

Informació resumida d'aquelles «I Jornades...» [sobre les quals, cf. ATCA, XIII (1994), 5-411, en particular 9-22, i XIV (1995), 5-308; també *ibid.*, 333-341].— J. P. E. [12140]

Ana Maria ALFONSO-GOLDFARB, Maria A. PILEGGI PERASSOLLO, *O universo cultural e científico valenciano durante os seculos XIII e XIV e a contextualização da obra de Arnaldo de Vilanova*, dins «Historia, Ciências, Saúde - Manguinhos», II (nov. 1995-feb. 1996), 32-43.

Les autores subratllen la força de la cultura àrab a València després de la conquesta i el fet que Arnau de Vilanova es donà a conèixer com a traductor d'obres mèdiques àrabs al llatí; més que els ensenyaments universitaris de Montpeller, allò que el caracteritzaria serien les idees mèdiques portades de València: ensenyament acadèmic amb les seves possibilitats (*praelectio*, *quaestio*, *disputatio*) s'unia a pràctica clínica i a recerca de noves pràctiques; no calia dogmatitzar els clàssics, ni tancar-se en pur empirisme; la conjunció de teoria i pràctica es concretava en la recerca de les proporcions de les medicines, més en línia amb l'empirisme musulmà que amb l'escolàstica universitària.— J. P. E. [12141]

Juan Antonio PANIAGUA, *Los "Aforismos de la memoria" del maestro Arnau de Vilanova*, dins *Historia y Medicina en España*. Homenaje al profesor Luis S. GRANJEL, [Valladolid], Junta de Castilla y León 1994, 27-33.

El gènere literari d'aforismes fou abundantment utilitzat per Arnau de Vilanova [cf. ATCA, XV (1996), 776, n. 11298]; un grup dels mateixos (vint-i-quatre, amb dos que porten número bis) és dedicat a la memòria i en la tradició manuscrita o formen part dels *Aphorismi particulares* o són copiats com a obra independent (28). N'és ací donat el text ja preparat per a l'edició crítica, sense aparats (29-30): són, tret d'un, el setzè, relatiu a l'exercici freqüent de recordar coses vistes o escoltades, en general, indicacions embastades entorn de dos temes: el d'assegurar aquelles ,res non naturales' (ambientals i dietètiques) que poden afavorir la memòria (31) i el d'evitar les ,fumositates' que, procedents de la digestió gàstrica de certs aliments, pugen al cap i enterboleixen les facultats psíquiques (32) [Una observació: la ,lejía' amb què hom s'hauria de rentar el cap cada uns quants dies, difícilment permet d'endevinar què volia dir Arnau de Vilanova quan parlava de ,leixiu' (33)].— J. P. E. [12142]

Francesco SANTI, *Due nuovi manoscritti parigini del «De adventu Anticristi» di Arnaldo de Villanova*, dins «Filologia mediolatina. Rivista della Fondazione Ezio Franceschini», II (1995), 279-291.

Notícia i descripció de les dues còpies del dit tractat en els volums manuscrits de París, BN, lat. 3708, datable en el segle XIV (283-285); i Bibliothèque Mazarine, núm. 241 (285-288); ambdós textos són comparats amb el del Vat. lat. 3824, publicat en aquestes pàgines d'ATCA, VII-VIII (1988-1989), 134-169. També són col·locats en el marc d'estudis recents sobre textos d'Arnau (279-282) i assenyalades les informacions relatives a la història de cada un dels dos manuscrits.— J. P. E. [12143]

Francesco SANTI, *Teologia per immagini e mistica. Le tre denunce di Marsiglia di Arnaldo da Villanova ed altri punti per una macchina metaforica*, dins *Immagini del Medioevo. Saggi di cultura mediolatina*, Spoleto, Centro Italiano di Studi sull'Alto Medioevo 1994, 233-255.

La introducció resumeix la polèmica entre Arnau de Vilanova i els dominicans, de Girona (Bernat de Puigcercós), primer, després de Provença (Joan Vigorós) i finalment de la cort romana (Martín d'Ateca), als quals durant els pontificats de Bonifaci VIII i de Climent V, Arnau retreia d'apartar-se de la tradició i de 'tomatitzar-se'; en realitat, atacava la posició entorn la Sagrada Escriptura amb què començava la *Summa theologiae*. Són publicades i anotades a base del manuscrit Vat. lat. 3824, del qual també fou treta la còpia ara a Arles, Bibliothèque Municipale, ms. 97: la *Denuntiatio facta Massilie cum Gladio* (però sense el *Gladius...*) (242-245), la *Denuntiatio secunda facta Massilie cum Carpinatione* (sense la *Carpinatio...*) (245-246) i la *Tertia denuntiatio facta Massilie* (247-250).— J. P. E. [12144]

Anna TRIAS I TEIXIDOR, *El català en el llatí del «Regimen sanitatis ad Regem Aragonum» d'Arnau de Vilanova*, dins «Misc. Colón, 5», 33-52.

Després d'esmentar el moment i les circumstàncies en què fou escrita l'obra d'Arnau, l'autora en recorda els setanta manuscrits i la dotzena d'edicions antigues, les traduccions en hebreu, castellà i la catalana de Berenguer Sarriera, publicada per Miquel Batllori el 1947. Després dreça i estudia la llista de mots catalans inclosos per Arnau en el text llatí, dividint-los en dos apartats: a) mots catalans llatinitzats i declinats; i 2) mots catalans introduïts per 'vulgariter dicitur'.— J. de P. [12145]

Pedro GIL-SOTRES, *Modelo teórico y observación clínica: las pasiones del alma en la psicología médica medieval*, dins *Comprendre et maîtriser la nature au Moyen Age. Mélanges d'histoire des sciences offerts à Guy Beaujouan* (Hautes Études Médiévales et Modernes, 73), Ginebra i París, Librairie Droz i Librairie Champion 1994, 181-204.

L'estudi mèdic de les passions de l'ànima durant l'Edat Mitjana fou diversa de la visió que en tenia la psicologia filosòfica. En traduir el 1302 el *Regimen sanitatis* de Maimònides, Ermengol Blasi emprà 'passio' per a designar els accidents de l'ànima; aquella paraula, més àmplia que la d'altres contemporanis, també es troba en Arnau de Vilanova: són 'passions del cor' perquè li produeixen sofriment directe (183-184). El *Speculum medicinae* n'explica la gènesi per dues menes de causes: les realitats externes, que influeixen en tant que són imaginades com a favorables o contràries ('vis aestimativa') amb el corresponent impuls rebut del cervell d'acord amb la 'complexio' i es concreta en l'alteratio' del cor, explicable per les imatges de l'estimativa i pel desplaçament de l'esperit radical (187-190). Els dits accidents són quatre: goig i tristesa, temor i ira (i dos de secundaris: vergonya i angoixa) (191: quadre). Les pàgines següents exposen l'explicació que metges diversos, i en particular Arnau de Vilanova, dediquen a l'alegria (192-194), a la tristesa i a l'angoixa (194-199), al temor i a la vergonya (199-201) i a l'ira (202-203).— J. P. E. [12146]

Raoul MANSELLI, *Arnaldo da Villanova e i papi del suo tempo tra religione e politica*, dins R. M., *Scritti sul medioevo*, Roma, Bulzoni 1994, 329-394.

Reproducció d'unes pàgines publicades dins «Studi Romani», 7 (1959), 146-151. També han estat reproduïdes les que porten per títol *La politica religiosa di Federico III d'Aragona* (471-481).— J. P. E. [12147]

Juan CRUZ CRUZ, *Dietética medieval. El Régimen de Salud de Arnaldo de Vilanova*, Pamplona, Universidad de Navarra 1994, 188 pp.

Tot el primer capítol de la introducció és dedicat a resumir la dietètica medieval (9-53), en el marc de la qual s'ha de col·locar el *Regimen sanitatis* d'Arnau de Vilanova (57) amb les seves dues parts, la dedicada als elements naturals externs a la persona que influeixen en la salut, i la que informa de les qualitats saludables dels aliments (57-59). Traduït i publicat en castellà el 1606 per Jerónimo de Mondragón a Barcelona a la impremta de Jaume Cendrath, en edició que només en deixà fora, per massa personal, el capítol darrer dedicat a la cura de les hemorroides (era destinat a Jaume II de Catalunya-Aragó, que en patia) ara aquella traducció és ací altra vegada publicada i completada amb el capítol darrer; l'editor assenyala que «he procurado hacer comprensibles las propuestas dietéticas de Arnaldo mediante anotaciones a pie de página, apoyado algunas veces en dietistas españoles de tradición galénica posteriores a Arnaldo» (60). Aquesta traducció anotada ocupa el cos del volum (61-186).— J. P. E. [12148]

Michael McVAUGH, *The «Aphorisms» of Armengaud Blaise*, dins *Cultuurhistorische Kaleidoscoop aangeboden aan Prof. Dr. Willy L. Braekman*. Editor C. DE BACKER, Gant, Stichting mens en Kultuur 1992, 415-419.

Presentació i transcripció dels *Aphorismi*, sembla atribuïbles a Ermengol Blasi i conservats a París, Bibliothèque de l'Arsenal ms. 972, ff. 92-95; serien una de les seves dues obres originals, fora de les traduccions de l'àrab.— J. P. E. [12149]

Michael McVAUGH, «*Petrus Cellerarius discipulus Arnaldi de Villanova*», dins *Comprendre et Maîtriser la nature au Moyen Âge. Mélanges offerts à Guy Beaujouan*, Genève, Droz 1994, 337-350.

L'autor dóna per suposat que el 'Petrus cellerarius Darocensis', esmentat en còpies del *Speculum medicinae*, de l'*Antidotarium* i, potser, *De venenis*, de o atribuïts a Arnau de Vilanova, és persona idèntica al Petrus Cellerarii, relacionat amb la casa reial en documents d'ACA, *Canc. reg.*, ací transcrits.— J. P. E. [12150]

Michael CUSATO, *The Cost of Discipleship in the Early 14th Century: Arnold of Villanova and the Beguins of Catalonia*, dins «Collectanea Franciscana», 65 (1995), 183-205.

A base de publicacions diverses, en particular de l'*Alia Informatio Beguinorum* d'Arnau de Vilanova i de la documentació que n'acompanyava l'edició, l'autor intenta descriure la situació dels beguins de Barcelona (184), començant per les decisions oficials de la Província Eclesiàstica que els afectaven: lletra del 1312, sentència condemnatòria d'obres d'Arnau de Vilanova del 1316 i decisió del Concili Provincial del 1318 (185-186) i es pregunta quina era la vinculació d'Arnau amb ells (190). La resposta és el resultat de quatre dades: el 'scriptorium' d'aplecs d'obres arnaldianes en sèrie de casa de Pere Jutge; el fet que alguna obra catalana d'Arnau era destinada a lectura en comú; el fet que els beguins es defensessin presentant un text d'Arnau; i la doctrina de les dites obres favorables a una renovació col·lectiva (192-195). El punt cèntric hauria estat el de la pobresa i la mendicitat, que hauria congriat la contraposició dels framenors; el *Raonament d'Avinyó*, en apartar Jaume II d'Arnau, hauria repercutit negativament (196-201).— J. P. E. [12151]

Clifford R. BACKMAN, *Arnau de Vilanova and the Franciscans Spirituals in Sicily*, dins «Franciscan Studies», 50 (1990 [1992?]), 3-29.

Després de la butlla *Exivi de paradiso* del 1312, en la qual Climent V i el Concili de Viena reafirmaren la superioritat de l'autoritat eclesiàstica damunt l'autoritat espiritual de la Regla franciscana, un grup de 40 franciscans 'espirituals' de la Toscana, seguidors d'Enrico da Ceva, cercà refugi a l'illa de Sicília, preferint-la a Nàpols, perquè hi trobaven el camí apariat per Arnau de Vilanova: aquest, en efecte, després del 1304-1305, s'havia convertit en mentor de Frederic de Trinària amb l'*Allocutio christiani* (sic!)... (5-11). Després dels esdeveniments dels anys 1305-1309 (Climent V i acceptació d'Arnau en cort papal: 12-13) i de la *Interpraetatio de visionibus in somniis* i del *Raonament d'Avinyó*, Arnau s'hauria implicat més en la conducció de la política siciliana amb la *Informació espiritual per al rei Frederic*, que es traduí en els *Capitula alia Regni Siciliae* (12-15); de fet, resultà més copsable la contraposició popular a les exigències de la cort papal (15-16). Ja mort Arnau, l'estada de Ramon Llull a Messina no obtingué que els sicilians, per temor de posar en perill les relacions comercials, recolzessin els projectes de missió cristiana pacífica a Tunis (17-18). Arribarien les butlles de Joan XXII entorn la pobresa i la pressió damunt Frederic a fi que tragués de Sicília aquells 'espirituals'; alguns restaren, formant comunitats benedictines, com la de Santa Maria del Bosco di Calatamauro, establerta el 1308 potser per deixebles d'Arnau de Vilanova (23-24). En apèndix, és publicada d'ACA, *Canc.*, *CRD de Jaume II*, una lletra de Frederic a Jaume II (3 juny 1314), informant-lo de la sessió d'una comissió eclesiàstica entorn doctrina i capteniment dels dits 'espirituals', que seguirien sota protecció del rei (27-29).— J. P. E. [12152]

Eurico MONTERO CARTELLE, *Tractatus de sterilitate. Anónimo de Montpellier (s. XIV). (Atribuido a Arnau de Vilanova, R. de Moleris y J. de Turre)* (Lingüística y filología, 16), Valladolid, Publicaciones de la Universidad 1993, 223 pp.

L'autenticitat arnaldiana d'aquest text s'ha anat fent més dubtosa a mesura que hom avançava en el seu estudi, raó per la qual hom ha decidit de no integrar-lo en les *Arnaldi de Villanova Opera medica omnia* en curs de publicació. Els passos d'aquest tractat coincidents amb els paral·lels del *Lilium medicinae* de Bernat de Gordon o indiquen una dependència en relació a aquest o de tots dos en relació a una font comuna anterior.— J. P. E. [12153]

Alain GUERRAU, *Remarques sur l'arpentage selon Bertrand Boysset (Arlas, vers 1400-1410)*, dins *Campagnes médiévales: l'homme et son espace*. Études offertes à Robert FOSSIER. Travaux réunis par Elisabeth MORNET, París, Publications de la Sorbonne 1995, 87-102.

Presentació del ms. 327 de Carpentras, Bibliothèque Inguimbertaine, de la bibliografia que se n'ha ocupat i del seu contingut (Bertran Boysset, *La siensa de destrav*), dins el qual hi ha una secció dedicada a representacions figurades i a almenys dos discursos en vers posats en boca d'Arnau de Vilanova, segons els quals ell i el rei Robert d'Anjou haurien col·laborat en l'elaboració de la dita 'siensa' d'agrimensura. L'autor diu en nota que «il semble peu probable qu'il [Arnau de Vilanova] ait eu des relations avec Robert d'Anjou (roi de Naples de 1309 à 1343)» (90 [però hom recordarà que justament una font de la mateixa biblioteca informa que el 1309 Arnau de Vilanova féu davant el rei Robert de Sicília una gestió demanant el títol de rei de Jerusalem per a Frederic de Trinària: ATCA, VII-VIII (1988-1989), 276-282]).— J. P. E. [12154]

Michela PEREIRA, *Teorie dell'elixir nell'alchimia latina medievale*, dins «Micrologus. Natura, scienze e società medievale», III (1995 = *Le crisi dell'alchimia*), 103-148.

L'autora precisa així l'objectiu del seu treball: «sfruttare proprio i non numerosi dati acquisiti, per effettuare un primo tentativo di ricognizione diacronica su un elemento centrale della tradizione alchemica: il termine 'elixir'» (103-104) en textos dels segles XIII i XIV

anteriors a Joan de Rocatalhada (105-106). Fou el tema de l'elixir' el que conduí a la substitució del *De anima in arte alchemiae*, atribuït a Avicenna, per textos atribuïts a Arnau de Vilanova i a Ramon Llull (108, nota 3), contribuint així a l'elaboració de la teoria sobre el 'mixtum elemenare' i a la preparació de medicines (108-109, nota 6). La *Defloratio philosophorum*, llibre primerenc atribuït a Arnau, ensenya que els elixirs tenen potència diversa (120, nota 1). Dos tractats atribuïts a Arnau de Vilanova, *Epistola ad Jacobum de Toledo* i *De vita philosophorum* (en part dependent del *De vinis* d'Arnau) proposen que només substàncies orgàniques siguin utilitzades en la preparació de l'elixir (121); segons l'*Epistola*, el 'secretum' alquímic és la sang humana vigorosa (elixir vitae), no la pútrida (elixir alchimiae) (123-124); en conclou que «in quest'operetta si elabora una cosciente utilizzazione farmacologica di conoscenze ottenute in ambito alchemico» (124). Algunes obres de la primera meitat del segle XIV atribuïdes a Arnau de Vilanova i a Ramon Llull subratllen que l'elixir ha d'ésser compost a base de substàncies exclusivament metàl·liques (128); la doctrina sobre aquest punt del *Speculum alchimiae*, i del *Rosarius* atribuïts a Arnau, i del *Testamentum*, atribuït a Llull és resumida en les pàgines 129-134. L'*Epistola*... no ensenya que l'elixir, ni després de l'adient preparació, serveixi a la transformació de metalls baixos en or; en canvi, tant el *Testamentum* com el *Rosarius* proclamen les propietats terapèutiques de l' 'aqua', de l' 'oleum' i de l' 'ignis' (140-141). *Rosarius* i *Testamentum* es distancien quant al cost de les primeres matèries d'on és extret l'elixir.— J. P. E. [12155]

Bénédicte BULLES, *Saint Amador: formation et évolution de sa légende (XIIe-XXe siècle)*, dins «Annales du Midi», 107 (1995), 437-455.

És recordada en aquestes pàgines la *Vida de sant Amador* en català, del pas del segle XIII al XIV, destinada a fomentar el culte del Purgatori, aprofitant la devoció a Nostra Dona de Rocamador (446); fou publicada per Victor Lieutaud a Marsella el 1878. Aquella vida catalana fou la base del resum llenguadocià publicat a Tolosa el 1520 (448). Són coneguts els retaules catalans de la Baixa Edat Mitjana que s'inspiren en la vida d'aquell sant (Cardona, Onda) [hom pot afegir la crítica de sant Vicent Ferrer a una forma de devoció, la de les 'misses de sant Amador', ATCA, XV (1996), 217-225].— J. P. E. [12156]

Flocel SABATÉ [I CURULL], *Lo senyor rei és mort! Actitud i cerimònies dels municipis catalans baix-medievals davant la mort del monarca*, Lleida, Edicions de la Universitat 1994, 266 pp.

L'escorcoll dels arxius de les principals ciutats catalanes (Barcelona, ACA, ACB, AHCB i parroquial de Santa Maria del Mar; arxius municipals de Girona, Lleida, Manresa, Perpinyà, Tarragona, València i Vic; AHC de Cervera, Igualada, Olot, Puigcerdà, Reus, Tàrrrega, Tortosa, Valls i Vilafranca del Penedès; i de Perpinyà, ADPO) ha permès a l'autor de reconstruir els esdeveniments que, durant els dos darrers segles medievals, a nivell local anaven vinculats a la mort del monarca, des del moment que hom en sabia el perill fins a l'acabament dels funerals; les pàgines d'aquest llibre transcriuen frases o fragments textuais dels arxius esmentats, que permeten de conèixer detalls ben interessants, o resumeixen les decisions preses per les corporacions municipals en les dites ocasions, fent així palesa l'estima de les respectives poblacions envers les dinasties regnants.— J. P. E. [12157]

Flocel SABATÉ, *El Veguer a Catalunya. Anàlisi del funcionament de la jurisdicció reial al segle XIV*, dins «Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics», VI (1995), 147-159.

Resum de tesi doctoral, basada en les mateixes fonts documentals que el resum anterior. L'objectiu és el de dibuixar figura i funcions del veguer, sobretot del reial, tant en relació a la jerarquia de derivacions del poder reial, com envers els baronials, els eclesiaístics i els municipals. També en resulta el dibuix de la distribució de vegueries a Catalunya. El veguer era bàsicament dibuixat per algunes *Constitucions de Catalunya* dels darrers anys del segle XIII. Durant el XIV hi hagué una definició teòrica de l'enfortiment del poder reial i, doncs, del veguer, però

l'acumulació de dificultats durant aquell segle provocà que la realitat fos cada vegada més allunyada de la teoria.— J. P. E. [12158]

Laureano ROBLES CARCEDO, *Estudiantes dominicos de la Provincia de Aragón en los «Studia Generalia» europeos (Siglos XIII-XIV)*, dins «Anales de la Real Academia de Cultura Valenciana», LIII (1993 [1995]), 97-136.

Constituïda la Província Dominicana d'Aragó el 1301, els seus capítols començaren el 1302; llurs actes s'han conservat a Saragossa, Biblioteca Universitaria (100); en són transcrits les frases, amb les quals els successius capítols provincials, des del 1275 al 1399, designaven els estudiants que havien d'ésser enviats a Estudis Generals (101-120); hi ha llista alfabètica dels designats, amb la indicació d'anys i d'universitat a la qual cada un era destinat (121-129); la majoria a la Facultat de Teologia de París, seguida de les de Tolosa de Llenguadoc, Montpeller, Bolonya, Florència, Nàpols, Gènova, Milà, Colònia, Oxford, Salamanca i Valladolid (130).— J. P. E. [12159]

Luis GARCÍA BALLESTER, Michael R. MCVAUGH, Agustín RUBIO VELA, *La regulación de las profesiones sanitarias en el siglo XIV: la peculiaridad de Valencia*, dins *Historia y Medicina en España. Homenaje al Profesor Luis S. Granjel*, [Valladolid], Junta de Castilla y León 1994, 35-55.

Els mateixos autors informen que aquestes pàgines formen part d'un opuscle que porta per títol *Medical Licensing, Learning, and the Control of Medical Practice in Fourteenth-Century Valencia*, [ja resumit dins ATCA, X (1991), 522-523, núm. 6450].— J. P. E. [12160]

Carme BATLLE [I GALLART], *Notícies sobre les biblioteques dels ciutadans honrats de Barcelona (segles XIV-XV)*, dins «Misc. Trenchs», 177-187.

L'autora limita la seva exposició a les biblioteques d'aquells ciutadans honrats de Barcelona, dels quals no és coneguda una dedicació d'alguna manera literària, i en concret a les de Pere de Sant Climent (180-181), de Jaume Roure, «més extensa i variada» (181-182), i de Joan de Mitjavila (182-183); fa esment particular de les biblioteques familiars, mantingudes durant més d'una generació com les de Bernat de Gualbes (183-184: tenia un exemplar del *Llibre dels fets* de Jaume I, segurament còpia de l'original), de Ramon Desvall (184-185), de Jaume Setantí, afeccionat a la poesia (185), de Bertran Ramon Savall (185-186), i d'Antoni Jaume Sapila (186). Hi ha notícies sobre preus dels llibres (180) o observacions com aquesta: «la gent, quan es decideix a comprar algun llibre, en tria un de devoció» (180). La norma general, però, és resumida així: «L'interès dels ciutadans més benestants per la cultura es manifestà primerament en el seu afany per aprendre de llegir i escriure i després en la possessió de llibres començant pels de gramàtica i els d'oracions, i seguint per lectures cada cop més variades» (187).— J. P. E. [12161]

Giorgio PINI, *Sulla fortuna delle «Quaestiones super Metaphysicam» di Duns Scotto: le «Quaestiones super Metaphysicam» di Antonio Andrea*, dins «Documenti e studi sulla tradizione filosofica medievale», VI (1995), 281-361.

L'autor recorda l'acceptació, manuscrita o impresa, del llibre d'Antoni Andreu durant la Baixa Edat Mitjana, molt superior a la del mateix Duns Escot, i pretén d'aportar qualche dada útil sobre el tema, que permeti de conèixer el camí que, des de les obres d'Escot, conduí a la formació d'una 'metafísica escotista' (283). L'apèndix primer ofereix llista dels quaranta-nou manuscrits coneguts fins ara, contenint les *Quaestiones super Metaphysicam* i l'*Expositio super Metaphysicam* d'Antoni Andreu (311-312); i proporciona dades heurístiques sobre cada una de les qüestions, en el manuscrit d'Oxford, Oriel College, 65, i en les edicions de Venècia 1495 i

de Vivès, París 1891 (313-326); el segon és plural, car presenta, en primer lloc la llista comparada de les 'quaestiones', que Antoni Andreu copià de les de Duns Escot (327-331); segueix, també en paral·lel, la d'aquelles en les quals Andreu sostragué o afegí quelcom a la corresponent d'Escot (331-345); en tercer lloc, la d'aquelles qüestions, en les quals Andreu introduí seccions senceres en el text d'Escot (345-353); segueix la d'aquelles, que Andreu modificà en comparació amb les d'Escot (353-357); la de les afegides per Andreu i que, doncs, no tenen paral·lel en Escot (357-360) i, finalment, la de les qüestions d'Escot que no foren assumides per Antoni Andreu (360-361).—J. P. E. [12162]

María José CARBONELL BÒRIA, *La escribanía cancellería episcopal en la época del obispo Ramon Gastón (València, 1312-1347)*, dins «Misc. Trenchs», 307-323.

En l'Arxiu de l'Arquebisbat de València, Secció I, Fons III, carpeta I, s'ha conservat un *Registre de col·lacions* 1316-1400, a base del qual i de documentació complementària de l'ACV, *Pergamins*, l'autora esbrina l'organització de l'escribania episcopal constituïda pel 'Regens scribaniam', pel notari-escrivà, pels glossadors, corrector, encarregat del registre, 'sigillator', taxador i pel correu (310-311); la localització de l'escribania (a la Seu o al Palau Episcopal), el llarg procés de la gènesi documental des de la 'petitio' fins a l'expedició, passant per una sèrie de passos que podien ésser: intercessió, assessorament, 'iussio', redacció de l'original, registració i validació del document (312-314). Nombre de documents expedits s'han conservat a l'ACV i permeten la diferenciació entre 'litterae' i documents partits per A.B.C. (315). Segueix l'anàlisi interna del document, amb les fórmules emprades en el protocol (316-318), les parts del text (319-320) i l'escatocol, amb la datació, subscripcions, segell i possibles notes de secretaria (321-323).—J. P. E. [12163]

Josefina MUTGÉ I VIVES, *Contribució a l'estudi del comerç al Mediterrani Occidental en el segle XIV. L'atac piràtic a la coca d'Esteve Bordell*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 24 (1994 [1995]), 465-477.

Resum de les actuacions i contactes diplomàtics amb Gènova, conseqüència d'un atac de genovesos contra la coca esmentada en el títol; la font és Barcelona, AHCB, CC. Sèrie I, completada amb ACA, *Canc., reg.*. Una de les actuacions consistí a presentar els comptes d'allò que En Bordell havia perdut, a base de tres llibres: un dels comptes, el segon de les declaracions dels testimonis i el tercer, amb el títol: *De facto depredationis facte civibus et habitatoribus Barcinone per Januenses...* (469-470); també hi ha unes bases per a l'acord (472-473). Tot i els acords, «no és pas segur que els genovesos arribessin a pagar la indemnització a què s'havien compromès» (477).—J. P. E. [12164]

Francesc LLADÓ I ROTGER, *Deu cartes de Lluís Nicolau d'Olwer a Miquel Ferrà (1922-1923)*, dins «Els Marges», 52 (març de 1995), 77-88.

Les deu lletres pertanyen a l'Arxiu personal de Miquel Ferrà; són datades entre els anys 1922 i 1933. Hi ha informació de l'estada de Nicolau a [Catània], «treballant en la *Crònica d'En Muntaner*» (83), en relació a la qual també hi ha notícies de l'estada a Malta, «perseguint l'ombra d'En Muntaner» (85).—J. P. E. [12165]

Maria Teresa FERRER I MALLOL, *La navegació de conserva a l'Edat Mitjana*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 24 (1994 [1995]), 453-464.

En temps de guerra, successives ordinacions obligaven les naus a no anar soles, ans almenys dues o 'en conserva'. Els paràgrafs de les *Ordinacions del 1331* (454), completats amb les prescripcions del *Llibre del Consolat de Mar* (455-456), són comparades amb un contracte 'de conserva' del 1334, de Barcelona, ACB, *Notaris* 228, ací resumit (456-458); també són

resumides les prescripcions genoveses per a protecció dels propis vaixells (459-461); és conegut algun cas en què la ,conserva' fou establerta amb vaixells de la corona de Castella (462).— J. P. E. [12166

Llúcia MARTÍN PASCUAL, *El tigre transformat en serp i la tigressa emmirallada. Algunes notes sobre la configuració dels bestiaris catalans*, dins «Misc. Colón, 5», 15-32.

El seguiment d'una sèrie de textos, que pertanyen a la tradició animalística medieval, permet de concloure que els bestiaris toscans i llur traducció al català són els representants més tardans de la tradició romànica amb algunes característiques ben diferenciades: configuració de bèsties alienes al primitiu *Physiologus*, disposició innovadora de la llista d'animals, interpretació moralitzant de la configuració simbòlica de molts animals. A part d'això, la traducció catalana confon el tigre amb una serp, i la tigressa és la protagonista d'una creença ben popularitzada referent a la interposició d'espills durant la caça dels seus cadells: complaent-se en la pròpia imatge, la bèstia oblidada la persecució del caçador. En un dels seus sermons, sant Vicent Ferrer inclou la comparació de la tigressa i els espills amb capteniments femenins que cal rebutjar.— J. de P. [12167

Jaume SASTRE MOLL, *El primer llibre de fàbrica i sagristia de la Seu de Mallorca. 1327 a 1345* (Col·lecció la Seu, 2), Ciutat de Mallorca, Capítol de la Seu 1995, 164 pp.

Alguns autors havien deduït del *Llibre dels fets* de Jaume I, que la construcció de la Seu de Mallorca havia començat immediatament després de la conquesta, fins que Marcel Durliat demostrà que la dita construcció no havia començat abans dels primers anys del segle XIV, a càrrec de Jaume II de Mallorca. El primer llibre ací publicat, corresponent al núm. 1701 del catàleg de Josep Miralles i Sbert, no és pròpiament el dels comptes de l'Obra de la Seu de Mallorca, ans el quadern personal d'entrades i despeses d'En Bernat de Riuclar, destinades, les darreres, al funcionament de la catedral i al seu moblament o parament interior, per exemple, amb el cadiram del cor o amb un nou orgue; despeses que havien de passar a llibres definitius, repetidament citats, com és ara el *Llibre de despeses ordinàries* o el *Llibre de despeses extraordinàries* (17). Però ultra la dita munió d'anotacions, n'hi ha d'altres que, per llur minuciositat (per exemple, la necessitat de comprar cordes noves, car les anteriors havien estat rosegades per les rates: 51, 80), o pel fet d'encaixar més amb la nostra temàtica, han d'ésser assenyalades: construcció d'armaris per a tancar-hi els llibres de cor (53), cost d'escriure, il·luminar i enquadrar llibres (61, 75), en particular «un *Libre* en què és escrita *la preson de Maylorches* en latín e en plan» (66: [la *Crònica* de Pere Marsili?]); o aquella anotació d'haver cobrades vint-i-set lliures i sis diners «qui foren del preu de la caldera d'argent, la qual lo senyor En Gui [Terrena!], ara bisbe d'Euna, se'n portà» (78); l'anotació és del 1334. Hi ha taules per a antropònims (153-154), oficis i càrrecs (154-156), materials i eines (156-159), despeses per al culte (159-161), topònims (161-162) i de vària (162).— J. P. E. [12168

Elisa VARELA RODRÍGUEZ, *Viajes a Cerdeña en el libro de cuentas del mercader catalán Jaume Tarascó (1334-1338)*, dins «XIV Congreso Corona, II», 915-945.

A l'ACB, *Extravagants*, es conserven una quarantena de llibres de comptes medievals; només un hauria estat ja publicat i dos d'altres estudiats. Ací és presentat el d'En Jaume Tarascó (916-917: notícies de la persona; 917-920: descripció del llibre de comptes). Té cinc parts: compte del capital; compte de mercaderies; compte dels factors; compte de pèrdues i guanys; i compte d'operacions en comanda (920-922); són transcrites en apèndix les anotacions relacionades amb viatges a Sardenya, en les quals consten les equivalències entre diverses monedes, els gèneres tramesos i les normes a seguir en les vendes (923-941). Hi ha taula onomàstica (944-945).— J. P. E. [12169

Tomàs de MONTAGUT I ESTRAGUÉS, *El mestre racional i Sardenya. La fiscalitat de Sancho Aznárez de Arbe (1335-1342)*, dins «XIV Congreso Corona, II», 329-350

L'autor vol contribuir al millor coneixement d'un dels òrgans polítics d'articulació entre l'illa de Sardenya i el monarca, el del Mestre Racional, gràcies a la documentació generada en la liquidació dels comptes del dit Aznárez, administrador general mort el maig del 1336 (330), a base d'ACA, *Reial Patrimoni*, reg. 2060, 2065, 2066, 2067 (342); es fixa en la mecànica del control damunt la setantena d'operacions comptables; les rebudes es repartien en tres capítols amb una suma de 34.175 lliures (331-332). Al final, el Mestre Racional anotà els punts que veia dubrosos, i que el(s) marmessor(s) d'Aznárez hagueren de justificar abans d'obtenir l'albarà de liquidació, ací esquematitzats (335-336); la liquidació definitiva només arribaria el 1342 (337-340).— J. P. E. [12170]

Giuseppe SPIGA, *Feudi e feudatari nel Regnum Sardiniae et Corsicae fra il 1336 e il 1338*, dins «XIV Congreso Corona, II», 865-879.

Presentació del quadern de vint-i-vuit folis, d'ACA, *Canc.*, *Vària*, 378, al final del qual consten els actes de vassallatge prestats en general per naturals dels regnes peninsulars per feus a Sardenya els anys 1336-1338; els actes són ací transcrits (871-879).— J. P. E. [12171]

Angelo CASTELLACCIO, *Doria ed Aragona: lettura e interpretazione di un'istruttoria giudiziaria (anno 1346)*, «XIV Congreso Corona, II», 141-215.

Aquest estudi comença amb la transcripció d'una crida en català del 1346 citant els barons Dòria a comparèixer a Sàsser a declarar sobre si havien prestat sagrament i homenatge al rei, «ultimo dei molteplici atti adortati nel 1346 in Sardegna contro la famiglia Doria dal sovrano aragonese» (143). La tesi de l'autor és que la política del nostre sobirà s'encaminava a estroncar l'economia dels Dòria, acorralant-los a revoltar-se i així acusar-los d'haver mancat a llurs obligacions feudals (143-144), que el rei jutjaria d'acord amb els *Usatges* i els *Costums i les usances de Catalunya* (142 i 145). Els fets relacionats amb la dita política són exposats en la primera part (145-176), a base d'ACA, *Canc.*, *Papers per a incorporar*, i *Sardiniae*; i *Reial Patrimoni*. *Mestre Racional* (177) i de la bibliografia (178-190). En apèndix són resumits els successius actes de dos processos, d'ACA, *Canc.*, *Papers a incorporar*, *Extra saccos*, 8, fasc. 133-3 i 133-4. El primer tenia per objecte encausar els Dòria «ratione potestatis per dictum Gubernatorem [Sardiniae] petite de castris et villis et locis...» (181-201); el segon era «super hacienda fide de prestatone homagii et iuramenti fidelitatis» (202-215).— J. P. E. [12172]

Manuel SÁNCHEZ MARTÍNEZ, *Después de Aidu de Turdu (1347): las repercusiones de los sucesos de Cerdeña en el patrimonio real*, dins «XIV Congreso Corona, II», 789-809.

L'autor es proposa d'«anализar la incidencia que tuvieron en el patrimonio las medidas... para hacer frente a los graves sucesos de Cerdeña durante los últimos meses de 1347» (790), a base d'ACA, *Canc.*, reg., i sèries diverses del *Reial Patrimoni: Venditionum, Alienationum, Gratiarum, Liber patrimonii regii*. Resumits els esdeveniments d'aquells darrers mesos (desfeta catalano-aragonesa a Aidu de Turdu, rebrot de les Unions a València i a l'Aragó), calgué vendre tot allò que trobava comprador a fi d'enviar cossos d'exèrcit tant a València com a Sardenya: viles, castells, rendes reials, impositions de censals i violaris. Successivament som informats de vendes de viles i castells (793-794), de rendes reials (794-795), i de censals i violaris damunt rendes reials (795); també algunes viles i ciutats en carregaren (796-798). La suma aplegada pujà a unes 20.000 lliures (799); en general, les possessions i drets reials anaren a mans de mercaders barcelonins (800). Hi ha taula dels compradors (809).— J. P. E. [12173]

Manuel SÁNCHEZ MARTÍNEZ, *Fiscalidad pontificia y finanzas reales en Cataluña a mediados del s.*

XIV: *las décimas de 1349, 1351 y 1354*, dins «Misc. Trenchs», 1277-1296.

Objectiu: «examinar el valor de las décimas otorgadas a la Corona catalano-aragonesa... [para financiar la guerra con Génova y las expediciones a Cerdeña (infeudada per la Santa Seu als nostres reis)]... en los años 1349, 1351 y 1354» (1279)], a base d'ACA, Reial Patrimoni. Mestre racional, sis volums entre els núms. 1777 i 1800, i Archivio Segreto Vaticano, *Fondo Camerale Collettorie* 114 i 115 (1282-1283); en el primer cas, els cinc bisbats catalans dels quals tenim dades (Barcelona, Lleida, Urgell, Tarragona i Vic) aportaren 266.532 sous barcelonesos (1285); en el segon cas, els cinc esmentats més Elna, Girona i Tortosa donaren 639.808 sb (1288); en el terç, tots vuit bisbats ingressaren en les finances reials 446.088 sb. (1289). Les dades anteriors tant parcials com globals són resumides en vuit quadres sinòptics.— J. P. E. [12174

La participació de Silla en la Guerra de la Unió a través del reconeixement del deute de 6.000 sous a la Corona en concepte de pena (1349), transcripció de Manuel Vicent FEBRER ROMAGUERA, dins «Torrens. Estudis i investigacions de Torrent i Comarca», 8 (1994), 283-286.

Transcripció del pergamí original conservat a Madrid, AHN, *Montesa. Pergamins particulars*, Caixa 542.— J. P. E. [12175

Pere CATALÀ i ROCA, Joan GALA i FERNÁNDEZ, *Entorn de «lo bon ayre e la noblea d'esta illa de Sardenya»*, dins «XIV Congreso Corona, II», 263-278.

Aplec de notícies documentals (ACA, *Canc., reg.*) i literàries (*Crònica* de Pere el Cerimoniós, Dídac Monfar i Sors) sobre l'insalubre clima de Sardenya i el seu influx damunt catalans del segle XIV i començaments del XV: després dels perills que passà el primogènit, futur Alfons el Benigne, i que foren aprofitats com a excusa de no anar-hi per un centenar de cavallers de Catalunya, Pere el Cerimoniós repetí l'experiència durant el bienni que hi passà entorn el 1350 (266); i en morí Martí el Jove el 1409 (270). Malgrat tot, el Cerimoniós feia des d'allí propaganda de les excel·lències ambientals (269-270).— J. P. E. [12176

Lluís CIFUENTES, Luis GARCÍA BALLESTER, *Medicina i professionals sanitaris en l'expedició militar a Sardenya de 1354-1355*, dins «XIV Congreso Corona, II», 305-328.

Pàgines abans publicades dins ATCA, IX (1990), 183-214; i també resumides dins ATCA, XI (1992), 682, núm. 7744.— J. P. E. [12177

Adolfo ROBLES SIERRA, *Actas de los capítulos provinciales de la Provincia de Aragón de la Orden de Predicadores, correspondientes a los años 1357 y 1358*, dins «Escritos del Vedat», XXV (1995), 327-374.

En llur part inicial, vàlida per a tota la província catalano-aragonesa, tant les actes del 1357 com les del 1358 ens proporcionen informació del mal estat dels seus estudis [eren els anys successius a la Pesta Negra], que devia empitjorar notablement, car el 1357 era qualificat de «studium notabiliter collapsum» (329) i l'any sobre de «studium collapsum totaliter» (353); d'ací l'interès tot particular d'aquestes pàgines inicials (329-341 i 353-363, respectivament) pel fet que en elles podem copsar alhora la situació real, en particular dels estudis, i els esforços de reforma (amb la precisa determinació de les obligacions dels mestres), la distribució d'escoles diverses en els convents de la província religiosa, entre els quals destacaven el de Barcelona («Studium Generale Ordinis») i el de Lleida («Studium Provinciae»). Ambdues actes insisteixen en l'obligació de parlar en llatí «ubicumque et cum omnibus» (330 i 354); som particularment informats de moments difícils en el convent de Lleida entre el 1357 i 1358, en els quals es veié implicat fra Ramon de Tàrraga, que tots dos anys consta professor de Lògica (343 i 369), com també que, per causa de la seva implicació en el malestar, hauria estat «desterrat» a Sangüesa (370). Hi ha notícies d'altres dominicans que imprimiren llur nom en la història: Pere Corretger,

en un primer moment estudiant teòleg i després mestre de ciència natural a Barcelona (342 i 366); Pere March, amb idèntiques qualificacions a Lleida (343 i 365); Joan de Montsó, estudiant de lògica sota Ramon de Tàrrrega a Lleida (343; cf. 369, la seva implicació en les tensions del convent), i de ciència natural a Barcelona sota Pere Corretger (365-366); Pere Bagueny, estudiant de lògica a Tarragona i de ciència natural a Barcelona (344 i 366); també sabem que Bernat Ermengol acabava d'obtenir el magisteri [cal suposar en teologia] (350); i que certs membres de la província criticaven el recent i primer cardenal de la mateixa província, Nicolau Rossell (360).— J. P. E. [12178]

Maria ALBAREDA VIDAL, *Comentari d'un llibre antic del segle XIV*, dins «Recull. Associació Cultural Alt Gaià», núm. 3 (1995), 7-15.

Reproducció parcial de l'*Inventari d'En Gomar de Santa Coloma de Queralt*, del segle XIV, publicat a Barcelona el 1913 per Enric Moliné i Brasés. Hi consten els llibres següents: *Un llibre petit de cant*; Un llibre *De spositió de ymnes* en paper; un *Missalet* de paper; Un llibret en preguamín *Del art del cant*; un llibre de paper *De gramàtica* appellat Mestre Guàrdia; unes *Clementines* belles en preguamín scrites en letra bolunyesa; un cartipàs *De gramàtica* en paper; dos coherns de *Lectura de tractats*, en paper; un llibre en preguamín *De predicaments* de Aristòtil; vuit coherns de paper del *Ebrart* ab sa lectura; un llibre de paper *De appareylar de menjar*; un llibret de preguamí *De constitucions*. [En Gomar devia ésser escrivà de llibres, car també posseïa catorze pergamins, entre grans i menuts, i unes premses de lligar llibres; pel mateix fer també en devia comprar i vendre].— J. P. E. [12179]

Vicent MARTINES, *Del 'Girart de Rosselló' a la 'Questa del sant Graal': «Durament ama Déu e Fernetaz lo Cavaler benabuirat»*, dins «Misc. Colón, 3», 23-36.

Cap al final de l'article, l'editor es refereix a la traducció catalana de *La Queste del Saint Graal*, acabada per Guillem Reixac el 15 de maig de 1380, i subratlla que s'hi reforcen els elements simbòlics de transcendència religiosa i «tot allò que significa reconeixement i preservació de les relacions d'autoritat i de lliurament complet dels servidors als deures del senyor», Déu comprès. En aquest sentit recollia la llavor sembrada literàriament en el *Girart de Rosselló*.— J. de P. [12180]

Jordi CERDÀ SUBIRACHS, *La Vida de santa Margarida en català*, dins «Anuari de Filologia/G», XVI (1993), 43-53.

Hi ha tres textos de la *Vida de Santa Margarida* en català, dos dels quals són en vers: un fragment de Barcelona, ACB; i un de complet, de localització desconeguda del 1934 ençà en què, procedent de Madrid, fou venut a París; tots dos, com també el de prosa, han estat editats. L'autor exposa ací els components essencials de la llegenda, seguint el text antigament de Madrid, del segle XIV, el més complet; hi distingeix la introducció, els successius passos biogràfics del naixement fins al martiri (45-52); i la irradiació benefactora de les relíquies damunt la comunitat creient (53-54).— J. P. E. [12181]

Josep ALANYÀ I ROIG, *La praxi màgica d'un prevere vigatà del segle XIV. Aportació a l'estudi sobre la màgia a Catalunya*, dins «Misc. Trenchs», 6 (1994-1995), 53-73.

Les primeres pàgines exposen la valoració teòrica tradicional de la màgia (55-61); després, a base de la lletra de Pere el Cerimoniós, d'ACA, *Canc., reg.*, datada el 1345 i transcrita en apèndix (72), l'autor narra les malifetes de Berenguer Griera i de la seva filla Bartomeua (61-62), i torna a aplegar fragments, en particular de documents reials o d'autors catalans (Arnau de Vilanova, Francesc Eiximenis, Bernat Metge, Vicent Ferrer) (63-68), i d'altres que manifesten una especial desafecció envers la dona en aquest camp (69-70). Hi ha indicació d'altres fons manuscrits i bibliografia (73).— J. P. E. [12182]

Ignasi J. BAIGES I JARDÍ, *Llibre de comptes de Tomàs Prats, patró d'un uixer a la batalla de Porto Conte (agost de 1353)*, dins «XIV Congreso Corona, II», 49-68.

Tomàs Prats presentà al Mestre Racional el seu quadern de comptes el 1359; és conservat a l'ACA, *Reial Patrimoni. Mestre Racional*. L'autor redueix a quadre les seves dades tant d'entrades (54) com d'eixides (55-68), on consta nom del receptor, procedència, quantitat rebuda, concepte, duració, fiador amb lloc de residència, i observacions.— J. P. E. [12183]

Rudolf HIESTAND, *Un centre intel·lectual en Syrie du Nord? Notes sur la personnalité d'Améri d'Antioche, Albert de Tarse et Rorgo Fretellus*, dins «Le Moyen Age», 100 (1993), 383-398.

Retenim d'aquestes pàgines la notícia que Nicolau Rossell, ja cardenal resident a Avinyó, hauria reelaborada la *Descriptio Terrae Sanctae* de Rorgo Fretellus, de manera que la dita reelaboració n'hauria esdevingut el text oficial.— J. P. E. [12184]

Arcadi GARCIA I SANZ, *La marea en la navegació comercial mediterrània (segles XIV-XVI)*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 24 (1994 [1995]), 583-608.

Una de les parts d'aquest estudi és dedicada a resumir les averiguacions realitzades per Abraham Cresques (602-605): el moviment de mareas seria unitari entre Pointe de Saint-Matthieu i l'estret dels Dardanel (602); en l'establiment de port (retard o anticipació de la plenamar) utilitza el mètode cronogràfic de la rosa dels vents, punt en el qual coincideix gairebé del tot amb la *Raxon de marineri* de Piero da Versi, encara que Cresques es limita més al Canal de Flandes o de la Mànega (603-605); les seves informacions devien procedir de les galeres venecianes documentades a Mallorca els anys 1324 i 1332 (606). Hi ha una taula comparativa de les previsions dels dos autors per al Canal de la Mànega (607).— J. P. E. [12185]

Anna PÉREZ CASTILLO, *Notes sobre l'avitallament per a la campanya de Sardenya (1372)*, dins «XIV Congreso Corona, II», 681-689.

De Dalmau Salendí, de Girona, després ciutadà de Barcelona, són ací presentats i resumits alguns extrems tant del *Llibre de reebudes e de dates fetes dels béns d'En D. S...* (682-684), com del *Compte d'En D. S. de la distribució i administració de la moneda assignada als afers de Sardenya...* (685-687), tots dos (amb d'altres quaderns) conservats a Barcelona, ACB, *Marmessories i Extravagants. Patrimoni Reial B*; en són transcrits alguns paràgrafs.— J. P. E. [12186]

Manuel GONZÁLEZ JIMÉNEZ, *Unos anales del reinado de Alfonso X*, dins «Boletín de la Real Academia de la Historia», CXCII (1995), 461-491.

Segons una anècdota reportada en cròniques castellanés, Alfons X el Savi hauria tingut la pretensió d'esmenar la pàgina a Déu; també se'n fa ressò la *Crònica* de Pere el Cerimoniós, en fragment ací transcrit (486).— J. P. E. [12187]

Stefania BUSA, «Llibre del consolat de mar». *Descrizione del ms. 80 della «Biblioteca Universitaria di Cagliari»*, dins «Revista de l'Alguer. Anuari Acadèmic de Cultura Catalana», IV (1993), 217-227.

Reducció de tesi de llicenciatura. Comença amb nocions generals sobre el contingut jurídic del *Llibre*, sobre Catalunya en la dinàmica comercial mediterrània de la Baixa Edat Mitjana, i sobre els còsols catalans a Sardenya (23-28). Les pàgines següents (29-34) contenen descripció material del volum, copiat a darreries del segle XIV, propietat del jurista Montserrat Rosselló en morir el 1613, deixat als jesuïtes, a través dels quals arribà a la Biblioteca Universitària de Càller; amb aquesta, n'hi hauria deu còpies manuscrites (35).— J. P. E. [12188]

Nicolas EYMERICH, *Abrégé du Manuel des inquisiteurs*. Édition (?), traduction, introduction et notes de Jean Pierre GUICCIARDI, Grenoble, J. Millon 1990, 222 pp.
Llibre només conegut per referència.— J. P. E. [12189]

Titus HEYDENREICH, *Vom Directorium zum Manual, vom Manual zur Arsenale. Spanische und italienische Inquisitionsbandbücher im Vergleich*, dins «Germanisch-romanische Monatsschrift», 43 (1993), 383-398.
Pàgines només conegudes per referència.— J. P. E. [12190]

Sergi GASCÓN URÍS, *Camps d'estudi en Eiximenis*, dins «Misc. Colón, 2», 25-29.

L'autor presenta un estat de la qüestió sobre la bibliografia eiximeniana dels darrers anys, combinat amb notícies concretes sobre influències del *Llibre dels àngels*, que l'autor estudia i del qual prepara l'edició crítica.— J. de P. [12191]

Jacqueline HADZHOSSIF, *L'ange custode de Valence*, dins *La religion civique à l'époque médiévale et moderne (Chrétienté et Islam)*. Actes du colloque organisé par le Centre de recherche «Histoire sociale et culturelle de l'Occident. XIIe-XVIIIe siècles» de l'Université de Paris X- Nanterre et l'Institut universitaire de France (Nanterre, 21-23 juin 1993) sous la direction d'André VAUCHEZ (Collection de l'École Française de Rome, 213), Roma, École Française 1995, 135-152.

Durant el segle XIV les ciutats sentien la necessitat de prestigiar-se amb un origen il·lustre i en la dedicatòria del *Regiment de la cosa pública*, Francesc Eiximenis es planya que València no tingués un fundador conegut i omplí aquell buit donant-li origen hebreu; al costat d'aquestes referències mítiques, la religiositat cristiana contribuï al naixement d'una consciència cívica, la qual a València s'alimentà de la celebració festiva i ciutadana de sant Vicent màrtir, coneguda pel *Llibre de memòries...*, ara a París, BN, esp. 147 (137-140), completat amb dades de València, AMV, *Manuels de consells* de la primera meitat del segle XV (148 i 150); també de l'empenta que hom donà a la solemnitat del Corpus coneguda pel mateix manuscrit, per Gaspar Escolano i per Josep Marià Ortiz (140-144). Un vot de poble contra la pesta, encaminat per Francesc Eiximenis i pel seu *Llibre dels sants àngels*, hauria introduït a València la festa de l'àngel custodi de la Ciutat, personificat en sant Miquel; a darreries del s. XVI, Gaspar Escolano encara coneixia el sentit originari d'aquella celebració, també consignada en el dit manuscrit de París. Tot plegat repercutiria en la nova configuració de la ciutat [cf. ATCA, XIII (1994), 545, núm. 9195]. A darreries del segle XVI el patronatge de l'Àngel era substituït en la simbologia ciutadana pel de sant Vicent Ferrer.— J. P. E. [12192]

Carmen CLAUSELL NÁCHER, *Una obra olvidada de espiritualidad franciscana del siglo XVI: el anónimo Carro de las Donas*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LXXI (1995), 81-94.

[L'exposició de l'ambient il·luminat ('alumbrado') de Valladolid dins el qual hauria estat realitzada la reelaboració del *Llibre de les dones* de Francesc Eiximenis, només entra en aquestes pàgines en tant que afectà el dit llibre del nostre framenor].— J. P. E. [12193]

Pep VILA, *El fragment de la passió d'Illa (Rosselló) del segle XIV. Nota i edició*, dins «Els Marges», núm. 54 (desembre 1995), 77-84.

Entre els papers deixats per Pierre Vidal, adquirits el 1932 per l'Arxiu Departamental dels Pirineus Orientals de Perpinyà, hi ha un full, procedent d'un manual de l'Hospital d'Illa, el que porta ara la signatura 1J-167/2; conté, incompleta, una part del paper d'Herodes en una

representació de la Passió; aquesta és idèntica a la de dos fragments de Mallorca (78) i equival al text provençal de la *Passió Didot*; el fragment d'Illa i el de Didot són publicats críticament i anotats (83-84), amb particular atenció a la llengua i a la mètrica (81-82).— J. P. E. [12194

Veronica ORAZI, *L'inedita Invenció del cos de sant Antoni Abat. Racconto devoto catalano del XIV secolo*, dins «Medioevo e Rinascimento», VIII / n. s. V (1994), 63-99.

La *Invenció...* és transmesa en manuscrit únic, escrit en la segona meitat del segle XIV; fins al 1873 es conservava a Ciutat de Mallorca, Biblioteca Pública; des d'aleshores, hom el donava per desaparegut, però el 1941 ingressà a la BC de Barcelona on té el núm. 1421, ací descrit (64-65); en són recordats els anteriors posseïdors mallorquins, entre els quals no sembla haver-hi cap comunitat religiosa (66-67). El seu estat actual de conservació és deficient (67-68). Conté la *Invenció del cors de sant Antboni Abat* (ff. 1-16) i la *Història de la filla del rei d'Hongria* (ff. 17-33), ultra una *Oració a Sant Nicolau* (68). L'anàlisi de les particularitats lingüístiques assenyalaria vers la zona «dell'entrotterra di Barcellona, verso Nord-Ovest [= català occidental]» (72). La transcripció del text ocupa les pàgines 78-88 i el glossari de mots les 89-99.— J. P. E. [12195

Joan PAPELL I TARDIU, «*Excerpta*» documental de l'Arxiu Històric Comarcal. Època: Regnat de Pere el Cerimoniós. Període: Guerra amb Castella, dins «Historia et Documenta. Revista de Divulgació Històrica i del fons documental de l'Arxiu Històric Comarcal. Valls (Alt Camp)», 1 (1994), 95-116.

Regest i transcripció de deu documents conservats a Valls, AHC, *Pergamins*, datats entre el 1358 i el 1370, el tema dels quals és la necessitat reial de recaptar en les poblacions de la comarca ajuts per a sufragar les despeses de la guerra de Castella o dels dos Peres; són particularment interessants els documents núms. 5 (capítols presentats pels llocs del Camp com a contrapartida de l'ajut: 101-107), 7 (arbitratge de l'arquebisbe Pere de Clasquerí: 109-113), i 10 (*Capítols fets entre els jurats de Valls, de una part, e los speciers, teners e mercers de la dita vila, de la altra*: 114-116, on hom pot veure la forma com aquelles peticions reials d'ajuda arribaven a les bases populars).— J. P. E. [12196

Antoni UDINA I ABELLÓ, *Les Corts catalanes i la Guerra de Sardenya. La distribució del donatiu de les Corts de Tortosa de 1371*, dins «XIV Congresso Corona, II», 893-914.

La dita distribució és coneguda per ACA, *Generalitat*, G-53; és ací resumida l'estructura textual d'un assentament; la majoria de quantitats anava a patrons de nau en satisfacció de diversos conceptes: transport de cavalls, compra de gra o de besucuit, soldades (quadre de ballesters i de llancers: 896-897), però no pel de compra d'armes. Un sol mercader barceloní, Berenguer Simon, rebé 11.331 lliures de les 40.000 del total a què pujava la proferta (898). Són transcrites dues mostres d'ordre de pagament (900-901). Els pagaments efectuats durant els darrers mesos del 1371 i els primers del 1372 són reduïts a quadre sinòptic (903-914). No hi ha dades clares sobre la inversió d'aquells diners.— J. P. E. [12197

Lluís RAMON I FERRER, *Descripció codicològica de la traducció catalana del Communiloquium de Joan de Gal·les*, dins «Saitabi», XLV (1995), 371-392.

La dita traducció catalana porta el títol de *Summa de col·lacions* i es troba en quatre còpies manuscrites, de Barcelona, BU, ms. 92 (Ms. R); i BC, mss. 265 (Ms. N); i 2008 (Ms. B); i ARV, ms. 660 (Ms. V), ací analitzats (373-375). L'anàlisi de cada volum ocupa les pàgines 376-379 (Ms. V), 379-381 (Ms. R), 383-385 (Ms. B) i 385-388 (Ms. N). Hi ha reproduccions de les filigranes (378, 381, 385, 389 i 390), i de pàgines en les 382, 386 i 391. La darrera pàgina és de bibliografia (392).— J. P. E. [12198

Izaskun ARRETXE, Roser VICH, La Faula, *el Llibre de Fortuna i Prudència i les Cobles de la divisió del regne de Mallorca: tres variants d'un tema literari a la narrativa en vers del segle XIV*, dins «Anuari de Filologia/C», XVI (1993), 9-22.

L'objectiu de l'article és el de demostrar que el primer dels tres llibres «forneix la trama narrativa» dels altres dos; en serien prova l'ús del 'jo narratiu' i «una sèrie de paral·lelismes argumentals molt clars i evidents entre totes tres obres» (10); aquests paral·lelismes són indicats entre *La Faula* i cada un dels dos altres llibres (13-15 i 17-20, respectivament); quant a Bernat Metge, la seva *Fortuna...* manifesta influxos d'Arrigo de Settimello, de Boeci, d'Alà de Lille i del *Roman de la Rose* (16); Turmeda es ressent del *Picatrix*, de *Calila e Dimna*, de l'egipci Damiri i sobretot de la Bíblia, com a savi de les tres religions (21-22).— J. P. E. [12199]

Joaquim JUAN-MOMPÓ i ROVIRA, *Lectura del «Llibre dels bons amonestaments» d'Anselm Turmeda*, dins «Randa», 37 (1995 = «Miscel·lània Josep M. Llompart», III), 5-15.

El dit *Llibre...*, atribuït a Turmeda, és ací analitzat quant al seu missatge: adreçat a tothom, en català, plenament cristià però crític amb els eclesiàstics, i propugnador d'una imatge d'home totalment centrat en l'èxit personal, però misògin (6-10). Les pàgines següents n'analitzen les peculiaritats lingüístiques i morfològiques. «No et fiïs massa de vestiment / qui burell sia», que l'autor diu no entendre (14): [podria ésser una altra expressió de crítica anticlerical: 'vestiment de burell' pot significar ací l'hàbit de penitent o de religiós regular en general; ara, potser diríem: «No et fiïs dels frares»; 'Menic' ja es troba en Arnau de Vilanova, *Alia informatio beguinorum*, lín. 32-33 de la meua edició, Barcelona 1978; cf. p. 209/II].— J. P. E. [12200]

Maria CONCA, Josep GUIA, *Sentències i proverbis en la «Disputa de l'ase»*, dins «Misc. Colón», 5, 53-75.

Els autors recullen les sentències sàvies d'escriptors antics o de la Bíblia, més aviat pocs, i disset proverbis vulgars que compareixen en la *Disputa* d'Anselm Turmeda, estudiant-ne la font, el grau de codificació i la intertextualització.— J. de P. [12201]

Maria CONCA, Josep GUIA, *Estudi paremiològic del «Llibre de tres»*, dins «Randa», 37 (1995 = «Miscel·lània Josep M. Llompart», III), 17-41.

Conservat a Carpentras, Bibliothèque Inguimbertaine, ms. 377, 209-214, al costat d'obres de Turmeda, el dit llibre és un recull de normes 'turmedianes' de vida, formulades de faisó sentenciosa en frases ternàries (20); els autors les apleguen en vint-i-set temes (18-19); es troben «dins i no fora del món axiològic cristià» (19) i les comparen amb proverbis ternaris d'altres autors (21-230) i amb llibres del mateix Turmeda (39-38): «obra força original que s'avança a altres reculls d'aquest tipus...; el més característic de la nostra obra és la seva concepció irònica i crítica, però és alhora «una obra de gènere didàctico-moral» (39). Hi ha bibliografia (39-41).— J. P. E. [12202]

Rafael ALEMANY I FERRER, *Presències i ecos d'un jo individual en l'obra d'Anselm Turmeda*, dins «Misc. Colón, 2», 5-24.

A través d'un itinerari selectiu per l'obra de Turmeda, l'autor constata una sèrie de trets, que posen en relleu el paper decisiu que hi assoleix l'experiència biogràfica de l'autor com a motiu temàtic: l'aparició de l'autor com a personatge de la seva obra; la utilització del seu pas a l'Islam com a matèria argumental; la presència d'un discurs anticlerical elaborat a partir de la pròpia experiència; les al·lusions a esdeveniments polítics catalano-aragonesos i contemporanis en general; el reflex d'una cosmovisió escèptica i relativista; l'exhibició descarada i reiterada d'un 'ego' autocomplaent. Manipulador de gèneres i textos preexistents, Turmeda és una de les personalitats més 'modernes' de les lletres catalanes antigues.— J. de P. [12203]

Pinuccia Franca SIMBULA, *Navigare nel Medioevo. Aspetti finanziari delle squadre navali: Il caso della spedizione per la liberazione di Maria di Sicilia*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 24 (1994 [1995]), 491-507.

Hereva única dels drets reials damunt l'illa de Sicília procedents de Frederic III de Trinàcria-Sicília, Pere el Cerimoniós no permeté que anessin fora la casa de Barcelona i així programà el matrimoni amb Martí el Jove. Calgué treure-la de Sicília; la part econòmica de l'operació, amb les seves dificultats i solucions, és reflectida en el registre d'ACA, *Mestre racional*, 2317 (496, nota 13), que, de més a més, informa de rutes comercials secundàries i de les respectives operacions entorn el 1380, i d'accions violentes a fi de reeixir en l'empresa, ací resumides (499); una trentena d'embarcacions foren assaltades (503-504: quadre: 507).— J. P. E. [12204

Robert CABIÉ, *Révélation de Constance de Rabastens. Édition, Traduction et commentaire* (Studia, Textus, Subsidia, VII), Barcelona, Facultat de Teologia de Catalunya i Institut Catholique de Toulouse 1995, 232 pp.

En el darrer quart del segle XIV i, almenys en part, determinats per la situació del Cisma d'Occident, uns escrits de Constança de Rabastens, conservats només en traducció catalana en el manuscrit de París, BN, lat. 5055, han estat de nou publicats, al costat de llur traducció francesa (30-213). La introducció recorda altra edició i estudi recents, notícies familiars de la visionària i alguna dada relativa a com podien haver estat escrits (5-9). En realitat els escrits inclouen introducció (12-23), les revelacions pròpiament dites (24-125) i les lletres (126-151). L'editor hi afegeix comentaris de tipus històric (155-214). Els annexos finals són dedicats a la cronologia de les revelacions i lletres (216-219), a la publicació de croquis geogràfics de Rabastens (220-221), i a taula alfabètica de temes tractats (222-229).— J. P. E. [12205

Lola BADIA, *Sobre una versió vulgar de l'epítom català de la «Història Gòtica»*, dins «Misc. Colón, 4», 23-36.

La mateixa autora dóna el següent 'resum conclusiu' del seu article: «La *Crònica d'Espanya* interpolada en una crònica universal francesa del ms. esp. 13 de la BN de París és una de les diverses traduccions al català conegudes d'un epítom de la *Història gòtica* (1243) de l'arquebisbe de Toledo, Rodrigo Ximénez de Rada, produït a la Tarraconense entorn de 1268. El ms. esp. 13 de la BN de París és del segle XV, però la llengua de la *Crònica d'Espanya* revela un estrat redaccional anterior amb occitanismes clars. Jaume Massó i Torrents (1905), Ramon Alòs-Moner (1932) i Pere Bohigas (anys 30) van creure que l'autor de la *Crònica d'Espanya* era Pere Ribera de Perpinyà, a qui Nicolás Antonio (1788) atribueix una versió catalana (avui perduda) de totes les obres del bisbe Roderic, escrita el 1266. Coll i Alentorn (anys seixanta i setanta) va descobrir i analitzar l'original llatí de la *Crònica d'Espanya*, però no va desmentir l'atribució a Pere Ribera. L'autora del present article mostra per què aquesta atribució és injustificada i situa el text en el marc de les compilacions històriques tardomedievales inventariades per Miquel Coll i Alentorn, sobre les quals hi ha diverses tesis doctorals en marxa».— J. de P. [12206

M. Desamparados CABANES PECOURT, *Un calendario para València*, dins «Misc. Trenchs», 243-248.

Presentació i notícia del ms. 216 de València, BU, un dels textos del qual, intitulat *Aquesta taula daval escrita és provada per servir XX legües entorn de València per l'estrelau*, és ací transcrit (346-348). És una presentació rimada del curs de l'any, tant des del punt de vista astronòmic (curs de la lluna i recompte per a saber la Pasqua, per exemple) i de la partició dels mesos, com del santoral.— J. P. E. [12207

Maria Teresa FERRER I MALLOL, *Barcelona i la política mediterrània catalana: el Parlament de 1400-1401*, dins «XIV Congreso Corona, II», 427-443.

En acabar el segle XIV, Sardenya era el major centre de pirateria de la Mediterrània occidental, propiciada per la precària situació de les poblacions controlades pel rei; en conseqüència, els mercaders, víctimes de pirates, tenien poca protecció, exposats, de més a més, a represàlies o marques dels estrangers perjudicats pels pirates. El Parlament de Tortosa del 1400-1401 fou convocat a fi de posar-hi remei. De fet, l'eficàcia de la defensa marítima comportà «un avanç notable del poder polític de les ciutats» (432), una reestructuració del poder polític català a l'illa (432-434), i un capteniment decidit de lluita anti-corsària (435), un 'pariatge' en la financiació de l'estol defensor (436) i la concessió d'un subsidi per a la defensa de Sardenya (437-439). La documentació de base és de l'ACA, *Canc., reg.*, l'AHCB, *Lletres comunes originals* i d'altra, ja publicada en la col·lecció de *Cortes de los antiguos reinos...*— J. P. E. [12208]

Gemma AVENOZA, *Antoni Canals i la traducció de Valeri Màxim. Una primera aproximació*, dins *Umanesimo Barocco*, 89-102.

A partir de l'edició del *Llibre anomenat Valeri Màxim* realitzada per Ramon Miquel i Planas, l'autora esbrina les relacions entre el text llatí i la traducció catalana a fi de conèixer en aquest cas concret «la manera que tenia Canals d'emprendre 'l'ofici' de traductor» (90); el seu antígraf hauria estat l'actual volum de Madrid, BN, ms. 7540 (90); més encara, traduïa «abans que es completés la decoració i que fossin escrites les rúbriques i incorporats els calderons» (91); i allò que diversos autors consideraren errors de traducció, respon a les observacions del glossador del Valeri Màxim, Frate Lucca (92); també la història de Lucrècia deriva de les interpretacions del mateix fratre, tal com demostra el paral·lelisme dels textos (95-101). Conclusió: «Quan Canals s'aparta del text de Valeri —i, a més, s'equivoca— el text errat apareix al comentari» (102) del dir fratre.— J. P. E. [12209]

Andrea ZINATO, *Le traduzioni catalane di opere di Seneca e loro influsso sulle traduzioni castigliane*, dins *Umanesimo Barocco*, 175-184.

Recordades les traduccions catalanes medievals d'obres de Sèneca, l'autor es fixa en la de les *Epistulae morales ad Lucillum*, traduïdes al català a partir d'una versió francesa dels anys 1308-1310, conservada aquella a Montserrat, ms. 933, París, BN, esp. 7, i Londres, British Library, Burney 252; cal afegir-hi la vulgarització conservada a Saragossa, BU, ms. 1297, i a Madrid, BN, mss. 9152 i 9562 (176-177): la traducció castellana de Madrid, BN, ms. 8852, prengué per base un text semblant al de Montserrat (178-179). La traducció catalana de les *Tragoediae* amb les glosses de Nicolau Treveh, es troba en cinc manuscrits: Barcelona, BC, ms. 295, ACB, cod. 12, i Arxiu del Palau, ms. VII [ara a Sant Cugat del Vallès]; i Madrid, BN, ms. 14704, i Biblioteca del Palau Reial, ms. 3096; les tres traduccions castelleses conegudes «risalgon al precedente volgarizzamento catalano» (181). La traducció de les *Epistulae* hauria representat un pas endavant en el concepte de traducció, pròxim a la teorització que en faria Leonardo Bruni (182). Hi ha en apèndix el text llatí i el de les traduccions francesa, catalana i castellana de l'*Epistula XXXVIII ad Lucillum* (182-184).— J. P. E. [12210]

Anna Maria COMPAGNA PERRONE CAPANO, *Per l'edizione de 'La Faula' di Guillem de Torroella*, dins *Umanesimo Barocco*, 211-218.

Recordats els quatre manuscrits que han conservada *La faula* (Madrid, BN, Res. 48 = U; Carpentras, Bibliothèque Inghimbertaine, 377 = C; Ciutat de Mallorca, Societat Arqueològica Lul·liana olim 4 = M; i Barcelona, BC, ms. 8 = A), l'autora estableix nombre de comparacions textuals (212-216), amb el resultat que només el ms. U derivaria directament de l'original, i que tant A com M derivarien de successives còpies, per aquest ordre (218).— J. P. E. [12211]

Elisa VARELA, *Mercaderes y lectura: Estudio de algunos intentarios de mercaderes barceloneses*, dins «Misc. Trenchs», 1431-1444.

Deu inventaris de béns conservats a Barcelona, AHCB, *Notarials. I. Inventaris*, datats els darrers anys del segle XIV i primers del XV, contenen notícia de llibres propietat de mercaders; són presentats els documents (1434-1436), reduïdes a quadre sinòptic les informacions relatives a llibres (1437-1442), seguides d'un intent d'identificació: la majoria són llibres de comptes, de devoció o de formació cristiana bàsica, i d'escola (1443-1444).— J. P. E. [12212]

Guy ROMESTAN, *Un marchand perpignanais au XIV siècle: Bernard Saquet*, dins *Roussillon*, 439-474.

Anàlisi de les dades proporcionades pel volum de Perpinyà, ADPO, 1 B 184, inventari notarial successori dels béns del dit mercader mort intestat (441), les parts del qual són ací presentades, car, ultra la descripció de la casa, hi ha seccions dedicades a resumir centenars de documents i comptes del difunt (442-447). Després, són aplegades les notícies relatives a la família Saquet (447-450), a les seves activitats comercials (451-456: amb quadres de comandes comercials, passives o actives), i financeres en tant que arrendador de drets reials (en aquest punt, les dades de Perpinyà poden ésser completades amb les de Barcelona, ACA, *Reial Patrimoni. Mestre racional*, d'on és transcrit algun paràgraf: 470-471, notes 41-51), senyorials o eclesiàstics en els comrats (457-462); les darreres pàgines apleguen notícies sobre la seva gestió patrimonial (463-467).— J. P. E. [12213]

Josep HERNANDO [I DELGADO], *Lectores y libros en los protocolos barceloneses en el siglo XV: la formación básica posible de un lector barcelonés*, dins «Napoli Nobilissima. Rivista di Arti Figurative, Archeologia e Urbanistica», XXXIII (1994), 147-156.

Objectiu de l'autor: determinar l'herència cultural que el segle XV rebia del XIV i si el XV aportà alguna novetat; el primer pas és una comparació global entre la biblioteca d'un jurista del 1351, Ramon Vinader, i la d'un notari del 1433, Bernat d'Esplugues: aquesta és rica en 'humaniores litterae'. [Confontent aprendre de lletra i estudiar gramàtica, diversos pel fet d'ésser com el primer i el segon ensenyament medieval], l'autor recorda llibres de text utilitzats en les escoles de gramàtica llatina de Barcelona per a l'ensenyament de la llengua sàvia i de les altres 'artes sermocinales' (dictat, retòrica) (149-153), i arriba a la conclusió que els estudis clàssics hi passaven una època de decadència (153); també eren utilitzades les 'summae dictaminis' (154). La renovació de gustos i d'ensenyament anà lligat als llibres de Francesco Petrarca i, en menor mesura, de Giovanni Boccaccio (153).— J. P. E. [12214]

Jaume AURELL I CARDONA, *Els inventaris post mortem i la cultura dels mercaders medievals*, dins «Medievalia», 11 (1994 [1995]), 107-121.

La moda de la 'història de les mentalitats' ha donat nova vigència al tema de la cultura. L'autor esbrina la dels mercaders barcelonins del segle XV a base de llurs inventaris 'post mortem' de l'AHPB, en els quals l'autor propugna que cal estudiar les dades relatives a cultura medieval (112-114), a la vida privada (114-116), a la cultura professional (116-118), a la formació intel·lectual (118-119), i a la sensibilitat religiosa (120), i proposa un esquema interpretatiu.— J. P. E. [12215]

Francesco Cesare CASULA, *Siciliani in Sardegna al seguito di Martino 'il Giovane'*, dins «Misc. Trenchs», 357-370.

El procés enantat després del 1413 entorn la mort d'Andrea Rosso permet de conèixer quelcom de la situació de Sardenya després de la victòria de Santluri i de la mort de Martí el Jove; el procés és a l'ACA, *Reial Audiència. Processos*. Ací és resumit en italià i després d'alguna

manera transcrit en l'original català, on trobem la instància amb la narració dels maltractes i mort soferts per Andrea Rosso, presentada pel seu pare, i les declaracions dels testimonis (363-370).— J. P. E. [12216]

Laura BALLETO, *Chio dei Genovesi tra rivolta Maonese, corsari catalani et attacchi veneziani*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 24 (1994 [1995]), 470-489.

En els seus *Annales Genuenses*, Giovanni Stella narra, precisant-ne els moviments, una sèrie de batusses navals de naus d'ambdues bandes entre Quio i Alexandria el 1411, narracions ací resumides, sobretot les de primers d'agost en el port d'Alexandria. «L'empresa genovesa si era dunque risolta in un fallimento» (484) per a Gènova, però era un episodi més de la lluita de les dues potències navals i mercantívoles pel domini de la Mediterrània.— J. P. E. [12217]

Mariàngela VILALLONGA I VIVES, *La literatura llatina als Països Catalans durant el segle XV*, dins «Misc. Bejarano», 473-481.

Resum i sistematització tant de llista d'autors com de camps, en els quals recauen llurs escrits, tast d'una obra que seria més extensa i ja fou publicada en forma de llibre sota el títol *La literatura llatina a Catalunya al segle XV. Repertori bio-bibliogràfic*, Barcelona 1993 [hom en pot veure la recensió dins ATCA, XIII (1994), 436-438].— J. P. E. [12218]

Caterina VALRIU, *Els motius d'arrel folklòrica a la història de Jacob Xalabín*, dins «Revista de l'Alguer. Anuari Acadèmic de Cultura Catalana», IV (1993), 191-196.

Objectiu de l'autora: «...remarcant i comentant aquells episodis o motius que es relacionen clarament amb els relats populars tradicionals» (191). L'argument dels tres primers capítols —enamoramant d'Illa Xalabina— té precedents en el *Gènesi* (narració de la muller de Putifar i de Josep), en l'*Alcorà* (sura Yusuf) i en alguns contes de les *Mil-i-una nits*, equivalents al K 961.2 d'Aarne-Thompson (191-193). Un altre tema comú és el canvi aparent de sexe, present en les *Mil-i-una nits*. Però, a diferència de les narracions populars, Jacob acaba amb mort amarga (195).— J. P. E. [12219]

Georges PEYRONNET, *L'étrange rencontre d'un conquérant dévot et d'un prédicateur messager de paix: Henri V d'Angleterre et Saint Vincent Ferrer (1418)*, dins «Revue d'Histoire Ecclésiastique», LXXXVII (1992), 663-681.

El 1513 era publicada la primera vida d'Enric V d'Anglaterra, dins la qual era recordat l'episodi de la seva trobada amb sant Vicent Ferrer en plena Guerra dels Cent Anys, de la qual mestre Vicent isqué convençut del dret del rei anglès (664-665). L'autor relaciona aquesta anècdota amb la narrada per Froossart d'una visita de l'ermità visionari Robert de Meunot a Carles VI de França el 1394 (666); també podria haver estat calcada en les Vistes de Perpinyà 1415-1416 (668-669). A partir d'ací, l'autor rectifica la versió de l'anglès: la trobada tingué lloc durant el setge de Caen la primavera del 1418 (669), potser per interès del duc de Bretanya Joan V, potser per iniciativa del mateix rei anglès, sempre a favor de la pau, o almenys d'una treva dins la guerra (571-576); el nucli de l'anècdota s'hauria transmès dins la família dels comtes d'Ormond, cellerers del rei d'Anglaterra (678).— J. P. E. [12220]

Curt WITTLIN, *Sobre les vides de sant Vicent Ferrer compilades per Ranzano, Antonino i Miquel Peres; amb una edició de la Vita sancti Vincentii de Francesc de Castiglione*, dins «Anuari de l'Agrupació Borrianenca de Cultura», 5 (1995), 5-27.

Pàgines només conegudes per referència.— J. P. E.

[12221]

María Teresa PALLASÍ FAS, *El libro de cuentas del banquero Martí Bosa (1414-1425): la racionalización de los negocios a través de la escritura*, dins «Misc. Trenchs», 1001-1010.

Els *Comptes d'En Martí Bosa, comerciant*. 1414, recullen mitjançant els albarans, les anotacions de pagaments efectuats per ell, i es conserven a València, ARV, *Vària. Llibres*. Aquell comerciant pertanyia a la família flamenca Van der Beurse (1004-1005). El llibre és estudiat en tant que portador d'una informació de les relacions entre els clients i Martí Bosa sota dos biaixos: el de denotant d'una acumulació gràfica i el de plasmació d'una memòria administrativa (1006).— J. P. E. [12222

Anna Maria COMPAGNA PERRONE CAPANO, *La 'Nau' de Lleonard de Sors entre corrents medievals i humanístics*, dins «Misc. Colón, 3 », 47-67.

Resumida la temàtica del poema i assenyalades les innegables influències franceses al costat de les «noves instàncies que maduren a Nàpols, a la cort del Magnànim», l'autora estudia el tractament de l'honor en *La Nau* de Sors, comparant-lo amb el correlatiu del *Debat entre honor i delit*, de Jaume Marc, i conclou que *La Nau* manifesta en aquest punt influències italianes. Sobre bases conceptuals medievals, doncs, Lleonard de Sors s'obre a novetats que sintonitzen «amb el nou esperit del Renaixement».— J. de P. [12223

Rolf EBERENZ, *La catalanitat 'subjacent' de l'«Arte cisoria» d'Enric de Villena*, dins «Misc. Colón, 4», 95-106.

Amb els exemples corresponents, l'autor documenta el regust catalanitzant de l'*Arte cisoria* d'Enric de Villena, color que afecta la fonètica, la morfosintaxi i el lèxic, cosa sobretot manifesta en el segon manuscrit d'aquesta obra (ms. S), que s'ha d'atribuir a un copista català.— J. de P. [12224

Joan BASTARDAS I PARERA, *Fembra i dona en 'Lo somni' de Bernat Metge*, dins «Revista de l'Alguer. Anuari Acadèmic de Cultura Catalana», IV (1993), 11-19.

Entre els dos mots hi hagué una lluita llarga i complexa; com a mostra, l'autor esbrina llur ús en els llibres terç i quart de *Lo somni* de Bernat Metge i estableix el nombre de vegades que empran cada un dels dos mots els quatre personatges, amb clar predomini de 'dona', exceptuat Tirèsies, que les bescanta i diu 'dona' cinc vegades, i 'fembre' vint-i-dues (12); en aquell moment, doncs, 'dona' significava persona de sexe femení, mentre 'fembra' tenia sentit pejoratiu: «el mot socialment més prestigiós desbanca el tradicional» (18).— J. P. E. [12225

Júlia BUTINYÀ I JIMÉNEZ, «*Jo començ allà on deig, car Job no fou jueu, ans fou ben gentil*», dins «Misc. Colón, 4», 37-54.

L'autora sosté la influència sobre *Lo somni* de Bernat Metge del *Llibre del gentil i los tres savis* de Ramon Llull, i del llibre bíblic de Job, amb el qual coincidiria en l'acceptació de les limitacions de la raó humana en tractar de les veritats religioses.— J. de P. [12226

Marco PICCAT, *La versione di Andrea Febber de La Commedia in connessione alla varia tradizione manoscritta del testo italiano*, dins *Umanesimo Barocco*, 155-173.

Les primeres pàgines resumeixen la biografia d'Andrea Febber i recorden que de la seva traducció de la *Commedia* només se n'ha conservat un exemplar, de El Escorial, Biblioteca del monestir, després d'haver-se perdut el que fins al 1878 es trobava a Sant Miquel dels Reis de València (157); les aportacions recents entorn a la tradició textual de la *Commedia* en italià permeten de concloure que l'exemplar original més pròxim a la traducció catalana és el de Cortona, Biblioteca Comunale e della Accademia Etrusca, cod. 88 (160-166), tot i que en algun

detall s'aproximi a d'altres (167-172); per això, no eren encertades les afirmacions de poca fidelitat en la traducció justament d'aquells passos que són documentats en aquells altres manuscrits, tot i que no conegeum amb precisió el que serví a Andreu Febrer per a la seva versió.— J. P. E. [12227]

M. Rosario FERRER GIMENO, *Mujeres y libros en Valencia (1416-1474)*, dins «Misc. Trenchs», 515-523.

Partint del fet que poques eren les dones que sabien de lletra, l'autora recorda la defensa que de tals coneixements fa Francesc Eiximenis, a fi d'evitar l'ociositat, impulsar la pietat, augmentar els coneixements; després aplega i comenta casos en què la documentació notarial fa conèixer llibres posseïts per dones de classe més elevada, normalment algun de devoció (520, 522 i 523); hi pot haver excepcions: Violant de Montpalau posseïa una biblioteca amb 67 volums i Bartomeua Sánchez, 36: lògica, filosofia i dos breviaris [herència, dipòsit o penyora?] (521).— J. P. E. [12228]

Josep PUJOL, *La «Poètica nau de l'enteniment» i el naufragi d'Ulisses: opinions, teologia i poesia a l'obra de Felip de Malla*, dins «Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona», XLIV (1993-1994 [1995]), 275-302.

L'autor recorda la utilització d'imatges nàutiques per part de poetes catalans del segle XV i s'encara amb «les vinculacions entre la metàfora de la navegació i l'activitat especulativa de la raó» en aquella part de l'obra de Felip de Malla, en què ell s'encara amb el tema de la predestinació (276). Són, sobretot, dos sermons, el de Santa Eulàlia i el que directament s'anomena *Sermo de materia praedestinationis*. Al començament del primer, la santa diu al predicador: «Bé conec que tu vols navegar en la gran mar de predestinació» (278), frase que l'autor aprofita per fer un «recorregut pels usos doctrinals de la metàfora nàutica i per diversos textos de Felip de Malla» (283), sobretot del *Memorial del peccador reemut*, darrera la qual metàfora hi ha la contraposició entre la solidesa de la fe i la mobilitat de les onades perilloses de les opinions humanes, fetillers com sibil·les (284-285), personificades per les divinitats paganes Apol·lo, Minerva i les muses (287-288); Dante, *Inferno* XXVI, hauria suggerit a Felip de Malla la personificació del mateix fracàs humà en Ulisses (289 [en relació a la nota 28, algú s'havia ja proposat de fer un recompte complet de llocs dantescos influents en Felip de Malla? Jo el desconec, i doncs, potser l'autor no hauria de considerar «com a mínim curiós» que tal recompte no existeixi]). El *Sermo de materia praedestinationis* (292) torna a plantejar la contraposició entre la solidesa de la ciència de la fe, la teologia, i la multiplicitat movedissa de parers i imaginacions personals (294-295). Hi ha bibliografia (300-302).— J. P. E. [12229]

Josep PUJOL, *Els «Trobadors estudiosos» segons Felip de Malla*, dins *Umanesimo Barocco*, 191-208.

L'autor es fixa en cinc sermons de Felip de Malla, conservats en el ms. 466 de Barcelona, BC (192-193) i intenta de col·locar-los en el doble marc de les reflexions medievals sobre l'escriptura literària, i de la transformació cultural d'aquells moments. Malla considera la «gaia ciència» una forma de retòrica i, com aquesta, encaminada a la formació de l'home en tota mena de valors, cristians inclosos, raó per la qual, en darrera instància, el cim de la poesia entroncaria amb la teologia; el model dels poetes seria David (194-198) i els precedents en llengües romàniques citats per Malla haurien entrat dins un «programa consistent a reivindicar decididament no una gaia ciència, sinó una poesia amb arrels a la cultura llatina medieval» (201), que segurament li hauria arribat pels seus contactes a Avinyó i a París (202-203). Al final, l'autor apunta el problema de quin havia d'ésser, segons Malla, «tant el paper dels autors gentils com el que he dit més amunt sobre la preeminència de la teologia» (203). Hi ha bibliografia (206-208).— J. P. E. [12230]

Prim BERTRAN I ROIGÉ, *L'alimentació del Gran Prior de Catalunya (1419)*, dins *Actes Alimentació*, II, 401-411.

L'autor havia publicat el compte de les despeses del Gran Prior de Sant Joan de Jerusalem a Catalunya el 1419 [en pàgines conegudes dels nostres lectors: ATCA, XIII (1994), 625, núm. 9457]. Ara les agrupa per classes d'aliments: pa, vi, companatge (carn, peix, verdura i llegums, ous, formatge, fruita, condiments, beures), amb les respectives variacions per festes o temps litúrgics. L'autor subratlla «l'abundor dels aliments consumits» (411).— J. P. E. [12231

Montserrat CASAS NADAL, *Alimentació i abastament en els «Giornali Napoletani»*, dins *Actes Alimentació*, II, 213-220.

Els dits *Giornali*, ja publicats per Ludovico Antonio Muratori dins els *Rerum Italicarum Scriptores*, informen d'àpats d'Alfons dit el Magnànim en les campanyes de Nàpols el 1437 (216) o d'episodis d'assortiment de Nàpols assetjada tant per al dit rei com contra ell els anys 1435-1442 (218-219).— J. P. E. [12232

Maria Luisa CABANES CATALÀ, *Algunos documentos financieros de Alfonso V. Letras de cambio*, dins «XIV Congreso Corona, II», 125-130.

Presentació del registre 9655 de l'ARV, *Mestre racional*, dedicat a documentació econòmica. En són transcrits el títol de la coberta (125) i quatre ordres de pagament fetes pel rei als procuradors reials els anys 1445 i 1446 (128-130).— J. P. E. [12233

Ezequiel GORT I JUANPERE, *Un «Cronicó» del segle XV*, dins «Historia et Documenta. Revista de Divulgació històrica i del fons documental de l'Arxiu Històric Comarcal de Valls (Alt Camp)», I (1994), 57-66.

El ja anomenat *Cronicó de Reus*, es conserva a Reus, AHC, *Comunitat de preveres. Llibre de decrets i sentències*; és ací transcrit (59-66), després d'haver agrupat les seves noranta-dues anotacions, que van dels primitius temps cristians als terratrèmols dels anys 1427-1428 i a la mortaldat del 1429, en els temes religiós, militar i meravellós.— J. P. E. [12234

Jaume AUFERILL, *Vocabulari de Francesc Ferrer*, dins «Llengua & Literatura. Revista Anual de la Societat Catalana de Llengua i Literatura», 6 (1994-1995), 311-385.

Aquest vocabulari no sols aplega, alfabèticament ordenades, totes les paraules emprades pel dit escriptor amb totes llurs variants, sinó que, de més a més, indica la utilització sintàctica que n'és feta, amb la corresponent referència a l'edició de l'autor, Barcelona 1989.— J. P. E. [12235

F. Xavier DILLA, *El manuscrit E d'Ausiàs March: ordre alfabètic o ,reimaginació'?*, dins *Umanesimo Barocco*, 219-227.

El manuscrit E de les obres d'Ausiàs Marc és el 3.695 de Madrid, BN, copiat el 1546, i ha estat normalment menysvaluat pel fet de presentar les poesies dins grups ordenats alfabèticament seguint la primera lletra de la corresponent poesia; l'autor, en la línia de replanteigs com els de Joan Ferraté i de Carlos Romero, els quals, però, no el tingueren en compte (221), subratlla el fet que a l'interior de cada lletra les poesies ja no són ordenades alfabèticament (223), detall confirmat per la col·locació de l'Axí com cell... al primer lloc de les començades per ,A', lloc que no li correspondria i això confirma que era considerada peça proemial del conjunt marquià; un fet semblant es donaria al final de la recopilació (22). La conclusió és que en alguns casos, la seqüència de cada secció encaixa amb la tradicional, d'altres vegades no tant (225), tal com el lector pot veure en la col·locació de les poesies en cada grup o lletra (226-227).— J. P. E. [12236

Rosanna CANTAVELLA, «*Los amadors amant comunament*»: lectura del poema 61 d'Ausiàs March, dins «Misc. Colón, 2», 31-54.

L'autora publica i analitza pacientment el poema marquès esmentat per esbrinar-ne el sentit; després, en el context dels referents amorosos habituals en l'obra d'Ausiàs, l'interpreta com el negatiu dels poemes que celebren l'ebrietat amorosa; arran d'una visió desencantada de la dama, el jo poètic ausiasmarquès es veu abocat a deixar de banda el seu altíssim ideal amorós i a amar comunament.— J. de P. [12241]

Josep E. RUBIO, *Les tres potències de l'ànima en la poesia d'Ausiàs March*, dins «Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona», XLIV (1993-1994 [1995]), 143-167.

Objectiu: «estudiar la base teòrica referida a l'ús de les potències de l'ànima en els diferents moments de l'experiència amorosa del jo poètic marquès» (145). Desconnectada la memòria, la relació entre voluntat i enteniment en el dit jo seria de subjecció d'aquest a aquella (146); més encara, la desconnexió entre la memòria i les altres dues potències de l'ànima equival a follia, en Marc igual com en la psicologia medieval i en Ramon Llull (147-151). En els «poemes teòrics» 45 i 87, la memòria seria desterrada (152); també en el 78: la fruïció present desterra tot record (153), però no pas el temor del futur, com en el poema 85 (154). Però quan compareix el desengany amorós (poema 91), o en els cants de mort, en què l'amor és un fet passat, també entra en joc la memòria (155), i així, en la mesura en què la fruïció amorosa actual desapareix, s'allunya i àdhuc es converteix en turment, en igual però inversa mesura la memòria a ocupar el lloc que li correspon dins el jo, l'enteniment recupera la funció crítica i el conjunt de les tres potències de l'ànima torna a funcionar amb normalitat (162-166).— J. P. E. [12242]

Robert ARCHER, *Ausiàs March and the Baena Debate on Predestination*, dins «Medium AEvum», LXII (1993), 35-50.

El *Cant espiritual* es planteja grans temes teològics: predestinació, gràcia, justificació, omnisciència divina, llibertat. Recordada l'estructura dinàmica d'aquell poema (35-36), que inicialment potser no era peça unitària (36) i podria haver estat elaborat durant molts anys, el 1420 i el 1459, l'autor assenyalava que al seu centre (vv. 149-151) hi ha el problema de la predestinació, en l'exposició poètica del qual dramatitza les manques de coherència de les explicacions teòriques (38-39), com les del *Cancionero de Baena* i altra literatura castellana contemporània (39-44). Marc subratlla l'elecció vinculada amb la gràcia (45), font de temor personal i raó de preguntar-se si Déu és irascible, com en el cas de Judes (47). A diferència d'altres autors, Marc no dissimula la tragicitat personal del problema (48).— J. P. E. [12243]

Marco Antonio CORONEL RAMOS, *La fuente de la traducción latina de Ausiàs March realizada por Vicente Mariner (Turroni, 1633)*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LXXI (1995), 5-80.

Part de tesi doctoral, en la qual l'autor, després de llarga comparació (7-73) entre el text de les actuals d'edicions Amadeu Pagès i de Pere Bohigas, el de l'edició de Barcelona 1545 i el de la traducció llatina de Vicent Mariner, arriba a la conclusió que aquesta fou realitzada a base de la dita edició barcelonina, i de forma complementària, quant als cinc apèndixs finals (72, 78), a base de la de Joan de Resa, considerada com a font d'addicions, però no de correccions textuais (79). Dins aquesta conclusió encaixarien les explicacions relatives a les repeticions dels poemes 15 i 56 i a la manca de tornada en quatre d'altres (78-79, 80).— J. P. E. [12244]

Antoni COBOS FAJARDO, *Tres epístoles: Joan Ramon Ferrer, Jordi de Centelles i Ferran Valentí (1450-1462)*, dins «Faventia», 17/1 (1995), 129-141.

Resum bio-bibliogràfic de Joan Ramon Ferrer (129-131); també és resumida cada una de

les tres lletres (131-135), conservades a Càller, Biblioteca Universitària, ms. 70, volum I de *Consilia* de Joan Ramon Ferrer. La primera és adreçada a Jordi de Centelles, informa del comportament juvenívol del mateix Ferrer estudiant a Bolonya, i fou presentada en judici a favor d'ell mateix defensant-se de l'acusació d'impotència (139-141); les altres dues són consulta de Ferran Valentí i resposta en dret de Joan Ramon Ferrer entorn el dot de la muller de Valentí (138-141).—J. P. E. [12245]

Júlia BUTINYÀ, *La tècnica arquitectònica del "Curial e Güelfa" i el principat d'Orange*, dins «Revista de l'Alguer. Anuari Acadèmic de Cultura Catalana», IV (1993), 217-227.

L'autora, partint de conceptes bàsics de retòrica i poètica, intenta de reproduir el projecte arquitectònic del *Curial e Güelfa* de forma esquemàtica; distingeix tres plans tècnics estructurals: el de la narració amorosa; el polític-històric d'identificació entre Curial i Alfons dit el Magnànim (Orange equival a Gerona / Girona, títol de l'hereu de la corona, i, doncs, d'Alfons); i el literari; de més a més, en el llibre III hi hauria l'artístic; al final, aquestes consideracions són-esquematzades, indicant en cada un dels tres llibres una coordenada sentimental i una d'ideològica i política per a cada un dels tres plans esmentats.—J. P. E. [12246]

Gaetano CALABRESE, *Un registro del notaio Pietro Pellegrino di Mineo (1428-1431)*, dins «Archivio Storico per la Sicilia Orientale», LXXXIX-XC (1993-1994 [1995]), 205-341.

Conservat a Catània, Archivio di Stato, el dit registre conté almenys dos documents notariais relacionats amb Francesc Castelló, solsoní «della contea di Cardona», procurador del mercader Bernat Garró, amb els quals exigia a uns sicilians el lliurament de blat venut al català; era el 30 de desembre del 1428 (250-251, núms. 181-182). Hi ha algun altre cas de possible català, com el de Filippo de Leyda, tan repetit, que, però, ja era arrelat a Mineo (328).—J. P. E. [12247]

Curt WITTLIN, *El manuscrit de la Catedral de Barcelona de la traducció catalana de les Històries Troyanes*, dins *Traducció creació*, 181-191.

Bartomeu Miquel, candeler de cera, acabava la còpia de les *Històries troianes*, ara a l'Arxiu de la Catedral de Barcelona, el 1433; ja Ramon Miquel i Planas advertí cacografies desconcertants, però Wittlin creu que no són atribuïbles a Miquel, ans a la còpia que li servia de base; més encara, l'escrivà hauria après d'escriure realitzant aquesta còpia, que transcrivía a partir d'una lectura del text en veu alta, detall que explicaria grafies calcades en la pronúncia de les paraules (184); també afegí «glosses i sinònims, fórmules o simple logorrea», qualche adjectiu emfàtic o d'altres destinats a relacionar parts del període; també hi ha dos paràgrafs 'poètics' de collita pròpia (188-190).—J. P. E. [12248]

Maria Teresa FERRER I MALLOL, *El llibre de comptes d'un notari barceloní del segle XV. Nicolau de Mediona*, dins «Misc. Trenchs», 535-549.

Maria Teresa FERRER I MALLOL, *Nicolau de Mediona, un notaio a Barcellona nel secolo XV*, dins «Napoli Nobilissima», XXXIII (1994), 89-100.

El dit llibre es troba actualment a Barcelona, AHPB, *Anònims del segle XV*, lligall 2, 93, i entre d'altres notícies, tant familiars com econòmiques, conté en els ff. 70-94, les anotacions relatives a les compres, reduïdes a dos quadres: el de béns immobles entre els anys 1433 i el 1454 (539), i el de compra-venda de rendes diverses (545-547); aquesta documentació econòmica comporta penyores que en cinc ocasions foren llibres: una *Bíblia*, uns *Discursos* de Ciceró i tres volums de sant Tomàs d'Aquino, primera i tercera part de la *Summa theologiae* i la *Summa contra gentes* (544); ultra aquestes, són documentades operacions de compra-venda d'esclaus (542) i d'altres béns, entre els quals dos llibres: un *Boeci* comentat i el *De proprietatibus rerum* [no atribuït: però deu ésser el llibre de Bartholomaeus Anglicus] (543).

El segon article, sense els quadres, segueix l'estructura del primer; al final l'autora diu: «libro dei conti che ho trascritto e che ho intenzione di pubblicare presto» (98).— J. P. E. [12249-12250]

Roser SALICRÚ i LLUCH, *El tràfic de mercaderies a Barcelona segons els comptes de la lleuda de Mediona (febrer de 1434)*. (I) (Anuario de Estudios Medievales. Annex 30), Barcelona, Consell Superior d'Investigacions Científiques 1995, XIV i 432 pp.

Aquest volum té tres parts: la introducció, en la qual, després d'una brevíssima presentació del fascicle de Barcelona, ACB, *Proccures. Lleudes de Mediona i Reial. Administració. Comptes Diaris*, 1 (4) i de recordar les redaccions successives de les normes llatina del 1222, i catalana del segle XIV, aquesta en el *Llibre de la clau* (5-7 i 24), són exposades les dificultats d'interpretació de les dades, ateses les exempcions de lleuda de què disfrutaven diversos col·lectius, amb particular atenció a si els genovesos també se'n plevien (10-11); malgrat les dificultats, és una font indispensable per al coneixement del comerç barceloní de la Baixa Edat Mitjana, car hi ha productes que mai no han estat objecte de contracte notarial i en canvi tingueren transaccions considerables (20), hi figuren els noms d'agents comercials (21-24; amb quadre: 22) i els de productes (24-26). La primera part és dedicada a sintetitzar les dades esparses per les pàgines del llibre sobre productes sotmesos a lleuda, començant pel peix, del qual recorda les *Ordinacions* que l'afectaven, conservades en el *Llibre del mostassaf* (37-45), amb l'observació que en les anotacions de la lleuda, 'sardina' i 'arangada' són equivalents (47); i així trobem les seccions dedicades a sintetitzar les dades relatives a peix sec i salat (29-100), als alls, l'oli i la mel (101-114); les que informen d'altres tipus de productes: cuirs i pells, fusta, metalls, draperia i primeres matèries tèxtils, i espècies, condiments i tints (115-195), dades que també són presentades en nombrosos quadres sinòptics temàtics, car al final, els dits quadres resumeixen els moviments de cada un dels dies hàbils de febrer en allò que afecta la importació d'arangades, que sumà 780.950 unitats (199-219). Les pàgines 221-390 ofereixen la transcripció, completada amb anotacions crítiques a peu de pàgina, dels *Comptes de la lleuda de Mediona (febrer 1434)*. Al final hi ha *Taula única d'antropònims i topònims* (393-408), de productes sotmesos a la lleuda (409-411), d'ingressos a tresoreria reial en concepte de delmes i de passatge (413) i de quadres sinòptics (415-417). Hi ha bibliografia (419-428).— J. P. E. [12251]

Gabriel ENSENYAT PUJOL, *Misser Fernando Valentí, escriptor i polític mallorquí de mitjan segle XV*, dins *Umanesimo Barocco*, 121-126.

Recordada la bibliografia entorn al dit personatge, aquestes pàgines en completen les dades biogràfiques relacionades amb les seves activitats públiques, conegudes per l'ARM, *Gran e General Consell* i d'altres sèries; fou conseller l'any 1467 i coronà els seus consells amb un de clarament favorable a la dignitat reial i, doncs, a Joan II en la guerra contra Catalunya; és el *Parlament* del 12 de desembre d'aquell any, del qual és transcrit algun fragment realista (125-126).— J. P. E. [12252]

Enrico BASSO, «*Ferro, fame ac peste oppressa*»: *l'ammiraglio Bernat de Villamarí e il blocco navale di Genova (1456-1458)*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 24 (1994 [1995]), 539-555.

La vinculació de Gènova amb la casa d'Anjou implicà aquella ciutat en les lluites amb Alfons dit el Magnànim entorn la possessió de Nàpols. Ací, a base de Gènova, Archivio di Stato, *Litterarum i Diversorum*, són reconstruïts els episodis (entre ells, els de les lletres de deseieximent entre Joan d'Anjou, duc de Calàbria, per als Anjou, i Bernat de Vilamarí: 549-550) de l'intent conduït pel dit Vilamarí d'assetjar Gènova per mar i per terra, intent que no arribà a les darreres conseqüències per la mort del rei Alfons: «Ancora una volta, Genova si era salvata quando ormai appariva sull'orlo del baratro» (553).— J. P. E. [12253]

Jordi COLOMINA I CASTANYER, Josep MARTÍNEZ, *¿Màlaga o Màlega? Els problemes de l'exotoponímia a la llum de la llengua antiga*, dins «Saitabi», XLIII (1993), 67-79.

L'estudi dels topònims del *Tirant lo Blanc* ha conduït els dos autors a esbrinar mecanismes d'adaptació de les denominacions geogràfiques estrangeres al català en diferents textos medievals; després d'haver-ne examinat un bon nombre, arriben a la constatació que aquelles adaptacions responien «a les lleis bàsiques de la gramàtica històrica catalana» (79).— J1 P2 B4

Rafael ALEMANY, *La mort del Tirant i el triomf d'Hipòlit o la crisi del món cavalleresc vista per un cavaller en crisi*, dins *Umanesimo Barocco*, 13-26.

El *Tirant* seria exponent de la narrativa cavalleresca, però alhora superador de la vella tradició artúrica i del 'roman courtois' (14); entre els elements superadors hi hauria el «peculiaríssim desenllaç de la història», el qual es troba en funció dels objectius primordials de l'obra, formulats en la dedicatòria i el pròleg (15). Es resumeixen a prestigiar la cavalleria, cosa que el protagonista fa, tant en el pla personal, enfilant-se al cim de l'Imperi Grec, com en el polític i col·lectiu, alliberant Constantinoble dels Turcs (16-19). Però, desapareguts els tres personatges cabdals de la casa imperial per caprici de la Fortuna, des del capítol 479 comença una altra narració contraposada que culmina en el matrimoni de la 'immoral parella', formada per la vella emperadriu i el jove Hipòlit (21); l'autor es pregunta si, d'acord amb la hipòtesi de la doble autoria (23), aquesta darrera part seria de Martí Joan de Galba; creu que no, ans seria la manifestació que els valors ja eren diversos dels del món de la cavalleria, la qual hauria mort amb Tirant (25-26).— J. P. E. [12255

Paül LIMORTI I PAYÀ, *L'entrellaçament en el Tirant: la retòrica de la narració i la transmissió de l'obra*, dins *Umanesimo Barocco*, 39-70.

Escriure una 'hestòria llonga' com és el *Tirant* posa el problema de «mantenir un difícil equilibri entre la voluntat d'ordenar unitàriament el relat i la necessitat d'expandir la 'matèria' a cada pas mitjançant la digressió» (44), punt, aquest darrer, sobre el qual s'estenen les preceptives medievals (39-41), i que havia estat viu per als autors de les *Cròniques* (41-43). Una forma i fórmula de tallar la digressió és la d'«evitar prolexitar' (46). Les pàgines següents presenten els indicadors de digressió i de retorn a la trama o entrellaçament utilitzats per Joanot Martorell (47-52); recorden les versions que donaren del tema tant Martí de Riquer (53-54), com Joan Coromines (54-56); per la seva banda, l'autor considera que la divisió en capítols fou realitzada a mesura que n'era preparada l'edició a estampa i que les fórmules d'enllaç responen a les interrupcions de la lectura en veu alta per a un grup d'oients, unitats de lectura determinades pels parlaments introduïts en la narració (57) i assenyalades per les anotacions marginals (60). D'altra banda, només la lectura pública del *Tirant* explicaria l'interès de molts oients a posseir-lo, aprofitant de les noves possibilitats de la impremta (62-65). Es tractaria de fórmules de contacte amb el públic (cf. 69).— J. P. E. [12256

Guiseppe GRILLI, *Biografia e Romanzo («Tirant lo Blanc»)*, dins *Umanesimo Barocco*, 27-38.

El període del Renaixement és el de les biografies, reals o inventades. Recorda que l'endreuça a Ferran de Portugal és plagiada de la dels *Dotze treballs d'Hèrcules* d'Enric de Villena (31). En el *Tirant*, l'autor no és un biògraf (32), i la narració o romanç, tot i que el protagonista n'assegura el fil, rep l'interès dels personatges secundaris; l'estil, en canvi, seria allò «che fa grande Tirant» (33) amb el seu ús descarat de les fonts, la contaminació dels registres popular i curialesc, i la manipulació lingüística (33-34); per això, la narració no es resol en el gènere de romanç cavalleresc, ans per la pluralitat de l'estil dibuixa un Tirant que és 'tot un home' (34-36). Abans del *Don Quijote*, només el *Tirant* presentaria «la contaminazione di finalità e mezzi espressivi, di forme dell'espressione e di contenuto diverse» (37).— J. P. E. [12257

Giuseppe GRILLI, *Dal Tirant al Quijote* (Biblioteca de Filologia Romanza, 36), Bari, Adriatica Editrice 1994, 234 pp.

Recauen en el nostre camp i s'ocupen del *Tirant lo Blanc* els títols següents: *Tirant: biografia e romanzo* (11-34 [vegeu resum anterior]); *Romanzo di cavalleria: interferenza e duplicazione del genere* (35-61); *Tirant lo Blanc e la teatralità* (87-109); Aquí comen los caballeros: *i cibi nel Tirant lo Blanch* (111-129); *I cicli dell'alimentazione e del riposo nel Tirant e nel Quijote* (131-159); *Vita, amore e morte. I doveri oltre i piaceri nel Tirant lo Blanch* (163-190); *Gli ordini del cavaliere e gli ordini monastici nel Tirant lo Blanch* (191-207). Hi ha taula onomàstica (225-231).— J. P. E.

[12258]

Joan M. PERUJO MELGAR, *El «Tirant lo Blanch» i la «Història del rei Omar an-Numan»*, dins «Misc. Colón, 4», 107-123.

L'autor estudia els paral·lelismes existents entre les dues obres esmentades en el títol, però no en conclou cap influx directe. Les coincidències es deurien a les directrius del gènere cavalleresc, a tòpics literaris consolidats, a recursos tècnics narratius tradicionals, encara que de vegades l'analogia pugui ésser molt colpidora.— J. de P.

[12259]

Curt WITTLIN, *Dels manuscrits a l'edició: el Tirant, elaborat per Martorell el 1460 usant materials preexistents, revisat després en 'valenciana prosa' per Galba*, dins *Traducció creació*, 203-224.

Wittlin recorda hipòtesis d'autors precedents sobre la intervenció de Martí Joan de Galba en el text del *Tirant* i per la seva banda creu «que Galba dedicà un any o dos a ,amillorar' la llengua de tot el *Tirant*, ja des de la dedicatòria i el primer capítol, substituint mots que jutjava fluïxos amb altres de més impacte, afegint paraules, expressions i frases... tot en l'estil de la ,valenciana prosa'» (205). A partir d'ací, combinant fets documentats, aportacions d'altri i hipòtesis pròpies, l'autor proposa una explicació global de l',iter', en set passos, que hauria seguit el *Tirant* fins a la seva publicació: 1) 1437: les lletres de batalla (205-206); 2) 1438-1439: la traducció del *Gui de Warewic* (207-208); 3) 1438-1444: el manual pràctic i didàctic (208-209); 4) 1440-1444: *Guillem de Varoiç*, heroi de l'Església, en un llibre pràctic (209-211); 5) 1444-1459: el primer *Tirant*, heroi secular, en una novel·la personal, amena i útil (211-212); 6) 1460-1464: el *Tirant lo Blanc* (212-217: amb juxtaposició del fragment inicial de Lull, *Llibre de l'orde de cavalleria*, de Martorell, *Guillem de Varoiç i Tirant lo Blanc*: 213-214); i 7) abans de 1490: *Tirant lo Blanc* de Martorell, revisat per Martí Joan de Galba (217-233). Al final, amb la finalitat confessada d'animar la discussió, l'autor resumeix en dotze les seves tesis (233-234).— J. P. E.

[12260]

Joan M. PERUJO MELGAR, *L'illa del Lango no és un illot: el nus estructural de l'episodi del drac en el Tirant lo Blanc*, dins *Umanesimo Barocco*, 71-85.

L'autor recorda que els capítols 410-413 del *Tirant* han estat sovint interpretats com una digressió estranya a la trama de la novel·la (72) i recorda les interpretacions que n'han estat donades (72-75). Per la seva banda, exposa la tesi que «l'aventura del cavaller Espèrcius a l'illa de Lango, situada estratègicament i intencionada després dels episodis africans —no pas casualment—, és un paral·lel de les gestes de Tirant a terres africanes (nus estructural), que, a més a més, actua significativament, a partir d'uns elements paral·lelístics i d'altres que actuen com a contrast, sobre aquests episodis i sobre el sentit general de tota l'obra (element necessari) (72). L'explicació de la tesi ocupa les pàgines 76-85, sense que hi manquin dos quadres de paral·lelismes (84).— J. P. E.

[12261]

Curt WITTLIN, *Les dues traduccions angleses del Tirant lo Blanc: LaFontaine 1774/1993, Rosenthal 1984-1985*, dins «Els Marges», núm. 54 (desembre 1995), 91-97.

Tilbert Dídac STEGMANN, *Rezensionen der Einzelbände der Reihe «Catalan Studies»*, dins «Zeitschrift für Katalanistik», 8 (1995), 185-204.

L'autor comença descrivint la trajectòria que va del fracàs inicial de publicar la traducció de LaFontaine a l'èxit de la de Rosenthal, amb quatre edicions en un any, seguida, finalment, de l'edició de la de LaFontaine el 1993. «Ambdós fan ús de la vella versió castellana i depenen, quant a l' anotació, totalment de [Martí de] Riquer» (93); un respecta els antropònims en català, l'altre els tradueix a l'anglès. LaFontaine divideix el llibre en onze parts, Rosenthal redueix els capítols a 128. L'anàlisi de tres exemples demostra que els dos traductors no sempre entengueren l'original (95); Rosenthal abreuja més que LaFontaine cap al final de la novel·la (96). Wittlin acaba preguntant-se si és possible un compromís entre traducció filològica literal i traducció literària lliure: de moment, semblaria que no.

Encara que oficialment les pàgines de Stegmann siguin revisió del volum primer de la sèrie, dedicat a la traducció del *Tirant lo Blanc* per Ray LaFontaine, en realitat compara les dues traduccions, la d'aquest i la de Rosenthal (186-195).— J. P. E. [12262-12263]

Jaime J. CHINER GIMENO, *Del testamento e inventario de bienes de Jaume Roig al autor del manuscrito del «Spill»*. *Documentos y nuevas hipótesis*, dins «Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona», XLIV (1993-1994 [1995]), 173-230.

Encara que coneguts de Josep Rodrigo Pertegàs i a través d'ell de Roc Chabàs i, potser, de Josep Sanchis Sivera, no era clara la localització d'aquests documents, que l'autor ha identificat en el fons notarial del Col·legi del Patriarca de València; això li permet de precisar alguns extrems familiars (176-178), fixar la data de la mort de Jaume Roig el 5 d'abril de 1478, i resumir l'inventari de béns, amb particular atenció a les escriptures (182-183); és transcrita i anotada, a base sobretot de les identificacions que han proposades estudiosos anteriors [cf. la notícia bibliogràfica següent], la part que correspon a l'inventari dels cinquanta-nou volums de la seva biblioteca: volums de medicina, obres de tema moral i de pietat (187-196); són resumits els testaments dels fills (196-199), amb particular atenció a les característiques dels respectius autògrafs i de l'única còpia del *Spill*, escrita per algun membre de la família Roig, potser pel seu fill Gaspar Jeroni (200-204). Són publicats en apèndix el testament de Jaume Roig (207-211), i l'inventari dels seus béns (211-225); i els testaments hològrafs dels seus fills Jaume Honorat Roig (225-227) i Gaspar Jeroni Roig (228-230), tots de València, Col·legi del Patriarca, *Protocolos notariales de Narcís Vicent*, 25.015.— J. P. E. [12264]

Antònia CARRÉ, *La biblioteca del metge Jaume Roig*, dins «Anuari de Filologia/C», XVI (1993), 23-36.

La llista dels cinquanta-vuit volums (quaranta-nou dels quals eren de medicina), que figuren en l'inventari 'post mortem' de Jaume Roig fou publicada per Roc Chabàs i és ací reproduïda; l'autora, per la seva banda, identifica i informa en nota de les obres que li ha estat possible de reconèixer, i al final col·loca la biblioteca del metge Jaume Roig en el context d'altres biblioteques de metges contemporanis dels Països Catalans: els valencians Bartomeu Martí i Joan Vallseguer, els mallorquins Pere Font, Joan del Ram i Bartomeu Claret; i el català Antoni Ricart (33-34). Hi ha bibliografia (35-36).— J. P. E. [12265]

Antònia CARRÉ, *El manuscrit únic de l'«Espill» de Jaume Roig*, dins «Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona», XLIV (1993-1994 [1995]), 231-273.

L'autora es proposa de fer tres aportacions al coneixement del Vat. lat. 4806, manuscrit únic del *Spill*; 1) descripció codicològica, particularment atenta a la filigrana del paper, potser fabricat a la Ligúria (264-265), a la lletra, que defineix 'bastarda catalana' (235: [no serà humanística?]), i als diversos complements textuais (calderons, punts, comes) 238-239): la còpia s'hauria de datar entre el 1479 i el 1505 (233), «al Regne de València» (265) i no hauria servit de base de

les edicions; entorn la relació entre manuscrit i edicions hi ha dues hipòtesis (241-242); 2) indicació dels errors, tant dels involuntaris autocorregits (243-248) com dels involuntaris no corregits (248-252); i 3) la integració del manuscrit del *Spill* en la Biblioteca Vaticana, on entrà abans del 1636 (254), possiblement dins un grup d'onze volums, els Vat. lat. 4796-4806, acunats pel fet d'ésser «escrits en una llengua romànica de la Península Ibèrica» (254-259), cinc dels quals almenys havien estat d'Angelo Colocci, relacionat amb Antoni Garret, 'il Cariteo' (254-255). Les anotacions posteriors, relatives a Tiberto Brandolino i, sembla, al cardenal de San Giorgio, Raffaele Sansone Riario, assenyalarien vers un punt de coincidència i procedència, Forlì (266-270). Hi ha bibliografia (271-273).— J. P. E. [12266]

Joana ZARAGOZA GRAS, *El Iambe de les dones i l'Espill de Jaume Roig*, dins «Misc. Bejarano», 483-487.

Malgrat els segles que els separen, un dels punts comuns dels dos autors és la utilització didàctica de faules d'animals (484-485), en una llarga rècula dels quals la dona és comparada en la primera part de l'*Espill* (486); però no hi hauria influx del grec damunt el valencià, ans només paral·lelisme en la misogínia.— J. P. E. [12267]

Isabel de VILLENA, *Vita Christi*. Selecció i edició a cura d'Albert-Guillem HAUF i VALLS (Les millors obres de la literatura catalana, 115), Barcelona, Edicions 62 1995, 362 pp.

Quatre parts clarament diferenciades formen aquest llibre: la introductòria, simplement intitulada *Isabel de Villena* (5-57), completada amb l'exposició de les pautes seguides en la normalització del text (59-60); el text dels 107 d'entre els 291 capítols de la *Vita Christi* d'Isabel de Villena que, ultra l'endreça i la cloenda, han entrat en aquesta tria (61-346); un glossari de mots que necessiten equivalència actual (347-352); i la taula dels títols dels 107 capítols reproduïts en el cos del volum (353-361). La part més pròpia d'aquesta edició és la introducció: comença recordant la gloriosa raguèlia d'on, tot i ésser borda, procedia Isabel (Eleonor) de Villena (5-6), amb particular atenció al pare Enric de Villena (6-10). Les pàgines 11-19 resumeixen la polèmica del segle XVIII entorn el pas del monestir de la Trinitat des de l'anterior comunitat de frares trinitaris a la de germanes menorettes o clarisses, procedents del convent de Gandia el 1445, i el patrocini de la reina Maria de Castella, muller d'Alfons dit el Magnànim, a favor de la nova comunitat i de la seva parenta sor Isabel, nascuda el 1430, que el 1462 n'esdevindria abadessa. La seva obra material de reconstrucció del convent és coneguda pel *Llibre de títols*, on consta la relació amb les famílies valencianes més conegudes, amb les quals no devia mancar un intercanvi de llibres (20-24). Quant a les obres literàries de l'abadessa: el *Speculum animae*, seria de començaments del segle XVI (se n'hauria trobat, de més a més, un exemplar amb versió castellana del text), producte de la mateixa escola franciscana representada per sor Isabel (24-25); el *Tractat de la Passió a manera de sermó*, de Madrid, BN, ms. 4327: «totes les parts que integren aquest sermó, llevat d'unes poques..., coincideixen... amb el text de la primera edició del *Vita Christi* de sor Isabel» (28); el sermó hauria estat un exercici retòrico-piadós enllestit abans d'ésser abadessa (31); la *Vita Christi* hauria nascut en ambient franciscà, i en concret bonaventurià (33-37), completat plàsticament amb tota mena de detalls sensorials en la línia dels evangelis apòcrifs i de les interpretacions dels 'doctors' (38), en particular d'Ubertino da Casale (39-40) i de molts d'altres; tot expressat tant amb fórmules hiperbòliques com amb diminutius (44-47). La *Vita Christi*, com a visió cristiana de la dignitat femenina, seria el contrapès a l'*Espill* de Jaume Roig, metge del convent (51-57). Segueixen el text (61-346) i les parts complementàries ja indicades.— J. P. E. [12268]

Francesco Cesare CASULA, *La rivolta degli Alagón sardi in una serie inedita di 'Lettere de battaglia' del 1472-1473*, dins *Fra Spazio e Tempo*. Studi in onore di Luigi De ROSA. I. *Dal Medioevo al*

Seicento, Nàpols, Edizioni Scientifiche Italiane 1995, 225-257.

Galceran de Besora, vinculat als Alagon d'Arborea, desafia el virrei de Sardènia, Lluís Cornell, en rebre d'aquest l'acusació de traïdoria. Fou un episodi més en la lluita entre dues faccions, de la qual sortí guanyador Lluís Cornell. La confrontació bèl·lica anà acompanyada d'una d'epistolat, de la qual s'han conservat vint-i-una lletres de batalla dels anys 1472-1473, transcrites el 1779 en l'actual volum de Madrid, BN, ms. 13208, publicades ací per primera vegada (233-257).— J. P. E. [12269]

Gabriel TURELL, *Arbre d'honor*, a cura de Cecília BURGAYA (Els Nostres Clàssics, 131), Barcelona, Editorial Barcino 1992, 216 pp. i XXXIV dedicades a làmines.

La introducció dedica algunes pàgines (6-18) a la participació dels Turell en la vida ciutadana i el govern de Barcelona en els segles XIV i XV, amb quantitat de notícies relatives a llur participació en bandositats [documentació, a la qual ara pot ésser afegida la butlla d'Eugeni IV entorn al cas de màgia, destinada a suprimir o almenys, de fet, a embogir Bernat Çalba, en la qual és nominalment esmentat Bernat Turell el 1446: ATCA, XV (1995), 450-451]. L'obra tracta les principals qüestions relatives a l'exercici de la cavalleria: l'heràldica i les armes (18), basant-se en fonts que van des de juristes com Bartoldo di Sassoferrato fins als heraldistes francesos contemporanis i als catalans dels segles XIV i XV (24-28); les parts més pròpiament didàctiques són escrites amb prosa ben planera, però les més personals presenten una llengua ampul·losa de tipus llatinitzant (28-29). Gabriel Turell hauria estat un honorat lletraferit del segle XV, seduït per l'Humanisme i per la solemnitat dels períodes de la llengua llatina (28-29). Les pàgines 30-33 són destinades a la descripció del ms de Ripoll, Biblioteca Lambert Mata, 5; i les 33-41 a la del ms. de Barcelona, BC 302. El cos del volum conté en primer lloc l'*Arbre d'honor* i les corresponents làmines (45-90); segueixen: l'*Obra de les set bonós del món* (91-127), els *Opuscles* (128-158); i les *Notes marginals*. La transcripció dels textos és completada amb anotacions [alguna de les quals: 197, nota 1, és inexacta: la coronació de Ferran d'Antequera no fou el setembre 1412, ans a Saragossa el febrer del 1414, ja esvait el perill de Jaume d'Urgell]. Les pp. 202-212 contenen l'aparat complementari de notes o aparat crític, i les 213-214 un glossari de mots.— J. P. E. [12270]

Alícia MARCET I JUNCOSA, *Louis XI et le Roussillon*, dins *Terres Catalanes Moyen Age*, 431-444.

La crisi múltiple catalana del segle XV trobà un detonant en l'empresonament i mort de Carles de Viana, i una contrapartida en els alçaments remences. Lluís XI de França practicà un doble joc, que posà a les seves mans el Rosselló com a penyora de l'ajut a Joan II (434-435); els comtats se solidaritzaren amb tot el Principat de Catalunya en el refús a Joan II (436) i els exèrcits francesos ocuparen el Rosselló, ja no en nom de Joan II, ans amb la intenció d'annexionar-lo a França, per dret de conquesta d'una terra sense senyor (438-439). El 1474, després d'haver acceptat una situació d'armistici, el rei de França reprenia el Rosselló, però Perpinyà resistí més que heroicament, segons Lucio Marineo Sículo, traduït per Andreu Bosc (442-443); es rendia el 25 de març del 1475 i Lluís XI propugnava una política de colonització francesa, que duraria vint anys. Ultra la documentació ja publicada, l'autora s'ha valgut del *Llibre de memòries de Sant Joan*, ara a Perpinyà, Arxius Departamentals dels Pirineus Orientals; dels manuscrits de París, BN, fr. 20430 i 20493; i de Barcelona, AHCB, *Processos de corts*, el del 1473.— J. P. E. [12271]

José M. de FRANCISCO OLMOS, *Juan II de Aragón y el nacimiento del príncipe Juan. Consejos políticos a Fernando el Católico*, dins «En la España Medieval», 18 (1995), 241-256.

Els dits consells es troben en dues lletres xifrades, datades a Barcelona l'estiu del 1478, conservades a Madrid, Real Academia de la Historia, *Colección Salazar y Castro*, A-7, en la primera de les quals Joan II intenta de convèncer Ferran el Catòlic que, si li neix un fill hereu, no el

deixés créixer a Castella, ans «lo más presto e lo más cautamente que podays lo fagays transferir en estos reynos de aquà» (255); en la segona, el posava en guarda contra un possible jurament de Castella al nou infant que silenciés els drets del Catòlic (255-256). Les pàgines inicials sintetitzen la situació de les relacions tant entre els regnes peninsulars com amb els d'enllà dels Pirineus, i la política dinàstica dels Trastàmara.— J. P. E. [12272]

Vincenzo MINERVINI, *La versione catalana del «De miseria humane conditionis»: progetto di edizione*, dins *Umanesimo Barocco*, 145-154.

La dita traducció es conserva en dos manuscrits barcelonins, el 77 de la BC i el 75 de la BU, ambdós del segle XV (146). L'autor raona llur pertanyença a la mateixa traducció (147-148), com també la possible relació amb certs manuscrits llatins (148). La identitat de traducció és, de més a més, confirmada per quatre fragments textuais, en els quals foren afegides frases o períodes (149), per l'explicitació d',autoritats' (150), per la comuna omissió de certes frases (150-151), per la duplicació de significats (151-152), tot i que no manquen nombre de casos, en què cada una de les dues còpies va pel seu compte (153-154).— J. P. E. [12273]

Rosa FRANZESE, *Una traduzione napoletana del «Secretum» catalano*, dins *Umanesimo Barocco*, 127-143.

El *Libro del regemento de signoria*, conservat a París, BN, ital. 447, és traducció en napolità de la versió catalana del *Secretum secretorum* atribuït a Aristòtil, realitzada a Tunis pel captiu Cola de Jennaro el 1479. L'autora recorda els quatre exemplars catalans de Barcelona, BC; de Madrid, BN (dos) i d'Oxford, Bodleian Library, Can. ital. 147 (129), presenta quadre de capítols en els cinc exemplars (131-133) i diverses comparacions textuais (136-141), amb el resultat que la base de la traducció fou un text com l'actual de Madrid, BN ms. 1474 (133 i 143).— J. P. E. [12274]

Jordi PARRAMON I BLASCO, *Una cobla equívoca de Pere Torroella*, dins «Boletín de la Real Academia de Buenas letras de Barcelona», XLIV (1993-1994 [1995]), 169-172.

Donada la llista de les set composicions del *Cançoner de Nova Iork*, Hispanic Society, ms. B. 2281, atribuïdes a Pere Torroella, l'autor es fixa en la núm. V, *Cobla sparsa de labor e deslabor* (171: transcripció), títol, en el qual sembla que hi ha contradicció, car el text només contindria lloança; però es tracta d'una composició de ,rime brisée', que tant pot ésser llegida com si els versos fossin sencers, com limitant-se a cada una de les dues columnes assenyalades pels corresponents hemistiquis; fins ara n'eren conegudes dues d'altres: una de Bernat Fenollar i una de Joan Roís de Corella. El decasíl·lab amb cesura mitjana s'hauria imposat durant la segona meitat del segle XV per influx castellà (172).— J. P. E. [12275]

Josepa CORTÈS, Vicent PONS, *La biblioteca jurídica de Jaume Eixarch (1479)*, dins «Saitabi», XLIII (1993), 157-166.

Resumida la biografia, on consta el seu tracte amb sor Isabel de Villena i el monestir de la Trinitat, que fou hereu dels seus béns, i la confiança que posà en ell la família Borja i en particular Calixt III, que el nomenà oficial o executor seu per al bisbat de València (182-184), és presentada la biblioteca, típica d'un canonista (186), on també hi havia el *Primer del crestià* i la *Vida de Jesucrist*, en dos volums, tots tres de Francesc Eiximenis, el *Missal mixt del bisbat de València* i les *Constitucions de la Província Eclesiàstica de Tarragona*. L'inventari dels béns és a València, Arxiu del Monestir de la Trinitat; n'és transcrita i anotada la part relativa a la biblioteca (189-192).— J. P. E. [12276]

Serafino CASU, Antonio DESSI, Raimondo TURTRAS, *Le piazzeforti sarde durante il regno di Ferdinando il Cattolico (1479-1516)*, «XIV Congresso Corona, II», 217-261.

Treball interdisciplinari d'història i d'arqueologia. El problema de la defensa de les ciutats i castells, sobretot de marina, s'agreuja quan els turcs s'apoderaren de la ciutat italiana d'Otranto i posaren en perill zones de la Mediterrània occidental. L'enfortiment de les defenses de Sardenya es col·locà en primer lloc d'urgència, punt confirmat per la documentació tant de Càller, Archivio di Stato i Archivio Comunale, *Llibre de les ordinacions*, que conserva el *Memorial tramès de Nàpols per lo capità Vilamarí...*, com de l'ACA, *Canc., reg.*, 3891-3893. És especialment recordat el virrei Joan Dusay, que féu construir i elevar més el baluard de Sant Pancràs (223-225; 259). Una de les il·lustracions reproduïx el dibuix, conservat a l'ACA, d'una part del mur i de les torres del Castell de Càller construït la segona meitat del segle XIV (229).— J. P. E. [12277]

Jocelyn Nigel HILLGARTH, *An unpublished lullian sermon by Pere Deguf*, dins «Misc. Lohr», 561-569.

Les primeres pàgines recorden les peripècies biogràfiques i lul·lianes de Pere Deguf els darrers vint anys del segle XV. El sermó s'ha conservat a Milà, Ambrosiana N 101 sup., volum presentat ací en la seva materialitat i en els seus set textos, el sisè dels quals és el sermó de Pere Deguf (563-564), predicat a Mallorca abans del 1485 i escrit allí mateix per l'estudiant sicilià Leonardus d'Ortygia (564); el tema era la pau, i el text és ací resumit amb particular atenció a les 'autoritats' citades (565-566), entre les quals destaquen Hermes Trismegist, esmentat cinc vegades a base de la traducció de Marsilio Ficino (567-568), i el *Talmud*, segurament a base del *Pugio fidei* de Ramon Martí (568-569). Les dites fonts no són repetides en els llibres de Pere Deguf, refractari a les 'autoritats'; però el sermó és plenament impregnat de lògica realística, formalista i escotista, igual com els llibres (569).— J. P. E. [12278]

Jukka KIVIHARJU, *Sobre una versió navarroaragonesa de las glosas de Mestre Aleix de Barcelona para su versión catalana del De Regimine Principum de Egidio Romano*, dins «Cuadernos de Filología Clásica. Estudios Latinos», 9 (1995), 179-186.

Les glosses que acompanyen la *Visión delectable* d'Alfonso de la Torre en el ms. 3367 de Madrid, BN, són més relatives a Gil de Roma que a de la Torre (180). Més encara, les glosses desconegudes, absents dels tres manuscrits de la traducció catalana (El Escorial; Barcelona BC; i Seminari de Girona), són «una traducció directa del comentari catalán que escribió el 'mestre Aleix'... para su edició de *De regimine principum...*» (181) del 1480, reproduïda el 1498. Ho demostra l'edició paral·lela de quatre: *De perfeta edat*, *De delectacions sensiblas*, *De sciéncies speculatives* i *De passions*, aquesta particularment llarga (182-184). És desconegut el traductor al llenguatge navarroaragonès (184). Hi ha bibliografia (185-186).— J. P. E. [12279]

Barbara FOIS, *Sulla datazione della Carta de Logu*, dins «Misc. Trenchs», 559-569.

La primera impressió de la dita carta, que arribaria a ésser llei per a tota l'illa de Sardenya, hauria estat realitzada a Barcelona per Pere Miquel entorn el 1480 (562); només se'n coneix un manuscrit (564), ara a la BU de Càller, procedent de la catedral d'Iglesias (564), el qual conté en els ff. 63-73 els *Capítols per lo senyor rey don Alfonso atorgats als barons e afectats del Regne de Sardenya a nominar lo braç militar el 1411* (564).— J. P. E. [12280]

Jordi PERRAMON I BLASCO, *Roís de Corella i l'enigma de Caldesa*, dins «Misc. Colón, 3», 69-79.

L'autor es pregunta si la Caldesa de Roís de Corella no és un personatge real. Replant l'estudi del cicle corellà de poesies sobre Caldesa, rebut primer la hipòtesi de Ramon Miquel i Planas, que identificava Caldesa amb la muller d'un tal Xanco Caldes, present al *Col·loqui de dames* com a prototipus de cornut; després analitza la *Resposta de Caldesa* al maldit corellà «Ma

gran caritat», transmesa pel *Jardinet d'orats*, i conclou que no pot ésser obra de Corella, sinó que ha de correspondre a la dama atacada per Roís, la qual, personalment o llogant les habilitats poètiques d'altri, va reaccionar contra l'acusació, de què era objecte. En annex reproduïx les dues poesies del *Debat de Caldesa*, a les quals es refereix en l'article.— J. de P. [12281]

Curt WITTLIN, *De les Meditationes Vitae Christi de Ludolf el Cartoixà a la Contemplació de la Passió de Francesc Prats*, dins *Traducció creació*, 119-136.

Objectiu de l'autor: demostrar que l'*Obra de contemplació... de la Passió del redemptor Jesús* no és altra cosa que «extrets de la *Vita Cbristi* del cartoixà Ludolf de Saxònia, traduïda literalment i amb ampliacions lexicals, o usada com a font d'inspiració per a associacions lliures» (119). Resumida la biografia i sobretot l'activitat editora de Francesc Prats (1220-121), com també l'estructura en set parts cèntriques del volum que conté l'*Obra de contemplació...* (122-123), la juxtaposició de paràgrafs il·lustra les variacions introduïdes per Prats, de les quals no és la mínima la transformació de descripcions objectives en invitacions a la contemplació, a la lloança o al sentiment (124-129); també són silenciats els autors citats per Ludolf i d'altres detalls que per ventura velarien l'aparença d'inspiració divina (127); però, si d'una banda Prats es distancia del text de Ludolf, reelaborant-lo (128-129), de l'altra és relativament fàcil d'adonar-se que mai no abandona el fil conductor de Ludolf, malgrat les múltiples llibertats, de les quals tenim cinc mostres en textos paral·lels (131-133), i les altres interpolacions (133-136).— J. P. E. [12282]

[Jean GERSON], *Del menyspreu del món* (Els Clàssics Valencians, II), València, Ajuntament 1994, [IV pp.] i 108 folis.

[Jean GERSON], *Del menyspreu del món. Estudi, transcripció y traducció* (Els Clàssics Valencians, II), València, Ajuntament 1994, 454 pp.

El primer títol és simple reproducció fotogràfica de l'edició valenciana del 1491. El segon conté un pròleg del prof. Miquel Navarro i Sorní, que enquadra el De contemptu mundi dins el moviment de la 'Devotio moderna' i retreu a la traducció 'en verb catalàunich' d'En Miquel Peres d'haver-se apartat amb la seva abundància retòrica de la senzillesa del text llatí (12-14). Després de la introducció és transcrit el text en caràcters i puntuació actuals (43-230) i traduït en castellà (231-450). Les referències de dins el text són explicitades en nota.— J. P. E. [12283-12284]

Lorenzo TACCHELLA, *Alessandro VI e la Nunziatura in Spagna di Francesco Prats (1492-1503)*, Gènova 1994, 134 pp.

Després de recordar els estudis dedicats a Francesc Prats (9), en una primera part l'autor aplega, tant de fonts escrites com inèdites, sobretot de l'Archivio Segreto Vaticano, notícies biogràfiques relatives a aquell oriolà, home de confiança d'Alexandre VI, tant en afers personals i familiars com en la relació política amb els Reis Catòlics (10-55). La segona és dedicada al darrer tema: es basa en els catorze despatxos diplomàtics tramesos per Prats a Alexandre VI, ara a l'Archivio Segreto Vaticano, *Archivum Arcis. Arm. I-XVIII*, i d'altres peces complementàries, de Màntua, Archivio di Stato, Gonzaga B-856; amb els Reis Catòlics, els temes a tractar eren sobretot les provisions de seus, o detalls dels diversos Borja (57-77); un altre apartat dona notícies de la marxa de Carles VIII de França per Itàlia i dels problemes que suscitava (79-89). Hi ha una tercera part, on són transcrits d'arxius diversos quinze documents, alguns d'ells ja publicats (91-125). Les darreres pàgines contenen bibliografia (127-132). Hi ha nombre de reproduccions de pàgines manuscrites.— J. P. E. [12285]

Curt WITTLIN, «*L'escala de paradís*» del metge tortosí Antoni Boteller, dins «Misc. Colón, 4», 79-93.

Amb llargues citacions de l'únic inculcable d'aquesta obra, impresa el 1495 i conservada a Londres, British Library, l'autor ofereix un resum del seu contingut. Es refereix després a la

finalitat didàctica del llibre i al problema de les seves fonts. Acaba amb algunes observacions de tipus filològic sobre la llengua de Boteller.— J. de P. [12286]

Curt WITTLIN, «*Qualsevol qui de mi scriurà libre, Déu li perdonarà tots los peccats*»: la traducció catalana allargada de la «*Vida de sant Onofre*» ampliada, dins *Traducció creació*, 103-118.

La *Vida de sant Onofre* s'és conservada manuscrita a Barcelona, BC, ms. 13, i en edició potser incunable a València, BU, Inc. CF/3. El text permet d'observar «tota una sèrie d'intervencions de copistes, traductors i impressors» (104) com ho demostren els 'miracles' afegits al final, sobretot en l'exemplar imprès (105-106), ací transcrits, si s'escau a doble columna (106-109). També al començament de la narració, el traductor català afegeix tota una 'història' que fa sant Onofre cabdill d'una croada, des d'on s'aparta del món per camins que s'assemblen als de Blanquerna (110-112). En la part central traduïda no sols «no hi ha coincidència exacta entre els textos llatins, italians i catalans» (113), ans, per contra, hi ha dos grans afegitons, l'oració en el pas de la mort, que en els segles XIV i XV esdevindria element hagiogràfic indispensable (113-114), i el viatge d'un sant que va pel desert visitant anacoretes, ocasió per a tota mena d'amplificacions (115-116). Al final l'autor ofereix una reconstrucció de l'itinerari de la traducció catalana de la *Vida de sant Onofre* (118).— J. P. E. [12287]

Ramon ROSSELLÓ VAQUER, Jaume BOVER PUJOL, *Jaume Irdís, llibreter. Mallorca, segles XV-XVI*, dins «Randa», 37 (1995 = «Miscel·lània Josep M. Llopart», III), 43-52,

Poc conegut fins ara, Jaume Irdís formà part del grup de llibreters que actuà a Mallorca en els moments d'efervescència cultural dels inicis de la impremta. Ací en són resumides la biografia i les dades familiars entre el 1497 i el 1541 (44-45), també les relatives a la seva activitat comercial (45); fou l'empresari-editor del *Missale secundum usum alme Maioricensis ecclesie*, estampat a Venècia el 1506, tal com consta en el colofó, ací reproduït (51) i traduït (47). Les pàgines finals resumeixen dades referents a activitats comercials en el ram de la llibreteria i papereria, fortament relacionades amb Barcelona (47-49), i d'altres (50 i 52).— J. P. E. [12288]

Mark D. MEYERSON, *Religious Change, Regionalism and Royal Power in the Spain of Fernando and Isabel*, dins «Studies Burns», 96-112.

El rei Ferran II continuà i reafirmà la política tradicional envers els sarraïns en els seus regnes, que hi pujaven a uns 150.000 (101-102). La Inquisició Espanyola era destinada als jueus conversos i aquests, amb alguna excepció a València (107), no eren problema a les terres de la Corona (108); la raó seria que jueus i conversos vivien ací en ciutats presidides per idees urbanes (109); ací, el problema convers hauria estat creat per la Inquisició Espanyola (110), la qual no n'hauria solucionat cap (111).— J. P. E. [12289]

Francisco de MOXÓ Y MONTOLIU, *La verdadera identidad del virrey de Cerdeña Íñigo López de Mendoza (1486-1491) y su ciudadanía valenciana*, dins «XIV Congreso Corona, II», 351-373.

L'Institut de València de D. Juan posseeix set documents relatius a Sardènia, tots vinculats a Íñigo López de Mendoza, que permeten de precisar la seva identitat (cf. arbres genealògics: 354-355), com també que era «ciudadà e habitador» de València, extrem confirmat pel guiatge del Consell de la ciutat de València del 1487, ací transcrit (368-369); també és transcrit un altre document, redactat en català com l'anterior, en què Ferran el Catòlic encarrega Joan Fabra de liquidar comptes amb els hereus de López de Mendoza (372-373).— J. P. E. [12290]

Vicent Josep ESCARTÍ, *Edició de les Notícies de Gaspar Escolano (1489-1492)*, dins «Saitabi»,

XLV (1995), 157-167.

En tres protocols seus, dels anys indicats en el títol, conservats a València, AMV, Gaspar Escolano, del qual són ací aplegades les notícies biogràfiques (159-160), escrivà de la sala del Consell de la ciutat a la mort del seu pare i significat contrari dels Agermanats, deixà algunes notícies de fets que considerava memorables, com les eleccions a la Casa de la Ciutat o el resultat del recompte estadístic del Regne (50.000 cases) i de la ciutat de València (8.840 cases), realitzat el 1489. Les anotacions són ací transcrites (161-166). Hi ha bibliografia.— J. P. E. [12291

Pep VILA, *Un fragment d'un misteri gironí de la «Resurrecció» del segle XV*, dins «Revista de Girona», núm. 168 (gener-febrer 1995), 52-57.

A l'ADG, U-180, f. 50, hi ha copiats amb lletra gòtica bastarda, que l'autor data de darreries del segle XV, trenta-quatre versos, corresponents a tres personatges: el Centurió, sant Miquel Arcàngel i Lucífer, ací transcrits (53), part d'un Misteri de la Passió, que seria el cinquè en antiguitat entre els coneguts als Països Catalans. L'autor col·loca aquests fragments tant en el marc de les notícies sobre representacions pasquals de la catedral de Girona, com en particular en el dels episodis paral·lels d'altres Misteris de la Passió, catalans o llenguadocians (55), que duraren fins a mitjan segle XVI. La llengua és la popular del català oriental.— J. P. E. [12292

Francesc FITÉ i LLEVOT, *Llorenç Peris, un abat humanista a la Col·legiata de Sant Pere d'Àger*, dins «Misc. Lleida XVI», 243-296.

Pàgines basades en documentació fins ara no utilitzada, que completa la biografia d'aquell personatge, abat d'Àger, bisbe titular de Nicòpoli i auxiliar de Tarragona el primer decenni del segle XVI; els documents, indicats per Jaume Caresmar, Joaquim Llorenç Villanueva i Pere Sanahuja, sis dels quals són ací transcrits, la majoria de l'actual Arxiu Històric Jaume Caresmar, d'Àger, i un de Lleida, Arxiu de la Catedral, *Fons d'Àger: Marmessoria del bisbe de Nicòpoli* (263-293), permeten de conèixer sobretot la seva protecció a les arts i a les fundacions piadoses o benèfiques. Celebrà Sínode a Àger el 1518 i en féu imprimir les *Constitutiones*, com també les *Constitutiones Sacrorum Conciliorum Tarracone*, a Barcelona per Johann Rosenbach; n'és transcrit el pròleg (277); l'altra documentació publicada és relativa al contracte per a la col·locació i manteniment del rellotge d'Àger el 1515 (263-264), a les seves fundacions (265-276, 286-293: vegeu la tirada vers certes devocions: 252), i al testament, salvat per Jaume Caresmar en el seu *Compendi de tots los instruments... en lo arxiu de la Colegiata de Sant Pere de Àger...* (278-285). Hi ha reproduccions de documents o de portades de llibres (294 i 296).— J. P. E. [12293

Modest PRATS, *De Miquel Pèrèx a Pere Gil*, dins *Umanesimo Barocco*, 375-382.

Objectiu de l'autor: il·lustrar el procés de creació d'una prosa catalana renaixentista comparant les versions de la *Imitació de Crist* de Tomàs de Kempis, realitzades respectivament per Miquel Peres a darreries del segle XV, i per Pere Gil el 1621 (376). Prescindint d'interpretacions d'altri (Manuel de Montoliu, Joan Fuster), l'autor analitza la relació diversa que tenen envers l'original llatí la versió de Miquel Peres, en la qual la senzilla construcció llatina del Kempis es transforma en una prosa rica i exuberant (378-380), i la de Pere Gil, que, tenint en compte la castellana de Lluís de Granada, intentà «ab la fidelitat i veritat de la significació i propietat possible de les paraules, traduir-lo conforme l'exemplar llatí» (380), en llengua accessible a tots (381).— J. P. E. [12294

Pep VILA, *Un conte català de començament del segle XVI: els tres germans i el rei de França*, dins *Literatura moderna*, 49-57.

L'autor informa en primer lloc de la subsistència d'un manuscrit miscel·lani de propietat

privada (Dr. Antoni Noguera i Massa), del qual Nolasc del Molar ja havia publicat a la seva manera la mateixa narració; és factici, sembla procedent de Girona, Sant Pere de Galligants, i conté dos capbreus, un de Campllonc i un de Riudellots de la Selva; una de les peces té la data de 1438. *El conte dels tres germans* es trobaria en la línia del *Decamerone* de Giovanni Boccaccio, començaria com una de les faules d'Isop i tindria paral·lels en altres literatures europees; escrit en català oriental continental de plenitud, és ací transcrit i anotat (54-56). Hi ha bibliografia (56-57).— J. P. E. [12295]

Miguel Ángel CATALÀ GORGUES, Vicente SAMPER EMBIZ, *La iconografia de la 'Primera Aparició' en la pintura valenciana*, dins «Saitabi», XLV (1995), 93-108.

Són ací estudiats quadres pintats entre el 1490 i el 1560 figurant dos temes: la visita de Jesús als justos de l'Antic Testament en la Davallada als Llims; i la primera aparició, ja resuscitat, a la seva Mare, bo i subratllant el paral·lelisme entre les figuracions pictòriques i les explicacions d'autors nostres com Ramon Llull, Francesc Eiximenis, sant Vicent Ferrer i Isabel de Villena, entre d'altres; hi ha particular atenció al sermó de sant Vicent Ferrer predicat a València el dia de Pasqua del 1413 i a les seves relacions amb el tema de l'Aparició a la Mare de Déu, com també amb les explicacions d'Isabel de Villena sobre el mateix tema; en aquest punt són transcrits fragments (99-102).— J. P. E. [12296]

Jaume CORBERA I POU, *La interferència lèxica castellana dins el català literari a Mallorca els segles XVI i XVII*, dins «Randa», 37 (1995 = «Miscel·lània Josep M. Llopart», III), 53-119.

El mateix autor defineix així aquestes pàgines: «...aproximació a l'estat de la castellanització del lèxic als segles XVI i XVII, quan el català era la llengua institucional...» (54), amb el resultat que mentre bona part és escadussera, un percentatge important s'incrusta en el parlar col·loquial. Després de la llista de publicacions estudiades (55-57), ve la de castellanismes documentats: primer en un sol text del segle XVI (58-60), després els documentats en dos segles (61-62), els documentats en els segles XVI, XVII i XIX (62-63), els documentats en els segles XVI, XVII, XIX i XX (63-64), un de documentat els segles XVI, XVII i XX, un altre dels segles XVI i XVIII (65), la llista dels documentats el s. XVII i del XVIII al XX (65-67), la dels documentats el segle XVI i el XIX (68-70), la dels segles XVI, XIX i XX (70-71), el documentat els segles XVI i XX (71-72), la dels documentats del s. XVI al XX (72-80), la dels documentats en un sol text del s. XVII (81-90), la dels documentats els segles XVII i XVIII (90-91), la dels documentats del s. XVII al XIX (91-93), la dels documentats els segles XVII i XIX (93-97), la dels documentats els segles XVII, XVIII i XX (98), la dels documentats els segles XVII, XIX i XX (99-103), i la dels documentats del segle XVII al XX (104-117). Són en total quatre-cents onze, cent trenta-quatre dels quals ja compareixen el segle XVI i 277 el segle XVII (117). L'augment fou paral·lel al esplendor barroc de la llengua castellana (117-119). Cada entrada conté: mot, context, any d'aparició, fonts i observacions de l'autor.— J. P. E. [12297]

Dominique [Lavedrine] de COURCELLES, *Les Goigs dans l'économie paroissiale des diocèses catalans des XVI et XVII siècles*, dins *La religion civique à l'époque médiévale et moderne (Chrétienté et Islam)*. Actes du colloque organisé par le Centre de recherche «Histoire sociale et culturelle de l'Occident. XIIe-XVIIIe siècle» de l'Université de Paris X-Nanterre et l'Institut Universitaire de France (Nanterre, 21-23 juin 1993) sous la direction d'André VAUCHEZ (Collection de l'École Française de Rome, 213), Roma, École Française 1995, 391-399.

L'autora indica que aquestes pàgines resumeixen treballs seus de psicanàlisi del cant col·lectiu dels *Goigs*, coneguts dels nostres lectors [cf. ATCA, XIV (1995), 360-363; XV (1996), 805-806, núm. 11401].— J. P. E. [12298]

Manuel PEÑA DÍAZ, *El mundo del libro jurídico en Barcelona en el siglo XVI*, dins «Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocol», XIII (1995), 105-136.

Les bases arxivístiques d'aquesta exposició es troben en els protocols notariais de l'AHC B i de l'AHPB o ja s'han publicat en la compilació de Josep M. Madurell i Jordi Rubió. Recordada la puixant importància social i política dels juristes en la Barcelona moderna, l'autor aplega dades sobre la presència de llibres jurídics en les biblioteques dels homes de dret (107-108) i en les dels altres grups socials, amb llista de les obres més esteses tant de dret canònic (114) com d'escola de Bartolo da Sassoferrato (117), dels nombrosos volums de ,consilia' (107) en la biblioteca de Joan Claris (109-110), o d'especialitats legals més concretes (120); els juristes barcelonins s'haurien mantingut fidels al ,mos italicus' i haurien obert llur interès a les aportacions foranes, castellana inclosa (120-121 i 123-124). Sengles apartats recorden la importància del llibre de dret català (124-129), i del notarial (130-132).— J. P. E. [12299

Manuel PEÑA [DÍAZ], *Los encantos y la circulación del impreso en la Barcelona del siglo XVI*, dins «Misc. Trenchs», 1047-1056.

L'autor recorda, en començar, els punts de la ciutat en els quals de fet es concentraven els llibres (1050), com també l'adscripció social dels compradors de llibres en una llibreria, un terç dels quals eren juristes (1051), o en seixanta-un encants, on els eclesiaístics eren gairebé el 50%, seguits dels burgesos amb un 15% (1052). Després, a base d'inventaris de l'AHPB, dóna dades sobre la fesomia dels compradors de llibres en els diversos encants, d'acord amb la professió i classe social, amb particular atenció a aquells que més atreïen la presència de llibreters.— J. P. E. [12300

Josep M. LLOBET I PORTELLA, *Els llibres del mestre Jaume Pallés*, dins «Àgora. Revista Universitària de la Facultat de Geografia i Història. Centre Associat de la U.N.E.D. Cervera», núm. 0 (maig 1995), 4.

Presentació i transcripció de l'inventari, conservat a Cervera, AHC, *Notaris*, dels entorn de vuitanta-cinc llibres d'En Jaume Pallés [mestre de gramàtica i arts?], trobats en una mansió de Cervera el 1506; l'autor identifica el *De consolatione* de Boeci i el *De officiis* de Ciceró; [no és difícil de trobar-hi la *Metaphysica* del franciscà Nicolau Bonet i els *Bucolycorum libri* de Virgili].— J. P. E. [12301

Joan SALVADÓ RECASENS, *La edición barcelonesa del «De accentu latino» de Nebrija y el «De prosodia» de Martín Ibarra*, dins *Antonio de Nebrija: Edad Media y Renacimiento*. Edición de Carmen CODOÑER MERINO y Juan Antonio GONZÁLEZ IGLESIAS, Salamanca, Universidad de Salamanca 1994, 311-319.

Pàgines només conegudes per referència. Ambdós autors haurien publicats tractats d'accentuació el 1513 i Ibarra hauria cregut que Nebrija publicà el propi esperonat pel seu; tots dos, però, dependrien de Quintil·lià; l'autor compara estructura, metodologia i posició crítica d'ambdós envers les normes contemporànies d'accentuació.— J. P. E. [12302

M. Luz MANDINGORRA LLAVATA, *Alfabetismo y educación gráfica en la Valencia del Quinientos. El libro de albaranes del convento del Carmen (1517-1538)*, dins «Misc. Trenchs», 785-798.

Conseqüència de la desamortització, el dit llibre es troba ara a València, ARV, *Clerecia. Llibres*, 3905, en el qual, a fi d'evitar-ne la dispersió, foren aplegats els albarans dels pagaments efectuats pel convent del Carme de València (789); l'autora es fixa sobretot en la qualitat de la lletra escrita per cada un dels atorgants, les èpoques dels quals són reproduïdes en les làmines de les pàgines 796-798. Ultra la constatació del desigual domini de l'escriptura per part de les diverses persones, d'acord amb llur grau d'escolarització, hi ha la de la coexistència en el pas del

primer al segon quart del segle XVI de tipus diversos d'escriptura, encara gòtics, o ja plenament humanístics i cursius (791-793).— J. P. E. [12303]

Un valenciano universal. Joan Lluís Vives, València, Ajuntament 1993, 258 pp.

Volum d'alta divulgació, en el qual manquen les referències justificadores de les afirmacions, suplertes per una tria de fragments textuais al final de cada article i per una llista bibliogràfica en la pàgina 255. Hi són tocats els temes següents: Pablo Pérez García, *Joan Lluís Vives y su tiempo* (15-53: al final, cinc llargs fragments vivesians de temàtica política: 46-53); Antonio Mestre Sanchis, Pablo Pérez García, *En los albores de la moderna cultura europea: el humanismo europeo del renacimiento* (55-95: cap dels fragments finals no és d'autor català); María Luz Mandingorra Llavata, *Leer y escribir en la Península Ibérica* (97-130: tampoc cap dels fragments finals no és d'autor català); José M. Cruselles Gómez, *Sociedad y cultura literaria en la Valencia del Cuatrocientos* (131-155: els sis fragments finals són de Francesc Eiximenis, de documentació valenciana ja publicada, tots en català, i dos de Joan Lluís Vives en traducció castellana: 151-155); Pedro García Pilán, *El reformismo social de Joan Lluís Vives: las mujeres y los pobres* (157-178, amb cinc fragments del mateix Vives traduïts al castellà: 176-178); León Esteban, *La escuela y la enseñanza según Joan Lluís Vives* (179-205: amb tres fragments finals de Vives: 204-205); Ángel Gómez Hortigüela, *Joan Lluís Vives: Filosofía* (207-230: amb cinc fragments de Vives: 228-230); i Antonio Mestre, *Teología y espiritualidad cristocéntricas en Vives* (231-254: amb tres fragments de Vives: 251-254).— J. P. E. [12304]

Juan Luis VIVES, *De institutione feminae christiana. La formación de la mujer cristiana. Introducción, traducción y notas* de Joaquín BELTRÁN SERRA (Colección J. L. Vives, 4 A), València, Ajuntament 1994, 416 pp.

La introducció ocupa les pàgines 9-23. Recorda els companys humanistes de Joan Lluís Vives i els tractats contemporanis de temàtica paral·lela (10), l'èxit del llibre de Joan Lluís Vives (unes quaranta edicions durant el segle XVI i traduccions en cinc llengües: 11) i els seus precedents [però l'autor no té en compte el *Llibre de les dones* de Francesc Eiximenis en afirmar que el de Vives és el primer tractat sistemàtic sobre la condició femenina: 11-12]. Tot el tractat és una resposta afirmativa a la pregunta de si la dona ha de rebre ensenyament, encara que en ella és sobretot un aprenentatge per a la vida presidit per la castedat i pels principis de sobrietat, condícia, temperança i frugalitat (14), amb una possibilitat d'accés a la lectura en funció dels valors de l'aprenentatge femení (15): idèntics principis són aplicats a la configuració de la vida de la casada, de la vídua i de la recasada (16-17). Potser per primera vegada és tan clara la referència a la pròpia mare com a element didàctic (17-18). Les fonts són les bíbliques, les dels autors clàssics, les dels autors cristians (19); el seu llatí sobri presenta qualche característica lèxica personal (21). Hi ha bibliografia (22-23). La traducció castellana, completada amb algunes anotacions, ocupa les pàgines 25-394; al final, clou el llibre una taula d'antropònims i de topònims (395-413).— J. P. E. [12305]

Juan Luis VIVES, *De officio mariti. Los deberes del marido. Traducción, introducción y notas* por Carme BERNAL (Colección J. L. Vives 4 A), València, Ajuntament 1994, 236 pp.

La introducció (9-34) ressegueix i resumeix cada un dels tretze capítols de l'obra (10-22), i qualifica l'estil més d'epistolar que de tractat doctrinal (27), assenyalant tant les fonts esmentades en el text (29-30) com la bibliografia principal (31-33). La traducció, enriquida amb nombre de notes de la traductora, ocupa les pàgines 35-223 i encara és completada amb una taula de persones o personatges literaris (225-233).— J. P. E. [12306]

León ESTEBAN MATEO, «Hombre - mujer» en Vives. *Itinerario para la reflexión* (Colección J. L. Vives

4 B), València, Ajuntament 1994, 186 pp.

El llibre del prof. Esteban comença recordant les dones de totes les classes socials, a les quals fa referència Vives en la seva obra, amb predomini, però, de la ciutadana o burgesa (14-19), atenció, en la qual tingué el gran precedent de Francesc Eiximenis, el qual, com també mestre Vicent Ferrer, propugnava una figura de dona dins el marc dels valors morals i cristians (29-53); Jaume Roig, en canvi en desfigura la imatge pel cantó de la concentració de defectes i de la crítica misògina (54-65); al pol contraposat, Isabel de Villena només subratlla la presència, la devoció i la donació sens reserves de les dones en l'Evangeli (65-74). Les pàgines 74-91, dedicades a la dona en la literatura castellana medieval no entren en el nostre camp. Les fonts de la doctrina feminista de Vives es troben en l'Esriptura d'ambdós testaments, en la literatura clàssica i en la cristiana llatina (93-104); segueixen pàgines dedicades a les edicions dels dos llibres (105-116) i als principals estudis (117-124). En síntesi, la noia ha de tenir accés a la cultura escrita, si li ha de servir, però sobretot ha d'ésser virginalment honesta; l'autor es pregunta si Vives era encertat en no subratllar en la seva exposició del matrimoni l'exigència, per a la dona, d'elecció lliure i d'amor correspost (140). Casar-se no hauria d'anar tan encaminat a la descendència (143); i en l'adulteri hi ha diferència entre home i dona (143), car en tot, acte matrimonial inclòs, l'esposa deu submissió i obediència al marit (147-150). Preocupació màxima: conservació de la fama per part de la dona (163). El *De officio mariti* és més un tractat de les qualitats de l'esposa que de les obligacions del marit (172); la base antropològica és la convicció que l'home és un animal depravat (166), que ha de trobar companya per a tota la vida (168), de condició igual, però disposada als serveis més humils (170); l'edat per a contraure matrimoni són els 24 i 18 anys, respectivament (171). Els coneixements llibrescs són aconsellables en la dona (174-178; cf. 129), però els seus valors màxims són el treball, l'economia i la frugalitat (180). [L'autor demostra allò que porta dintre quan ataca la dona catalana: «Toda una descripció pormenorizada de los adornos de la mujer lleva a cabo hacia la mitad del capítulo en plena crítica a las féminas catalanas: cintas, collares, bufandas de pieles, manillas y manguitos finos, guantes perfumados, pendientes y sartales de seda... sirven de adorno a la mujer» (181); en realitat, allò que, segons la traducció oferida pel mateix Ajuntament de València, diu Joan Lluís Vives és: «Con frecuencia estas cuestiones han involucrado a pueblos enteros en rivalidades enconadas, como según cuentan nuestros padres, en Barcelona, en la Laetania hispánica, cuando, estando en su apogeo el comercio con Alejandría, las esposas de los comerciantes superaban en el lujo y suntuosidad de su aderezo a las damas de la nobleza».

«Y no hay límite ni medida en lo que respecta a la ostentación en el vestir, pues se excita a sí mismo un poco más cada día ese lujoso desenfreno, porque lo lleva en sí su propia condición y porque lo empuja el afán de emulación».

«Y a esto se añade que de una cosa nace otra, como cuenta la leyenda que sucedía con la serpiente de Lerna: un hermoso vestido requiere remates y cintas adecuadas; todo ello pide cadenas y collares en consonancia, y un chal de delicadísima piel; y esto, brazaletes y manguitos; y unos brazos así adornados no soportan que las manos estén desnudas, ni que los cubran unos guantes cualquiera, sino perfumados y con aplicaciones de oro; se añadirán los pendientes y las ristras de perlas...», *Los deberes del marido - De officio mariti*, València, Ajuntament 1994, 184. Què té a veure, senyor León Esteban Mateo, la serp de Lerna, habitant dels aiguamolls d'Argos, amb les esposes dels mercaders de la Lacetània barcelonina? Joan Lluís Vives mai no va bescantar, com vós feu, «a las féminas catalanas». [D'altra banda, traduir al castellà els següents versos de Jaume Roig: «Ell, com Abel, / Mort e batut. / Jhosef venut / A gent dolenta / Per dinés trenta / Per llus germans. / De peus e mans / Samsó lliguat. / Jhonàs llançar / Tres jorns begut / pel peix retut, / qui-s diu balena, / fora-n l'arena / tornat en sest» de la manera següent: «Fue, como Abel, muerto abatido; Joseph vendido con más afrenta en reales treinta por sus hermanos; de pies y manos Sansón atado; Jonás tragado por la ballena en la arena restituido» (56), és una demostració del peu que calça un senyor del qual hom fa constar que és catedràtic de la Universitat de València].— J. P. E.

Juan Luis VIVES, *De Europae dissidiis et Republica*. «Sobre las disensiones de Europa y sobre el Estado» (Colección J. L. Vives, 2 A), València, Ajuntament 1992, 136 pp.

Antonio FONTÁN, *Juan Luis Vives (1492-1540)*. *Humanista. Filósofo. Político* (Colección J. L. Vives, 2 B), València, Ajuntament de València 1992, 150 pp.

Traducció i anotació castellana de Francisco Calero i de María José Echarte dels següents textos de Joan Lluís Vives: *Al papa Adriano VI, sobre las perturbaciones de Europa*, del 1522 (11-25); *A Enrique VIII, rey de Inglaterra, sobre la captura del rey de Francia*, del 1525 (27-31); *Al mismo rey, sobre el gobierno del reino, sobre la guerra y la paz*, del 1525 (33-48); *Diálogo de Juan Luis Vives sobre las disensiones de Europa y la guerra contra los Turcos*, del 1526 (49-86); *Traducción del griego al latín de los discursos de Isócrates*, del 1523 (87-91); *Discurso areopagítico de Isócrates, o sobre la antigua democracia ateniense*. Traducción del griego al latín por Luis Vives, no datada (93-111); *Isócrates: Nicocles o el auxiliar*. Traducción del griego al latín por Luis Vives, no datada (113-126); i *Juan Luis Vives a Juan, obispo de Lincoln y confesor del ilustre rey de Inglaterra*, del 1524 (127-131).

El llibre de Fontán va lligat a la nova edició d'aquests textos traduïts de Vives, que el 1526 (i després moltes vegades) ja foren publicats formant un llibre sota el títol *De Europae dissidiis et Republica* i constituïrien com la 'summa política' vivista (11); el llibre de Fontán vol servir «de presentación de la personalidad de Luis Vives y de introducción a un puñado de obras suyas de pensamiento, análisis y comentario de cuestiones de filosofía política» (20). L'autor recorda la línia humanista predecessora de Vives, línia que va de Lorenzo Valla a Antonio de Nebrija, amb l'obra del qual potser ja es trobà a València (20-22 i 25-26); en acabar els estudis de gramàtica i arts a València, va a París on, ultra les escorialles del nominalisme, descobrí els llibres de Desideri Erasme, el qual també descobrí Vives i el projectà a l'interior de la intel·lectualitat europea entre el 1515 i el 1524 (35-36); els anys de formació li donaren l'exigència d'unes bases: llenguatge correcte i propi, raonament coherent i estructuració eficaç del raonament humà (44). Amb les *Declamations Syllanae* entrava en el camp de la reflexió política, exposant tesis a base de casos concrets (47). El 1524 fou el d'una inflexió biogràfica: es casà i s'establí a Bruges descartant definitivament Espanya, per la recent mort tràgica del pare a mans de la Inquisició Espanyola, també renuncià a l'ensenyament a Oxford (53) i es dedicà a escriure bàsicament sobre humanitats (filosofia, pedagogia, psicologia moral, apologetic cristiana, i política) amb una tesi bàsica: només és vera cultura la que condueix a la virtut (54-61) o a la saviesa moral i a la filosòfica (84; cf. 96). Mitjà d'expressió, fet llengua pròpia, era el llatí que, segons ell propugna, ha d'ésser una llengua escrita d'acord amb els autors creadors, antics o contemporanis, i amb les regles de la gramàtica (71-80, en particular 78-79) i ha d'ésser après mitjançant vocabulari, exercicis gramaticals i lectura d'autors (84); les pàgines 86-90 són destinades a proposar les qualitats de l'estil literari de Joan Lluís Vives. En els escrits polítics aplica la metodologia de clarificar els esdeveniments contemporanis d'Europa (ell és 'europécola') amb els fets de l'antiguitat (99-109); l'etiologia d'Europa és greu: és amenaçada pels turcs sobretot en la dècada del 1520-1530 (137-144) per culpa de les guerres entre els reis i de les dissensions religioses (110-125 i encara 138). L'aplec de textos presentat en el resum anterior respon a la guerra entre Carles V/I i Francesc I de França, en el moment en què el 1525 aquest queia presoner del primer i hom havia d'aprofitar el moment per fer reflexionar els poderosos (121); d'ací ve la insistència en la necessitat de pau i en la lloança dels seus beneficis, un dels quals és el de fer possible el cultiu de l'esperit (127-136). Resum: «Su ocupación principal fue reflexionar sobre los textos y sobre los hechos y escribir una obra copiosísima y varia» (143). [En aquest llibre hi ha un oblit de la presència de la llengua catalana o valenciana: mai no és recordada la proposta d'estructura de l'Estudi de València, redactada en català i enviada als jurats de la ciutat. I és veritat que per a Joan Lluís Vives en el pas del segle XV al XVI castellà i català o valencià haurien estat les dues llengües natives de Vives, de família i de València (21), que la seva llengua materna era la valenciana o la castellana (39) i que era bilingüe «ya por su naturaleza y educación familiar»? (40) Fora de l'ambient cortès entorn Germana de Foix i del de la delegació de la Inquisició Espanyola (als quals certament no pertanyien ni els Vives ni els Valeriola) no sembla que hi hagués a València cap altre ambient bilingüe en els primers decennis del segle

XVI. És de doldre que no sigui reportada en l'original llatí la frase segons la qual el castellà hauria estat la seva llengua nativa (69, nota 7); àdhuc suposant la fidelitat de la frase, voldria dir que era la de la seva família i ciutat en el moment de la seva infantesa? També és de doldre la ,ignorantia elenchi' entorn la llengua escolar a València en els anys que Vives hi fou estudiant (72), quan encara recentment ha estat recordat que el valencià era la llengua d'escola fins al *Decreto de Nueva Planta*, ja entrat el segle XVIII («Estudis Castellonencs», 6 (1994-1995), 487). Caldria recordar que l'única realitat espanyola unitària en aquell moment era només la Inquisición Española, a València com en els altres estats de la Corona catalano-aragonesa. Per cert, ha existit una reina d'Anglaterra que es deia Catalina de España? No serà la que l'«Encyclopaedia Britannica» anomena ,Catherine of Aragon'? (53).— J. P. E. [12308-12309]

Juan Luis VIVES, *De anima et vita*, «*El alma y la vida*». [Traducció d'Ismael MELIÀ i ROCA] (Colecció J. L. Vives, I A), València, Ajuntament 1992, 402 pp.

La introducció conté un resum doctrinal del *De anima et vita* (9-19) i una valoració de l'estil amb què és escrit, «castizo y puro», en el qual, però, serien perceptibles les petjades de la llengua de l'escolàstica (20), com també l'influx d'autors precedents, grecs, llatins, la tradició cristiana de Pares i medievals, i els humanistes italians (22-25). A diferència d'altres de precedents, aquesta traducció no s'hauria encongit davant els passatges difícils, encara que, qualche vegada, el traductor ha preferit alguna variant diversa de la de l',editio princeps' de Basilea 1538 (27). La traducció és completada amb algunes notes explicatives, ultra les que indiquen els autors citats per Joan Lluís Vives. Hi ha una selecció bibliogràfica (29-32). La traducció castellana anotada del *De anima et vita* ocupa les pàgines 35-382 i és completada amb una taula de noms propis (483-485).— J. P. E. [12310]

Carlos G. NOREÑA, *Juan Luis Vives y las Emociones* (Colecció J. L. Vives, I B), València, Ajuntament 1992, 438 pp.

Després dels pròlegs, aquest llibre té tres parts. La primera ressegueix les etapes de la vida de Joan Lluís Vives, amb particular atenció a les obres escrites que corresponen a cada una (25-124); hi trobem successivament exposades la negativa de Joan Lluís Vives a tornar a Espanya, que l'autor atribueix a l'aversion i por a la Inquisició (25-28). A París, Vives s'apartà de la cultura medieval i s'associà als humanistes (40), potser per aversió a la forma de vida dels professors del Collège de Montaigu (43); l'anada als Països Baixos significà una presa de posició intel·lectual personal, vinculada a amics concrets com Franz von Craneveld i Erasme de Rotterdam, en comparació amb el qual, però, Vives es destacaria per la varietat enciclopèdica dels seus coneixements i per l'interès envers la filosofia (59-65); la seva activitat en el camp de l'alta política no pretenia de donar ni solucions ni directrius, sí, en canvi, recordar als governants llurs responsabilitats morals, per exemple, en relació a la pobresa ciutadana (79-81). En fer-se insostenible la seva estança a Anglaterra, optà pel refugi en els plaers de l'esperit a Bruges mitjançant les darreres obres: en el seu ensenyament seria clar i no resol el conflicte entre augustinisme i estoïcisme (94), en el qual recau de vegades (96). Les seves idees pedagògiques es concentren en dos principis: el de l'autorealització (101-102), però com a membre útil de la comunitat (118); per això, insisteix en els objectius pràctics de qualsevol pedagogia (102), amb la consegüent revaloració de les assignatures del ,quadrivium' (115), per a l'ensenyament de les quals formula normes aclaridores, també per a la de la medicina (119). La segona part resumeix, sovint en comparació amb la d'altres autors, sobretot amb la d'Aristòtil, la doctrina de Vives sobre els punts següents: la naturalesa (127-139), la vida (141-147), la percepció (149-159), la intel·ligència (161-178), l'enginy (179-185), el llenguatge (187-195), la voluntat (197-203), la son i els somnis (205-212), la mort i la immortalitat (213-223). La tercera part s'ocupa en particular de la doctrina de Vives sobre l'emoció i la vida: la naturalesa de les emocions (227-250), llur classificació (251-268), les emocions bàsiques (269-293), i les derivades

(295-315), la dinàmica de l'emoció (317-323) i el control i la teràpia de les emocions (325-331). La conclusió s'aventura a esbossar alguns trets del caràcter i del tarannà de Vives: relativitat de valors, gustos i opinions; home auster, seriós, intensament i extremadament moralista (334); pessimisme inguarible d'un home que constantment somniava en la mort com a final de tot dolor (335); capdavanter de l'educació moderna (336).— J. P. E. [12311]

Isabel TRUJILLO, *Juan Luis Vives e la tradizione aristotelica dell'Umanesimo*, dins «Schede Medievali. Rassegna dell'Officina di Studi Medievali», 24-25 (gennaio-giugno 1993 [1995]), 267-278.

En preparar l'edició del *De civitate Dei* de sant Agustí d'Hipona, Vives es topà amb el platonisme i el valorà (268); ja durant els anys d'estudi s'havia trobat amb Aristòtil i el valorà diversament en les successives etapes de la seva vida (269-270); li retreia, sobretot, la dificultat dels seus textos, agreujada per comentaristes ineptes (270-271), i se n'apartava en la moral (271). Els elements que més vinculen Vives amb l'aristotelisme serien: la tesi que la virtut és el camí de la felicitat, que el punt principal és el perfeccionament de l'home en tant que tal, la importància de judicar encertadament i la 'phronesis' aristotèlica orientada en sentit intel·lectual.— J. P. E. [12312]

Ismael ROCA MELIÀ, *Revisión crítica de la interpretación de Gregorio Mayáns sobre J. L. Vives*, Aedes Legum, 5-10, dins «Helmántica», XLVI (1995), 505-524.

Objecte d'aquestes pàgines és aquell fragment del dit llibre escrit per Joan Lluís Vives en llatí arcaic, fragment ací reproduït tant en el text de Vives com en la transcripció de Gregori Maians (506-510); les observacions crítiques de l'autor [són ja conegudes pel resum publicat dins ATCA, XIV (1995), 611, núm. 10482].— J. P. E. [12313]

Pere Antoni BEUTER, *Primera part de la Història de València (València 1538). Segunda parte de la Crònica General (València 1604)*, Introducció de Vicent Josep ESCARTÍ, València, Generalitat Valenciana. Consell Valencià de Cultura 1995, 32 pp., LXX folis i 320 pp.

Troben en aquest volum, bàsicament, la reproducció anastàtica de les dues parts fins ara conegudes de la *Crònica/Corónica* escrita per Pere Anton Beuter a mitjan segle XVI; la primera té LXX folis, la segona 320 pàgines. Abans de les dites reproduccions, l'editor ha escrit una introducció, que ocupa les pàgines 9-30, amb la intenció d'oferir al lector una síntesi d'allò que és conegut fins ara sobre el tema, completada amb alguna aportació nova (9), conscient que els punts a esbrinar són molts, en particular el concepte que el mateix Beuter tenia de fer història (10). El resum biogràfic ens el presenta com a professor de teologia [però les *Summulae per viam realium*, contraposades a la 'via nominalium' sembla que més aviat l'adscriuiren al corrent realista en lògica], més o menys receptiu a les idees d'Erasmus, i predicador oficial de la ciutat de València; es dedicà professionalment a la teologia i només en segon lloc a la història (13). La publicació de les dues parts de la *Crònica/Corónica* hauria representat, com per a d'altres, el pas del català al castellà en les obres donades al públic (14-15). L'anàlisi dels més de tres-cents títols de la seva biblioteca confirma la seva dedicació a la teologia; els llibres d'història eren més de cinquanta, majoritàriament en llatí; no hi mancava Giovanni di Nanni, és a dir, Annio da Viterbo, el falsari, algunes històries en català i més cròniques castellanes, llibres de gramàtica hebrea i set d'Erasmus: l'*Enchiridion militis christiani* i estudis sobre el Nou Testament o alguna de les seves parts (16-19). De la mà d'Annio da Viterbo, «Beuter hauria bastit l'edifici de la mítica que necessitaven la ciutat i el regne» (19); en la segona part, s'hauria limitat de vegades a parafrasejar en castellà el *Llibre dels fets* de Jaume I (20); no consta que, si existí, s'hagi conservat la part tercera (21). És transcrit en apèndix el testament, datat el 1554, de València, Col·legi del Corpus Christi, *Protocolos de Pere Joan* (23-27).— J. P. E. [12314]

Dietaris de la Generalitat de Catalunya. Volum II. Anys 1539 a 1578. Director de l'obra: Josep M. SANS I TRAVÉ. A cura de Lluïsa CASES I LOSCOS, Josep FERNÁNDEZ I TRABAL, Barcelona, Generalitat de Catalunya 1994, XVI i 642 pp.

[La sèrie de la qual aquest volum forma part ha estat presentada als lectors d'ATCA, en el volum XV (1996), 603-605]. El present segon volum engloba, tal com diu el títol, les anotacions de la quarantena d'anys que van del 1539 al 1578, completades, [encara que no consti en portada], per un pròleg d'Eva Serra i Puig, que explicita les característiques d'aquest volum, una de les quals és que els dietaris dels triennis 1557-1566 començaren d'incloure documents, ací col·locats en apèndix, i en concret en tres apèndixs (561-601). Els vint dietaris, corresponents als vint triennis dels anys esmentats, pertanyen a un període històric configurat per la desnacionalització pacífica, però no per això menys conflictiva, en el qual, de més a més, incidien problemes de gran envergadura com els perills turc i hugonot i la crisi social de les parcialitats i el bandolerisme (XIII-XIV). Saber com aquests i mil d'altres moments de xerriscall o cruiximent institucional amb els representants reials, i àdhuc amb la cort reial, repercutien en la institució que havia de salvaguardar la mateixa constitució política de Catalunya és allò que manté l'interès d'aquestes pàgines, definides per Eva Serra de «crònica social i política interessantíssima» (X); ella mateixa fa l'observació que aquests quaderns, tots corresponents a triennis, creïxen constantment en nombre de folis, car el primer en té noranta i el darrer dos-cents vint-i-vuit. És, de més a més, crònica i repertori de les persones dels tres braços que pesaren en la vida política d'aquells anys i àdhuc del personal subaltern de la institució (X-XI). Hi ha nombre de problemes de protocol, que, però, el depassen, i ja són presents les topades per allotjament de soldats i la de les contribucions pecuniàries per a la guerra, on compareix el problema teòric-pràctic de si les imposicions amb vistes a defensa havien d'ésser de lliure acceptació de la terra o podien ésser imposades per autoritat reial (XII); amb la Inquisició Espanyola, el cavall de batalla era si s'havien d'observar les capitulacions del 1520, amb la petició de la Inquisició al rei que «posàs lo mateix orde de Castella en Catalunya» (XIII). El text dels dietaris dels vint triennis i el dels tres apèndixs és completat amb la taula de noms de persones que hi compareixen (603-642).— J. P. E.

[12315]

Jesús HUGUET, *Una aristocràtica humanista de la València del XVI: «Donya Mencia de Mendoza»*, dins «Revista de l'Alguer. Anuari Acadèmic de Cultura Catalana», IV (1993), 77-92.

De raguèlia castellana borda i noble, Mencia de Mendoza es trobava a València durant les Germanies; la seva biografia és reconstruïble a base de cronistes del segle XVI. Es casà amb Ferran d'Aragó, duc de Calàbria i Virrei de València, el 1541, fet documentat per Jeroni Sòria en el seu *Diari* (82: el fragment és ací transcrit); la seva activitat de virreina és coneguda per sèries contemporànies de l'ARV (82-83); s'interessà en la instrucció dels servidors, i fou amant dels llibres i de les arts (82); el mateix Sòria dóna detalls poc nobiliaris del seu enterrament el 1554 (83-84). Intentà d'assegurar les bases econòmiques d'una reforma de l'Estudi General de València (84), afavorí estudiants i escriptors (85) i la vídua de Joan Lluís Vives (86: la lletra de Margarida Vives és a Sant Cugat, Arxiu Provincial S. J., Secció Palau) i fou notori el seu interès per les 'humaniores litterae' (87-89).— J. P. E.

[12316]

Claudio GRIGGIO, *Andrea Navagero e l'«Itinerario» in Spagna (1524-1528)*, dins *Da Dante al Manzoni*. Miscellanea di studi in onore di Marco PECORARO. A cura di Bianca Maria DA RIF e Claudio GRIGGIO (Biblioteca dell'Archivum Romanicum'. Serie I, 240), Florència, Leo S. Olschki editore 1991, 153-178.

Alguna de les anotacions del viatge cau en el nostre camp, com la que devien formular els traginers castellans o aragonesos: «Da Tàrega a Cervera, una legua entera; y si fuere mojada, cuéntala por jornada»; o «Barcelona la ricca; Çaragoça la harta, Valencia la hermosa» (172); o la relativa a la Taula de Canvis o a la platja de Barcelona (173).— J. P. E.

[12317]

Josep Lluís BARONA, *El averroïsme en la filosofia corpuscular de Pere d'Oleza (ca. 1460-1531)*, dins «Medicina nei secoli. Arte e Scienza. Giornale di Storia della Medicina», 7 (1995), 1-27.

Les primeres pàgines apleguen les notícies familiars d'aquest mallorquí professor de l'Estudi General de València i, segons que sembla, membre del grup de lul-listes valencians dels primers decennis del segle XVI; escriví una *Summa totius philosophiae et medicinae*, publicada pel seu fill a València el 1536 (3-6); és un tractat de filosofia natural dividit en tres seccions: 1) primers principis de les coses (elements i llurs qualitats); 2) discussió de la doctrina galènica sobre complexions i de l'avicenniana sobre els elements; i 3) exposició de la doctrina corpuscular (6-8). Segueixen pàgines dedicades a rastrejar l'atomisme antic als començaments de la ciència moderna (8-10) i en particular el de l'averroïsme en la medicina del segle XVI (10-13). El centre de l'ensenyament d'Oleza seria la teoria dels elements, identificats amb corpuscles inalterables i denominats 'minima naturalia / minima elementorum', les diverses associacions i combinacions dels quals donen la multiplicitat d'éssers naturals (14-16); aquesta doctrina bàsica és aplicada als temes de: salut i complexions (17), fisiologia general (18-19), propietats ocultes (19-20), potències de l'ànima (20-21), potència generativa (21-22), visió (22), fenòmens alquímics com la fermentació i l'ebullició (23), i constitució del cosmos (23). Tindríem, doncs, prova de la presència de l'atomisme, potser vinculat amb lul-lisme, entre nosaltres en el pas del segle XV al XVI (24-25).— J. P. E. [12318]

Anna CORNAGLIOTTI, *Il trattato delle erbe della Biblioteca Comunale di Palermo (MS. Qq A 13): un ricettario catalano*, dins *Umanesimo Barocco*, 103-119.

Datable d'entre darreries del segle XV i el 1533 (110), el *Tractat de medesines e confortis*, atribuït a Joan Lopes (109), consta de cinquanta-vuit capítols, completats amb espesses notes marginals (106-108); hi són esmentats d'altres metges, dels quals són transcrits receptes (109-110), entre els quals no manca Arnau de Vilanova, del qual fou copiat en el dit volum el fragment sobre medicines laxants de l'*Antidotarium* (110, nota 11). Ultra algunes oracions de guarició (108 i 113), una nota sobre la primera passa de sífilis (110) i una altra A *tremolament de membres* relacionada amb la devoció a sant Esteve (111-112), són ací transcrits els capítols A *mal d'ulls* (113-114), A *pressona que aja mala color* (115), *La virtut de les violes* (115-116), *De violes* (116-117), *Aristologia* (117), *De aristologia* (117-118), *La virtut de l'api* (118), *De api* (118-119) i *Ruda* (119).— J. P. E. [12319]

José GARCÍA ORO, *El régimen escolástico y librario en una compilación franciscana editada en Barcelona en 1540*, dins «Misc. Trenchs», 598-604.

El llibre, publicat a Barcelona en la impremta de Carles Amorós és un volum sense títol unitari que es podria anomenar *Capitula Regulae et Constitutionum*, sota el qual es troben les *Constitutiones Alexandrinae* del 1500 i les *Constitutiones ac ordinationes Ordinis minorum fratrum conventualium*, de la mateixa orde, del 1517. El recull era patrocinat pel ministre provincial Martí Bruguera i realitzat per Joan Jubí, futur bisbe assistent al concili de Trento, del qual el volum conté l'*Epistola prooemialis* i una poesia llatina, *Si tibi divitiae* (592). Són aplegades notícies sobre els dos personatges (593-594). Dins les prescripcions generals per a l'orde hi ha les relatives a l'estructura dels 'Studia' franciscans (595-597) i a les 'librariae' dels convents (597-598); el fet de recollir-les en l'aplec documental demostra que eren considerades vàlides també per al futur. Són transcrits en apèndix l'esmentada *Epistola* (599-600), i la poesia (600) de Joan Jubí; també sis altres textos més generals, entre els quals es troba l'*Ordo librorum qui leguntur in mensa per totum anni circulum* (601-602).— J. P. E. [12320]

Francesc MASSIP, «Un quasi espill de vida»: fast i espectacle en l'entrada de l'emperador Carles a Mallorca (1541), dins «Randa», 36 (1955 = «Miscel·lània Josep M. Llompart», II), 17-37

i sis reproduccions d'altres tants gravats.

De Ferran d'Antequera a l'emperador Carles hi ha un procés d'encimballament del rei, manifestat en les entrades reials, que entre nosaltres, ateses les cada vegada més llargues absències del rei, esdevingueren «una ocasió dels vassalls de veure el seu rei» (18). El 1541 Ciutat de Mallorca rebé la visita de l'emperador Carles; l'enrenou i les cerimònies són coneguts per Joanot Gomis, *Libre de la benaventurada vinguda de l'emperador y rey, Don Carlos...*, Ciutat de Mallorca 1542, d'on són transcrits llargs fragments, ultra les sis reproduccions d'arquitectura efímera. Al Portal del Moll, no mancava una representació de Ramon Llull, cantant versos llatins a honor imperial (24); la seva presència es repetia en l'Arc dels Mercaders, en l'al·legoria de la 'prima intentio' (26). Totes les ornamentacions abundaven d'inscripcions i versos llatins. Les pàgines finals subratllen la fractura provocada per Ferran d'Antequera, en instrumentalitzar els elements festius (34-35), encaminant-los a «l'exaltació gloriosa del monarca» (36).— J. P. E. [12321

Daniel BENITO GOERLICH, *Lectura iconogràfica de los 'Desposorios místicos del venerable Agnesio' de Juan de Juanes*, dins «Saitabi», XLV (1995), 53-67.

Anàlisi artística del quadre dedicat a l'humanista valencià Joan Bta. Anyes i de les seves figures i ornaments, entre els quals hi ha tres inscripcions (59-63). En les pàgines finals hi ha vuit reproduccions iconogràfiques (63-67).— J. P. E. [12322

Toni ORTS, *La llengua de Les estil·lades y amoroses lletres. Contribució lingüística a la problemàtica sobre la seva autoria*, dins *Literatura moderna*, 59-86.

Estudi lingüístic i sobretot lexicogràfic de les dites *Lletres*, l'argument amorós de les quals és ací resumit (59-61) i datat a València durant la primera meitat del segle XVI (62); en uns setanta anys se'n feren almenys set edicions (61, i nota 4). Ací en són exposades grafia i fonètica (63-67) i morfosintaxi (67-71); i són ofertes llistes de les seixanta-nou frases fetes (72-76), dels trenta valencianismes (76-77), dels cinquanta-sis mots indocumentats (77-80) i de vint-i-nou retrodatacions (80-81). També hi ha llista de castellanismes (81-82) i bibliografia (83-86). Seria «la primera i única novel·la d'aire renaixentista en català del segle XVI» (82) coneguda fins ara.— J. P. E. [12323

August BOVER I FONT, «*Cridaré com un orat*», un altre cicle poètic del segle XVI, dins *Umanesimo Barocco*, 251-270.

Durant el segle XVI fou freqüent de glossar en vers algunes dites populars, tres de les quals, amb llurs glosses, ja han estat estudiades. L'autor assenyala set glosses de *Cridaré com un orat*, una de Joan Timoneda, tres de Galceran Durall, una de Pere Seraff i dues d'anònimes (252), els textos de les quals són editats o reproduïts (255-270).— J. P. E. [12324

Montserrat CASAS NADAL, *Notícies sobre l'etapa italiana del bisbe Antoni Agustí i Albanell*, dins «Misc. Lleida XVI», 173-182.

Antoni Agustí visqué normalment a Itàlia entre el 1536 i el 1561, en què fou nomenat bisbe de Lleida. Ací són recordades les etapes diverses de la dita estada (Bolonya, Pàdua, Roma, Alife), amb particular atenció al sojorn en el Collegio di Spagna de Bolonya. És transcrita de l'arxiu del dit col·legi, *Acta Sodalium*, 9/10, la lletra de Diego Raimundo de Seguí, secretari de la «Real Academia de la Historia» (Madrid), del 1775, al rector d'aquell col·legi, informant-lo de les notícies relatives a Antoni Agustí (i a Fernando de Loazes, també bisbe de Lleida i arquebisbe de Tarragona) existents en l'esmentada Acadèmia.— J. P. E. [12325

Joan CARBONELL MANILS, *Anotaciones inéditas sobre Virgilio de Antonio Agustín*, dins «Habis», 25

(1994), 413-430.

Les *Antonii Augustini animadversiones quaedam eruditissimae in Publium Vergilium Maronem*, s'han conservat dins un volum factici de Saragossa, Biblioteca del Seminario de San Carlos, en el qual es troben vint-i-quatre unitats contenint textos d'Antoni Agostí, escrits entre entorn el 1540 i el 1559 (419); les *Animadversiones...*, de les quals l'autor defensa l'autenticitat agostiniana (417-418), serien fins ara inèdites; es tracta de trenta-vuit anotacions, ací transcrites i glossades (420-430).— J. P. E. [12326

José GOÑI GAZTAMBIDE, *El Concilio Provincial de Tarragona de 1564/65*, dins «Archivo Teológico Granadino», 58 (1995), 23-94.

José GOÑI GAZTAMBIDE, *El Concilio Provincial de Tarragona de 1564/65*, dins «Annuario Historiae Conciliorum», 26 (1994), 256-319.

Un aplec de documentació conservada a Simancas, Archivo General, *Patronato Real*, que ací «por primera vez» (23) seria publicada (59-94 [però Joan Bada, *Situació religiosa de Barcelona en el segle XVI*, Barcelona 1970, mai no citat (com tampoc no ho és la compilació de Constitucions Conciliars Tarraconenses del metropolità Domènec Costa i Borràs), 274-276, ja havia publicat el document d'acceptació del Concili de Trento, quart dels editats ací; i 196 el cinquè; també havia dedicat a aquell concili provincial les pàgines 179-210]), permetria de seguir el desplegament del mateix concili, sobretot en la seva primera part. L'autor resumeix les dades biogràfiques del metropolità Fernando de Loazes, i dels bisbes de Catalunya: Arias Gallego, Antoni Agostí, Guillem Caçador, Martín de Córdoba, Pere de Castellet, Benet de Tocco i Lope Martínez de Lagunilla (24-28), i dóna la llista dels altres delegats al concili (28-29). Les pàgines 30-32 descriuen la situació deficient dels monestirs de monges. A continuació tenim els problemes de la primera etapa, tarragonina, que s'hagué d'aturar perquè s'havia avançat a les decisions reials entorn l'aplicació del Concili de Trento (33-44); en la segona etapa, barcelonina, comparegueren cares noves (47): l'abast de les decisions a prendre obligà el concili a consultar la Santa Seu (49-58).

La segona publicació fa constar que és un doble de la primera.— J. P. E. [12327-12328

Salvador REUS I BELMAR, *Uns poemes atribuïts a Pere Ordines (s. XVI)*, dins «Misc. Colón, 4», 151-163.

L'autor estudia uns poemes que ja havia donat a conèixer Joaquim Maria Bover, encara que «d'una manera bastant descurada»; descriu el manuscrit que les ha conservades, considera que les poesies són anònimes i n'estudia la llengua, el lèxic, la mètrica, l'estructura i la temàtica. Recull també els errors de l'edició de Bover i finalment les publica seguint les normes de la col·lecció «Els Nostres Clàssics».— J. de P. [12329

Robert C. SPACH, *Juan Gil and Sixteenth-Century Spanish Protestantism*, dins «The Sixteenth Century Journal», XXVI (1995), 857-879.

Dins aquesta narració biogràfica d'aquell eclesiaístic sevillà, particularment atenta a les dificultats amb la Inquisició Espanyola, hi ha algunes pàgines dedicades al seu nomenament a bisbe de Tortosa el 1549 i al consegüent escàndol destinat a avortar el nomenament mitjançant procés inquisitorial, que desembocà en auto de fe, no sagnant, el 1552 (869-872); la promoció a Tortosa era impossible (874). La documentació bàsica és a Simancas, Archivo General, *Estado*; i a Madrid, AHN, *Inquisición*.— J. P. E. [12330

Raffaele PUDDU, *L'assedio di Malta e la cavalleria mediterranea*, dins «Dimensioni e problemi della ricerca storica», (1995/2), 15-37.

Entre les fonts utilitzades per a la reconstrucció d'aquell episodi del 1564 hi ha el poema

del valencià Hipòlit Sans, *La Maltea. En que se trata la famosa defensa de la Religión de Sant Ioan en la isla de Malta*, València 1582, d'on són transcrites algunes tirades de versos.— J. P. E.

[12331]

Narcís FIGUERES I CAPDEVILA, *Francesc Calça (1521-1603) i la seva producció poètica quadrilingüe. Un inventari*, dins *Literatura moderna*, 87-104.

Pàgines definides com a presentació de l'inventari de la producció poètica de Francesc Calça; abans hi ha algunes dades biogràfiques: professor universitari humanista, fou, potser, conseller del consell municipal barceloní el 1576 i conseller en cap el 1583 segons el *Manual dels novells ardis* i les *Rúbriques de Bruniquer* (88-89). La seva obra cabdal, *De Catalonia*, tenia cinc parts, presentació complexiva de la història tant natural com humana de Catalunya, i n'és transcrit el paràgraf que les presenta (90-92). La seva producció poètica consta de trenta poemes segurs i cinc de dubtosos, dinou en llatí, nou en català i un en grec i en castellà; el més interessant és el dedicat a Hug de Montcada cantat com a català decididament implicat en fets rellevants de la monarquia; tots són de circumstàncies, emmarcats en la poesia neollatina i nascuts en un cercle d'admiradors d'Ausiàs Marc (93-96), escrits en decasíl·labs clàssics ausiamarquiens, la majoria sonets (94-95). Per la facilitat de transformació de cognoms, hom s'ha preguntat si se li han d'atribuir els poemes de Francesc Scala, però aquests són decasíl·labs sense cesura (96). Al final hi ha llista de les trenta (o trenta-cinc, car quatre són dobles o més: 5bis, 12bis, 24bis, 24ter, 24quater), composicions publicades entre el 1559 i el 1602; en són indicades les localitzacions editorials (97-100). Hi ha bibliografia (101.104).— J. P. E.

[12332]

Anna SEGRETI TILOCCA, *Cronaca di un processo ai frati francescani nell'Alghero del Cinquecento*, dins «Revista de l'Alguer. Anuari Acadèmic de Cultura Catalana», IV (1993), 127-149.

El procés al qual es refereix el títol ha estat trobat suara a Sàsser, Archivio di Stato, *Atti Notarili Originali. Tappa di Alghero*, notari Simon Jaume, del 1571, en llatí, però les declaracions dels testimonis en català. Les setze deposicions informen d'abusos en l'administració de béns del convent i sobretot de relaxació de costums en frares conventuals de l'Alguer (129-130); però tots són d'acord a ponderar les qualitats de tot ordre del bisbe d'Alguer, l'aragonès d'Uncastillo, Pere Frago i Garcés (141-144).— J. P. E.

[12333]

Marià CARBONELL I BUADES, *Pintura religiosa i pintura profana en inventaris barcelonins, ca. 1575-1650*, dins «Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols», XIII (1995), 137-190.

La base documental d'aquestes pàgines es troba en primer lloc en l'AHPB, notaris diversos indicats progressivament a peu de pàgina, i en els fons notariais de l'ACA, de l'AHCB i de la BC. El primer resultat és la constatació que en acabar el segle XVI els 'humanistes' no eren pas una excepció, ans el contrari, en les capes universitàries de Catalunya (138). Després, ultra les dades sobre obres d'art en les mans particulars de les diverses classes socials (148-182), trobem notícies d'un mestre de lletra i de comptes, Onofre Torrent (141); un apartat intitulat *Llibres i pintura* amb referència a biblioteques del segle XVII (147-148); dades sobre llibres propietat del marquès Francesc de Montcada i de Montcada (166), dels Cardona a Arbeca (cent cinquanta volums) (169); i els escrits de teoria de la pintura, que era tema en l'escola de Pere Joan Nunyes (180-181).— J. P. E.

[12334]

Antoni NUGUES, *La constitució «Coeli et terrae Creator» de Sixt V en la versió catalana de l'Alguer*, dins «Misc. Trenchs», 955-962.

Presentació i transcripció del text traduït al català de la dita butlla, conservat a l'Alguer, Archivio Vescovile, *Registre de diversos actes...*, «contra los que exercitan la Art de la Astrologia

judiciària y qualsevol altre gènere de divinations y tenen y lligen llibres de aquelles» (957-962).
J. P. E. [

Antoni PABA, *L'aculturació a l'Alguer en el segle XVI: Context històric d'ús i funcions sociolingüístiques de les «Cobles de la Conquesta dels Francesos»*, dins *Umanesimo Barocco*, 369-373.

La nit del 5-6 de maig 1412 (sant Joan ,ante Portam Latinam') la població de l'Alguer desféu una emboscada de ,francesos' i la gesta fou cantada en *Cobles*, que a darreries del segle XVI foren transcrites en còpia doble dins el *Llibre de cerimònies* de l'Archivio Storico Comunale, on també són conservades dues descripcions d'aquella gesta. L'entrada de *Cobles* i de descripcions en el llibre oficial en aquell moment és interpretada pel fet que la pesta del 1582-1583 hauria provocat la mort d'unes sis-mil persones (371); els repobladors sembla que haurien estat fins a un 73% sards, 13% catalans i 7% italians (372); calia, doncs, reforçar festa i textos que asseguressin la continuïtat de la comunitat local, tal com havia estat fins aleshores, i ajudessin a la integració dels nousvinguts, també en la llengua (373).— J. P. E. [12335

Eulàlia DURAN, *La historiografia catalana en el pas del Renaixement al Barroc: el poema èpic sobre Lepant de Joan Pujol (1573)*, dins *Umanesimo Barocco*, 271-280.

Immediatament després de la victòria de Lepanto es publicaren a Barcelona narracions i valoracions diverses (272-273, entre les quals destaca *La singular y admirable victòria que... obtingué... don Juan d'Àustria de la potentíssima armada turquesca...*, Barcelona 1573, poema en part possiblement inspirat en la traducció castellana d'una relació possiblement veneciana publicada a Barcelona el 1572, *Canto al modo de Orlando de la memorable guerra entre el Gran Turco y la Señoría de Venecia*. Pujol hi vesteix els fets històrics amb interpretacions mitològiques, influït sobretot per l'*Orlando furioso* de Ludovico Ariosto (274-275) i per Ausiàs Marc (277). «El pla estructural de l'obra recorda així el dels tractats sobre l'Anticrist i també les imatges apocalíptiques que enfronten el bé i el mal» (277); aquesta interpretació apocalíptica fou sentida pel poble que celebrà la dita victòria (279), fins al punt que aquesta seria la clau interpretativa que explicaria «el caràcter lineal de l'obra, la seva estructura, el marcat paral·lelisme entre els dos pols del bé i del mal, de l'Encobert i de l'Anticrist» (280).— J. P. E. [12336

Pep BALSALOBRE, *Joan Pujol: una lectura contrareformista d'Ausiàs Marc*, dins *Literatura moderna*, 105-135.

L'autor es proposa de fer una relectura dels *Poemes* de Joan Pujol directament referits a l'obra d'Ausiàs Marc, i en particular de la *Visió en somnis* (332 versos, publicats el 1573 i manuscrits a París, Bibliothèque Mazarine, ms. 4495) i d'algunes de les gloses a Marc (106). Quant a la *Visió*, copiades les dues estrofes de l'argument (107), n'és resumida la dinàmica de les idees, centrades en un únic objectiu: «el panegíric de [Joan Lluís] Vileta» (111), en tant que mentor per a la comprensió de Marc, desautoritzant d'altres interpretacions catalanes contemporànies (112-113). La vinculació de la poesia de Pujol amb la Contrareforma ja es podia veure en la condemna de la interpretació lliure de Marc, paral·lela de la manera com Trento refusà la de la Bíblia (116); de més a més, les tres gloses a altres tantes estrofes marquianes (117-123) representen solucions morals a descripcions psicològiques de certes vivències amoroses en Marc, punt en el qual, en Pujol, compareixeria «el discurs del predicador» (124); hi serà subratllada la necessitat de les obres, car la fe sola no salva (125); en darrera instància, l'amor a la dama és substituït per l'amor a Déu (126). La reconducció de la lectura d'Ausiàs Marc, protagonitzada per Vileta i propugnada per Pujol, hauria sumat dos elements: l'exigència moral en comptes de la lectura profana o literària de la poesia amorosa marquiana i l'aplicació de la doctrina de la justificació com a suma de fe i obres (131). Hi ha bibliografia (132-135).— J. P. E. [12337

Vicente GRAULLERA SANZ, *El Fuero Universitario en la Valencia del XVI*, dins «Anuario de Historia del Derecho Español», LXIII-LXIV (1993-1994 [1995]), 957-984.

Les pàgines de presentació resumeixen notícies relatives a l'autonomia universitària de València durant els tres primers quarts del segle XVI, també a les dificultats de convivència entre institucions diverses entorn l'Estudi. De fet, Pere Montsó, rector el 1575, presentava un *Memorial defensat que el rector de l'Estudi General de València té jurisdicció civil i criminal sobre el cos social de l'Estudi*, conservat a l'ARV, *Justícia Civil. Requestes* (965-967), al qual seguien les declaracions de testimonis: Joan Bta. Ugo (967-969), Blai Navarro (969-972), Joan Torrella (972-973), Gaspar Aldana (973-975), Mateu Sanchis (975-976), Joan Joaquim Mijavila (976-978), Pere Roig (978-980), Jaume Honorat Pomar (980-981), Mateu Balaguer (981-983), Agésilau Palmireno (983-984).— J. P. E. [12338]

Francesc ESTEVE I PERENDREU, *La creació de la Mestrescolia de l'Estudi General de Lleida*, dins «Misc. Lleida XVI», 217-241.

L'autor comença recordant la diferència en Dret Constitucional de Catalunya entre constitucions, capítols de cort i actes de cort, com també la petició feta pels braços al rei en la cort de Montsó del 1585 amb vistes a la creació de Mestrescolia en l'Estudi de Lleida i al manteniment de l'ordre entre els estudiants; l'acceptació del rei la convertí en capítol de cort, integrat en les *Constitucions de Catalunya*, i confirmat amb butlla papal del 1592. L'aplicació comportà dificultats perquè concentrava en les mans del mestrescola la jurisdicció abans repartida entre el rector, el tribunal de la ciutat i el del bisbe de Lleida; l'acord arribà amb la concòrdia del 1606, que delimità les competències exclusives de rector i de mestrescola i les comunes a ambdós. Són transcrits en apèndix, de les *Constitucions i altres drets de Catalunya*, i de l'Arxiu de la Catedral de Lleida, calaixos 151 i 41, els documents tant papals com reials corresponents a la dita innovació (222-241).— J. P. E. [12339]

Alfons PUIGARNAU I TORELLÓ, *Heretgia protestant i immigració francesa amb motiu de les reformes a Castella-Lleó (!) en temps de Felip II*, dins «Misc. Lleida XVI», 369-375.

La confrontació entre protestants-hugonots i catòlics no fou únicament doctrinal, ans també bèl·lica en les contrades veïnes al rei de Navarra, futur Enric IV de França, i repercutí en la Val d'Aran, cosa que obligà a reforçar i fornir d'artilleria Castell-Lleó; ACA, *Mestre racional*, 2421, conserva la documentació relativa a la concessió reial de 2000 lliures per al reforçament de la fortalesa, i a la forma com foren esmerçades, resumida en aquestes pàgines; hi ha alguna transcripció de fragments textuais.— J. P. E. [12340]

Didier BAISET, *La diffusion du protestantisme en Roussillon ou le choc avec un catholicisme marqué par la religiosité hispanique*, dins Roussillon, 341-367.

Ultra la bibliografia relativa al tema, l'autor es basa en documentació inèdita de Perpinyà, ADPO, de París, Archives Nationales, Service Historique de l'Armée de Terre; també en els *Dietaris de la comunitat de preveres de Sant Jaume de Perpinyà*, i en les Memòries de Pere Pasqual, manuscrits de la Biblioteca Municipal de Perpinyà. Exposa en primer lloc els elements estructurals de la dita topada en la segona meitat del segle XVII, després de l'ocupació francesa: una religiositat ben lligada a manifestacions col·lectives més o menys espectaculars i a la recerca de la protecció de la Mare de Déu i dels sants, tot refusat per la Reforma; l'arrelament de la religiositat catòlica portà a preveure l'aprofitament de companyies de miquelets contra els protestants de les Cèvennes (349). Els altres elements serien conjunturals (354-358): el protestantisme era per als rossellonesos un 'mal francès' introduït pels soldats de França i, doncs, lligat a actuacions violents contra la població autòctona (al·lotjaments, saqueig d'esglésies...); 'protestant' equivalia a 'gavatx', 'estranger', i gairebé a 'bandoler': al malestar per l'ocupació militar s'afegia el fet de venir d'heretges. Hi hagué conversions i ajuts econòmics als conversos.— J. P. E. [12341]

Manuel RIU i RIU, *Un important manuscrit del segle XVI i les butlles de Climent VIII per a la reforma de l'Església catalana*, dins «Misc. Trenchs», 1147-1155.

El manuscrit és el 752 de Madrid, BN, d'on l'autor presenta nou butlles del 1592, destinades a la reforma dels priorats benedictins amb supressions i integracions en d'altres; és transcrita la del 13 d'agost 1592, *Ad apostolicae sedis dignitatis apicem...*, en virtut de la qual eren suprimits els monestirs benedictins de Sant Serni de Tavèrnoles, Sant Pere de Vellanega, Sant Salvador de la Vedella i Sant Llorenç de Morunys (1151-1155).— J. P. E. [12342]

Daniel LÓPEZ-CAÑETE QUILES, *Los versos retrógrados de Jaime Juan Falcó*, dins «Habis», 25 (1994), 389-411.

Valencià i cavaller de Montesa, Jaume Joan Falcó (1522-1594), només publicà en vida un llibre, *Quadratura circuli*, però entre les obres pòstumes es troben poesies retrògrades, hexàmetres i díctics (393), els versos de les quals retrògades tant es poden llegir d'esquerra a dreta com de dreta a esquerra; són ací analitzats des de la tècnica de la versificació llatina (394-503), en algun punt almenys imitadora de la de Virgili (404); ací són transcrites les composicions següents: *De eadem (Divi Laurentii aede) carmen retrogradum*; *De Christi vita carmen retrogradum* (408-409); *Carmen difficile retrogradum*; *Viginti carmina quinque carminibus contenta, sursum, deorsum et retrograde legendo*; *De Homero retrogradum a pentametro*; *De Hieronymo Zurita retrogradum eodem modo* (409) i *Aliter retrogradum* (410).— J. P. E. [12343]

Pasqual MAS i USÓ, *La mètrica catalana en les acadèmies i certàmens valencians del Barroc*, dins «Zeitschrift für Katalanistik», 8 (1995), 63-73.

L'autor comença aportant dues bibliografies: sobre certàmens valencians en general; i l'específica d'aquells que inclouen textos en català (63-64, nota 1); constata que la llengua catalana es veié restringida «als temes rebutjats per la literatura castellana» (65); en realitat, hom emprà el romanç heptasíl·lab, del qual és ací transcrita *Teresa del cel* (65-66); són menys nombroses les estrofes de deu versos, com la també anònima *Tres coses són les que maten* (67); les octaves, com la de Llorenç Matheu i Sans, *No de les Muses, filles del Planeta*, o la de Pere Jacint Morlà *Una tapada viu, molt gran vellaca*; hi ha quintetes, com la de Joan de Valda, *Yo no entench lo teu compàs* (70), o algun sonet, com el bilingüe de Melcior Orta, *Soneto en llor de sant Vicente Ferrer* (70-71). Sumen 7.232 versos: 136 pentasíl·labs, 21 hexasíl·labs, 6682 heptasíl·labs i 384 decasíl·labs, que no arriben al 8% de tota la producció poètica valenciana del Barroc; la llista d'autors és a les pàgines finals (72-73).— J. P. E. [12344]

Javier VELLÓN LAHOZ, *La obra poética y teatral de Manuel Vidal i Salvador: catalogación, bibliografía y comentario*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LXXI (1995), 247-258.

Nat a Torreblanca i mort a Madrid el 1698, ací són resumides les catorze obres dramàtiques per ell publicades (248-255), amb indicació per a cada una del lloc on es troben: Madrid, Biblioteca Municipal; BN; Barcelona, Institut del Teatre (250); Nova York, Hispanic Society of America (252). També és autor de tres obres en vers, de circumstàncies (256-258).— J. P. E. [12345]

Henry KAMEN, *The Impact of the French Wars of Religion on a Frontier Province: Problems of Confrontation in Catalonia*, dins *Politics, Religion and Diplomacy in Early Modern Europe. Essays in Honor of De Lamar Jensen* (Sixteenth Century Essays & Studies, XXVII), Kirksville (Missouri), Sixteenth Century Journal Publishers 1994, 143-159.

Narració dels fets vinculats a les guerres franceses de religió de la segona meitat del segle XVI, que repercutiren sobretot en la Cerdanya i el Rosselló, basada en ACA, *Consell d'Aragó*;

Perpinyà, ADPO, Sèrie BB; i Madrid, AHN, *Inquisición*, llibres i lligalls diversos. Aquelles guerres augmentaren la immigració de gavatxos; també entraren pestes del Llenguadoc els anys 1586 i 1591-1592; i cresqué la inseguretat produïda per escamots d'hugonots i de bandolers. Felip II manà que la Inquisición actués controlant més la frontera (144-146), prohibint fins i tot la venda de cavalls a França (149-150), i que els gavatxos ensenyessin catecisme a la mainada (147). Pels sovintejats atacs, Perpinyà era l'única ciutat catalana que no creixia en començar el segle XVII i, militarment, es trobava desprotegida (148-149). En la segona meitat del segle XVI, la Inquisición començà a detectar protestantisme entre els gavatxos immigrants, amb motiu de les guerres de religió prengué nova empena (152), però hagué de reconèixer que no hi havia focus de protestantisme entre els catalans, malgrat les possibilitats d'infiltració tant per terra com per mar. Hom estava cert que l'heretge era l'estranger i que àdhuc els capellans gavatxos eren indesitjables (155). La Inquisición tampoc no trobà llibres herètics, malgrat l'important comerç editorial; però el 1573 era imposada la censura prèvia, encarregada al virrei (156). El gran perill no fou religiós, ans material per les destruccions i el bandidatge (158); un frare carmelità demanà per primera vegada la imposició de les lleis de Castella (159).— J. P. E. [12346

Josep MARTÍNEZ RONDAN, *Capítols fundacionals de la Confraria de la Mare de Déu del Remei de Morvedre*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LXXI (1995), 95-102.

Presentació i transcripció dels *Capítols de la Confraria de Nostra Senyora del Remei, instituída al convent de la Santíssima Trinitat de la vila de Morvedre*, datats el 1597, conservats i trobats per l'autor a València, Arxiu del Col·legi de Corpus Christi, *Fons Notarials. Francesc Joan Company*, 13.090 (99-102).— J. P. E. [12347

Rafael VARGAS HIDALGO, *Documentos inéditos sobre la muerte de Felipe II y la literatura fúnebre de los siglos XVI y XVII*, dins «Boletín de la Real Academia de la Historia», CXCII (1995), 377-460.

En les narracions d'aquella darrera malaltia de Felip I de Catalunya (Felipe II de Castella), l'únic detall que ens afecta directament és el d'haver volgut tenir a la mà un ciri de Montserrat en el moment suprem (386 i 393). D'entre les *Obras aparecidas entre 1598 y 1610 sobre la muerte y exequias de Felipe II*, hi ha les de Joan Alfons d'Almela, *Las reales exequias y doloroso sentimiento que la muy noble y muy leal ciudad de Murcia...*, València 1600; Alonso de los Ángeles, *Sermón fúnebre que se predicó en la Yglesia Catedral de Barcelona...*, Madrid 1601 (454); i Diego Ruiz de Ledesma, *Compendio breve de las cosas memorables de la christianíssima vida y exemplar muerte del rey Cathólico y Prudente...*, Barcelona 1608 (459).— J. P. E. [12348

Bernard LLOANSÍ, *La femme et la dot en Roussillon au XVIIIe siècle: l'héritage de J. P. Fontanella*, dins *Roussillon*, 485-516.

La publicació a Barcelona el 1612 del *De pactis nuptialibus* de Joan Pere Fontanella, immediatament reeditat, convertiria la dita obra en indispensable en problemàtica de dotació 'propter nuptias', tant al Principat com als Comtats fins a la Revolució Francesa; ací és resumida la seva doctrina, completada per Lloansí amb referència a casos concrets del segle XVIII, coneguts per documentació notarial de Perpinyà, ADPO, Sèrie 3 E (508-509, 514), i amb reproducció de fragments, sobretot en les notes (505-516); hi són tractats l'obligació de dotar (490-492), l'administració del dot durant el matrimoni (492-496), la restitució del dot i l' 'escreix', si la dotada esdevenia vídua (497-503).— J. P. E. [12349

Mateu COLOM I PALMER, *Los breves de Urbano VIII y la conflictiva exención de los eclesiásticos mallorquines de la jurisdicción inquisitorial*, dins *Inquisición Española*, 449-460.

Després de gairebé un segle de tibantor, la Inquisició acabava imposant-se plenament a

Mallorca a partir del 1578; durant el segle XVII, l'extensió de tota mena d'exempcions als 'familiars' del Sant Ofici suscità contraposicions tant de particulars (451-452) com de les institucions (452), entre les quals hi ha el capítol de València, desautoritzat per Felip IV (453-454). El bisbe i capítol de Mallorca el 1606 defensaren la immunitat dels canonges en relació al Sant Tribunal, exceptuades les causes de fe (455-456), però la polèmica esclatà en empresonar la Inquisició un canonge per un afer de béns confiscats i l'església de Mallorca arribà a Roma en la defensa de la immunitat, confirmada en breu d'Urbà VIII el 1642, però la Inquisició Espanyola intentà fer-lo revocar (456-457); la polèmica rebrotà el 1671 i novament fou solucionada a favor del capítol (458-459). Aquestes batusses són conegudes per Ciutat de Mallorca, ACM, *Actes Capitulars i Sala III, calaix 19*; i per Madrid, AHN, *Inquisición*, lligalls 847 i 1718. No sembla que es donés cap més cas de semblant exempció (460).— J. P. E. [12350

Jaume GARAU AMENGUAL, *El primer siglo de la literatura castellana en Mallorca (1589-1688)*, Ciutat de Mallorca, Institut d'Estudis Baleàrics 1990.

Títol només conegut per referència.— J. P. E.

[12351

Vicent Josep ESCARTÍ, *Els dietaris valencians del Barroc*, dins *Umanesimo Barocco*, 281-295.

En les primeres pàgines, l'autor precisa el concepte de diari: aplec d'anotacions de tot tipus limitades a la vida de l'autor relatives a esdeveniments coneguts de primera mà, narrats dia per dia i de forma en general estrictament objectiva (282-284); segueix la caracterització dels dietaris de Pere Joan Porcar (285), dels germans Àlvar i Dídac Vich (285-286), de Vicent Torralba (286), de Josep Agramunt (286-287), d'Ignasi Benavent, que comença amb una crònica dels esdeveniments més importants de la ciutat de València abans d'arribar al dietari pròpiament dit (287), i de Joaquim Aierdi, del qual semblen haver-se perdut cinc dels set volums dels quals constava (288). Des d'un punt de vista sociolingüístic, el dels cavallers germans Vich és escrit en castellà, també els del venedor ambulat Benavent i del menestral Agramunt, potser a fi d'aparentar una categoria social que no tenien; dos dels tres clergues (Porcar, Aierdi) escriuen en català i l'altre, Torralba, passa del català al castellà (289-292). Hi ha bibliografia.— J. P. E.

[12352

Raymond SALA, *La catalanité vue par les roussillonnais de la fin du XVIe à la première moitié du XVIIe siècle*, dins *Roussillon*, 75-87.

Les primeres pàgines presenten les reflexions de l'humanista Francesc Comte, notari d'Illa, *Il·lustracions dels comtats de Rosselló, Cerdanya i Conflent*, del 1586, en les quals afirma la catalanitat dins Hispània; per contra, Lluís Baldo i Lluís Palau, els anys 1627 i 1628 amb Francesc Calça, reivindiquen un Rosselló amb institucions pròpies: Catalunya és Principat, d'una banda, i Comtats, de l'altra; era el partit de la 'Desunió', en el qual també es trobarien Jeroni Cros, i Pere Pasqual: tots s'extasiaven davant la ufana i la riquesa dels comtats, són antifrancesos i tenen una clara consciència que la frontera és a les Corberes; per això, després de la caiguda de Perpinyà el 1644, Pere Pasqual para d'escriure les seves *Memòries*: ha emmudit.— J. P. E.

[12353

Enric CLIMENT I MARTÍ, *Les formes i els usos de l'article en dos escriptors del primer 'Quinque libri' de la parròquia d'Alboraia (1595-1612)*, dins «Misc. Colón, 3», 109-121.

L'autor es fixa en l'escriptura de Vicent Esteve (1595-1596) i de Miquel Pons (1608-1612) en els *Quinque libri* d'Alboraia en quant toca l'ús de l'article i constata que Vicent Esteve emprà un model d'idioma més culte, mentre Miquel Pons segueix un registre més popular. Miquel Pons emprà el masculí 'el', el plural 'els' i la construcció article + possessiu + substantiu, formes absents en Vicent Esteve.— J. de P.

[12354

Pep VILA, *Notes de lectura a un procés d'estupre comès a la ciutat de Càller (1628)*, dins «Revista de l'Alguer», VI (1995), 103-111.

El fascicle que conté les al·legacions a favor d'Isabel Massons contra Juan Bta. de Negro presentades en aquell procés, imprès a Barcelona per Sebastià de Cormelles el 1628, entrà en l'AH de Girona formant part del llegat de Josep Pella i Forgas (104). L'autor resumeix, amb transcripció de fragments textuals, les declaracions de testimonis i contra-testimonis entorn quatre articles (106-113); una segona part rebut i desqualifica les raons dels defensors de l'estuprador (113-115). És desconeguda la sentència.— J. P. E. [12355]

Gregorio RODRÍGUEZ HERRERA, *Notas para un catálogo del corpus epistolar del belenista Vicente Mariner*, dins «Cuadernos de Filología Clásica. Estudios Latinos», 9 (1995), 197-204.

De les setanta-set lletres conservades de Vicent Mariner (+ 1642), setanta-dues es troben sobretot en set manuscrits de Madrid, BN; les altres són a Londres, British Library, Harley 4936, El Escorial, Gr. R.III.7, i a Ciutat de Mallorca, Biblioteca March; l'altra ja ha estat editada (198). A continuació, l'autor agrupa les lletres sota el nom dels disset destinataris coneguts, ultra les de corresponsal anònim (200-204).— J. P. E. [12356]

Narcís FIGUERAS CAPDEVILA, *Quatre denúnciacions davant la cort de la batllia de Vidreres (la Selva) a mitjan segle XVII. Estudi filològic*, dins «Quaderns de la Selva», 8 (1995), 105-119.

Les denúncies, datades els anys 1629-1630, fan referència a casos de bandolerisme soferts per gent de Vidreres; es conserven en dos fulls escadussers, col·locats entre els ff. 20-21 del volum IV dels manuals notariais de Pere Bosch i de Vila (no més localitzats), del qual també hi ha algun volum a Girona, AH (105-106). Les denúncies són transcrites (108-109), transposades en català actual (109-110), i llur llengua estudiada des d'un punt de vista gramatical (fonètica, morfologia i lèxic: 110-117). Hi ha bibliografia (118-119).— J. P. E. [12357]

Lídia AYATS PEDREGOSA, *Comparació de Catalunya ab Troya*, dins *Literatura moderna*, 137-155.

En el context del gran nombre de pamflets i manifestes dels primers mesos de la Guerra de Separació s'ha de col·locar aquesta poesia de 224 versos, que va establir comparacions entre Troia i Catalunya, d'una banda, i entre els grecs atacants i els castellans; la tesi és que allò que succeeix en aquells moments al Principat de Catalunya, és «si no la còpia / casi lo original» d'allò que s'esdevingué segles enrera (140). El text, publicat com a plec solt el 1641, és a Barcelona, BC, *Fulletons Bonsoms* 7553. El text ocupa les pàgines 141-146 i l'annotació a molts dels dits versos, les 146-153.— J. P. E. [12358]

Virginia Coloma GARCÍA, *Navarra y la defensa de la monarquía en los reinados de Felipe III y Felipe IV (1598-1665)*, dins «Príncipe de Viana», LVI/204 (enero-abril 1995), 163-182.

Amb motiu de la Guerra de Separació de Catalunya fou també exigida la col·laboració de Navarra al rei de Castella, documentada a Pamplona, Archivo General de Navarra, *Reino. Guerra*: ací són resumides les vicissituds de l'estira i arronsa entre els dos pols tant en la formació d'unitats militars com en la concessió de subsidis.— J. P. E. [12359]

Man[u]el GÜELL JUNKERT, *La Conca de Barberà i la Baixa Segarra en flames. La campanya de Lleida de 1642*, dins «Recull. Associació Cultural Alt Gaià», 3 (1995), 141-153.

Les poblacions que més sofreixen en les guerres són les pròximes a la línia de foc, perquè són víctima de les violències d'ambdós exèrcits. Quan, el 1642, l'exèrcit de Felip IV de Castella partí de Tarragona en direcció a Lleida, tocà a la Conca de Barberà i a la Baixa Segarra d'ésser aquelles víctimes; diversos *Fulletons Bonsoms* de Barcelona, BC, en particular l'intitulat *Relacion*

verdadera de les hostilitats y sacrilegis... (144, nota 11 i 146, nota 15), i els llibres de Miquel Parets i de Francisco Manuel de Melo informen de les malvestats dels exèrcits, sobretot del castellà (144-150). Les fonts demogràfiques salvades, sobretot els *Llibres d'òbits* de Cabra, del Pla de Santa Maria i d'altres llocs, que hagueren d'ésser renovats, perquè havien estat destruïts, confirmen diverses morts violentes, àdhuc de dones (151-152).— J. P. E. [12360]

Gian Nicola SPANU, *Cristóbal Galán maestro della Cappella Civica di Cagliari (1653-1656)*, dins «Anuario Musical», 50 (1995), 47-59.

D'aquestes pàgines ens afecten la llista de ,menestrils' catalans de la capella de Càller en els segles XVI-XVII (47, nota 2), la notícia que Cristófor Galán fou mestre de capella a Morella (50), i tres documents de l'administració ciutadana de Càller relatius a la capella de músics, dels anys 1653-1655, redactats en català i ací transcrits; procedeixen de Càller, Archivio Storico Comunale, *Documenti non inventariati, Musici e cantori stipendiati, i Clavaria, Registre de les èpoques...* (57-59).— J. P. E. [12361]

Rafael CORNUDELLA I CARRÉ, *Notes sobre el gravador siscentista Ramon Olivet*, dins «Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols», XIII (1995), 203-228.

Les primeres pàgines resumeixen la biografia de Ramon Olivet entre Prats del Rei i Barcelona (+1657); les altres repassen les seves col·laboracions en tant que gravador des del 1628 en successives edicions barcelonines, dotze portades de les quals són ací reproduïdes, de les quals són també transcrits els títols.— J. P. E. [12362]

Pere Jacint MORLÀ, *Poesies i col·loquis*. Introducció i edició d'Antoni FERRANDO (Biblioteca d'autors valencians, 32), València, Edicions Alfons el Magnànim 1995, 306 pp.

Antoni FERRANDO, *Un poeta inèdit del Barroc valencià: Pere Jacint Morlà*, dins *Umanesimo Barocco*, 297-319.

La informació relativa a Pere Jacint Morlà s'anà encongint de forma progressiva, fins a arribar a perdre's, en els repertoris d'autors valencians (10-19), o, en el millor dels casos, hom en recordava un parell de títols. El prof. Ferrando se'l trobà en la seva recerca de poesia de certàmens [cf. ATCA, VI (1997), 356-358] i, resultat d'investigacions posteriors, ha reconstruït els trets biogràfics essencials d'un capellà de ple segle XVII, fill legitimat de casa bona (20-21), i, escorcollant fons manuscrits, n'ha localitzat set que contenen obra seva: a València, BU, els 157 i 666; a la BM, Fons Serrano Morales, els 6563 i 6781; i un a la del marquès de Dos-Aigües; a Madrid, Museo Lázaro Galdiano, ms. 407; i a Barcelona, Reial Acadèmia de Bones Lletres, ms. 7 (37). Aquests fons han proporcionat divuit composicions aplegades sota l'epígraf de poesies satírico-festives (45-167), onze col·loquis (169-276) i cinc peces de circumstàncies (277-303). Aquestes composicions constituïrien el 90% de la seva producció literària coneguda, havent estat escrit l'altre 10% en llengua castellana (36). La seva obra, plenament integrada en l'època del barroc, era destinada a la diversió del públic i, doncs, desgranava els temes adients amb un llenguatge «farcit d'expressions, imatges i paraules, extretes de la vida quotidiana» (33), moltes de les quals només haurien estat utilitzades per ell (34 [però no és el cas d',atovar': cf. ATCA, XI (1992), 378-384]) [Un dubte: el ,turc' del final de la pàgina 48, no hauria d'ésser un ,truc'?: «em derrocà com a birla / de la Fortuna lo truc»; ja se sap que la Fortuna té trucs (o co(l)ps) amagats].

En l'article és resumida la informació proporcionada per la part introductòria del llibre (297-312), també la bibliografia (312-313), i és transcrita en apèndix la composició satírica *A una devoció de monja que tenia mossèn Morlà i la tal la hi pegava* (314-319).— J. P. E.

[12363-12364]

Alain SAINT-SAËNS, *L'ermitage dans l'Espagne du siècle d'or: lieu du sacré, lieu du profane*, dins «Mélanges de la Casa de Velázquez», XXX/2 (1994), 29-48.

Només incidentalment, aquestes pàgines s'ocupen d'un procés d'inquisició conservat a Barcelona, AHCB, *Consellers*, C-XVIII, lligall 9, a càrrec de Jacinto García, que feia d'ermità a Sant Bartomeu [no pas a 'Santo Bartolomé', topònim, aquest, inexistent a Solsona a diferència del català, prop del qual, de més a més, no hi ha pas «quartiers contigus»]; ell el 1641 declarava que bandolers havien enterrat un tresor astronòmic (45-46).— J. P. E. [12365]

Maria-Mercè MIRÓ, *L'amor i la sàtira en la poesia de Francesc Fontanella (1622-1701)?*, dins *Umanesimo Barocco*, 321-328.

L'autora informa d'haver localitzat vint-i-quatre volums manuscrits contenint obres de Fontanella, amb les quals ha pogut aplegar «351 composicions, a més de les obres de teatre i altres documents» (321). Cent quaranta-quatre de les dites composicions són de tema amorós i l'autora en fa cinc grups: el de les adreçades a Gileta (la perpinyanesa Maria Teresa Homs); les galants, sovint escrites per encàrrec; les versions de poesies d'Ovidi, Torquato Tasso o Marco G. Vida; les dedicades a Nise (la primera muller, Helena Serra); i les destinades a Elisa (la segona muller, Estàsia d'Ardena), d'entre les quals destaquen les dues èglogues, «cas únic dins la literatura catalana» (325). En la poesia i prosa satírica i de riure hi entren les tres lletres en vers (326), les poesies jocosas dedicades a esdeveniments socials, les cançons i glosses satíriques, els epitafis, la dècima al duc d'Anjou i les lletres en vers i en prosa, tot coronat per paròdiades de la literatura cavalleresca (326-328).— J. P. E. [12366]

Ekaterina STRELTSOVA, *La idea del Temps en la poesia filosòfica de Francesc Fontanella*, dins *Literatura moderna*, 157-161.

D'entre els sis grups en què pot ésser aplegada la poesia de Fontanella, l'autora espigola i transcriu en les seccions de poesia religiosa i poesia amorosa estrofes que formulen aspectes de la relació entre home i temps (157-159) i d'altres que s'encaren amb la relació entre home i eternitat (160-161).— J. P. E. [12367]

Amparo FELIPE ORTS, *La biblioteca de Luis Anselmo Felipería, catedrático y abogado de la Ciudad de Valencia*, dins «Saitabi», XLIII (1993), 205-220.

Resumida la seva biografia: doctor en canons, advocat de la Ciutat, políticament se significà a favor de la insaculació, en ésser aquesta suprimida pel virrei el 1646 (206); els cent trenta-un volums de la seva biblioteca són coneguts per l'ARV, *Clerecia*; llur llista és ací transcrita (217-220), i abans disposada per ordre alfabètic; hi trobem: Jaume Càncer (209/21), Joan Pere Fontanella (211/46), *Furs i anotacions* (211/47 i 215/115), Onofre Bartomeu Guinart (211/58), Llorenç Matheu i Sanç (212/72), Guillem Ramon Mora d'Almenar (213/83), Pere Agustí Morlà (213/84), Lluís de Peguera (213/89), Miquel Bartomeu Salon (214/99), Joan de Socarrats (214/105), Joan Valero (215/113) i Joan Pau Xammar (215/114). Hi ha taules de quantificació dels volums per llengües i per llocs d'edició (216).— J. P. E. [12368]

Max CAHNER, *Viatge d'un ambaixador català a la França de Lluís XIV*, dins «Revista de Catalunya», núm. 93 (febrer de 1995), 23-44 i vuit reproduccions fotogràfiques.

L'ambaixador, tant de la Generalitat com del Consell de Cent, era Joan B. Monfar i Sors, germà de l'historiador Dídac; el diari, adquirit i posseït per l'autor, fou escrit pel secretari de l'ambaixada, Francesc Climent; ací són resumides, amb transcripció de frases, tant les vicissituds i impressions del viatge de Barcelona a París (durà més de tres mesos: 13 de gener a 16 d'abril del 1649: 26-36) com les gestions davant els principals personatges d'una cort, el rei de la qual, Lluís XIV, tenia uns deu anys; l'ambaixada només durà un any i el diari s'interromp abans.— J. P. E. [12369]

Vicenç BELTRAN, Clara CAPAFONS, *El Maestrat, la Guerra dels Segadors i la propaganda de Felip IV*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LXXI (1995), 417-422.

Presentació i transcripció de la *Copia de una carta embiada a esta corte, en que se da cuenta de las notables visiones que en diversas veces se han visto entre Rossell y Traiguera, y otras partes, en el Reyno de Valencia, de exércitos formados de infantería y cavallería, y que se vieron pelear unos con otros*, fulletó fins ara desconegut, sembla escrit entorn el 1650. any en què fou imprès; s'ha conservat a Madrid, BN, *Secció de manuscrits* [del qual l'autor no dóna el número].— J. P. E. [12370]

Gabriel BELTRAN, *Jeroni de l'Assumpció Remolins i Costa (1571-1656)*, dins «Misc. Lleida XVI», 49-71.

Aquestes pàgines resumeixen les notícies sobre la família i la biografia d'aquest lleidetà, que fou el primer carmelità descalç de la dita ciutat (49-51); són resumits els seus escrits: *Glosas a unos tercetos sacados de la doctrina de los libros del V. P. F. Juan de la Cruz...*, Girona 1650 (52-53), i *Doctrina y avisos que el venerable padre fray Juan de la Cruz daba a sus hijos cuando les hablaba en común y en particular* (54), que també són reproduïts en les pàgines següents (55-64); també ho és el seu testament del 1593, en entrar en religió, de l'ACA, *Reial Audiència, Plets civils*, 15 (64-71).— J. P. E. [12371]

Vicent Josep ESCARTÍ, *La «Relació del segon centenar de la canonització de Sant Vicent Ferrer» (1655) del canonge Vicent Gil*, dins «Misc. Colón, 2», 55-75.

L'autor presenta, transcriu i anota l'obra de referència, de l'arxiver de la Seu de València del segle XVII, Vicent Gil, que escriu en el registre de la llengua culta, l'obra del qual és emmarcada en la literatura de festes i notícies socials valencianes, on s'assenyala sobretot la dels eclesiàstics.— J. de P. [12372]

Alain AYATS, *Lutte entre les pouvoirs locaux et le pouvoir central à travers la révolte des Angelets (1663-1670)*, dins *Roussillon*, 63-73.

Tot i haver-se compromès en el *Tractat dels Pirineus* a no imposar nous impostos, el rei de França sotmetia els comtats a la gabella de la sal el 1661; la terra s'alçà en contra, i els historiadors han polititzat l'alçament com a lluita catalana contra l'uniformisme francès o com a defensa francesa contra lladres de camí ral. L'autor ha estudiat la figura de Josep de la Trinxeria i a base de documentació inèdita de Vincennes, *Archives historiques de l'Armée de Terre*, i de Perpinyà, ADPO, *Secció 2 B*, i, després de recordar que la revolta tingué aspectes i fases diverses (66), considera que no mancaren en els caps de la reivindicació (entre ells, nobles dels comtats vivint al Principat) interessos econòmics com el del contraban i el de la mateixa sal; i que del 1669 ençà la revolta fou polititzada amb l'esperança de reintegració a Catalunya, esperança que el govern de París desautoritzà (68-69).— J. P. E. [12373]

Vicent Josep ESCARTÍ, *Intimitat i 'publicitat' a l'àmbit de l'escriptura privada en el segle XVII: el cas de mossèn Aierdi*, dins «Misc. Trenchs», 459-466.

Joaquim Aierdi fou beneficiat de la seu de València; deixà escrites unes *Notícies de València i son Regne*, de les quals s'han conservat a València, BU, ms. 59, dos dels set volums que tenia; i *Llibre de diversos calendaris de actes*, taula de documentació privada, sobretot de naturalesa econòmica, dins el qual, però, escriví d'altres reflexions totalment privades (462). L'autor esbrina quina era la relació d'Aierdi amb els seus textos i subratlla el fet que en aquests escrits es troben tant el text en connexió amb la informació i opinió públiques (les *Notícies*), com el destinat només a informació auxiliar de dades que poden tenir transcendència pública (la taula de documentació privada) i encara el de les observacions purament personals i íntimes (464).— J. P. E. [12374]

Manuel CUENCA TORIBIO, Soledad MIRANDA GARCÍA, *Sociología Ministerial del siglo XVIII*, dins «Bulletin Hispanique», 97 (1995), 565-582.

Pàgines que resumeixen una investigació sobre una de les «élites ministeriales en la época moderna» (565), la dels 'Secretarios de Despacho'. El quadre de llur extracció geogràfica informa que només dos foren catalans, un de les Illes i cap de València (570 i 572); després, però, Josep Ventura Güell i Trilles hauria estat «el único ministro catalán de todo el siglo XVIII» (579-580) i la seva carrera professional, començada el segle XVII, seria paradigmàtica de la d'aquells ministres i és ací exposada a base de llargs fragments de Pere Molas i Ribalta i Miquel Batllori i Munné (580).— J. P. E. [12375]

Pascual MARZAL RODRÍGUEZ, *La doctrina jurídica valenciana: notas sobre Nicolás Bas*, dins «Saitabi», XLIV (1994), 93-101.

Nicolau Bas nasqué a Alzira el 1653; la seva biografia és coneguda i ací resumida a base del ms. de València, BU, 166; fou un dels advocats més famosos de València i publicà els dos volums del *Theatrum iurisprudèntiae forensis Valentinae...* el 1690 i el 1700, respectivament; també publicà al·legacions en dret, nou de les quals s'han conservat. Ací és publicat el seu testament, datat el 1714, conservat a València, Arxiu del Col·legi del Patriarca, *Protocols*, 8019 (98-101).— J. P. E. [12376]

Jaume DANTÍ I RIU, *Dels Barretines als Vigatans i Botiflers. La persistència dels conflictes interns*, dins «Afers. Fulls de recerca i pensament», 20 (1995 = *Els anys finals del segle XVII*), 15-28.

Narració d'allò que hom sap a hores d'ara dels corrents institucionals catalans favorables a Espanya, coexistents amb corrents més o menys subterranis favorables a França els anys entorn el 1690-1695, a base de la bibliografia dels darrers anys [en aquest sentit, les pàgines de Dantí serviren de butlletí bibliogràfic] i de documentació inèdita d'ACA, *Consell d'Aragó*, lligalls diversos. En resulta la càrrega insuportable de vexacions d'ambdós exercits, espanyol i francès, en el darrer cas sumada a l'enemistat popular contra França; el malcontentament es manifestà en tensió social contra les classes privilegiades, exemptes d'acceptar allotjaments de tropes.— J. P. E. [12377]

Joaquim ALBAREDA [I SALVADÓ], *L'impacte de la Guerra dels Nou Anys a Catalunya. L'ocupació francesa del 1697*, dins «Afers. Fulls de recerca i pensament», 20 (1995 = *Els anys finals del segle XVII*), 29-46.

[Les aportacions de l'autor entorn els darrers anys del segle XVII són ben conegudes dels lectors d'ATCA: X (1991), 642, núm. 6883; XI (1992), 732, núm. 7918; XII (1993), 669, núm. 8761-8762; i XV (1996), 824, núm. 11469, i 826, núm. 11477]. Ací hi ha indicacions de documentació inèdita a Barcelona, BU, *Manuscrits*, BC, *Fulletons Bonsoms*, i Institut Universitari d'Història Jaume Vicens Vives, *Memorials dels diputats i consellers al rei 1690 i 1692*; però sobretot de Vicennes, Service Historique de l'Armée de Terre, A 1 1417 i 1418, i Perpinyà, Arxius Departamentals dels Pirineus Orientals, C-684: *Estat des compagnies des fuzilliers...*, *Extrait de la revue faite...*, i C-178, *Estat des sommes deus...*, i encara de París, Archives Nationales, AE B I, 178.— J. P. E. [12378]

Kenneth BROWN, Vicent de MELCHOR, *Vida i obra de Joan de Gualbes i Copons* (Textos i Estudis de Cultura Catalana, 45), Barcelona, Curial Edicions Catalanes i Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1995, 196 pp.

Després de la introducció que informa de la troballa i identificació en la Public Library de Boston (Mass.) del volum manuscrit, ara Ms. D. 47, som informats que Pere Serra i Postius hi

copià producció poètica de Francesc Vicent Garcia, Francesc Fontanella i Joan de Gualbes; pel que fa a aquest darrer, les composicions de l'esmentat manuscrit són trenta-sis, quan altrament (manuscrits de Barcelona, BC) només se'n coneixien una quinzena. La presentació, doncs, d'aquesta obra de Gualbes és feta en tres apartats: un estudi introductorí format de cinc assaigs (13-68); l'edició de les poesies (69-163); i un apèndix documental (165-180), tot completat amb la bibliografia (181-189). En el primer apartat ens passen successivament davant els ulls un aplec de notícies familiars (17-29), la valoració que els contemporanis i posteriors han feta de l'obra poètica de Joan de Gualbes, ben estimat en vida i després de mort, però progressivament oblidat després, sota la capa de la 'Decadència' (31-46), el treball d'aplec de manuscrits i edicions de la seva obra: Barcelona, AHCB, ms. A-32; Biblioteca de Catalunya, mss. 80, 1.140, 1.183, 1.358, 1.406, 2.000, i 2.238; Reial Acadèmia de Bones Lletres, ms. 10; el ja conegut de Boston; i el de Nova York, Hispanic Society, ms. B.2543 (51-57); altres manuscrits són: Barcelona, BU ms. 13; Santander, Biblioteca Menéndez y Pelayo, ms. M.116; i Vic, Museu Episcopal, ms. 230 (58-59); hi ha tres edicions (59-60). «Gualbes no va ser un gran poeta d'idees transcendentals i dolç lirisme, sinó un versista del seu temps i entorn, molt apreciat pels seus contemporanis» (66) del pas del segle XVII al XVIII. Les poesies atribuïdes amb seguretat a Joan de Gualbes són ací noranta-vuit, aplegades en blocs temàtics: polítiques, de circumstàncies, exclusivament satíriques i burlesques, de temàtica popular, i les destinades a l'edició de les de Francesc Vicent Garcia (71-155); quatre d'altres són atribuïdes erròniament o dubtosa (156-163). Entre els quatre documents publicats en apèndix hi ha els capítols matrimonials del 1679, i els testaments d'ell (1711) i de la seva muller, Marianna de Gualbes i Vilallonga (1733). En resultaria novament desacreditat el concepte de 'Decadència' aplicat a determinat període d'història de la literatura catalana (9).— J. P. E. [12379]

Cèsar ALCALÀ, *Tomàs Milans (1672-1742), su vida y producción musical*, dins «Anuario Musical», 50 (1995), 162-175.

Les primeres pàgines resumeixen les notícies biogràfiques de Tomàs Milans entre el naixement a Canet de Mar i la mort a Girona, amb llargues estades a Barcelona, documentades en l'Arxiu Parroquial de Canet de Mar, *Llibres de baptismes*; a Manresa, Arxiu de la Seu, *Llibre d'entrades de quotidianes*; a Girona, Arxiu de la Catedral, *Llibres de pagues*; i a Barcelona, Arxiu parroquial dels Sants Just i Pastor, *Llibres d'obra* (161-165); el segon apartat dóna llista de les seves peces conservades a Barcelona, Biblioteca de Catalunya, Música (166-167), amb transcripció de la lletra de dues d'elles: *Al agua tributen* i una de *La ilustre fregona* de Miguel de Cervantes (169-170); a la catedral de Girona; i al Museu Arxiu parroquial de Canet de Mar (170-171), amb llista única de totes elles (171-173); la tercera part o annex aplega notícies sobre altres membres músics de la família Milans (174-176).— J. P. E. [12380]

Jordi RIFÉ i SANTALÓ, *Les àries dels villancets d'Emmanuel Gònima (1712-1792): notes entorn l'evolució de l'ària en la música religiosa a la Catalunya del segle XVIII*, dins «Anuario Musical», 50 (1995), 177-184.

L'autor subratlla els aspectes formals (estructura, textura, melodia i esquema rítmic) en les àries dels villancets de Manuel Gònima; es refereix a la teoria exposada pel contemporani Francesc Valls, *El Mapa Harmónico* (180) i, quant a melodia i ritme, transcriu dues àries amb els corresponents textos (182) i fa referència a d'altres tant de Girona, ACG (180, notes 16 i 17; 181, nota 24), com de Barcelona, BC, M. 733 (183, nota 30).— J. P. E. [12381]

Bernadette NELSON, «*Juego de pangelinguas*»: *A Source of Organ Music by José Elías at Montserrat*, dins «Anuario Musical», 50 (1995), 75-85.

Seguidor de Joan Bta. Cabanilles, en publicà les *Obras de órgano...* el 1749; les seves obres es troben a Madrid, BN, a Barcelona, BC, Música 709; i sobretot a Montserrat, Arxiu de Música,

que en posseïx cinc (76, nota 8), on, el ms. M. 1637 conté els títols de dotze peces de *Pange lingua* (79); ací n'és analitzada la tècnica musical (80-93) i transcrits els incipits musicals (84-85).— J. P. E. [12382

Pere MOLAS I RIBALTA, *Catalans als consells de la monarquia (segles XVII-XVIII). Documentació notarial*, dins «Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols», XIII (1995), 229-251.

A base sobretot de la documentació notarial de l'AHPB, completada amb la d'ACA, *Consell d'Aragó*, i de Madrid, AHN, *Consejos suprimidos, Estado. Carlos III*; i Archivo de Protocolos, l'autor resumeix la prosopografia de Gaspar de Pons (229-230), de Francesc de Montserrat i Vives, marquès de Tamarit (230-231), d'Antoni de Camporells (231-232) i de Miquel de Salbà i Vallgornera (232); dels botiflers Melcior Prous, dels dos Francesc Portell (234-236), de Feliu de Marimon i Tord (236-237), de Francesc, d'Oleguer i de Josep Ametller (238-239), dels Güell i dels Aparic, arrelats a Madrid (240-243); i ja en el segle XVIII, de Josep Francesc d'Alós i Rius, marquès de Puertonuevo (243-244), de Francesc Feu i Feliu de la Penya (244-245), de Manuel Sisternes (245), de Ramon Ignasi Copons de la Manresana i de Joan de Ponsich i d'Alós (245-246); i dels tres consellers de Castella, Jacint Tudó i Alemany (247), Josep Martínez i Pons (248) i Domènec Codina (249). Alguns foren acadèmics de la de Bones Lletres de Barcelona.— J. P. E. [12383

Pere MOLAS RIBALTA, *La família del marquès de Rubí, dels Àustria als Borbó*, dins «Afers. Fulls de recerca i pensament», núm. 20 (1995), 60-71.

A base de dades ja publicades i d'altres d'inèdites a Barcelona, AHPB, i de Madrid, AHN, *Órdenes Militares. Santiago; Alcántara*, l'autor refà la trajectòria de les generacions dels Rubí a partir de llur entrada a la política general, deixada la Cerdanya originària (62). El certificat 'de vita et moribus' de Rafael Rubí i Coll, previ a ésser nomenat cavaller, és a Madrid, BN, ms. 2338; el seu fill, Ramon de Rubí i Marimon havia estat col·legial del d'Oviedo a Salamanca, esdevingué partidari de Felip IV i deixà una narració dels fets del 1640 (63); el nét, Pere de Rubí i Sabater, entroncà per matrimoni amb els Boixadors, i el besnét, Ramon de Rubí i Boixadors escriví una presentació autobiogràfica a fi d'entrar a l'orde de Santiago (AHN, *O. M. Santiago*, núm. 7263); fou lloctinent de mestre racional del Principat; ferit en defensa de Roses el 1693, morí de la ferida (65-66); el rebesnét, Josep Antoni de Rubí i Boixadors, darrer virrei de Mallorca fins al 1715, havia estat fundador i primer secretari de l'Acadèmia dels Desconfiats i col·laborà amb Narcís Feliu de la Penya (66); després, per casament de pubilla, els Rubí passaren als Pignatelli. Les relacions amb les altres famílies es mantingueren, malgrat que no tots militessin en la mateixa opció dinàstica (68-70).— J. P. E. [12384

Eulàlia DURAN, *Narcís Feliu de la Penya, historiador i polític*, dins «Afers. Fulls de recerca i pensament», núm. 20 (1995), 73-86.

L'autora resumeix la biografia i la bibliografia, i recorda els darrers estudis dedicats a Feliu de la Penya (74-75); subratlla el fet que en el tombant del segle XVII al XVIII, ningú a Catalunya no qüestionava la constitució política (ni la moneda pròpia de cada un dels estats) i que ni austriacistes ni felipistes podien preveure el *Decret de Nova Planta* (75-76). Quant a Feliu de la Penya, en rastreja el pensament polític manifestat en els seus *Anales de Cataluña*, publicats en tres volums el 1709, definits discurs polític basat en raons de tipus històric en forma d'annals fins al 1697 i a tall de *Relación de los sucesos...* per als anys posteriors, amb una novetat, la de no estar al servei ni de la monarquia ni de les institucions oficials del país, ans de la burgesia, nou impulsor de l'existència col·lectiva (77-78). Els fets històrics, coneguts per fonts que van de les cròniques medievals a Jeroni Pujades i a Joan Gaspar Roig i Jalpí (82-83), individuarien la realitat tant territorial com nacional de Catalunya, enfront de França i d'altres estats hispànics,

contra versions polèmiques com les d'Alexandre Ros, de Francesc Martí i Viladamor (83-84) i de monsieur Legendre (82-83).— J. P. E. [12385]

Modest PRATS, *La llengua catalana al segle XVIII. Possibles pautes d'estudi*, dins *Llengua XVIII*, 65-73.

Les primeres pàgines plantegen el tema: la història de la llengua és i ha d'ésser vista com a quelcom divers de la història de la literatura; tampoc no s'ha de confondre amb història política ni s'ha de plantejar només en funció d'opcions polítiques (15-18). La nostra també ha de tenir en compte que durant el segle XVIII el llatí comptava molt com a llengua de cultura, i que el castellà fou utilitzat des del govern de l'Estat com a instrument d'unificació espanyola, cosa que confirma la relació entre llengua i nació (18-21). Limitat a Catalunya, l'autor distingeix dues etapes a partir del *Decret de Nova Planta*: abans i després del 1768; característiques del segon període serien la dissociació major entre llengua de cultura i llengua popular i la progressiva substitució del llatí pel castellà en tant que llengua de cultura, seguint, però, «les capes populars absolutament monolingües» (22-29, en particular 27). Caldria, doncs, conèixer àmbits i mecanismes d'aquesta penetració progressiva de la llengua castellana (29-30), primer quant a la llengua en l'ensenyament i a l'ensenyament de la llengua (32-39), a la predicació i el catecisme (40-48), als col·legis, escoles tècniques i acadèmies (48-53). D'altra banda, els autors que en la segona meitat del segle XVIII repensen Catalunya i el seu encaix dins Espanya, o constaten la inutilitat del català (Antoni de Campany) o propugnen la seva desaparició (Francesc Romà i Rossell) (53-60); i si l'estudi dels catàlegs de biblioteques no ha donat encara resultats segurs, fora de la bona resistència tant de llatí com de català (60-62), els apològistes de la llengua i els gramàtics es veieren sepultats per l'opció a favor del castellà com a llengua de cultura i els lexicògrafs contribuïen explícitament a la substitució lingüística (62-69). Hi ha bibliografia (70-73).— J. P. E. [12386]

Xavier MORAL I AJADÓ, *Llengua i ensenyament al Principat*, dins *Llengua XVIII*, 201-244.

L'autor es proposa de completar d'altres aspectes de la història de la llengua i de l'ensenyament amb la dimensió sociolingüística (202) a base de dades proporcionades per diverses fonts escrites (204), però sobretot pel *Cens de Floridablanca*, del 1787, i per les *Respostes al qüestionari* de Francisco de Zamora, del 1789, que fan constar el nombre d'estudiants (209-210). A fi de precisar la capacitat del sistema educatiu en l'alfabetització (l'autor parla de 'literacitat': 206), cal conèixer allò que en el conjunt de la població representaven els estudiants; només en casos particulars, com Balaguer, sabem llur graduació en la jerarquia d'escoles (206); per a tot Catalunya, la població lletrada, d'acord amb l'índex aplicat, podia equivaldre a entre un 1'52% i un 3'97%; i per a la població entre 7 i 16 anys podia arribar al 18'2%: una 'literacitat' baixa, però en creixement (214); als corregiments d'Osona i Vic constaven 2.293 estudiants, el 33% dels de tot el Principat, per al 25% de la població total (217); assenyalem els quadres sinòptics de 'literacitat' entre Vic, Girona i Catalunya, on figura que Girona tenia una taxa superior i Vic inferior a la mitjana de Catalunya (220). Resultat: quant a l'escola, «els baixos índexs de literacitat no permeten de pensar en una possibilitat real de castellanització, pel que fa a l'oralitat» (222). Però, malgrat el *Decret de Nova Planta*, només de mitjan segle XVIII ençà la nova legislació incideix en l'ensenyament i la llengua (223); oficialment, l'escola castellana es projectava damunt població catalana; de fet, però, la catalanitat de l'escola no resultà molt afectada i el llibre de Baldiri Reixac en seria el símbol (224); per contra, aquella nova incidència també provocà nova consciència lingüística, copsable en successius autors: Onofre Menescal, Agustí Eura, Baldiri Reixac, Josep Ullastra i Josep Pau Ballot, dels quals en aquestes pàgines són transcrits fragments (230-241). Hi ha bibliografia (242-244).— J. P. E. [12387]

Joaquim M. PUIGVERT I SOLÀ, *Església, cultura i llengua a la societat catalana del setcents*, dins *Llengua XVIII*, 245-286.

L'objectiu de l'autor en aquestes pàgines és el d'analitzar i explicar l'ús d'una determinada llengua per part dels ordes religiosos, l'episcopat i el baix clergat setcentistes (246), partint de tres pressupòsits: la continuïtat preponderant de la llengua catalana en el poble; una castellanització de la capa literata; i el manteniment de l'activitat pastoral en català (246-247). L'escola seguia essent catalana tant en la llengua vehicular com en els llibres de text, però era proclamada la utilitat del castellà i algunes escoles (jesuïtes de Cordelles, per exemple) foren clarament castellanitzadores (248-253). La predicació i el catecisme es mantingueren estrictament dins les prescripcions dels Concilis Provincials de la Tarraconense, amb oscil·lacions, però: el bisbe de Vic, Bartolomé Sarmentero, el 1769 incitava els predicadors a emprar el castellà en els panegírics i el 1771 establia l'opcionalitat entre català i castellà per a la predicació pastoral; la literatura específica dels ordes dedicats a missions (Francesc Balcells, *Font mística...*) era en català, amb un deix de vulgaritat (257-264). En canvi, la instrucció i formació de la clerecia fou progressivament castellanitzada; el 1718, el bisbe de Girona Joan Miquel de Taverner parlava de les conferències mensuals de la clerecia fetes en llatí o català; Josep Climent, a Barcelona, impulsava el castellà, i Gabino Valladares manava que tota la vida de comunitat del seminari de Barcelona fos exclusivament en castellà. El programa editorial per a la clerecia propugnat pel bisbe Josep Climent fou exclusivament en castellà (265-276). Hi ha bibliografia (278-286).— J. P. E. [12388

Ramon SALA, *Perduració de l'ensenyament del català a la Catalunya Nord al segle XVIII*, dins «Jornades de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans a Perpinyà. (20 i 21 de maig de 1994)», Barcelona i Perpinyà, Institut d'Estudis Catalans i Universitat de Perpinyà 1995, 47-52.

És cosa sabuda que poc després de la Pau dels Pirineus, França introduí i fomentà en els comtats l'ensenyament del francès i en francès, mitjançant les 'écoles royales'; en canvi, la xarxa ancestral de les escoles de primeres lletres i de gramàtica de les poblacions seguien ensenyant en català i la llengua llatina a partir del català durant la primera meitat del segle XVIII, tal com demostra la documentació conservada a Perpinyà, en sèries diverses de l'ADPO, ací abundantment indicades, però «en la segona meitat del segle XVIII la llengua del rei progressa» (49), el català para ferm en l'opció llatí-català, però es dibuixa una frontera social: pagesos i menestrals són exclusivament catalans, burgesos honrats i nobles ja saben francès, també català (50) i en algun poble és coneguda l'existència de dos bàndols lingüístics immediatament abans de la Revolució Francesa (51). L'Església i l'alfabetització del segle XVIII mantingueren encara durant el segle XIX el català com a llengua d'escriptura (52).— J. P. E. [12389

Pep VILA, *La llengua catalana al Rosselló*, dins *Llengua XVIII*, 499-546.

Aplec de notícies relatives a la situació lingüística en els diversos camps, partint del fet que el segle XVII havia produït una certa ufana en escrits en català (499-500), però durant el XVIII causes exògenes provocaren una autèntica mutació lingüística i social al Rosselló (502). La resistència cultural, els canvis i actituds davant la llengua, des del començament del segle XVIII a la Revolució Francesa és exposada en quatre punts: 1. Poder i llengua: des de mitjan segle XVIII la presència del francès augmenta a Perpinyà i el seu entorn i en les capes elevades; el català es manté intacte al Vallespir i al Conflent, en les classes populars i en la clerecia autòctona; l'autor resumeix els treballs de Michel Brunet, Peter McPhee i Pierre Sahlins (511-513); el català fou instrumentalitzat a favor de la Revolució Francesa, com demostra la *Cançó nova*, però seria la Revolució la que imposaria la unitat nacional a tot l'estat mitjançant la llengua francesa (514). 2. Religió i poble: el català es mantenia entre la clerecia autòctona, confraries, festes populars amb llurs processons i representacions sacres (519-526). Entre el 1684 i el 1743, els

registres parroquials s'anaren passant al francès (522-523); restaven els llibres d'administració, les consuetes, les anotacions personals; la Revolució ho acabaria de capolar tot, bisbat d'Elna-Perpinyà inclòs, o el grup de Tuïr traductor de teatre neoclàssic francès al català (524-525). 3. Llengua i poble. El català seguia essent l'idioma de relació social: llibres de memòries, papers privats, goigs ho confirmarien (527); com també la llista de llibres d'administració de la parròquia de Toluges i d'altres de tota mena i procedència (528-534). 4. Llengua i impremta: en aquest camp, fora d'alguna excepció com la de l'impressor Guillem Agell i Barrière, de Tuïr, el català és reduït a l'opuscle piadós o hagiogràfic; això no obstant la producció manuscrita segueix essent important encara durant tot el segle XIX (536). Hi ha bibliografia (541-546).— J. P. E. [12390]

Francesc FERRER I GIRONÈS, *Resistència a la substitució lingüística al Principat*, dins *Llengua XVIII*, 417-467.

Objectiu: analitzar la substitució de la llengua catalana per la castellana al Principat de Catalunya en perspectiva sociolingüística, esbrinant-ne l'ús real per nivells socials, sectors de vida i ús simbòlic. El segle XVIII comença amb plena normalitat oficial i popular, confirmada pel fet que les noves autoritats borbòniques veuen que els cal anar amb peus de plom en la imposició del castellà (428-430); però després del 1714 comencen les pressions exògenes que incideixen negativament en l'ús de la llengua catalana de forma esglaonada, com la imposició del castellà en l'Audiència el 1742, la prohibició d'imprimir pronòstics, romanços de cecs i cobles d'ajusticiats, el 1767, la imposició del castellà en les escoles el 1768 i en l'àmbit eclesiàstic, essent el de Gurb un cas significatiu (432-435). La resistència es pot amidar per les vegades que calgué repetir les prescripcions i per la magnitud de les penes; pel *Memorial de greuges* del 1760; per les traves posades a la impressió àdhuc de catecismes en català; assenyalem la llista bibliogràfica dels autors que en llurs publicacions es queixaven de la situació de la llengua catalana (435-442). Antoni de Capmany no sols proclamà que el català havia mort per a la república de les lletres, ans encara que el castellà «està medio muerto» (443-448); Francisco de Zamora informa de la situació lingüística de les escoles dels pobles (448-457); i Antoni Francisc de Tudó i de Peaguda: ell, fill d'un dels ministres del Consejo de Castilla que signaren la Reial Ordre del 1768 imposant el castellà com a llengua vehicular en les escoles, en el discurs de recepció a la 'Real Academia de Buenas Letras' de Barcelona fa, per contra, una lloança de la llengua i desitja que «vuelva a florecer nuestra literatura catalana» (458-460). Hi ha bibliografia (460-462). En apèndix, de Madrid, AHN, *Estado*, lligall 4822, són transcrits dues lletres d'Antoni de Capmany al comte d'Aranda i la llista dels llibres ja publicats o que tenia en preparació (462-467).— J. P. E. [12391]

August RAFANELL, *La invenció d'una tradició. L'emergència dels dialectes en la llengua literària catalana*, dins *Llengua XVIII*, 287-328.

L'autor recorda que Josep Ullastra també escriví un *Exercici del cristià*, que durant cent anys tingué vint-i-tres edicions, però el seu català no era pas el sancionat per la *Grammatica...* D'ací ve que el català que ara es parla sigui presentat com a justificat d'una forma d'escriure fora de norma i així passa a «constituir-se ,de facto' en llengua» (291). El problema es dona sobretot en publicacions del segle XIX, però també s'hi aixoplugaren Joan Ramis a Menorca en alguna de les seves peces teatrals entorn el 1783 (298) i Josep Balandà-Sicard al Rosselló en publicar el 1722 la *Tragèdia dels martyris dels sants Sixto, Llaurens, Hipolit i Roma* (303-304); són reproduïts els paràgrafs explicatius de l'opció lingüística. Hi ha bibliografia (325-328).— J. P. E. [12392]

Albert ROSSICH, *Una qüestió d'història de la llengua catalana: el reconeixement de la vocal neutra*, dins *Llengua XVIII*, 119-200.

Objectiu d'aquestes pàgines: «veure com es va produir entre els nostres gramàtics i

tractadistes el reconeixement de la vocal neutra» (120), i «passar revista als testimonis que reflecteixen aquesta progressiva presa de consciència» (121). Ja les *Regles d'esquivar vocables...* del pas del segle XV al XVI comencen i acaben amb el problema de les ,e/a' (121-122); la *Nova art de trobar*, potser atribuïble al franciscà Gabriel Serra (125, nota 11), planteja el problema de la consonància mètrica en una llengua que només té cinc grafies per a nou sons vocals (123-124); segueixen els paràgrafs en què Joan Dameto (127) i Anton Ramon Pasqual (129) es manifestaven entorn el mateix fenomen; Francesc Calça observa que els valencians pronuncien i escriuen ,-es' en comptes d',-as' (130-131), fenomen constatat per Llorenç Claret i Reixac dins Catalunya mateix (133); Jeroni Pujades també assenyalava la indefinició entre ,o/u' al Rosselló (132). Vicent Garcia, català occidental, escriu sempre els plurals femenins amb final ,-es' (137-138). Potser en resposta al valencià ,-es', Martí Ivarra i Francesc Calça propugnen l',-as' com a català (139-141), solució que s'aniria generalitzant en el curs del segle XVII (142), però no totalment, car Andreu Bosc, per exemple, seguia propugnant ,-es'. Un altre rossellonès, Anton Ignasi Descamps i de Tord en una llarga explicació, transcrita, admetia ,-es' segons la pronúncia de cada lloc (144-147). El problema teòric rebrotaria el segle XIX (148 ss.). Hi ha bibliografia (196-200).— J. P. E. [12393]

Emili CASANOVA, *La llengua a València*, dins *Llengua XVIII*, 387-425.

L'autor es proposa de realitzar en aquestes pàgines una visió de l'estat i de l'ús social de la llengua catalana a València en el segle XVIII; una informació sobre l'aportació lingüística i sociolingüística de quatre autors: Gabriel Ferrandis, Joan A. Maians, Teodor Tomàs i Josep Esplugues; i assenyalar trets valencians dialectals del segle XVIII. Després del *Decret de Nova Planta*, el castellà era l'única llengua oficial amb futur i el català només sobrevivia en escrits privats i només fins a mitjan segle (388); entorn el 1740 s'imposava el castellà en el govern eclesiàstic, però també ací el català sobrevivia en llibres d'administració privada fins al segle XIX (388-389). Des d'aleshores el valencià esdevenia peça arqueològica, en la vida normal desacreditat i emprat només amb finalitats proselitistes o per fer gràcia (390-392); al segle XVIII parlar en castellà esdevé signe de distinció (393). Gabriel Ferrandis se serveix del valencià, empobrit i castellanitzat, per a connectar amb capes populars; les mostres ho confirmen (394), Joan A. Maians demana que el valencià sigui ensenyat a l'escola, recull dites populars i elabora un *Vocabulari valencià-castellà* entorn el 1787 (395-397). Teodor Tomàs reedita edicions clàssiques amb aportació personal (398). Josep Esplugues segueix escrivint en valencià per inèrcia, però amb llengua de qualitat, hereva de la tradició i receptiva del parlar col·loquial; però cap dels quatre no creu en el català com a llengua de cultura o futur (399). En resum, el segle XVIII corona la particularització del valencià amb triomf de les tendències populars sota l'ofec del castellà, que provoca «l'adormiment de ressorts creatius propis» (402). Són transcrits de València, Col·legi del Patriarca, *Biblioteca-Arxiu Històric Maians*, lletres de Gregori Maians a Manuel Vega i Sentmenat del 1783, i al comte de Benavente, del 1751 (403-408); i una selecció del *Vocabulari* (418) i de les expressions populars (418-422) de Joan A. Maians. Hi ha bibliografia (423-425).— J. P. E. [12394]

August RAFANELL, *Les idees sobre l'apitxat a València a l'edat moderna*, dins *Literatura moderna*, 13-47.

Objectiu d'aquestes pàgines: situar el moment en què es va estatuir l'apitxat com a representant exclusiu de la llengua correcta dels valencians (14); ja en el pas del segle XV al XVI hom qualificava la parla de València com a composta només del bo i millor dels parlars veïns (17), i mig segle abans havia començat en obres escrites la substitució de la ,x/tx' o de la ,j' tradicionals per ,ch' (18) i un escorcoll de textos diversos n'assenyalava l'extensió al final del segle XVI (19); simultàniament es confonien les ,s' sibilant i la sorda (20); per això Rafael Martí de Viciana els considerava defectes a esmenar i no col·locava el parlar de la ciutat de València

com a model per als del Regne (22); però l'any 1600 Jaume Orts dedicava *A Sant Vicente, Soneto*, uns versos que tant valien en castellà com en valencià (23); l'exemple goixà tant que seria fàcil d'aplegar-ne una antologia. Gaspar Escolano i Joan Bta. Ballester insistien en la pronúncia dolça valenciana, contraposant-la a la ‚ma[r]gall' (o taujana) dels catalans i mallorquins; Andreu Bosc, Joan Dameto, Grau Virgili i Agustí Eura ho criticaven (24-27). Carles Ros hauria fundat, no sols retòricament, la ‚llengua' valenciana; en no tenir base en tradició lingüística exclusiva, es basà en la tradició prosòdica; després de la controvèrsia adient (Agustí Sales, Gregori Maians, Marc Antoni Orellana), el resultat, seria que «la llengua pura i neta no era sinó l'apitxat de València, que al llarg del segle XVIII havia produït una ortografia a mida, ‚perfeta'» (36). [Després, l'article entra en el segle XIX] (36). Hi ha bibliografia (41-47).— J. P. E. [12395]

Ingrid NEUMALL-HOLZSCHUH, «*El català, llengua no decadent*»: die valencianischen col-loquis des 18. Jahrhunderts aus sprachlicher und soziolinguistischer Sicht –ein Beitrag zur katalanischen Sprachgeschichte der Decadència, dins «*Zeitschrift für Katalanistik*», 8 (1995), 7-34.

L'autora esbrina si el retrocés de l'alta literatura en llengua catalana durant els segles XVI-XVIII també ho fou de la llengua (7) i basa el seu estudi en la literatura popular de sainets, miracles, goigs, auques, nadales i col-loquis, sobretot en aquests darrers (11); després de recordar l'evolució i situació de la llengua catalana, particularment a València, en els segles esmentats (8-13), remarca l'heterogeneïtat temàtica dels col-loquis a base de tres de Carles Ros (15), transcriu i tradueix a l'alemany un fragment del *Rabonament, y coloqui nou, hon se reciten les fatigues que passen los casats curts de havers...* (15-16); aquella literatura era un substitutiu del teatre, prohibit el 1799 en llengua catalana (16); la llengua dels col-loquis, pròxima a la parlada, era sembrada de castellanismes (18-19 i 24-26), finestra damunt la parlada (20-24), en la qual, la morfologia era la part menys corrupta (26). Els col-loquis demostren la vitalitat de la llengua catalana a València i alhora la forta evolució en sentits diversos (castellanismes, pronúncia apitxada) (28). Hi ha bibliografia (31-34).— J. P. E. [12396]

Rosa M. CALAFAT I VILA, *La imposició de l'espanyol a l'alta administració pública mallorquina. Mecanismes i estratègies de poder*, dins *Llengua XVIII*, 359-385.

Repàs tant de les indicacions que durant el segle XVIII en matèria de llengua arribaven a Mallorca des del govern de Madrid com de les propostes que enviaven a Madrid els representants d'aquell govern a l'illa, en particular els fiscals, amb transcripció de fragments procedents de Ciutat de Mallorca, ARM, *Reial Acord*, i *Reial Audiència*, AMM, *Llibres d'actes*; i ADM. Hi ha informació concreta de les relacions del bisbe Juan Díaz de la Guerra amb la cort de Madrid (379-380).— J. P. E. [12397]

Antoni-Joan PONS, *La llengua a Menorca: entre el mite i la realitat*, dins *Llengua XVIII*, 469-498.

L'autor es proposa de restablir a les seves dimensions reals tant el marc històric com el cultural i lingüístic de Menorca durant el segle XVIII (470). A Menorca no hi hagué *Nova Planta*, però sí ball de sobiranes, situació de la qual les poblacions procuraren de sortir de la millor manera, declarant-se ‚felices i contentes' dels successius monarques. Els anglesos subratllaven que havien trobada una illa miserable i la deixaven rica (però pel cors i el contraban, destinats a desaparèixer), i que, malgrat tot, la població els seguia refractària; en canvi, les autoritats espanyoles trobaven els menorquins massa anglesos (470-478). Dins una tònica de continuïtat lingüística amb els segles passats, l'administració més favorable a la llengua catalana hauria estat la francesa, sota la qual, el 1750, havia estat muntada a l'illa la primera impremta, amb nombre de publicacions oficials en català (481, notes 15 i 16). La primera pressió castellanitzadora mitjançant l'escola és del 10 de març del 1791 (482-486). La vida eclesiàstica visqué en continuïtat amb els segles barrocs i en plantejar-se l'erecció del bisbat de Menorca, s'alçà el clam que el bisbe sapigués menorquí, però el segon ja imposava el castellà (486-490).

La pressió social a favor del castellà començava el 1781, amb perspectiva de creixement, a la inversa del català (491-494). Hi ha bibliografia (496-498). Moltes de les dades d'aquestes pàgines es basen en documents de Maó, Arxiu Històric Municipal.— J. P. E. [12398]

Joan ARMANGUÉ I HERRERO, *La llengua i la literatura a Sardenya*, dins *Llengua XVIII*, 329-357.

Oficialment, el català seguí vigent fins al 1717, en què Sardenya fou conquerida per les tropes de Felip V; seguí un trienni, en el qual el català fou substituït pel castellà; després del 1720, sota la casa de Savoia, imperà el respecte per la llengua real, també envers la catalana, que a l'Alguer pervisqué en els registres públics fins al 1746, i continuà en goigs i cants religiosos; la poesia es reviscolà poc o molt amb Lluís Soffí, Agustí Sire i Joan Andreu Massala; en literatura festiva hi ha peces del 1799; també hi hagué una edició del catecisme el 1790; i començava a despuntar l'activitat d'Antoni Miquel Urgias i de Mateu i Domènec Simon Delitala (337-355). Hi ha bibliografia (355-357).— J. P. E. [12399]

Joan ARMANGUÉ I HERRERO, *Llengua i cultura a l'Alguer durant el segle XVIII: Bartomeu Simon* (Textos i Estudis de Cultura Catalana, 47), Barcelona, Curial Edicions Catalanes i Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1996, 274 pp.

Exposició completa d'allò que el mateix autor concentrà en el resum anterior. En aquesta presentació de la minsa producció d'un escriptor alguerès en llengua catalana en el marc de la seva família i de la societat sarda, assistim als canvis de sobirania damunt l'illa de Sardenya els primers vint anys del segle XVIII: Corona d'Aragó, Àustria, Espanya unitària i finalment el Piemont (15-22); a la coexistència de quatre llengües a Sardenya (23-59), amb particular atenció a les manifestacions de vitalitat del català a l'Alguer (49-59); el capítol central de l'estudi introductor i és dedicat a les problemàtiques vicissituds biogràfiques i familiars de Bartomeu Simon (de família sobrevinguda a l'Alguer) i dels seus fills (61-84), després del qual és exposat el bagatge cultural: hi són presentats els tres textos no literaris del dit Bartomeu en llengua catalana (87-89) i les tres poesies escrites per dos dels seus fills: dues per Mateu Lluís i una per Domènec (89). Per al temps d'aquest anuari, Bartomeu Simon només escriví una poesia de circumstàncies, un sonet, en català, *Per la felix venguda del Rey Carlos Emanuel IV a Sardeña, a 3 mars 1799, devent deixar la cort de Turín* (121; edició anotada: 138-139). No són datades la llista de les tres-centes onze obres de la seva biblioteca (239-253), ni la de les frases fetes (254), ni la de noms de peixos (255). Hi ha bibliografia (257-271).— J. P. E. [12400]

Miquel BATLLORI, *Sardenya i els estats italians de la Corona d'Aragó, refugi dels austriacistes. 1714, el cas dels jesuïtes catalano-aragonesos*, dins «XIV Congreso Corona, II», 69-71.

Els darrers decennis han corregit la idea que els jesuïtes haurien estat en bloc botiflers; ultra allò que hom ja sap, l'autor, a base de Roma, Archivum Romanum Societatis Jesu, dona a conèixer una quinzena de jesuïtes, la majoria aragonesos, que en els registres de la Companyia de Jesús consten a Itàlia durant aquells anys.— J. P. E. [12401]

León ESTEBAN, Ramón LÓPEZ MARTÍN, *Escuelas de leer y escribir en el siglo XVIII*, dins «Misc. Trenchs», 485-505.

L'arxiu de la Reial Societat Econòmica d'Amics del País, de València, ha proporcionat la base per a la primera part d'aquest estudi, on són especificades les escoles de primeres lletres que hi havia dins cada una de les tretze parròquies, en què aleshores es dividia la ciutat de València (488-494), i en els seus barris o ravals (494-495); segons el *Cens de Floridablanca*, eren escolaritzats el 1787, 8.353 xiquets i 8.546 xiquetes entre els 7 i els 16 anys, més del 50% d'ells i només un 15/20% d'elles en escoles públiques; hi ha informació de la paga dels mestres (495-496) i plànol de la distribució dins la ciutat (497). La segona part de l'article sobre la

metodologia d'ensenyar de llegir i d'escriure en les escoles de primeres lletres no es limita a València (498-505).— J. P. E. [12402

Jesús LALINDE ABADÍA, *Las Cortes de Barcelona de 1702*, dins «Anuario de Historia del Derecho Español», LXII (1992 [1993]), 7-46.

Narcís Feliu de la Penya considerarà molt positiu el resultat de les dites corts, les quals, si no han estat gaire estudiades en tant que fet històric, ho han estat molt menys en la vertent jurídica (8-9). L'autor es proposa una anàlisi jurídica formal dels textos publicats el 1704, «base objectiva de partida, ante la que no quepan manipulaciones nacionalistas de un signo o de otro» (10), completada amb reflexions històriques (36-46). Analitza expressions que porten implícit algun reconeixement polític (Principat de Catalunya; regnes de la Corona d'Aragó; Cònsol de la Nació Espanyola; Espanya; Pàtria, Província; llengua materna); recorda que el volum del 1704 és compilació de totes les constitucions de Catalunya i dels *Usatges*, i que les de la cort del 1702 són capítols de cort, car són d'iniciativa de la cort amb el ,placer' del rei (14), més encara, «las Cortes han participado de la ,potestas iuris condendi' del Rey» (15); i han defensat la vigència de les constitucions establint un ,Tribunal de contrafaccions', nomenat en part pel rei i en part per la representació del país (16-17); l'autor va espigolant preses de posició de les dites corts sobre temes diversos (personificació de l'autoritat reial a la mort d'un monarca: control dels oficials reials; decisions relatives al funcionament de la Generalitat i de les ,universitats'; reformes en punts perifèrics de l'administració de justícia; confirmació d'estatuts públics de noblesa i d'esglésies; reserva a favor dels ,naturals del Principat'; ajuda a hospitals i asils, normes sobre conservació de l'arxiu reial; port franc i constitució d'una Companyia Nàutica Mercantil i Universal; concessions reials de gràcia). La segona part s'encara amb possibles valoracions, distanciant-se de Feliu de la Penya: haurien estat certament «entre las mejores de todos los tiempos en Cataluña» (37) i en el rei seria defensable una major honestedat que en alguns dels representats (37-40); els recels contra els castellans haurien estat justificats (42); i la pregunta final: «¿Ha aportado Carlos III una concepción federal de España como ha expresado Feliu de la Penya?. Si es así, los catalanes no se han equivocado» (46).— J. P. E. [12403

Constitucions y altres drets de Cathalunya compilats en virtut del Capítol de Cort LXXXII de las corts per la S. C. y R. Majestat del rey don Philip IV. nostre senyor celebradas en la Ciutat de Barcelona any M.DCCII. Introducció: Josep M. PONS i GURI (Textos Jurídics Catalans. Lleis i costums, IV/2), Barcelona, Departament de Justícia 1995, XX, [44], 514, [44], 213, [13], 92 i 4 pp.

El cos del llibre consisteix en la reproducció anastàtica dels tres volums de la compilació de les constitucions de Catalunya publicades l'any 1704: el títol del primer volum ha passat a ésser el de tot el conjunt; el del segon és: *Pragmaticas y altres drets de Cathalunya compilats en virtut del cap. de cort XXIV. de las corts per la S. C. y Reyat Maiestat del rey don Philip nostre senyor celebradas en la vila de Montso Any M.D.LXXXV. Y novament reimpresas conforme la disposicio del capítol Lxxxij. de las Corts celebradas en la Ciutat de Barcelona Any M.DCC.II. Volumen segon*; el tercer s'intitula *Constitucions y altres drets de Cathalunya, superfluos, contraris, y corregits, compilats en virtut del cap. de cort XXVIII. de las corts per la S. C. y R. Majestat del rey don Philip nostre senyor celebradas en la vila de Montso, any M.D.LXXXV. Volum tercer*. Són pròpies d'aquesta edició les pàgines inicials de Josep M. Pons i Guri, i la taula final. La introducció recorda que aquesta fou la terça i darrera compilació de dret català amb validesa oficial i recorda les dues anteriors: l'elaborada en llatí els anys 1413-1422, traduïda al català en «estil molt vulgar» (II) i publicada per iniciativa privada el 1495; la segona arribà a port després de dos intents anteriors; havia de completar la precedent amb les noves lleis i distingir, en tres volums, constitucions, pragmàtiques i lleis superflues; la feina fou enllestida els anys 1585-1588, la impressió fou realitzada els anys 1588 i 1589 (III); la terça i darrera, corresponent a la cort del 1701-1702, integrà les de la cort del 1599 i les

pròpies, es respectaren els tres volums, publicats el 1704 (IV); tot el conjunt fou reproduït els anys 1909 i 1973; també hi ha setze edicions de les corts successives entre el 1481 i el 1706, sota l'Arxiduc Carles d'Àustria (VI-IX). El dret civil català pressuposa la vigència dels drets tant romà com canònic, i per això és estructurat com el *Codi* de Justinià (XI). És recordada la diferència entre constitucions (emanen del sobirà, «a condició que fossin consentides, lloades i aprovades per l'assemblea legislativa»; essent pactades, tenen prioritat absoluta damunt *Usatges* i drets romà i canònic), capítols, actes de cort i pragmàtiques (XII-XIV). La *Nova Planta* suprimí l'òrgan creatiu del dret català, el qual sofrí successives intromissions reduïdores, per part del dret espanyol; allò que en restava fou objecte de diverses edicions privades (XIX-XX).— J. P. E. [12404

Josefina MATEU IBARS, *Noticias montserratinas en la «Historia eclesiástica de Cataluña» de Pedro Serra y Postius* (Mss. 186-197 de la Biblioteca de la Universidad de Barcelona), dins «Misc. Trenchs», 871-881.

La biblioteca d'En Pere Serra i Postius (1661-1748) és coneguda per l'inventari 'post mortem', conservat a Barcelona, Reial Acadèmia de Bones Lletres; les seves obres són esparses entre la mateixa acadèmia, l'AHCB, la BU i la de l'Ateneu [i en d'altres llocs, àdhuc de l'estranger] i moltes d'elles són ací recordades; destaquen els dotze volums de la *Historia eclesiástica de Cataluña*, de la BU, mss. 186-197 (874 i nota 3); l'autora espigola en cinc dels dotze volums i transcriu les notícies relatives a Montserrat o als seus monjos, en seqüència, però de mesos i dies de l'any en els quals esdevingueren, no pas en estricta successió cronològica (875-881).— J. P. E. [12405

Alfons ZARZOSO, *Notes sur les effets provoqués par l'établissement du «cordon sanitaire» mis à l'occasion de la peste de 1720-1722 dans les Pyrénées*, dins *Roussillon*, 295-305.

L'esclat de pesta d'aquells anys posà de manifest la manca de política borbònica en protecció de la salut i calgué prendre decisions que afectaven particularment Catalunya i eren publicades a Barcelona (299). La documentació de Barcelona, ACA, *Reial Audiència*, lligall 237, i l'AHCB, FS, IX, 5, H, permet de conèixer les provisions defensives, i un fragment relatiu a Mataró les guàrdies col·locades en les portes (297-298); un dels efectes fou el d'haver de prescindir de la ratlla de frontera entre els estats a la Cerdanya, on la zona de protecció també afectà pobles de la francesa (299). Malgrat tot, la població de les comarques catalanes de nord i sud seguiren relacionant-se amb una certa normalitat, que l'autoritat espanyola qualificava de «grande desorden en materia de mercaderías» (300).— J. P. E. [12406

Francesc FELIU I TORRENT, *La Història de la llengua catalana d'Antoni de Bastero*, dins *Literatura moderna*, 163-181.

Dos fets expliquen aquesta recerca: l'atribució de la *Controvèrsia sobre la perfecció de l'idioma català* a Agustí Eura, gràcies a la notícia trobada en els papers Bastero de Girona, Biblioteca del Seminari (164, nota 10); i la troballa a Barcelona, Biblioteca de Catalunya, del primer volum de la *Història de la llengua catalana*, ms. 1173 (164-165). Aquesta clarificació permet de tenir una idea d'allò que entre Girona i Barcelona resta de l'herència literària d'Antoni de Bastero; aquesta és constituïda per cinc volums manuscrits, de Girona, Biblioteca del Seminari (166-167), per vint de complets i dos de parcials de Barcelona, BU (167-168), per altres vint de Barcelona, Reial Acadèmia de Bones Lletres (168-169); i per dos a Barcelona, BC i un en l'Arxiu de la mateixa biblioteca (169-170); les obres que en estadis diversos d'elaboració pot hom trobar en aquests manuscrits són: les gramàtiques italiana i francesa; *La Crusca Provenzale*; i la *Història de la llengua catalana*, ultra aplecs de documents i de notes, un dels quals és dedicat a l'Almoïna de la Seu de Girona: *Gerundensis Eleemosinae Paris. Tom I* (168). La *Història de la Llengua catalana* hauria hagut de seguir l'esquema de les pàgines 172-174 i era projectada «des de la perspectiva

de la tradició històrico-filològica italiana» (175), com a resultat dels estudis de preparació de *La Crusca...* (176), tot entorn al concepte de 'llengua romana' estadi comú intermig entre el llatí i les llengües romàniques, moment en el qual el català hauria donat origen al provençal (177).— J. P. E. [12407]

Montserrat ANGUERA, *Intuïció i passió en la primera gramàtica catalana*, dins *Llengua XIII*, 75-96.

La primera *Grammatica cathalana*, fou la de Josep Ullastra, acabada el 1743 i publicada el 1980 (81). S'hauria col·locat entre el reconeixement de l'ús com a norma única i el de la norma de la teoria abstracta (76-77); sense predecessors, sense especialització filològica, sense instrumental, basat només en l'observació i la intuïció, després de doble redacció, Ullastra deixà la gramàtica enllestida (79-80); en moltes de les seves solucions s'avança a la normativa actual, com és ara en la recuperació de la ,ç' i de la ,l·l', de la ,s sonora' = ,z' darrera consonant i en posició inicial, ,b/v', el rebuig de la ,h' en posició final, i la seva desconfiança davant neologismes (85-92), tot amb objectius pedagògics (93).— J. P. E. [12408]

Ramon DÍAZ I VILLALONGA, *Baltasar Calafat i Danús: un erudit, escriptor i antilul·lista del segle XVIII*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», LI (1995), 165-180.

Nat a Santa Margalida el 1683, 'marrell' declarat, encara jove fou considerat autor de la malifeta que provocà un conflicte obert contra els dominicans de Ciutat de Mallorca el 1699, raó per la qual fou exiliat mig any de Palma (167-168). Predicador famós, també escriví uns *Elogis des vi de Banyalbufar* (169-170), alguna peça teatral (*Comèdia de Sancta Rosa del Perú*, de 3.062 versos: 171-175), literatura religiosa: *Milícia de Jesucristo...*, *El llanto de David...* (176-177) i la crònica de les festes per la conquesta d'Orà: *Demonstraciones devotas y afectuosas...* del 1732 (178-179).— J. P. E. [12409]

Antoni MARTÍ I COLL, *Mataró i els canonges de Vilabertran*, dins «Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria [de Mataró]», núm. 51 (gener 1995), 6-16.

Entre el 1728 i el 1730 hi hagué a Mataró un intent de traslladar a la parròquia de Santa Maria la comunitat de canonges regulars de Vilabertran, amb la finalitat d'ennobrir l'església amb un capítol canònic i la ciutat amb una institució eclesiàstica que hauria equivalgut a una col·legiata (i, possiblement, hauria fet més fàcil la consecució del títol de ciutat); el projecte també equivalia a suprimir el càrrec de rector de la dita parròquia, i això el féu fracassar. Tot l'afer és conegut per sengles publicacions de cada una de les parts; la del rector, Francesc Llauder, s'intitula *Canónica manifestación de los justos motivos... y de los prejuicios...*; la de Mataró i Vilabertran porta el títol de *Narración verdadera... en público manifiesto de los justos, atentos procederes del Arcipreste, Cabildo y Ayuntamiento y de los excessos de dicho retor...*, ambdós opuscles publicats en la mateixa impremta de Barcelona el 1730, la portada dels quals és ací reproduïda (7). Les vicissituds d'aquell projecte són exposades a base de les notícies, sovint transcrites textualment, dels dos opuscles.— J. P. E. [12410]

Pep VILA, *Una versió rossellonesa, setcentista, del Tractat de Cirurgia de Georges de Lafaye (1739)*, dins «Revista de Catalunya», núm. 92 (gener de 1995), 51-57.

L'autor innova de l'existència a Perpinyà, Biblioteca Municipal, d'un *Tractat d'anatomia en general*, manuscrit 168, traducció dels *Principes de chirurgie* de Georges Lafaye, publicats a París el 1739; n'hi hagué traducció castellana, del 1761, un exemplar de la qual és a Girona, Arxiu Històric Municipal (52). Ací són transcrites anotacions personals d'En Jeroni Vilanova, amo de la traducció catalana manuscrita en començar la segona meitat del s. XVIII (52-53), [traducció que segurament s'explica perquè la cirurgia seguia essent una ,art', que no exigia al cirurgià coneixement de la llengua llatina, com la ,ciència' de medicina, estudiada en facultat

universitària]. Hi ha notícia d'altres escriptors rossellonesos en llengua catalana el segle XVIII (54) i dels neologismes d'aquesta traducció (55-56). Hi ha bibliografia (56-57).— J. P.[E2411

Pasqual MAS I USÓ, Lola TORRES BELLÈS, *La biblioteca valenciana del marquès de Villatorcas y conde de Cervellón (el Barroco científico)*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LXXI (1995), 211-245.

Hi ha una primera catalogació de la dita biblioteca en *Índice de los libros contenidos en la librería del marquès de Villatorcas...*, resumit en el pòstum *Índice de la librería del conde de Cervellón*, del qual es conserven dos exemplars: a València, AMV, *Fons Serrano Morales*, i a Nova York, Hispanic Society of America: eren 5.378 volums, 106 dels qual eren manuscrits (213). Josep de Castellví i Coloma, marquès de Villatorcas, acollí a casa seva de València les acadèmies de 'Novatores' en el pas del segle XVII al XVIII. Predominaven els temes miscel·lanis (32%), seguits de la història (25'4%) i de la teologia (20'3 %): ací són presentades, primer, les principals obres pertanyents a cada una de les temàtiques (215-221); segueix llista nominal dels volums col·locats sota l'epígraf de 'poesia', essent-hi la llengua predominant, de molt, la llatina (222-237 i 238-239). Hi ha arbre genealògic (240-245) i bibliografia (245).— J. P. E. [12412

Albert ROSSICH, *Una sessió pública de l'Acadèmia de Barcelona al 1731*, dins «Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona», XLIV (1993-1994 [1995]), 303-333.

Sense que sigui desconeguda la sessió del 16 d'abril del 1731 de l'aleshores Acadèmia Literària Barcelonense, els fons de l'arxiu de la institució permeten de saber-ne molt més, començant per la família d'un dels informadors, Josep de Bastero, en lletra, ací transcrita (325-328), al seu germà Francesc, que vivia a Girona a casa del bisbe Baltasar de Bastero (304-306); per les *Resoluciones de la Academia Literaria Barcelonense* (308-309), i per la *Disposición de la academia... y asuntos distribuidos para ella* (310-311). La introducció a l'acte i la distribució de cada una de les quatre parts, respectivament dedicades a les estacions de l'any, no sols són conegudes, ans encara són ací transcrites cinc peces en vers que foren cantades en aquella ocasió (311-320). Segimon Comas féu de jutge i s'ha conservat la seva *Nota dels assumptos de la academia y de las matèrias sobre què fa reflexió lo vexamen*, ací transcrita (329-333).— J. P. E. [12413

Magín ARROYAS SERRANO, *El arquitecto barroco Jaime Bort, autor de la fachada de la Catedral de Murcia, y su relación con Coves de Vinromà (Castellón)*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LXXI (1995), 155-162.

Les notícies relatives a Jaume Bort confirmen l'encàrrec de construir la portada de la Catedral de Múrcia, amb transcripció d'un paràgraf de la resolució capitular, de Múrcia, Archivo de la Catedral, *Libro de resoluciones 1736-1739*; les relatives a la seva família es basen en dos documents ací transcrits: el poder mutu atorgat pels esposos Bort a fi de poder testar l'un per l'altre el 1748, i el testament de Jaume Bort del 1754; en ambdós consta ésser natural de les Coves; són a Múrcia, Archivo Histórico, *Protocolos*, 2782 i 2786 (159-162).— J. P. E. [12414

José Luis BARRIO MOYA, *La librería de Don Pablo Gil, clérigo castellonense, cura y colector del Hospital de Montserrat en Madrid (1741)*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LXXI (1995), 533-552.

Després de les notícies biogràfiques d'aquell clergue de la Pobla d'Arenós, l'autor en transcriu el testament (538-539) i l'inventari dels béns (540-552), ambdós de Madrid, Archivo Histórico de Protocolos, vol. 14635; aquest conté un apartat de llibres (541-546) [anotacions com la de la pàgina 546: «más, ciento y veinte y siete directorios» condueixen a preguntar-se si en tots els casos, els llibres eren els seus personals].— J. P. E. [12415

Alfonso ESPONERA CERDÁN, *Los planes de estudios de los dominicos españoles en los siglos XVIII y XIX*, dins «Escritos del Vedat», 25 (1995), 375-436.

Encara que el treball es centri en el convent dominicà de Saragossa els anys 1814-1835, les pàgines introductòries resumeixen el projecte de Gregori Maians i Ciscar entorn l'ensenyament universitari de la teologia en el seu *Idea del nuevo método... en la enseñanza de las Universidades de España* del 1767 (380-385) i en particular entorn l'ensenyament en les escoles dels ordes religiosos, que volia totalment limitat als propis membres (389); un altre precedent fou la legislació dominicana protomista propiciada per Joan Tomàs de Boixadors, en tant que mestre general de l'orde dominicà entre el 1757 i el 1777 (392-396); el tercer seria el *Pla Blasco* per a la Universitat de València del 1787 (387-388).— J. P. E. [12416]

Ramon MIRÓ, Pep VILA, *La Pastorel·la devota, pastorets anònims del segle XVIII*, dins *Umanesimo Barocco*, 329-368.

La introducció recorda la presència de representacions de peces idèntiques de la Passió i dels Pastorets a ambdues vessants dels Pirineus durant la segona meitat del segle XVIII, documentades en particular a Solsona, Vic i Manresa (330-331). La *Pastorel·la devota que pot representar-se en la alegre Festivitat del Naixement de Nostre Senyor...*, en realitat fou representada als Caputxins de Solsona el 1781 (330 i 339); és de caràcter molt popular, amb una segona jornada protagonitzada per pastors que passen molta gana (332); la mètrica és molt barrejada (333), la llengua té clares reminiscències rosselloneses (334); hi ha i nombre d'indicacions per a la representació (335). El text es troba a Barcelona, BC, ms. 63, i a Montpeller, BM, *Fonds Charles de Vallat* (336-338), que, tot i ésser posterior, és pres a base de l'edició en aquestes pàgines (339-368); el text és completat amb anotació única, tant crítica com explicativa.— J. P. E. [12417]

Vicente LEÓN NAVARRO, *Las visitas 'ad limina' del obispo Felipe Bertrán*, dins «Anales Valentinos», 41 (1995), 103-127.

Valencià, bisbe de Salamanca i Inquisidor General, es coneixen de Felip Bertran els textos de dues «visites ad limina», dels anys 1768 i 1782; el d'aquesta darrera és ací transcrit de l'Archivio Segreto Vaticano, *Sacra Congregatio Concilii. Salmanticens. 704B*, en les pàgines 132-127. Recauen particularment en el nostre camp les precisions biogràfiques i bibliogràfiques (103, nota 2 i següents); la notícia de l'alta consideració en què el tenia Carles III per la seva rectitud de consciència; també les que exposen la forma de pensar de Bertran en relació a la sobirania del rei quant a la reforma dels col·legis majors, sense necessitat de consultar la Santa Seu (105-108).— J. P. E. [12418]

Documentació. Manuals dels Vicaris (IX), dins «Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria [de Mataró]», núm. 53 (octubre 1995), 35-38.

Documentació. Manuals dels Vicaris (VIII), dins «Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria [de Mataró]», núm. 51 (gener 1995), 39-41.

El novè lliurament, conté quatre documents dels anys 1772-1773, tots del dit Arxiu, *Manual del vicari Agustí Ferran*. Són l'acta d'elecció dels representants de la comunitat de preveres de Mataró en l'acte de donació de relíquies de les Santes a Sant Cugat del Vallès; dues actes relatives al col·lectiu de pagesos, que figuraven com a tals en les Quaranta Hores, però no eren reconeguts com a gremi; i sobre la insuficiència dels aliments proporcionats per un cap de casa a la seva família.

El lliurament vuitè consisteix en la transcripció de tres documents, [posteriors als del novè]: els dos primers, en català, fan referència a unes oposicions a organista de Canet de Mar el 1774; l'altre és acta notarial pel qual una esposa consentia que el seu marit restés quatre anys a l'Havana «para sus agencias, y terminar los negocios que allá tiene» (41). Són de Mataró, Arxiu de Santa Maria, *Manual del Vicari Ignasi Reniu i Padró*.— J. P. E. [12419-12420]

Brigitte LÉPINETTE, *Traduction et idiotismes. El arte de traducir [...] (1776) de A. de Capmany (1742-1813): un texte influencé par l'Encyclopédie*, dins «Iberorromania», núm. 41 (1995), 28-54.

La literatura francesa influí fortament en l'Estat Espanyol del s. XVIII i les traduccions foren nombroses; Antoni de Capmany i de Montpalau (no pas Montepalau: 29) en el manual *El arte de traducir el idioma francés al castellano* (Madrid 1776: edició facsimilar de M. Carmen Fernández Díaz, 1988) no es proposava de contribuir a un aprenentatge genèric del francès, ans s'encarava amb la traducció en ella mateixa i elaborava una teoria, dins la qual emmarcava l'anàlisi contrastiva de les dues llengües (31); aquests principis teòrics, exposats en el pròleg i ací escandellats (32-40), coincidirien amb els exposats en els articles *Galicisme* i *Idiotisme* de l'*Encyclopédie*; però cap autor francès no s'avançà a aplicar-los com féu Capmany en el seu manual.— J. P. E. [12421]

Laura MERCADER, *Llegir gòtic. Les Memorias Históricas d'Antoni de Capmany*, dins «Revista de Catalunya», núm. 96 (maig de 1995), 67-84, amb cinc reproduccions a tota pàgina.

Antoni de Capmany no fou pas ni un crític ni un historiador de l'art, però en les seves *Memorias históricas sobre la marina, comercio y artes de la antigua ciudad de Barcelona*, després de reportar uns quants elogis a la configuració de la ciutat (71-72), s'hagué de fixar en les manifestacions artístiques del període gòtic: *De los edificios públicos de la baxa edad que se conservan en la ciudad de Barcelona*, observacions que desembocaren en un capítol intítulat *Reflexiones sobre la arquitectura gòtica* (69). L'autora defensa que Capmany, després d'haver recordat críticament els orígens dels diversos monuments i analitzat racionalment llurs característiques, valora, com a darrera paraula, els edificis gòtics per l'impacte que produïen en la sensibilitat: «...el hombre se siente penetrado de una profunda y silenciosa reverencia, que apoderándose de su espíritu, le dispone suavemente a la contemplación de las verdades eternas» (82). L'il·lustrat i racional Capmany es col·locava així dins el romanticisme.— J. P. E. [12422]

Santos M. CORONAS GONZÁLEZ, *Espíritu ilustrado y liberación del tráfico comercial con Indias*, dins «Anuario de Historia del Derecho Español», LXII (1992 [1993]), 67-116.

Tot l'article és centrat en aportacions de personalitats polítiques d'aquell moment, sobretot en les de Pedro Rodríguez Campomanes (82 ss); només cap al final és resumit (91-96) i transcrit el discurs fet el 1778 per Francesc Cabarrús en la Sociedad Económica Matritense: *Discurso sobre la libertad de comercio concedida por S. M. a la América Meridional* (103-111). Procedeix del Archivo Privado de Campomanes [del qual no és indicada l'actual localització].— J. P. E. [12423]

Ramón MARTÍNEZ FERNÁNDEZ, Académica, *ejemplo de didáctica en el humanismo renacentista*, dins «Helmántica», XLVI (1995), 547-571.

Aquest estudi sobre l'obra de l'extremeny Pedro de Valencia, *Académica, sive de iudicio erga verum ex ipsis primis fontibus*, ha pres com a base l'edició publicada el 1781 a cura del valencià Francisco Cerca y Rico (!) [Francesc Cerdà i Rico].— J. P. E. [12424]

Margarita GÓMEZ GÓMEZ, *Francisco Cerdà y Rico y su proyecto de fundación de una imprenta real de Indias*, dins «Misc. Trenchs», 617-626.

Valencià al servei de l'administració reial en el Ministeri d'Índies, a base de documentació de Sevilla, Archivo de Indias, *Indiferente General*, és ací exposada la seva activitat en diversos negociats del dit ministeri i en particular en afers 'literaris', com l'establiment del Archivo de Indias, que contribuí a fundar (620-621). En el projecte de fundar una impremta específica per a Índies, fou ajudat per M. Montfort, fill de l'impressor valencià Benet Montfort (622).— J. P. E. [12425]

María Cruz CABEZA SÁNCHEZ-ALBORNOZ, Luís GARCÍA EJARQUE, *Los incunables de Pérez Bayer*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LXXI (1995), 295-312.

M. CRUZ CABEZA SÁNCHEZ-ALBORNOZ, *Índice de los manuscritos donados por Pérez Bayer a la Universidad de Valencia*, dins *De libros y bibliotecas*. «Homenaje a Rocío Caracuel», Sevilla, Publicaciones de la Universidad de Sevilla 1994, 57-72.

El segon article és presentació i transcripció del *Índice de los M.S.S. que el Ilustrísimo señor Francisco Pérez Bayer dio a la Muy Ilustre Ciudad de Valencia, juntamente con su exquisita bibliotheca para uso de la Universidad Literaria*, conservat a València, BU, ms. 58.

El primer és transcripció (296-301) d'una llista de cent disset incunables que, entorn el 1783, Francesc Pérez Bayer tenia empaquetats en quatre caixes, nombre que a l'hora de fer-ne donació efectiva sembla que havien pujat a cent cinquanta (303) i algú diu que eren entorn de dos-cents (304). La dita llista es conserva a Madrid, BN, *Sección de Archivo*, 35/18 i s'intitula *Libros de D. Francisco Pérez Bayer impresos antes del año 1500*. De fet, la biblioteca de la Universitat de València fou destruïda i perduts els incunables de Pérez Bayer per bombardeig de l'exèrcit francès comandat per general Suchet durant la Guerra de la Independència.— J. P. E.

[12426-12427]

Joan VENY, *Contacte de llengües en la llista de peixos de Jordi de Puig (1786)*, dins «Misc. Colón, 2», 77-94.

L'autor publica i estudia la llista d'*Especies de peces que se crían y pescan en esta isla*, publicada el maig del 1786 dins el «Memorial literario, instructivo ... de la corte de Madrid», 29 (VIII), 366-368, agrupant en el cos de l'article els lexemes per noms catalans, adaptacions formals del català al castellà, calcs purs, noms catalans simplement no traduïts, i noms d'identificació dubtosa. Aquesta llista és anterior i completa d'altres llistes redactades per autors diversos entre el 1791 i el 1868, amb la referència de les quals l'autor encapçala l'article.— J. de P. [12428]

Alfredo FAUS PRIETO, *El agrimensor e hidrómetra José Cervera y Fuentes (Torrent, 1724-1801)*, dins «Torrens. Estudios i Investigacions de Torrent i Comarca», 8 (1994), 23-36.

Presentació de les obres públiques projectades per aquell torrentí, conegudes per València, ARV, *Reial Acord, Escrivanies de Cambra i Protocols, Mapes i Plànols*; Arxiu de la Sèquia Reial del Xúquer, *Caixes*; i Arxiu de la Societat Valenciana d'Amics del País, *Llibres d'actes*; per Torrent, Arxiu Municipal, *Llibre de capítols*; i per Sevilla (?), Archivo Ducal Medinaceli, *Segorbe. Legajos*. La informació d'aquestes pàgines es concentra en el mapa de la baronia de Xulella del 1770, ací reproduït (26), i en els d'ampliació de la Sèquia Reial del Xúquer, un dels quals, del 1781, es troba en la pàgina 33; assenyalen les planes dedicades als parers diversos sobre la significació de 'fila' d'aigua, tema només solucionat durant el segle XIX (33-36).— J. P. E. [12429]

Francisco PELAYO, Marcelo FRÍAS, Antonio José Cavanilles y la *Historia Natural Francesa: del Curso de Valmont de Bomare a la Crítica del Método de A. L. de Jussieu*, dins «Asclepio. Revista de Historia de la Medicina y de la Ciencia», XLVII (1995), 197-216.

De «primer acercamiento a la correspondencia epistolar» (198) entre Cabanilles i Antoine-Laurent de Jussieu defineixen els autors aquestes pàgines. El mateix 1777 en què arribava a París, Cabanilles assistia a cursos de ciències, entre els que destaca el d'Història Natural de J. Valmont de Bomare (204-204), que proporcionà a Cabanilles els coneixements bàsics, i ja entorn el 1780 començava la seva dedicació especial a la botànica: es procurà llibres (204) i es lliurà a l'observació directa, sobretot en el Jardín des Plantes (205-210); el 1784 s'iniciava la correspondència amb Jussieu, conservada a París, Laboratoire de Phanérogamie du Muséum National d'Histoire Naturelle, i a Madrid, Archivo del Real Jardín Botánico; el conjunt de setanta lletres permet de conèixer la feina de Cabanilles, tant a París fins al 1789 (211-213), com a Madrid; la Revolució Francesa distanciaria, també políticament, els dos homes; i la respectiva posició

en relació al mètode taxonòmic de les plantes (Cabanilles es manifestava satisfet amb el de Carl von Linné) els acabaria d'allunyar (215-216).— J. P. E. [12430]

Antonio GONZÁLEZ BUENO, *Reflexiones en torno a los viajes de A. J. Cavanilles por tierras de Valencia (1791-1793)*, dins «Asclepio. Revista de Historia de la Medicina y de la Ciencia», XLVII (1995), 137-167.

L'encàrrec reial d'escriure una *Historia Natural de España* potser era una jugada per a apartar-lo de la cort; ell, però, seguia confiant que els seus valedors eren les seves obres (138-140). La informació aplegada en les anades per terres valencianes és a Madrid, Archivo del Real Jardín Botánico (114, nota 14). Ací és recordat l'instrumental, també bibliogràfic, que l'acompanyava (142-143), i són refets els itineraris dels successius viatges dels anys 1792-1793: el primer el portaria de Montcada a Morvedre, d'on tornaria a València empiocat; refet, sortiria pels encontorns de la capital (142-144). La primavera del 1792 faria un llarg viatge vers el Sud, tant per l'interior com per Marina (145-150); en ple juny la trajectòria el portaria de Carcaixent a Oriola i a Villena (145-150); l'estiu i començaments de tardor, pujaria pel Túria fins a Xelva i al Racó d'Ademús, baixaria fins a Sogorb, tornaria a pujar fins a la ratlla d'Aragó, baixaria pel Millars i d'Onda s'adreçaria a l'Alcalatèn i pel Pla de Cabanes fins a Sant Mateu (155-159). El 1793 realitzà quatre nous viatges: l'abril, vers el Sud, per la Marina, blasmant constantment la 'passió de l'arròs' (159), fins a Xàtiva i el marquesat de Llombai (160-161); el maig trescà pels volts de València, fins a Porta-Coeli i Bunyol (161-162); maig i juny, gran periple vers el Nord, fins a Orpesa, Lluçena i Villahermosa del Río i Penyagolosa, Benifassà, Morella, d'on baixà a Vinaròs i per Alcalà de Xivert i la Pobra Tornesa, passant per Onda tornà a València (162-165); per l'agost féu la darrera eixida a Alcoi i Ontinyent, tornant a València (165-166). S'interessà particularment en possibles fonts minerals de riquesa i en l'herborització. Les dades relatives a cada població gairebé sempre consisteixen en transcripció de fragments del mateix Cabanilles. J. P. E. {

[José] APARICIO PÉREZ, *Prehistoria del Marquesat*, dins *El Marquesat de Dènia* (Serie Histórica, 15), València, Real Acadèmia de Cultura Valenciana 1995, 9-98.

Al començament, és reproduïda la narració que Josep Anton Cabanilles deixà escrita de la visita que féu a la Cova de les Calaveres en un dels viatges [dels quals parla la notícia bibliogràfica anterior] (13-14).— J. P. E. [12431]

Diana SOTO ARANGO, *Cavanilles y Zea: una amistad político-científica*, dins «Asclepio. Revista de Historia de la Medicina y de la Ciencia», XLVII (1995), 169-196.

La relació dels dits personatges s'allargà entre el 1798 i el 1804 [i per això en gran part aquestes pàgines cauen fora del nostre camp] i és ací transcrita la primera lletra de Francisco Antonio Zea a Cavanilles, del 1798 (193-196), procedent del fons Cabanilles de Madrid, Archivo del Jardín Botánico; d'aquesta i d'altres n'és extreta la informació que Zea proporcionava a Cabanilles sobre botànica i botànics de les colònies americanes.— J. P. E. [12432]

Josep Maria TORRAS I RIBÉ, *Les «Reglas y método de fabricar curtidos» a finals del segle XVIII, segons la documentació de la Junta de Comerç*, dins «Miscellanea Aqualatensis», VII (1995), 429-453.

Els gremis, tant de blanquers com d'assaonadors [cf. ATCA, XV (1996), 667-668, núms. 10873 i 10874], amagaven gelosament les pròpies tècniques de preparació de les pells, voluntat que topava amb la de la Junta de Comerç. Un dels episodis d'aquest colla-i-amolla fou la tramesa per part d'aquesta de la *Instrucción o reglas y método de fabricar curtidos... de la Ciudad de Murcia...*, copiada a Barcelona el 1786, conservada a l'AHCB, *Fons Gremial*, i ací transcrita (436-448); ja a darreries del segle hom podia conèixer els procediments emprats tant per

blanquers com per assaonadors, ambdós conservats en el mateix fons i ací transcrits (448-454).—
J. P. E. [12433

Francesc BEATO I VICENS, *Segon centenari del mesurament del meridià Dunkerque-Barcelona. Cicle d'excursions i actes culturals*, dins «Treballs de la Societat Catalana de Geografia», núm. 39 (juny 1995), 103-109.

Francesc OLIVÉ I GUILERA, *El mesurament del meridià i la memòria col·lectiva*, dins «Treballs de la Societat Catalana de Geografia», núm. 39 (juny 1995), 111-120.

Entre el 1792 i el 1808, fins i tot en períodes de guerra declarada entre els estats francès i espanyol, Pierre Méchain realitzà la medicció del meridià entre Dunkerke i Barcelona. La seva presència deixà constància en el *Calaix de sastre* d'En Rafael d'Amat i de Cortada, baró de Maldà, en paràgrafs ací transcrits, fins ara inèdits (111-112), i en informació publicada en el «Diario de Barcelona» del 1793, potser redactada pel dr. Francesc Salvà i Campillo; ja en el segle XIX, Agustí Centelles col·laborà en l'empresa (112). Méchain morí a Castelló de la Plana, a casa de Faust Vallès, baró de la Pobla Tornesa (114). El primer article informa de commemoracions de tota mena programades en llocs diversos dels Països Catalans amb motiu del segon centenari de la dita empresa.— J. P. E. [12434-12435

Maria Rosa SERRA MILLÀ, *Dos poemes de Pau Puig per a una besonada borbònica*, dins *Literatura moderna*, 183-195.

El 1783 el matrimoni reial format per Carles IV de Borbó i Maria Lluïsa de Parma tingué besonada i l'esdeveniment fou abundantment celebrat, tant a Barcelona (184-186) com a València (186) i, no cal dir, a Madrid (187); a Barcelona, amb particular sornegueria pel fet que en la festa oficial s'enfonsà el cadafal de les autoritats; els textos es troben en els manuscrits A-61 de l'AHCB i 28 de la Biblioteca de Catalunya, i en almenys tretze *Fulletons Bonsoms* de la mateixa biblioteca; un dels autors sembla haver estat fra Pau Puig, de l'orde de Clergues Menors (de sant Francesc Caracciolo), al qual és atribuïda la poesia de seixanta-quatre versos, que comença *Estich en exercicis...* (188-190), conservada a Vilanova i la Geltrú, Biblioteca Museu Balaguer (188-190); també les deu dècimes, la primera de les quals comença *Per acabar ab primor...*, conservada en quatre manuscrits: B., BC, 2003; Reial Acadèmia de Bones Lletres, 3-I-4; Nova York, Hispanic Society of America HC 380,632; i Mataró, Biblioteca de la Caixa d'Estalvis Laietana, ms. 091, d'on és transcrita la poesia (191-194); ambdues són completades amb notes crítiques.— J. P. E. [12436

Bernat MARTÍ CAÑELLAS, *Marià Antoni Togores i Sanglada, un poeta mallorquí de l'època de Jovellanos*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», LI (1955), 181-198.

Text d'una conferència. S'han conservat reculls de poesia castellana escrita per mallorquins des del segle XVII: de Miquel Güell, a Ciutat de Mallorca, Biblioteca Pública; a la Societat Arqueològica Lul·liana, A(M) 52; a la Biblioteca Municipal, ms. 36; poesies escadusseres en els certàmens de Monti-Sion; o en publicacions com la *Vida del Padre Julián Font y Roig*, d'Antoni González, del 1702; moltes foren recollides per Joaquim M. Bover (182 i 185). Marià Antoni Togores fou un d'aquests (1769-1808); la seva poesia, plenament neoclàssica i no gens romàntica (195-196), conservada fins fa poc a la Biblioteca Ayamans, és ara partida entre les Biblioteques March, de Ciutat, i Barcelona, BC (185-186). Són presentades les persones que més influïren en ell: el seu germà Josep (187-189), Joan Muntaner i Garcia (190-191), Juan Bta. Arriaza (192), i el mestre, fra Vicent Martínez Colomer (193-194); assistí als darrers actes de defensa d'Orà i a la desfeta de les seves fortificacions per efectes d'un terratrèmol (194). Són transcrits nombre de fragments, tant en prosa com en vers i al final l'*Anacreòntica trastornada* (196-197).— J. P. E. [12437

Joan MAS I VIVES, *Josep de Togores i la llengua catalana*, dins «Llengua & Literatura. Revista anual de la Societat Catalana de Llengua i Literatura», 6 (1994-1995), 4-41.

Josep de Togores i Sanglada, la biografia del qual, en tant que escriptor, fou més del segle XIX que del XVIII, s'hauria demostrat sensible a la llengua catalana ja en temps d'estudiant a València, on hauria iniciat un diccionari català-castellà-llatí, i uns quants anys més dard, el 1789 traduïa José Cadalso (cf. 25) i Nicolas Boileau (8); assenyalem una discussió a l'Ajuntament de Palma entorn les *Ordinacions del mostassaf* en llengua catalana el 1799, a l'ARM, *Sociedad Económica Mallorquina de Amigos del País*, caixa 4 (16-17); el 1797, dins la darrera societat, col·laborava en un projecte de diccionari mallorquí, amb particular atenció a l'ortografia (35-36). El seu treball literari, però, cau més en el segle XIX. Hi ha bibliografia (40-41).— J. P. E. [12438]

Clément RIOT, *Presse du Roussillon et identité catalane*, dins «Perpiniani Archivum. Revue de l'Association des Archives de la ville de Perpignan», I (1995), 91-100.

Aquestes pàgines, gairebé exclusivament dedicades a publicacions dels dos darrers segles, informen de l'existència d'un *Almanach* editat el 1792 en llengua catalana (97).— J. P. E. [12439]

Jordi GINEBRA, *Notes sobre el gramàtic Joan Petit i Aguilar (1752-1829)*, dins *Llengua XVIII*, 97-118.

Aquestes pàgines són exposició dels trets generals que orientaren i configuraren el treball d'aquell metge de Sant Feliu de Codines, que el 1796 donava per acabada la primera versió de la seva *Dicciologia catalana*, ara a Barcelona, BC, ms. 1126 (102, nota 6), dedicada als seus fills, a fi de facilitar-los l'entrada a l'estudi del llatí i del castellà (100); continuà revisant-la fins poc abans de morir, però encara és inèdita. L'autor en destaca la sensació de normalitat i de continuïtat lingüístiques, que devia ésser la situació general en els pobles (103-104). El seu caràcter pràctic i didàctic arriba fins a recollir regles gramaticals encunyades en rodolí (108). Recordada la bibliografia emprada per Petit (109-110), Ginebra qualifica de modern el model de llengua que hi és proposat, ortogràficament acostat a la pronúncia d'acord amb la seva finalitat pedagògica, sempre amb una certa exigència de dignitat (110-112); arriba a qualificar-lo de modernitzador: associa la morfologia amb el coneixement del diccionari, innova la terminologia, és convincent en el tractament dels pronoms febles i en altres anàlisis de detalls de la llengua parlada (113-117). Hi ha bibliografia (117-118).— J. P. E. [12440]

Albert ROSSICH, *Un acadèmic de començament del XIX: Bru Brut*, dins *Literatura moderna*, 197-214.

Recauen en el nostre camp les dades sobre els estudis d'En Brut, nat a Castellerçol el 1771 i mort a Sant Joan de les Abadesses el 1844, fets al Seminari de Barcelona; se'n conserven sengles quaderns de les tesis tant de filosofia com de teologia, impresos el 1790 i el 1794 (198, nota 2); i el nomenament a professor de retòrica i poesia en el dit seminari el 1796.— J. P. E. [12441]

IV. SOBRE ARXIUS, BIBLIOTEQUES I MUSEUS

ALEMANYA

Regina HAUSMANN, *Die theologischen Handschriften der Hessischen Landesbibliothek Fulda bis zum Jahr 1600. Codices Bonifatiani 1-3. Aa 1-145a* (Die Handschriften der Hessischen Landesbibliothek Fulda. Erster Band), Wiesbaden, Otto Harrassowitz 1992, LVI i 376 pp i deu làmines amb 19 reproduccions.

El volum Aa 84 conté (173-174) les següents obres de sant Ramon de Penyafort: *Summa de paenitentia* (ff. 1-125); *Summa de Matrimonio* (com a llibre quart de l'anterior) (ff. 125-148); *Tabula titulorum* (ff. 148-151) i *Constitutiones novae* (151-152).— J. P. E. [12442]

Konrad WIEDEMANN, *Manuscripta theologica. Die Handschriften in Folio* (Die Handschriften der Gesamthochschulbibliothek Kassel, Landesbibliothek und Murhardsche Bibliothek der Stadt Kiel, 1, 1), Wiesbaden, Harrassowitz Verlag 1994, XXXIV i 352 pp.

El volum 2º Ms theol. 11/2, conté la *Summula de Summa Raymundi* d'Adam Alderspacensis [d'Altersbach] (16); i una còpia escrita durant el segle XV del *Directorium inquisitorum* de Nicolau Eimeric; és el volum 2º Ms theol. 112., ff. 1-200 (144).— J. P. E. [12443]

Irene STAHL, *Handschriften in Nordwestdeutschland. Aurich - Emden - Oldenburg* (Mittelalterliche Handschriften in Niedersachsen, 3), Wiesbaden, Harrassowitz Verlag 1993, 306 pp.

A Emden, Bibliothek der Grossenkirche, el volum Hs. 4º, 3, conté còpia del segle XVI de les següents obres lul·lianes: Joan Bulons, *Lectura artis generalis*; Joan Ros, *Grammatica secundum artem generalem*; Ramon Llull, *Liber de lumine*; i *Tabula generalis*; hi ha, encara un text final: *Cum verba philosophorum plurima...* i afegits del segle XVI uns versos, que comencen: *Sicut gaudet equus...* (65-66). A Oldenburg, Landesbibliothek, trobem en el vol. Cim I 32, una còpia de l'*Epistola I* d'Idàcius de Barcelona (123); i en el Cim I 53, una altra de Joan de Palomar, *Tractatus de usu carnis* (161).— J. P. E. [12444]

Hans THURN, W. WILLIAMS-KRAPP, *Die Handschriften der kleinen Provenienzen und Fragmente* (Die Handschriften der Universitätsbibliothek Würzburg, 4), Wiesbaden, Otto Harrassowitz 1990, XX i 364 pp.

Hi trobem els següents llibres d'autors nostres: Guiu de Montroquer, *Manipulus curatorum*, un fragment (Vor: I. r. f. 159) (91-92) i un exemplar sencer (M. ch. q. 173) (91-92); Arnau de Vilanova, *Regimen sanitatis* (M. ch. f. 293) (100); Joan de Palomar, *Quaestio, cui parendum sit...* (I an: I. r. f. XCIII) (177-178); *Dicta super Summam Raymundi data a collectore Erfordie* 1392 (M. ch. q. 193) (281); i un *Usus artis* [de clara inspiració lul·liana] (293).— J. P. E. [12445]

Wolfgang BORM, *Incunabula Guelferbyтана (IG). Blockbücher und Wiegendrucke der Herzog August Bibliothek Wolfenbüttel. Ein Bestandsverzeichnis* (Repertorien zur Erforschung der frühen Neuzeit, 10), Wiesbaden, Otto Harrassowitz 1990, XXIV i 564 pp.

Els següents exemplars recauen en el nostre camp: Adam Magister, *Summula (de Summa Raymundi)* (6/11); Arnouldus de Villanova, *De vinis*, Leipzig ca. 1500, i Ulm 1499 (32/225-226); Petrus Boscà, *Oratio de victoria Malachitana*, Roma 1487 (74/580)(?), sant Vicent Ferrer, *Sermones*, Colònia 1485, Basilea 1488, i Estrasburg 1493-1494 (127/1024-1026), i *De vita spirituali*,

Magdeburg 1493 (127/1027); Petrus Garcia, *Determinationes magistrales...*, Roma 1484 (135/1094); Guido de Monte Rochen (!), *Manipulus curatorum*: exemplars de nou edicions: Estrasburg 1483, 1485, 1487, 1489, 1490 i 1499; Colònia 1487 i 1498; i Venècia 1489 (150-151/1224-1232); Joan de Cardona, *Abläss...* en defensa dels turcs i de Rodes, Lübeck 1481 (186/1516); Johannes Friburgensis, *Summa confessorum*, tant en llatí com en alemany: tres edicions d'Augsburg 1476, 1472, 1482; i una de Magdeburg 1491 (189/1538-1541); Raymundus de Sabunde, *Theologia Naturalis*, Deventer 1485 i Estrasburg 1496 (279/2278-2279); Pseudo Turrecremata (Joan de Casanova i Julià Tallada), *De potestate pape et concilii generalis*, Colònia 1480 (329/2686).— J. P. E. [12446]

Walter WAMBACH, *Die Kirchenbibliothek Schwabach. Geschichte und Bestand. Mit Katalog der Handschriften und Inkunabeln* (Biblioteca Bibliographica Aureliana, CXXVII), Baden-Baden, Verlag Valentin Koerner 1990, X i 356 pp.

Hi ha dues edicions del *Regimen sanitatis Salernitanum* comentat per Arnau de Vilanova: Estrasburg 1480 i Colònia 1507 (298-299).— J. P. E. [12447]

L'ALGUER

J. CALARESU, *El Llibre de Privilegis (Còdex D) de l'Arxiu Històric Municipal de l'Alguer*, dins «Revista de l'Alguer. Anuari Acadèmic de Cultura Catalana», III (1992), 99-116.

Presentació del Còdex D de l'Arxiu Municipal de l'Alguer i transcripció a tall de regests dels resums en llengua catalana que precedeixen cada un dels privilegis aplegats en el dit llibre, redactats en llatí.— J. P. E. [12448]

ARENYS DE MAR

Josep M. PONS I GURI, *Un fragment de còdex esdevingut coberta de manual notarial*, dins «Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols», XIII (1995), 47-53.

L'Arxiu Històric Fidel Fita d'Arenys de Mar posseeix un foli, escrit en lletra carolina, entorn el 1640 utilitzat com a coberta d'un manual notarial de Palautordera; el text (ací transcrit: 51-53) correspon a la *Legenda de passione et virtutibus sancti et beatissimi Proiecti*, 25 de gener (49-50), i, doncs, el foli corresponia a un *Legendarium sanctorale*.— J. P. E. [12449]

BANYOLES

Josep GRABULEDA I SITJÀ, M. Àngels REVERTER I COROMINAS, *Arxiu Històric Comarcal de Banyoles*, dins *Guia Arxius* 6, 161-210.

Oficialment, aquest arxiu data del 1952 i fou obra de Lluís G. Constans i Serrats; la seva titularitat és fins ara compartida pel municipi de Banyoles, la documentació del qual constitueix el fons primari del dit arxiu, ja de segles utilitzat (165-169), i pel Centre d'Estudis Comarcals; és ubicat en l'edifici de l'antiga Pia Almoïna (171); ultra l'arxiu municipal, nombre de sèries del qual són anteriors al s. XIX (176-185), hi ha el també municipal de Camós (tor dels segles XIX-XX: 185-186); una petita resta de l'arxiu de la cort de justícia (186), arxius parroquials o d'institucions d'Església (187-189); d'altres institucions, com la Confraria dels teixidors de llana (196); i els personals, d'entre els que destaca el del ja nomenat Lluís G. Constans, Pere Alsius i Torrent, Martirià Butinyà (197-199), els patrimonials (199-202) i d'altres, com el fons

de pergamins (203) i el de documentació notarial (205). Hi ha bibliografia (208-210).— J. P. E. [12450]

BARCELONA

André MOISAN, *Le Livre de Saint Jacques ou Codex Calixtinus de Compostele. Étude critique et littéraire* (Nouvelle Bibliothèque du Moyen Age, 21), Ginebra, Éditions Slatkine 1992, 270 pp.

El *Codex Calixtinus* escrit per Aimeric Picaud, ara, i potser des del 1140, a Santiago de Compostela, Archivo de la Catedral, ja hi fou trobat el 1173 pel monjo de Ripoll, Arnau del Mont, el qual, tant com li arribaren el temps per a transcriure'l i els diners per a comprar pergami, el copià i explicà la feina feta en lletra a l'abat de Ripoll, Ramon de Berga. La dita còpia és l'actual ms. d'ACA, Ripoll 99, ací descrit amb particular atenció al contingut textual (86); són reproduïts els folis 31v (85) i 32r (223); hi ha comparació de variants textuais amb el Calixtinus, el text del qual és millorat pel de Ripoll en nombre de punts (92-96). La lletra d'Arnau del Mont és el darrer text copiat en el ms. d'ACA, Ripoll 99, ff. 85r-85v.— J. P. E. [12451]

Maria Giuseppina MELONI, *Ordini religiosi e politica regia nella Sardegna catalano-aragonesa della prima metà del XIV secolo*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 24 (1994 [1995]), 831-855.

La documentació d'ACA, *Canc.*, reg. i d'altra de ja publicada permet de seguir, arribant als detalls, la política de la Casa de Barcelona des del moment de la conquesta de Sardenya, que fou la d'afavorir els 'fratres naturales terre nostre' en els convents dels ordes mendicants, sobretot de franciscans. Aquesta política comportava no sols intervencions directes, ans també constant atenció al tema davant la cúria papal d'Avinyó. Moment particular fou el de la crisi religiosa relacionada amb Michele di Cesena i Lluís de Baviera, que Alfons el Benigne mirà de solucionar presentant units els interessos de papat i de corona (837-838).— J. P. E. [12452]

Alberto TORRA PÉREZ, *Los registros Notariorum de la Cancillería Real Aragonesa*, dins «Napoli Nobilissima. Rivista di Arti Figurative, Archeologia e Urbanistica», XXXIII (1994 [1995]), 179-194.

Estudi global dels registres anomenats 'Notariorum' dels arxius reials de Barcelona i de València, el primer dels quals, diferenciat dels registres *Gratiarum*, és del 1351 (179); procediren de la política reial de controlar la fe pública a Catalunya (179-184); fins al 1435 són dotze volums (185), en els quals s'anaren introduint variants quant a la registració (185). Entre el 1441 i el segle XVI, els registres són vint (185-186); des d'aleshores es diferencien els registres de notaris per a 'totam terram et dominationem' i els limitats a Catalunya, que fins a la Nova Planta eren competència del lloctinent (186). Segueixen pàgines destinades a presentar els *Registra formarum et obligationum notariorum* de Pere el Cerimoniós a Martí l'Humà (188); els *Registra chartarum notariorum*, de Martí l'Humà a l'arxiduc Carles d'Àustria (188-192). Són transcrits sis documents d'ACA, *Canc.*, reg., d'entre els anys 1342 i 1590 (192-194). Hi ha tres reproduccions de fotografies (181-183).— J. P. E. [12453]

Carlo LEVI, *I rapporti fra Sardi e Catalani nel tardo medioevo: il caso dell'Olgiastro*, dins «XIV Congresso Corona, II», 493-527.

Per la dificultat de les comunicacions per terra, Olgiastro fou fins fa poc com una illa dins l'illa de Sardenya. Infeudada als Carroç després de la conquesta, seguí en un primer moment la revolta dels Arborea el 1353, però reconquerida el 1377, des d'aleshores normalitzà la seva relació amb les altres zones de la corona, amb evident avantatge tant en el pla econòmic com

en el de les institucions locals. La documentació de base és a l'ACA, *Reial Patrimoni* i *Reial Audiència. Processos Arborea* i *Procés de la comtessa de Quirra*; i a Càller, Archivio di Stato, Antico Archivio Regio.— J. P. E. [12454]

Giuseppe MELONI, *Insedimento umano nella Sardegna settentrionale. Possedimenti dei Doria nella metà del XIV secolo*, dins «XIV Congresso Corona, II», 573-593.

Presentació i elaboració de les dades fornides per un document de naturalesa fiscal relatiu a aquella part de Sardenya i als seus quaranta-vuit centres habitats. El dit document-fogatge es conserva a Barcelona, ACA, *Canc.*, *Papers a incorporar*.— J. P. E. [12455]

Maria Giuseppina MELONI, *Arrigo della Rocca; un nobile corso al servizio del re d'Aragona*, dins «Misc. Trenchs», 901-912.

Recordada la infeudació del 'Regnum Corsicae et Sardiniae', atorgada per Bonifaci VIII a Jaume II, i els intents de fer-la efectiva, l'autora subratlla l'escassetat de documentació de l'ACA en relació a Còrsega, amb l'excepció dels Della Rocca, ben representats en la sèrie de *Canc.*, *reg.* i *Cartes reials diplomàtiques*; foren nobles fidels a la corona catalano-aragonesa ja el pare d'Arrigo, Guglielmo (904-905), i després el mateix Arrigo, en vicissituds, ací resumides, que abasten tota la segona meitat del segle XIV, en escenaris tant de Còrsega com de Sardenya (907). Una altra de les fonts per al coneixement d'aquells fets són les *Croniche* de Giovanni della Grossa (905), d'on són transcrits alguns fragments.— J. P. E. [12456]

Laura GALOPPINI, *I registri doganali de Cagliari. Prospettive e primi risultati di una ricerca*, dins «XIV Congresso Corona, II», 482-492.

La sèrie *Duanes Sardes* de l'ACA conté divuit registres, disset dels quals corresponen als anys 1351-1395; hi són registrades unes cinquanta-mil operacions duaneres, cap de les quals, però, no afecta súbdits de la corona catalano-aragonesa, que eren exempts del pagament dels dits càrrecs [per això, els resultats d'aquesta recerca no recauen en el nostre camp, però sí les bases documentals].— J. P. E. [12457]

Maria Eugenia CADEDU, *Vicende di Brancaleone Doria negli anni 1383-1384*, «Misc. Trenchs», 265-281.

Les pàgines inicials recorden, a base de bibliografia ja publicada, i de documentació sobretot d'ACA, *Canc.*, *Cartes Reials Diplomàtiques*, els episodis de les tensions i lluites entre els Arborea i Pere el Cerimoniós, i el joc d'ambdues parts a fi de comptar amb la col·laboració de Brancaleone Doria, empeltat en la família d'Arborea, que el rei Pere retenia a Barcelona (268-275). En apèndix són transcrits tres fragments d'ACA, *Canc.*, *reg.* i *Canc.*, *Processos*, relatius dos d'ells a l'empresonament de Brancaleone Doria (el segon és un interrogatori de testimonis sobre el seu intent d'escapar-se de la presó) i el terç als drets de la casa vescomtal de Narbona a la Judicatura d'Arborea (276-281).— J. P. E. [12458]

Imma[culada] NAVARRO I MOLLEVÍ, *Pergamins de l'època de Pere III referents a Sardenya de la secció de Reial Patrimoni de l'Arxiu de la Corona d'Aragó*, dins «XIV Congresso Corona, II», 657-679.

Els dos centenars de pergamins datats entre el 1336 i el 1386, anys del regnat de Pere el Cerimoniós, ací resumits en regest (662-679), formen part de l'ACA, *Reial Patrimoni. Fons Indistint*. Les primeres pàgines expliquen la lenta formació del dit fons, d'uns 8.800 pergamins, fins ara no utilitzat pels recercadors, a disposició dels quals es troba després de la recent ordenació.— J. P. E. [12459]

Luciano GALLINARI, *Nuove notizie sui rapporti economico-politici tra la Repubblica di Genova e il Giudicato di Arborea fra Tre e Quattrocento (1387-1410)*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 24 (1994 [1995]), 395-416.

La intervenció tant econòmica (comprant-hi gra) com militar (apropiant-se de castells) de Gènova a Sardenya a través dels Doria constituïa un entrebanc als intents de pau entre aquella república i la corona catalano-aragonesa; els fets són coneguts tant a base de Gènova, Archivio di Stato, *Antico comune. Magistrorum rationalium appodixie*, com per l'ACA, *Canc., Curiae sigilli secreti*, i *Reial Patrimoni. Duanes Sardes*; el fet nou és que si fins aleshores les relacions eren determinades pels interessos d'ambdues parts, en el pas del segle XIV al XV començà d'intervenir-hi la potència dominant a Gènova, França, sobretot després que per la mort de Maria V d'Arborea, el judicat passà a Guillem II de Narbona; malgrat els successius tractats de pau, les batusses per mar continuaven.— J. P. E. [12460]

Michele SABA, *Note storiche e sui rapporti sociali nella Sassari del '400 attraverso alcune tra le sue figure più rappresentative*, dins «XIV Congresso Corona, II», 747-756.

Els documents de l'ACA, *Canc., reg.* 3586, dos dels quals, dels anys 1479 i 1480, són ací transcrits (754-756), permeten de conèixer detalls, tant personals com fàctics, dels primers anys del regnat de Ferran el Catòlic en allò que es refereix a la successió del 'podestà' de la ciutat de Sàsser. Hi ha un fragment transcrit en llengua catalana (750).— J. P. E. [12461]

John MAGEE, *The Text of Boethius' De divisione*, dins «Vivarium. An International Journal for the Philosophy and Intellectual Life of the Middle Ages and Renaissance», XXXII (1994), 1-50.

D'entre les cent noranta-sis còpies conegudes del dit llibre de Boeci, dues són a Catalunya: les de Barcelona, ACA, Ripoll 134; i de Tortosa, Biblioteca del Capítol ms. 107, aquesta incompleta (49-50).— J. P. E. [12462]

Claude LAFLEUR, *Logique et théorie de l'argumentation dans le «Guide de l'étudiant» (c. 1230-1240) du ms. Ripoll 109*, dins «Dialogue», XXIX (1990), 335-355.

Claude LAFLEUR (avec la collaboration de J. CARRIER), *Le «Guide de l'étudiant» d'un maître anonyme de la Faculté des Arts de Paris au XIIIe siècle. (Édition critique provisoire du ms. Barcelona, Arxiu de la Corona d'Aragó, Ripoll 109, f. 134re-158va)*, Laval, Faculté de Philosophie 1992.

Francisco BERTELLONI, *Politologische Ansichten bei den Artisten um 1230/1240. Zur Deutung des anonymen Pariser Studienplans Hs Ripoll 109*, dins «Theologie und Philosophie», 69 (1994), 34-73.

Els dos primers títols només em són coneguts per referència.

Bertelloni recorda que el contingut del ms. 109 d'ACA, Ripoll, fou descobert per Martín Grabmann fa més de seixanta anys. Es tracta d'un resum amb vistes a un examen, qualificat de text únic en la literatura acadèmica de la primera meitat del segle XIII, justament perquè és un espill de la situació real de la Facultat d'Arts de París; darrerament ha estat publicat per C. Lafleur [segon títol] en edició que ell mateix qualifica de provisional. Després Bertelloni concentra la seva atenció en els paràgrafs dedicats a teoria política i a la repercussió d'aquesta. Hi és perceptible la tensió entre filosofia i teologia en l'Estudi de París d'aquells anys (47-48); també l'interès en la 'ypotica' (doctrina sobre el govern dels súbdits o 'doctrina de justitia': 49-60; diferenciada de la 'politica' o 'scientia legis') (60-62), i relacionable amb aquella tesi «quod mundus melius regeretur per philosophiam quam per iura canonica» (63-68); també resulta evident que, abans que fos redescoberta la *Política* d'Aristòtil, els mestres de la facultat parisina d'arts ja n'esbrinaven la temàtica.— J. P. E. [12463-12464-12465]

Klaus REINHARDT, *Cusana im Codex 11 des Kapitelsarchivs der Kathedrale von Barcelona: De Concordantia catholica und De auctoritate praesidendi*, dins «Mitteilungen und Forschungsbeiträge der Cusanus-Gesellschaft», 19 (1991), 100-116.

L'autor recorda la diferència en l'accessibilitat als fons de l'ACB entre la descrita fa un segle per Rudolf Beer i l'actual; també les publicacions que darrerament han informat dels còdexs del dit arxiu (100-102); immediatament després descriu el volum i els seus dotze textos (103-114) i acaba amb unes consideracions, en les quals data el volum d'entorn el 1440, atribueix a gairebé tots els seus textos tendències conciliaristes més o menys pronunciades, i assenyala d'altres manuscrits semblants pel contingut, tant al mateix arxiu com fora (114-116).— J. P. E. [12466]

José M. MARTÍ BONET, *Archivo San Jerónimo de la Vall d'Hebrón*, dins «Memoria Ecclesiae», VII (1995), 45-56.

Les primeres pàgines transcriuen els fragments de José de Sigüenza relatius a la fundació de la dita casa a darreries del segle XIV (45-47); segueix la narració de les vicissituds de la documentació entre el 1835 i el 1902, en què fou integrada dins l'ADB (48-49). La part central de l'article presenta breument les actuals seccions de la dita documentació i les respectives sèries: secció de pergamins, amb 620 unitats, i històrica; d'actes capitulars, professions i òbits; de diaris de celebració de misses; de llibres d'administració; de testaments; de processos; d'informacions de «puresa de sang»; i de propietats i drets fora el territori del monestir (50-54). Les darreres pàgines recorden les tensions entorn l'exigència de puresa de sang en monestirs jeronis de la corona de Castella.— J. P. E. [12467]

Teresa VINYOLES, *Conservació i preservació dels documents als arxius medievals. Unes notes sobre l'Arxiu Municipal de Barcelona*, dins «Misc. Trenchs», 1507-1519.

L'autora aplega successivament les notícies de l'AHCB relatives a la construcció de la pròpia Casa de la Ciutat des del 1369, dins la qual hi havia un espai destinat a arxiu, on ja el 1371 els consellers recordaven que havien d'ésser conservats els «processes e llibres» de la mateixa ciutat, la guarda dels quals en un primer moment fou encarregada al racional o portador dels comptes de la ciutat, com també, en particular, la redacció del *Llibre verd*, de la *Consueta*, del *Llibre del mostaçaf* i les *Constitucions de Catalunya* (1512-1513). De seguida calgué un inventari dels documents, un registre d'entrades i de sortides dels mateixos i atendre a la seguretat de l'arxiu, en particular contra les rates (1513-1514). Són transcrits en apèndix els paràgrafs relatius a documentació en cinc *Testaments dels consellers* dels anys 1371-1399 (1514-1519).— J. P. E. [12468]

Marc MAYER, *Un llibre de la biblioteca d'Arnau Colomer (BUB ms. 600)*, dins «Misc. Trenchs», 895-900.

L'autor afirma presentar una novetat, la de la identificació del dit volum manuscrit amb un de la Biblioteca del gironí Arnau des Colomer a base de la inscripció de propietat, comuna a aquest i a d'altres manuscrits de la mateixa biblioteca: «Est mei Arnaldi de Columbario presbyteri de Capitulo Gerunde» (mss. 483, 484, 765, les paral·leles inscripcions dels quals són fotogràficament reproduïdes: 898-900) [la novetat, però, no és tal, car la identificació ja havia estat feta en les pàgines d'ATCA, II (1983), 192, XXX, 52 [cf. també ATCA, IV (1985), 599, núm. 2192], estudi que l'autor sembla desconèixer, atès que no el cita entre els que s'han ocupat dels llibres d'Arnau des Colomer (895-896)].— J. P. E. [12469]

Catàleg dels Incunables de la Biblioteca de la Universitat de Barcelona. Introducció, edició i índexs: Jordi TORRA. Catalogació: Montserrat LAMARCA, Barcelona, Publicacions de la Universitat

1995, 322 pp.

Esgotada l'edició del catàleg dels set-cents cinquanta-dos incunables de Barcelona, BU, publicat l'any 1989, és editat l'actual, complementari d'aquell, en el sentit que aquest no insisteix en la descripció del volum en ell mateix, ans completa la de les seves característiques externes. Aquest és ordenat alfabèticament. Hi trobem els següents autors nostres: Antoni Andreu (24, núm. 40, 266 i 562); *Corts catalanes* del 1481 (81-82, núm. 217-218); Garcias Jiménez de Cisneros (87, núm. 324); Ferrando Díez (94, núm. 256); Francesc Eiximenis (101, núm. 279-280); Joan Esteve (103, núm. 286); Vicent Ferrer (107-108, núm. 299-302); Pere Garcia (117, núm. 328); Jaume Janer (148, núm. 422); Ramon Llull (158-160, núm. 452-458); Jeroni Pau (185, núm. 537); Petrus de Castrovol (187-188, núm. 547-550); *Usatges* (248, núm. 229); Arnau de Vilanova (211, núm. 737). Hi ha vint-i-cinc volums que havien estat considerats incunables en l'edició anterior, entre els quals trobem: *Corts catalanes de Tortosa 1495* (259, núm. A. 9); Ramon Llull (260, núm. A. 15); i Arnau de Vilanova (262, núm. A. 22). En la taula de llocs d'edició figuren Barcelona (265-267), Lleida (279), Montserrat (281), i València (292-293). Hi ha taula de procedència d'antics possessors dels volums (311-319).— J. P. E. [12470

M. Josefa ARNALL [I JUAN], *Presencia de obras clásicas latinas en la biblioteca de los Carmelitas Descalzos de Barcelona (siglos XIV-XIX)*, dins «Anuari de Filologia/D», XVII (1994), 25-42.

Presentat el convent i la seva biblioteca, important per la donació d'En Josep Jeroni Besora, coneguda pel catàleg conservat a Barcelona, BU, ms. 1359, i recordats els propis estudis sobre el mateix tema (26, nota 1), l'autora reparteix en set seccions les dues-centes cinquanta obres que inclou entre les clàssiques llatines, cada una de les quals identifica en biblioteques o en repertoris bibliogràfics; les seccions són: diccionaris (29-31), fonètica (31), gramàtica (31-33), obres literàries i comentaris (33-39), poètica (39-40), retòrica i oratòria (40-42) i sintaxi (42).— J. P. E. [12471

M. Josepa ARNALL [I JUAN], *Opere in lingua italiana nella biblioteca dei Carmelitani Scalzi di Barcellona (saec. XV-XIX)*, dins «Napoli Nobilissima. Rivista di Arti Figurative, Archeologia e Urbanistica», XXXIV (1995), 61-70.

Presentació del convent i de la biblioteca de Sant Josep, dels carmelitans descalços, catalogada a darreries del segle XIX (!: [XVIII?]), on figuraven dos-cents setanta-sis títols en llengua italiana, cent-tres dels quals s'han conservat en la BU de Barcelona. La llista d'aquells 276, disposada en ordre alfabètic del cognom d'autors, ocupa les pàgines 63-70.— J. P. E. [12472

Antonio PÉREZ MARTÍN, *Una colección desconocida de observancias aragonesas: estudio y edición*, dins «Miscellanea Domenico Maffei dicata». *Historia -Ius - Studium*. Volumen I curantibus Antonio GARCÍA GARCÍA, Peter WEIMAR, Goldbach, Keip Verlag 1995, 127-170.

Les observances aragoneses s'han conservat en el ms. 483 de Barcelona, BC.— J. P. E. [12473

Reis FONTANALS, *Arxiu Històric de la Biblioteca de Catalunya*, dins *Guia Arxius* 6, 58-88.

Format des dels anys 1911 dins l'Institut d'Estudis Catalans sobretot amb documentació de procedència i època molt diversa, és ara constituït per les seccions següents: administració reial i senyorial (Batllia de Cardona, Junta de Comerç i Hospital de la Santa Creu: 65-68); documentació d'empreses i de comerços (70-71), arxius patrimonials (72-74), fons personals (75-81) i fons esparsos, dins el qual hi ha la important sèrie de 9.300 pergamins, els més antics dels quals són del segle IX (81-85). Hi ha bibliografia (85-88: [cal corregir la datació del «Butlletí de la Biblioteca de Catalunya»: no s'estroncà el 1932 ans en la dècada dels anys 1980]).— J. P. E. [12474

Laureà PAGAROLAS I SABATÉ, *Arxiu Històric de Protocols de Barcelona*, dins *Guia Arxius* 6, 7-56.

Les pàgines introductòries recorden les successives actuacions destinades a l'agrupament dels protocols notariais de Barcelona en la seu del seu Col·legi homònim des dels darrers anys del segle passat, actuacions paral·leles a les lleis de l'Estat Espanyol relatives a la matèria (10-28). La segona part fa una presentació global dels quaranta-mil volums del dit arxiu que contenen documentació de més de cent anys, amb quadre per als successius segles des del XIII, del qual hi ha quatre volums (31); hi ha, encara, fons de notaries particulars, com és ara la de l'Escrivania de Marina, amb volums de cinc notaris del segle XVIII (35), la de notaris foranis pertanyents a unes vuitanta poblacions del Principat de Catalunya, entre les que destaquen Agramunt, Castellterçol, Moià, Sant Joan de les Abadesses i Vic, amb volums sobretot dels segles XVI i XVII (36); la secció de pergamins, amb 1.700 unitats, la més antiga de les quals és del 1142 (36-37); hom pot trobar en la secció d'esparsos des d'una obra de Pere Serra i Postius, a formularis notariais, gravats i plànols i fragments procedents de cobertes (39-40). Les darreres pàgines descriuen les instal·lacions actuals de l'AHPB, i alguns dels treballs que hom hi ha realitzat. Hi ha bibliografia (53-56) i quatre reproduccions fotogràfiques.— J. P. E. [12475]

Jordi PLANES I CASALS, *L'Arxiu del Centre d'Estudis Històrics Internacionals de la Universitat de Barcelona*, dins *Guia Arxius* 6, 89-131.

En general, els fons d'aquell arxiu no entren en el camp d'aquest anuari, exceptuada, potser, la documentació particular d'algunes persones, l'obra de les quals sí que hi entra, com la dels profs. Josep M. Batista i Roca (117), Josep M. Font i Rius (118-119), i Josep Serra i Campdelacreu (125), o per ells aplegada.— J. P. E. [12476]

Clara de Jesús PLAXATS, *El archivo medieval del Real Monasterio de MM. Clarisas de Santa Maria de Pedralbes (Barcelona) y sor Eulalia Anzizu, OSC*, dins «*Archivo Ibero-Americano*», LIV (1994), 115-124.

Recordada la fundació per la reina Elisenda de Montcada, és donada la notícia que des dels temps inicials fins ara l'arxiu, tot i les diverses ubicacions, ha tingut continuïtat substancial; la seva estructura actual segueix essent la que en el pas del segle XIX al XX rebé de sor Eulàlia Anzizu i Vila; en destaquen els *Privilegis apostòlics*, les *Cartes reials*, i els llibres de cor, ultra d'altra documentació notable (118-121); les darreres pàgines donen una semblança de l'esmentada sor Anzizu i de la seva bibliografia (122-124).— J. P. E. [12477]

José MARTÍ MAYOR, *Dos autenticadores de documentos fundacionales de los conventos de franciscanos y clarisas de la Provincia de Cataluña: P. Antonio Moncbales (1583) y P. José Batlle (1701)*, dins «*Archivo Ibero-Americano*», LIV (1994), 1021-1032.

L'Arxiu de la Província Franciscana de Catalunya posseeix dos volums manuscrits (sign. 4/C/2 i 4/C/1, respectivament), on hi ha tot o part dels resultats de dues visites realitzades a convents de clarisses amb la finalitat de treure còpia notarial de la documentació primitiva que cada un d'ells posseïa: el viatge del 1583 conduí als monestirs de Castelló d'Empúries, Tortosa, Perpinyà, la Serra de Montblanc, Girona, Barcelona (Pedralbes, Jerusalem i Santa Isabel), i Lleida (1022-1027); el del 1701 proporcionà documentació dels monestirs de Lleida, Girona, Vic, Castelló d'Empúries i Balaguer; aquest segon permet de conèixer l'existència del *Llibre de entrades de reys e altres de la ciutat de Lleida*, a l'Arxiu de la Paeria, i la del *Llibre del convent de Santa Clara de Castelló d'Empúries* (1028-1032).— J. P. E. [12478]

Rosa SOLER I MÒDENA, Eulàlia MIRET I RASPALL, amb una presentació de Montserrat VILA, *Inventari de l'Arxiu Lluís Nicolau d'Olwer*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans 1995, 162 pp.

Donada la notícia que el llegat literari de Lluís Nicolau ha passat i es conserva a l'Institut

d'Estudis Catalans, en dues seccions d'aquest inventari trobem material que pot recaure en el nostre camp: són les de *Notes i material d'Estudi* (58-60), on hi ha moltes pàgines dedicades a antics escriptors nostres; i de *Correspondència* (71-92), en la qual moltes lletres deuen parlar de temàtica d'aquest anuari.— J. P. E. [12479]

BEGUR

Lluís COSTA, *Arxius i recerca històrica. L'Arxiu Municipal de Begur*, Begur, Ajuntament 1994, 207 pp.

Llibre només conegut per la recensió de Ramon Alberch i Fugueras, dins «Revista de Girona», núm. 169 (març-abril 1995), 100, per la qual hom és informat que aquell volum té una primera part que dibuixa el successiu camp de competències municipals, camp que es tradueix en documentació, al Comú de Begur conservada des de començaments del segle XV; la seva descripció minuciosa és objecte de la segona meitat del llibre, que també indica l'existència de documentació begurenca a l'Arxiu Parroquial, al de la Catedral i a l'Històric de Girona, i a l'ACA.— J. P. E. [12480]

CALAF

Jordi TORNER I PLANELL, *Arxiu Municipal de Calaf*, dins *Guia Arxius* 6, 211-244.

En tant que institució, aquest arxiu municipal fou creat el 1992, encara que els seus fons, tant municipals com parroquials, eren coneguts des del segle XVII (214) i foren objecte, sobretot els parroquials, d'especial protecció els anys de la Guerra Civil 1936-1939 (215-216); presentats esquemàticament els seus diversos fons, trobem documentació que recau en el nostre camp en sèries diverses de l'Arxiu Municipal (*Privilegis*, des del 1403; *Actes Municipals* i *Expedients de formació dels ajuntaments*, del 1724; *Expedients de causes*, del 1711; *Correspondència*, del 1617; *Registre de diligències del comú*, 1720; *Tabes, arrendaments i lloguers*, 1717; *Llibres del racional*, del 1537; *Comptes municipals*, 1720; *Censos i censals*, 1596; *Llibres i comptes de clavaria*, 1429; *Comptes de propis*, 1451; *Ròssecs*, 1724; *Cadaastre*, 1720; *Dipòsit de grans*, 1570; *Farina*, 1613; *Quaderns de la botiga de blat*, XVII; *Carnisseria*, 1711; *Venda de vi foraster*, 1747; *Hospital, censals, comptes*, 1716; *Camins, comunicacions*, 1799; *Justícies*, 1739; *Sometent*, 1794; *Bagatges*, 1714; i *Pergamins*, 1403) (220-234); és important l'Arxiu de la Batllia de Calaf amb *Processos* des del 1408 i *Registres* del 1355 (235-236); el fons notarial té 47 volums, del 1323 al 1451 (236); hi ha unitats dels Arxius Parroquials de Calaf i de Calonge de Segarra, la més antiga de les quals és del 1407 (239-240). Hi ha bibliografia (244).— J. P. E. [12481]

CERVERA

Josep M. LLOBET I PORTELLA, *Aparició d'un fragment del romanç La bella Celia, que adora, en un manual notarial targari del segle XVII*, dins «Palestra Universitària», 7 (1995), 69-73.

Un volum del notari de Tàrraga, Pere Llorenç Rabassa, ara a Cervera, ACC, *Fons Notarial. Tàrraga 9*, conté en full de paper afegit còpia dels trenta-dos versos proemials del romanç castellà *La bella Celia*; el volum notarial correspon als anys 1613-1623 i els versos ja hi eren quan fou relligat, car el paper fou cosit amb el mateix fil de la relligadura; la transcripció presenta evidents mostres de contaminació amb la llengua catalana.— J. P. E. [12482]

ESPANYA

Josep M. LLOBET i PORTELLA, *Obres manuscrites en català procedents de la biblioteca del primer comte de Guimerà*, dins «Urtx. Revista Cultural de l'Urgell», 7 (1995), 111-115.

Notícia i breu presentació de vuit volums, en tot o en part amb obres en català, procedents de la biblioteca de Gaspar Galceran de Castre Pinós de So i d'Aragó (1560-1638), actualment a Madrid, BN. Són les *Històries troianes* de Guido delle Colonne, ms. 1523; *Cròniques dels reis d'Aragó i comtes de Barcelona*, ms. 1811; *Breviari d'amor* de Matfrè Ermengaut, ms. res. 203; *Genealogia dels comtes de Barcelona i reis d'Aragó...*, ms. 1609; Mestre Joan, *Tròtula*, ms. 3356; *Llista dels consellers de la ciutat de Barcelona*, ms. 7399 (reproducció de la portada: 115); *Memorias historiales de Cataluña*, ms. 2639; *Pítima contra la ociosidad*, ms. 9396, que potser no fou de la dita biblioteca.— J. P. E. [12483]

Carmen ÁLVAREZ MÁRQUEZ, *Catálogo de los colofones de la Biblioteca Capitular y Colombina de Sevilla*, dins «Scriptorium», XLIX (1995), 283-311.

En el curs d'aquestes pàgines som informats dels següents colofons, que per alguna raó recauen en el nostre camp: Nicolau Eimeric, *Opus expositionis super omnia quatuor evangelia*, copiat per un tal Felix: 141-23-13 (291, núm. 26); Nicolau Eimeric, *Postilla litteralis super Evangelium beati Matthaei*, copiat per Francesc Bou (Bovis), 6 des. 1391 per a la llibreria de Sant Domènec de Girona: 141-23-19 (291-292); un *Lucidarius* que havia pertangut a Joan Robira i fou comprat a Barcelona el 1536: 5-1-33 (292-293, núm. 32); Petrus Raymundi, mestre d'arts i batxiller de medicina a Tremp el 1338: *Rosa Philosophiae*, 5-2-33, copiada per Jaume Herla, estudiant de Balaguer, el 1490, i comprada a Barcelona el 1536 (295-296, núm. 45); Nicolau Eimeric, *Postilla litteralis super Epistolam ad Galatas*, copiada per Jean Merhaout el 1413: 141-23-10 (299, núm. 61); Nicolau Eimeric, *Tractatus contra calumniantes praeeminentiam Christi et Virginis, matris eius*, copiat per Joan Teixidor (Textoris) el 1397: 141-23-14: 'est correctus' (299, núm. 64: [és anotació autògrafa de Nicolau Eimeric]); Vicent Ferrer, *Sermones de tempore*, II, copiats per Mundonou Beluaylet el 1432: 82-5-3 (300, núm. 68); Ramon Jofre copià un volum de tema no conegut: 7-5-9, i potser una *Lectura super V Decretalium* d'Antoni de Butrio: 85-8-22 (302, núms. 80 i 81); un altre copiat per Vicenç de Colònia, barber, a Barcelona el 1435, i comprat també a Barcelona el 1536 (304, núm. 90); [Ramon de Sibiuda], *Liber creaturarum sive de homine*: 84-1-4 (306, núm. 98); un altre manuscrit, copiat a Roma el 1473 per a Joan Falcó, abat de Sant Bernat de València (307-104); sant Tomàs d'Aquino, *De quantitate et essentia*, comprat per Joan Fiol a Mallorca 1428, i el 1536 a Barcelona: 5-1-13 (repetit) (308, núm. 108 i 109); i [Pere Tomàs?], *Libellus de divite christiano*, copiat el 1424: 5-3-14 (309, núm. 113).— J. P. E. [12484]

Vicente PONS ALÓS, *La documentación real del fondo Cerdeña en el Archivo Condal de Orgaz. La formación de un patrimonio: de los Aragall y Bellit a los Gualbes y Brondo*, dins «XIV Congreso Corona, II», 715-745.

A base dels fons Villacidro i Palmas, ara a Àvila, Archivo del Conde de Orgaz, l'autor presenta l'arbre genealògic que enllaça els Aragall, Bellit, Gualbes i Brondo, i els Crespí de Valldaura (717), ofereix nombre de notícies relatives a les dites famílies i elabora un quadre sinòptic dels béns dels Bellit i Aragall (722-723). Els trenta-un documents reials datats entre el 1326 i el 1615 permeten de resseguir l'estructura jurídica dels feus (725-728); són resumits en regest (733-740) i completats amb taules onomàstica (741-743) i toponímica (743-745).— J. P. E. [12485]

María Pilar FALCÓN PÉREZ, *Estudio artístico de los manuscritos iluminados de la Catedral de Tarazona (Análisis y catalogación)* (Colección Estudios y Monografías, 22), Saragossa, Diputación General de Aragón 1995, 552 pp.

Encara que l'interès de l'autora sigui la il·luminació, a la qual són particularment dedicades les reproduccions de les pàgines 443-463, aquest volum conté descripció unidimensional dels cent seixanta-vuit manuscrits de la catedral de Tarassona, més detallada la dels il·lustrats. Recauen en les nostres pàgines els següents: núm. 20, Ramon de Penyafort, *Summa de paenitentia et matrimonio* (402), repetida en el núm. 75 (403); el núm. 46, un *Manipulus curatorum*, [que l'autora no ha sabut a qui atribuir (407), tot i que l'autor, Guiu de Montroquer, és correctament indicat en l'inventari del 1586, dues vegades en la pàgina 495]; el núm. 30, Ramon Llull, *Arbor scientiarum* (!), manuscrit [que procedeix de l'Escola Lul·liana de Barcelona, car havia estat d'un dels seus mestres, Antoni Sedacer] (420-422); el núm. 101, Papias, *Vocabularium alphabeticale*, havia estat de Jerónimo d'Ocón, home de confiança de Benet XIII, que el féu bisbe d'Elna (426-428). Mereixen esment particular els mss. n.úms. 1 (195-205: *Biblia*), 8 (231-234: *Concordantiae super Bibliam*), 71 (411-413: Aristotelis, *Ethicorum libri cum Glossa Geraldii Odonis et Guillelmi Aldomar*) i 15 (413-415: Geraldus Odonis, *Expositio super librum Ethicorum Aristotelis*); el primer procedeix segurament de Vic, els altres del convent de fraïners de Cervera, i el núm. 71 és particularment interessant [perquè deu ésser el mateix exemplar a base del qual fra Guillem Aldomar, «ordinis minorum et lector conventus Cervarie» va resumir la glossa de Gerald Ot sobre les *Ètiques* d'Aristòtil: 411; i deu ésser l'únic exemplar del dit resum]. En l'inventari de la mateixa biblioteca del 1586 trobem: *Concilis de Tarragona* (494), Jaume Peres de València, *In Psalmis* i *In cantica et contra judaeos* (495); i els dos exemplars ja coneguts de la *Summa* de sant Ramon de Penyafort (497 i 500). És reproduït en apèndix l'inventari de llibres i d'altres béns de Fernando Pérez Calviello, bisbe de Vic i de Tarassona, conservat a Barcelona, AHPB, *Bernat Nadal*, 4, del 1405 (471-475).— J. P. E. [12486

Mariano ESTEBAN PIÑEIRO, Nicolás GARCÍA TAPIA, Félix GÓMEZ CRESPO, Mauricio JALÓN, Fernando MUÑOZ BOX, Isabel VICENTE MAROTO, *Fuentes para la historia de la ciencia y la técnica en la biblioteca del Palacio de Santa Cruz*, I-II (Estudios de Historia de la Ciencia y de la Técnica, 4), [Valladolid], Junta de Castilla y León 1990, 728 pp. en dos volums.

La biblioteca d'aquell antic col·legi, que a l'hora de la seva dissolució a darreries del segle XVIII posseïa uns tretze-mil volums, pràcticament com ara que pertany a la biblioteca de la Universitat de Valladolid, també posseeix obres que recauen en aquestes pàgines. Ultra la fitxa bibliogràfica de cada volum, trobem en aquest llibre un resum del seu contingut i en molts casos reproducció de la portada, d'alguna il·lustració, o d'alguna de les pàgines. Hi ha representats els següents autors i llibres nostres anteriors al segle XIX: Benet Baïls, *Elementos de matemática*, *Principios de matemática*; i *Pruebas de ser contrario a la práctica de todas las naciones... enterrar a los difuntos en iglesias y poblados* (90-92); Miquel Bernades, *Principios de botánica*; i *Instrucción sobre lo arriesgado que es, en ciertos casos, enterrar a las personas sin constar su muerte* (96-97); Bernat F. de Belidor, *Architecture Hydraulique*; i *Nouveau cours de mathématiques* (104-106); Joan Bra. Bru de Ramon, *Colección de animales y monstruos del Real Gabinete...* (142-143); Joan Bra. Coratjà, *Mathesis sacra* (169); Jeroni Cortès, *Fisonomía y varios secretos de naturaleza* (172-173); Antoni Eximeno, *Dell'origine e delle regole della musica* (250); Joaquim Manuel Fos, *Instrucción metódica sobre los mueres* (273-275); Jeroni Girava, *Cosmographia y Geographia* (314-316); Sebastián Izquierdo, *Pharus scientiarum* (347); Jordi Joan i Santacília, *Examen marítimo teórico-práctico*; *Examen maritime théorique et pratique*; *Observaciones astronómicas y físicas*; i *Relación histórica del viaje a la América Meridional* (360-365); Athanasius Kircher, *Arca Noe*, *Ars Magna lucis et umbræ*, *Ars Magna sciendi*, *China monumentis...*, *Iter extaticum caeleste*, *Latium*, *Magnes, sive de arte magnetica*, *Mundus subterraneus*, *Musurgia universalis*, *Pbonurgia nova*, *Obeliscus Pamphilius*, *Oedipus aegyptiacus*, *Scrutinium physico-medicum pestis*; i *Turris Babel* (376-401); Ramon Llull, *Opera* (445-446); Josep Quer i Martínez, *Dissertación physico-botánica sobre el uso de la ciencia i Flora española* (583-585);

Joan Sempere i Guarinos (645); i Tomàs Vicent Tosca, *Compendium Philosophicum*; i *Tratado de Arquitectura civil, Monte y Cantería, y Reloxes* (678-680).— J. P. E. [12487]

Juan MARTÍNEZ RUIZ, Manuel ESPINAR MORENO, *La biblioteca del doctor Gaspar del Aguila, canónigo de la Iglesia Colegial de Baza (año 1563)*, dins «Archivo Teológico Granadino», 54 (1991), 229-269.

Hi havia en aquella llibreria exemplars de Sanç Porta, *Sermones* (243/93), Jaume Peres de València, *In psalmos* (245/107), i cinc obres de Joan Lluís Vives (245/110-114).— J. P. E. [12488]

Vicente BÉCARES, Alejandro Luis IGLESIAS, *La librería de Benito Boyer (Medina del Campo, 1592)* (La imprenta, libros y libreros, 1), [Salamanca], Junta de Castilla y León 1992, 332 pp.

Benito [o, potser, Benoit] Boyer era un fadristerne de la família lionesa d'impressors homònims, que s'establí a Medina del Campo; en morir, els parents es repartiren les seves pertanyences i així nasqué l'inventari, ací publicat en allò que toca els llibres. És ordenat d'acord amb la procedència geogràfica de les edicions, començant per França (61). Una dada interessant, d'altra banda normal tractant-se d'un llibreter, és la indicació del nombre d'exemplars que posseïa de cada obra, detall que, en tractar-se de llibres d'autors nostres, també farem constar en aquesta notícia bibliogràfica immediatament després del títol de l'obra. Per llur banda, els editors han procurat i gairebé sempre aconseguit d'identificar l'edició al qual el o els exemplars pertanyien. Recauen e el nostre camp els següents: Jeroni Lloret, *Sylva allegoriarum*, 6 (84/184); Ramon de Sibuda, *Theologia naturlis*, 17 (85/197), ambdós en edicions franceses. Però el gran gruix d'exemplars que recauen en el nostre camp pertanyia al grup de llibres publicats en la Península Ibèrica; per això, fem constar els editats en Països Catalans, ultra els d'autors nostres: Pedro Alfonso, *De vita solitaria*, *De eucharistia* i *De vita et laudibus beatae Mariae*, publicats per Claudi Bornat a Barcelona (182/991-992; 184/997), que també podria haver imprès uns *Canones et decreta Concilii Tridentini* (185/1007); Josep Anglès, *Flores theologicarum quaestionum...*, 20 (187/1015 i a p. 117, reproducció de portada) Dionís Pau Llopis, *Flosculus...*, 45 (188/1010); Joan Blai Navarro, *De auctoritate oecumenica*, 3 (190/1027); Lluís de Peguera, *Liber quaestionum criminalium*, 16, i *Repetitio*, 9 (204-205/1106 i 1111); Tomàs Cerdà de Tallada, *Commentaria...*, 3 (206/1122); Antic Roca, *Memorabilium*, 168 (207/1127) i *Aritmética*, 409 (222/1211; cf. 305/1706, on consta un exemplar en pergami); Aphtonius, *Progymnasmata* (207/1128); Dionís Jorba, *Elegantiae et copiosae latinae linguae phrasae*, 82 (209/1135); Vicent Justinà Antist, *Commentaria in universam logicam*, 2 (210/1142); Nicasio Çorita, *Liber primus... motextorum* (217/1188); *Cartas que los padres y hermanos del Japon...*, de la imprenta de Claudi Bornat (233/1263); Esteve de Corbera, *Primera parte del dechado...*, 3 (236/1282); Pere Màrtir [no: Martín] Coma, *Directorium curatorum*, 17 (cf. 241/1306: 44 exemplars; i 305/1699: 3 més, en pergami); Onosander, *De re militari...*, imprès per Claudi Bornat (240/1301); Miquel Comalada, *Tratado llamado el Deseoso...*, 29 (240/1303); Joan Llorenç Palmireno, *El estudioso cortesano...*, 31 (242/1312); Cristòfor Moreno, *Libro de la vida de fray Nicolás Factor...*, 35 (247/1336); Lluís Ponç d'Icard, *Libro de las grandezas de Tarragona...*, 14 (249/1342); Joan Brudieu, *De los madrigales...*, 12 (253/1368); Joan Lluís Vives, *Instrucción cristiana...*, 108 (258/1389); Sebastián de Córdoba, *Las obras de Boscán y Garcilaso...*, 2 (264/1418); Antonio de Torquemada, *Historia del caballero Olivante de Laura...*, imprès per Claudi Bornat (264/1421); sant Vicent Ferrer, *Sermones... contra los engaños de los dos anticristos...*, 1 (270/1452); Pedro Malón de Chaide, *Libro de la conversión de la Magdalena...*, imprès a Barcelona per Hubert Godard (277/1484). I altra vegada entre els publicats a França, Joan Cristòfor Calvet d'Estrella, *De aphrodisio expugnato...*, un exemplar en pergami (289/1575).— J. P. E. [12489]

María Jesús ALVAREZ-COCA GONZÁLEZ, *La Cerdeña española en el siglo XVIII (1700-1720)*.

Fuentes en el Archivo Histórico Nacional. Madrid, dins «XIV Congreso Corona», II, 29-48.

La *Nova Planta* també afectà la composició dels consells de la mateixa Corona. El 1707 era suprimit el Consell d'Aragó; en acabar la sobirania del rei de Castella damunt Sardenya el 1717 també resultà suprimit el Consell d'Itàlia; des del 1707 i sobretot des del 1717 l'únic consell fou el Consejo de Castilla, que augmentà d'una les seves escrivanies, la setena, a la qual passaren els afers de l'antiga corona catalano-aragonesa. La documentació dels set primers anys del segle XVIII relativa a la darrerament esmentada es troba esparsa entre Barcelona, ACA; Simancas, Archivo General; i Madrid, AHN; la de les altres dues etapes, en els dos arxius darrers. Ultra l'explicació de tots aquests passos, tenim, reduïdes a tres quadres, la distribució dels fons relatius a la Corona catalano-aragonesa en l'AHN (45), els d'Itàlia (on anaven els de les Illes Balears) (45) i els de la Corona de Castella, abans corresponents als dos Consells suprimits (46-48).— J. P. E. [12490]

José Luis BARRIO MOYA, *La librería del hidalgo asturiano don Antonio Peláez Suárez, caballero de la orden de Calatrava (1727)*, dins «Boletín del Real Instituto de Estudios Asturianos», XLIX (1995), 463-474.

Entre els cinquanta-vuit títols de l'inventari, només un ens pertoca: Francisco Diago, *Historia de la vida, milagros, muerte y discípulos de san Vicente Ferrer*, Barcelona 1600 (472).— J. P. E. [12491]

María Pilar de SAN PÍO ALADRÁN, Paloma COLLAR DEL CASTILLO, *El Archivo de A. J. Cavanilles en el Real Jardín Botánico*, dins «Asclepio. Revista de Historia de la Medicina y de la Ciencia», XLVII (1955), 217-240.

El Fons Cavanilles del Jardín Botánico és el de Madrid i «refleja la mayor parte de sus relaciones con los botánicos más notables del momento» (221). Després d'un resum biogràfic (217-221) som informats que el Jardín posseïa poca documentació relativa a Anton Josep Cabanilles (221-223), fins que el 1992 hi fou integrat l'Archivo Cavanilles, fins aleshores en mans de la família (223-226); ha mantingut la mateixa estructura, reflectida en el *Catálogo* del 1946, i dividida en dotze seccions, dedicades a: biografia, treballs científics i literaris, correspondència científica (dues seccions), correspondència literària i particular, bibliografia, *Reyno de Valencia*, polèmica sobre el cultiu de l'arròs, obres diverses, tant inèdites com impreses, obres o dissertacions botàniques (dues sèries) i papers de Josep Tomàs Cabanilles.— J. P. E. [12492]

FRANÇA

Jordi ROVIRA I SORIANO, *Sobre la documentació catalana de la Bibliothèque Nationale de Paris*, dins «Missiva. Fulls d'informació històrica i opinió cultural», 11 (abril-juny 1995), 5-6.

Informació dels fons que durant els anys de sobirania francesa damunt Catalunya en la Guerra de Successió, foren expoliats en arxius diversos del país i tingué una manifestació, qualificada de «punta d'iceberg» en la *Marca Hispanica sive Limes hispanicus...* de Pèire de Marca, darrera la qual hi ha els volums miscel·lanis del *Fonds Baluze* de la BN de París; en l'aplec de fons documentals Marca comptà amb la col·laboració de Jeroni Pujades, l'herència literària del qual també és a París.— J. P. E. [12493]

GIRONA

Dolors CONDOM GRATACÒS, *L'incunable d'Horaci de la Biblioteca de Girona procedent del Monestir*

de Sant Feliu de Guíxols, dins «Misc. Bejarano», 355-363.

De la biblioteca del monestir de Sant Feliu de Guíxols s'ha conservat l'índex del 1785, publicat per Lluís Batlle i Prats (356). Després de l'exclaustració del 1835, més de cinquanta incunables entraren a la Biblioteca Pública de Girona (357), un dels quals és l'*Horatius cum quattuor commentariis* editat a Venècia el 1498, ací descrit (358-359), amb particular atenció als comentaris d'Antonio Mancinelli i de Cristoforo Landino (360-362).— J. P. E. [12494

Jill WEBSTER, *L'arxiu del convent franciscà de Girona*, dins «Misc. Trenchs», 1531-1536.

Els fons d'aquell arxiu anteriors al segle XIX són coneguts sobretot per tres volums d'índexs. El primer és el *Repertori de pergamins* del 1739, uns cent setanta; el segon és el *Speculum* del 1567, resum cronològic de tota la documentació conservada en el mateix arxiu; i sobretot el *Memoriale* escrit durant els segles XVI-XVIII, on consta el moviment de personal de la casa (ingrés de novicis, defuncions); la darrera dada ajuda a conèixer la successió de mortaldats a Girona, de vegades àdhuc el nombre de difunts. Aquests tres i altres quinze manuscrits es conserven a Barcelona, Arxiu de la Província Franciscana de Catalunya.— J. P. E. [12495

Ernest ZARAGOZA [PASCUAL], *Els manuscrits guixolencs de la biblioteca Tomàs de Lorenzana*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Gironins», XXXV (1995), 327-362.

Presentació de cinquanta-quatre volums manuscrits, ara a Girona, Biblioteca Pública Tomàs de Lorenzana. Un nombre considerable contenen apunts d'explicacions d'assignatures de filosofia i teologia rebudes en col·legis diversos de l'orde benedictí, només recaïens en el nostre camp per haver-se trobat al monestir de Sant Feliu de Guíxols abans del segle XIX. Hi ha dos manuscrits del segle XV: la *Biblia* (núm. 44: sign. 9/125; p. 256-257) i *Jacobus de Voragine, Flos sanctorum* (núm. 41: sign. 9/122; p. 355). També hi ha obres d'autors d'alguna forma nostres: d'Alonso Cano, monjo de Sant Feliu de Guíxols, *Instructió religiosa para la perfecció...* (4; 9/16; 334) i *Discurso general de este antiquísimo castillo y monasterio de Sanct Feliu de Guíxols...* (18; 9/96; 343); Josep Oliva, del monestir de Sant Genís les Fonts, *Commentaria in universam Aristotelis logicam...* (10; 9/39; 338); Josep Cortès, *Tractatus de sensibus Sacrae Scripturae...* (11; 9/44; 339-340); Esteve de Rotalde, tarragoní, montserratí [i lul·lista, fins ara sembla desconegut] (19; 9/68; 344: un dels cinc textos, el segon, *La disputa que un espanyol seglar tuvo con un jacobino y un canonista...* [deu ésser traducció o resum o parafrasi del *Liber saecularis et iacobitae*, de Ramon Astruc de Cortielles]). Trobem un recull de plec manuscrits i d'impresos barcelonins d'entorn el 1770; entre els primers hi ha una vida del montserratí fra Josep de Sant Benet [fra Josep de les Llànties] (20; 9/75; 345); aplec de sermons, entre els quals sengles de Nicolau Josep de Palma de Mallorca i de Joan Frau i Llull (28; 9/95; 349); Tommaso Tomasi, *Vita del duca Valentino...* [Cèsar Borja] (31; 9/101; 351); *Peix-Vintè. Cópia processus in Regia Audientia inter monasterium et universitatem villae Santi Felicis Guixolensis...* 1559 (43; 9/24; 356); Dos catàlegs de la biblioteca monàstica, de la segona meitat del segle XVIII (47 i 50; 9/134 i 9/141; 358 i 360); i algun memorial de clergues al rei posteriors al *Decret de Nova Planta* (49; 9/140; 360). No és segura la procedència guixolenc del volum 9/2, comentaris de lògica i teologia de la segona meitat del segle XVI, potser de Salamanca (361).— J. P. E. [12496

GUIMERÀ

Miquel Àngel FARRÉ i TARGA, *L'Arxiu de l'ajuntament de Guimerà*, dins «Urtx. Revista Cultural de l'Urgell», 7 (1995), 281-292.

Integrat recentment, en concepte de dipòsit, dins l'AHC de Tàrraga, hi fou reordenat en

seccions i sèries, ací presentades. Hi ha documentació anterior al segle XIX en la secció d'administració general: *Llibres del consell* des del 1552; *Actes municipals*, del 1662; *Ordinacions* del 1437; i *Memorial d'oficis del consell*, del 1590; *Estadístiques i qüestionaris*, del 1916; *Concòrdies i plets*, del 1539; sis de les set sèries d'intervenció i de tresoreria; el cadastre comença el 1716, les contribucions el 1796, les talles el 1715, el pòsit el 1792, l'administració de les botigues el 1585, la causa pia de Montserrat Torroja el 1645, els pergamins el 1396; també és anterior al segle XIX tota la secció de fons notarial i de règim senyorial. Hi ha llista nominal de capítols matrimonials i de testaments (290-291).— J. P. E. [12497]

IGUALADA

Magí PUIG I GUBERN, *El CECI: creador i gestor dels museus d'Igualada*, dins «Miscellanea Aqualatensia», VII (1995), 253-298.

Informació sobre la gestació, inauguració i estructura dels museus igualadins de la Ciutat (256-267), de la Pell (267-291), i el Tèxtil, provisionalment tancat el 1982 (290-293), en el primer dels quals consta l'existència d'una secció notarial (267), que posseeix fons dels trenta-tres pobles de la comarca (263).— J. P. E. [12498]

ITÀLIA

Didier KAHN, *Le Fonds Caprara de manuscrits Alchimiques de la Bibliothèque Universitaire de Bologne*, dins «Scriptorium», XLVIII (1994), 62-110.

La dita biblioteca posseeix 226 manuscrits de tema alquímic, 201 dels quals formen part del Fondo Caprara (en altre temps, també hi havia un exemplar de l'*Arbor scientiae* de Ramon Llull, ara ms. 929: 64-65). L'autor exposa amb detall tant la procedència dels altres vint-i-cinc (65-69), com sobretot la dels del Fondo Caprara (69-90), amb particular atenció envers allò que signifiquen per a la història de l'alquímia a França (91-98). En apèndix hi ha llista dels textos copiats en trenta-vuit volums integrats dins la signatura ms. 457: hi són múltiples els tractats alquímics [falsament] atribuïts tant a Ramon Llull com a Arnau de Vilanova (104-110); i no manca el primer capítol de la *Sedacina* de Guillem Sedacer (104).— J. P. E. [12499]

Hermann Josef HALLAUER, *Cusana in der Bibliothek des Priesterseminars zu Brixen*, dins «Mitteilungen und Forschungsbeiträge der Cusanus-Gesellschaft», 19 (1991), 53-99.

En els manuscrits de la dita biblioteca de Brixen-Bressanone, hom pot trobar tres tractats alquímics atribuïts a Arnau de Vilanova: *Novum lumen*, *Rosa novella* i *De secretis naturae*, en el ms. A 14 (67-69); i un exemplar del *Manipulus curatorum*, de Guiu de Montroquer (Monteroquerii, no pas „Monroquen”), edició de Quentel, Colònia 1492, relligat dins el ms. E 15 (84).— J. P. E. [12500]

Carlo PILLAI, *Schiavi africani a Cagliari nel Quattrocento*, dins «XIV Congresso Corona, II», 691-713.

Exposició basada en les transaccions efectuades entre el 1442 i el 1487 (694), els actes de les quals són conservats a Càller, Archivio di Stato, *Atti Notarili. Tappa di Cagliari*; recauen en el nostre camp la majoria dels compradors, ciutadans dels Països Catalans (698-699).— J. P. E. [12501]

Giovanna LAZZI, Maura ROLIH SCARLINO, *I manoscritti Landau Finaly della Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze* (Inventari e Catalogi Toscani, 46), Florència - Milà, Giunta Regionale Toscana - Editrice Bibliografica 1994, XXIV i 600 pp.

El volum manuscrit Landau Finaly 27 tindria en els seus folis 96-111 un *Commento latino alle sentenze di Ugo di San Vittore*, atribuït, ni que sigui amb interrogant, a Ramon Llull (95-96 [i no sembla pas que li pugui ésser atribuït]); i el Landau Finaly 253, ff. 71-74, conté còpia de lletres intercanviades entre el Comune de Gènova i Alfons dit el Magnànim el 1456 (439).— J. P. E. [12502]

Patrizia MAINONI, *Compagnie iberiche a Milano nel secondo Quattrocento*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 24 (1994 [1995]), 419-428.

De l'Archivio di Stato de Milà, *Panagirola*, núm. 11, són reportades notícies de conversos valencians refugiats a Milà el 1492, o de mercaders catalans que negociaven amb sal d'Eivissa, aquests en la secció de *Registri ducali* (242-243); i de València, Patriarca, *Protocols*, del 1482 reporta l'existència d'una societat per al comerç de llibres «vulgo dicti de emprunta» (!), de la qual eren socis Alberto Litta i Francesco Dametzana (436).— J. P. E. [12503]

Diego CICCARELLI, *La biblioteca francescana di Palermo*, dins «Schede Medievali. Rassegna dell'Officina di Studi Medievali», 26-27 (1994), 360 pp. i 78 reproduccions fotogràfiques.

La secció de *Manoscritti vari* conté notícia i transcripció de lletres del segle XV que fan referència a catalans (Bernat Requesens, Francesc Romeu: 169); d'una d'Alfons dit el Magnànim (170-171/17); d'un document d'Ausiàs Despuig en qualitat d'arquebisbe de Monreale (171) i d'algunes lletres signades per Llop Eiximèn d'Urrea (172 i 174); també hi ha una lletra de canvi, girada de Nàpols a Palerm, en català (173 i reproducció 9); i exemplars de Josep Anglès, *Flores theologiarum quaestionum*, Venècia 1588 (228) i de Jeroni Lloret, *Silva Allegoriarum...*, Venècia 1587 (257, i reproducció 51).— J. P. E. [12504]

Eduardo MOORE, *Manuscritos teológicos postridentinos (Archivo Romano de la Compañía de Jesús)*, dins «Archivo Teológico Granadino», 55 (1992), 93-170.

Eduardo MOORE, *Manuscritos teológicos postridentinos (Archivo Romano de la Compañía de Jesús)*, dins «Archivo Teológico Granadino», 56 (1993), 131-187.

Dins el volum *Opera NN.* 56, figura en darrer lloc una consulta amb la corresponent resposta sobre el ball a Barcelona i a Catalunya (*De saltatoribus Barcinonae et Cathalauniae*) (120/53).

El segon article ens informa que en *Opera NN.* 160, l'Archivum Romanum Societatis Iesu conté en primer lloc una consulta, relacionada amb un Antonius Augustinus (176/1 [és Antoni Agostí?]).— J. P. E. [12505-12506]

Ilaria GASPERI, *Cinquecentine della Biblioteca Niccolò V. Seminario Vescovile di Sarzana*. Introduzione di Maria Gioia TAVONI, La Spezia, Provincia 1994, XXXVI i 264 pp.

La dita biblioteca posseeix els següents exemplars editats el s. XVI, que recauen en el nostre camp: Bernardino Gómez Miedes, *Commentariorum de sale...*, València 1579 (84/192); Jaume Peres de València, *In Psalmos David...*, Venècia 1581 (139/321); Pere Joan Perpinyà, *Orationes duodeviginti...*, París 1588 (140/323); i Joan Lluís Vives, *Opera*, en dos volums, Basilea, Nicolaus Episcopus 1555 (198/461).— J. P. E. [12507]

Achim KRÜMMEL, *Donato Calvi OSA (1613-nach 1676), Catalogo della propria biblioteca. Ein frühneuzeitlicher Bibliothekskatalog der Augustinerermönche von Bergamo*, dins «Analecta Augus-

tiniana», LVI (1993), 299-421.

Aquella biblioteca posseïa els següents llibres d'autors nostres: Nicolai Eimerici, *Directorium inquisitionis cum commentariis Francisci Pegnae* (312/120); Joannis Egidii Trullench, *Opera omnia moralia tribus tomis comprehensa* (314/181); *Sylva allegoriarum*, [Hieronymi] Laureti, dos volums (319/320); Guidonis [Terrena] de Perpiniano, *Summa de haeresibus* (319/323); Joseph Ferrer, *Pharus evangelica* (324/447); Francisci Ros, *In logicam (?)* (333/670); Sebastiani Izquierdo, *Pharus Scientiarum* (334/701); Raymundi Lull, *Codicillus* (339/820); Athanasii Kircherii, *Ars magnetica; Ars magna lucis et umbre* (340/850-851); Michael Salon, *Vita del b. Tomaso di Villanova* (348/1041 i 349/1042); *Caso compassionevole di Barcellona* (359/1314); Vescovo di Belley, *Historia Catalana* (363/1418).— J. P. E. [12508]

Daniela NOVARESE, *Studi e cultura giuridica in Sicilia fra '500 e '600. La biblioteca di un giudice messinese*, dins «Misc. Domenico Maffei dicata». *Historia - Ius - Studium*. Volumen II curantibus Antonio GARCÍA Y GARCÍA, Peter WEIMAR, Goldbach, Keip Verlag 1995, 587-629; també dins A. ROMANO (ed.), *Studi e Diritto nell'area mediterranea in età moderna*, 1993, 587-639.

La biblioteca, l'inventari de la qual és ací publicat, pertanyia a Giovan Paolo d'Ancona. Hi figuraven dos autors nostres: Pere J. Belluga, *Speculum principis* (604/6) i Lluís de Peguera, del qual hom fa constar que és de Manresa, *Quaestiones criminales...* (619/150).— J. P. E. [12509]

Pinuccia F. SIMBULA, *L'archivio del monastero di San Martino di Oristano e la falsa donazione di Mariano IV d'Arborea*, dins «Misc. Trenchs», 1385-1399.

Amb motiu d'una capbreuació de béns reials de Sardenya el 1640, el dit monestir no pogué presentar títols de propietat de certs béns, raó per la qual s'hagué de defensar davant el fisc reial. El procés es conserva a Càller, Archivio di Stato. *Regio Demanio. Feudi*, 61; molts dels seus documents són en català, entre d'altres l'inventari de les pèrdues sofertes pel monestir amb motiu d'un atac francès a la ciutat l'any 1637 (1391-1392).— J. P. E. [12510]

LLAGOSTERA

Marta ALBÀ I ESPINET, *Arxiu Municipal de Llagostera*, dins *Guia Arxius* 6, 245-274.

Després d'etapes en què la documentació del comú es trobava a la sagristia de l'església parroquial o a la secretaria del mateix municipi (249-254), aquell arxiu municipal fou inaugurat oficialment el 1991 en el renovat edifici que fins aleshores era seu del Comú de Llagostera; conté fons anteriors al segle XIX: *Actes del ple*, des del 1797; *Cadastre*, del 1716 (258-267); dos registres de la cort del batlle, 1584 i 1753 (268); fons de la família Rodas, 1669, i de can Romeu, 1551 (272).— J. P. E. [12511]

MALLORCA

Antonio MUT CALAFELL, *El fondo documental de la Inquisición del Archivo del Reino de Mallorca*, dins *Inquisición Española*, 773-780.

L'autor explica els treballs d'organització i catalogació dels fons de l'antic Tribunal de Fe que han arribat a l'ARM, dificultats pel fet de no conèixer amb certesa i exactitud la distribució de fons en l'antiga Inquisición Española a Mallorca. Hi ajuden els dos inventaris realitzats amb motiu de les supressions d'aquell tribunal els anys 1813 i el 1820, ambdós a l'ARM, *Clerecia* i *Arxiu Històric*, respectivament; però no coincideixen, entre d'altres raons perquè, amb motiu de

la supressió darrera, els arxius de la Inquisició foren saquejats, i es perderen en concret els processos en causes de fe (777-778); en general s'han conservat i arribat a l'ARM les sèries de contingut econòmic (*Comptaduria d'Hisenda, Cúria de Segrestos, Cúria del Civil i de Béns confiscats*, etc.); també hi ha la llista dels llibres prohibits confiscats per la Inquisició Espanyola a Mallorca, que l'autor promet de publicar en apèndix (780) [però aquest no existeix en el volum que ens ocupa].— J. P. E. [12512]

Juan ROSSELLÓ LLITERAS, *La Cartuja de Jesús Nazareno (Valldemossa -Mallorca). Documentación de su archivo: tipología documental de la misma*, dins «Memoria Ecclesiae», VII (1995), 77-100.

Conseqüència de l'exclaustració el 1835, les restes de l'arxiu de la dita cartoixa es reparteixen en quatre grups: el de Madrid, AHN, *Clero*; el de Ciutat de Mallorca, ADM i ARM; i el que es troba en mans privades, en part reintegrat ara a la cel·la prioral. Ací són breument presentats els dos grups de Ciutat de Mallorca: el de l'ADM en llista única d'unitats datades entre el 1422 i el 1798 (81-89); i el de l'ARM, repartit en seccions i sèries; les primeres són les de Govern i Ministeri, on trobem un volum de sermons del 1722; administracions autònomes, una de les quals és la de l'Hospital General; la d'economia; i la de documentació judicial (96-100).— J. P. E. [12513]

MANRESA

Joaquim LLANSÓ I SANJUAN, Emma VILA I ESTEBAN, *L'arxiver itinerant, un instrument per a la gestió integral del patrimoni documental en els municipis. L'experiència de Bages*, dins «Lligall», 10 (1995), 155-170.

Ultra les informacions relatives a la figura de l'arxiver itinerant, ací i a fora, trobem la notícia que l'Arxiu Municipal de Monistrol de Montserrat posseeix sèries documentals des del segle XIII, i que, en canvi, «en la resta, els fons començaven el segle XIX» (163); també, que el de Sant Vicenç de Castellet ha «recuperat la part més antiga del patrimoni històric municipal i la cessió d'un important fons particular [Fons Vives] datat des del segle XIII» (167). Monistrol també gestiona la recuperació d'un arxiu notarial, amb les fonts més antigues per a la història de l'abadia de Montserrat (167). Hi ha bibliografia (168-169).— J. P. E. [12514]

MONTBLANC

Josep PORTA I BALANYÀ, *Inventari del fons dels comtes de Queralt dipositat a l'Arxiu Històric Comarcal de Montblanc (Conca de Barberà)*, dins «Recull. Associació Cultural Alt Gaià», 3 (1995), 205-235.

Som informats que, encara en acabar-se la guerra civil l'any 1939, part almenys de la biblioteca i de l'arxiu dels comtes de Queralt seguia en el castell de Santa Coloma; i que ara és repartit entre l'ACA, que els comprà, la Biblioteca de Catalunya, Sèrie IV: Noblesa, i l'AHC de Montblanc. En aquest hi ha cinc índexs de la documentació de l'arxiu global, dels segles XVII-XVIII (208-209); set volums d'aplec documentals diversos (209-210); un nombre considerable de capbreus de diferents llocs (212-217) i d'altra documentació (testaments, capítols matrimonials, inventaris, etc.) (217-234), un arbre genealògic (234) i un *Memorial ajustado...*, per a un plet, de Narcís Alemany Descatllar i d'Oms, imprès a Madrid el 1773 (234-235). Hi ha reproducció de dues pàgines manuscrites (207 i 211).— J. P. E. [12515]

MONTSERRAT

Josep MASSOT I MUNTANER, *L'Arxiu de l'Obra del Cançoner Popular*, dins «Revista de Catalunya», núm. 94 (març de 1995), 123-126.

[Cf. ATCA, XV (1996), 848-849, núms. 11559-11560]. Ací l'autor precisa origen i procedència dels materials, el treball de catalogació després de la seva arribada a Montserrat, i, combatent falses interpretacions, allò que hi ha de música i allò que hi ha de text en les peces conservades en l'arxiu esmentat, on també figuren monografies diverses, alguna de les quals espera l'edició des del 1936.— J. P. E. [12516]

PENÍSCOLA

Christoff EGGER, *Handschriften aus der Päpstlichen Bibliothek von Avignon-Peñíscola. Beobachtungen zur Überlieferungsgeschichte der theologischen Schriften Papst Innozenz' III*, dins «Römische Historische Mitteilungen», 37 (1995), 81-96.

L'autor promet dos complements i una correcció a l'edició dels darrers inventaris de la Biblioteca Papal de Peníscola d'H. Jullien de Pommerol i Jacques Monfrin (82) [cf. ATCA, XII (1993), 444-446]. La correcció es refereix al volum peniscolenc de la *Chronica Innocentii Papae*, no identificable amb el de l'Archivio Segreto Vaticano, Reg. Vat. 7A; aquell hauria anat a mans del cardenal Pèire de Foix, d'ell al seu col·legi de Foix a Tolosa de Llenguadoc, i després hauria desaparegut (83-84); en canvi, el *De sacramentis ecclesiasticis* fou lliurat a Antoni Anglada, pro sua provisione, i seria l'actual volum de la Biblioteca Apostòlica Vaticana, Ottob. lat. 130, tal com demostra la nota de propietat, corregida per un amo posterior (85-88); finalment, el volum de vint-i-dos tractats, el segon dels quals eren els *Sermones* del papa sant Lleó el Gran és ara el de Carpentras, Inghimbertaine 31 (94-96) [aquestes dades sobre identificacions han de completar les d'ATCA, VI (1987), 295].— J. P. E. [12517]

PERPINYÀ

André PEYRE, Sylvie CAUCANAS, Marie-Edith BREJOU DE LAVERGNÉE, *Justice (1800-1940). Répertoire numérique de la série U*, Perpinyà, Archives Départementales 1995, 264 pp.

La sèrie U conté documentació judicial de tot el Departament dels Pirineus Orientals, dels darrers mesos del 1800, en què començava l'any VIII i amb ell els documents d'algunes de les sots-sèries integrades dins l'apartat U. Excepcionalment, hom pot trobar fons anteriors, com és ara un repertori alfabètic de les persones portades davant el tribunal criminal, des del 1792 (2 U 443*) (43); butlletins de lleis, del 1796 (3U 1+) (45); lleis i instruccions, del 1791 (3 U 1335*) (83); Notaris, Provisions, del 1776 (3 U 1165); (85); repertori cronològic de sentències arbitrals, del 1791 (3 U 1606*) (97); repertoris d'actes decidits per jutge instructor, del 1799 (3 U 1607*) (97); processos per delictes de forasters, del 1797 (3 U 3018); nomenament de tutors i curadors, del 1794 (4 U 2006*) (147); repertori d'actes i de judicis civils, del 1799 (4 U 2067 (153); repertoris cronològics d'actes i de judicis, del 1796 (4 U 339) (158); actes i judicis civils, del 1799 (4 U 925*) (176); decisions del tribunal de cassació (4 U 1113); lletres trameses al jutge de Prades, 1793 (4 U 1115) (181); consells de família, 1796 (4 U 1906*) (203); judicis de simple policia, del 1798 (4 U 1989) (206). A la secció de notaris, gairebé cada sèrie de les diverses poblacions comença amb un volum del 1799 (223-248). En la secció de jutjats locals, només hi ha un volum d'Ur, que comenci el 1799 (4 U 2144) (252).— J. P. E. [12518]

Michelle ROS, «Archives infos», dins «Perpiniani Archivum. Revue de l'Association des Archives de la ville de Perpignan», 1 (1995), 9-16.

·Aquestes pàgines contenen informació de les publicacions de l'Arxiu Municipal de Perpinyà, de fons particulars que li han estat cedits, i de treballs universitaris, dels quals li ha estat donada còpia, Hi trobem: Christine Bonafós, *Pauvres et malades dans les hôpitaux de Perpignan de 1687 à 1759*; Serge Ladron de Guevara, Stéphane Suryous, *L'Université de Perpignan au XVIIIè siècle*; Paul Pujol, *Le clergé constitutionnel dans les Pyrénées-Orientales de 1790 à 1804*; Myriam Rossard, *La prostitution à Perpignan au XVIIIè siècle*; Isabelle Sebastià, *L'hôpital Saint-Jean de Perpignan sous la Révolution et sous l'Empire (1789-1815)*; Bruno Segondy, *L'Église dans le département des Pyrénées-Orientales durant la Révolution Française (1789-1804)*.— J. P. E. [12519]

POBLET

Agustín ALTISENT ALTISENT, *Fondos monásticos cistercienses de la Antigua Corona de Aragón*, dins «Memoria Ecclesiae», VII (1995), 111-131.

Aquestes pàgines informen de l'existència de fons documentals esparsos (ultra els de Madrid, AHN) corresponents als següents monestirs: a Poblet en l'arxiu de la mateixa abadia i també a Lleida, AD; Girona, Museu Catedral; Montserrat, Arxiu del monestir; Tarragona, AHA i BP; Vilanova i la Geltrú, Biblioteca-Museu Balaguer; Sainte Marie du Désert; Salamanca, Biblioteca de Palacio [BU?]; El Escorial, Biblioteca del Monasterio; Barcelona, BC; Reus, Biblioteca Font de Rubinat; Madrid, Real Academia de la Historia. A Benifassà: Poblet i Sant Cugat del Vallès, Biblioteca Borja. A Valldonzella: Barcelona, AHPB. A Sant Vicent de la Roqueta: València, ARV, i Poblet. A Santes Creus: Arxiu Bibliogràfic de Santes Creus; Poblet; Tarragona, AHA; i Casa de Cultura. A Sant Bernat de l'Horta (València): Poblet. A Vallbona de les Monges: el mateix monestir i Poblet. A les Franqueses: Poblet. Al Pedregal (Tàrrrega): l'AHC de Tàrrrega, i arxius municipal i parroquial de Tamarit de la Llitera. A la Reial de Ciutat de Mallorca: ADM, Arxiu de Protocols, Arxiu Provincial i Arxiu de la Sèquia Baster. A Escarp: Poblet i Barcelona, ACA. I a la Vallsanta: Verdú, Arxiu Parroquial.— J. P. E. [12520]

Gener GONZALVO I BOU, *L'Arxiu de Poblet, encara exiliat*, dins «Missiva. Fulls d'informació històrica i opinió cultural», núm. 11 (abril-juny 1995), 3-5.

Narració de les vicissituds que sofrí l'arxiu de Poblet després de la Desamortització, de l'actual dispersió de fons (Barcelona, ACA; Madrid, AHN; Tarragona, BP; i Vilanova i la Geltrú, Biblioteca-Museu Víctor Balaguer); dels esforços de recuperació; i bibliografia que informa sobre el conjunt.— J. P. E. [12521]

Josep TORNÉ CUBELLS, *Inventario Catálogo de manuscritos del monasterio de Poblet*, dins «Memoria Ecclesiae», VII (1995), 133-185.

Breu notícia dels dos-cents volums manuscrits de l'actual biblioteca de Poblet, cinquanta-quatre dels quals són de tema litúrgic, divuit sobre l'orde cistercenc en general i Poblet en particular, vint-i-un sobre aspectes diversos d'història de Catalunya; tot un bloc, el constituït pels números 51-65, comprèn explicacions escolars modernes de filosofia o teologia; un altre és format per volums que pertangueren a l'antiga biblioteca de Pedro Antonio d'Aragó, deixada per testament a Poblet (núms. 101-128 i 149). Els altres són de temàtica i segles diversos.— J. P. E. [12522]

SANT CUGAT DEL VALLÈS

Josep FERNÁNDEZ I TRABAL, *Reconstrucció de l'Arxiu Patrimonial del Marquès de Palmerola*, dins «Arxius. Butlletí del Servei d'Arxius», núm. 7 (tardor 1995), 1-3.

Dipositat a l'Arxiu Nacional de Catalunya, el dit arxiu marquesal es conservà al mas Despujol, de les Masies de Voltregà, sencer fins al juliol del 1936, en què fou saquejat i incendiat. L'aleshores marquès remugué cel i terra a fi de reconstruir la documentació desapareguda, de la seva família i de les que havien confluït en ella, amb còpies autèntiques o amb fotografies i microfilms procedents de Madrid, Palau Reial, AHN, i Archivo General del Ejército; de Simancas, Archivo General; de Barcelona, AHCB, AHPB, ACB, i ADB; de Vic, Arxiu Diocesà; i d'altres de locals (Manlleu, Torelló, Ripoll, Sant Joan de les Abadesses, Olor, Puigcerdà, Perpinyà i d'altres). El resultat són els seixanta metres lineals de documentació dipositada en l'arxiu esmentat al començament.— J. P. E. [12523]

R[amon] PLANES I ALBETS, *Retrobament i adquisició d'un document cabdal extraviat: el dietari de les Corts Generals de Pau Claris de l'any 1640*, dins «Arxius. Butlletí del servei d'Arxius», 3 (setembre 1994), 5-7.

El *Dietari de la Junta General de Braços* de la cort del 1640 [cf. ATCA, XII (1993), 663-664, núm. 8744], successivament atribuït a autors diversos, de propietat particular i dipositat abans del 1936 a l'AHCB, utilitzat i àdhuc copiat per historiadors diversos durant el primer terç del segle XX, desaparegut des dels anys 1930, ha estat comprat per la Generalitat de Catalunya i serà dipositat a l'Arxiu Nacional de Catalunya, a Sant Cugat del Vallès; és ací descrit i n'és reproduïda una pàgina (6).— J. P. E. [12524]

Antoni BORRÀS I FELIU, *Nota sobre el fons de pergamins ingressat a la Biblioteca Borja*, dins «Napoli Nobilissima. Rivista di Arti Figurative, Archeologia e Urbanistica», XXXIII (1994 [1995]), 203-208.

L'Arxiu de la Província S. J. de Catalunya, a Sant Cugat del Vallès, posseeix a darreries del 1994 un fons factici de 342 pergamins, adquirits recentment. És ací catalogat per blocs d'ingrés, de la A a la E; només un, el C, és unitari, el del mas Ça Coma, al Ripollès (205). Els pergamins van del segle XI al XVII; l'autor es fixa en la documentació del segle XVI i assenjala les seves principals informacions quant a activitats, llocs de residència i persones concretes, dels fons B i C (206-208).— J. P. E. [12525]

LA SEU D'URGELL

Gérard FRANSEN, *Glosa Urgellensis*, dins «Miscellanea Domenico Maffei dicata». *Historia - Ius - Studium*. Volum III curantibus Antonio GARCÍA Y GARCÍA, Peter WEIMAR, Goldbach, Keip Verlag 1995, 15-28.

Pàgines prèviament publicades dins el «Bulletin of Medieval Canon Law», N. S., 21 (1991). La dita *Glosa al Decret de Gracià* ocupa els ff. 139-158 del ms. 8 de l'Arxiu de la Catedral d'Urgell, escrit entre el 1210-1220, i l'autor no acaba de veure clar si no és una summa (16-17); n'indica les característiques, tant objectives com de gènere literari, n'assenjala fonts i expressions típiques i en transcriu fragments relatius a simonia, matrimoni, papa i emperador i distinció de jurisdiccions. Potser s'han d'atribuir a Melendus Hispanus.— J. P. E. [12526]

SOLSONA

Antoni BACH I RIU, *Fondos monásticos del Archivo Diocesano de Solsona*, dins «Memoria Ecclesiae», VII (1995), 401-406.

Hi ha informació global dels fons pertanyents a l'antiga canònica de Santa Maria de Solsona (401-403) i a d'altres monestirs com els de Sant Llorenç de Morunys (403), Sant Vicenç de Cardona, i Sant Pere de la Portella, del mateix bisbat de Solsona, Vilabertran i Roca Rossa, de Girona; Sant Pere de Clarà, de Barcelona; Serrabona i Castellnou, d'Elna; i Gualter, de la Seu d'Urgell, alguns dels quals integrats dins la mensa episcopal de Solsona en ésser creat el bisbat a darreries del s. XVI.— J. P. E. [12527]

SORT

Maria Lluïsa CASES I LOSCOS, *Catàleg de l'Arxiu de Protocols del Districte de Sort* (Inventaris d'Arxius Notarials de Catalunya, 17), Barcelona, Fundació Noguera 1995, 152 pp.

La introducció (7-32) ofereix informació general relativa al notariat del Pallars Sobirà, que secularment s'havia concretat en les notaries d'Esterrí d'Àneu (9-18), de Gerri de la Sal (18-21), Rialp (21-22), Sort (23-26), Tírvia (27-28) i de la Vall de Cardós (29-30); per a cada una d'elles, l'autora resumeix les dades conegudes, estableix la llista dels seus notaris documentats fins ara des de l'Alta Edat Mitjana, i la quantitat de documentació històrica que n'ha passat a l'Arxiu Històric Comarcal de Sort. També recorda els fons notariais que, essent part d'arxius parroquials, es troben a l'Arxiu Capitular d'Urgell: Esterrí de Cardós, Boldís, Ainet de Cardós i Ribera de Cardós (30). El cos del llibre presenta cada un dels volums notariais corresponents a cada una de les notaries: els del segle XVIII (1736-1800) de la d'Esterrí d'Àneu són inventariats en les pàgines 36-41 (els manuals són escrits en català fins al 1857: 57); els de Gerri de la Sal són en les pàgines 57-67 i 71-72; (hi ha manuals en català fins al 1845: 70); els de Pont de Suert són a la pàgina 73; els de Rialp, en les pàgines 76-81; els de Sort a les pàgines 83-96; hi ha volums diversos d'índexs d'escriptures de successius notaris: 87, núm. 533; 88, núm. 538; 95, núm. 538 i 105, núm. 538; la llengua catalana s'hi mantingué fins al 1847 (108); a Tírvia no s'ha conservat res del segle XVIII ni d'abans (123-132); a Tremp, ultra els registres (133-135), hi ha dos *Capbreus de la vila de Palau* i dos processos d'oposició a la canongia magistral de la col·legiata de Tremp (135); tampoc no hi ha res d'abans del segle XIX a Vilamitjana (139-140). El volum s'acaba amb les taules geogràfico-cronològica (143-144), alfabètica de notaris (147-149) i la general (151).— J. P. E. [12528]

TARRAGONA

Montserrat SANMARTÍ ROSET, *Les actes municipals de Tarragona (1358-1400)*, dins «Misc. Trenchs», 1325-1332.

La sèrie d'*Actes municipals* de Tarragona, es conserva considerablement completa en l'AH de la mateixa ciutat; catorze volums corresponen al segle XIV; són ací descrites algunes de llurs característiques materials, paleogràfiques, diplomàtiques i temàtiques: relacions amb institucions d'Església, amb la monarquia, amb d'altres municipis i amb els ciutadans (1329); característica dels volums és la d'incloure els comptes dels clavaris (1330-1331), i, al final, lletres trameses (1331). Hi ha bibliografia (1331-1332).— J. P. E. [12529]

Josep M. T. GRAU I PUJOL, *Un petit fons documental relacionat amb l'Urgell a Tarragona*, dins «Urtx. Revista Cultural de l'Urgell», 9 (1996), 151-162.

L'autor informa que a Tarragona, AH, Col·leccions. Documentació notarial i judicial, hi ha documentació relacionada amb l'Urgell; l'anterior al segle XIX és distribuïda en dues parts: la formada principalment per capítols matrimonials de diverses poblacions: vint d'entre vint-i-tres unitats, dinou de les quals són del segle XVIII i la primera del 1645 (154-157); i la relativa a la fundació de misses d'aniversari a l'església parroquial de Sant Martí de Maldà en el darrer quart del segle XVIII (158).— J. P. E. [12530]

Josep M. T. GRAU I PUJOL, *Documents gironins a Tarragona*, dins «Revista de Girona», núm. 168 (gener-febrer 1995), 18-19.

Notícia de l'existència a l'Arxiu Històric de Tarragona de deu caixes amb gairebé tres-cents documents, la majoria dels quals són lletres del duc de Medinaceli en la seva qualitat de comte d'Empúries i vescomte de Cabrera, datats entre el 1727 i el 1768. El tema és majoritàriament econòmic o d'exercici de drets senyorials en relació a particulars (establiments de terres, concessió d'aigües); no manquen temes més acostats als interessos d'ATCA, com la constitució de col·legis de Notaris de Castelló d'Empúries i d'Hostalric.— J. P. E. [12531]

Coia ESCODA MÚRRIA, Mercè TOLDRÀ DALMAU, *Arxiu Històric del Port de Tarragona*, dins *Guia Arxius* 6, 133-160.

Quan a darrerries del segle XVIII començaren les obres en el dic del port de Tarragona també nasqué l'arxiu de la documentació corresponent; per això, algunes de les seves sèries, com la de la Junta de les Obres del Port de Tarragona, amb les corresponents comptabilitat, finançament i recaptació, terrenys, sous i comptabilitat annexa, o la de Cartografia, entren en el nostre camp (139, 141-142); s'ha d'indicar que en aquest arxiu es conserva el familiar dels Castellarnau, els fons més antics del qual són del 1608 (151-152).— J. P. E. [12532]

TÀRREGA

Gener GONZALVO I BOU, *Els tresors de la nostra història. Pergamins de l'Arxiu Comarcal, Tàrraga*, Arxiu Històric Comarcal 1995, 36 pp.

A fi de donar a conèixer els principals pergamins del dit Arxiu, que en posseeix tres-cents vuitanta-dos de Tàrraga i onze de Guimerà, fou preparada una exposició, en la qual eren mostrats al públic trenta-dos exemplars de documents, trenta-un dels quals dels segles XII-XV, distribuïts en dotze vitrines, cada una de les quals té la corresponent secció en aquest opuscle; són resumits en les pàgines finals (32-35). Els temes eren: origen i constitució de Tàrraga, senyoriu reial i alienacions, privilegis i *Constitucions de Catalunya*, paeria i vegueria, parròquia i deganat, urbanització medieval, muralles i escut de la vila, fires i mercats, i jueus. Hi ha fotografia de set de les unitats exposades.— J. P. E. [12533]

TORTOSA

Girard J. ETZKORN, Robert ANDREWS, *Tortosa Cathedral 88: A 'Thomas Wilton' Manuscript and the Question on the Compatibility of multiple Accidents in the same Subject*, dins «Mediaevalia Philosophica Polonorum», XXXII (1994), 57-99.

Els autors comencen recordant el treball esmerçat en la segona meitat del nostre segle en la clarificació de vida i obres de Thomas Wilton. Per llur banda, hi aporten una presentació

detallada del manuscrit de Tortosa, factici format de dues parts; la primera (ff. 1-120) conté vint-i-vuit qüestions, els títols de les quals són ací transcrits (58-61); de la segona (ff. 121-156) en són copiats cinc títols (62). El text de la qüestió *Utrum plura accidentia eiusdem speciei possint esse simul in eodem subiecto*, completat amb aparats crític i de fonts, ocupa les pàgines 64-99. Les pàgines 63-64 resumeixen la significació del problema, tant en filosofia com en teologia.— J. P. E. [12534]

Elzbieta JUNG-PALCZEWSKA, *Thomas Wilton and his Question on the infinite Power of God*, dins «*Mediaevalia Philosophica Polonorum*», XXXII (1944), 41-56.

Exposició de la doctrina del dit autor en aquesta 'quaestio': *Utrum essentia divina sit perfectio divina intensive*, encara inèdita en tres manuscrits, un dels quals és el 88 de la Catedral de Tortosa, ff. 5-15 [objecte del resum anterior].— J. P. E. [12535]

Jesús MASSIP I FONOLLOSA, *Inventari de l'Arxiu Històric de Tortosa*. I-II, Tarragona, Diputació 1995, 456 i 676 pp.

L'any 1574 hom elaborà un catàleg de l'arxiu de la Ciutat de Tortosa, conservat, i ja publicat el 1978. Els dos volums actuals, basats en aquell catàleg, són «inventari actualitzat» de les dues parts bàsiques en què és estructurat el dit arxiu: la dels fons escrits damunt pergamí i la dels que ho foren damunt paper, de manera que cada un dels dos volums respon a cada una de les dues parts. Hi trobem, després de la introducció (7-12), llistes cronològiques dels documents en pergamí, datats del 1147 ençà, amb la corresponent referència arxivística en cada cas (15-51), i dels escrits en paper del 1148 ençà (aclarim que aquest primer és còpia més tardana), amb les mateixes característiques de la secció anterior (53-124). A partir d'ací, tant la documentació damunt pergamí com la damunt paper és presentada en agrupacions que responen als primitius calaixos; una meitat de les dites agrupacions és temàtica, com és ara Batllia, Corts Generals, Greuges, Ports, etc., etc.; la segona és geogràfica i engloba en cada cas la documentació relacionada amb poblacions, no cal dir les del veïnat i rodalia, però també allunyades com Barcelona, Cotlliure o Mallorca. En cada una d'aquestes seccions ens és ofert regest, que conté datació, contingut i localització arxivística del respectiu document. Al final del volum segon hi ha una secció destinada a presentar la documentació aplegada sota el títol de *Sèries històriques*, amb deu sots-sèries (provisions, clavari, establiments, tresoreria, insaculacions, cartes reials, registres de correspondència, obres públiques, taula de canvi, i comú: 641-670) i una darrera intitulada *Cartularis, Codis i Consuetuds*, que informa de l'existència de dotze volums manuscrits (671-674).— J. P. E. [12536]

VALÈNCIA

Desamparados PÉREZ PÉREZ, *Símbols religiosos en la documentació notarial*, dins «*Misc. Trenchs*», 1077-1091.

Pàgines basades en el recompte exhaustiu dels dits símbols en la documentació notarial del segle XIV de l'ARV, i d'alguns volums escadussers dels dos segles posteriors (1080). La creu encapçala el 25% dels protocols, algunes vegades és completada amb anagrames cristològics (INRI, ALFA ET OMEGA, JHS), i en un cas (Pere Pauils) és representació de totes les figures d'un calvari (1081-1082); les creus són acompanyades dels noms dels quatre evangelistes o de les frases inicials dels respectius evangelis o del Tetramorfos (1082). Hi ha la llista dels notaris, els llibres dels quals han estat investigats en aquest context, amb indicació dels que tenen símbols religiosos (1084). Les pàgines següents contenen reproducció de set pàgines inicials amb simbologia religiosa (1085-1091).— J. P. E. [12537]

Xavier SERRA ESTELLÉS, *Inventario de notales y protocolos de Bonanato Monar del Archivo de la Catedral de Valencia*, dins «Misc. Trenchs», 1371-1383.

Presentat el gironí Bonanato Monar i els seus llibres tant notals com protocols conservats en l'ACV, és ací descrit esquemàticament cada un dels volums, còdexs 3505-3521, amb documents comuns del 1352 al 1390 (1374-1378), negocis del capítol de la Seu del 1354 al 1388, negocis de l'Almoïna de la mateixa Seu, del 1365 al 1391 (1378-1380) i tres volums de butlles i gràcies apostòliques i processos entre el 1353 i el 1385 (1380-1381). Hi ha dotze volums de protocols dels anys 1353-1404 (còdexs 3643-3654), i llista dels documents enquadrats fora de l'estricta ordre cronològic (1382-1383). És transcrit el nomenament de Bonanato Monar a notari reial, del 1353 (1383).— J. P. E. [12538]

Rafael CONDE Y DELGADO DE MOLINA, *La creación del Archivo Real de València*, dins «Misc. Trenchs», 371-381.

En la creació de l'ARV cal distingir dos aspectes: l'existència d'un edifici anomenat Arxiu en el Reial de València, on, com ja era acostumat en les illes de Mallorca i Sardenya (375), era dipositada la documentació necessària per al lloctinent de mestre racional en dit regne; i la decisió política creant l'Arxiu del Regne de València en el qual hi hagués tota la documentació valenciana, tant la de comptabilitat com l'administrativa i la judicial; quant al primer punt, la cort dels anys 1417-1418 decidia la creació d'un mestre racional «en lo regne de València», sota el qual hi havia d'haver tota la documentació comptable del regne (377); quant al segon, la cort del 1419 decidia que existissin sèries de registres propis de documentació valenciana i que tota aquesta es trobés en l'Arxiu del Reial de València; es trencava la unitat arxivística dels regnes peninsulars mantinguda per la Casa de Barcelona (378). Són transcrits dues lletres de Joan I restablint el 1393 l'Arxiu del Reial de València, d'ACA, *Canc., reg.*, i el text del greuge XXXV de la cort de València 1417-1418, amb la resposta reial, de València, AMV (379-381).— J. P. E. [12539]

Carlos LÓPEZ RODRÍGUEZ, *Los orígenes de la Real Audiencia de Valencia y los registros de la Cancillería real en la época de Alfonso V*, dins «Misc. Trenchs», 721-736.

La primera pàgina aplega notícies de la Reial Audiència des de la reconquesta. Complint les decisions de la cort [vegeu resum precedent], era establerta el 1418 la Reial Audiència amb jurisdicció damunt tot el territori del Regne; el 1429 comencen els registres de l'Audiència, conservats els del mateix any a l'ARV, *Reial. Sententiarum* (725). Ací són transcrits els encapçalaments de les diverses seccions de cada registre (725, 728, 731 i 734) i explicats els casos que foren decidits per la Reial Audiència de València, corresponent a comissions 'ad colligendum et referendum' (728-730), i 'ad decidendum' (731-736).— J. P. E. [12540]

José M. CASTILLO DEL CARPIO, *Fuentes para el estudio de la Diputación Foral Valenciana (siglos XVI-XVII)*, dins «Saitabi», XLIV (1994), 43-55.

[Encara que l'autor no ens aclareixi què és una institució anomenada Diputació Foral Valenciana (no confondrà pas amb Navarra?), ens diu que els fons per al seu estudi es troben a València, Barcelona, Madrid i Simancas, i que ell limita aquestes pàgines al fons de València, ARV, *Generalitat*, on diferencia la documentació orgànica, l'econòmica i la judicial, cada una de les quals és distribuïda en sèries diverses (45); en una segona part informa i explica tant presentació com contingut de les que ell considera sèries principals (46-51), i de les secundàries (51-53), per a l'estudi d'aquella 'Diputació Foral' [per ventura inexistent]. Hi ha quadre de la distribució interna dels registres de Claveria (50) i bibliografia (54-55).— J. P. E. [12541]

Jesús VILLALMANZO CAMENO, *Inventario de los fondos notariales de Sueca, hoy en el Archivo del Reino*

de València (1541-1890), dins «Misc. Trenchs», 1475-1506.

El 1990 foren incorporats a l'ARV la majoria dels volums de l'Arxiu Notarial del Districte de Sueca, tret d'un centenar que segueixen a Cullera, Arxiu Municipal. [Ací és oferta una llista alfabètica dels notaris comarcals, volums dels quals ara es troben en el dit ARV, amb indicació de la localitat i de l'any al qual correspon el protocol més antic]: Ildelfons Albelda, Cullera 1675; Vicent Almenara, Sueca 1615; Marc Aparicio, sr., Sueca 1739; Marc Aparicio, jr. Sueca 1780; Antoni Arbuxech, Almussafes 1741; Enric Arbuxech, Almussafes 1798; Tadeu Armengol, Albalat de la Ribera 1791; Vicent Baldoví, Sueca 1661; Baltasar Barranca, Sueca 1797; Pere Barranca, Sueca 1760; Jeroni Beltran, Sueca 1723; Manuel Beltran Ferrer, Sueca 1790; Atanasi Berenguer, Cullera 1755; Basili Berenguer, Sueca 1679; Francesc Berenguer, Cullera 1792; Miquel Bonastre, (?) 1602; Joan Bta. Calatayud, Cullera 1756; Pere Vicent Castelló, Cullera 1678; Josep Castells Millera, Cullera 1786; Jaume Català, Vilanova de Castelló 1571; Joan Bta. Cerrador, Albalat de la Ribera 1752; Tomàs Carrillo Dalp, Sueca 1730; Vicent Climent, Tavernes de Valldigna 1768; Vicent Colomer Sanz, Albalat de la Ribera 1778; Vicent Crespo, Cullera 1793; Josep Diago Caveró, Sueca 1765; Vicent Ferrer, Sueca 1768; Francesc Folquer, Cullera 1636; Joaquim Forner, Sollana 1766; Feliu Fuster, Sueca 1790; Pere Gea, Tavernes de Valldigna 1792; Josep Gonzalbo, Cullera 1754; Pere Joan Guerau, Cullera 1667; Miquel Llagaria, Sueca 1541; Antoni Lledó, Sueca 1599; Joan Bta. Lledó, Sueca 1565; Baptista Mars, Sueca 1658; Vicent Mars, Sueca 1633; Joan Bta. Martínez, Cullera 1768; Joan Bta. Martínez Carreres, Cullera 1782; Vicent Martínez España, Sollana 1778; Josep Mas, Cullera 1669; Josep Miravalls, Sueca 1696; Esteve Monreal, Cullera 1678; Pere Montaner, Sueca 1605; Carles Noguera, Cullera 1703; Manuel Noguera, sr., Cullera 1738; Manuel Noguera, jr., Cullera 1798; Nicolau Pelló, Cullera 1713; Nadal Piris, Cullera 1734; Baptista Pont, Sueca 1743; Francesc Pont, Sueca 1780; Josep Pont, Sueca 1707; Joan Riquer, Riola 1614; Benet Salom Belda, Tavernes de Valldigna 1780; Jaume Simon, Xeresa 1792; Jeroni Suárez, El Puig-Cullera 1611; Vicent Torrent, Sueca 1734; Andreu Torres, sr., Cullera 1686; Andreu Torres, jr., Cullera 1739; Gaspar Urgellès, Sueca 1643; Nadal Vilarragut, Cullera 1757; Vicent Vilarragut, Cullera 1740; Nadal Vilarragut Rios, Cullera 1795; Pasqual Vilaseca, Albalat de la Ribera 1795; Francesc Vilaseca Castelló, Albalat de la Ribera 1738; i Vicent Viñerta, Almussafes 1749.— J. P. E.

[12542]

G. TOSCANO, *La librairie des rois d'Aragon à Naples*, dins «Bulletin du Bibliophile», 2 (1993), 265-283.

El catàleg del 1527, quan aquella biblioteca ja era a València en poder del duc de Calàbria, i havia perdut 138 manuscrits, venuts al cardenal Georges d'Amboise el 1501, encara constava de 795 manuscrits i impresos; ací són particularment presentats els actuals volums de València, BU, 772/389, 780/891 i 787/691; de Nàpols, BN, I-B-57; i de París, BN, lat. 4802 i 10532; també hi pertanyien els actuals de Berlín, Kupferstichkabinet, ms. 78 D 14; i de Munic, BSB, Clm. 11324.— J. P. E.

[12543]

M. Cruz CABEZA SÁNCHEZ-ALBORNOZ, *Catálogo de los manuscritos procedentes de los conventos valencianos suprimidos por la desamortización eclesiástica, que se depositaron en la Biblioteca Universitaria de Valencia*, dins «Misc. Trenchs», 249-263.

Presentació dels rebuts, datats el 1836, 1837 i 1838, en què el rector de la Universitat de València reconeixia haver rebut els volums manuscrits consignats en sengles llistes, procedents de la desamortització de convents valencians: aquestes dues llistes són definides com a *Documento A*, en el qual consten onze volums, (254-255) i *Documento B*, en el qual en consten setanta-quatre (255-261). De cada un dels volums és indicada l'actual signatura dins la BU de València. Hi ha taula d'autors (262) i bibliografia (263).— J. P. E.

[12544]

Rosa GINER, *Manuscrits del fons de la Biblioteca Serrano Morales, I-II*, València, Ajuntament 1991, 240 i 238 pp.

Les pàgines prèvies al cos del volum ofereixen un resum de la biografia i la llista de les publicacions signades per Josep Enric Serrano Morales (9-15), informen del lliurament del seu fons bibliogràfic a la Ciutat de València en morir el 1908 (17-21) i presenten la metodologia emprada (25-26). El cos del volum conté en primer lloc llista dels títols de les cinc-centes quaranta-cinc unitats que constitueixen el fons de manuscrits. [Ací agruparem els volums per temes, i després del corresponent número d'ordre indicarem amb xifres entre parèntesis la pàgina o pàgines on es troba la dita descripció, suplint així la manca de taules analítiques]. Els volums amb textos de o relatius a Gregori Maians i Ciscar són: 3 (47-48), 45-49 (75-78), 67-68 (94-95), 152 (146-147), 211 (179), 241 (204), 245 (206), 249 (207), 252 (209), 255 (211), 259 (213-214), 271-274 (225-227), 282 (238); constitució jurídica del Regne de València: 4 (48-49), 65 (93), 81-82 (104-105), 102 (118), 180 (162); aspectes jurídics de la Ciutat de València: 8 (50-52), 20 (57-59), 34 (69), 104 (119), 107 (121), 177 (160-161); història de València: 9 (52-53), 15 (55), 101 (116-118), 108 (121), 110 (122), 112-121 (123-129), 186 (166), 189 (167), 192 (168-169), 200 (173), 220 (185), 225-226 (189-190), 235-236 (196-201), 266-267 (218-222); escrits de o relatius a Joan Bta. Munyòs: 11 (53-54); documents relatius a actuacions judicials: 17 (56-57), 18-33 (59-68), 35-40 (69-72), 64 (92-93); 79-80 (102-103); 82-90 (104-109), 126-127 (132-133), 154 (147), 222 (187), 234 (195); textos o documents relacionats amb la Universitat de València: 42 (72-73), 103 (118-119), 128-131 (134-136), 133 (136-137), 135 (137-138), 139 (139-140), 145 (143), 146-147 (143-144), 169 (155-156), 171-173 (157-159), 242 (104), 253-254 (210), 269-270 (222-224); Universitat de Gandia: 138 (139); textos d'autors valencians o catalans en prosa o en vers: 50 (78), 92 (110), 111 (123), 158 (149), 170 (156), 176 (160), 191 (168), 217 (183); 219 (184-185), 221 (186), 228 (191-192), 244 (205), 247 (206-107), 280 (236); textos o documentació d'ordes religiosos: 72 (98-99), 94-96 (112-114), 98-99 (114-115), 136 (138), 143 (142), 224 (188-189), 229 (192), 248 (207); Església i esglésies de València: 91 (109-110), 93 (111), 105 (120), 106 (120-121), 243 (204-205); temes de tècnica aplicada: 178 (161), 204 (176-177), 261 (214-215); un plec de documentació sobre Germana de Foix (61 (87-91); hi ha obres que han d'ésser recordades de forma individual: Pal·ladi, *Tractat d'agricultura*, traduït per Ferrer Saiol (122 (129-131)); *Llibre de les representacions dels misteris*: 175 (159-160); Joan Llorenç Palmireno, *Opuscula*: 179 (161-162); Francesc Pérez Bayer, *Diario del viaje a Italia*: 198 (172); Blai Navarro, *In Secundum Sententiarum*: 209 (179); Carles Ros, *Diccionari de monosíl·labs*: 218 (184).

En el segon volum destaquen altra vegada els fons de Gregori Maians: 283-285 (7-8); 288 (9-10), 297-306 (17-36), 374 (80), 379 (82), 391-392 (89-90), 433-439 (121-129), 441-442 (131-133), 443-447 (133-138), 449-494 (139-186), 496-508 (187-205); també hi ha: aplecs documentals realitzats per Josep M. Torres Belda: 286 (8), 333 (61-63); qüestions jurídiques d'Església: 289 (10), 363-367 (74-76), 537 (227-228); documentació de famílies diverses: 290 (10-12), 308 (38-43), 318-319 (50), 321-323 (51-53), 328-330 (55-58) i 528 (224); documentació de poblacions de València o de Catalunya: 295 (14-16), 426 (106-112), 514 (215-217); ordes religiosos: 297 (17-18), 390 (88-89); ordes militars: 321 (53); aplecs de dades bibliogràfiques: 307 (36-38), 316-318 (49-50), 394-395 (91), 397-407 (92-98), 416-420 (101-103); Universitat de València: 311-315 (43-49); escoles i col·legis: 356-357 (71); documentació real: 325 (54), 381 (83), 430 (120-121); documents sobre tècniques aplicades: 327 (55), 332 (60-61), 346 (68); esdeveniments i textos polítics: 326 (54), 513 (213-215); documents i textos jurídics: 331 (58-60), 527 (223-224), 543-544 (231-232); documents militars: 334-339 (63-65); documentació del regne de València: 341-344 (65-67); documentació de la Ciutat de València: 350-351 (69), 380 (82-83), 509 (206-208); gremis: 345 (67), 348-349 (68), 361 (73); documentació econòmica: 355 (70); acció social: 358 (71-72); teatre: 359 (72); caça: 360 (73); impremtes de València: 368 (77), 381 (83), 389 (88), 408-412, 414-415 (98-100); 421-423 (103-104), 515-523 (217-219), 538 (228); papers de Josep Teixidor: 369-370 (78-79); notícies de València: 384 (84-86); textos litúrgics: 385 (86-87); 359 (228-229); portolà: 424 (104-105);

Art de montar a cavall: 425 (105-106); autògrafs: 428-429 (112-120), 440 (130), 510 (208-210); textos diversos: 511 (2110-212); textos de tema religiós: 512 (212-213); recusació de l'ardiaca Agullana com a canceller de Catalunya: 540 (229-230); i protocols notarials de Francisco Valcedo de Abarca: 542 (230-231).— J. P. E. [12545]

Carmen GÓMEZ-SENENT MARTÍNEZ, *Catálogo de obras impresas en el siglo XVI de la Biblioteca Serrano Morales del Ayuntamiento de Valencia* (Patrimoni Bibliogràfic Valencià, 1), València, Conselleria de Cultura, Educació i Ciència 1991, 270 pp.

Josep Enric Serrano Morales deixà el tresor bibliogràfic que ell havia aplegat durant la seva vida (1851-1908) a la Ciutat de València. Una part d'aquell fons és constituït per aquests tres-cents noranta-cinc volums publicats durant el segle XVI, dels quals els següents recauen en el nostre camp: Gaspar de Aguilar, *Fiestas nupciales...*, València 1599; Antoni Agostí, *Constitutiones Concilii Provincialis Tarraconensis*, Tarragona 1585 (?); *Constitutionum Graecarum Codicis Iustiniani Imp. collectio...*, Lleida 1567; i *De emendatione Gratiani...* ?, 1587 (?); Alcuí, *Homiliario*, València 1552 (26-27); Josep Anglès, *Flores theologicarum quaestionum*, Càller 1575-1576 (28); Elio Antonio de Nebrija, *Grammaticae Introductiones*, València 1568 (31); i *Lexicon latino-catalanum*, Barcelona 1560-1561 (32); Gregori d'Arcís, *In Aristotelis logicam introductiones*, València 1562; i *In Physicam Aristotelis...*, València 1562 (36; portada de la Lògica: 37); Aristòtil, *Ad Nichomacum...*, València 1555 (38); *De demonstratione*, València 1554; *De reprehensionibus sophistarum*, València 1554; i *Topicorum libri VIII*, València 1554 (40); Francesc Balbi da Caroggio, *La verdadera relación de todo lo... sucedido en la isla de Malta...*, Barcelona 1568 (42); Jerónimo Blancas, *Ad Regum Aragonum veterumque comitum depictas imagines...*, Saragossa 1587 (reproducció de portada: 49); Joan Boscà, *Las obras de Boscán...*, València 1580 (48) i Anvers 1576 (51); Pedro Alfonso de Burgos, *Libro de la historia y milagros... de Monserrate*, Barcelona 1587 (51); Joan Cristòfor Calvet d'Estrella, *El felicísimo viaje...*, Anvers 1552; Jerónimo de Campos, *Sylva de varias questiones naturales y morales...*, València 1587 (52); *Canones poenitentiales cum annotationibus Antonii Augustini*, Tarragona 1582 (53); *Capítols de Cort (de Catalunya)*, 1547 i 1553, Barcelona 1560 i 1553 (54); *Capítols e ordinacions dels drets de la bolla (de Catalunya)*..., Barcelona 1535 (?); i *Capítols i ordinacions per los drets del General... Catalunya*, Barcelona 1557 (55); Joan B. Cardona, *De Regia Sancti Laurentii Bibliotheca*, Tarragona 1587 (56); Adriano Castellesi, Francesc Joan Mas, *De latino sermone Epitome*, València 1554 (51-58); Tomàs Cerdà de Tallada, *Commentaria...*, València 1568; *Visita de la cárcel y de los presos...*, València 1574 (62-63); Marc Tul·li Ciceró, *Pro Lege Manilia*, València 1562; i *Pro C. Rabirio*, València 1551 (64); *Collectiones (Antiquae) Decretalium cum Antonii Augustini notis*, Lleida 1576 (68); *Concilium Provinciale Valentinum 1565*, València 1566 (69); Giovanni Bta. Confalonieri, *Relación del aparato que se hizo en la ciudad de Valencia...*, València 1599 (70); *Constitucions de Catalunya* dels anys 1503, 1510, 1520, 1528, 1534, 1536, 1537, 1542, 1547, 1553 (70-74; portada de les del 1534: 73); Josep Esteve, *In causam Henrici Borbonii*, València 1590; *Oratio in die cinerum*, Roma 1585; *Sacri Rosarii...*, Roma 1584 (82); Bernat Fenollar, *Lo procés de les olives*, València 1561; Ferran el Catòlic, *Confirmatio concordiae inter reginam Elionoram et cardinalem Convenarum*, ?, 1496-1500 (84); Frederic Furió i Ceriol, *El Consejo y consejeros...*, Anvers 1559; *Fori Regni Valentiae*, València 1547-1548; *Furs e actes de cort... Regne de València* 1537, 1542, 1547, 1552, 1564 i 1585 (87-89); Gabriel de Toro, *Tesoro de misericordia*, València 1575 (89); Vicent Blai Garcia, *Ad Clementem VIII gratulatio*, Roma 1593; *Oratio funebris de Horatio Celso*, Roma 1593; i *Oratio funebris de Alexandro Farnesio*, Roma 1593; *Oratio pro seipso*, Roma 1593 (91-92); Juan Gómez, *Triunpho de la Inmaculada Concepción*, València 1530; Bernadí Gómez Miedes, *De constantia sive de vero statu hominis*, València 1586 (98); Felip de Guimerà, *Breve historia de la orden de la Merced*, València 1591 (100); Jaume I, *Crònica*, València 1557; Sant Jeroni, *Epístolas*, València 1520 (105); *Liber de conceptu virginali*, València 1518 (111); Luis de León, *De los nombres de Christo*, Barcelona 1587 (116); *Manuale Valentinum*, València 1592 (118); Vicent Montañès, *Commentarii in Propheya*, València 1564 (124); Pere Montçó, *Enarrationes locupletissimae et*

bomiliae, València 1577; Ramon Muntaner, *Cbrònica*, Barcelona 1526; Jeroni Nadal, *Adnotationes et meditationes in Evangelia...*, Anvers 1595 (?) (126: reproducció d'un dibuix: 127); Joan Blai Navarro, *De auctoritate Oecumenicae et Romanae Ecclesiae*, Barcelona 1566 (128); Pere Joan Nunyes, *Institutiones Oratoriae*, València 1552; *Oratio de causis obscuritatis Aristotelis*, València 1554 (129-130); *Ordinacions sobre lo redrès del General del Principat de Catalunya*, 1512, 1520, 1533, 1537 (132-133); *Ordinacions sobre les Generalitats del Principat de Catalunya 1542*, Barcelona 1554 (134); Joan Llorenç Palmireno, *Campi eloquentiae*, València 1574; *De vera et facili imitatione Ciceronis*, Saragossa 1560 (135); *Dilucida conscribendi epistolas ratio*, València 1585; *El estudioso cortesano*, València 1573 i Alcalà 1587; *El latino de repente*, València 1577; *Orthographia*, València 1573; *Phrases Ciceronis obscuriores*, València 1572; *Rhetoricae pars secunda*, València 1565; *Rhetoricae prolegomena*, València 1567 i 1566; *Sylva de vocablos*, València 1573; *Vocabulario del humanista*, València 1569 (135-139: portada d'*El estudioso cortesano*: 137; portada del *Septimo abecedario*: 141); Joan de Pastrana, *Opus grammaticae*, Barcelona 1578 (142; portada: 143); Martín Pérez de Ayala, *Cathecismo para instrucción...*, València 1599; *De divinis... traditionibus*, París 1549; Jaume Peres de València, *In Cantica canticorum*, Lió 1525; *Centum et quinquaginta Psalmi David*, Lió 1525 (145-146); Juan de Pineda, *Los treynta libros...*, Barcelona 1594 (149); *Pragmàtica sancció 1539* (152); Ramon Llull, *Approbatio artis, una cum arte brevi*, Roma 1513; *De auditu kabbalístico*, Venècia 1518; *De secretis naturae...*, Estrasburg 1541 (156); *Resolutio totius processus in causa baroniae de Andilla*, València 1583 (158); Jaume Roig, *Llibre de les dones*, València 1561 (162); Cosme Damià Savalls, *Oratio de optimo statu reipublicae litterariae*, València 1531 (166); *Synodus Dioecisana Valentina*, 1578, València 1578 i 1594; del 1584, València 1585 i 1594; del 1590, València 1594, amb dos exemplars; *Synodus... Les instruccions per als novament convertits...*, València 1594 (170-171); Francesc Tarafa, *De origine ac rebus gestis...*, Anvers 1553 (171: portada: 173); Pere Jeroni Tarassona, *Institutiones dels Furs...*, València 1580 (172); Félix Lope de Vega y Carpio, *Fiestas de Denia*, València 1599; *Romance de las venturosas bodas*, València 1599 (78-179); sant Vicent Ferrer, *Opuscula*, ed. de Vicent Justinià Antist, València 1591 (179); Martí de Viciana, *Chronica...*, València i Barcelona 1564-1566 (180); Joan Lluís Vives, *De veritate fidei christianae*, Basilea 1544 (182); Baltasar Çapata, *Oratio in funere Jacobi Ferrusii [no Fenusii]*, València 1596; Jerónimo Zurita, *Historia del rey d. Hernando*, Saragossa 1580; *Anales de la Corona de Aragón*, Saragossa 1562-1579 (184: portada de *Historia...*: 185). Hi ha apèndix, on trobem: *Copia de una carta...*, València 1576; *Litania encomiástica*, València 1588 (189); Pedro López de Cárdenas, *Sermón... Salmo 136*, València 1562 (190); Joan Llorenç Palmireno, *Prosodia*, València 1591; *Relación verdadera...*, València 1580 (192); *Regla general...*, València (?); Esteve Sabater, *Iuris responsum*, València 1559 (?); *Sentència arbitral de Guadalupe*, Barcelona 1505-1510 (193); *Sentència reyal...*, Barcelona (?), 1510-1520 (?); *Synodus Dioecisana Valentina 1548*, València 1566; Francesc Tàrraga, *Responsum in iure...*, València 1594 (194). El volum és completat amb taules: l'onomàstica (199-214), la de matèries (215-228), la de títols (229-239), la de llocs d'impressió (241-258); i d'impressors (259-266).— J. P. E. [12546

J. Benjamín AGULLÓ PASCUAL, *Fondos documentales de los monasterios de la federación de franciscanas clarisas de Valencia, Aragón y Baleares*, dins «Archivo Ibero-Americano», LIV (1994), 155-159.

Presentació global dels dits fons: s'ha salvat documentació medieval en el Monestir de Santa Clara de Gandia; i és molt ric i important en fons documentals el de Xàtiva; hi ha el *Llibre de fundació* en el Monestir de la Mare de Déu dels Àngels de València i altra documentació a Madrid, AHN (156); el de la Puritat té fons des del segle XV i no és tan abundós el de la Trinitat (157). L'arxiu del Monestir de Santa Clara de Ciutat de Mallorca és molt bo i arriba als temps fundacionals (159).— J. P. E. [12547

LLOCS DIVERSOS

Hubert MORDEK, *Bibliotheca capitularium regum Francorum manuscripta. Überlieferung und Traditionszusammenhang der fränkischen Herrschererlassen* (Monumenta Germaniae Historica. Hilfsmittel, 15), Munic, Monumenta Germaniae Historica 1995, XLVI i 1158 pp.

Entre la multitud de manuscrits que han conservat els capitulars dels reis francs, hi ha el de Barcelona, ACA, Ripoll 40 (19-27), i el volum I dels Libri Antiquitatum de l'ACB (27-28); el de Berlín, Staatsbibliothek - Preussischer Kulturbesitz, Phill. 1745, tindria notes autògrafes de Florus de Lió (58). També conserva algun capitular el volum de Montserrat, Biblioteca del Monestir 995 (280-281); el de Roma, Biblioteca Vallicelliana, C. 16, fou d'Antoni Agostí i en contindria anotacions (631); hi ha referència a l'antic arxiu del monestir de Sant Joan de les Abadesses i en concret al perdut còdex amb escrits d'Isaac de Lengres (1033).— J. P. E. [12548]

Olivetta SCHENA, *Gli atti del Parlamento sardo Dusay-Rebolledo (1504-1511) negli archivi di Sardegna e Spagna*, dins «Misc. Trenchs», 1363-1370.

L'autor repassa les successives etapes d'aquell parlament, des de la convocatòria a la sessió de clausura; alguns dels documents que s'hi refereixen són escrits en català, i són indicats els fons arxivístics on es troba, començant per Càller, Archivio di Stato, *Antico Archivio Regio. Parlamenti*, vol. 155; seguint per Barcelona, ACA, *Canc., reg.* 3596, i per diversos arxius municipals de ciutats sardes, als quals arribaren els corresponents actes de cort: Càller, Archivio Comunale, Sezione Antica, *Llibre groc i Llibre verd*; Sàsser, Archivio di Stato, *Comune di Castelsardo*, i l'Alguer, *Archivio Comunale, Pergamene Regie*; i àdhuc de Madrid, Archivo de las Cortes Españolas, *Cerdeña*, lligall 13.— J. P. E. [12549]

Joaquim GARRIGOSA I MASSANA, *Catálogo de manuscritos e impresos musicales del Archivo Histórico Nacional y del Archivo de la Corona de Aragón*, Madrid, Dirección de Archivos Estatales 1994, 346 pp.

De Madrid, AHN, *Códices*, trobem informació sobre els següents: 980-B (21-22), 1084-B, 1085-B (23-24); 1460-B/315 (72-73: procedent de Castelló de la Plana), 1461-B-16 (78: procedent de Montbenet, Berga). De Barcelona, ACA, hi ha notícia dels següents volums o fragments: *Ripoll*, 40, 52, 59, 76, 99, 106, 116 i 199 (221-228); *Sant Cugat del Vallès*, 3, 46, 47, 73 (229-230); de *Fragments*, 1, 2, 4 i 6, 7, 8, 34, 35, 35bis, 36, 37, 38, 39, 40, 70, 71, 72, 74, 76, 77, 78, 80, 84, 85, , 86, 94, 96, 97, 101, 111, 121, 124, 128, 138, 139, 141, 142, 144, 146, 170, 173, 175, 179, 186, 187, 190, 208, 218, 219, 221, 226, 228, 229, 231, 232, 233, 234, 243, 244, 254, 255, 256, 258, 263, 266, 269, 281, 284, 285, 292, 295, 296, 298, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 320, 324, 326, 336, 337, 345, 346, 357, 360, 361, 362, 363, 370, 371, 383, 384, 385, 386, 394, 395 i 410; i *Canc., Pergamins de Guifred I* (331-368). Segueix una breu informació de manuscrits musicals del segle XVIII (271-272). Hi ha bibliografia (273-276). Les pàgines 277-338 ofereixen les reproduccions fotogràfiques corresponents als manuscrits dels fons d'ACA.— J. P. E. [12550]

Agustín HEVIA BALLINA, *Documentación monástica en archivos catedralicios y diocesanos*, dins «Memoria Ecclesiae», VII (1995), 327-365.

Aquestes pàgines proporcionen informació relativa a fons monàstics en els següents arxius nostres: Barcelona, ADB: Sant Joan de Jerusalem; Santa Anna; Sant Jeroni de la Vall d'Hebron; Sant Cugat del Vallès; Sant Miquel del Fai; en l'Arxiu dels Franciscans de Catalunya, hi ha documentació del monestir de Sant Tomàs de Riudeperes, Sant Jeroni de la Murtra, i Bellpuig de les Avellanes (336-338). Girona: ACG: Santa Maria de les Olives i Sant Feliu de Guíxols; ADG: Sant Feliu de Girona (344-345); Sogorb: Cartoixa de Valldecrist (356); Solsona: Serrateix,

Gualter, Serrabona i Roca Rossa (358); Tortosa: Benifassà i Templers; la Seu d'Urgell: Sant Climent de Codinet; Sant Andreu de Trespunts; Sant Serni de Tavèrnoles; i Santa Cecília d'Elins (365); Vic: Ripoll, Banyoles, Casserres i Montserrat; i canòniques de l'Estany, Sant Joan de les Abadesses, Sant Llorenç del Munt i Sant Salvador d'Orís (365).— J. P. E. [12551

Helios BORJA, *Documentación medieval aragonesa en diversos archivos (1400-1427)*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LXXI (1995), 163-198.

Els arxius que guarden els cent trenta-sis documents ací resumits en regest, datats entre el 1401 i el 1427 (163-189) són sobretot els de Sogorb, Catedralici i Municipal. Però un nombre considerable pertany a un registre del bisbe de Sogorb i Albarracín, Joan de Taust, ara a Àvila, Archivo Particular de los condes de Orgaz. Les pàgines finals són dedicades a les taules onomàstica (190-195) i toponímica (195-197).— J. P. E. [12552

Josep M. VILAR, *Sobre la difusió de les obres de Pleyel a Catalunya*, dins «Anuario Musical», 50 (1995), 185-199.

«Ignaz Pleyel va ser un compositor àmpliament conegut a la Catalunya de finals del segle XVIII i primeres dècades del segle XIX» (190); l'autor dóna llista de setze arxius i biblioteques de Catalunya que conserven obres del dit músic (187), obres que després són una per una inventariades (190-197); són cent trenta-vuit de les vuit-centes vint-i-set que constitueixen l'obra total d'Ignaz Pleyel (187); les darreres pàgines presenten setze mostres musicals (198-199).— J. P. E. [12553

Ramon TORREDEMER TURU, *Torredemer?*, dins «Missiva. Fulls d'informació històrica i opinió cultural», núm. 13 (setembre-octubre 1995), 2-6.

Recompte documentat de les trenta-dues variants que ha tingut el dit cognom, amb indicació dels fons arxivístics o de la bibliografia, on han estat individuades.— J. P. E. [12554

Nous fons i documents ingressats als arxius (de Catalunya), dins «Arxius. Butlletí del Servei d'Arxius», 3 (setembre 1994), 7-8.

Informació de les noves accessions a arxius diversos; remarquem, entre d'altres, el fons patrimonial de Saló de Sant Martí Vell (1673...) i un plànol acolorit d'una propietat de les Gavarres, del segle XVIII, a l'AHC de la Bisbal d'Empordà; capbreus i altres documents de l'antic arxius dels comtes de Santa Coloma de Queralt (1439...), a l'AHC de Montblanc [cf. 770, n. 12515]; fons Vayreda-Oliveras (s. XVIII...), a l'AHC d'Olot; protocols de Josep Sunyer i Sagàs, notari de Torredembarra (1752-1771), a l'AH de Tarragona; fons patrimonial de la família Gassol de el Talladell (s. XVI...), a l'AHC de Tàrrrega; i llibre de notes del fons patrimonial de Can Torres de Matadepera (1699...), a l'AH de Terrassa.— J. P. E. [12555

ABREVIATURES EMPRADES EN LA SECCIÓ DE
«NOTÍCIES BIBLIOGRÀFIQUES»

«Actes Alimentació» = *Actes I Col·loqui d'Història de l'Alimentació a la Corona d'Aragó. Edat Mitjana* (Quaderns de l'Institut, 8), Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs 1995, 388 pp.

Arqueologia Cristiana = *IV Reunió d'Arqueologia Cristiana Hispànica*. Lisboa, 28-30 de setembre / 1-2 d'octubre de 1992 (Monografies de la Secció Històrico Arqueològica, IV), Barcelona, Institut d'Estudis Catalans 1995, 548 pp.

Arqueologia Pirinenca = *Cultures i medi de la prehistòria a l'Edat Mitjana. 20 anys d'arqueologia pirinenca*. Homenatge al professor Jean Guilaine. X Col·loqui Internacional d'Arqueologia de Puigcerdà. Del 10 al 12 de novembre de 1994. Puigcerdà i Osseja. Puigcerdà, Institut d'Estudis Ceretans 1995, 752 pp.

Art monestirs Ripollès = *Art i cultura als monestirs del Ripollès. Santa Maria de Ripoll - Sant Joan de les Abadesses - Sant Pere de Camprodon*. Ponències de la Setmana d'Estudis. Sessions del 16 al 18 de setembre de 1992 (Biblioteca Milà i Fontanals, 20), Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1995, 106 pp.

Guia Arxius 6 = *Guia dels Arxius Històrics de Catalunya*, 6, Barcelona, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya 1995, 276 pp.

«Hom. Rubiera» = «Sharq al-Andalus - Estudios Árabes», 10-11 (1993-1994 = Homenaje - Homenatge a María Jesús Rubiera Mata), 816 pp.

Inquisición Española = José Antonio ESCUDERO (edit.), *Perfiles jurídicos de la Inquisición Española*, Madrid, Universidad Complutense 1989, 956 pp.

Literatura moderna = *Literatura i llengua catalanes a l'Edat Moderna* (Estudi General 14), Girona, Universitat 1995, 214 pp.

Llengua XVIII = *La llengua catalana al segle XVIII*. Edició a cura de Pep BALSALOBRE i Joan GRATACÓS (Assaig, 16), Barcelona, Quaderns Crema 1995, 590 pp.

«Misc. Bejarano» = «Treballs en honor de Virgilio Bejarano (Actes del IX^è Simposi de la Secció Catalana de la SEEC. Sant Feliu de Guíxols, 13-15 d'abril de 1988), L. FERRERES, ed., Barcelona, Universitat de Barcelona 1991, 916 pp. en dos volums.

«Misc. Colón, 2» = «Miscel·lània Colón, 2» (Estudis de Llengua i Literatura Catalanes, XXIX), Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1994.

«Misc. Colón, 3» = «Miscel·lània Colón, 3» (Estudis de Llengua i Literatura Catalanes, XXX), Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1995.

«Misc. Colón, 4» = «Miscel·lània Colón, 4» (Estudis de Llengua i Literatura Catalanes, XXXI), Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1995.

«Misc. Colón, 5» = «Miscel·lània Colón, 5» (Estudis de Llengua i Literatura Catalanes, XXXII), Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1996.

«Misc. Lleida XVI» = «Miscel·lània de les Terres de Lleida al segle XVI». Homenatge a Antonio Hernández Palmés, Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs 1995, 406 pp.

«Misc. Lohr» = *Aristotelica et Lulliana magistro doctissimo Charles H. Lohr septuagesimum annum feliciter agenti dedicata ediderunt Fernando DOMÍNGUEZ, Ruedi IMBACH, Theodor PINDL et Peter WALTER* (Instrumenta Patristica, XXVI), Steenbrughe / The Hague, Abbatia Sancti Petri / Martinus Nijhoff International 1995, 598 pp. i sis fulls amb reproduccions del *Breviculum* de la Biblioteca de Karlsruhe entre les pàgines 502-503.

«Misc. Trenchs» = «Estudis Castellonencs», 6 (1994-1995 = Miscel·lània d'estudis dedicats a la memòria del prof. Josep Trenchs i Òdena). Volums I i II, 1536 i VI pp.

Recerca Tortosa = *Recerca 93. Les darreres investigacions arxivístiques de la història de Tortosa*, Tortosa, Arxiu Comarcal de les Terres de l'Ebre 1995, 136 pp.

Roussillon = «Société Agricole Scientifique et Littéraire des Pyrénées Orientales», CIII

(1995 [1996] = *Le Roussillon de la Marca Hispanica aux Pyrénées-Orientales (VIIIe-XXe siècles)*. Actes du LXVIIe Congrès de la Fédération historique du Languedoc Méditerranéen et du Roussillon. Archives départementales des Pyrénées-Orientales. Perpignan 7 et 8 octobre 1995), 570 pp.

«Studies Burns» = *Iberia and the Mediterranean World of the Middle Ages*. Studies in Honor of Robert Ignatius Burns S. J. Volume I. Proceedings from Kalamazoo (The Medieval Mediterranean Peoples, Economics and Cultures, 400-1453, 4). Leiden, E. J. Brill 1995, XXVIII i 374 pp.

Terres Catalanes Moyen Age = *Histoire et Archéologie des terres catalanes au Moyen Age*. Textes réunis et présentés par Philippe SÉNAC (Collection Études), Perpinyà, Centre de recherches sur les problèmes de la frontière 1995, 446 pp.

Traducció creació = Curt WITTLIN, *De la traducció literal a la creació literària. Estudis filològics i literaris sobre textos antics catalans i valencians*. Pròleg d'Albert G. HAUF (Biblioteca Sanchis Guarner, 34), València i Barcelona, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana i Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1995, XII i 254 pp.

Umanesimo Barocco = *La cultura catalana tra l'umanesimo e il barocco*. Atti del V Convegno dell'Associazione Italiana di Studi Catalani (Venezia, 24-27 marzo 1992) a cura di Carlos ROMERO e Rossend ARQUÉS (Acti, 3), Padova, Editoriale Programma 1994, 528 pp.

«XIV Congresso Corona II» = *La Corona d'Aragona in Italia (saec. XIII-XVIII)*. 1. *Il «Regnum Sardiniae et Corsicae» nell'espansione mediterranea della Corona d'Aragona*. Vol. secondo. Comunicazioni, I-II, Sassari, Carlo Delfino editore 1995, 946 pp. en dos volums.